UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 08 01 21 06 010 4

DR 440 H219 cilt.2

Hammer-Purgstall, Joseph, Freiherr von
Osmanli devleti tarihi

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

1/2

دولت عثمانیه تاریخی

عثمانلیلرك مبادئ ظهورندن قاینارجه عهدنامه‌سنه قدر

مؤلفی

هامر

LIBRARY
JUN 10 1971
UNIVERSITY OF TORONTO

DR
440
H219
a/t 2

مترجمی

محمد عطا

ایکنجی جلد

استانبولی ییلدیرم سلطان بایزیدك ایکنجی محاصره‌سندن سلطان محمد
خان ثانینك فتحنه قدر

۸۰۳-۸۵۷

(۱۴۰۰-۱۴۵۳)

استانبول — کته‌ثون بدروسیان مطبعه‌سی ، خراجه پاشا جاده‌سی ۳۳

۱۳۲۹

یدنجی کتاب

تیمورك تاریخی، ولادت وشبابی. ـ جتلره خوارزم، خراسان، توقتامیش علیهنه سفرلری. ـ ایرانیلر علیهنه اوچ سفری. ـ بغداد، بین‌النهرین، کردستان، ارمنستان ایله کرجستانك ضبطی. ـ ادارهٔ حکومتنده‌کی انتظامسزلق. ـ نزدینه التجا ایدن حکمدارلر ـ سوریه محاربه‌سی. ـ تیمورك حلب علماسیله مکالمه‌سی. ـ تخریب بغداد، زیارت قبور. ـ تیمور و بایزیدك ایلچی ایله محابره‌لری. ـ آنقره محاربه‌سی. ـ سلطان بایزیدك اسارتی.

ده‌میر جهانه تحکم ایدر. برلاس عائلهٔ نجیبه‌سنه منسوب قاراچار نویانك(١) دردنجی درجه‌ده اولادندن بر تاتار امیری و جنکیزخان‌زاده جغتایك امیر الامراسی ووزیری اون تاراغاینك اوغلی، «تیمور» نام معنیداریله موسوم ایدی(٢). جنکیزخاندانك صوك بیوك پادشاهی ابوسعید خانك وفاتیله مغول سلطنتی عظمتنك انخسافی سنه‌سنده دنیایه کلدی (٧٣٦-١٣٣٥).

انسانیت ایچون بر بیوك سعادتدرکه بتون دنیایی زیر حکمنه آلمق ایستین بونجه فاتحلردن پك آزی مقصدلرینه واصل اوله‌بیلمشلردر؛ حتی دینیله‌بیلیرکه بونلرده امل تخریبلرینی تماميله اجرا ایده‌مه‌مشلردر. بر دست آهنینه مالك اوله‌رق تام معناسیله جهانکیر اطلاقنه شایان اولان بو حکمدارلر آلتی یدی کشیدن عبارتدر. برنجیلری اولان سه‌زوستریس تاریخك اوقدر اسکی بر زمانه عائددرکه اساطیر یونانیه اونی دیونیوس و اساطیر شرقیه برنجی جم، یاخود اسکندر ذوالقرنین ایله قاریشدیریرلر. مه‌دی حکومتنك مؤسسی جمشید (ایکنجی جم، یاخود ده‌ژوزه‌س) (٣) ایله ایران حکومتنك مؤسسی کیخسرو اقوام شرقیه‌یه کوره جهانکیر صفتنی حائز اوله‌مدیلر؛ چونکه بو حکمدارلره ـ یالکز شجاعته (٤) دکل، شرفك اك یوکسك درجه‌سنه

---

(١) نویان و نوین، شهزاده‌یه وسلاطین اقرباسنه دیرلر. مغول لغتیدر؛ سلاطینه دخی اطلاق ایدرلر. برهاندن، ص ٦٠٢. مترجم.

(٢) عربشاه «ابن ترغای بن ابغای» دییور. مترجم.

(٣) جم، یاخود جمشید ایله ده‌ژوزه‌سك ایکیسی بر اولدیغی حقنده *Tahrbücher der Litteratur*، مجموعهٔ ادبیه‌یه مراجعت، جلد ٩، ص ١٠.

(٤) توراتده لیقورن [قاموس فرانسوی‌یه کوره قومانك آلننده بر بوینوز اولمق اوزره تخیل ایتدکلری کرکدان] شجاعتك و اك بیوك قوتك تمثالیدر. [شو حالده لیقورن، ذوالقرن دیه ترجمه اولنه‌جق دیمکدر. مترجم]

و دنیانك ایکی قسمنه حکومت معناسنه دلالت ایدن ـ ذوالقرنین عنوانی ویرمزلر؛ حتی شرق تاریخ قدیمنك یکانه جهانکیر اولمق اوزره طانیدیغی بیوك الکسانده (اسکندر رومی) بیله اوعنوانی سزاوار کورمزلر [*]. آسیا قرون وسطی تاریخی آتیلایی یالکز یاد ایتمکله اکتفا ایدەرك نظر دقتنی ـ اقوام ایچون بلای آسمانی اولان ـ جنکیزخان ایله هندستاندن سواحل بحرسفیده قدر بتون آسیا ممالك بریەسی اوزرندن خارق عاده برعلامت جویه کبی کذران اولان تیموره حصر ایلر.

مصرلی سەزوستریس وایرانلی کیخسرو ـ مشعلهٔ تاریخ ایله ایلك حاکم جهان اولمق اوزره کورینن ـ اسکندر رومی‌یی محیط بولنان مدنیت یونانیه رونقنه مقابل افسانه واشارت ظلامی ایچنده مستور قالدیغی کبی محروم انتظام اولان هون ومغول اردو- لرینك وحشی رئیسلری آتیلا و جنکیز خان دخی ـ عصرنده ایرانك اك یوکسك درجەسندەکی ترقیٔ معنویسیله تماس ایدەرك یالکز تخریب ایتمکی دکل، تأسیس ایتمکی‌ده بیلمش وشرق‌مورخلرینك تعبیرنجه هم جهانکیر، هم جهاندار اولمش اولان ـ تیمورك سیمای عظمت نماسی قارشیسنده نظرلردن نهان اولمقده‌درلر. آتیلا و اسکندرك حکومتلری کندیلریله برلکده مزار عدمه دفن ایدلدی. جنکیز خانك ممالکی بری چینده، دیکرلری ماورای‌جیحون وایران ایله تاتارستانده حکومت ایدن درت اوغلی طرفندن مقاسمه اولنمق صورتیله ایکی عصر دوام ایدەبیلمشدر؛ تیمورك اعقابی اکرچه ماورای جیحون وایرانده آنجق برعصر حکومت ایتمش ایسەلرده هندستانده اوچ یوز سنه دها، یعنی اون‌طقوزنجی عصرك ابتدالرینه قدر سلطنتده‌بقا بولمشلردر.

آتیلا وجنکیزخان آرەسنده پك سطحی بر نظرله مشابهت بولنور: ایکیسی‌ده فریفتهٔ اوهام اولان اقوام اوزرنده تأسیس حکومت ایتمشلردی؛ بری، هونلری مریخك قلیجنی بولمش اولدیغنه، دیکری مغوللری کندیسنك بربکردن تولد ایتمش بولندیغنه اعتقاد ایتدیریوردی. لکن تیمور ایله اسکندر کبیر آرەسندەکی مقایسه دها جدی، اجزای ترکیبیەسی دها متعدد، بونکله برابر دها زیاده جاذب انظار افکار اوزرینه مؤسسدر. بوندن ماعدا ایکی قهرمانك عرض ایتمکده بولندقلری مدنیت یونانیه وایرانیه دخی موضوعه داخل اولور. ماکدونیالی دها مترقی برفکره، دها نازك اطواره مالك ایدیسه تاتار هیچ بر وقت کندیسنی سفاهت وعطالته تسلیم ایتمەمش، هیچ بر وقت سرمست غالبیت اولمامش و کیردیکی یولده بر بطن انسانلرك حیاتی مدتجه ایلك عزمیله، ایلك‌متانت قلبیەسیله دوام ایتمشدر. تیمور، دائرهٔ فتوحنی

اسکندردن زیاده توسیع ایتمش و دها فعال آدملرله و یالکز جنگاور اقوام ایله اوغراشمشدر. اسکندر تخت اوزرنده دنیایه کلمش اولدیغندن وسائل اقبالی پدری فلیپ طرفندن استکمال ایدلمشیدی. تیمور ایسه فلیپه نسبتله مجهول برشخصك اوغلی اولدیغی حالده سریر سلطنته صعود ایله برابر حکومتنی بر دست متین ایله ضبط و حفظه وخاندانه ترك ایلمکه موفق اولمشدر.

تیمورك وقایعنی تحریردن اول، کندیسنی شرق مورخلرینك افاداتی وجه ایله تصویره چالیشه‌جغز. تیمور، ولادی دکل (۱)، تخته جلوسندن آز اول سیستان مرکز حکومتنك محاصره‌سنده آلمش اولدیغی بر جریحه نتیجه‌سی اولمق اوزره طوپال (۲) ایدی. شو صورتده سقط اولمقله برابر اوزون بویلو و برطور مردانه‌یه مالك ایدی. بیوك باشی، یوکسك وعریض آلنی خصائص عظیمه‌یه دلالت ایلردی. مشهور سام کبی (۳) طبیعی اوله‌رق بیاض صاچلری تننك طراوتیله برتضاد غریب تشکیل ایدردی. هر ایکی قولاغنه غایت قیمتدار بر انجی تعلیق اولنمشیدی. جدی ومتفکر ایدی. اطوار خفتکاری‌یه آچیقدن آچیغه نفرت کوسترر و مکانتنه اصلا خلل ویرمزدی. طوغری سوزلیلك خواص حاکمه‌سندن بری ایدی؛ ریادن نفرتی او درجه‌ده ایدی‌که الك درشت حقیقتی الك مداهنانه یالانه دائما ترجیح ایلمشدر: تاتار جنکاوری بو خصوصده ــ خوشنه کیتمین بر حقیقتدن دولایی سلاح آرقداشی ودوستی قلیتوسی کندی الیله اولدیرمش وحکیم آنتیسته‌نی اعدام ایتدیرمش اولان ــ اسکندره فائقدر. تیمور تصور ایتدیکی شیئی اصلا ترك ایتمه‌مکی، ویردیکی امری هیچ بر زمان کری آلمامغی مسلك اصلی اتخاذ ایلمشیدی؛ قرارلاشدردیغی شی، اونك

(۱) شرف الدین، ۱، ۳، ۱۷، ص ۱۳۶. ژیبون دردنجی جلدده اللی یدنجی بابده و ۳۳۲ نجی صحیفه ده *Unlesse he had the weakness to blush at a natural or perhaps an honourable infirmity* عبارەسیله تیمورك جالب شین اولمیان، طبیعی، یعنی ولادی سقطلغندن کندیسنك ناخشنود بولندیغنی بیان ایتمکله آلدانیور.

(۲) بوندن دولایی تیمورلنك عنوانی ویرلمشدر آوروپالیلر بونی Tamerlan نامه‌رلانه تحویل ایتمشلردر. [عربشاه تیمورك قیون خرسزلغنده برچوبان طرفندن اوریله‌رق طوپال اولدیغنی یازارسه‌ده ایلریده کوریله‌جکی اوزره مورخك بوراده مأخذی اولان شرف الدین تیمورك سیئاتنی حسنات عد ایده‌جك قدر مدیحه خوانی اولدیغی حالده عربشاه ده تاریخنك هر صحیفه‌سنده تیموری ذم ایلدیکندن بوبابده هانکیسنه اعتماد اولنه‌جغی بیلنه‌مز. مترجم.]

(۳) ایران تاریخنك قهرمانی. *Les Mines d'Orient* مادن شرق عنوانلی اثرك اوچنجی جلدنده ۵۷ نجی صحیفه‌ده شاهنامه‌دن مأخوذ سام تاریخنه مراجعت.

ایچون اجرا اولنمش حکمنده ایدی، ماضی‌یه اصلا تأسف ایتمز، هیچ بر زمان استقبالدن امین اولمازدی. ثباتندن نامساعد نتیجه‌لر حدوث ایتمش ایسه بوندن دولانی کندیسنی دها آز شایان تحسین کورمزدی ؛ طالعه ، تصادفه اعتماد ایتمه‌مکی اعتیاد ایتمش ایدی ؛ ظهور ایدن هر درلو احوالی متانتله تلقی ایدردی . شاعرلری ، مضحکه کولری سومزدی ؛ لکن اطبایه ، هیئت شناسلره ، فقهایه چوق حرمت کوسترر و مباحثه‌لرینی استماع ایله ذوقیاب اولوردی . خصوصا اطوار قدسیه‌لریله معروف اولوب ده دعالری اردولرینك اوزرینه جالب عنایت آسمانی اولان مشایخ ایچون بر حامیٔ غیور ذی احتشام ایدی . اِبتلالرندن بری شطرنج اوینیدر ؛ بونده کندیسنه غلبه ایده‌جك کیمسه یوغیدی (١) . کرك زمان آسایشده ، کرك محاربه وقتنده مشهور جنکاورلرك تراجم احوالنی و بونلرك اسفاری تاریخلرینی مطالعه ایتمکی معتاد ایدنمشیدی. غریبدرکه مطالعه و ملاحظه‌یه سوق طبیعی ایله منهمك اولدیغی وعلمایه اوقدر حرمت ایلدیکی حالده بتون معلوماتی اوقیوب یازمق درجه‌سندن و متین اولان قوهٔ حافظه‌سی بر دفعه اوقومش ، یاخود ایشتمش اولدیغی شیئی بر دها اونوتمامغه مساعد ایکن بیلدیکی لسانلر فارسی ایله ترکجه و مغولجه اولمق اوزره اوچ دیلدن عبارت ایدی . توره، یاخود جنکیزخانك قانونی [یاساغی، یاساسی] بتون مدت حیاتجه مظهر انتخاب وحرمتی اولمش ایدی. حتی توره‌یی [زعمنجه] قرآنه ترجیح ایتدیکی ایچوندرکه بعض فقها (٢) انسانلرك یاپدیغی قانونلری خدای متعالك تبلیغ بیوردیغی احکامه ترجیح ایدنلرك کفرینی بیان ایتمکه جسارت ایتمشلردر . توره‌یی توزوقات (٣) عنوانی آلتنده ترتیب ایتمش اولدیغی قانون ایله اکمال ایتمشدر . بو قانون الك زیاده اردولرك تنظیمندن، سرای ودولت مأمورلرینك اصول تشریفیه‌سندن، ادارهٔ عدلیه و مالیه‌دن باحثدر . آنتونینك حکمتندن و قسطنطینك تجرات

---

(١) شاهك رخ ایله مبادله‌سندن طولاییدرکه الك سودیکی اوغلی شاهرخ اسمنی آلمشدر . [معین الدین شاهرخ سلطان. تیمور برکون شطرنجده رخ ایله خصمنی مات ایتدیکی صیره‌ده بر اوغلی دنیایه کلش اولدیغی تبشیر اولنمسیله اونی شاهرخ تسمیه ایتمشدر . مترجم] دوقاس بونی نقل ایتمکله برابر وقعه‌یی انقره محاربه‌سی سنه‌سنده کوستردیکی جهتله یکرمی یدی سنه صوکره ذکر ایتمك کبی بر خطای شئونیده بولنمشدر.

(٢) حفیظ الدین محمد بزازی وعلاءالدین محمد بخاری بوزمره‌دندر.

(٣) *Instituts politiques et militaires de Tamerlan* تیمورلنکك مؤسسات سیاسیه وعسکریه‌سی، پارس، ١٧٨٧ .

مزعجه‌سندن (١) آزاده اولمقله برابر ترتیب لشکر واساس ادارهٔ سیاسیه حقنده افکار عمیقه‌یی محتویدر. جالس تخت هند اولان ایکی حکمدار - که بری مغول پادشاهلری حکومتنك مؤسسی بابر شاه ودیکری بونلرك الك بیوکی اولان شاه اکبردر - تنظیم ایتمش اولدقلری شرحلرده وقواعد حکومتده توزوقاتی تنظیره چالشمشلردر (٢).

تیمور، امور حکومته بالذات فعالانه نظارت ایتمکله برابر جاسوسلق ادارهٔ ملکیه و عسکریه‌سنك باشایجه واسطهٔ تدویری ایدی. مأمورلری بیك درلو قیافت آلتنده هرمملکتده دولاشیرلردی. بونلر اکثریا درویش قیلیغنده بولنه‌رق دشمنلرینك قوت و تصوراتندن و اونلرك سرایلرنده‌کی انتریغه‌لردن و زیارتنه مأمور اولدقلری بلاد وقلاعك احوالندن تیموری خبردار ایدرلردی. او صورتده‌که حکومات اجنبیه‌ده کذران اولان وقایعه تیمور، بوممالکتلرك حکمدارلرندن زیاده مطلع اولوردی. سیاح، درویش وسائره شکلنده‌کی مأمورلری اجنبی ممالکی حقنده نه معلومات ویرمشلر ایسه دفترلره یازیله‌رق، یاخود طپوغراف خریطه‌لری اوزرینه اشارت اولنه‌رق بو دفتر وخریطه‌لر دائما تیمورك کوزی اوکنده بولنوردی.

عسکرلرك تیموره صداقتلری اومرتبه‌ده ایدی‌که یالکز جانلرینی‌دکل، - حیدودلقله یاشایان لشکر بی‌انتظام ایچون حقیقةً شایان تعجب اولمق اوزره - هرایستدیکی زمان غنیمتلرینی، کندی‌مالله‌رینی‌ده فدا ایدرلردی. علی‌العمیا وهردرلو قیوددن آزاده اولمق اوزره اطاعت ایلدکلرندن آرزو ایتمش اولسه بربیاننامه‌سیله کندیسنی تاتارلره پیغمبر طانتدیره‌بیلیردی. اردوسنه برچوق شاعر، عالم، موسیقی شناس، صوفی جلب ایده‌رك و بونلری الك اوزاق سفرلرنده برابر بولندیره‌رق (٣) شو صورتله اقوام متخالفه‌دن مرکب وغیر متمدن عسکرینك ظالمانه وحشیلکنی تعدیله موفق اولمشیدی.

تیمور عهد شبابنی شدتلی ریاضات بدنیه و جنك تجربه‌لریله، یعنی آوجیلقله، کوچك سفرلرله امرار ایتمشیدی. جتلردن متشکل بر اردو ایله جغتای عائله‌سی حکمدارلرندن امیرحسینك ممالکنی تخریب ایدن ترکستان حکمداری تیمور طوغلوق

(١) قسطنطین پورفیروژه‌نه‌تك «*De ceremoniis aulœ byzantinœ et de thematibus imperii*» عنوانلی وله‌ئو نام مؤلفك «*Tacticœ*» و «*Epistola Encyclica*» اسمنده‌کی کتابلرینه مراجعت.

(٢) بابرشاهك شرحلری، ستوارت، ممثل تیپو صاحب کتبخانه‌سی جدولنده (نومرو ١، ص ١٨٤)

(٣) نخبة التواریخ، عربشاه (اوچنجی ورقه‌دن نهایته قدر)، لاری.

خانه مقابل امیر حسینك امدادینه کیتدیکی زمان آنجق یکرمی یدی یاشنده ایدی. خراسان ایله ماوراء النهرده ، یعنی جیحون نهرینك اوته طرفنده حکومت وگاه هراتده، گاه بلخده اقامت (٧٦٣-١٣٦١) ایدن امیر حسین ، همشیره‌سی طور خانی ـ شجاعتی تأیید حکومتنه واسطه اولان ـ بو کنج جنکاوره تزویج ایلدی (٧٦٥-١٣٦٣) (١) . ایکی سنه صوکره طور خانك وفاتی (٧٦٧ ـ ١٣٦٥) تیمور ایله خراسان حکمداری آره‌سنده‌کی رابطه‌یی قطع ایلدی. قاین برادر ایله او امر کذاری اولان دامادی آره‌سنده محاربه ظهور ایده‌رك (٧٦٨ ـ ١٣٦٦) بر مدت صوکره تعطیل مخاصمات ایدلدی ایسه‌ده یکیدن دها قانلی بر صورتده جنکه ابتدار اولندی. بو محاربه آنجق بلخك ضبطی وغاصبك، یعنی تیمورك امراسی طرفندن حسینك قتلیله ختام بولدی (٢) . آرتق تیمورك جالس تخت اولمسنه مانع برشی قالمدی.

امیرحسینك اقامتکاهی اولان بلخ یغما وسرایی تخریب اولندی. بلخ اهالیسنك بر قسمی اسیر و بر قسمی اشکنجه ایله اعدام ایلدی (٧٧١ ـ ١٣٦٩) . قادینلر چوجقلر ، غالبك عسکرلرینه تقسیم قلندی (٣) . حسینك حرمنده بولنان سکز قادیندن دردینی تیمور کندیسی ایچون انتخاب ایده‌رك بونلرك ایکیسنی تزوج (٤) ودیکر دردینی امراسیله سلاح آرقداشلرینه تزویج ایلدی (٥) . قریباً آسیانك صحنهٔ ظهوری وتیمورك قهرمانی اوله‌جغی فاجعه‌نك مقدمه‌سی ایشته بودر.

تیمور، نصفی خراب اولان بلخ یرینه سمرقندی قرارکاه اتخاذ ایده‌رك دائراً مادار سور ایله احاطه و سرایلر ، باغچه‌لر انشاسیله تزیین ایلدی (٦) . سزاوار دقتدرکه اوتوز آلتی سنه همان لاینقطع دوام ایله بتون حیاتی اشغال ایدن محاربات

(١) تیمور تاریخی ، اثر شرف‌الدین ، پیتی دولافروا طرفندن مترجم، ١، ٤٨. تقویم التواریخ ٧٦٥ سنه‌سی. [بو تاریخده سهو واردر. صحیحی ٧٧٠در. اوسنه وقایعنده کاتب‌چلبی بویله یازار: محصوریٔ امیر حسین ازتیمور در بلخ وظفر یافتن تیمور بمیر حسین وقتلش بعد از نصب سیورغاتمش بخانیت اولوس چغتای. ٧٧١ ده دخی شویله محرردر : ظهور دولت تیمور کورکان بعداز مقتولیٔ امیر حسین خان. مترجم]

(٢) لاری وشرف‌الدین .

(٣) شرف‌الدین، ص ٢٠٤ .

(٤) سرای ملك وطوغی طورخان؛ دیکر ایکیسی اولان اولوس واسلامدن بحث ایدلمز.

(٥) شرف الدین، ١ ص ١٩٣.

(٦) کذلك ، ص ٢٠٨.

وفتوح أثناسنده عسکرینه استراحت ایتدیرمك و متاعب جدیده‌یه حاضرلامق ایچون تیمور سمرقنده آنجق طقوز دفعه کله‌بیلمشدر [١] .

تاتار اقوامنك مجلس عمومیسی اولان قورولتای تیمورك غصبنی تصدیق ایله اونك الیله محو ایدلمش اولان حکومتك وارث مشروعی اولمق اوزره اعلان ایلدی. اولجه نائل شان اوله‌جغنی خبر ویرمش اولان شیخ برکت ، علامت سلطنت اولمق اوزره سنجاق وطبل ویرمکله برابر تیمورك فوق‌العاده قوهٔ بدنیه‌یه مالك اولمسندن دولایی باباسی طرفندن اعطا اولنمش اولان تیمور اسمنه حکمدار اعظم دیمك اولان کورکان وحاکم زمان دیمك اولان صاحبقران (١) وجهانکیر عنوانلرینی علاوه ایتدی (٢) . تاتار قهرمانی مدت مدیدهٔ سلطنتنده بو معنیدار لقبلردن هیچ برینی تکذیب ایتمدی. تیمورك نقش خاتمی «راستی رستی» کلمه‌لری ایدی (٣) .

تیمور حکومتلرینی ضبط ایتدیکی طقوز خاندانك [٢] تحت اداره‌سنده بولنان یکرمی یدی مملکت تاجنی باشنده جمع ایتمشدر. بو عائله‌لر شونلردر : ١ ، جغتای خاندانی که صوك حکمداری اولان حسین، تاتار جهانکیرك ضربهٔ تیغیله منعدم اولمشدر، ٢ ، ترکستان ومغولستانده‌کی جت یاخود کت خاندانی، ٣ ، خوارزم خاندانی، ٤ ، خراسان خاندانی، ٥، تاتارستان ودشت قیپچاقده تاتار خاندانی، ٦، عراق عجمده بنی مظفر ، ٧ ، عراق عربده ایلخانیلر، ٨، هند خاندانی ، ٩ ، خاندان عثمانی. تیمورك ممالکی شرقاً سورچینه و شمالاً روسیه ایچریلرینه قدر امتداد ایدردی . غرباً حدودی بحرسفید وجنوباً مصر ایدی. تملك ایلدیکی حکومتلردن بعضیسنی یالکز برر محاربه ایله فتح ایتمشدر . اکثریت تشکیل ایدن دیکرلری مقابلهٔ مصرانه‌دن صوکره تحت اطاعتنه داخل اولمشلردر . جت حکومتی بو ایکنجیلردندر که تیمور بو الکایی مشکلات عظیمه ایله مالی یدی سفردن صوکره ضبط ایده‌بیلمشدر. خراسان، جهانکیرك اردولرینی درت دفعه رجعته مجبور ایده‌رك آنجق بشنجیده محکوم

(١) اشبو صاحبقران کلمه‌سی ایکی صورتله تفسیر اولنور . بری عصرنده قران سعدین وقوع بولمش اولان حکمدار دیمکدرکه ایکنجی بر قران حدوثنه قدر کچه‌جك زمانك صاحبی عد اولنور. تفسیر ثانی ایسه قران برسکه اسمی اولمسی اعتباریله صاحب سکه دیمکدن عبارتدر. بیوك پادشاهلره اطلاق اولنور. مترجم.

(٢) شرف‌الدین، ٢٠٣ و ٢٠٤.

(٣) «طوغریلق سلامتدر» دیمکدر. «النجاة فی الصدق»دن مقتبس اولدیغی اکلاشیلیر. مترجم .

اولمشدر. اوروس [اورس] وتوقتامیش نامرنده‌کی تاتار حکمدارلری ممالکنی ایکی سفرله اله کچیره‌بیلمشدر. هندستانی یالکز بر محاربه ایله فتح ایلدی. جنکلرندن اك قانلیسی واك اوزونلری آسیای غربیه‌ده‌کی سفرلریدرکه برنجیسی اوچ، ایکنجیسی بش وسلطان بایزیدك نتیجهٔ طالعنی تعیین ایدن اوچنجیسی متمادیاً یدی سنه دوام ایلمشدر. بوتعداد ایتدیکمز اون سکز محاربه حقنده آز سوز سویلیه‌جکز، یالکز صحنهٔ جریانی اولا دولت عثمانیه‌نك حدودی و مؤخراً مرکزی اولان یدی سنه محاربه‌سنی دها زیاده تفصیلات ایله نقل ایده‌جکز [٣] .

تیمورك جتلر علیهنه اولان یدی و خوارزم شاهی حسین صوفی علیهنه اولان بش سفری بالدفعات ایلچی مراسله‌سنه محل ویرمش اولدیغی کبی بر قاچ صلح عهدنامه‌سنه وتیمورك حکومتنی قرابت ومصاهرت ایله تحکیم ایتمك اوزره مذاکراته وسیله اولمشدر. حسینك حکومتی علیهنده‌کی ایلك تشبثنده تیمور بر سفیر واسطه‌سیله بو حکمدارك قیزی خانزاده‌یی بیوك اوغلی جهانکیر ایچون طلب ایلدی . حسین صوفی مخالفته جرأت ایده‌مدیکندن ازدواج وقوعه کلدی.

شرق حکمدارلرینك طنطنه و ثروتلری حقنده برفکر ویره‌جك شی وار ایسه اوده بومناسبتله وقوعه کلن دوکونلرك احتشامیدرکه مأمون [٤] ومعتضد خلیفه‌نك اولادلرینك ازدواجنده یاپمش اولدقلری دوکونلردن آز رونقلی دکلدرلر (١) . خانزاده‌نك جهازی بر آلتون تخت ایله متعدد قیمتدار تاجلردن، بیله‌زیکلردن، کوپه‌لردن، غایت آغیر قیمتلی کردانلق و کمرلردن، مجوهرلر، انجیلر ایله مالی صندقلردن، سریرلردن ، قمریه‌لردن ، مکلف چادرلردن مرکب ایدی. جمعیت محلی مسك وعنبرله تعطیر اولنمش ایدی. اکابر دولت « خوش آمدی » مقامنده کلینك اوزرینه انجی و آلتون سکه یاغدیریورلردی. آیاقلرینك آلتنده زمین آلتون ایشلمه‌لی قالیچه‌لر ایله مستور ایدی. کنج قیز هر شهردن کچدکجه شیخلر ، قاضیلر ، امامر ، منلالر ، حضورنده رومال اولمق ایچون استقبالنه شتاب ایدرلردی. سمرقنده وصولنده دخی بوصورتله شنلکلر یاپلدی، شادمانلقلر کوسترلدی. موقع زفاف اولان چادرك داخلی قبهٔ سمایی تصویر وناقابل تعداد الماسلر نجومی ارائه ایتمکده ایدی. بوچادرك پرده‌لری زردوز قماشلردن واوزرنده‌کی طپوزلر انجه عنبردن معمول ایدی. سرای مأمورینه

---

(١) حماروبهك قیزی قطر الندانك دوکوننك احتشامی حقنده ده‌کینیك هونلر تاریخ عمومیسنه مراجعت، ٢، ١٣٩.

و دوكونه دعوت اولنان ذواته خفتانلر ، شاللر ، قيمتدار لباسلر و قماشلر توزيع اولندى. نهايت هيئت شناسان، ليلهٔ زفاف ايچون وقت مختار انتخاب ايده‌رك رسم زفاف او قدر دبدبه ايله اجرا اولندى‌كه خلافتك الك شانلى زمانلرندن برى امثالى كورلمه‌مشدر (١) .

ايرتسى سنه (٧٧٦ـ١٣٧٤) دها آز طنطنه ايله تيمورك دلشاد اغانى تزوجى دوكونى ياپلدى. بو دلشاد اغا جت حكمدارينك قيزيدركه تيمورك جتلرله محاربه‌سنده اسير دوشمشدر . ذكر ايتديكمز نسواندن باشقه تيمور، طورخانك وفاتندن صوكره امير موسانك قيزى تومان اغانى‌ده تزوج ايلمشدر. بوزوجه‌سنى‌خشنودايتمك ايچوندركه سمرقندك اون ايكى روضهٔ شاهانه‌سنى باغ بهشت ناميله بر بيوك باغچه اولمق اوزره برلشدردى (٧٧٩ـ١٣٧٧) (٢) .

آنجق جتلر سلطاننك و خوارزم شاهك اميد مخصوصه مبتنى اوله‌رق تاتار جهانكيريله عقد ايتمش اولدقلرى روابط مصاهرت اونلرى تيمورك نه تعرضاتندن، نه‌ده حكومتلرينك بسبتون انقراضندن محافظه ايده‌بيلدى. احتياطكار اولميان خوارزم حكمدارى سفرانك مصونيتى قاعده‌سنى پامال ايده‌رك تيمورك بر ايلچيسنى حبس ايتمش اولديغندن بوندن منفعل اولان تاتار ايمپراطورينك دردنجى دفعه اولمق اوزره هجومنه معروض و پاى تختى اولان خوارزمك محصوريتيله اوچ بچق آى محبوس قالدى (٣). تيمور، محاصره‌نك اوزايوب كيتمسندن يوريله‌رق اوغلنك قاين پدرينى حصارك آلتنده برمبارزهٔ منفرده‌يه دعوت ايلدى. خوارزم شاهك بوصورتى قبولدن استنكاف كوسترمسى اوزرينه بلده هجوم ايله تسخير ويغما ايدلدى (٧٨١ـ١٣٧٩). مشايخ ، علما ، صناعتكاران (٤) ، ارباب صنعت تيمورك مسقط رأسى اولان كش بلده‌سنه (٥) ـ كه مقدما شهر سبز ناميله ياد اولنوردى ـ نقل ايديله‌رك (٦) بو

(١) تاريخ تيمور بك، شرف‌الدين، ١، ١٣، ٢٤٤ـ٢٥١ .

(٢) كذلك، ص ٢٥٦ .

(٣) كذلك، ص ٢٩٨.

(٤) صنعتكاردن تفريق ايچون صنايع بديعه اصحابى حقنده قوللانلمقده‌در. مترجم .

(٥) شرف‌الدين، ص ٢٠٩. [علاوهٔ مترجم: مسقط رأسه قرية تسمى خواجه ايلغار ؛ وهى من اعمال الكش . والكش مدينة من مدن ماوراء النهر = تيمورك محل تولدى كش ملحقاتندن خواجه ايلغار قريه‌سيدر. كش ماوراء النهر بلادندر. عربشاه، ١ ص٤)

(٦) تيمور بوشهرى جالب دقت بعض آثار و ازجمله آق سراى نامنده محتشم بر سراى وقيزى اقا بك ايچون بر تربه ايله تزيين ايلمشدر. شرف‌الدين، ٣٠٦ .

مناسبتله او شهر قبة العلم والادب عنوانني ودولت تاتاریه‌نك ایکنجی پای تختلکنی احراز ایلدی.

بو مظفریاتی آره‌سنده تیمور اوچ وقعهٔ الیمه‌یه دوچار اوله‌رق اوزمانه قدر ممالك جدیده‌سنك تنظیمنه معطوف اولان نظردقتنی بر مدتجك بو اشتغالدن تحویل ایلدی. قاین پدری امیر موسانك اوغلنه تزویج اولنمش اولان سوکیلی قیزی آقابك ، بیوك اوغلی جهانکیر، همشیره‌سی طورخان خاتون بربرینی معقب وفات ایتدیلر. حکمدار غیور، الکسودیکی وجودلرك ضیاع ابدیسیله برمدت برمفتوریت عمیقه‌یه دوچار اولدی. فقط مشایخ طرفندن قران کریم و احادیث شریفه تلاوت اولندیغی کبی بر طرفدن تاریخ و حکایه‌لر اوقودوب دیکلیه‌رك دفع الام ایله ینه امور حکومتله اشتغالده تأخر ایتمدی (۱) .

خوارزمك فتحیله اهالیسنك کشه نقلندن صوکره تیمور بتون دنیایه حکمران اولمق آرزوسنی ـ که اوته‌دن بری قورت کبی ایچنی اویار ، طورردی ـ اظهار ایتمکدن‌چکنمدی. اکثریا شاعرك «آسمانده برخدا اولدیغی کبی روی زمینده دخی یالکز بر صاحب اولملیدر ، جهانك بتون حکومتلری بر بیوك حکمدارك طمعنی تسکینه کافی دکلدر » (۲) سوزنی تکرار ایتدیکی ایشیدیلیردی . جیحونك اوته طرفنده توران اقلیمنه مالك اولنجه بو طرفنده دخی ایرانی تسخیر ایتمك تصورنده بولندی . عجم ایمپراطورلغی خطهٔ وسیعه‌سنده جنکیز خانك حکومتی انقاضی اوزرینه بر چوق خاندانلر تأسس ایلمشیدی. اقلیم فارسك الك شرقی قطعه‌سی اولان خراسانی ایکی پادشاه مقاسمه ایتمش ایدیلر . قسم جنوبیسی کرت (۳) خاندانندن غیاث‌الدین پیرعلینك، قسم‌شمالیسی ـ جنکیزخاندانك صوك بیوك حکمداری ابوسعیدك وفاتندن بری خراسانده حکم فرما اولان سربدار عائله‌سندن خواجه علی مؤیدك (٤) تحت

(۱) شرف الدین، ۳۶۲ .

(۲) هانکی شاعرك سوزی اولدیغنی مورخ تصریح ایتمیور ؛ فقرهٔ اولانك مألی کوزل آلنمامش اولملیدر.

(۳) کرت خاندانی هندده غزنویلردن صوکره حکومت ایدن غور خاندانك بر شعبه‌سی ایدی. ٦٤٤ ده ابتدا وسکزنجی حکمداریله ۸۰۵ ده انطفا ایلمشدر . [ملوك کرت غوریانك تاریخ انقراضی تقویم التواریخده ۷۸۵ در. مترجم]

(٤) مؤیدك مقر اقامتی سبزوار ایدی. بوخاندان ۷۳۷ ده ظهور ایله ۷۹۸ ده انقراض بولمشدر؛ اون ایکی حکمداری واردر . [تقویم التواریخ تاریخ انطفالرینی ۷۸۸ کوستریور . مترجم]

ادارەسنده ایدی. مؤید، تاتارفاتحنه اطاعت ایلدی، تیموردەاونی هرسفرنده اوامرکذار صفتیله معیتنده بولنمق شرطیله، بر برات ویرەرك حکومتنده ابقا ایتدی. غیاث‌الدین ایسه بالعکس کندی عسکرینك یکرمی مثلی قدر بر قوته قارشی ممالکنی مدافعه عزم شجیعانەسنده بولندی ؛ لکن باشلیجه قلعەسی اولان فوشنجك سقوطندن صوکره پای تختی هرات بلاشرط تسلیمیت کوسترەرك بر خرابیٔ تامدن شو صورتله قورتیله‌بیلدی (١) . کرت وغور خاندانلرینك ایکی عصرده بو بلدەیه جمع ایتمش اولدیغی خزینەلر (٢) کشه نقل ایدلدیکی کبی ایشلمەلرینك ظرافتیله جالب نظر اولان هرات قلعه قپوسی‌ده کوتورلدی. تیور ، بو خطەنك دیکر موقعلرینی اوقدر اوجوز اله کتیرەمدی ؛ آنجق مصرانه بر مقاومتدن صوکره اطاعت کوستردیلر ؛ بونلردن شابورخان ، قابوس خان موقعلری وعلی الخصوص بلخ وکلات آرەسنده کائن قهقهه قلعەسی ـ که کویا خصمك مساعیسنه قارشی استهزا کوستردیکی ایچون بو اسمله تسمیه اولنمشدر ـ مدافعه خصوصنده مظهر امتیاز اولمشلردر. غیاث‌الدینك نیشابور، سبزوار، طوس کبی بلدەلری اصلا مقاومت کوسترمکسزین عرض تسلیمیت ایلدیلر.

مشاهیر اسلامدن بر چوغنك قبرلری بولندیغی ایچون مشهد دخی دینیلن طوس کاربانلرك زیارتکاه وموعدتلاقیسیدر. [حضرت] پیغمبرك طوغریدن طوغری‌یه سلسلهٔ نسبندن اولان اون ایکی امامك سکزنجیسی امام رضا طوسده آرام کزیندر (٣). هارون الرشید ، شجاعتیله خلافتی امویلردن نزع وخاندان عباسی‌یه نقل ایدن، کرك جلاد قلیجی آلتنده وکرك محاربه میدانلرنده یاریم ملیون انسان اهلاك ایدین جنکاور خون نثار ابو مسلم (٤) ؛ ملك شاهك وزیری ، ریاضیٔ متبحر ، شاعر

(١) تیمور هراتی الدقدن صوکره عودقوده کیتدی. بوشهرده اقامتی اثناسنده ایچه تحف بروقعه اولمشدرکه غرابتیله برابر نقلنی مقتضی کوریورز. مجاذیبدن بردرویش تیمورك باشنه بر قیون کوکسی آتار. تیمور بو اثرجنتدن منفعل اولمق شویله طورسون، استقبالاً عجم دولتنك عصرلردن بری «اسیانك کوکسی» [سینه؟] تعبیراولنان قسمنه مالك اولەجغنی تفأل ایله ممنون اولور. شرف‌الدین ٣١٦ .

(٢) شرف‌الدین ٣٢٠.

(٣) بوتاریخك برنجی جلدنده ٣٣٠ صحیفەیه مراجعت. مترجم .

(٤) مأمون خلیفه زماننده، ٢٠٣ صفرنده اللی‌یاشندەایکن خراسانك طوس نواحیسندن بولنان نوقان قصبەسنده وفات ایلدی. مأمون نمازینی قیلەرق پدری هارون‌الرشیدك تربەسنه دفن ایتدی. حالا مزار پرانوارلری عظیم ومشهور زیارتکاهدر. نخبة‌التواریخدن تلخیص. مترجم.

شهیر فارس، حشیشیلرك عدو اکبری نظام الملك ، مراغه رصد خانه‌سنك مؤسسی هیئت شناس مشهور نصیرالدین، شرقك الك بیوك شاعر داستان سراسی فردوسی (١) هپ طوسده مدفوندرلر (٢) تیمور، طوسه دخولنده ابومسلمك قبرینه طوغری کیده‌رك تربه‌نك اوکنه واصل اولنجه آتندن ایندی. بوندن صوکره‌کی محاربه‌لری ایچون قهرمانك امداد روحانیسنی کمال ضراعتله نیازایلدی (٣). انسان ظن ایدرکه ابومسلم خونریزك روحی، تاتار فاتحنك تمنیسنی استماع ایتمشدر، چونکه بوندن صوکره تیمور بر روح سیئات آیینك القا آتنه تابع واستخواننده‌ن استمداد ایلدیکی قانلی محاربك علی العمیا اثرینه سالك اولمش کبی کورینور. مشهوردرکه تیمور عصیان ایدن سبزوار اهالیسنی تأدیب ایچون بونلرك اجسامندن اوچ جانلی قله بنا ایتمك تصور دوزخیانه‌سنده بولندی. ایکی بیك انسان بر قورقونج آبده‌نك یونمه طاشلری مقامنده استعمال اولندی. بو بدبختلر بربرینك اوزرینه قونیله‌رق قالان آرالقلر بالچق وکرج ایله املا قلندی (٤).

تیمورخراسان، سیستان، ممالك افغان(٥) ایله قهرمان شهیر رستم[٥] خاطره‌سنك تاتار حکمدارینك طمعنه قارشی محافظه ایده‌مه‌مش اولدیغی ـ زابلستانه مالك اولور اولماز هر طرفده مظهر ظفر اولان اردولرینی ایران علیهنه توجیه ایلدی (٧٨٨ ـ ١٣٨٦). اوزمان ایران، مظفر (٦) وایلخان (٧) عائله‌لرینك حکومتی التنده ایدی. برنجیسی عراق عجم ایله اصل فارس قطعه‌سنده، ایکنجیسی عراق عرب ایله اذربایجان (قدیم Atropatante آتروپاتانته) خطه‌سنده سلطنت ایدیورلردی. مظفر عائله‌سی حکمداری شاه شجاع (٨) تیمورك خبر تقربنی آلنجه علامت اطاعت اولمق اوزره

---

(١) ابوالفرج، ص ٣٢٠.

(٢) جهانما، ص ٣١٨، ٣١٩ .

(٣) شرف الدین، ١، ص ٣٢٩.

(٤) شرف الدین، ٣٦٧، بومنفور حرکت وحشیانه‌یی شایان ثنا برحرکت اوله‌رق ذکر ایتمکدن چکنمز . [سعدالدین، شرف الدین علی یزدینك تیموری یالانلرله عیوقه چیقاردیغی ومساویسنی محاسن صورتنده کوستردیکنی سویلر. تاج التواریخ ، جلد ١، ص ١٥٩. مترجم]

(٥) ممالك افغان کوه سلیمانك اتکنه قدر امتداد ایلر.

(٦) مظفر عائله‌سی ٧٣٣ ده ظهور ایدوب ٧٩٦ ده بدنجی حکمداریله سونمشدر .

(٧) ایلخانیلر ٧٣٧ده ظهور ایله اوچنجی حکمداریله ٨١٣ ده محو اولمشدر.

(٨) حافظ، شاه شجاعی دائما ثنا ایدر [*].

قیمتدار هدایا ایله بر سفیر ارسال ایلدی (۱) . تیمور نیات خیر خواهانه‌سنی تأمین ایله بر صلح ممتد ایچون رهن حکمنده بولنمق اوزره بیوك شهزاده‌سی متوفی جهانکیرك اوغلی میرزا پیر محمد ایچون مظفر عائله‌سندن بر قیز ایستدی . تیمور طرفندن مصاهرت تکلیفی پك فنا بر علامت ایدی ؛ زیرا بویله بر تکلیفه معروض اولان، اول امرده استقلالنی فدا ایتمك لازم کلیردی. معهذا شاه شجاع موافقت کوستردی . ایلخان (۲) خاندانندن شیخ اویس جلایرینك اوغلی سلطان احمد دها جسارتلی بولنه‌رق شدتلی بر مدافعه‌یه حاضرلاندی . مقر حکومتی اولان سلطانیه‌یه استحکام ویرمشیدی ؛ لکن بو موقعی ترکه مجبور اوله‌رق اولا تبریزه، صوکره بغداده التجا ایلدی . فارسك بتون ایالات شمالیه‌سی وازجمله مازندران، ری ، رستمدار تیمورك قبضهٔ حکومتنه دوشدیلر . تاتار جهانکیری سلطانیه‌یی ، تبریزی ، نخجوانی کندیسنه اطاعت ایتدیردکدن صوکره آراس نهرینك آزغین صولرینی جولفاده (۳) عبور ایلدی . جولفا محتشم کوپریسیله مشهوردر . بونك کمرلری اللیدن آلتمش (اونه)قدر ارتفاعی حاوی اولوب کنارلری درین خندقلرله محافظه اولنمشدر (٤). حدود عثمانیه‌نك [مورخ زماننده] بلاد مستحکمه‌سندن قارص -که استحکاماتی قیا ایچنه یونلمشدر- کورکه دینیلن دونبه‌لك سسلری وتاتارلرك « سورون ! » دیه چیقاردقلری آوازهٔ حرب اوزرینه قپولرینی آچدی . (۵) بتون کورجستان ایله پای تختی تفلیس عرض اطاعت ایتدی . آرتق سفر تمام اولمش ایدی ؛ تیمور فتوح جدیده‌سنی تشهیر ایچون بر بیوك آو ترتیبنی امر ایلدی (٦) .

(۱) بو هدایانك ایچنده هر بری التی رأسدن مرکب قطارلرله قاطیرلر، ارغوانی برقربه، شاهانه برچادر، اك قیمتدار قماشلردن معمول بیوك برشمس سپر بولنیوردی . (شرف الدین، ص ۳۵۲)

(۲) ایلخان، حکمدار مملکت دیمکدر.

(۳) شرف الدین، ص ۳۹۱. موریه سیاحتنامه‌سنده ایکنجی کون وقایعنده، ص ۳۱۰، جولفا یرینه شولشا یازار. دوپره‌یه‌ده مراجعت، جلد ۲، ص ۲۵۳ .

(٤) شرف الدین، ص ۳۹۲ .

(۵) کذلك، ص ۳۹۳، ۳۹۵ .

(٦) بوصید شوصورتله ترتیب اولنمش ایدی: تاتار اردوسی دائره (ترکه) شکلنده ترتیب صفوف ایتمشلردی. اورته‌ده بولنان آو سوریجیلری (کرکه) لر کیکلری، قره‌جه‌لری، قورتلری، آرسلانلری هپ برنقطه‌یه سوق ایدرلردی. شرف الدین، ص ۳۹۱ [ترجه‌ده بوکا سورکون آوی تعبیر اولنور. مترجم]

تیمور، قره باغ صحرای لطیفنده مشتاسنی قورمش ایدی. کورجستان پرنسی اورایه کله‌رك صداقتنه یمین ایتدی. بو حکمدار عنوانی، ممالکنی انجق خرستیان دیننن چیقمقله و تاتار فاتحنه دیکر اشیای غریبه آره‌سنده [حضرت] داودك کندی الیله اعمال ایتمش اولدیغی قرآن کریمده بیان بیوریلان زره اولمق اوزره روایت اولنان برزرهی اعطا ایتمکله محافظه ایده‌بیلدی (١).

برمدتجك صوکره شروان حکمداری اطاعت ایده‌رك بونك وقوعی صورت تیمورك کبرینه، عزت نفسنه پك موافق کلدی. بو پرنس، تاتار فاتحنه بالذات عرض مطاوعت وشرقجه پك قیمتدار طوتیلان هدایاسنی تقدیم ایتمك اوزره کلمش ایدی. داخل دائرهٔ تابعیت اولان امیرك اثر دقت ظریفانه‌سی اولمق اوزره بو هدیه‌لرك جمله‌سی تاتارلرجه مقدس عد اولنان طقوز عددنده ایدی. طقوز قیلیج، طقوز یای، طقوز چادر، طقوز قمریه، طقوز شال، طقوز پارچه آغیر قماش، طقوز جنس آت، طقوز جاریه تقدیم ایدییوردی. کوله‌لره کلنجه، بونلر سکزدن عبارت اوله‌رق طقوزنجیسی حکمدارك کندیسی ایدی (٢). شرف الدین، شروان حاکمنك بو صورتده اخلاص کوسترمسی تیمورك پك خوشنه کیدرك امیری التفات وهدایایه غرق ایتدکدن بشقه شروان حکومتی‌ده کندیسنه احسان ایتمش اولدیغنی اتیان ایدر.

جهانکیر هول انکیزك ضرباتی آلتنده هیچ برشیئك قوتی قالمیوردی. بو آنه قدر کندیلرینی اورمانلرینك ایچنده، بتاقلقلرینك آرقه‌سنده سربست ظن ایتمش اولان کیلان امراسی حضور تیمورده عرض خشوع ایتمك اوزره کلدیلر. ارمنستان و بین النهرین حاکملری مطاوعتدن استکبار ایلدکلری جهتله تیمور بونلری اطاعته دعوت ایتمك اوزره ایلچیلر کوندردی. اوزمانلر ارمنستان طهرتن اسمنده ارزنجانی

(١) شرف الدین، ص ٤١٩.

(٢) شرف الدین، ص ٤٠٠. (علاوهٔ مترجم: تیمورك شروان اوزرندن کچه‌جکنی شروان حاکمی شیخ ابراهیم خبر آلنجه وزیر و قاضیسی بایزید ایله استشاره ایتدی. قاضی، طاغلره چکلمك رأینده بولندی. شیخ ابراهیم «بوعین خطادر. بن کندیمی قورتاروب ده عباداللهی دشمن النده براقیرسه‌م محشرده نه جواب ویریرم؟» دیدی. تیمور ایچون شنلکلر ترتیب واونك نامنه سکه ضرب وخطبه قرائت ایتدیردکدن صوکره برچوق هدایا ایله استقباله چیقدی. چغتایلرجه پیشکشلرك طقوزر اولمسی رسم قدیم اولدیغندن شیخ ابراهیم اصوله رعایت ایتمش ایدی لکن سکز کوله کتیرمش اولدیغندن تیمور سببنی سؤال ایدنجه طقوزنجی اوله‌رق کندیسنی کوستردی. نظمی زاده‌نك عربشاه ترجمه‌سندن خلاصه، استانبول تمثیلی، ١١٤٢، ورق ٣٢)

مرکز حکومت اتخاذ ایتمش بر امیرك تحت ادارەسنده ایدی . بین‌النهرینده قره قیونلو (١) خاندانی سلطنت ایدییوردی. بو عائله‌نك وارثی - که دیاربکرده اقامت ایدردی - تیمورك تهدیداتنه اهمیت ویرمیەرك مدافعەیه حاضرلاندی، انجق جهانکیرك قوهٔ عظیمەسنه قارشی یالکزجه مقاومته اصلا مقتدر اولەمیەجق درجەلرده ضعیف اولدیغندن کوستردیکی جسارته مجازات اولمق اوزره تاتار عسکری موش صحرای لطیفنی تخریب ایتدکدن صوکره - طهرتنك باشلیجه ایکی شهری اولان - اخلاط وعادلجوازی الندن نزع ایلدیلر . بو وقته قدر قپولرینی هیچ بر فاتحه کشاد ایتمەمش اولان وان موقع مستحکمی یکرمی کون قهرمانجه مدافعەدن صوکره ضبط اولندی. مدافعلرینك قوللری آرقەلرینه باغلانەرق استحکام اوزرندن آشاغی براغلدیلر (٢). شداد بن عاد طرفندن انشا قلندیغی حکایه اولنان استحکامات خاك ایله یکسان ایدلدی . بونلرك متانتی او مرتبەده ایدی که بر تام « تومان »، یعنی اون بیك کشی بر کدك آچمق ایچون بر کون صباحدن اقشامه قدر چالشدقلری حالده موفق اولەمدیلر (٣) . وانك سقوطی اوزرینه طهرتن اطاعته قرار ویردی . شوصورتله استیمان ایتمش اولدیغی‌ایچون تیمورعنوان دولت‌واراضیسنی کندیسنه‌بخش ایتدی(٤).

برمدت صوکره برمدهش فلاکت وقوعه کلدی‌که تیمور دخی بونده بالذات‌حاضر ایدی. خاندان مظفر امیری شاه شجاع ، وفات ایدرکن حکومت و عائلەسنی تیمورك مروتنه ترك ایتمش ایدی. لکن اوغلی زین‌العابدین باب‌همایونه کلمسی ایچون جهانکیر طرفندن وقوع بولان امره متابعتدن استنکاف ایلدیکی‌جهتله تیمور، عسکریله فارسك جهت جنوبیەسنه کذار ایدەرك اصلا مقاومت وقوع بولمقسزین عراق عجمی تحت استیلاسنه آلدی ؛ پای تخت اولان اصفهان‌ده بلاقید تسلیمیت کوستردی. بو شهرك کنار برمحلەسنده علی قوچاپا اسمنده بردمیرجی بولنیوردی‌که‌وطننك اجنبی بیوندروغی آلتنه کیردیکنی کورمکله متألم ایدی . کندیسی کبی دمیرجی اولدیغی حالده متین اوکلکنی لوای حریت اتخاذ ایدەرك ضحاکك ظلمی التنده لرزان اولان اقوامك

(١) قره‌قیونلو خاندانی ٧٧٧ دن ٨٧٤ ه قدر حکومت ایتمشدر .

(٢) شرف‌الدین، ص ٤١٩ .

(٣) شرف‌الدین، ص ٤٢٠. جهانتما، ص ٤١١ .

(٤) شرف‌الدین، ص ٤١٩ .

استخلاصنه کیدن گاوه‌یی تخطر ایلدی . بو خاطره قوچاپانك جسارتنه شعله آور اولەرق گاوه‌نك کوستردیکی مثال علوهمته امتثال ایتمکه قرار ویردی. برکیجه اصفهان خلقنی داوول صداسیله اویاندیره‌رق شهری تسلم ایتمك ایچون کلمش اولان تاتار مأمورلرینه قارشی اختلاله تشویق ایلدی . دوچار اولدیغی استحقاردن ذاتاً متهیج اولان خلق قوچاپانك ضرب لسانه منجذب اولدیلر . هرکس سلاحه صارلدی ؛ هنوز آز بر مقدارده بولنان قلعه محافظلری اوزرینه هجوم ایتدیلر ، قتال باشلادی. بغتةً وقوع بولان بوقیامده اوچ بیك تاتار اعدام اولندی . تیمور، حادثه‌دن خبردار اولنجه سراپا حدت کسیله‌رك شهرك تکرار ضبطیله یغما ایدلمسنی اراده وحاضرلانمقده اولان مدهش فاجعه‌ده عسکرندن هیچ بری بی‌حرکت قالمامق ایچون هر برینك بر مقدار معین باش کتیرمسی لازم کله‌جکنی اعلان ایلدی . مع‌هذا مشایخ و فقهانك اقامتکاهی اولان محله قرار عمومیدن استثنا ایدیله‌رك بره‌فرزه‌نك محافظه‌سنه ویرلدی. علمای مشهوره‌دن خواجه عمادالدین واعظ، برسنه مقدم وفات ایتمش اولمقله برابر اونك خانه‌سنك محافظه‌سی مفرزه‌یه بالخاصه امر ایلدی (۱) . جهانکیر خونریز وقوعه کلن شوقورقنج قتل‌عام اثناسنده‌بیله علمایه احترامی اونوتمادی، بوخصوصده تب شهرینی ضبط ایتدیکی زمان پیندارك خانه‌سنی تخریب و یغمادن عسکرینی منع ایتمش اولان اسکندره بکزه‌مش اولیوردی. تیمورك او امر بی‌رحمانه‌سی تماماً اجرا اولندی، اصفهانده موجه موجه قان روان اولدی. عسکره آرتق انسان اولدرمکدن نفرت کلدیکندن مقدار معین اوزرینه تسلیمنه مجبور اولدقلری باشلری بالذات کسمك زحمتنه کیرمه‌مك ایچون یغما ایتدکلری اموال مقابلنده باش آلیرلردی . اولا بر باش یکرمی کوپکه صاتلدی (۲)، متعاقباً یاریم کوپکه قدر ایندی، دها صوکره هیچ طالب قالمادی. بو قتل عامده تلف اولان اصفهان خلقنك مقداری یتمش بیکه بالغ اولدیغی روایات تاریخیه‌دندر. کسیلن باشلردن عمومی میدانلرك اورته‌سنده قله‌لر یاپلدی.

شیراز بو قانلی مقدماتدن تدهش ایده‌رك تسلیم اولدی (٦ ذی‌الحجه ۷۸۹ ـ ۲۷ کانون‌اول ۱۳۸۷). صوك وقعه‌ده کوستردیکی خونخوارلغك اوزاقدن نشرایلدیکی

(۱) شرف‌الدین، ص ۴۳۲ .

(۲) شرف‌الدین، ص ۴۳۳ . اوزرنده کوپك رسمی بولندیغی ایچون « دینار کوپکی » دینلمشدر. تاریخ، فی‌الاصل بر تاتار سکه‌سی اولان قوپیق [قوپه‌ق، کوپك] دن ایلك دفعه اوله‌رق بحث ایدیور. [دینار کوپکی ترکیب وصفیٔ فارسیدر. مترجم]

دهشت نتیجه‌سی اولمق اوزره تیمور شیرازده بر آلقیشه نائل اولدی . اکابر دولت، ولات ایالات، خاندان مظفر شهزاده‌لری، کرمان ویزد بکلری، لورستان آتا بکلری، گرگین میلاد (۱) نامنده‌کی قهرمان ایرانینك سلاله‌سندن اولمقله متفاخر اولان لارستان حکمدارلری شیرازده اجتماع ایله قره‌جه‌نك تختی (۲) دینیلن سرایده، حضور تیمورده یرلره قپاندیلر ، بو آندن اعتباراً خطبه تیمور نامنه قرائت اولندی ، جهانگیرك امریله منشیلرك تذلل و تملق خصوصنده بربرینه رقابت ایده‌رك یازمش اولدقلری فتحنامه‌لر خطبا طرفندن منبرلرده اوقونمق اوزره مباشرلر واسطه‌سیله سمرقنده، خوارزم بکلرینه ، خراسانه ، تاتار پادشاهنك دیگر ممالکنك جمله‌سنه ایصال ایدلدی (۳) .

ایران محاربه‌سی اثناسنده خوارزم شاهی لوای عصیانی کشاد ایده‌رك تاتار واللیرنی قپچاق تاتارلری خانی توقاتمیشك نزدینه التجایه اجبار ایتمشیدی . یکی فتح اولنان خطهٔ فارسده سکون حاصل اولنجه تیمور بشنجی وصوك دفعه اولمق اوزره خراسان الکاسی اوزرینه یوریه‌رك پای تختك حصارلرینی تماًمندن تخریب ایله‌زمینی تارلا یاپدی وبتون اهالیسنی سمرقنده کوندره‌رك بر مدت صوکره کندیسی‌ده بر مظفریت آلاییله سمرقنده داخل اولدی.

پیر محمد میرزانك ، میرانشاه میرزانك، شاهرخ میرزانك(٤) ازدواج دوکونلرنی طنطنه ایله اجرا ایتدکدن صوکره تاتارستان کبیر حکمداری توقاتمیشك اوزرینه یورومکه حاضرلاندی . توقاتمیش خان اون ایکی سنه مقدم ـ او زمان روسیه‌ده حکم‌فرما اولان تاتار مستبدی اوروس خاندن کوردیکی تعرض و تضییق اوزرینه ـ تیموردن استمداد ایلمش و تیمور اونی محقق الوقوع بر فلاکتدن تخلیص و قپچاق تختنده تقریر ایتمش ایدی (٥) . توقاتمیش واوروس خانلرك ایکیسی‌ده جنکیز خانك اوغلی جوجی سلاله‌سندن ایدیلر (٦) . جنکیز دها بر حیات ایکن تاتارستان کبیر

---

(۱) شاهنامه‌یه باقیکز .

(۲) احتمالکه الیوم قاچار سراینك بولندیغی محلده انشا اولنمشیدی.

(۳) شرف‌الدین، ٤۳٦ .

(٤) برنجیسی تیمورك حفیدی، دیگر ایکیسی اوغللریدر. مترجم.

(٥) اوزمان قپچاق ، یاخود تاتارستان کبیر قریم (کوچك تاتارستان) ایله ترکستان آره‌سنده‌کی ممالکی حاوی ایدی.

(٦) یعنی دولاقروا جوجی یرینه دائما توشی (Tuschi) یازار.

حکومتی جوجی‌یه ، ترکستانی جغتایه ، چین و خطای حکومتی خان کبیر عنوانیله بیوك اوغلی او کتایه ویرمش ایدی . تیمور ، بلخك ضبطیله جغتای خطه‌سنه مالك اولنجه مملکتك حکومتی یرلی خانلردن سیورغاتمیش نامنده برینه تفویض ایلدی. بو خان تیمور نامنه اجرای حکومت ایتمش ووفاتنده ـ فقط بسبتون بر عنواندن عبارت اولمق اوزره ـ حکومتك اوغلی محمده انتقالنه تیمور طرفندن مساعده کوسترلمشدر (١). توقاتمیش ایسه بالعکس دشت قپچاقده حقیقةً سلطنت ایدیوردی. واقعا تیمورك تحت حمایه‌سنده ایدی، لکن همان‌همان استقلال تامه مالك ایدی. مع‌هذا بو حمایه دخی کندیسنه آغیر کلدیکندن سلاح قوتیله اوندن قورتلمغه چالشدی. قپچاقده اجرا ایلدیکی محاربه‌تدارکاتنك ایلك خبرلری واصل اولنجه تیمور، متعدد احتیاط فرقه‌لری تشکیل ایتمك مقصدیله حکومت واسعه‌سنك هر طرفنه طواشی عنوانیله جمع عساکره مأمور آدملر کوندردی (٢). بر طرفدن‌ده ملت مجلس عمومیسی دیمك اولان قورولتایی جمع ایده‌رك (٧٩٢-١٣٩٩) اونك واسطه‌سیله هر آلای بکنك، معیتی خلقنك مقدارینی اکمال وکندی طرفندن اعاشه ایتمسنی اعلان ایتدردی (٣) . بو تدبیر، بر طرفدن دولتك قوای عسکریه‌سنی تزیید ودیکر طرفدن قوماندانلرك ثروت مفرطه‌سنی تنقیص ایده‌جکی جهتله پك مهم ایدی و فی‌الحقیقه نتیجهٔ مأموله‌یی استحصال ایلدی.

تیمور، قورولتای قورلمازدن اول‌کی قیشی بخارا اطرافنده‌کی کوللرده وبطاقلقلرده قوغوقوشی صیدیله امرار ایتدی. بوندن مقصدی حظوظ نفسیه‌سنه خدمتله متاعب جنکی اونوتمقدن زیاده جنکیز خاندانی حکمدارلرینك بو اعتیاد قدیمنی اونوتدرمامق ایدی (٤). اشبو صید مسئله‌سی ظاهراً اهمیتسز عد اولنورسه‌ده تیمورك اصلا یورلمق بیلمز درجه‌ده‌کی فعالیتنه ، اردوسنده ریاضات بدنیه‌نك دوامی امرنده‌کی اعتناسنه ، سلف ذی‌قدرتنك تأسیس ایلدیکی عاداتی خاندانك برنجی اساسلری اتخاذ ایلدیکنه دلالت ایتدیکی جهتله شایان نظر دقت اولمقدن عاری دکلدر .

(١) شرف‌الدین، ١، ٣، ص ١٩ .

(٢) شرف‌الدین، ص ٢٣ .

(٣) شرف‌الدین، ص ٤٥. قورولتای اوائل بهاردن باشقه هیچ بروقت طوپلانمازدی.

(٤) جنکیز خانك اوغللری اوکتای و جغتای، ایکیسی برلکده بر قیشی امرار ایتدکلری مملکتدن سمرقنده ـ اردویه صورت رسمیه‌ده توزیع اولنمق اوزره ـ هرهفته اللی دوه یوکی شکار محصولی کوندررلردی. شرف‌الدین، ص ٥٩ و ٧٣ .

ینه بواثناده تیمور، یگانه قیزی سلطان بخت‌ك واوغللری میرانشاه ایله جهانکیردن حفیدلری اولان میرزا ابوبکر ومیرزا عمرك ولیمه جمعیتلرینی یاپدی (۱).

ایرتسی سنه‌نك کانون‌ثانیسنه طوغرو (۱۲ صفر ۷۹۳، نهایت کانون‌ثانی ۱۳۹۰) ـ جت امراسندن حاجی بکك قیزی اولان زوجهٔ دلداده‌سی چولپان (نجم‌سحر) دن باشقه حرم خلقنی کوندردکدن صوکره ـ سرای مأمورین و خدمه‌سی واردوسیله برابر سیردریا نهری اوزرنده کائن طاشکنده عزیمت ایلدی.

کثرتله یاغمقده اولان یاغمور وقار اردویی قره صومانده توقفه مجبور ایلدی. بوراده توقاتمیشك ایلچیلری ورود ایتدی. سفیرلر تاتار اصولی موجبنجه حضور تیموره قوشه‌رق کیردیلر (۲) و یرلره قدر قپاندقدن صوکره متبوعلرینك بر اعتذار نامه‌سیله برلکده چونقار دینیلن بر طائر صیادی و فوق‌العاده سرعتلی کیدر طقوز آتی تقدیم ایلدیلر. تیمور، بو علامت اطاعته رغماً ـ عاصی اوامرکذارینك مضمون مکتوبنه کسب وقوف ایلدکدن صوکره ـ ایلچیلره، اوروس خانك ضربهٔ تعرضی آلتنده محوه محکوم اولدیغی زمان متبوعلرینه واقع اولان خدمتنك اهمیتنی اخطار ومحمیسنك نعمت ناشناسلغنی وطوغرولغه مغایر حرکتنی تفصیل ایله مستحق اولدیغی جزایی کوره‌جکنی سویلدی ؛ بو قورقونج تهدید ایسه حکم اعدامه‌مساوی ایدی.

اردو حرکته استدار الله یاسیدن ، قره‌چوقدن ، سابراندن کچدکدن صوکره کوچك طاغه واولو طاغه واصل اولدی. جهانکیر ـ شو یوکسك نقطه‌دن تاتارستان کبیر دینیلن دشت بی‌نهایه‌یی بر نظرده احاطه ایتمك ایچون ـ اولو طاغك ذروه‌سنه چیقدی. پیش نکاهنده نمایان اولان متموج قالیچهٔ زمردینی متحیرانه تماشا ایتمکده ایکن عسکرلری اورایه‌کتیردکلری طاشلرله بو شایان تذکار سفرك خاطره‌سنی محافظه ایتمك اوزره بر قله انشا ایتدیلر (۳).

ییه‌جك خصوصنده آزلق کورندیکندن تیمور بوکا چاره‌ساز اولمق اوزره بر عمومی صید اراده وبوکا بتون اردو اشتراك ایلدی. اوندن صوکره عسکرینه برچید رسمی اجرا ایتدردی. باشنده یاقوتلرله مزین بر صاریق ، النده اوکوز قفاسی

(۱) شرف‌الدین، ۳، باب ۷، ص ۶۲ وباب ۸، ص ۶۵ .

(۲) کذلك ، باب، ۱۰، ص ۸٤ .

(۳) بو قله‌نك اوزرینه تیمورك اورایه وصولی سنه‌سنك آی وکونی حك ایدلمش ایدی. شرف‌الدین، ۳، باب ۱۰، ص ۸۱ .

شکلنده برگرز بولندیغی حالده نامتناهی آلایلرینك جبهه‌لرندن کچدی؛ بویله برگرز طاشیمق اسکی ایران حکمدارلرندن قالمش بر عادتدرکه فریدونك بو سلاح ایله مسلح بولندیغنی اخطار ایدر . تاتار اردولرینك کچید رسمنده جاری قاعده‌یه توفیقاً امرا آتلرینك دیزکینی اللرنده طوته‌رق دیز اوستی چوکدیلر ، ادعیهٔ معتاده‌لرینه ستایش و تبریك جملهٔ مرتبه‌لری قاریشدیره‌رق یر اوپدیلر . تیمور شو صورتله اوغللرینك، حفیدلرینك ، دیکر امراسنك اخلاص و تمنیاتنی تلقیدن و قوماندە ایتدکلری « تومان » لرك، « هزار » لرك، « صد » لرك (۱) حسن حرکت وانتظاملرندن دولایی اونلری تبریکدن صوکره اردونك پیشدارلغی (۲) قوماندانلغنی حفیدی میرزا محمده تفویض و شو وظیفه‌ده اك زیاده فعالیت و اك زیاده سرعت لازم غیرمفارق اولدیغنی بیان ایله بو یولده حرکت ایتمسنی تنبیه ایلدی.

پیشدار قانلی برجنکه کیریشدی، بوده برمحاربهٔ عمومیه‌نك مقدمه‌سی اولدی. شو تصادمده تیمورك اك ماهر قوماندانلرندن دردی ــ که ارملك ، رمضان خواجه ، ارلات ، آیقو تیوردر ــ تلف اولدیسه‌ده مظفریت جهانکیرك عسکرلرنده قالدی. تیمور، آتیاً دها مهم نتیجه‌لره دلالت ایدن بوایلك مظفریتدن ممنون ومفتخر اوله‌رق رؤسای عسکرینی هدایا و تلطیفاته غرق و بونلردن بر چوغنه طارخان [ترخان] عنوانتی اعطا ایتدی (۳). بوعنوان، اونی حائز اولان کیمسه‌نك کوندوزك هرزماننده حضور حکمداری‌یه داخل اوله‌بیلمسنه حق ویردی . صدراعظم هالا جیغای محاربه‌ده وفات ایلدیکندن مأمورتی، عنوانلری اوغلنه توجیه وسلطنتك خاتم کبیری وحکمدارك کتابت دائره‌سنه مخصوص پروانه مهری‌ده توديع قلندی (٤) .

---

(۱) تومان، اون بیك؛ هزار، بیك؛ صد، یوزکشیلك فرقه ومفرزه‌لردر . شرف‌الدین، ۱ ، ۳، باب ۲، ص ۸۶ .

(۲) مغولجه مانغالای ، شرف‌الدینه ، ۱ ، ۳، باب ۱۲ ، ۹۱نجی صحیفه‌یه مراجعت. [قریم وقایعنده منکلی شکلنده‌کوریلور. منکلی‌کرای‌که پیشدار قوماندانی دیمك اولیور. مترجم]

(۳) بوطارخانلر بیزانسده دخی Ταρχανης، تارخانیس عنوانیله‌کوریلورلر. طارخانلر بالذات شاهك یاپه‌بیله‌جکی هرشیئی یاپمقده سربست اوله‌رق بوندن دولایی حکمدار نه منفعل اولور، نه‌ده اونلری تأدیبه قالقیشیردی .

(٤) پروانه مهری، پروانه شکلنده برکوچك مهردر. بونکله مختوم اولان کتابت دائره‌سی اوامرینه‌ده پروانه اطلاق اولنور. [پروانه، کله‌بك؛ حکم شاهی وفرمان پادشاهی‌یه دخی دینیلیر. برهاندن، ص ۱۵۲ . مترجم]

آلتی کون صوکره، اوزمانه قدر یاغمورلرله دوام ایدن هواآچلدی، تیمور بتون قوتیله دشمن اوزرینه هجومه حاضرلاندی (١٥ رجب ٧٩٣ — ٥ تموز ١٣٩٠). عسکرك معتاد وجه ایله ترتیبنه، یعنی صاغ جناح، صول جناح، مرکز اولملق اوزره تقسیمنه بدل ـ بری دیکرینك قوهٔ احتیاطیه‌سی اولملق اوزره ـ تیمور بو دفعه یدی فرقه‌یه توزیع ایلدی [٦]. بتون تدارکات اکمال اولندیغی صیره‌ده شریف سید برکت ـ که تیمورك استقبالاً نائل شان اوله‌جغنی ایلك خبر ویرن ذاتدر ـ اردونك اوکنده باش آچیق یره قپانه‌رق عنایت الهیه استرحامنی متضمن بر دعا اوقودی؛ دشمن اوزرینه برآووج توز آته‌رق صدای بلند ایله «اونلرك یوزلری عارمغلوبیتدن بویله‌جه قاراره‌جقدر» دیدی. اوندن صوکره تیموره خطاباً «شمدی ایستدیککك یره کیت، هریرده غالب اوله‌جقسك.» سوزلرینی سویلدی. بو دقیقه‌ده بر «سورون!» صدای عمومیسی ـ هجوم امرینی ویرمکده اولان ـ ترامپته سسلرینی باصدردی. لشکر تیمورك صولت و شدتنه هیچ برشی مقاومت ایده‌مدی. توقتامیش دوچار هراس اوله‌رق ـ خیلیسی جنکیز خان نسلندن اولان (١) ـ قوماندانلریله برلکده فرار ایلدی. غالب، هر فرقه‌ده اون سواریدن یدیسنی دشمنك تعقیبنه مأمور ایتدی (٢)؛ کندیسی‌ده معیت مخصوصه‌سی ایچون تفریق ایتمش اولدیغی عسکرلرله دشمنك آرقه‌سندن کیتدی. وولغا نهری کنارلرنده اوردپه [اورتپه] صحرای لطیفنده توقف ایده‌رك اوراده امثالی کورلمه‌مش بر احتشام ایله چادر قوردی. قطری اوچ فرسنك (٣) اولان اردوکاهی صرمه چیچکلرله مزین دیبای قیمتداردن معمول برپرده ایله محاط ایدی (٤). برچوق حیوانات واسرا ـ که غنیمتك قسم قیمتدارینی تشکیل ایدردی ـ وولغا سواحل و جزائرندن شهنشاه تاتارك اردوکاهنه کتیرلمش ایدی. قیزلرك اك کوزللری تیمورك حرمنه آلنه‌رق دیکرلری امرایه توزیع ایدلدی. صباحتلری جاذب انظار اولان بش بیك کنج چوجق سرایك خدمت داخلیه‌سنه تخصیص قلندی. اوندن صوکره تیمور بر شنلك یاپدی‌که توران تاریخنك قید ایتدیکی

(١) عجم پرنسلری میرزا اسمیله یاد اولندیغی کبی بو پرنسلرده آغلان دینیلیردی.

(٢) بوحسابجه بتون سواری فرقه‌لرینك اونده یدیسی دیمکدر.

(٣) فرسنك اوچ میل مقدار مسافه‌یه دینیر. هر میل درت بیك اندازه اولدیغندن بر فرسنك ١٢,٠٠٠ اندازه‌در. هراندازه ـ بربرینه ملتصق درت پارماغك عرضی مقداری ـ آلتی قبضه‌دن عبارتدر. برهاندن، ص ٤٣٩. عربیده فرسخ. مترجم.

(٤) شرف‌الدین، ١، ٣، باب ١٤، ص ١٢٤.

شنلکلرك الڭ کوزلیدر. جهانکیر، تاتارستان کبیر حکمدارلری تختنه جالس بولندیغی حالده (١) حرمنك الڭ کوزل نسوانیله محاط ایدی. بیکلرجه ظفر شرقیلری (رهاوی)، بیکلرجه عشق شرقیلری (عشاق) فاصله‌سز بربرینی تعقیب ایدیوردی. موسیقی شناسان خیال وهنرده بربریله رقابت ایله قهرمان مظفرك شرفنه ارتجالاً شرقیلر ترتیب ایدیورلردی (٢). الماسلر ایله مزین آلتون طبقلر ایچنده، الڭ کوزل قیزلر، الڭ کوزل دلی‌قانلیلر واسطه‌سیله الڭ ذائقه پرور طعاملر توزیع اولنیوردی. خلاصهٔ کلام کوز قاماشدیریجی بر منظره‌که احتشامی بر آسیا فاتحنك تاریخنده بیله جالب حیرتدر.

تیمور، بوندن صوکره‌کی قیشی‌ده (٧٩٣) سمرقندده متمادی شنلکلرله کچیردی. لکن ٧٩٤ (١٣٩١) سنه‌سی بهارینك ابتداسنده اقلیم فارسده‌کی جولانلرینی تجدید ایتمك اوزره محاربه‌یه ابتدار وبو دفعه تام بش سنه سورن قورقونج وخونریز بر جنکدن صوکره ترك سلاح ایلدی. بو صیره‌ده وقوع بولمش اولان مازندران فتحی، آمل، ساری، ماهانسار بلده‌لرینك قهرمانانه مدافعه‌لری وفدائی، یاخود حشیشی طاقمنك کاملاً اعدامیله شهرت بولمشدر. هلاکونك بتون قلعه‌لری تخریبندن بری بو حشیشیلر اوممکلتده قالمش وتیمور اردوسندن برچوق رؤسایه خنجرلری آلتنده ترك حیات ایتدیرمش ایدیلر. تیمور اردوسنده شوقوماندان، اوغلنك، بو قوماندانده باباسنك انتقامنی آلمق ایستردی. بناءً علیه بو شرذمهٔ خونریزك امحاسی امرنده‌کی اسباب سیاسیه‌یه احتساسات شخصیه‌ده انضمام ایده‌رك بتون اعضاسی آملده محو ایدلدیلر. قلم بو مدهش قتل عامی تصویردن استنکاف ایلر. بوندن بحث ایدن مورخ ایرانی بیله حکایه‌سندن نفرت کوستره‌رك جهانکیرك اخذثاری پك مدهش اولدیغنی، تاریخك خاطره‌سنی تأبید ایلدیکی صفحات مذبحه‌نمون ایچنده هیچ بری آمل شهرینی غرق خون ایدن قتل عامه قیاس اولنه‌میه‌جغنی بیان ایتمکله اکتفا ایدر (٣).

تیمور، ایرانك شمالندن لورستان وخوزستان کبی ولایات جنوبیه‌یه سوق لشکر ایله کندیسی‌ده - شمدی‌یه قدر بعض بلادنده مظفر خاندانندن آلتی امیرك حال

(١) شنلك، وولغا کنارلرنده جنکیز خان زاده جوجی حکومتنك مرکزی اولان محلده اجرا اولندی.

(٢) بوشنلك مناسبتیله ترتیب اولنان شرقیلردن بری «فتحنامهٔ قپچاق» عنواننده ایدی. شرف‌الدین، ٣، باب ١٤، ص ١٢٧.

(٣) شرف‌الدین، ١، ٣، باب ١٩، ١٥٣.

آسایشده اجرای حکومت ایتملرینه مساعده کوسترمش اولدیغی ـ خطهٔ فارسه عزیمت ایلدی. خوزستاندن چیقه‌رق هزار دارا تپه‌لری بوغازندن فارسه دخول ایله درحال، نا قابل تسخیر صاییلان قلعهٔ سفیدی محاصره آلتنه آلدی، اطرافنده‌کی قیالری قازمه ضربه‌لریله قیره‌رق قلعه‌یه قدر بر یول آچدرمق صورتیله بونک‌ده ضبطنه موفق اولدی (١). شو برنجی موفقیتدن صوکره تیمور یولنی دکشدیردی ، آسیانك درت جنتندن بری اولان شابوان (٢) وادئ لطیفندن کچه‌رك مظفر عائله‌سندن اولوب ده بو خاندانك دیکر بش امیری النده‌کی محللری ضبط ایتمش بولنان شاه منصور ایله تقابل ایتمك اوزره حرکت ایلدی. وقوعه کلن محاربه‌ده تاتار فاتحی خصمنك قلیجی آلتنه دوشه‌جك درجه‌ده بر تهلکه‌یه اوغرامقله برابر غلبه ایتدی. اون یدی یاشنده‌کی حفیدی شاهرخ میرزا، شاه منصوره یتیشه‌رك یره دوشوردی ؛ وباشنی کسه‌رك « بتون دشمنلریکزك باشی بویله‌جه آتکزك آیاقلرینه رومال اولسون ! » (٣) تعبیر معتادیله تیمورك اقدامی زیرینه وضع ایلدی. شهنشاه تاتار، اوغللرینی، حفیدلرینی دراغوش ایده‌رك ـ مغول قاعده‌سی موجبنجه طقوز دفعه آلنلرینی یره سوردکدن صوکره دیز اوستنده کندیسنه بر آلتون قدح تقدیم ایدن ـ امراسنك تبریکاتنی قبول ایلدی (٤) .

بو محاربه هنوز ختام بولمش ایدی‌که تاتار عسکرینك آرقه‌سنده یکی بر عجم اردوسی کوروندی. لکن بونلر رجعته مجبور اوله‌رق قلعهٔ سرخ اوزرینه چکلدیلر. تیمور متعاقباً مظفرانه شیرازه داخل اولدی (٥) . شاه منصورك خزینه‌لری

---

(١) شرف‌الدین، ١، ٣، باب ٢٤، ص ١٨٩.

(٢) مرصدالاطلاعده شابوان یوقدر. بوکا قریب درت اسم وارکه برنجیسی مروه بش فرسخ مسافه‌ده برقریه اولان شابراباندر؛ ایکنجیسی شروانه اوچ کونلك مسافه‌ده، دربند ملحقاتندن بربلده اولان شابراندر؛ اوچنجیسی خوزستانده سوس ایله طیب آره‌سنده کائن برقصبه‌نك اسمی اولان شابرزاندر. دردنجیسی‌ده شابنجدرکه مروه اوچ فرسخ مسافه‌ده، دشت ایجنده برکویدر. مورخك شابوان یازمسی سهو اوله‌جقدر. مترجم.

(٣) ایرانده استقبال مراسمنده حالا بو تعبیر قوللانیلیر؛ آتلرك آیاغی آلتنه شربتله مالی دستیلر آتیله‌رق بویله سویلنیر. (موریه‌یه مراجعت، مرحلهٔ اولی، ص ٧٦ و ٩٧)

(٤) شرف‌الدین، ٣، ٢٥، ص ١٩٨.

(٥) شیرازك طقوز قپوسی وارایدی. تاریخ‌دیورکه تیمور بونلردن یکزینی سدایتدیردی؛ یالکز، اوزرینه سنجاغنی چکدیردیکی طقوزنجیسنی آچیق براقدی. بو سنجاق حقنده شوراسنی سویلك لازم کلیرکه تیمور برآت قویروغندن عبارت اولان عادی سنجاقلردن ماعدا اشبو ایکنجی ایران سفری ایچون اوزرلرنده سواری رسمی مرسوم دیکرسنجاقلر اتخاذ ایتمش ایدی.

مصادره وامرایه توزیع ایدلدی. اهالیٔ بلده ایسه آنجق مبالغ جسیمه مقابلنده تخلیص حیات ایده‌بیلدیلر. مظفرخاندانی امیرلری اسیر ومتعاقباً اعدام ایدلدیلر. یالکز اقربالری طرفندن کوزلری چیقارلمش ایکی امیر اعدامدن استثنا ایدیله‌رك مستریحانه وقت کچیرمك اوزره سمرقنده کیده‌بیلدیلر (١) . علما وصناعتکاران، رکن آباد کنارلرندن جیحون‌ساحللرینه نقل اولندیلر. نهایت، ایران‌حکومتی ـ مقدما تاتارستان خان کبیری قوبلایك قرداشی هلاکوخانك(٢) تملك ایتدیکی‌صورتده ـ تیمورك اوغلی میرانشاهه توجیه اولندی. تیمورك بوکا دائر ویردیکی برات، مغول پادشاهلرینك اصولنه توفیقاً امضا یرینه جهانکیرك قرمزی مرکبه باتیرلمش ال نشانه‌سنی حاوی ایدی (٣) .

تاتار اردوسی خطهٔ فارسی ترك ایله غربه توجه ایلدی. کردستانی استیلا وبر طرفندن برطرفنه مرور ایده‌رك ایلخان عائله‌سندن سلطان احمد جلایرینك اقامتکاهی اولان بغداده قدر واصل اولدی. اسکندرك دارایه غلبه ایله ایران حکومتنه نائلیتی موقعی اولان آربه‌لادن اوزاق اولمیان آق بولاق شهرنده ایکن بغداد حاکمی طرفندن سفارتله کوندریلن بغداد مفتیسی فقیه مشهور نورالدین عبدالرحمان اسفرائینی اردویه کله‌رك تیمورك حضورینه قبول‌ایدلدی. بوسفیر، تیموره متبوعنك اخلاصنی تأمین ایله هدایاسنی تقدیمه مأمور ایدی. هدیه‌لر هپسی طقوزر اولمق‌اوزره حیوانات و اشیای قیمتداردن مرکب اوله‌رق بونلرك ایچنده خصوصاً کیکلر، پارسلر، آلتون اکرلی اصیل عرب آتلری جالب نظردقت ایدی. معهذا سفیر متبوعنك، اسمنه سکه ضرب وخطبه قرائت‌اولنمق حقوق سلطنتندن فارغ اولدیغنی اونك نامنه بیان ایتمکه مأذون اولمدیغندن تیمور نورالدینك شهرت علمیه‌سنه بناءً شخصنه‌عائداوله‌رق‌صوك درجه‌ده حرمت کوسترمکله برابر(٤) جلایرینك‌تأمینات تعظیم ومحبتنه پك‌ده‌عطف اهمیت ایلمدی. سفیره مبهم برجواب‌ایله رخصت‌ویردی وسلطانی ـ کندی نیاتندن خبیر اولمازدن‌مقدم ـ بغتةً اقامتکاهنده اله کچیرمك امیدیله خطوه‌خطوه تعقیب ایده‌رك ایلچینك آرقه‌سندن کیتدی. فی‌الحقیقه احمد جلایری، هنوز دجله اوزرنده‌کی کوپری‌یی ییقمش و نهرده

(١) شرف‌الدین، ٣، باب ٢٧، ص ٢٠٦.

(٢) شرف‌الدین، باب ٢٨.

(٣) کذلك، باب ٢٧، ص ٢٠٦.

(٤) شرف‌الدین، ٣، باب ١٩، ص ٢٢٠.

سیر ایدن سفائنی غرق ایتمش ایدی‌که تیمور بغداد حصارلری اوکنده کوروندی. بغداد اصلا اثر مقاومت کوسترمکسزین جهانکیره قپولرینی آچدی. سلطانك شمس تسمیه اولنان برقدرغه‌سی شهنشاهی نهرك طرف مقابلنه نقله خدمت ایلدی؛ سواری صویی یوزه‌رك کچدی. تیمور، ممتاز سواری آلایلرینك باشنده ـ قراته طوغری قاچمقده اولان ـ سلطان احمدی تعقیب ایلدی. کربلا صحراسنده خصمنه یتشدیکی زمان، معیتنده آنجق اصیل آتلری اوقدر سرعتلی برکیدیشه مقاومت ایده‌بیلمش اولان قرق بش امیر بولونیوردی. احمد جلایرینك قوتی دها زیاده اولمقله برابر تیمور اوچ دفعه هجوم ایله غلبه ایتدی. مع هذا سلطان، زوجه‌لرینی و اوغلنی تیمورك قبضهٔ اقتدارینه براقه‌رق فراره موفق اولدی (۱). بغدادك صناعتکاران وعلما‌ءِی خوارزم وشیرازده اولدیغی کبی سمرقنده کوندرلدیلر. موسیقی نظریه‌سی اوزرینه برکتابی اولان مشهور خواجه عبدالقادر بونلرك آره‌سنده ایدی. بغدادك ضبطی خبری بتون آسیاده فتحنامه‌لرله اعلان قلندی.

تیمور، ایکی آی بغدادده امرار ایام ایلدی. بو صیره‌ده، صوك سفر اثناسنده اردوسنه کیرمش اولان بعض سوء استعمالاتك رفعیله اوغراشدی. عسکرك اخلاقنه سرایت ایتمش اولان انتظامسزلغی دفع ایدرك بونلرك سفاهتنه ختام ویرمك ایچون بغدادده بولنان شرابك مجموعنی دجله‌یه آتدردی (۲).

بو شهرده اقامتی اثناسنده مصر وسوریه حکمداری سلطان برقوقه علمادن شیخ ساوه‌یی ایلچی کوندردی. اونکله ارسال ایلدیکی مکتوبده جنکیزخان سلاله‌سنك اللرنده خراب اولمق اوزره اولان دولتی قورتارمق ایچون طرف حقدن کوندرلمش اولدیغنی بیان ایده‌رك ایلچیلر واسطه‌سیله مناسبات دوستانه‌ده بولنمق وکرك مصر وسوریه ممالکنه، کرك کندی ممالکنه سربستیٔ تجارت ایله حاصل اوله‌جق وسائل جدیدهٔ سعادت ویرمك ایستدیکنی اشعار ایدیوردی (۳).

بغدادك ضبطی تیمور طرفندن اقدامه اصلا احتیاج کوسترمه‌مش ایدی. لکن بین‌النهرین خطه‌سنك دیکر مواقع مستحکمه‌سی بویله اولمادی. استحکاماتنك متانتندن دولایی، او زمان قلعه محاصره‌لرنده قوللانیلان حرب ماکنه‌لرینك (٤) جمله‌سنه

(۱) شرف‌الدین، باب ۳۰، ص ۲۳۳.
(۲) شرف‌الدین، ۳، باب ۳۱، ص ۲۳۸.
(۳) کذلك، باب ۳۲، ص ۲٤۰.
(٤) کذلك، ص ۲٤۱.

مقاومت کوسترمش اولمقله مشهور اولان تکریت، نمرودطرفندن انشا ایدلمش واهل اسلامك اعتقادینه کوره [حضرت] ابراهیمك درونه آتلدیغی فرون ایله شهرت بولمش اولان رها یاخود ئەدەسسا [اورفه] (١) ؛ یالکز بر طرفندن قابل دخول اولان ودرون حصاردەکی برکتلی بر منبع سایەسنده دائما صو احتیاجی بر طرف ایدیلن حصن کیف ؛ اورتوق خاندانندن سلطان عیسایه تابع ماردین تاتار فاتحنك هپ هجوملرینه مقاومت‌ایتدیلر. تیمور، بوشهرلردن سنوی برویرکی وعدیله(٢) وتقدیم اولنان هدایا ایله اکتفایه مجبور اولدی.

بو مقاومت غیر منتظره ایله اوغلی عمر شیخك (٣) وفاتندن حس ایلدیکی کدری آنجق شاهرخ میرزادان بر حفیدینك ـ که استقبالاً علم هیئتده اشتهار ایدن اولوغ بکدر ـ دنیایه‌کلمسی (٤) تعدیل ایده‌بیلدی. متعاقباً ینه بتون غیرتی‌طوپلایه‌رق ماردین دیوارلری آلتنده اوغرادیغی محجوبیته مقابل تضمینات اولمق اوزره فتوح جدیده تحری ایلدی. دیاربکرك مرکز اداره‌سی آمد هجوم ایله ضبط ویغما اولندی؛ حتی قیا ایچنده یونلمش اولان استحکاماتك متانتی تاتارلرك هردرلو مساعیسنه مقاومت ایتمه‌مش اولسه‌یدی قلعه خاك ایله یکسان ایدیله‌جك ایدی . عسکر بونك آنجق مازغال دلیکلرینی ییقه‌بیلدیلر(٥). تیمور، یونس وجرجیس پیغمبرلرك قبرلرینی زیارت ایله اوزرلرینه برر قبه انشا اولنمق اوزره یکرمی بیك کوپك اعطا وهرکچدیکی یرده فقرایه صدقات وفیره توزیع ایلدی (٦) .

تیمورك علم ودینه شو احترامی ـ که ظلم وحشیانەسی وکندیسنی دائما بی‌حضور ایدن قان صوسزلغی ایله غریب بر تضاد تشکیل ایدر ـ حقیقةً برآسیا فاتحی تمثالی اولان بو جنکاورك باشلیجه اوصاف طبیعیه‌سندن بریدر.

بین‌النهرین وکردستان خطه‌لرینك فتحنی متعاقب کرجستان و ارمنستان ضبط اولندی . تیمور الانجق قلعه‌سنك تسخیریله محاربه‌یه باشلادی . بو مملکتك حاکمی اولان قره‌قیونلو خاندانندن قره‌یوسف تاتار اردوسنك یاقلاشدیغنی ایشیدنجه قاچدی.

(١) شرف‌الدین، ٣، باب ٣٥، ص ٢٦٥.
(٢) کذلك، باب ٣٧، ص ٢٧٥.
(٣) کذلك، ص ٢٦٨.
(٤) کذلك، باب ٤٠، ص ٢٨٤.
(٥) کذلك، باب ٤١، ص ٢٨٩.
(٦) کذلك، باب ٣٥، ص ٢٦٢.

متعدد ترکمن بکلرینك اقامتکاهی اولان اخلاط (۱) اطرافنده‌کی صحراده ، تیمورك اوامرکذارلغنی طانیمق اوزره کلمش اولان عادلجواز(۲) بکلریله طهرتن، صداقتلرینه یمین ایتدیلر . طهرتن عثمانلیلرك قومشولغندن دولایی پای تختی اولان ارزنجانی غائب ایتمکدن بحق اندیشه ایتمکده اولمسیله تیمور بو بلده‌یی بتون حقوق حاکمیتیله طهرتنه ویردی. بو بکی ممالکنده تقریر ایدن وجهانکیرك قرمزی مرکبه باتیرلمش ال نشانه‌سنی حاوی اولان برات ایله برلکده انجیلرله مزین بر تاجده اعطا اولندی (۳) .

بو راسمه‌دن صوکره تیمور مین کول، یاخود بیك کول طاغلری (٤) اوزرنده شاهرخك ایکنجی اوغلی شهزاده ابراهیمك ولادتی و کرجستانده‌کی مظفریت جدیده‌سی شنلکلرینی یاپدی. شهنشاه تاتار، بوشعشعه‌لی شنلکده ـ باشندهٔ عمامهٔ شاهی، النده گرز ـ تخت نشین اوله‌رق حاضر بولنیوردی [۷] . اطرافنده حرمنك کوزللری صف صف دیزلمشلردی ؛ صاغ طرفده مغنیلر ، صولده مطربلر . طقوز سواری چاوش مراسم شادی‌یه نظارت ایدیورلردی . ساقیلر مدعوینه بلور کاسه‌لر، آلتون قدحلر ایچنده شیرازك آل ولبنانك(۵) صاری شرابلرندن تقدیم ایدیلیورلردی. بونی متعاقب نوزادك دایه ولالاسی طرفندن ضیافتلر چکلدی که بونلرده اولکندن آز پارلاق دکل ایدی؛ اوصورتده‌که اوچ هفته مدت، بتون افکار جدال، بوشطارت بخش ضیافتلرك رقص وآهنکلری صداسی ایچنده غائب اولمشیدی (٦) .

بونکله برابر تیمور کرجستان فتحنی ناقص براقدیغنی اونوتمدیغی جهتله‌ینه اردوسنی تحریك ایلدی . محاربه‌یه باشلانیر باشلانماز توقاتمیش قوماندەسنده بر تاتار اردوسنك قفقاس طاغلرینك شروانده کائن و تیمور قپو نامیله مسمی بوغازلرندن مرور ایله اللرنده تیغ وآتش بو ایالتده جولان ایتمکده اولدقلرینی خبر آلدی . بو خبری کتیرن اوز بکلره « آوی بز کیدوب آرامقدن ایسه کندی آیاغیله کله‌رك

(۱) بوشهر قدیمك تاریخی حقنده سن مارتنك خاطرات تاریخیه و جغرافیه‌سنه ، اولیا چلبی‌یه، ارش ایله کروبه‌رك محیط العلومنه مراجعت .

(۲) شرف‌الدین، ۳، باب ٤۳، ص ۲۹٦ .

(۳) کذلك، باب ٤۵، ص ۳۱٤.

(٤) برچوق انهارك، خصوصیله فراتك منبعلری بو طاغدندر. جهانما، ص ٤۲۵، ماق کینه‌ئیرك خاطراتی، ص ۸. [مین، بیك لفظنك تلفظ آذر بایجانیسیدر. مترجم]

(۵) شرف‌الدینه مراجعت، ۳، ص ۳۲۵.

(٦) کذلك، ص ۳۲٦.

طوز اغمزه دوشمنی دها اعلادر، اختیار برسوکلون طوغاندن قورقماز ؛ چکرکه ، قنادلری قان رنکنه کیره‌جك قدر بویودیکی زمان کندیسنی یوتمق ایستین سرچه‌یه اورر، طورر (۱)» دیدی. قپچاق حکمدارینك اوضاع تهدید کاریسندن اصلا تلاش ایتمیه‌رك قیش اردوکاهنی محمود آباد صحراسنه قوردی . لکن بتون اردونك الك ماهر و بلیغ واسطهٔ مذاکراتی اولان شمس الدین الملاغی‌یی توقاتمیشه بر مکتوب ایصالنه مأمور ایلدی . بو مکتوبده یا صلح ، یاخود حرب تکلیف ایدیوردی . توقاتمیش اطرافنده‌کی ندما وامرادن آلدیغی نصایح سیئه‌یه بناءً تیمورك تکلیفات صلحجویانه‌سنی رد ایلدی، برمدت تعطیل ایدلمش اولان مخاصمه اولکندن دها زیاده‌شدتله باشلادی. بودفعه محاربه بحر خزرك سواحل غربیه‌سنده وقوع بولدی. خاطرلرده‌درکه قپچاق حکمداریله ایلك جنك بو دکیزك شرق طرفنده‌کی خطه‌ده حدوث ایتمش ایدی. توقاتمیشك سلطنتنه ختام ویرن قطعی بر محاربه‌ده (۲۲ جمادی الآخری ۷۹۷ - ۱۳۹٤) (۲) تەرەك ساحللرنده ظهوره کلدی . تیمور ، عسکرینی خصمنك اوزرینه سوق ایتمزدن مقدم اوکندن کچیره‌رك هر نفرك قلیجی، مزراغی، یایی، زرهی، گرزی، آغلری (۳) موجود بولندیغنه امین اولمق ایچون بتون طابورلری کمال دقتله معاینه ایلدی [۸] . بو معاینه‌دن صوکره یکرمی یدی ممتاز سواری آلاینك باشنه کچه‌رك بالذات دشمنك مقابله‌سنه چیقدی، صفوف خصمی یرندن اوینـاتدی. نهایت فراره مجبور ایده‌رك تا وولغا ساحللرینه‌قدر تعقیب ایتدی. توقاتمیش آغلان ونویانلریله برلکده دها اولجه اوساحله یتشمش ونهری کچمش ایدی(٤). غالب، توراتو اسمنده‌کی نهر کچیدینه قدر توقف ایتمدی و اوراده خصمنك قپچاق تختندن سقوطنی اعلان ایله اوامر کذار صفتیله محاربلری میاننده بولنان اوروس خانزاده آغلان قوریچاقی اوکا خلف اولمق اوزره تعیین ایلدی . ممالك جدیده‌سنده علامت حکومت اولمق ایچون اوروس خان زاده‌یه خلعت کیدیره‌رك و بلنه آلتون کمر قوشـاده‌رق اوز بکلردن مرکب بر قوهٔ محافظه ایله وولغانك اوته‌طرفنه کوندردی (٥). کندیسی‌ده اولا وولغایی، صوکره

(۱) شرف‌الدین، ص ۳۳۲.
(۲) تیمور بودفعه‌ده اردوسنی یدی صف اوزرینه ترتیب ایتمش ایدی .
(۳) آغلر دشمنی برحیات اوله‌رق دردست ایتمك ایچون قوللانیلیردی .
(٤) تاتارلرده آغلان [اوغلان] حکمدارك اولادینه، نویان اجنبی پرنسلرینه اطلاق اولنوردی. [اجنبی دکل، حکمدار اولادی اولمیان پرنسلره مخصوص اولسه کرکدر. مترجم]
(٥) شرف‌الدین، ۱، ۳، باب ٥٤، س ۳٥٥.

دون ايله دنيه‌پرى كچه‌رك و شماله توجه ايده‌رك بيوك و كوچك روسيه‌يى تخريب وموسقوه‌يى (١) يغما ايلدى (٢). بو شهردن آلديغى غنائم عظيمه باشليجه آلتون، كموش كاچه‌لرندن، زردوا، سمور، قاقم، سبيريا سنجابى، واشاق، قرمزى وماوى تلكى، بياض آيى كوركلرندن مركب ايدى. تاتار اردوسنك بر فرقه‌سى مملكتك قسم جنوبيسنى آزوف وقوبانه قدر طولاشدى؛ اورادن، قلاع مستحكمه‌سنى (٣) تسخير ايتمك اوزره كرجستانه كچدى. وولغا منصبنده كائن اژدر خان و مملكتك ايچريلرنده، وولغا اوزرنده بولنوب‌ده او زمان قپچاق ممالكنك پاى تختى اولان سراى (٤) ياقيله‌رق اهاليسى اسير ايدلدى. تەرەك نهرى اوزرنده واقع باشقه بر تاتار بلده‌سى اولان ماجار دخى يغما اولندى [٩]. تيمور، دنيه‌پر ايله وولغا نهرلرى، آزوف وخزر دكزلرى آره‌سنده‌كى خطه‌لرى شوصورتله خراب ايتمكده ايكن اوغلى محمد ميرزا عجم كورفزى ممالك بريه‌سنى وهرمز الكاسنى قبضهٔ تسخيرينه آليوردى. نهايت بش سنه امتداد ايدن محاربات و فتوحدن صوكره تيمور غنائم وفيره ايله وآرقه‌سنده بر اردولق اسير ايله پاى تختنه كيردى. زوجه‌لرى اولان ايمپراطوريچه‌لر، پرنسسلر، اوغللرينك حرملرى جيحون كنارلرنده قدومنه انتظار ايديورلردى. حكمدارانه تبريك قدوم‌حقنده جارى برقاعدهٔ قديمه‌يه توفيقاً شهنشاه تاتارك وصولنده، باشى اوزرينه آلتون مسكوكات وقيمتلى مجوهرات سرپدكلرى كبى كنديسنه‌ده هديه اوله‌رق قيمتدار اكرلر اورلمش بيك آت و بيك قاطر تقديم ايلديلر. تيمور، اولا باباسى تاراغاى ايله اوغلى جهانكيرك و بعض اوليانك قبرلرينى زيارت ايچون مسقط رأسى اولان كش بلده‌سنه عزيمت ايتدى. بوزيارت ملابسه‌سيله فقرايه صدقات كثيره اعطا وغنائمنك بر قسمنى علما وحفاظه توزيع ايلدى. ايرتسى سنه (٧٩٩ ـ ١٣٩٦) بهارينك ايلك كونلرنده مسقط رأسنى تزيين ايدن آق سراى نامنده‌كى

---

(١) كذلك ٣٦٣. ميرخونداپله اوندن نقلاً Price *Chronological retrospect.*, پريچ نام مؤلفك «شئون سنين رجبى» كتابنه مراجعت، جلد ١، ٣، ص ١٩٨.

(٢) خولا، طاوس، پولاد، شرف‌الدين ١ ص ٣٧٢.

(٣) وولغا اوزرنده قپچاق پاى تختى اولان سراى شهرى، جيحونك اوته طرفنده ونخشب قربنده ينه سراى اسمنده‌كى بلده‌ايله قريمده‌كى سراى شهرينك وسطنده ايدى. (شرف الدين، ٧، ٣٨١ و ٣٨٥.

(٤). شاهنامه نقل ايدركه اسكى بر زمانده كشتاسب آتشكده‌لرى زيارته كلدكچه اذربايجان مغلرى اونك باشنه آلتون وكموش سرپرلردى.

بنای ذی‌احتشامدن چیقه‌رق ظفرآلایله سمرقنده دخول وباغ بهشت نامیله موسوم دارالصفاسنه نزول ایتدی. اوزون یورغونلغنی دفع ایتدکدن صوکره اوقات خالیه‌سنی او قدر مهم اولمیان خصوصاته حصر ایله پای تختنده سراپا، نیم شفاف تبریز مرمرلرندن بر سرای جدید انشا ایلدی (۱) . دیوارلرینه نقوش ایله زینت ویریلن بو شعشعه‌لی بنایی (۲) تیمور، میر انشاهك اوغلی اولان حفیدی بکیسی‌یه ویردی . باغ بهشتی‌ده زوجه‌سی تومان اغایه باغشلامش ایدی (۳) . اوندن صوکره ، نظر دقتنی کاملاً امور حکومتنه عطف ایلدی . وفاتندن صوکره اوغللرینك حرص رقابتی ممالکنده محاربات داخلیه تولید ایده‌بیلمسندن قورقدیغی جهتله او زمانه قدر خراسان حکومتی کندیسنك خشنودیٔ تامنی جالب بر صورتده اداره ایتمش اولان اوغلی شاهرخ میرزایه ـ موقعاً دولتنك مرکزی اولمق ایچون الك مناسب کوردیکی ـ بوخطه‌نك سلطنتنی اعطایه قرار ویردی . شاهرخی هرحالده قوای کافیه استعمالنه مقتدر برحاله کتیرمك ایچون فیروزکوه و ری بلده‌لریله برلکده سیستان ومازندرانی خراسانه الحاق ایده‌رك بو اوغلنی پادشاه مستقل اولمق اوزره اعلان ایتدی (٤). اولجه دیکر اوغللری میر انشاهه هلاکونك حکومتی ، یعنی قدیم مه‌دی ایله قدیم بین‌النهرین خطه‌لرینی وشیخ عمره اصل فارس دینیلن الکایی اوصورتله اعطا ایتمش ایدی. ممالك مفتوحه‌سنی شوبولده اولادی بیننده تقسیم ایتمسیله بری شرقاً خراسانده ، بر دیکری غرباً عراقده اوچنجیسی شمالاً آذربایجانده ، دردنجیسی جنوباً فارسده سلطنت ایلیورلردی. تیمورك مقصدی ـ سیاستی، بالخاصه، ممالك مفتوحه‌سنی اعضای خاندانی آره‌سنده تقسیم و اجنبی خاندانلرینی علائق مصاهرت ایله ربط ایتمکدن عبارت اولان ـ جنکیزخانه امتثال کوسترمك ایدی. ایشته تیمور تاریخنده بر بیوك موقع طوتان ولیمه جمعیتلرینك اسبابی بوندن آکلاشیلیر.

تیمور سمرقنده عودتنده شو اکتساب مصاهرت قاعده‌سنی بر دها تأیید ایچون حفیده‌سی بکیزی سلطانك اسکندر میرزا ایله ، کندیسنك‌ده ـ آلتمش اوچ یاشنده اولمق و سکز زوجهٔ مشروعه‌سی بولنمقله برابر ـ مغول آغلانی خضر

(۱) شرف‌الدین، ۳، ٤۱۰ .

(۲) کذلك، ۱، باب ۲٦، ص ۲۹۸ .

(۳) کذلك، ۳، باب ٦۷، ص ٤۱۱ .

(٤) شرف‌الدین، ۳، باب ۲۸، ص ۲۱۲ .

خواجه‌نك (۱) قیزی توکل خانم ایله ازدواجی راسمه‌سنی اجرا ایلدی. دائما شاهانه سماحت کوستردیکی جهتله بو زوجه‌سنه سمرقندك اك کوزل باغچه‌سنی بخش ایلدی، پای تختنده اك صوك انشا ایتدرمش اولدیغی بو روضه‌یه، دلکشا نامنی ویرمش ایدی [۱۰] (۲) .

توکل خانم غایت جاذبه‌دار اولمسیله برابر اختیار جنکاوره بتون دنیایه حاکم اولمق مقصدینی اونوتدره‌مادی . ابتلای فتوح ، تیموری ضبط ایتمشیدی ؛ بو فکر کندیسنده او قدر قوتلی ایدی‌که هیچ بر آن ترك ایتمزدی ؛ دوکون حاضرلقلری صیره‌سنده بیله یکی بر سفرك هر درلو تدارکاتنی اجرا ایلدی . حجرهٔ زفافدن چیقار چیقماز هندستان اراضیٔ منبته‌سنی استیلا ایچون بر اردو طوپلادی . سزاوار دقتدرکه بتون آسیا بیوك فاتحلری مقصد مساعیلری اولمق اوزره بو زنکین ولایتی فتح تصورنده بولندیلر. نینیاس، سه‌زوستریس، دارا، اسکندر تشبث ایتدیلر، لکن موفق اوله‌مادیلر. جنکیز آنجق حدودینه قدر واره‌بیلدی. یالکز سبکتکینك اوغلی محمود [سلطان محمود غزنوی] بوخطه‌یی ید استیلاسنه آلدی. اندوس وغانژ نهرلری آراسنده‌کی ممالکك صوك پادشاهی فیروز شاهك وفاتنده سلطنت دعواسنده بولنانلر آره‌سنده تحدث ایدن تفرقه و هندستانی تخریب ایلین محاربات داخلیه یکی بر غصبه وسیله اوله‌رق تیموری چوقدن بری مقصود احتراصی اولان بوقطعه‌نك فتحنه تشویق ایلدی. مغول ، تاتار ، قپچاق ، جت ، قالموق، فارس، عرب، حتی کشمیر (۳) امرا و حکمدارانك تیموری تشبث واقعندن دولایی تبریك ایچون بو مناسبتله کوندرمش اولدقلری سفیرلر او زمان جهانکیر تاتار نامنك عالمه القا ایلدیکی دهشتك درجهٔ قوتنی ارائه ایدرلر.

هجرتك طقوزنجی عصرینك ایلك کونلرنده (۹ ایلول ۱۴۹۸) ایدی‌که تیمور

---

(۱) تیمورك سکز قادینی جمع ایتمش اولمسی روایتی جای نظردر؛ چونکه دردتدن زیاده‌سی ایچون نکاح شرعی قابل اوله‌مازدی. (مترجم)

(۲) تیمور سمرقندی یالکز باغچه‌لرله تزیین ایتمدی ؛ بر محتشم سرای بنا ایده‌رك اولجه شیرازده انشا ایتدیکی بنا کبی بوکاده تخت قاچار نامنی‌ویردی. سیحون‌اوزرنده‌طاشکنده قریب یاسی شهرنده شیخ‌نقشبندی واحمد یسوی تربه‌لری اوزرینه یاپدردیغی قبه، سمرقند آثارجسیمهٔ معماریه‌سندن صوکره تذکار ایدلمکه مستحقدر. بوتربه‌نك الیوم زواری کثیردر.

(۳) شرف‌الدین، ۱، ٤، باب ٦، ص ۳۰ .

اندوس (سند) نهری کنارلرنده، خوارزم شاهی جلال‌الدین منکبرنینك - جنکیز خان طرفندن تعقیب ایدلمسیله - نهری یوزه‌رك کچدیکی ومغول فاتحنك طریق استیلای مخربانه‌سنده توقف ایله کری دوندیکی موقعه واصل اولدی (١) . بوراده سفرایه مساعده ویره‌رك اردوسنك اندوس نهرندن کذارنده - که جنکیز خان بوکا تشبث ایتمه‌مش ایدی - شاهد بولندقلرنی متبوعلرینه افاده ایتملرنی توصیه ایلدی . اسکندر کبی پنجابك بش شعبه‌سنی وماکدونیا قرالنك - منتهای حدود استیلاسنی کوسترمك اوزره - ساحلنده معبدلر بنا ایلدیکی ایفاسیس نهرینی کچدی . شهنشاه تاتار، بو حدوددن دخی کذار ایده‌رك بروقتلر سلطان محمودك اقامتکاهی اولان دلهی اوزرینه یوریدی. هنوز بر محاربهٔ عمومیه واقع اولمادیغی حالده اکثریسی کبر وآتش پرست اولمق اوزره اردونك آرقه‌سنده یوز بیك اسیر بولنیوردی (٢). قوماندانلر، بوقدر چوق اسیرك همان وقوعی ملحوظ بر محاربهٔ قطعیه‌نك نتیجه‌سنی مخاطره‌یه القا ایده‌بیله‌جکلرنی اخطار ایلدکلرندن تیمور، بونلرك عموماً اعدام ایدلملری ارادهٔ غدارانه‌سنی اصدار ایلدی . بو قرارك متضمن اولدیغی ظلمی تشدید ایچون ضابطان ونفراتك اسیرلرینی کندی اللریله اولدرملرینی ایستدی ؛ بو امره اطاعت ایتمینلر اعدام ایله مجازات ایدیله‌جك وکرك مالری، کرك زوجه‌لری اونلری خبر ویرنلره اعطا اولنه‌جق ایدی. برساعتدن آز مدت ایچنده مغول عسکرینك قلیجلری آلتنده یوز بیك اسیر معصوم تلف اولدی. علمادن، اعتدال اخلاقی و هرکس حقنده خیرخواهلغی ایله معروف اولان نصیرالدین اومور - که حیواناتك اراقهٔ دمنی حقسزلق صایدیغی جهتله بر قوزی‌یی بیله کسمك ایستمزدی - اراده‌یه مطاوعت کوسترمینلر حقنده‌کی جزایه دوچار اولمامق ایچون النده‌کی هند اسیرلرندن اون بشنی بوغازلامغه مجبور اولدی (٣) . جهانکیر خونی طبیعتی هرسفرنده تعقیب ایتمکده اولان منجم وکاهنلر بو مناسبتله ایلك دفعه اولمق اوزره نجومك کندیلرینه پك مساعد کورنمه‌مکده اولدقلرینی بیان ایلدیلر. تیمور ایسه نه سرور وکدر، نه سعادت وفلاکت یلدیزلرك

(١) شرف‌الدین، ١، ٤، باب ٨ ، ص ٤٥ . ژیبون ٦٥ نجی بابك ٣٤٠ نجی صحیفه‌سنده اردونك طقسان ایکی فرقه‌سنه جناب حقك طقسان ایکی اسمی ویرلمش اولدیغنی بیان ایتمکله آلدانیور. خدا مفهومنی بیان ایچون طقسان طقوز اسم [اسماء حسنی] واردر و « الله » یوزنجیسیدر .

(٢) شرف‌الدین، باب ١٨، ص ٨٩ .

(٣) شرف‌الدین، ١، ٤، باب ١٨، ص ٩٠ .

حکمنه تابع دکل، آنجق اجرام سماویه‌نك و انسانلرك خالقی اولان اللهك تقدیرینه منوط بولندیغی و نجومك اوضاع و قراننه اصلا اهمیت و رمیوب تدابیر لازمه‌یی حقیله استکمالدن صوکره تصوراتنك اجراسنده بر آن بیله تأخر ایتمیه‌جکنی بیان ایله اونلرك غیبدن ویردکاری خبرلری استحقار ایتدی. منجملرك کشفیاتنی رد ایتدکدن صوکره تفأل ایچون قرآن کریمی کشاد ایتدی، ظفر وفتح مواعیدینی متضمن بر آیت کریمه تصادف ایلدی. فی‌الحقیقه اشارت قرآنیه‌نك حکمی حصوله کلدی. هند اردوسی کاملاً منهزم اوله‌رق شهنشاه تاتار دلهی‌یه مظفرانه داخل اولدی. شهر یغما ایدیله‌رك اهالیسی ـ قطعا، غالبه مقاومته جرأت ایتمه‌مش اولملریله برابر ـ هیچ مرحمت کوسترلمیه‌رك قتل عامه دوچار اولدیلر (١). ایلك قتالدن رهیاب خلاص اولان کبرلر پای تختلرینك شو هرج ومرجنی کورنجه مأیوسیت جسارتیله متحرك اوله‌رق ییقلمش معبدلرینك آلاولی انقاضنی کندی اللریله کندی خانه‌لرینه وضع ایده‌رك شعله بار اقامتکاهلرینك ایچنده منتظر موت اولدیلر (٢). میرته شهری (٣) ده دها آز فاجع اولمیان بر حاله کرفتار اولدی: بتون سکنه‌سی بی رحمانه بوغازلاندی، نسوان واطفاللری اسیر ایدلدی؛ بو خطه‌نك الك مستحکم قلاعندن بری اولان او موقع ـ که هندستان بیوك حکمداری تورمه ـ شیرین ضبطنه موفق اوله ـ مامشیدی ـ منقلب رماد اولدی. تیمور لشکرینك النه کچن دلهی غنائمی بی‌حدوپایان ایدی؛ باشلیجه آلتون و کموشدن، هرنوع مجوهراتدن، محتشم تاجلردن، غولقوند الماسلریله مرصع کمرلردن، بدخشان یاقوتلرندن، سیلان صفیرلرندن ترکب ایدیبور ایدی. کلیتلی برمقدارده فیللر، دوه‌لر غالبلرك النه کچدی. اسرایه کلنجه هرنفر لااقل یوز اللیسنه، هرسرسری یغماگر یکرمیدن زیاده‌سنه مالك ایدی (٤). تیمورك عجم. مه‌دی، ارمنستان حکمدارلرینه و آسیای صغری حدودنده‌کی بکلره کوندردیکی فتحنامه‌لرله برلکده اون صف فیل یوله چیقارلدی (٥). بیکلرجه صناعتکاران وصنعتکاران ـ که بونلرك آره‌سنده برچوق طاش یونیجیلری ودیوارجیلرده بولنیوردی ـ

(١) بویله قان دوکه‌نك، بویله فلاکتك هیچ بر مثلی ایشیدلمه‌مشدر. شرف‌الدین، باب ٢٠، ص ١١٢.

(٢) شرف‌الدین، ٤، ص ١١٠.

(٣) کذلك، ص ١١٧.

(٤) کذلك، ص ١١١.

(٥) کذلك، ص ١٠٦.

خاطره‌لرده یادکار قاله‌جق شو سفرك نتیجهٔ مسعودیته منجر اولمسندن دولایی سمرقندده انشاسنی نذر ایتمش اولدقاری جامع کبیرك انشاآتنده استخدام ایتلری ایچون مغول بکلرینه، مغول امراسنه توزیع اولندی. بو آبده‌نك انشاسنده استعمال ایدلمك اوزره اویمه نقوش ایله منقوش برچوق طاشلر، برچوق هندالهلری تصاویری مغول پای‌تختنه نقل ایدلدی. تیمور بوخصوصده کندیسندن اولکی فاتحلرك اثرینه اقتفا ایدیوردی. اوندن اول قامبیز [کیکاوس] اصطخر فارس معبد محتشمنی واوندن دها مزین اولان اصطخر سراینی انشا ایتدرمك ایچون ایرانه مصر معمارلری کوندرمشیدی (١)؛ هندستان فاتحی سلطان محمود دده داخل عبادتگاه اوله‌جقلری زمان مؤمنینك پامالی اولمق ایچون غزنه جامعنك اشیکنه سومنات عبادتخانه‌سی معبودینك هیکلنی فرش ایتدرمشیدی [١١] (٢).

تیمور، بدبخت هندلیلری غانژ منبعلرینه قدر تعقیب ایتدی. غایت جسیم قیا بیغنتیلرندن متشکل اولان کهمول بوغازینه وصولنده نهر مقدس عبده‌سنی تعصب وحشیانه‌سنه قربان ایده‌رك نهرك صولری تاتارجهانکیرینك امری اوزرینه قان طالغه‌لرینه تحول ایلدی (٣) . آرسلان ، پارس ، کرگدان، ماوی کییك ، یبانی طاوس، پاپاغان صیدی ایچون ترتیب اولنان بر بیوك آو تیمور طرفندن بوقدر نافع بر نتیجه‌یه ایصال اولنان حربی اتمام ایلدی . بویله شکارلر عادات قدیمه اقتضاسنجه سفرلرك ابتداسنده اولمق لازم کلدیکی حالده تیور ختامنده اجرا ایده‌رك اسکی قاعده‌یی تغییر ایتمش اولدی. جهانکیر، کشمیر وادیٔ لطیفنه واصل اولدقدن صوکره سمرقنده عودتله بت‌پرستلر علیهنده‌کی بوقانلی محاربه‌نك خاطره‌سنی اخلافه نقل ایچون یوقاریده بحث ایتدیکمز جامع علوینك هندستان و ایران صناعتکارلری معرفتیله انشاآتنه ابتدار ایلدی (٤) .

تاتار شهنشاهنك هندستانی فتحنه یالکز برسنه کفایت ایتمشیدی (٨٠١-١٣٩٩). ینه او سنه سیواس حاکمی قاضی برهان‌الدین ایله مصر سلطانی بر قوقك وفاتلری

(١) دیودور سیقولوس، ١، ١ .

(٢) شرف‌الدین، ١، ٤، باب ٢٥ . بو صنمك ثقلتی یوز لیبره‌دن زیاده ایدی. [اسکی برلیبره یاریم کیلوغرام طوتار ایدی؛ لکن بوصنم اللی کیلوغرامدن چوق آغیر برشی اوله‌جقدر]

(٣) شرف‌الدین ، باب ٢٥، ص ١٣٠ . [تیمورك هر طرفده کوستردیکی خونخوارلغه نظراً هندستانده‌کی قتل عامنده سائقهٔ تعصب آرامق لازم کلمز . مترجم]

(٤) شرف‌الدین، ٤، باب ٢٤، ص ١٧٩ .

تیمورك طویمق بیلمین حرصنه فتوح جدیده‌یه تشبث ایچون بر فرصت اولدی. بودفعه آسیانك غربنده پونتدن [طربزون] سوریه‌یه قدر امتداد ایدن خطه‌یه عطف نظر ایده‌رك برمعتاد، ناقابل تعداد بر اردو ایله حرکت ایلدی. شو باشلادیغی سفر، بوندن اول ایرانده وقوع بولان ایکی محاربه‌سی کبی یدی سنه سوره‌جك ایدی. وحشی جهانکیرك سائقهٔ طمعندن باشقه زمان غیابنده اوغللرینك حکومات مختلفه‌سنده ظهور ایدن انتظامسزلقلر و اذربایجان ایله خطهٔ فارسده حادث اولان تفرقه، ممالکنك جهت غربیه‌سنده حضورینی ایجاب ایلیوردی. آذربایجانده بو انتظامسزلقلرك سببی میرانشاهك سفاهتی ایدی؛ هر نوع سوء استعمالاتی وبعض مورخلره کوره بر دفعه آتدن دوشمسی قوای ذهنیه‌سنی اخلال ایتمش ایدی. چالغیجیلرله، سرخوشلرله محاط اولان میرانشاه وزیرلرینی وزوجه‌سی خانزاده‌یی هر آن قتل ایله تهدید ایلردی. تیمور طرفندن طرد ایدلدیکی حالده تکرار عودت ایده‌بیلمش اولان احمد جلایرینك الندە بولنان بغداده قارشی وقوع بولان تشبثات مجنونانه‌سی بر قاچ دفعه‌لر حکومتنك حیثیتنی، حتی وجودینی تهلکه‌یه القا ایتمشیدی. فارس خطه‌سنده دخی پیرمحمد، برادری رستمی ودولتك دیکر خیلی اکابرینی تسمیم ایلدی. بوقدر سیئات وجنایات، شدتلی برجزایه عرض استحقاق ایلیوردی. مع‌هذا شدائد اخلاق ظالمانه‌سنه اولادی ایچون بر مسامحهٔ پدرانه علاوه ایتمش اولان تیمور اوغللرندن زیاده دائما اطرافلرنده بولنان اشخاصه قباحت بولوردی. اونك فکرنجه شهزاده‌لری سفاهته سوق ایدن بوخائن مشاورلر ایدی؛ بناءً علیه حدتی هپ اونلره منعطف اولدی. امراسندن برقاچنی (۱) ـ مأذونیت واسعه ایله ـ سوء استعمالاتك محل وقوعی اولان ایالتلرده اعادهٔ انتظامه مأمور ایلدی. میرانشاهك ندماسی، خصوصا چالغیجیلر محبسه آتلدی. مأمور اصلاح اولان وزرانك مجازاتنه اوغرایانلردن بری‌ده او زمانك اك پارلاق و ممتاز افکار اصحابندن اولان شاعر محمد کوهستانی ایدی (۲). شیراز حاکمنی جنایته سوق ایتمش اولان زهرجیلرك ـ که اك چوغی تاجیك [۱۲] قبیله‌سنه منسوب ایرانیلر ایدی ـ باشلری کسلدی.

تیمور سمرقند حکومتنی حفیدی محمد سلطانه (۳) واندکان حکومتنی دیکر حفیدلرندن

---

(۱) امیرسلیمان آذربایجانه، (شرف‌الدین، ۵، باب ۲، ص ۱۹۹) وامیرالله‌داد فارسستانه کوندرلدی (کذلك، باب ۷، ص ۲۳۲).

(۲) بلاغت ایرانیه تاریخنه مراجعت، ص ۲۲۳.

(۳) شرف‌الدین، ۵، باب ۲، ص ۲۰۰ و ۲۰۱.

شهزاده اسکندره توديع ايلدكدن صوكره كشدن ترمذدن، بلخدن مرورايله هراته توجه ايتدى. كچديكى شهرلرك جمله‌سنده كبار مشايخك (۱) تربه‌لرينى زيارت و عنايت آسمانى‌يى جلب ايچون صدقات كثيره توزيع ايلدى. دعاسى مقبول اوله‌رق لطف ربانى‌يه مظهر اولديغنه اعتقاد ايديوردى ؛ چونكه يولده بر قاچ دشمن حكمدارك وفاتنى و ممالك متجاوره‌ده اغتشاشار ظهورينى خبر آلدى. تيمورك، توقاتميشك تختنه اقعاد ايتمش اولديغى تاتار بكلرندن تيمور قوتلوق آغلان ولى نعمتى عليهنه عصيان ايتمش ايدى. چين پادشاهى بت پرست طونغوز خان وجتلر اوزرينه حاكم مغول بكلرندن خضر خواجه آغلان، سيواس حاكمى قاضى برهان الدين و مصر سلطانى بر قوق ايله همان جمله‌سى بروقتده ترك حيات ايده‌رك شو حادثات بوحكمدارلرك ممالكنده تيمورك تصوراتنه سهولت بخش اولمامسى ممكن اوليان قاريشقلقلر توليد ايتمش ايدى. تاتار شهنشاهنى بو حكومتلرى ضبطه تشويق ايدن شى الك زياده وفات ايدن حكمدارلر اخلافنك ضعفى ايدى‌كه اختلالات داخليه ايله بر قات دها آرتيوردى (۲). تيمورك احفادندن، بيوك باباسنك اندكان حكومتنى عهده‌سنه تفويض ايتمش اولديغى اسكندر ميرزا ـ كه هنوز اون‌بش ياشنده بر چوجق ايدى ـ خضر خواجه‌نك وفاتيله جت حكومتنده تحدث ايدن اغتشاشدن استفاده‌يه مسارعت ايلدى. اردوسنى تركستانك پاى تختى اولان ختن شهرينه (۳) سوق ايله اورادن ده كاشغره عزيمت وقيشى بو اقليمده امرار ايتدى. كاشغرده عسكرينه بر آز استراحت ويرمكله برابر تحفهٔ مظفريت اولمق اوزره الك كوزل مغول قيزلرندن طقوزينى بيوك پدرينه ارسال ايله اونى فتح رونقدارندن خبردار ايلدى. سمرقند حاكمى بولنان يكننه دخى طقوز تيز كوندرمشيدى ؛ لكن سمرقند حاكمى كنج شهزاده‌نك ـ كنديسنك معاوتى انضمام ايتمكسزين ـ نائل اولديغى شانى استرقاب ايلديكندن هديه‌يى (٤) قبول ايتميه‌رك اعاده ايتدى.

تيمورك حفيدى سلاح ظفرينى تركستانه ايصال ايتمكده ايكن تاتار شهنشاهى‌ده

(۱) كشده شيخ شمس الدين كلارك، ترمذده خواجه محمد عليننك، بلخده خواجه عكاشك؛ هراتده مفتى احمد جامينك تربه‌سى. شرف الدين، ۱، ٥، باب ۳، ص ۲۰۱-۲۰٤.

(۲) شرف الدين، ٥، باب ٤، ص ۲۱۲.

(۳) شرف الدين، ۱، ص ۲۱۹ و جهانما، ص ۲٦۷. ختن شهرى، سكنه‌سنك صباحتى و تركستاندن كچن نهرلرده‌كى عقيق ايله مشهوردر.

(٤) شرف الدين، ۱، ص ۲۲۰.

بحر خزرك ساحل غربیسنده قره‌باغ صحرای وسیع ولطیفنده قیشلامقده ایدی. معهذا بو توقف مجبوریتك مساعداولدیغی استراحت زمانی‌کوزل موسملرك حلولنده تعقیب ایده‌جکی خط حرکت استیلایی تصور وملاحظه‌یه صرف ایلردی. کرجستان حاکمی ملك کرکین اجنبی بیوندوروغندن قورتلق ایچون صبر ایده‌مدیکندن تیمورك حکومتی علیهنه عصیان ایتمشیدی. شهنشاه، محاربه‌یه عزیمت امرینی ویرمزدن اول اردوسنك رؤساسنی قورولتای شکلنده جمع ایده‌رك اولا عاصی اوزرینه کیدلمکه قرار ویردی. ایلك تظاهرات حربیه‌نك وقوعنده شروان حاکمی شیخ ابراهیم وشکی حاکمی سیداحمد اوامرکذار صداقتکار صفتیله حضور تیموره کله‌رك یر اوپدیلر. تیمور بونلری خلعتلرله تشریف (١) ایله اعاده ایتدی؛ ارزنجان حاکمی طهرتن (٢) ـ که جهانکیره قیمتدار هدیه‌لر (٣) تقدیم ایدیوردی ـ شروان وشکی حاکملری کبی حضور تیمورده عرض تواضع ایده‌رك مکافات اطاعتی اولمق اوزره حکومتنده رسماً تقریر قلندی. تیمور ـ دولتك اوامرکذاری برحاکم صفتنه دلالت‌ایدن ـ آت قویروقلو [طوغلو] سنجاق ایله ایکی طبلی (٤) نشانهٔ حرمت ومحبتی اولمق ایچون طهرتنه کندی الیله ویردی. ملك کرکین ایسه بالعکس کندیسنی طاغلرینك مغاره‌لرنده نا قابل تعرض کوردیکندن تیمورك بتون تهدیداتنه مقاومت ایله نزدینه التجا ایدن، بغداد حاکمی جلایرینك‌اوغلنی تسلیم‌ایتمکدن مصرانه امتناع ایلدی. ملك کرکینی نفوذ ممکن‌اولمیان رجعتکاهندن طرد ایچون هندستان جبال‌عظیمه‌سنی کچدیکی‌زمان استعمال ایلدیکی تدبیری اتخاذ ایلدی. اوزمان، عسکرلرینی ـ یوز اللی (اون) طولنده ایپلره مربوط ـ بیوك سپتلر ایچنه قویدیره‌رق متحرك ماقاره‌لر واسطه‌سیله تپه‌دن تپه‌یه و نهایت الك صارپ طاغلرك اتکلرینه ایندیرمکی دوشونمش ایدی. کشمیر وادیسنه واصل اولمازدن مقدم کندیسی ده، بو مخاطره‌لی سیاحتی بش دفعه اجرا ایلمش ایدی (٥). آنجق بو سپتلری استعمال ایتمك و اویله هواده بر قدمه‌دن بر قدمه‌یه کچمك کورجستانده دها مشکل ایدی. مغاره‌لرنده کندیلرینه استحکام یاپمش دشمنلرینه

(١) شرف‌الدین، باب ٥، ص، ص ٢٢٢.

(٢) قالقوندیل Ερτξανη ، ارفسانی ؛ دوقاس Αρσυγγα آرسینغا یازیور.

(٣) بوهدیه‌لر برمعتاد طقوز نوع اشیادن مرکب اوله‌رق هربرندن طقوز دانه وار ایدی. طهرتن‌ده تیمورك حضورنده طقوز دفعه یر اوپدی.

(٤) شرف‌الدین، ٥، باب ٨، ص ٢٤٠ .

(٥) ژیبون، ١، ٦٥، جلد ٦، ص ٣٤٠ .

هجوم ایچون تیمورك عسكرلری بسبتون دیك قیالردن او ناقابل دخول آنزوا كاهلرك مدخللرینه قدر ایتمشلردی. هواده تموج ایتدكجه كرجستان حاكمنك عسكری اوزرینه یاغمور كبی اوق آتارلر وبونلرك مقدارلرینك آزالمسیله كثافت صفوفی زائل اولنجه دوچار هراس اولمش خصملرینك اورته‌سنده سپتلرتدن چیقه‌رق هجوم ایدرلردی . قراكلق و درین مغاره‌لره كیره‌مدكلری زمان ایچنه آتش آته‌رق انسان ، ییه‌جك، سلاح، حاصلی هرنه وارسه طعمهٔ لهیب ایدرلردی (١) .

كرجیلر مغاره‌لرندن طرد ایدیلنجه استحكاملرنده كندیلرینی دها آز امنیت ایچنده كوردیلر . بو استحكاماتدن اون بشی و پای تخت مملكت اولان تفلیس تیمورك دست تسخیرینه دوشدی (٢) . جهانكیر قفقاس طاغلرینه عودت ایدركن یدی قلعه دها ضبط ایده‌رك اونلرده یرله یكسان ایدلدی وسكانی قلیجدن كچیرلدی (٣).

تیمور آسیانك شمالنی تخریب ایتمكده ایكن بغدادك بر خیانتله تسلیم اولیویرمسنه رمق قالمش ایدی . ایلخان احمد جلایری ، شهنشاهك برنجی كذارنده بغداددن قاچدقدن صوكره مصر سلطانی برقوقه التجا ایتمش ایدی. تیمورك هندستان سفری اثناسنده اقامتكاهنه عودت ایلدی. احمد جلایری ایكنجی دفعه اوله‌رق مالك سلطنت اولنجه یالكز - تیمورك دیاربكر امارتندن طرد ایتدیكی - قره قیونلو خاندانندن تركمن بكی قره یوسفی دكل، كوهستان حاكمیله متبوعی اولان شهنشاهه قارشی عصیان ایتمش اولان شروان حاكمنی‌ده مملكتنه قبول ایتمشیدی . شروان حاكمی ، عصیانی مقصدینه وصول ایچون بر خدعه اولسون ، یاخود مهم بر خدمت ارائه‌سیله تیمورك اعادهٔ توجهنی آرزو ایتسون، ویاكه مستقل برامارت تأسیس امیدخفیسنده بولنسون، ایلخانك امراسنی مبالغ جسیمه (٤) توزیعیله اغفال وبغدادی تیمورك عسكرینه تسلیم ایتمكه اقناع ایلدی . نه چاره‌كه متفقلرك اسامی دفتری - كه باشلرنده جلایرینك اختیار سوت ننه‌سی وفا خاتونك اسمی بولنیوردی - شروان حاكمنك یازیجیسی طرفندن ایقاع ایدلمش بر خطا ایله بغداد حاكمنك النه دوشدی. شروان حاكمی ایله برابر متهم ویا مظنون ایكی بیك ضابط جلاده تسلیم اولنه‌رق وفا خاتون‌ده یاصتیقلر

(١) شرف‌الدین، ٥، باب ٨، ص ٢٤٢ .

(٢) كذلك، ص ٢٤٣ .

(٣) كذلك، باب ١٢، ص ٢٥٢ .

(٤) ضابطانه اونربیك دوقه وحتی ایچلرندن بعضلرینه اوچ یوز بیك دوقه ویرمش ایدی [بومقدارلرده سهو اوله‌جقدر. تیمور طرفندن كوندرلمش فرض اولنسه‌ده حسابه صیغماز]

آره‌سنده اختناق ایلدی. جلایری، حرمندن بر چوق قادینلری، سرایندن بر چوق مأمورلری کندی الیله اولدیره‌رك جسدلرینی دجله‌یه آتدیردی. حرص انتقامنه سکون کلدکدن صوکره یالکز آلتی صادق خدمتکاریله خفیاً سرایندن چیقه‌رق بغداده جوار اولان قره‌یوسفك ممالکنه عزیمت و کندی پای تختنی یغما ایتدیرمك وعدیله معیتنه آلدیغی دیاربکر عسکریله عودت ایتدی. فقط کرجستان سفرندن دونمکده اولان تیمور، برهان‌الدینك اصل قاتللرندن دکل، سکنهٔ مملکتدن اخذ ثاری مقصدیله سیواس اوزرینه یوریدیکی زمان احمد جلایری ایله قره یوسف ـ مصره قدر کیتمك نیتیله ـ سوریه‌یه متوجهاً قاچدیلر. حلبه وصوللرنده سلطان بر قوق طرفندن والی بولنان تیمور طاش (۱) بونلری یوللرنده دوامدن سلاح ایله منع ایلدیکندن ایکیسی ده یلدیرم بایزیده دخالت ایلدیلر. ایشته عثمانلی پادشاهنك ملتجی حکمدارلره کوستردیکی شو مسافرپرورلك ایله تیمورك عهد قریبده طهرتنه ویردیکی ارزنجانك عثمانلیلر طرفندن ضبطی سلطان بایزیدك قورقنج تاتار شهنشاهیله قانلی جنکنه سبب اولمشدر.

سلطان بایزید طرفندن سیواس و ارزنجانك ضبطی توقاد و سینوب تسخیریله برلکده اولجه یازمش اولدیغمز جهتله شمدی بو شهرلردن برنجیسنك حاکمی اولان بابا، اوغول ایکی برهان‌الدین حقنده برقاچ سوز ایله اکتفا ایده‌جکز.

احمد برهان‌الدین (۲) قیصریه حاکمی طرفندن قاضی نصب ایدلمشیدی. بو حاکمك وفاتی اوزرینه برهان الدین ایله امراسی ممالکنی پایلاشدیلر. امیر حاجی کلدی توقاده، شیخ مجید آماسیه حکومتنه استیلا و برهان‌الدین سیواسده اعلان حکومت ایلدیلر (۳). احمد برهان‌الدین واوغلی ابوالعباس ـ که عثمانلیلرك طردایتمش اولدقلری کرمیان ومنتشا بکلرینك اوغوللرینی قبول ایلمش اوللرندن دولایی او زمان بایزید ایله محارب ایدیلر ـ باشقه بردشمنله‌ده اوغراشمغه مجبوریت کوردیلر. بوخصم دیکر واقعا عثمانلیلر قدر قوتلی دکل ایسه‌ده اونلر قدر مخاطره‌لی اولان، آق قیونلو عشیرتندن ـ بو اسمده‌کی خاندانك مؤسسی ـ قره یولوق [۱۳] ایدی. بونکله قره

---

(۱) شرف‌الدین، ۵، باب ۷، ص ۲۳۳. تیمور طاش بو اسمده‌کی عثمانلی بکلر بکی ایله قاریشدیرلمامليدر.

(۲) فرانزه‌ده آماسیه بکی، یعنی برهان‌الدین Δινος دینوس، (۱، ۲۵) منتشا بکی Μαεδες ماثه‌دەس تکه بکی Θεχοι تەخی تسمیه اولنمشدر.

(۳) عربشاهه مراجعت (عربی متنك دردنجی وبشنجی صحیفه‌لری).

قيونلو خاندانی حکمداری قره يوسف آره‌سنده رابطهٔ قرابت اولديغی حالده دها قوتلی بررابطه، يعنی منفعت قره‌يولوقی تيموره ربط ايلدی. تيمورك آسيای صغرايه ايلك استيلاسنده آق‌قيونلو حکمداری تاتارلره قلاغوزلق ايتمشيدی (۱). ينه منافع شخصيه‌سنك سوقيله، مغوللرك آرقه‌سندن، کنديسنه قرابتی اولان قره يوسفك ومصر سلطاننك عسکرلريله محاربه ايلديکی کبی ابوالعباسی اسير و صوکره اعدام ايتدی(۲). سيواس اهاليسی بکلرينك شونتيجهٔ فلاکتنی خبر آلنجه بايزيده اطاعت ايلمريله پادشاه شهزاده‌لرندن سليمانی والی تعيين ايده‌رك بش کشی ايله برلکده سيواسه اعزام ايلدی[۱٤]. ايشته بونی متعاقب پادشاه سيواسه متجاور ارزنجانی ضبط وطهرتنی اورادن طرد ايتمشدر.

شمدی کرجستانده براقديغمز تيموره کله‌لم. ملك کرکين اوزرينه وقوع بولان مشکلاتلی وشانلی سفرندن صوکره جهانکير پك زياده يورلمش اولان عسکرينی براز ديکلندرمك و اسيای صغرانك غرب و جنوبنده ضبط ممالکه حاضرلانمق ايچون قيشی‌قره‌باغ صحراسنده کچيردی. بوصحراده اقامتی اثناسنده، سلطان بايزيدك حکومتلرينی آلمش اولديغی بکلر محبسلرندن قاچه‌رق تيمورك حمايتنی استدعايه وعرض‌تابعيته کلديلر. اورادن کرميان بکی ايپصاله‌دن فراره يول بوله‌رق تيمورك نزدينه کلمك ايچون بتون ولايات عثمانيه‌يی مايمون کوتوره‌رك کچه‌بيلمشيدی. بر ديکری ــ که منتشا بکيدرــ مغول اردوسنه کنديسنی طانمماز بر حاله کتيرن اوزون و صيق صاچلرندن استفاده ايده‌رك واصل اولمشدر. اوچنجيلری اولان آيدين بکی حدود ممالك عثمانيه‌يی جانبازلق ايده‌رك مروراتمشدر. بوبکلرك هپسی بايزيد عليهنه تيمورك مظاهرتنی استدعا ايتديلر. خصوصيله حرم و خزائنی سلطان بايزيد طرفندن ضبط اولنمش اولان طهرتن قواعد اسلاميه‌يه مخالف اولان بو حرکتدن دولايی شدتله شکايت ايلرديی. تيمور بو اصيل ملتجيلرك اصرارلری اوزرينه بايزيده تهديد ايله مالی مکتوبی حامل برايلچی کوندردی[۱٥]. سلطان بايزيد حدت طبعی ايجابيله اولا سفيری اشکنجه‌يه قويمق‌ايستديسه‌ده شيخ بخاری‌ووفقيه شهير فناری سفرانك مصونيتی‌قاعده‌سنی اخطار ايله اوتصوردن واز کچيرديلر، لکن ايلچيلر حقنده استخفاف ايله معامله‌کوسترمسنی والفاظ محقرانه‌ايله رخصت ويرمسنی منع ايده‌مديلر(۳). تيمور، ايلچيلره کوستريلن

(۱) جنابی، ويانه کتبخانهٔ ايمپراطوريسنده نومرو ٤۹٦، ص ۲۲۷.

(۲) شرف وعربشاه، ورق ٥.

(۳) عالی، ورق ۳۲ وصولاقزاده.

سوء معامله ایله تحقیر ایلدیکنی استخبار ایدنجه اردوکاهنی ترك ایله ٨٠٣ محرمنك برنجی کونی (٢٢ اغستوس ١٤٠٠) سیواسه متوجهاً ممالك عثمانیه‌یه داخل اولدی(١).

سیواس (قدیم Sebaste ، سباست) ـ که سلطان سلجوقی علاء الدین طرفندن مجدداً انشا قلنمشدر ـ آسیانك یالکز اك مستحکم دکل، اهالیسی اك چوق شهرلرندن بری ایدی؛ زیرا تیمورك زمان استیلاسنده یوز بیکدن زیاده سکنه‌سی وار ایدی(٢). یوکسك بر دیوار (٣) وکنیش بر خندق ایله محاط ایدی. مدافعلری کرك قوتجه، کرك ثباتجه استحکاماتنك متانتیله متناسب ایدیلر. خلاصهٔ کلام، تسخیری محال بر مملکت دینیله‌بیله‌جك احوال مجتمع ایدی. لکن بتون شو فوائد تاتار جهانکیرینك سائقهٔ حدتیله شهری تهدید ایتمکده اولان فلاکتی دفع ایده‌مدی. شهر اوچ طرفندن صو ایله مالی درین بر خندقله محافظه اولندیغی جهتله تیمورك عسکرلری یالکز غرب طرفندن واستحکاماتك آلتنه لغم قازه‌رق، سدلر یاپه‌رق تعرض ایده‌بیلدیلر. سکز بیك لغمجی استحکاماتك آلتنه کیردیلر وفقط طوپراغك آقسنی منع ایچون بیوك قازیقلر دیکه‌رك قوتلی تخته‌لر فرش ایتدیلر. آچیلان حفره‌لر وسعت مطلوبه‌یی بولنجه لغمجیلر تخته‌لره، قازیقلره آتش ویره‌رك کری چکیلیرلردی ؛ استحکاماتك عظیم پارچه‌لری طراقه‌لرله ییقیلیردی. موقعك قلعه‌لری ، استحکاملری بو صورتله یواش یواش غائب اولدیلر. اون سکز کون دوام ایدن محاصره‌دن صوکره بلده‌نك اهالیسی بعدما هر درلو مقاومتك فائده‌سز اولدیغنی کوره‌رك غالبك مروتنی استدعا ایتدیلر. تیمور یالکز مسلمانلره ایلیشمه‌مکه موافقت کوستردی. خرستیانلر، خصوصاً محاصرلره قهرمانجه مدافعه ایدن درت بیك ارمنی سواریسی تسلیم مقاوله‌نامه‌سی موجبنجه اسیر

---

(١) شرف الدین، ١، ٥، باب ١٥، ص ٢٦٤.

(٢) قالقوندیل ١٢٠,٠٠٠ دیور. ١، ص ٤٧. [سیواسك نفوس حاضره‌سی اوتوز، قرق بیك درجه‌سنده اولمغله مظالم تیمورك آثاری حالا زائل اوله‌مامش دیمکدر. سیواسك علاء الدین سلجوقی زماننده ١٢٠,٠٠٠ اهالیسی ودار الفنون حکمنده پارلاق مدارسی بولندیغی، تیمورك ضبط وتخریبندن وقتل عامندن صوکره حال تدنیده قاله‌رق اهمیت موقعیه‌سنه رغماً اسکی معموریتنی بوله‌مدیغی وعبد الوهاب غازی ایله شهزاده ارطغرلك تربه‌لرینی حاوی اولدیغی قاموس الاعلامده مندرجدر. [مترجم]

(٣) بو حصارك نسنده استعمال اولنان طاشلر اوچ (ون) طولنده وبر (ارن) عرضنده ایدی. استحکام یکرمی (اون) ارتفاعنده ایدی. عرضی تملنده اون وقسم عالیسنده آلتی اون ایدی. [برنجی جلدك ١٩٠ صحیفه‌سنده (اون) اولچوسنك نه‌قدر اولدیغی یازلمشدر.]

ایدیلیوردی(۱) آنجق وحشی تیمور ـ ویردیکی سوز وایتدیکی یمین خلافنه اوله‌رق ـ دیری دیری یره کوممك اوزره بونلری عسکرینه توزیع ایلدی . ایشته او زمان ، تاریخك هیچ بر مثالنی سویلدیکی بر صحنهٔ خونین نمایان اولدی . جنکیز خان ، حتی بالذات تیمور، هیچ بروقت خونخوارلغی بودرجه‌یه کوتورمه‌مشدر. پك چوق شهرلر خراب واهالیسی قتل عام ایدلمشیدی، لکن بونلرك هیچ برنده غالبك حدتی بو قدر اینجه دوشونلمش بربربارلق صورتنده تظاهر ایتمه‌مشدر. خرستیانلر ـ باشلری ایپلرله باجاقلرینك آره‌سنه صیقشدیرلمش اولدیغی حالده ـ اونر، اونر کنیش خندقلره طولدیرلدیلر[۱۶]. چقورلر تخته‌ایله اورتیله‌رك اوزرینه طوپراق قونلدی؛ تاکه شو صورتله اشکنجه آلتنه آلنان بدبختلر بوقورقونچ مزارلرده کچ وفقط محقق براولوم ایله ترك حیات ایتسینلر (۲). قان ایچیجی جهانکیرك انتقامی بونسکله‌ده قناعت ایتمدی ؛ شهرك الكمرداهالیسنی ـ اکر بونلر برحیات براغیلیرسه اونلرده‌کی جسارت هم‌شهرلرینه سرایت ایدر دیه‌رك ـ اعدام ایتدردی ؛ مرضلرینی شهرك دیکر اهالیسنه سرایت ایتدرمه‌مك بهانه‌سیله بتون جذام معلوللرینی‌ده اولدردی. نهایت قادینلر، چوجقلر، اختیارلر بیله استثنا ایدلمدی (۳). سلطان بایزیدك اوغلی ارطغرل [۱۷] ده مقاومت قهرمانیلرینه بدل‌محروم‌حیات‌اولان‌مظلومین میانه‌سنده‌ایدی. تیمور شهزاده‌یی آرقه‌سنده کونلرجه‌دنائتکارانه‌سوروکله‌دکدن‌صوکره بوینی‌اوردیرمق‌صورتیله اعدام‌ایلدی.(٤)

سیواسك ضبطی بیزانسك سقوطنی تأخیر ایتدی ؛ زیرا سلطان بایزید خبر فلاکتی آلنجه خیلی وقتدن بری باشلانلمش اولان قسطنطینیه محاصره‌سنی ترکه مجبور اولدی. شوحال پاله‌ئولوغك پای تختنه منحصر قالان حکومتنده بر مدتجك دها سربستانه نفس آله‌بیلمسنه باعث اولدی. دولتك الك مستحکم قلعه‌سنی و الك شجیع

(۱) شرف‌الدین، ٥، باب ١٥، ص ٢٦٦ .

(۲) تاج التواریخك ایکنجی جلدنده ١٥٣ نجی صحیفه‌ده « نهفتهٔ خاك هلاك » اولدیغی کوستریلن درت بیك مدافع. ایشته بو درت بیك ارمنی اولمق لازم کلیر . عربشاه بو مقداری اوچ بیك کوسترر. ارمنیلرك سیواسی اهل اسلام ایله برلکده مدافعه‌لری ، دها او زمان محبت و وظیفهٔ وطنیه حسنده اشتراکلرینی اثبات ایدر. اتحاد سیاسی تشکیلنده احساسات قدیمهٔ ملیه‌نك ده تأثیراتی اولمسیله تاریخاً ثابت اولان اشبو اشتراکی مشروطیتك غایتی اولان اتحاد عناصر عثمانیه‌نك کمال حصولی ایچون بروثیقهٔ جدیده عد ایدرز. مترجم

(۳) قالقوندیل، ١، ص ٤٦.

(٤) لامارتین، شهزاده‌نك قهرمانلغنی تذکاردن صوکره تیمورك آتنك آرقه‌سندن ایپلرله بوللرك طاشلری اوزرنده سوروکلندیکینی یازار. جلد ٢، ص ٢٥٩. مترجم

شهزاده‌سنی غائب ایتمسندن دولایی ایکی صورتله متأثر اولان پادشاه آسیایه کجدی(۱). تیمورك انتقام مدهشی دائما خاطرنده ایدی ؛ قلبنده‌کی کدر اکثریا مؤثر سوزلرله تظاهر ایدردی. قالقوندیل دییورکه : بایزید آسیاده کزرکن بر چوبانك کمال سکون ایله شرقی چاغیروب قوال چالدیغنی ایشیده‌رك « چال بکا بو شرقیی ؛ سن سیواسی ضایع، اوغلکی غائب ایده‌جك دکلسك (۲)» سوزلرینی سویلمشدر.

پادشاه ممالکنك شرق حدودینه واصل اولمازدن مقدم، تیمور هرطرفده پریشانی ودهشت صاچه‌رق آسیای وسطانك بتون قسم جنوبیسنی استیلا ایتمش ایدی. تاتار جهانکیرینك عثمانلی پادشاهی حقنده انفعالاتنه ، مصر سلطانی فرج (۳) علیهنه‌ده او درجه‌لرده بر حدتی انضمام ایتمش ایدی . سلطان فرجك باباسی بر قوق ، تیمور طرفندن متبوعیتی تصدیقه دعوت اولنمسی اوزرینه بوکا جواب اولمق اوزره تاتار ایلچیلرندن شیخ ساوه نامنده‌کی عالمی اعدام ایتمش ایدی. فرج‌ده آونیك [*] والیسی وتیمورك اك ایی قوماندانلرندن بری اولان اوتلامیش قوچیتی (٤) خیلی زماندن بری زنجیر آلتنده بولندیرییوردی . قره قیونلو ترکمن خاندانندن قره یوسفك آونیك حصارلری آلتنده وقوع بولان محاربه‌ده اسیر ایتمش اولدیغی بو محارب غیور ، غالب طرفندن مصرسلطانه‌کوندریله‌رك اوده هدیه‌یی قبول ایلمشیدی. تیمور، مصرسلطانك پدری طرفندن ایلچیسنك اعدام اولنمسندن دولایی سفیر واسطه‌سیله ترضیه طلب ایتمش و قوماندانك سربست براغلمسنی تبلیغ ایچون ایکنجی بر سفیر کوندرمش اولدیغی حالده سفیرلرك حکومت مصریه‌نك سوریه قطعه‌سنده صوك موقع مستحکمی اولان حلبه وصوللرنده زنجیره اوریله‌رق محبسه آتلدیلر (۵) . حقوق بین‌الملك بو صورتله بردها اخلال ایدلمسندن متأثر اولان تیمور درحال حلبه توجه ایتدی. اثنای

(۱) *Erat enim Orthobules ac qualium suorum optimus etiam belli dux haud contemnendus.* قالقوندیل، ۳، ٤۷، [متنده مندرج افاده‌نك مأخذیدر.]

(۲) قالقوندیل، ۱، ۱، ۳. سیواسك ضبطی حقنده براتوتیده سعدالدین ص۱۹٦ و نشری، ورق ۱۰۵، مراجعت. [سلطان بایزیدك قوال چالان چوبانه «سیواس کبی شهرکمی یاندی؟ ارطغرل کبی اوغلکمی اولدی؟ چال چوبان، چال!» دیه‌رك آغلادیغی مشهوردر. مترجم.]

(۳) الملك الناصر ابو السعادات فرج ابن بر قوق. (مترجم)

(٤) عربشاه، ورق ۱، ۳. اوتلامیشك، تیمورك همشیره‌سی قیزینك زوجی اولدیغی خبر ویریور. براتوتیده، ص ۱٦۹، اوتلامیس قوچینو دیه محرردر.

(۵) شرف‌الدین، ٥، باب ۱۷، ص ۲۷۷ .

راهده ملاطیه‌یی هجوم ایله ضبط ایتدیکی کبی (١) دیك بر قیا اوزرنده کائن وضبطی ناقابل بر قلعه ایله محافظه اولنان بهسنی ده ضعیف بر مقاومتدن صوکره تسلیم اولدی (٢). تیمور، قلعة الرومه‌ده تعرض ایلدی. لکن بوموقعه‌آنجق مدید ومشکل بر محاصره‌دن صوکره دسترس اوله‌بیله‌جکنی آکلادیغندن یولنه دوام ایتدی [١٨] . بهسنینك مدافعه‌سنه مقابل، عینتاب (٣) بالاختیار قپولرینی آچدی . تیور حلب دیوارلری اوکنه وصولنده بتون سوریه بلادینه (٤) طاغلمش عسکرلردن مرکب برمصر اردوسنی قارشیسنده بولدی. وقوعه کله‌جك مصادمه قطعی بر محاربه ایدی. شهنشاه تاتار، جنکه قرار ویردی . عسکرینی بالذات اداره ایتمك ایچون مرکزده، قیمتدار اکرلر اورلمش بر فیل استحکامی آرقه‌سنده اتخاذ موقع ایلدی . بو فیللرك اوزرنده‌کی تاتار تیراندازلری یانار اوقلرله غره ژووا آتشلری یاغدیریپورلردی. جنکك ابتداسنده حیوانلر بی‌حرکت قالدیلر (٥) ؛ آنجق محاربه عمومیت کسب ایدنجه دشمن اوزرینه شدتله هجوم ایتدیلر . خصمی خرطوملریله یاقالایه‌رق هوایه فیرلادیر وهوادن یره دوشدکلری زمان آیاقلریله ازر ایدیلر (٦). مصرلیلر قورقوب قاچدیلر ؛ جمله‌سی بردن صوك درجه‌ده انتظامسزلقله شهر قپولرینه طوغری قوشوشدقلری جهتله تاتارلر مدهش بر قتل عام یاپدیلر . فراریلر دیوارلره تقربلرنده بربری اوزرینه خندقلره آتیله‌رق بو خندقلری کنارلرینه قدر طولدیردیلر ؛ او صورتده‌که شوکتلهٔ ذی‌حیات اوزرینه راست کله اوریلان بر مزراق ضربه‌سی بر چوق وجودی دلوب کچمکه کفایت ایدردی . غالبلر، کندیلری ایچون دشمنك قورقوسیله احضار اولنمش اولان شو کوپری واسطه‌سیله شهره کمال سهولتله داخل اولدیلر (١١ ربیع‌الاول ٨٠٣ ـ ٣٠ تشرین‌اول ١٤٠٠). شهر یغما ایدلدی وبتون سکنه‌سی ارکك قادین، کنج اختیار آیرلمقسزین قلیجدن کچیرلدی . شهره حاکم اولان قلعه آنجق هردرلو امید سلامت غائب اولدقدن صوکره تسلیمیت کوستردی.

---

(١) شرف‌الدین، ص ٢٧٨ .

(٢) عربشاه، ورق ١٠، ٢ .

(٣) شرف‌الدین، ٥، ١٩، ص ٢٨٢.

(٤) حمص، حماه، انطاکیه، طرابلس، نابلس، بعلبك، غزه، رمله، قدس ، کرك ، قلعة الروم کبی. شرف‌الدین، ٥، باب ٢٠، ص ٢٨٨ .

(٥) شرف‌الدین، ٥، ٢٠، ص ٢٩٥ .

(٦) کذلك، ص ٢٩٧ .

(١٤ ربیع الاول - ٢ تشرین ثانی). تیمور قلعه‌یی ضبط ایله بومرتفع نقطه‌ده انظار تماشایه معروض اولان صحرای ذی‌احتشامه بالای حصاردن عرض حیرت ایتمك اوزره ایکی کون قلعه‌ده قالدی. حلب قوماندانینك اسیر اولان اوغلنی مصر سلطانینه کوندره‌رك فی‌الاصل روم اولوب ده جنکده دوچار اسارت اولان تیمور تاش و شادیم نامنده‌کی قوماندانلرك اوتلامیش ایله مبادله‌سنی تکلیف ایلدی.

تاتار جهانکیری حلب قلعه‌سنده اقامت قصیره‌سی اثناسنده اوقات خالیه‌سنی طبیعت وحشیانه‌سنه موافق اشتغالاته صرف ایتدی. فقهای بلده‌یی حضورینه جمع ایله جوابلرندن کندیسنك قانصوسزلغنی دفع ایده‌جك اسباب بوله‌بیلمك امیدیله بوعلمایه برطاقم اسئلهٔ اغفالکاری ایراد ایتدی، «سمرقند و بخارا ایله هراتده‌کی فقهامك حل ایده‌مدیکی بعض مسائلی سز فصل ایتملیسکز» دیدی. حلب قاضیٔ کبیری، (١) بو مخاطره‌لی شرفی بلده‌نك وقعه نویسی ابن شحنه‌یه براقه‌رق شهنشاهك اسئله‌سنی حل ایده‌بیله‌جك، حلبك الك عالم مفتیسی و الك ماهر مدرسی اولان بو ذات اولدیغنی افاده ایتدی [١٩]. تیمور مفتی‌یه توجه ایده‌رك شو سؤالی ایراد ایلدی: «محاربه‌ده وفات ایدن شهدا کیملردر؟» ابن شحنه بویولده برسؤال وقوعی اوزرینه طرف [حضرت] پیغمبریدن ایراد اولندیغی اوزره «کلام‌الله ایچون مقاتله ایدنلردر» دیه‌ك مشکلاتدن قورتلدی. بو جواب ماهرانه تیمورك ابن شحنه حقنده توجهنی جلب ایده‌رك «بن بریاریم (٢) آدم اولدیغم حالده عجمستانی، عراقی، هندستانی فتح ایتدم» دیدی. مفتی بوکا «اللهه شکر ایت وکیمسه‌یی اولدیرمه» جوابنی ویردی. تیمور دیدی‌که «الله شاهددرکه بن کیمسه‌یی اولجه تصمیم ایده‌رك اولدیرمم، لکن سز کندیکز جانکزه قییورسکز. یمین ایدرم‌که بر کیمسه‌یی اولدیرمم، سزه کلنجه حیاتکزی، اموالکزی تأمین ایدرم (٣)» بو افاده شیخلره امنیت بخش اولدی، مدرسلر یواش یواش جسارتلنه‌رك رحلهٔ تدریسلرنده‌کی قدر سربستی ایله سوز سویلمکه باشلادیلر. آنجق قاضیٔ کبیر بونلری سکوته دعوتله «براقیکز، مفتی سویلسون، نه سویلدیکنی یالکز اوبیلیر» دیدی. تیمور ایکنجی سؤال اولمق اوزره فقهای مجتمعه‌یه علیدن خلافتی غصب

(١) شرف‌الدین، ٥، باب ٢١، ص ٣٠٤.

(٢) سقطلغنی تلمیح ایدیور.

(٣) بو، ابن شحنه‌ده‌کی روایتك حرفیاً ترجمه‌سیدر. ژیبونه دخی مراجعت. باب ٦٥، جلد ٦، ص ٣٤٦ والتیه‌نك ترجمه‌سندن نقلاً.

ایتمش اولان معاویه وعلینك اوغلی حسینی شهید ایدن یزید حقنده نه دوشوندكلرینی استفسار ایلدی. مذهب‌سنیدن برقاضی(۱) «دین‌ایچون جهاد‌ایتدیلر» جوابنی‌ویرمسیله تیمور حدتلنه‌رك « معاویه ظالم، یزید جانی ایدی ؛ ای حلب اهالیسی، سزده حسینی قتل ایدن شاملیلر قدر متهمسکز » دیدی. ابن شحنه رفیقی ایچون اعتذاره مسارعتله اوقودیغی تکرار ایتمکدن باشـقه برشی یاپمامش اولدیغنی افاده ایلدی . تیمور سائقهٔ خوف ایله درمیان اولنان بوتفسیردن خشنود قاله‌رق قاضینك حق‌کویلغنی واستقامتنی ثنا ایتـدیکی کبی مفتینك‌ده بلاغت وهنرینی تقدیر ایلدیکنی بیان ایتـدی . اوندن صوکره یاشلرینی سؤال ایلدی [۲۰] . آقشام نمازینك وقتی کلمش اولمسیله فقها ایله برلکده قعود ورکوع وسجود ایده‌رك نماز قیلدی (۲و۳) .

(۱) علم‌الدین المالکی .

(۲) عربشاه .

(۳) علاوهٔ مترجم. بومکالمه‌یی ابن شحنه شویله نقل‌ایدر: تیمور، حلب قلعه‌سنه صعودینك ایکنجی کونی آقشامه طوغرو علما وقضاتی ایستدی. کیتدك. بزی برمدت آیاقده طوردردقدن صوکره اوتوره‌قلغمزی امر ایتدی . معیتنده بولنان علمایی دخی جلب ایله بونلرك رئیسی سمرقند علمای‌مشهوره‌سندن نعمان‌الدین الحنفینك اوغلی عبدالجباره خطاباً ـ «سویله‌که سمرقند، بخارا، هرات ایله دیکر فتح ایتدیکم بلده‌لرك علماسنه ایراد ایدوب‌ده جواب صریح آله‌مدیغم برمسئله‌یی کندیلرندن سؤال ایده‌جکم.» دیوب بعده «سزده اوشهرلرك علماسی کبی اولمیکز؛ ایچکزده اعلم وافضل کیم ایسه او جواب ویرسین وسویلدیکنی بیلسـین ؛ علما ایله اختلاطم، اختصاص والفتم واردر. اوته‌دن بری علم ایله مشغولم.» سوزلرینی علاوه ایتدی . تیمورك علمایه بعض مسائل مشکله ایراد ایله اعدام ویاخود تعذیبلرینه وسیله اتخاذ ایتدیکنی ایشتمش ایدك. قاضی شرف‌الدین موسی‌الانصاری الشافعی بنی‌کوستره‌رك دیدی‌که: «بو بزم شیخمزدر؛ بوبلده‌لرك‌ده مدرس ومفتیسیدر. اوندن صوریکز؛ بعنایة الله جواب ویرر. » عبدالجبار بکا «سلطانمز سؤال‌ایدییورکه دون بزدن وسزدن مقتوللروار؛ هانکیلری شهیددر؟ بزم مقتوللرمی یوقسه سزککیلرمی ؟» دیمسیله هرکس سکوت ایلدی . کندی کندیمزه ، بزی اغفال ایتمك ایستیور دیدك. جناب حق بکا برجواب سریع وبدیع‌الهام ایلدی: «بو برسؤالدرکه رسول الله (صلعم) افندیمزه ایراد اولنمشدر؛ بن‌ده جواب پیغمبری ایله جواب ویره‌جکم . » دیدم. قاضی شرف‌الدین حادثه‌دن صوکره برکون دیدی‌که: «والله العظیم، بو سؤال حضرت پیغمبره ایراد اولندی وجوابنی اعطا‌ییوردیلر، سوزلرینی سویلدیکك زمان بن شوزماتك محدثی اولدیغم حالده «عالمزك شعوری مختل اولدی؛ لکن معذوردر؛ زیرا بو برسؤالدرکه شومقامده جواب ممکن دکلدر.» دیه دوشونمش ایدم. مؤخراً عبدالجبارده بوملاحظه‌ده بولندیغنی‌سویلمشدر. تیمورلنك نم سوزلریمه دقت ایده‌رك عبدالجباره تفصیل کیفیت ایتمکلکمی بیان ایلمسیله دیدم‌که: «جاء اعرابی الی رسول الله صلی الله علیه وسلم؛ وقال یا رسول‌الله، ان الرجل یقاتل حمیة ویقاتل شجاعة ویقاتل لیری مکانه، فاینا فی‌سبیل الله؟ فقال رسول‌الله (صلعم) من قاتل لتکون کلمة الله

تیمور ، ایرتسی کون ـ قلعه‌یه طولدیرلمش و بیك صورتله اشکنجه ایدلمکده بولنمش اولان ـ محبوسینك فریاد شکایتندن راحتسز اوله‌رق والی قوناغنه کیتدی. مغول‌عاداتنه توفیقاً پارلاق برضیافتله تشهیر مظفریت(۱) ایلدیکی وسرایك صالونلری، شراب بوغازلرینه قدر چیقمش قابا تاتار عسکرینك طنینِ مسراتیله مالامال بولندیغی صیره‌ده حاب سوقاقلرنده طالغه کبی قان روان اولوردی . یکی تاتار فرقه‌لری کله‌رك

هی‌العلیا فهوالشهید(*)». تیمورلنك «خوب! خوب!» دیدی؛ عبدالجبارده «نه‌کوزل سویلدك!» دیدی. بونك اوزرینه باب‌الفت آچلدی. تیمور « بن یاریم برآدم اولدیغم حالده عجم وعراقدن شو وشو بلده‌لری، هندن، ممالك تاتاردن‌ده بوقدر یرلری آلدم. » دیمسیله «بونعمتك شکری اولمق اوزره امتی عفو ایت، کیمسه‌یی اولدرمه!» جوابنی ویردم؛ تیمور «والله بن کیمسه‌یی قصداً اولدرمم؛ سز قپولرده کندیکزی اولدردیکز. والله سزدن کیمسه‌یی اولدرمم؛ انفس واموالکزدن امینسکز » دیدی . اسئله واجوبه تکرر ایلدیکندن حاضر اولان فقها کندیلرینی مدرسه‌لرنده ظن ایده‌رك هپیسی سوزه قاریشمق ایستدی. فقط قاضی «سزسکوت ایدیکز، بوآدم سویلسین، او، نه سویلدیکنی بیلیر دیوردی. تیمورك صوك سؤالی شو اولدی: « علی ایله معاویه حقنده نه دیرسکز ؟ » یانمده بولنان قاضی شرف‌الدینه، نه جواب ویره‌یم، دیه اشارت ایتدم؛ تیمور، شیعی ایدی ؛ بن قاضی شرف‌الدینك سوزلرینی استماع ایله مشغول ایکن قاضی علم‌الدین المالکی برسوز سویلدی‌که مألی «اونلرك جمله‌سی مجتهددر» دیمکدن عبارتدر. تیمور بوندن‌زیاده حدتلنه‌رك «حق‌علیده‌در؛ معاویه ظالمدر؛ یزید فاسقدر؛ سزحلبلیلر شام اهلنه تابعسکز؛ اونلر یزیدلیردر، حسینی قتل ایتدیلر. دیدی. بن‌مالکینك سوزندن دولایی حسن اعتذاره ابتدار ایله «برکتابده بولدیغنی سویلدی؛ معناسنی بیلمز» دیدم. تیمور حال سابقنه عودتله منبسط اوله‌رق عبدالجباردن بنمله شرف‌الدین حقنده استفسار رأی ایلمسیله عبدالجبار، بنم برعالم ملیح و شرف‌الدینك رجل فصیح اولدیغمزی بیان ایتدی. تیمور بنم یاشمی صوردی، « ولادتم ۷٤۹ در ؛ شمدی اللی درت باشنه واصل اولدم. » جوابنی ویردم. قاضی شرف‌الدینه‌ده بو سؤالی ایراد ایلدیکندن بندن بر یاش بیوك اولدیغنی سویلدی. تیمور « سز بنم اولادیمك یاشلرنده‌سکز ؛ بن یتمش بش یاشنه کلدم.» دیدی. آقشام نمازی وقتی ایریشمسیله اقامت ویریله‌رك عبدالجبار امامت ایلدی. تیمور بنم یانمده رکوع وسجود ایله ادای‌فریضه ایلدی. (مترجمك تذییلاتنده بومکالمه‌نك عربیسی‌ده عیناً درج ایدیله‌جکدر . تیمورك او زمانك حلبلیلری حقنده‌کی سوزی کندی زعمندن عبارت اولوب حلب و سوریه اهالیسنك او وقت دخی آل بیته محبتله متصف بولندقلری محتاج تفصیل دکلدر. ابن شحنه جواب حکیم طریقه‌سنه کیتمشدر) .

(*) اعرابی «کیمیسی حمیت ایچون ، کیمیسی شجاعت ایچون، کیمیسی‌ده اکتساب شهرت ایچون محاربه ایدر. هانکیمز طریق حقده‌یز؟» دیدی. رسول اکرم افندیمز ، اعلای کلمة الله ایچون قتال ایدن شهید اولدیغنی بیان بیوردیلر.

(۱) عربشاهده ابن شحنه، ۱ ، ۳ .

شهری تخریبه کیریشمشلردی. خانه‌لر، مکتبلر، مدرسه‌لر، هپ حصه‌دار آفت اوله‌رق یغما اون کون سوردی.

تیمور ، حلبدن مفارقتندن بر کون اول قاضیٔ کبیر ایله مفتی‌یی ـ معاویه و یزید حقنده تکرار استجواب ایتمك ایچون ـ بر دها چاغیردی. وقعه نویس ، جهانکیرك فکرینه کوره جواب ویردی ؛ حق علیده اولدیغنی، [حضرت] پیغمبر کندیلرندن صوکره خلافتك آنجق اوتوزسنه دوام ایده‌جکنی بیان بیوردقلرندن(١) معاویه‌خلیفهٔ مشروع دکلسه‌ده متعدد مشاهیر فقهانك (٢) رأیلری موجبنجه خلیفهٔ مشروع اولمیانلرك حق قضایی صورت نافذه‌ده اولمق اوزره ایستدکلرینه تودیع ایده‌بیله‌جکلرینی سویلدی . افعال حکومتنك شو صورتله مشروع صایلمسی ظالم غاصبك پك خوشنه کیتدی. اودرجه‌ده‌که حلبدن چیقمازدن اول، قاضی ایله مفتی‌یی ـ امراسندن حلبك اداره‌سنه مأمور ایتدیکی ـ سکز کشی‌یه توصیه ایتدی. نهایت شامه متوجهاً حلبدن آیرلدی. لکن حلبدن چیقارچیقماز، سلاح ایله آلدیغی هربلده ایچون عادت ایدینمش اولدیغی وجه ایله مخطر استیلاسی اولمق اوزره مقدار معینده باش کسلمسی ایچون امر کوندردی. مفتی و قاضی اوچنجی دفعه اوله‌رق تیمورك حضورینه چاغیرلدیلر. ملاسی ، تیمورك ایلك ایلچیسنی اولدیرمش اولان شام والیسنك اعدامی موافق شریعت اوله‌جغنه دائر برفتوی طلب اولندیغنی سویلدی. ابن‌شحنه جسارت ایده‌رك: « هیچ بر جرم ایشلمه‌مش اولان بوقدر مسلمانلرك اولجه فتوی آلنمقسزین وکیمسه اولدیرلمیه‌جکنه دائر ایدیلن یمین خلافنه اوله‌رق نصل اولوب‌ده باشلری کسیلیور؟ » جوابنی ویردی . ملا بو جوابی بر قاچ آدیم اوته‌ده یمك یمکده اولان تیموره تبلیغ ایتدی. ظالم حدتلنمك شویله طورسون ، قاضی و مفتی‌یه کندی سفره‌سندن یمك کوندردی؛ صوکره امراسندن بری، مسلمانلرك دکل، آنجق ـ شهنشاه تاتارك شرفنه

---

(١) احادیث شریفه‌نك تعیین احکامی علوم مخصوصه‌سندن مأذون اولانلره عائد وموضوع کتابدن خارج اولوب یالکز شوراسی ایضاح اولنورکه ارتحال پیغمبری‌یی تعقیب ایدن اوتوز سنه ظرفنده شرفرس خلافت اولان جهاریار حضراتی مرتبهٔ استثنای کالده اولملریله برابر بعنایة المتعال اسلام تا قیامت باقی و بر مطاع مشروعك وجوب وجودی طبیعیدر . جنکیزدن زیاده ظالم اولان تیموره ابن شحنه الجای حاله کوره جواب ویرمشدر . تیمورك علی وحسین حضراتی حقنده‌کی سوزلری‌ده محبت صمیمیه اثری اوله‌ماز . چونکه استانبولك فتحنی تأخیر ایله بیزانس ایمپراطورلغنه خدمت ایدن فتنه کاردن اویله برمحبت بکلنمز. (مترجم)

(٢) عربشاه، هدایه مؤلفندن نقلاً.

مغـلوبلرك باشلرندن بر آبده یاپمق عادتنه خلل کلمه‌مك ایچون ـ قاتللرك اعدامنه امر ویرلدیکنی، ویریلن امرلرك یاکلش آکلاشلدیغنی، مفتی ایله قاضینك ایستدکلری یره سربست کیده‌بیله‌جکلرینی تیمور نامنه تبلیغ ایتدی (١) .

حلبك ضبطندن صوکره حما ، حمص و سوریه‌نك دیکر مواقع مستحکمه‌سی تاتارلرك النه دوشدی. تیمور متعاقباً بعلبکه (ئه‌لیوپولیس، شمسیه Héliopolis) توجه ایتدی. اوزمان اهالیسی پك چوق وشمدی خراب اولان بوشهردن مغول اردوسنه کلیتلی ذخیره تدارك اولندی (٢) . بعلبکدن بر مرحله اوتەده ، تیمورك شـیاطین طرفندن انشا اولنمش صاندیغی[*] معابدمحتشمه‌ده بولنان قبرنوحی(٣) زیارتدن صوکره جهانکیر شامه عزیمت ایلدی‌که مصر سلطانی‌ده اورایه کلمشیدی. سلطان‌فرج، تیمورك یاقلاشدیغی خبرینی آلنجه درویش قیافتنده برایلچی‌یه ایکی دلی‌قانلی ترفیق ایله تیمورك اردوسنه کوندردی . بونلرك تاتار اردوسنه وصوللرنده شهنشاهك کاتبی کندیلرندن شبهه‌لنه‌رك بالتوقیف اوزرلری آراندی. چیزمه‌لرینك ایچنده زهرلی خنجرلر بولندی. سلطان مصر طرفندن، کندیلرینی حضورینه قبول ایده‌جکی زمان تیموری اولدیرمکه مأمور اولدقلرینی اعتراف ایتدیلر(٤). ایلچی اوسلاحلرله اعدام اولندی؛ دلی‌قانلیلرك برون وقولاقلری کسـلدی. تیمور بونلری حیـاتده براقدی ؛ چونکه سلطان فرجه اونلرله بر مکتوب کوندرمك ایستیوردی. بو مکتوبده سکه وخطبه‌یی کندی نامنه کسدیروب اوقوده‌رق متبوعیتنی طانیق شرطیله خصمنه صلح تکلیف ایدیوردی . مع‌هذا تحویل نیتله سلطانه کندی امیرلرندن برینی کوندردی. سلطان فرج شهنشاهك تـکلیفاتنی وقورانه رد ایده‌رك جواباً، یالکز اوتلامیشی براقمغه موافقت ایده‌جکنی بیان ایلدی . بونك اوزرینه تیمور شامه طوغرو یولنده دوام ایده‌رك حلب جنکی قدر قانلی برمحاربه‌ده مصر اردوسنك بقیه‌سنی بوزدی. بونلردن حیاتده قالان مقدار قلیل، دمشق حصارلرینك ایچـنه قپاندیلر (١٩ جمادی الاولی ٨٠٣ ـ ٥ کانون ثانی ١٤٠١). تیمورك عسکرلری طرفندن طوتیلان اسیرلرك ایچنده تاتار شهنشاهنك یکنی حسین میرزا بولنیوردی‌که خیلی شریك مفسدتیله برلکده فرجك سراینه التجا

(١) عربشاه ، ٣ .
(٢) شرف‌الدین، ٥، باب ٢٣، ص ٣١٢ .
(٣) شرف‌الدین، ٥، باب ٢٤، ص ٣١٤ .
(٤) کذلك، ص ٣١٩ .

ایلمش ایدی . تیمورك وحشت طبیعیه‌سیله برابر اعضای خاندانی ایچون پك مسامحه‌لی طاوراندیغنی مقدما یازمش ایدك . جنکیز خانك بر قانون تأدیبنه توفیقاً خائن حسین جزایه مقابل یالکز معین المقدار دکنك ییمکله قورتلدی (١) .

دمشق محاصره‌سی اثناسنده تیمور، زوجهٔ پیغمبری ام سلما ایله ام‌حبیبه‌نك ومؤذن [حضرت] احمدی بلالك تربه‌لرینی زیارت ایتدی‌که اوچی‌ده شام جوارنده واقعدر. شام سکنه‌سنك مبعوث اوله‌رق کوندردکلری مشایخ و علمایی حرمتله قبول ایده‌رك کندی سفره‌سنه اوتورتدی و طعام دوام ایتدیکی مدتجه، کندیسنك پك سودیکی قاینامش ات یمکندن متصل اکرام ایدردی . مورخ شهیر عرب ابن خلدون ـ که مقدمهٔ تاریخنده مونتسکیو کبی یوکسك برحکمت ونادر تصادف اولنور بربی‌طرفلق ایله حکومتلرك اسباب تعالی وانحطاطلرینی تفصیل ایدر ـ بومبعوثلرك آره‌سنده ایدی. تیمورك تاریخ ایله توغلی اولدیغندن عربلرك اندلس وافریقیه‌ده تأسیس ایلدکلری حکومتك تاریخنی یازان ذات ایله قونوشمقدن محظوظ ایدی. ابن خلدون اولا تیمورك نظر دقتنی، آنجق ـ یبانجی اولدیغنه دلالت ایدن ـ عمامهٔ غریبه‌سیله جلب ایتدی. آنجق مؤخراً شهنشاه، نه شرقده، نه‌غربده، نه اسکی عصرلرده، نه یکی زمانلرده تیمور قدر عنوان حکمداری‌یه لایق برپادشاه کورمدیکنی علاوهٔ مقال ایدن مورخ ماهرك مدایح مداهنه‌کاریسنی متوجهانه دیکله‌دی (٢) .

تیمورك بو هیئت مبعوثه‌یه حسن قبول کوسترمسی دمشق والیسنی شهرك صلحاً تسلیمی مذاکره‌سنه تشویق ایده‌رك برملیون دوقه مقابلنده، بلده‌نك یغما ایدلمه‌مسی قرارلاشدیرلدی (٣) . تیمور، حددن افزون اولان بو پاره‌یی طوپلایه‌بیلمك ایچون بلدهٔ ذی‌ثروتك یدی قپوسنی قپاده‌رق سکزنجیسنه، اهالیدن هربرینك قپودن کچرکن ویره‌جکلری ویرکی‌یی استیفایه مأمور آدملر تعیین ایتدی . قلعه، خندقلرنده‌کی صولرك آچیلان مجرالردن آقوب کیتدیکنی ودیوارلرك آلتنه قونیلان تخته اسکله‌لرك اشعال اولنمق اوزره بولندیغنی کورنجه اوده شهرکبی تسلیم اولدی. قلعه‌نك بالاختیار عرض تسلیمیت ایتمسنه رغماً ، قوماندان ـ سربستانه چیقمق شرطنی قبولده تأخر ایلدیکی بهانه‌سیله ـ اعدام اولندی (٤) . قسم کلیسی چرکس و حبش مملوکلرندن

(١) شرف‌الدین، باب ٢٥، ص ٣٢٦ .
(٢) عربشاه، ٦، ٣ .
(٣) جنابی ص ١٥٧ .
(٤) شرف‌الدین، ٥ ، باب ٢٧، ص ٣٤٠ .

مركب اولان محافظلر تاتار امراسنه طاغيدلدی . شامك صناعتكارانی، صنعتكارانی، علماسی‌ايسه سمرقنده‌كوندرلديلر. بوصناعتكارلر آره‌سنده، كوزلككلری وچليكلرينك متانتيله مشهور اولان دمشق اسلحه‌سنك ماهر عامللری بولنيوردی (١) . تيمور نامنه يكی سكه كسلدی ؛ تاتار نامه‌برلری واسطه‌سيله بتون آسيا حكمدارلرينه كوندريلن فتحنامه‌لره بو مسكوكاتدن بر قاچی علاوه اولندی . [حضرت] پيغمبرك ايكی محترم زوجه‌سنك قبرلری اوزرينه جهانكيرك امريله محتشم قبه‌لر ياپلدی . بونلرك بنسنده قوللانيلان مرمرلر برت و اوزرينه نقر اولنان نقوش اينجه و چوق اولمقله برابر ايكی آيده، انشاآتك سرعت اجراسنه نظارت‌ايچون تعيين‌اولنان شهزاده‌لرك، امرانك اقدامی سايه‌سنده يكرمی بش كون ظرفنده اتمام اولندی. بو مناسبتله بركون تيمور، خصوصی برمجلسده شام اهاليسی‌حقنده اظهار انفعال ايتدی، تيمور، شامليلرك وقتيله انبيا وهله علی و اوغلی حسين [حضراتی] حقلرنده سوء معامله كوستردكلرينی وزوجات پيغمبرينك قبرلری اوزرنده اوت بيتمسنه مسامحه ايتدكدن باشقه بوقبرلری لطمهٔ روزكاردن محافظه ايچون برقبه‌بيله ياپمدقلرينی بيان ايديوردی. تاتار شهنشاهنك علی و حسين حقنده‌كی بو احترام دينيسی و معاويه ايله يزيدك ايلك طرفدارلری حقنده‌كی انفعالاتی اولا اومجلسده حاضر بولنانلره، بعده اردويه انتقال ايده‌رك عسكر تسليم مقاوله‌نامه‌سنی و اونك حكمنجه بر مليون دوقه آلنديغنی اونوده‌رق شهره دخول ايله آتش ويردی و اهالی‌يی قتل عام ايلدی (٩ شعبان ٨٠٣ — ٢٥ مارت ١٤٠١) . شام خانه‌لرينك اوست قاتلری هپ اخشابدن بنا اولنمشيدی، بونك ايچون يانغينی سوندرمكه صرف اولنان امكلر فائده‌سز قالدی (٢) . بر لحظه ايچنده شهر بر بيوك يانغين يرندن عبارت قالدی . دائره‌لرينك اخشاب قسمنك اعمال ايدلمش اولديغی چام وسرو تخته‌لری و بونلرك مجلا اولدقلری سوماق ورچينه دائراً مادار بر قاچ فرسخ مسافه‌يه قدر كيدر بر قوقو نشر ايديورلردی (٣). تيمور كنديسنك اصلا اشتراك ايتمه‌مش اولديغی بوآفتك نتايجندن تلاش ايده‌رك امراسندن برينی هيچ اولمازسه عرب طرزمعماريسنك بر بديعه‌سی اولان جامع اموی‌يی قورتارمغه مأمور

(١) بو سلاحلرك اعمالی دمشقده غائب اوله‌رق خراسان و ايرانك بعض بلادينه انتقال ايتمشدر. بوكون [برعصراول] بتون شرقه الك كوزل قليج وخنجر دمه‌ميرلی‌ويرن بوايكی قطعه‌در.

(٢) شرف‌الدين، ٥، باب ٢٧، ص ٣٤٣ .

(٣) شرف‌الدين، ٥، باب ٢٧، ص ٣٤٥ .

ایتدی. فقط بو بنانك قبه‌سی قورشونله مستور اولدیغی کبی آتشك حرارتی معدنی ارتمش اولدیغندن قبه‌نك ایچ طرفندن قیزغین ایرمقلر آقیور ایدی. بنابرین هردرلو معاونت امکانسز قالمش اولدیغی جهتله او نفیس قبه محو اولدی. یالکز عروس تسمیه اولنان وحضرت عیسانك(۱) اموات واحیایی محاکمه ایچون ارض کنعانه کله‌جکی وقت نازل اوله‌جغی بین الاسلام روایت ایدیلن بر مناره ، کاملاً اخشابدن انشا ایدلمش اولمقله برابر، آلاولردن قورتلدی. بوحال اووقتك اهالیسنجه برمعجزه عد ایدلدیکی کبی شمدیکیلرده اویله صایارلر.

شامك تخریبندن صوکره تیمور اردوکاهنی آسیانك درت جنتندن بری اولان غوطه (۲) صحرای لطیفنده قوردی. دیکر اوچی ده شونلردر : سمرقند اووه‌سی ؛ ایرانده بوان وادیسی ؛ ـ نهرك عجم کورفزنده منصبنه قریب اولان ـ ابله شهرینك اوته‌سنه قدر فراتك ایکی ساحلی(۳). بودلفریب محللرك هیچ بری تاتار اردولرینك تخریباتندن آزاده قالمادی: چونکه تیمور، ایران اوزرینه ایکنجی سفرنده سمرقندن عزیمت ایدرکن عجم ممالکنه بوان وادیسندن داخل اولدیغی کبی تحریر وقایعنه واصل اولدیغمز شو زمانده دخی اردوسنك بر فرقه‌سنی ـ ذوالقدر ترکمن نسلنك التجا ایتمش اولدیغی تدمر (٤) (پالمیرا Palmyra) خرابه‌لرندن کچمك امریله ـ دمشق وادیسندن فرات منصبنه طوغرو کوندرمشیدی . کندیسی حما یولنی طوتدی ؛ برنجی کیشنده یغما ایتدیرمه‌مش اولدیغی بوشهر بودفعه تاتار عسکری طرفندن تالان ایدلدی. حمادن‌ده ماردین پیشکاهنه کیتدی. بوموقعی محاصره ایتدیکی صیره‌ده حصن

(۱) شرف الدین، ص ۳٤٦ .

(۲) شرف الدین، باب ۲۸، ص ۳٤۷ .

(۳) غوطه صحراسی شام حوارنده‌در . تشدید واو ایله بوان، ایرانده ارجان ونوبند جان آره‌سنده بر یردر؛ دنیانك نزهتکاهلرندن بریدر، فارس وکرمان آره‌سنده اولکی قدر کوزل برواد ینك‌ده اسمی بودر. همزه‌نك وبانك ضمی ولامك تشدید وفتحیله (ابله) بصره کورفزینك شهره داخل اولان زاویه‌سنده ودجله کنارنده بربلده‌در. قال الاصمعی: « جنان الدنیا ثلاث: غوطة دمشق ونهر بلخ ونهر الابله ؛ وحشوش الدنیا ثلاثة : الابله وسیراف وعمان. وقیل عمان واردبیل وهیت. ابله نهری بر میه کیرر . اوتی زیاد حفر ایتمشدر. (مراصد الاطلاع‌دن) حشوش، بستان معناسنه اولان حش لفظنك جمعیدر. ترجمهٔ قاموسدن. (مترجم)

(٤) تانك ضمه‌سی، دالك سکونی، میمك ضمه‌سیله. مترجم .

کیف وارزن حاکملری (۱) حضورینه کله‌رك بر اوپدیلر و متبوعیتنی طانیدیلر. اطاعتلرینه مکافات اوله‌رق شهنشاهك الندن بر قافتان، بر یاتاغان، آلتون قبضه‌لی بر قلیج آلدیلر. اورتوق عائله‌سندن عیسی طاهر، ماردینده حکومت ایدیوردی. اولکی محاربه‌لرده بلده‌سنك ناقابل تسخیر اولان موقعی ودیوارلرینك متانتی سایه‌سنده سلامت بوله‌بیلمشیدی؛ تیمور، مساعیٔ سابقه‌سنی نتیجه‌سز براقمش اولان بو شهرك ضبطنی کندیسنجه برشرف مسئله‌سی صایدیغندن عیسی طاهره وادیٔ ایهامده شو اخطار مختصری تبلیغ ایلدی: «السلام، مناسباتمز اولکی حالنده‌در؛ لکن سنی کندی خانه‌کده زیارت آرزوسنه مقاومت ایده‌مم.» عیسی طاهر اوندن دها آز مختصر ومعنیدار اولمیان شوسوزلرله مقابله ایتدی: «السلام، مناسباتمز اولکی حالنده قاله‌جقدر؛ لکن بن ماضیی متدهشانه تخطر ایدیورم.» فی‌الحقیقه عیسی طاهر، بغداده متوجه اولان تیمور اردوسنك ماردین قیالری اتکلرندن کچدیکنی کورمك محظوظیتنه نائل اولمشدر.

بغداد محاصره‌سی تاتار اردوسنك تشبث ایتمش اولدیغی محاصره‌لرك الك کوجلرندن بری اولدی؛ زیرا احمد جلایرینك خدمتگذار صادقی اولان بغداد والیسی فرج فوق‌العاده بر ثبات ایله مدافعه ایلدیکی کبی بر طرفدن‌ده عربستان قوملقلرنده دائما ناقابل تحمل اولان صیجاق متاعب محاصره‌یی تشدید ایتمشیدی. فقط الك محرق کونلرك برنده (۲۷ ذی‌القعده ۸۰۳ — ۹ تموز ۱۴۰۱)، قلعه عساکر محافظه‌سی کونشك حرارتلی ضیاسنه تحمل ایده‌میوب مغفرلرینی مزراقلرینك تپه‌سنه کچیره‌رك بران استراحت ایچون مخزنلره وزمینلکلره التجا ایتدکلری صیره‌ده تیمور عمومی بر هجوم امرینی ویردی و امیر شیخ نورالدین لمحة البصر ایچنده طوغ وهلالی حامل بایراغنی شهرك دیوارلری اوزرینه دیکدی (۲). دجله اوزرنده فرار ایتمکده اولان والی وقرینه تاتارلر یتشدیلر؛ لکن اونلر کندیلرینی صویه آته‌رق بوغلدیلر؛ نعشلری بولنه‌رق ساحله آتلدی.

تیمور، بغداد خلافتنی محو و اوکوزل شهری خراب ایتمش اولان مغول خانی

---

(۱) شرف‌الدین، باب ۰ ، ص ۳۵۵ . آسیای غربینك ارزن نامیله معروف اولان اوچ شهرمدن اوچنجیسی بودر. دیکرلری ارضروم، یاخود ارزن الروم وارزنجاندر. علاوهٔ مترجم: برنجی ارزن مراصد الاطلاعه نظراً اخلاط قربنده اوله‌جقدر. ارزن اسملی دها بشقه شهرلرده واردر.

(۲) شرف‌الدین، ص ۳۶۹ .

هلاکویه امتثالاً شهری یغما و تخریب (١) شدائدینه تسلیم ایده‌رك « دارالسلام » بر بیوك ، ویرانه شکلنی آلدی. یالکز جامعلر، مکتبلر ، تکیه‌لر و بونلرك د ونده بولنانلر استثنا ایدلدی. ائمه، قضات، مدرسیندن ماعدا سکز یاشندن سکسان یاشنه قدر بتون اهالی بی‌رحمانه قتل عام ایدلدی (٢) . طقسان بیکه بالغ اولان تاتار اردوسنك هر نفری کندینڭکنی قورتارمق ایچون بر باش تدارکنه مجبور اولدی. برمعتاد، بوبقایای خونیندن شهرك قله‌لری اوکنه اهراملر یوکسلدی (٣) .

تیمور، بغدادی ترکده تأخر ایتمدی ؛ لکن عزیمتندن اول اهل سنتك درت امامندن برنجیسی اولان امام اعظم ابوحنیفه‌نك تربه‌سنه کیده‌رك نماز قیلدی [٢٢] . جهانکیر تاتار ایله برلکده بولنه‌رق سیاحتلری اثناسنده ـ مسلمانلرك اعتبار وحرمتنی جلب ایچون ـ تقوالریله سزاوار تقدیس اولان ذواتك مقابرینی زیارت فرصتلرندن هیچ برینی غائب ایتمین زوجات تیمور دخی برابر دعا ایتدیلر . تیمورك سمرقنددن نزدینه جلب ایتمش اولدیغی زوجه‌سی طومان آغا دخی یولده کلیرکن بخاراده شیخ باخرزینك وطوسده امام ثامن علی الرضانك تربه‌لرینی زیارت ایلمش ایدی (٤) . طومان آغا، قیزی بکیزی آغا ، یکنی سادکین تیموره آوجانده ملاقی اوله‌رق صیرمه ایشلمه‌لی لباسلر تقدیم ایتدیلر وباشندن آلتون ومجوهرات صاچدیلر (٥).

تاتار اردوسی آوجانی ترك ایتدکدن صوکره ـ سوریه سفری اثناسنده مستحفظلری عصیان و اخیراً ایکنجی دفعه اوله‌رق عرض اطاعت ایلمش اولان ـ آلانجق قلعه‌سنی زیارت ایچون تیموره وقت براقمق اوزره نخجوانده توقف ایتدی(٦). شهنشاه تاتار، بوشهرده اقامتی اثناسنده گرجستان حاکمی ملك گرگیندن یمین صداقت آلدی. متعاقباً گنجه وبردادن کچه‌رك ینه قیشلق اقامتکاهی اولان قره‌باغ صحراسنه برلشدی (٢٢ ربیع‌الاول ٨٠٣ — ١٠ کانون‌اول ١٤٠١) (٧) . اوراده اولادی،

(١) تدهش ایدن اهالی آرتق بغدادی دار السلام دکل، دار جحیم عد ایدیبورلردی (شرف‌الدین، ص ٣٦٥) .

(٢) شرف‌الدین، باب ٣٣، ص ٣٧٠ .

(٣) کذلك ١ .

(٤) کذلك باب ٣٥، ص ٣٧٨ .

(٥) کذلك، ص ٣٧٩ .

(٦) شرف‌الدین، باب ٣١، ص ٣٥٨ وباب ٣٦، ص ٣٨٠ .

(٧) شرف‌الدین، باب ٣٧، ص ٣٨٤ .

احفادی، نویانلری، امراسی عرض احترام ایتمکه کلدیلر. حضورنده یر اوپمکه شتاب ایدن شهزاده‌لر، قوماندانلر آره‌سنده حفیدی محمد میرزایی التفات ممتاز نشانه‌لریله قبول ایلدی، باشنه بر آلتون تاج قویدی وطقوز قطار دوه باغشلادی. هر قطار، بر رنکده طقوز هجیندن مرکب اوله‌رق اوزرلرینه صیرمه‌لی غاشیه‌لر اورولمش ایدی. زوجات شهنشاهی ایله دیکر حرم قادینلرینك حضوری تیمورك بو مناسبتله اجرا ایتدیکی شنلکك برقات دها پارلاق اولمسنه یاردیم ایتدی.

تیمورك تاریخنی یازمش اولان ادیب ایرانی شرف‌الدینك روایتنه کوره شهنشاه تاتار، سلطان بایزیدك صلح واطاعت (١) تکلیفنی حامل اولان ایلك ایلچیلرینی قره باغ اردوکاهنده قبول ایلدی. ینه شرف‌الدین روایت ایدرکه تیمور، پادشاهك نامه‌سنه جواباً خط دستیله برمکتوب یازه‌رق بونده ترکمن قره یوسفی اعدام ویاخود محبسه القا وهیچ اولمازسه ممالکندن تبعید ایتمسنی تکلیف ایتمشدر [٢٣]. عثمانلی مورخلری بووقعه‌یی اصلا یازمازلر، یالکز تاتار ایلچیسی چپای ایلچی کده‌نك حامل اولدیغی اعتماد نامه‌ده مندرج طلب محقرانه‌دن بحث ایدرلر [٢٤]. شرف‌الدینه نظراً تیمور عثمانلی ایلچیلرینه رخصت ویرمزدن اول جیحونك اوته طرفنده امتداد ایتمکده اولان صحراده بر بیوك آو منظره‌سی کوستردی. اردو، حیواناتك قاچه‌میه‌جقلری صورتده اطرافنی چویرمك ایچون، دائره شکلنی آلمش ایدی؛ بو بیوك دائره‌نك ده هرطرفنده بربری آرقه‌سنده آلتیشر کشی بولونیوردی. صیدك ختامنده تیمور ایلچیلره کمرلر وصیرمه‌لی تاکیه‌لر ویردی، اوندن صوکره بهارك ایلك کونلرنده آسیای صغری حدودنده کورینه‌جکنی ومآلی حرب ویاخود صلحه نتیجه ویره‌جك اولان جواب پادشاهی‌یه اوراده منتظر اوله‌جغنی بیان ایله ایلچیلرك عودتلرینه مساعده کوستردی (٢).

تیمور بقیهٔ ایام شتایی، جیحونك اسکی بر قنالنی عسکرلری واسطه‌سیله تکرار آچدیره‌رق تعمیر ایتمکله کچیردی. بوقناله عشیرتنك الك ممتازبکلرندن اولان برلاسك (٣) خاطره‌سنی تبجیلاً او اسمی ویردی. مع‌هذا بهار کلمش وشهنشاه هنوز مشتاسنی ترك

(١) بو اطاعت سوزی تیمورك مداحی اولان شرف‌الدینك خیالیدر. پادشاه ایله تیمورك مکاتبه‌لری ذیلده تفصیل ایدیله‌جکدر. (مترجم)

(٢) شرف‌الدین، باب ٣٩، ص ٣٩٩.

(٣) شرف‌الدین، باب ٤٠، ص ٤٠٠.

ایتمه‌مش ایدی . ظن اولنه‌بیلیرکه شهرت عسکریه‌لری کندیسنه قدر واصل اولان ترکلرله آچیقدن آچیغه برحربه قرار ویرمك اوکا کوج کلیوردی. بویله برمحاربه‌نك مناسب اولوب اولمیه‌جغی و نتایج محتمله‌سی حقنده اکثریا امراسی ایله مذاکره ایدردی . لکن شو صیره‌ده وقوعه کلن حادثات، معاونت آسمانیه‌نك هنوز حقنده بر قرار اولدیغی فکرینی القا ایده‌رك ایلك عزمنی تقویه ایلدی . اولا سمرقندده اوغلی شاهرخك یکی بروارثی دنیایه‌کلدی (۲۴ رمضان ۸۰۴ـ ۲۷ نیسان ۱۴۰۲). اردو بو خبری مسرات ایله تلقی ایده‌رك بی‌حرکت کچیرلمش اولان اوزون قیش آیلرینك جریان حزیننه مقابل پارلاق شنلکلرله شادمان اولدیلر . ثانیاً کوك یوزنده ـ ضیاسی درت (اون) اوزونلغنده کورینور ـ غایت جسیم بر قویروقلی ییلدیز بلیردی که غربدن شرقه‌کیدیبوردی. بوحادثهٔ جویه اوچ آی بتون کرهٔ ارضی تنویر ایتدی . غانژدن رین وتاژه قدر آسیا وآوروپا ممالك بریه‌سنك بتون اقوامی بوندن تدهش ایتدیلر. روملر بوییلدیزی لامپادیوس (حامل فوانیس) تسمیه ایده‌رك شرقده قانلی محاربه‌لره علامت عد ایدرلردی. تیمورك منجملری و سلاح آرقداشلری غربده مطلقا نائل ظفر اوله‌جقلرینه اشارت اولمق اوزره تلقی ایتدیلر [۲۵] .

تیمور درحال اردوکاهنی ترك ایله آونیك اوزرینه یورودی ؛ اوراده ایکی آی ترك ایلچیلرینك عودتنه منتظر اولدی. نهایت بونلرك کلمرلندن نومید اوله‌رق سلطان بایزیده اولان مکتوبنده تسلیمنی قطعیاً طلب ایتمش اولدیغی کماخ قلعه‌سی پیشکاهنه کلدی . اون کون سورن بر محاصره‌دن صوکره اك دیك قیالره چیقمغه آلیشق اولان مکران عسکرلرندن مرکب برفرقه قلعه‌یه استیلا ایتدی (۱). وقت‌کچیرمکسزین ارزنجان صحراسندن مرور و اوراده طهرتنی سلطنتنده ابقا ایده‌رك سیواس طریقیله آناطولی‌یه توجه ایتدی . سیواسه وصولنده تاتار سفیری ایلچی گده‌یی کتیرمکده اولان عثمانلی هیئت سفارتنه ملاقی اولدیسه‌ده سلطان بایزیدك یازمش اولدیغی مکتوب ـ انتظارینه مخالف اوله‌رق ـ جنکه دعوت قطعیه‌یی متضمن ایدی. عثمانلی پادشاهی تاتار جهانکیرینه، قارشیسنه چیقمسنی تکلیف و تیمور بوندن امتناع ایلدیکی حالده حرملرینك طلاق ثلثه ایله بوش دوشملرینی تبلیغ ایله [۲۶] تاتار اردوسی مملکتنه داخل اولوب ده بو تجاوزك جزاسنی ویرمکه حاضر بولمازسه کندیسی‌ده زوجه‌لرینی طلاق ثلثه ایله تطلیق ایتمش اوله‌جغنی علاوه ایدیسوردی . مکاتیب پادشاهیده معتاد

(۱) شرف‌الدین، باب ۴۳، ص ۴۱۵ .

اولان تعبیرات دیپلوماتیقینك بونامه‌ده استحقارایدلمش اولمسی شواخطار متحکمانه‌نك تضمن ایتدیکی تحقیری تشدید ایلیوردی. تیمور، بایزیده اولان نامه‌سنده بوتعبیرات دیپلوماتیقی‌یه رعایت ایده‌رك اوکا کندیسیله مساوی معامله‌ایتمش ومکتوبنك عنوانده رقیبنك اسمنی کندی اسمیله بر درجه‌ده یاد ایتمکه دقت کوسترمش ایدی ؛ یالکز کندی اسمی بایزیدك اسمندن اول بولونیور ایدی. پادشاهك مکتوبنده ایسه بالعکس تیمورك اسمی آلتون یازی ایله یازلمش اولان پادشاهك اسمنك آلتنده سیاه مرکب ایله محرر ایدی (۱). تیمور صوك دیپلوماتیقی‌یه مغایر اولان بو ایلك حرکتی کورنجه «مراد اوغلی چیلدیرمش!» (۲) دیه هایقیردی. فقط بایزیدك مکتوبنده اونی حرمندن محروم ایده‌جکی حقنده‌کی فقره‌یی اوقوینجه حدتی آرتق حدی آشدی. چونکه تاتارلر عندنده بر آدمك حرمندن بحث ایتمك اونك شخصنه حقارت ایتمکدر [۲۷]. تیمور بایزیدك آت و آو قوشلرندن عبارت اولان هدیه‌لرینی رد ایتدی. بو آتلرله قوشلر اونر دانه اولدیغندن بوده شهنشاهه بر تحقیر دیمکدی ؛ چونکه پادشاه طقوز عددینك تاتارلر عندنده مقدس اولدیغنی بیلیوردی. بوندن صوکره تیمور سفیره خطاب ایده‌رك اکر ملتلرك ایلچیلری تعرضدن مصون اولمامش اولسه کندیسنك ومعیتنك باشلرینی کسدیره‌جکنی سویلدی وبایزید سوزندن نکول ایتمش اولدیغی جهتله کندی حکمنی کندیسنك ویرمش اولدیغنی وبونك نتیجه‌سی اوله‌رق عثمانلی ایالاتنك، تیمورك مغلوب اولماز اردولری طرفندن غارت ایدلمسنه حاضر بولنمسی لازم کله‌جکنی علاوه ایلدی (۳).

تیمور پادشاهه قارشی اونك کندی مملکتنده یورومکه عزم ایتمش اولدیغندن همان عساکرینه بر رسم کچید یاپدیردی، عثمانلی سفیرلری بو رسمده حاضر بولندیلر. بوکا بکزر بالجمله مراسمده اولدیغی کبی بورسمده دخی آلای قوماندانلری شهنشاهك اوکندن کچرکن آتدن اینه‌رك آتلرینك دیزکینلرینی اللریله طوتدقلری حالده دیز چوکدیلر وجهانکیره قارشی معتاد اولان تعظیماتی ایفا ایتدیلر. تیمور، اونلره عسکرلرینك انتظامنی ثنا ایده‌رك مقابله ایلدی. سمرقندن یکی واصل اولمش اولان محمد سلطانك صیره‌سی کلنجه شهنشاه بوامیره آلایلرینه هپ بر رنکده لباس کیدیرمش

(۱) عربشاه ٤.

(۲) عربشاهده «مراد اوغلی» دکل، «عثمان اوغلی» دیه مندرجدر. مترجم.

(۳) شرف‌الدین، ٥، باب ٤٣، ص ٤١٦.

بولنمش اولمسندن دولایی بذل التفات ایلدی. بو، آسیاده عسکری اونیفورمه‌لرینك ایلك اثریدر (١) . سواری آلایلرندن بر قاچنك کوچك وبیوك سنجاقلری قرمزی اولدیغندن آتلرك غاشیه‌لریله اکرلری ، سواریلرك زرهلری ، کمرلری ، اوقلقلری ، مزراقلری ، قالقانلری، کرزلری خلاصه بو آلایلرده‌کی عسکرلرك تکمیل اسلحه‌سی هپ قرمزی ایدی. آلایلرك کیمیسنه صاری رنك ، کیمیسنه قرمزی رنك تخصیص ایدلمش ایدی. آلایلرك ایکیسنده عسکرلر زره کیمش ایدیلر؛ تواریخ عسکریه‌نك ایلك زرهلی اوله‌رق کوستردیکی آلایلر بونلردر (٢) . تجید رسمی شفق وقتندن اوکله‌یه قدر دوام ایتدی. او اثناده موسیقه نماز اشارتنی ویردیکندن تیمور ـ یکی دشمنك ایلچیلری اوکنده کندی قواسنی اظهار ایتدیکندن واونلره افندیلرینك تهدیداتنه اهمیت ویرمیه‌بیله‌جکنی اوکرتدیکندن دولایی مفتخر بولندیغی حالده ـ آتندن ایندی . بونکله برابر ، تیمور بو معظم اردو منظره‌سنك سفیرلره کندیسنك بکلدیکی تأثیری تماماً ویرمه‌مش اولمسندن قورقدیغی جهتله اونلری اردو خارجنه قدر عسکرینك صفلری آره‌سندن آتله کچیره‌رك چیقارتدی . اوندن صوکره سفیرلره اذن ویرركن شویله سویلدی : « بایزیده سویلیکز که ، علیهنده‌کی بتون اغبراریمه رغماً ـ امیر طهرتنك حالا اسیر طوتدیغی تبعه‌سنی براقیر و کندی اولادم کبی باقه‌جغم بر اوغلنی بکا کوندرر ایسه ـ بن اونی عفو ایتمکه راضی اولورم. بو شرطلرله آسیای صغرا پادشاهلغی بلا اختلاف کندیسنه قالیر (٣) و بو مملکتلرك خلقی بنم حدتمدن هیچ بر ضرر کورمزلر. »

ترك سفیرلری مغول اردوسندن هنوز چیقمشلر ایدی‌که تیمور بایزیدك اردوسنه، عثمانلی رایتی آلتنده خدمت ایدن تاتار عسکرینی آییرمق مقصدیله جاسوسلر کوندردی؛ بو تاتار عسکرینی ـ اونلرك زعمنه کوره، ایلك رئیسلری سلچوقیلرك بر آزادلی کوله‌سی اولان(٤)ـ عثمانلی ترکمنلرینك حکمی آلتنه کیرملرندن دولایی تعییب ومحاربه ایتدکلری آدملرك همشهرلری و قرداشلری اولدیغنی اخطار ایده‌رك بایزید اردوسندن آییرمق قولای ایدی.

(١) شرف‌الدین، باب ٤٤، ص ٤١٨ .

(٢) شرف‌الدین، ٥، باب ٤٤، ص ٤١٩ .

(٣) شرف‌الدین، ٤٤، ص ٤١٩ .

(٤) عربشاه ٢ واونك روایتنه نظراً عالی ورق ٣٠ .

عثمانلی اردوسنده ذاتاً موجود اولان خشنودسزلق ـ که بایزیدك شدت فوق العاده سندن وعسکرك معاشی منتظماً آلهمامسندن نشأت ایدردی ـ تاتارجاسوسلرینك اغفال وظیفه‌لرینی پك زیاده تسهیل ایلدی (۱). عسکرك تمایلندن تدهش ایدن وزیر علی پاشا ایله اوغلی ابراهیم برآیاق دیوانده (۲) بایزیدك بخلنك تأثیراتی و شدتنك نتایج محتمله‌سی حقنده نظردقتنی جلبه چالشدیلر ودشمن لشکری عددجه فائق اولدیغندن اونکله طاغلرده، کچیدلرده، اورمانلرده بر قره‌غول محاربه‌سی یاپمق لازم اولدیغی وبوسفرکدوز برصحراده‌عمومی‌وقطعی برمحاربه ایله‌حسن نتیجه بوله‌میه‌جغنی کوستردیلر. علی پاشا ایله اوغلی، پادشاهك عزمنده اصرار ایلدیکی حالده هیچ اولمازسه ناخشنود عسکرینی تشجیع ایتمك واونلری دائرهٔ اطاعتده طوتمق ایچون یکانه چاره اولمق اوزره خزینه‌لرینی آچمسنی استرحام ایتدیلر. بونلر هپ بیهوده اولدی (۳). بایزید هم تاتارلرك اوزرینه یورومکده، همده خزینه‌لرینی محافظه ایتمکده اصرار ایلدی. قوماندانلرندن بری بو مناسبتله ـ پادشاه پاره‌سنی عسکره توزیع ایتمکه جسارت ایده‌مدیکی ایچون ـ آقچه‌سنك تیمورك طغراسیله ضرب ایدلمش اولدیغنی سویلدی (٤). نفرات بیله ضابطان طرفندن ایلری سوریله‌رك پادشاهه اوما‌لده بیاناتده بولندیلر؛ نفرلرمجلسده رأی‌صاحبی اوله‌مدقلری جهتله ـ شرقده حقیقتك مجازاتندزجه تخته قدر واصل اولمسنه یاردیم ایدن ـ لسان ایهامی استعمال ایلدیلر. برکیجه بایزید صافی بال ایستمشدی. کیجه آریلر قوغانی کیرلندکلری ایچون بولنه‌مادی. بووسیله‌دن بالاستفاده سپاهیلر، پادشاهه برطباق کیرلی بال کوندره‌رك شو سوزلری‌ده علاوه ایتدیلر: « بال کیجه ینه‌مز، چونکه آریلر اونی کیجه‌لین کیرلتیرلر؛ خزینه‌لرده صاقلانان پاره‌ده بونك کبیدر؛ فلاکت آنی حلول ایتدیکی وقت (۵) آرتق اوندن استفاده زمانی کچمش بولنور. » بتون بومساعی، بتون بوحیله‌لر بایزیدك ـ عناد وتعامیسنه مبنی ـ هیچ بر نتیجه ویرمدی. پادشاه بو نمایشلره هیچ قولاق آصمه‌دن یوز یکرمی بیك کشیلك بر اردو ایله اونك یدی مثلندن زیاده بر اردویه قارشی حربه کیتدی [۲۸].

(۱) عالی ورق ۳۵ و قالقوندیل. [عربشاه بو جاسوسلرك امیر فاضل معیتنده بعض امرا اولدیغنی یازار. ذیله مراجعت]

(۲) بویاکلش برتعبیردر. چونکه بودیوان آیاقده دکل آت اوزرنده ویریلیردی.

(۳) قالقوندیل.

(٤) کذلك.

(۵) عالی ورق ۳۵.

تیمور سیواسده، عثمانلی عساکرینك - سیواس یولنك کثیف اورمانلر آره‌سندن ایصال ایلدیکی - توقاد شهرینه واصل اولدقلرینی خبر آلنجه قبائلنی حرکت ایتدیره‌رك جنوبه طوغری سوق ایتدی. آلتی کون مشی ایله قیصریه‌یه و اوچ کون صوکره اینجه صو کنارنده‌کی قیر شهرینه واصل اولدی (۱) . نهایت سیواسدن حرکتنك اون ایکنجی کونی آنقره سورلری اوکنده توقف ایلدی. اوراده اردوکاهنی قورنجه محافظلرك قوماندانی یعقوبه قلعه‌یی تسلیم ایتمسنی تکلیف ایتدی. یعقوب بوکا وسائط مدافعه‌سنی اکمال ایتمکله جواب ویردی. شهنشاه، سلطان بایزیدی انتخاب ایتدیکی مواقعه جلب ایچون درحال قلعه‌یی محاصره‌یه باشلادی. اولا - سورلرك آلتنه لغم آچدیرمقله برابر - شهرك صوینی ویرن کوچك چبوق آباد ایرماغنك مجراسنی تبدیل ایتدیردی، فقط بو عملیاته هنوز باشلاندیغی زمان بایزیدك آنقره‌دن اوچ فرسخ مسافه‌یه کلدیکنی خبر آلدی. بو خبر اوزرینه محاصره‌یی براقمقده استعجال ایده‌رك اردوسنی چبوق آباد ایرماغنك اوته‌کی طرف ساحلنه نقل ایتدی، اوراده برطرفدن ایرماق، بر طرفدن‌ده برخندق وقوی برشرامپول (۲) ایله سپر آلمش اولدیغی حالده کمال امنیتله دشمنك ورودینه منتظر اولدی.

سلطان بایزید، موفقیات سابقه‌سنك ویردیکی عمای غرور ایله او درلو تدابیر احتیاطیه‌یه مراجعت ایتمك شویله طورسون، خصمنه اهمیت ویرمدیکنی کوسترمك ایچون اردوسنی تیمورك بولندیغی موقعك شمالنه قوره‌رق او جوارك مرتفع اراضی مستویه‌سی اوزرنده عمومی بر صید اجراسنه امر ویردی. نه چاره‌که آوجیلرك دور ایتدکلری محللرده هیچ صو بولنمیوردی. بناءً علیه قیزغین بر کونش آلتنده یایلان آنجق بر قاچ ساعتلك مشیت اثناسنده بش بیك کشی صوسزلقدن، یورغونلقدن قیرلدیلر (۳) . بایزید اوچ کون طولاشدقدن صوکره ایلك اردوکاهنه عودت ایتمك ایستدیکی زمان ایسه بونی تاتارلر طرفندن ضبط ایدلمش بولدی. تمهٔ مصیبت اولمق اوزره اوجوارده بولنان وعثمانلی اردوسنه صورت کافیه‌ده صو ویره‌بیلمسی ملحوظ اولان منبع دشمن طرفندن بوزولمش و همان بسبتون قوریدلمش ایدی. شو حالده جنك لزوم قطعی حالنی آلمش ایدی. ذاتاً پادشاه عزت نفسی وقوتنه کمال امنیتی جهتله

(۱) شرف‌الدینده، ٥، باب ٤٦، ص ٢، یولغون صو [ییلغین صو] دیه محرردر.

(۲) شرف‌الدین، ٥، باب ٤٦، ص ٧ .

(۳) دوقاس، ١٦، ص ٣٤. وعربشاه، ورق ١١ .

حربی تأخیر ایتمك ایستەمزدی . آنقرەنك شمال غربیسنده (١) ، وقتیله پومپه Pompée نك ستەللا stella تپەسی اتکنده میتریدات (٢) Mithridate اردوسنه غلبه ایتدیکی موقعده عثمانلی و تاتار عسکرلری صف حرب قوردیلر. برنده بالذات پادشاهك ، دیکرنده بالذات تاتار شهنشاهنك وهر ایکیسنده ایکی حکمدارك اولاد و احفادیله آوروپا و آسیانك اك شجیع جنراللرینك قوماندا ایتمکده اولدقلری ایکی اردونك مجموعی بر ملیون انساندن مترکب برکتلهٔ بی‌پایان تشکیل ایدییوردی.

تیمورك برحیات قالان یدی اوغلندن ایکیسی هنوز کوچك ایدیلر. ایلك اولادی جهانکیر خیلی زمان اول وفات ایتمش ایدی . شهنشاهك دیکر درت اوغلیله بش حفیدی طقوز تاتار قول اردوسنه قوманده ایدیورلردی . عثمانلیلر طرفنده سلطان بایزیدك بش اوغلی (٣) اردونك بش فرقەسی باشنده و اوزمانك اك مهارتلی واك ثباتلی جنراللری شهزادەلرك معیتنده بولنیوردی . تیمورك حیاتدەکی اوغللرینك اك بیوکی میرانشاه صاغ قوله قوماندە ایدردی ؛ اونك اوغلی ابوبکر باباسنك معیتنده ایدی ؛ صول جناح شاهرخ ایله خالیه تودیع اولنمش و ایمپراطورك احفادندن شاه حسین ـ که مصر سلطاننه التجاسی اوزرینه دمشق محاربەسنده اسیر ایدیلەرك خیانتنه مقابل طیاقله مجازات اولنان پرنسدر ـ اونلرك معیتنه ویرلمش ایدی . میرزا محمد سلطان مرکزده ـ بر حیات اولسه باباسی جهانکیره عائد اولمسی لازم کلن ـ موقع شرفی اشغال ایدییوردی. اونك صاغنده، صولنده و برآز ایلریلەمش برخط اوزرنده آلایلری باشنده اولملق اوزره قرق جنرال اقامه ایدلمش ایدی . میرزانك اوکنده قرمزی طوغلو و آلتون بر هلالی حامل سنجاق طالغەلانیوردی . محمد سلطانك عموجەسی عمر شیخ و اوغللری میرزا پیر محمد و اسکندر [٢٩] ، جهانکیر زادەنك امری آلتنده جنك ایدییورلردی. تیمور قرق آلایدن مرکب قوهٔ احتیاطیه‌یه قوماندە ایتمکده ایدی (٤) .

عثمانلی اردوسنده بیوك شهزاده سلیمان شاه ـ که آیدین، صاروخان، قرەسی [٣٠]

(١) جهانغما، ص ٦٤٤ .

(٢) روما مورخلرندن نقلاً پاولوجیوویو .

(٣) آلتنجیسی ارطغرل سیواس ضبطنده ضایع اولمش ویدنجیسی قاسم انقره محاربەسنده بولنمامشدر .

(٤) شرف‌الدین، ٥، باب ٤٧، ص ٩ .

ايالتلرى واليسى ايدى ـ صاغ جناحى تشكيل ايدن آناطولى عسكرينى اداره ايديور و صول جناحده صرب عساكر معاونه‌سيله وولقك اوغلى و سلطان بايزيدك قاين برادرى لازار [٣١] بولنيوردى . مركزده شهزاده‌لرى عيسى، موسى، مصطفى والك مجرب جنراللرى [٣٢] و اون بيك يكى چرى وعزب ايله پادشاه اتخاذ موقع ايلمش ايدى (١) . بر ديكر شهزاده‌سى محمد احتياط فرقه‌سنه قوماندا ايدردى.

صربليلردن متشكل عثمانلى صول جناحنك قارشيسنه تاتار دولتى حدودينك اوامركذار محافظلرندن مركب عساكر تصادف ايتمش ايدى. بونلرك امراسى آره‌سنده شروان حاكمى ابراهيم شاه ، ارزنجان حاكمى طهرتن ، دياربكر حاكمى قره عثمان بايندر ، كنديلرينك تركمنلردن مركب فرقه‌لرينه امر ويريورلردى . تيمورك هندن كتيرديكى اوتوز ايكى فيل، آلايلرك جبهه‌سنه قونلمشيدى (٢) .

صباحلين ساعت آلتيده [٣٣] ايكى اردو حركته باشلاديلر . تاتار شهنشاهنك عسكرى ترامپته سسلرى و (سورون!) (٣) صداى حربيله ؛ پادشاهك اردوسى ترك داووللرى و (الله) صدالريله ايلريليورلردى. تيمور، بردرويشك اخطارى اوزرينه آتندن اينوب دعا ايده‌رك صوكره هجوم اشارتى ويردى . باباسى ميرانشاهك امرى آلتنده صاغ جناحك پيشدارلرينه قوماندا ايتمكده اولان ميرزا ابوبكر، عثمانليلرك آرقه‌لرينه متهورانه هجوم ايتدى . لكن صربليلرده شدتله مقابله ايده‌رك تاتارلرى بو مانورايه جرأتلرندن دولايى پشيمان ايتديلر. بو دقيقه‌ده مركز قول اردوسنك باش قوماندانى ميرزا محمد سلطان ـ موقعنى غائب ايتمكه باشلايان و مخاطره‌ده كورينن ـ صول جناحنك معاونتنه شتاب ايتمك ايچون رخصت آلمق اوزره تاتار شهنشاهنك آياقلرينه قپاندى. عثمانليلر طرفنده روم ايلى عسكرى امثالى نادر كوريلور برشجاعتله جنك ايديورلردى [٣٤]؛ لكن صول طرفده صربليلر خارقهٔ بسالت كوستردكلرى صيره‌ده صول جناحى تشكيل ايدن آيدين عسكرى اسكى بكلرينى دشمن صفوفنده كورنجه تاتار طرفنه كچديلر. صاروخان، منتشا، كرميان عساكر معاونه‌سى وتيمورك جاسوسلرى معرفتيله جلب ايديلن تاتار لشكرى آيدينليلره امتثال ايتديلر. صربليلر، بايزيدك قومانده ايتديكى قول اردودن هنوز آيرلمش بولندقلرى حالده شجيع رئيسلرى اتيه‌ن

(١) براتوتيده سعدالدين، ص ٢١٤ .

(٢) شيلدبركر، ص ٤٤ . وشرف‌الدين، ٥، باب ٤٧، ص ٩ .

(٣) سوروك، سوريكز، يعنى سورمك فعلندن امر حاضر. مترجم .

آغیرسلاحلی سواریلرینك باشنده کندیسنه دشمن آره‌سندن بر یول آچدی، معیتنده‌کی عسکردن بر چوغنی تحرکن محاربه میداننده براقمق فداکارلغیله پادشاه ایله تلاقی ایده‌رك بایزیده قاچمسنی توصیه ایتدی. تیمور صربلیلرك شجاعت قهرمانیلرینی کوره‌رك: «بو درویشلر قصور ایتمدیلر! (۱)» دیه هایقیردی. سلطان بایزید، صوك درجه‌ده ابراز متانتله اتیبه‌نك نصیحتنی منفعلانه رد ایلدی و اون بیك یکیچریسیله بر تپه‌نك مائله‌سنی اشغال ایتمکده اولدیغی حالده قهرمانجه مدافعه کوستردی. اتیبه‌ن، محاربه‌نك غائب ایدلمش اولدیغنه و پادشاهی قورتارمق محال بولندیغنه حکم ایده‌رك صدراعظم علی پاشا ایله یکیچری آغاسی حسن آغانك وصو باشی آینه بکك قارغشه‌لق ایچندن آلوب چیقارمش اولدقلری بیوك شهزاده سلیمانك خط رجعتنی محافظه ایتدی. شهزاده‌نك معیتنده‌کی امرا، اونکله برلکده، ساحله یتشمك اوزره غربه طوغری فرار ایلدیلر. بو اثناده آماسیه امراسی شهزاده محمدی اورته‌لرینه آله‌رق و آتلرینی درت نعله قالدیره‌رق شرق طرفنده‌کی طاغلره توجه ایتدیلر. سلطان بایزید، عساکر معاونه‌سی، بالذات کندیسنك عسکرلری، وزراسی، امراسی طرفندن ترك ایدلمش اولدیغی حالده اون بیك یکیچریسیله بتون کون آقشامه قدر دشمنك هجوملرینه مقاومت ایلدی. لکن اقبال، شجاعته خیانت کوستردی. یکیچریلر حرارتدن و یاقیجی بر صوسزلقدن بی‌تاب و بی مجال قاله‌رق ـ بر طاقمی یورغونلق ضعفندن و دیکرلری تاتارلرك قلیجندن ـ همان جمله‌سی طوپراغه سرلدیلر. آنجق کیجه‌نك تقربنده ایدی‌که بایزید، منت بکك اصراری اوزرینه قاچمغه قراروردی؛ لکن آتی سورچه‌رك [۳۵] جنکیز خان اعقابندن جغتای خانی عنوانی حائز محمود [۳۶] طرفندن اسیر ایدلدی [۳۷] (۱۹ ذی‌الحجه ۸۰٤ — ۲۰ تموز ۱٤۰۲). شهزاده موسی، امرادن منت بك، مصطفی بك، علی بك، خادم آغالرینك رئیسی یعنی حرم ناظری فیروز بك، بکلربکی تیمور تاش واوغلی یخشی بك، پادشاه ایله برلکده تیمورك قبضهٔ اقتدارینه دوشدیلر [*]. یالکز شهزاده سلیمان، محمد، عیسی قورتیله‌بیلمشلردی، برنجیسی، یازدیغمز وجه ایله دکیزه طوغری، ایکنجیسی آماسیه‌یه اوچنجیسی، غربه توجه ایله قره‌مانه طوغری فرار ایتدیلر. بشنجیسی شهزاده مصطفایه کلنجه: محاربه میداننده غائب اوله‌رق وفاتنه دائر خبرقطعی، یاخود قاچدیغنه دائر معلومات آلمق قابل اوله‌مدی.

(۱) نشری، ورق ۱۰۷. «درویشان تقصیر نکردند.»

بیزانس مورخی دوقاسك قولنه كوره تیمور ، بایزیدك اسیر اولەرق حضورینه كتیرلدیكی زمان اوغلی شاهرخ ایله شطرنج اوینامقده ایدی. پادشاهك چادر اشیكنده كوروندیكی آنده تیمور شاهی خصمنك رخی ایله دكیشدیرییوردی. بو مناسبتله تیمور، اوغلنه شاهرخ لقبنی ویرەرك اوده بوعنوانی محافظه‌ایتمشدر؛ بولقب عثمانلی پادشاهنك، تختنی بر قله ایچنده محبسه تبدیل ایتمش اولدیغنی اخطار ایلمكده ایدی (١) . عجم، ترك، روم مورخلری تیمورك اسیر اولان پادشاهی بر فلكزده حقنده ارائەسی لازم كلن احترامات ایله قبول ایتدیكنی سویلرلر . بایزیدك یورغونلقدن بی‌تاب اولدیغنی وسراپا توز ایچنده بولندیغنی كورەرك یاننه اوتورتدی، قونوشدی، اقامتی ایچون اوچ محتشم چادر كوستردی، اوندن ماعدا حیاتی حقنده اصلا اندیشه‌یه محل اولمدیغنی یمین ایله تأمین ایلدی. بایزید، اوغللرندن خبرآلنمسنی ورفیق اسارت اولەرق كندی یاننه ویرلملرینی آرزو ایلدیكندن تاتار شهنشاهی درحال هر طرفه آدملر چیقاردی؛ یالكز شهزاده موسی بولنه‌بیله‌رك - برخلعت تشریفی لابس اولدیغی حالده تیمورك - حضورینه كتیرلدی . تاتار امراسنك اكابرندن و شهنشاهك اقرباسندن حسن برلاس وتخطر اولنه‌جغی وجه ایله مقدما سفیر صفتیله سرای پادشاهی‌یه كوندریلن چپای ، سلطان بایزید معیتنه ویریلن عساكر محافظه ریاستنه تعیین اولندیلر. بوطالعسز پادشاه حقنده دها شدتلی معامله‌یی ایجاب ایدن ودمیر قفس حكایەسنی تولید ایلین احوالدن ایلریده بحث ایده‌جكز .

عمومیت اوزره بر محاربەنك درجۀ اهمیتنه محاربلرك مقداری، قوماندانلرك هنر وشهرتی، مصادمه‌نك شدت ومدت دوامی، جنكك موقعی ایله صناعت حربجه اظهار

(١) مورخك دخی التنجی صحیفه حاشیه‌سنده اخطار ایتدیكی وجه ایله بوشطرنج فقره‌سی شاهرخك تولدی زماننده وقوع بولمش اولمقله مشهوردر. بونكله برابر دوقاس - افاده‌سنك ترجمۀ منقوله‌سنه كوره - شطرنج، اویوننده تیمور زاده‌نك شاهرخ اسمیله توسیمنی ایجاب ایدن نكته‌یی‌ده آكلایه‌مامشدر. تیمور كندی شاهنی، عرب وعجمده وتركلر آره‌سنده رخ نامیله معروف اولوب آوروپالیلرك قله « Tour » دیدكلری طاش ایله مبادله ایدیور دكل ، ذكر اولنان حاشیه‌ده علاوۀ مترجم اولەرق افاده اولندیغی وجه ایله كندی رخیله خصمنك شاهنی مات ایدیوردی. یوقسه رخه بدل كندی شاهنی ویره‌مزدی . خصمی، رخیله شاهنی آله‌جق اولورسه تیمور مات اولمش اولوردی و او حالده بونی فال خیر عد ایده‌مزدی . شاهرخ لفظندن بایزیدك قله ایچنده محبوسیتنه ایما چیقارمقده بی‌معنادر ؛ چونكه رخ، قله دیمك دكلدر . رخ، اسمی وار جسمی یوق بر پیرنجی قوشك آدیدر . شطرنج طاشنك اسمی‌ده او قوشدن آلنمه‌در . برهان قاطعه مراجعت. مترجم

ایلدیکی ترقیاته وبونلرك جملەسندن زیاده میدان رزمده بولنان پادشاهلرك وشو محاربەلرله تحت تملکه آلنملری منازع فیه اولان ملتلرك مقدراتجه الجا ایلدیکی نتایجه کوره حکم اولنمق لازم کلیر. شو احوالك مجموعی اعتباریله آنقره محاربەسی تاریخك ذکر ایلدیکی محاربەلرك اك مهملرندن بری اولدیغی متفق علیهدر. فی الحقیقه شو قانلی کونده یالکز تاتارلردن ، ترکلردن، عجملردن دکل ، صربلیلر کبی خرستیانلردن ، اون بیك یکی چری کبی هر ملت مهتدیلرندن ده مرکب فرقەلر تصادم ایدەرك مظفریتی کندی طرفلرینه جلب ایچون کونشك طلوعندن تا غروبك تقربنه قدر بربریله اوغراشدیلر. بوفرقەلر بیان ایتدیکمز وجه ایله سلاحلرینك موفقیتلریله ، کندیلرینك قدرتلریله متساویاً شهرت آلمش ایکی حکمدارك ـ که بری اوقدر خطەلرك فاتح آتشین طبیعتی اولان ییلدیرم ودیکری دنیانك اکسرت واك بی تأثر مخربی اولان تیموردر ـ زیراطاعتنده بولندقلری کبی بونلرك امری آلتنده دخی اولا بوپادشاهلرك اولاد واحفادی وچیندن بوغاز ایچی ساحللرینەقدر برچوق خطەلرك والیلری وبونلردن باشقه خاندان حکمداریدن یتشمش برچوق جنراللر قوماندا ایدیبورلردی. شوغایت بیوك جدالك اظهار ایلدیکی ترقیاته کلنجه، اونوتمامليدرکه ایلك عسکر اونیفورمەلری، ایلك زرهلی آلایلری بوجنکده کورلمشدر. نتایج والجاآتی اعتباریلەده دها آز شایان تذکار دکلدر . چونکه سلطان بایزیدك کردونهٔ ظفرینی طوردیرمش وعثمانلی دولتنك محوینه آنجق رمق قالمش اولدیغی کبی تیمورك حدود فتوحنیده تحدید ایتمشدر. شهریار تاتار اوچ سنه صوکره چینك استیلاسنه کیتمکده ایکن شو فاصلهٔ زمانیه ایچنده هیچ برتشبث مهمی اکمال ایدەمەمش اولدیغی حالده ختم حیات ایلمشدر . واکر آنقره محاربەسنك تأیید خاطرەسنه شو ملاحظاتك جملەسی کافی دکل ایسه موقع حربك اخطار ایتمکده اولدیغی وقایع تاریخیه بوکا کفایت ایدر. بومحاربەنك وقوع بولدیغی یر، اجداد بایزیدك سوریلرینی رعی ایچون حکمدا۔ ران سلجوقیدن آلمش اولدقلری فسیح و منبت آنقره اووەسنك شمال و جوارینه و قرون اولاده پومپەنك میتریداد حکومتنه صوك ضربەیی اوردیغی محله تصادف ایلر [٣٨] .

صفحات تاریخ اسلامك بی حساب جنکلری ایچنده آسیا دولت عثمانیەسنك تیموره قارشی آچدیغی شو محاربه برنجی موقعی اشغال ایتمك لازم کلیر. بوجنك، ایکی خصم اردونك ابذال ایلدکلری آثار شجاعته نظراً آنجق حنین و صحرای کربلا محاربەلریله مقایسه اولنەبیلیرکه برنجیسنده [حضرت] پیغمبر، قریشك پك متفوق

اولان قوتنه او قدر ثبات ایله مقاومت ایتمش و ایکنجیسنده ایسه حفید پیغمبری [حضرت] حسین ایله اونك شجیع سلاح آرقداشلری صوسزلقدن ، یورغونلقدن ، بی‌تاب قالەرق دشمن النه دوشمشدر (۱) [*] .

(۱) لوحهٔ استاددن :

« . . . مراد اول شهید اولدی، اما پادشاه یلدیرم بایزید اولدی.

« . . . یلدیرم اقلیم عثمانی‌یی جولاننه مساعد بولمدیغندن اطرافده اولان حصار انحصاری دریرمکده و خارق عاده بعض اطوارینك صدماتی اساس اداره‌یه خلل ویرمکده ایکن تیمور مشهور سپرصاعقه کی طریق استیلاسنه دیکلمشدر.

اکرچه افراط شدتنه نظراً آنی ده یرندن قوپارمسی احتمالدن بعید دکل ایدی ؛ فقط خصمیله چارپشمغه باشلار باشلاماز ، سوق روزکار اجرای قوتی تارمار ایلدیکندن اوآتشپارهٔ جلادت یوق یره محو اولدی، کیتدی.

سکزنجی کتاب

دمیر قفس مسئله‌سنک تدقیقی. ـ تیمور ایله بایزیدک مکالمه‌سی. ـ اولاد بایزیدک تعقیبی. ـ اولاد تیمورک سفرلری ـ ازمیرک ضبطی ـ بایزیدک ارتحالی، تیمورک وفاتی. ـ انقسام دولت. ـ محمد چلبینک ایلک موفقیتلری. ـ عیسی چلبینک اوچ دفعه انهزامی ـ جنیدک سلطنتی ـ آناطولیده سلیمان چلبینک محمد چلبی علیهنه محاربه‌سی. ـ روم‌ایلی‌یه عبور. ـ سلیمان چلبینک تمایلات سفیهانه‌سی و عاقبتی. ـ موسی چلبینک حکومت ظالمانه‌سی. ـ سلیمان و موسی چلبیلر زماننده‌کی شعرا و علما.

تیمورک اسیری حقنده کوستردیکی معاملهٔ التفاتکارانه بر فرار تشبثنه جرأت بخش اولدی. سلطان بایزیدک اوچ اولادندن آنقره فلاکتنده قاچه‌رق قورتلمش اولان محمد، نظارت شدیده آلتنده بولندیرلمامقده اولان پدرینی قورتارمغه عزم ایتدی. ترک لغمجیلری کیجه تاتار اردوسنه کیره‌رك بایزیدک چادرینه، جوارنده‌کی بر چادرک ایچندن ویر آلتندن یول آچمغه باشلادیلر. چادرک اورته‌سنه واصل اولدقاری صیره‌ده ایدی‌که کونشک ایلک اشعه‌سنک انتشاریله برابر پادشاهک محافظلرینی دکیشدیرمکه کلن بلوک، لغمجیلرک عملیاتنی کشف ایتدی؛ بو کشفک تولید ایلدیکی شبهه‌لر سلطان بایزید ایله خادم آغالر رئیسی فیروز بکك اویانیق و آیاقده بولنیشلریله تأیید ایلدی. لغمجیلر قاچمغه وقت بولدیلر. تیمور، پادشاهک تشبثندن شدتله منفعل اوله‌رق برچوق سرزنشلرده بولندی و تشبث واقعی تسهیل ایتدیکی ایچون فیروز بکك باشنی کسدیردی. بو آندن اعتباراً اسیر، مقداری دها زیاده برقوهٔ محافظه‌نك نظارتی آلتنده بولندیریله‌رق کندیسی ده کیجه‌لری زنجیره اورلدی (۱). بو فرط شدت ایله ـ هم قوش محبسی، هم‌ده پارمقلقلی اوطه ویاخود تخت روان معناسنه کلن ـ قفس کلمه‌سنك سوء تفسیری بیزانسلی فرانزه‌س ایله سوریه‌لی عربشاهه اعتماداً بتون آوروپا مورخلرینك تکرار ایتدکلری دمیر قفس حکایه‌سنه محل ویرمشدر. بو افسانه اوچ عصردن زیاده مدت ظرفنده مقالات فلسفیه‌یه سرمایه اولدیغی و بیزانس ایمپراطورلغنك انحطاط وسقوطی مورخ شهیری ژیبون بیله مباحثه‌سنه کیریشدیکی جهتله بزده بونی تدقیقده

(۱) دوقاس، ۱٤، ص ۲۱. قالقوندیل.

تردد ايتميز . فقط دها تام بر صورتده واكر ممكن ايسه ـ بو نقطهٔ مهمه حقنده نه عياناً شاهد اولان شيلد برگەره ، نەده عاشق پاشا زاده ، نشرى، سعدالدين كبى الك اسكى عثمانلى وقايع نويسلرينه عطف نظر ايتمەمش اولان ـ ژيبوندن زياده حقيقتله بحث ايدەجكز ؛ يالكز اوزمانك آوروپا مورخلرينه ، يالكز بيزانس مورخلرينه دكل ، تيمورك محارباتنى نقل ايدن شرق مؤلفلرينه دخى مراجعت ايليەجكز . مدققانه ، وجدان پرورانه اجرا ايدەجكمز تدقيقاتدن البته حقيقت بارقه فروز اولەجقدر.

آلمانيا اصيلزادكانندن برينك معيتيله كلەرك نيكبولى محاربەسنده اسير دوشمش اولان باويرالى شيلدبرگەر، ـ كه اسيرلرك قتل عام ايدلديكنى الك كوچك تفصيلاتيله نقل ايتمشدر ـ موضوع بحث اولان تيمور قفسك وجودينه دائر اماره ويرەجك بر شى سويلمز (١). شيلد برگەر آنقره محاربەسنده ايكنجى دفعه اولملق اوزره اسير دوشەرك شاهرخه و صوكره ميرانشاهه كوله اولمشيدى . كتابنده بو محاربهٔ مشهوره حقنده برفكر صحيح ويرەجك شيلردن هيچ برينى اونوتمامش، بايزيدك اون بيك يكيچرى ايله چكلديكى طاغى كمال تدقيق ايله تعريف وپادشاهك اسارتنه متعلق احوال و حادثاتى تماماً نقل ايتمش اولديغى حالده اكر تيمور قفس مسئلەسى صحيح اولسه ايدى اومورخك بواهميتده برمادەيى مسكوت عنه براقمسى نصل قابل اولوردى؟ شيلد برگەرك شهادتنى نا قابل رد كوسترمكه الك زياده ياردیم ايدن برشىده بودر كه بيزانس و اسلام مورخلرى محاربەنك تفصيلاتنده وبو وقعهٔ عظيمەدن اول وصوكره جريان ايدن احوال مخصوصەده اونكله تماماً متفق بولنيورلر. بوسيقولتده، ينەاوزمانلره قريب نشر اولنان خاطراتنده (٢) بايزيدك الام مدهشه ايچنده ختم حيات ايتديكنى سويلركه بوندن، بر تعرض نتيجەسى اولمامش اولسەده، دمير زنجير ايچنده اولومك هرحالده پك اليم اولمسندن باشقه برنتيجه چيقاريلەماز. پادشاهك اسارتندن تفصيلاً بحث ايدن اوچ بيزانس مورخندن بووقايع نويسلر ايچنده الكزياده شايان وثوق اولان دوقاس(٣)

(١) Schildberger, *Reise in den Orient* شيلدبركر، شرقده سياحت. مونيخ، ١٨١٣ . ص ٤٥ .

(٢) *Mémoires de Boucicault* بوسيقولتك خاطراتى، ١، ٣٧ .

(٣) *Sub arcta custodia deinceps est habitus Bajazetis ferreis compedibus ac manicis* per noctem *vinctus,* interdiu *militibus tantummodo freqentibus assiduisque custoditus* . (دوقاسك متنده مذكور ايكى افادەسنك لاتينجه اصليدر) دوقاس، ١٤، ص ٣٨ .

وقالقونديل (١) اسيرك دميره اورلديغندن باشقه بر شی يازمازلر، حتی دوقاس بو دميركده ـ فرار امكانني سلب ايچون ـ آنجق كيجه‌لری اورلديغنی علاوه ايدر . يالكز . شرقده حدوث ايدن احواله متعلق روايانی دائما واقعه غير مطابق اولان فرانزه‌س بردمير قفس سويليور (٢). تيمورك تاريخنی نثراً يازمش اولان اديب ايرانی شرف الدين يزدی و شعر اساطيری طرزنده تيمورنامه نظم ايدن شاعر ايرانی هاتفی غالبك اسيرينه قارشی ملتفتانه معامله ايتديكنی بيان ايله اكتفا ايده‌رك بر دمير قفسدن هيچ بحث ايتمزلر . كذلك ، تاريخ عمومی يازان مورخلرك اك موثوقی عد اولنان لاری وجنابينك اثرلرنده قفس مسئله‌سی يوقدر (٣). «سكزنجی عصر هجری مشاهيرينك تراجم احوالی» كتابنك مؤلفی اولوب آنقره محاربه‌سی زمانلرينه يتشمش اولان ابن حجر ويوقاريده تيمور ايله مكالمه‌سنی نقل ايتديكمز ابن‌شحنه دخی فرانزه‌سك افاده‌سنی مصدق دكلدرلر . شو حالده بو آلتی مورخك سكوتی ، اثرينك هر بابنی تيمور حقنده بردشنام ايله تصدير و آهنك‌قافيه‌يه هرحقيقتی فدا ايدن سو يه‌لی عربشاهك سوزنی تكذيبه كفايت ايلر [١] . نهايت اك اسكی عثمانلی مورخی عاشق پاشا زاده ، عياناً شاهد اولان بر كيمسه‌دن ـ كه او زمان بايزيدك عساكر خاصه‌سندن بولنه‌رق صوكره آماسيه متصرفی اولمشدر ـ نقلاً پادشاهك قفس كبی اطرافی دميرلی وايكی آتك اورته‌سنه موضوع برتخت‌روان ايله كوتورلديكنی سويلر (٤) . نشری‌يه كلنجه اوده وقعه‌يی شوصورتده حكايه ايدر : « تيمور برتخت روان دوزدورمش ايدی قفس كبی؛ ايكی آت آره‌سنده كوتوررلر ايدی» (٥). آشكاردركه دميرقفس افسانه‌سنه، ياكلش آكلاشيلان شو عباره سبب اولمشدر . قفس كلمه‌سی ، اولجه سويلديكمز وجه ايله يالكز محبس دكل ، پنجره‌لری قفسلی قادين اوطه‌لرينه‌ده اطلاق ايديلير . حتی عثمانلی

---

(١) *Deinde Baiazitem in vincula conjecit* (قالقونديلك عيناً افاده‌ی) .

(٢) **Κουβουκλιον εκ σιδηρου ποιησας** (فرانزه‌سك افاده‌سی) ١، ٣٠ ، ٢٦ .

(٢) لاری‌يی استنساخ ايتمش اولان نخبة التواريخ ايله بهجة التواريخه دخی مراجعت.

(٤) تخت روان، قفس كبی ايكی آت اورته‌سنده ، هر وقت كيم كوچرلر ايدی ؛ كندويی اركنجه يوروررلر ايدی. واتيقان نسخه‌سی، ص١٦٧و٦٨ . اصلدن. «كندويی» دكل «كندو» اولمسی لازم كلير كبی كورينور. (مترجم)

(٥) نشری، ص ١٠٨ .

پادشاهلرینك استانبول سراینده‌کی دائره‌لری ده بو اسمله یاد اولنور (١) . قفس، نسوانك اثنای سیاحتلرنده درونده بولندقلری تخت روان معناسنده‌ده آلینیر (٢) ؛ ایشته بایزیدده بویله بر تخت روان ایچنده کوتورلمشدر . عثمانلی مورخلرندن پك‌ده هروجه‌ایله شایان اعتماد اولمیانلر مؤخراً سوریه‌لی عربشاهه اعتماداً بوتخت‌روانی دمیر قفسه تحویل ایتمشلردر، لکن سزاوار اهمیت ترك مورخلرندن هیچ بری عربشاهك افاده‌سنی کندی‌شهادتیله تأییدایتمز. بونلردن باشقه، دولتك رسمی مورخی واك معتبر اصحاب قلمدن بری اولان سعدالدینك سوزلرینی دیکلیه‌لم. سعدالدین، تاج التواریخده دیرکه [٢] : « بعض ترکی تواریخده اصحاب قصص روایت حبس قفس ایتدکلری، کلام مزخرفدر . اکر اول کونه حالت سبقت ایتمش اولسه هزار آب وتاب ایله مولانا شرف‌الدین شرفهٔ لافه چیقارمق محقق ایدی . شمائل کروه مکروه تاتار (٣) مشاهده‌سندن متنفر ودواعیٔ حمیت و ناموسلری متوفر اولدیغی جهتدن تخت روان ایله روان اولمغی اختیار بیورمشلر ایدی . واقعا مقتضای حال اول وجه ایله نقل و ارتحال ایدوکی متعین وهرروز ، منظر اعدایه بروز حمیت عالم افروزلرینه نسبت محال ایدوکی اهل حال اولانه واضح ومتبیندر . قفس ایله تخت روانی فرق ایتمین نادان، آسمان و ریسمان تمییزینه مهتدی اولمیان بی‌ادراکلر زمره‌سندن ایدوکی متعیندر. » (٤)(٥)

تیمورك آته بینرکن بایزیدی بینك طاشی کبی استعمال ایتدیکنه دائر اولان روایت ده دمیر قفس حکایه‌سی کبی افسانه‌دن عبارتدر. بایزیدك اسارتی اثناسنده بو

(١) فاتح زمانه قدر پادشاهلر دیوان همایونده بالذات استماع شکایات وفصل مراجعات بیوررلر ایدی . ایلریده کوریله‌جکی اوزره عصر سلطان محمد ثانیده حس اولنان لزومه مبنی ذات شاهانه ایچون دیوانده صدراعظم موقعنه ناظر برمحل مخصوص انشا اولنه‌رق بوکا «قفس» تعبیر اولنمشدر. اشبو محل‌مخصوص الیوم طوپ قپو سراینده قبه‌آلتنده کورلمکده‌در. (مترجم)

(٢) تخت روانه قفس دینلدیکنی بیلمیورز. (مترجم)

(٣) مقصد تیمور اردوسیدر.

(٤) مورخك ترجمه‌سی بازدیغی بو فقره تاج التواریخدن عیناً نقل اولنمشدر. جلد ١، ص ١٨٦ . تمثیل استانبول ١٢٧٩ .

(٥) مورخ ، سعدالدینك مترجمی براتوتینك آسمان وریسمانی اکلامیوب یاکلش ترجمه ایتدیکنی یازار وکندیسی « آسمان وریسمانی تمییز ایتمیان » عباره‌سنی کوکی بر ظن ایدن» دیه ترجمه ایدر آسمان وریسمان تعبیری دها زیاده سوزده رابطهٔ فکریه آرامامق حقنده استعمال اولنور. مورخ لفظه دکل، مقتضای موقعه باقه‌رق ترجمه ایتمشدر. (مترجم)

پادشاه ایله غالب آره‌سنده وقوعی بعض روم، عرب، عجم، ترك مورخلری طرفندن حکایه اولنان مباحثه دخی بوقبیلدندر. شوقدرکه بومکالمه آز شایان اعتماد اولمقله برابر شرقده اوزمانك فکرینی بردرجه‌یه قدر کوستره‌جکی و آسیا پادشاهلرینك فلسفه‌سی حقنده بر سرمایهٔ ملاحظه ویره‌جکی جهتله بعض اقسامنی نقل ایتمك فائده‌سز دکلدر ظن ایدرز. تیمور وبایزید آره‌سنده اك غریب وبونکله برابر اك موثوق اولان مشافهه، تاتار حکمدارینك چادری آلتنده‌کی ایلك ملاقاتلرنده جریان ایدن سوزلردر . شورایه دقت اولنسون‌که تیمورك مورخ رسمیسی ادیب ایرانی شرف‌الدینك بوندن اصلا بحث ایتمامش اولمسیله برابر موثوق دیدیکمز اکثر مورخلرك بونی تکرار ایتمش اولملرینه مبنیدر. مشافهه، جنکك احوال‌مختلفه‌سی حقنده جریان ایدییوردی. تیمور بردن‌بره پادشاهه خطاب ایده‌رك دیدی‌که: «سن وبن خالقمز اولان جناب حقه بالخاصه تشکر ایتملی یزکه بزه بو پادشاهلقلری تفویض ایلمشـدر. » سلطان بایزید تیمورك مقصـدینی استیضاح ایتمسیله تاتارحکمداری شوسوزلری علاوه ایلدی: « بنم کبی بر طوباله وسنك کبی بر کوتورومه [٣] بو حکومتلری احسان ایتمش اولدیغی ایچون. طوپال اولدیغم حالده بکا هندستاندن سیواسه قدر آسیا قطعه‌سـنك استیلاسنی، کوتوروم اولدیغك حالده سکا سیواسدن مجارستانه قدر یرلرك پادشاهلغنی نصیب ایتمش اولمسندن آکلا-شیلیرکه جناب حق نزدنده دنیا حکومتنك هیچ قدری یوقدر . زیرا بویله اولمامش اولسـه ایدی، بونلری بزم کبی سقط آدملره ویره‌جك یرده وجودی سالم و بتون اعضاسی‌دوزکون برپادشاهه عنایت بیوروردی.» اوندن صوکره دیدی‌که: «سن جناب حقه قارشی نعمت ناشناسلق کوسـتردیکك ایچون (١) ، عنایات الهیه‌نك قدرینی بیلمدیکك ایچون بنم‌واسطه‌مله، یعنی بر آفتله سکا بوجزایی کوندردی، بایزید، قرداشم، شمدی کدرلنمه. عافیتی یرنده اولان قولایجه نائل استراحت اولور . » متعاقباً برکاسه آیران کتیرلدی، بونی کورونجه بایزیدك‌چهره‌سی بردن‌بره متغیراولدی. تیمور، دفعهٔ دوچار حزن اولمسـنك سببنی سؤال ایدنجـه سلطان بایزید ، ایلخانیلر حکمداری احمد جلایرینك ـ که بغداددن اخراجندن‌صوکره حمایت عثمانی‌یه التجا ایتمش‌ایدی ـ برکون تاتار شهنشاهیله‌ملاقات‌ایده‌جکنی و برلکده آیران ایچه‌جکنی کشف‌ایتمش اولدیغی

(١) مکالمه‌نك بو پارچه‌سی قالفوندیلك افادهٔ آتیه‌سنه تماماً موافقدر. *Namque solet numen plerumque fastuosos deprimere et ad humilem fortunam dejicere .*

سویلدی. تیمور شو جوابی ویردی: « احمد جلایری غایت عاقل بر آدمدر. بن اوکا زیاده متشکرم. چونکه اوسنك یانکده بولنمامش اولسه ایدی، سن ده بوراده بولنمیه‌جق ایدك [٤] ». بو ایلك مکالمه‌دن بر مدت صوکره بایزیدك حرمی بروسه‌دن قالدیرلدیغی و عثمانلی پادشاهنك فرار تشبثی حقنده دها شدتلی بر معامله ایجاب ایلدیکی زمان ـ اکر بعض مورخلره ایناغق لازم کلیرسه ـ تیمور بایزیدك صید مراقندن دولایی استهزا ایچون بر طاقم کوپکلر وبالقجیل قوشلری کوندردی . بایزید بوندن منفعل اوله‌رق شو جوابی ایصال ایتدی: «واقعا آو کوپکلری، آو قوشلری سنك کبی وحشی بر غاصبه یاقشمز ؛ بنم کبی مرادك اوغلی و اورخانك حفیدی اولان، تخت سلطنتده بولنمق اوزره یتشدیریلن بر پادشاهه لایقدر. » (١) تیمورك بو مغرورانه سوزلردن جانی صیقیله‌رق بدبخت اسیرنی ـ جوانمرد بر غالب صفتیله اجتناب ایتمسی لازم کلن ـ خنجر کبی مؤثر استهزا و استخفافلره غرق ایتدی . حتی بر کون بر ضیافتده حرم عادات مقدسه‌سنی علناً نقض ایتمکه قدر واره‌رق بایزیدك زوجه‌سی اولان صرب پرنسسی کندیسنه شراب تقدیمنه اجبار ایلدی . هیچ شبهه‌سزکه بوندن مقصدی پادشاهك زوجات تیمور حقنده طلاقدن بحث ایتمش اولمسندن دولایی انتقام آلمق ایدی (٢) . دها صوکره بایزیدك اوغللری پدرلرینك اسارتی اثناسنده آسیا و آوروپا ایالات عثمانیه‌سنی تقسیم ایتدکلری زمان تیمور بدبخت پادشاهه ، اکر حریتنی اعاده ایده‌جك اولورسه اولادینك اوکا مطاوعت ایدوب ایتمیه‌جکلرینی سؤال ایلدی. بایزید جواباً دیدی که : « سن بنم دمیرلریمی قیر ؛ بن اونلری تحت اطاعته آلمه‌نك یولنی بیلیرم . (٣) » پادشاهك قلبنده آرزوی سلطنتك هنوز بر کمال اولدیغنه دلالت ایدن بو سوزلر اوزرینه تیمور دیدی‌که: «جسارت، بایزید خان، سنی یالکز سمرقنده قدر کوتورمك ایسترم، اورادن مملکتلریکه اعاده ایده‌جکم.» شو سوزلرك مؤدای صحیحنی آکلامش اولان بایزید، بو آندن اعتباراً درین بر حزنه دوچار اولدی و بو مأیوسیت مماتنی آز تعجیل ایتمدي . جنابینك افاده‌سنه کوره تیمور ، وفاتندن اوچ کون اول پادشاهی سربست براقمش ایدی . بایزید، دم واپسینی حلول ایتمش اولدیغنی حس

---

(١) قالقوندیل .

(٢) قالقوندیل ؛ عربشاه ، ورق ١١، ٤ . محی‌الدین، ورق ٤٧، کتبخانهٔ ایمپراطوری ال یازیسی، نومرو ١٢٩ .

(٣) محی‌الدین، ١، ورق ٥٠ . لطفی، ورق ٣٥ .

ایده‌رك غالبه اوچ رجاده بولندی : برنجیسی ، خاندانی محو ایتمه‌مك ؛ ایکنجیسی ، آرتق ملك رومی خراب ایتمه‌مك و اسلامك التجاگاهی وسد متینی اولان قلعه‌لری ییقمامق ؛ اوچنجیسی ، آسیای صغراده یرلشمش تاتارلری مملکتلرینه کوندرمك ایدی (۱) . شئونك ترتیب تاریخیسنی تعقیباً بایزیدك وفاتنه کلدیکمز زمان بو نقطه‌یه رجعت ایده‌جکز . بوراده بالمناسبه بایزیدك وفاتندن بحث ایدیشمز وقتندن اول دوشمشدر . چونکه پادشاهك ارتحالی آنقره محاربه‌سندن بر سنه صوکره‌در . شمدی تیمورك سته‌للا تپه‌سی اتکنده قزاندیغی مظفریتدن اعتباراً تعاقب ایدن وقایع تاریخیه‌یی صیره‌سیله ذکر ایده‌لم .

عثمانلی اردوسی محو اولمشیدی . شهزاده جهانکیرك اوغلی میرزا محمد سلطان ، اوتوز بیك سواری ایله ـ صدراعظم ، یکی چری آغاسی ، بکلربکلری ، صو باشی ، دیکر بیوك ضابطلرله برلکده دولو دیزکین بروسه‌یه طوغری فرار ایتمکده اولان ـ سلیمان چلبی‌یی تعقیب ایلدی . تیمور ایستردی که شهزاده‌یی ، بروسه‌ده محفوظ اولان خزائن دولتی روم‌ایلی‌یه کچیرمکه‌وقت بولمزدن‌اول اسیر ایتسین . بناءً علیه محمد سلطان اوقدر سرعت کوستردی‌که بواوزون یولی بش کونده آلدی . اوتوز بیك سواریدن آنجق درت بیکی بروسه حصارلری اوکنه قدر برابر کله‌بیلدیلر (۲) . سلیمان چلبی آز دها دشمن النه دوشه‌جك ایدی ؛ روم‌ایلنه التجا ایتمك اوزره برصنداله آتلامغه آنجق وقت بوله‌بیلدی . تیمورك نا منتظم لشکرینك هر استیلاسنده بر معتاد کوریلن مظالم مدهشه‌سنك جمله‌سی بروسه‌نك تسخیرنده دخی ظهور ایتمشدر . مکتبلر ، مدرسه‌لر آخوره تبدیل اولندی . بایزیدك زوجه‌لری ، قیزلری ، احمد جلایرینك شهزاده مصطفایه نشانلانمش اولان قیزی ، او وقت عثمانلی پادشاهلرینك پای تختنده محبوس اولان قرمان بك زاده‌لری تاتارلرك النه کچدی . دولتك بتون خزینه‌لری ، آلتون وکموش اوانی ، آغیر قماشلر ، قیمتدار اشیا ـ که سلیمان چلبی عاجلاً فرارندن دولایی برابر آله‌مامش ایدی ـ کذلك غالبلرك دست اغتصابنه کیردی . خزینهٔ دولت موجودینك تیمورك ایکی کاتبلری (۳) معرفتیله بردفتری یاپلدقدن صوکره محمدسلطان

(۱) جنابی ، ص ۱۶۱ ، پودستانك ترجمه‌سی .

(۲) شرف‌الدین ، ٥ ، باب ٥۱ ، ص ۲٥ .

(۳) تاتارلر کاتبه (بیتکجی) عنوانی ویررلر . قوتلوق تیمورك (معادن شرق) ده‌کی رانه مراجعت ، آلتنجی باب ، ص ۳٥۹ . [بیتی‌مکتوب دیمکدر . اسکی‌ترجمه‌مزده قوللانیلمیوردی . مترجم]

شهری یغمایه، آتشه تسلیم ایلدی . بایزیدك محیلری احمد جلایری ایله قره قیونلو قره یوسفدن برنجیسی آز اول بغداده ، ایکنجیسی ده کذلك بر آز وقت مقدم قیصریه یه قاچمغه موفق اولمشلر ایدی . بونلر قدر بختیار اوله میان شیخ محمد بخاری، فقیه شمس الدین فناری، علمادن محمدجزری اثنای فرارلرنده تاتارلرك اللرینه کرفتار اولدیلر [٥] . بو اوچ مشهور ذات، تاتار میرزاسنك باش لالاسی اولوب بروسه قوماندانلغنه تعیین اولنان امیر نورالدین حضورینه چیقارلدیلر . نورالدین بونلرك زنجیرلرینی رفع ایده‌رك کندیلرینی احترامات لایقه ایله ـ اوزمان کوتاهیه‌ده بولنان ـ تیموره کوندردی . مفتی فناریدن [٦] و بایزیدك بر همشیره‌سنك محبتنی جلب ایده‌رك اونکله ازدواج ایدن شیخ بخاریدن (١) بحث ایتمش ایدك . جزری [٧] (٢) تفسیر قرآنده ، فی الاصل ایرانی اولان فیروز آبادینك لغت عربیه‌ده‌کی اشتهاری درجه‌سنده معروفدر . فیروز آبادی، تیمورك بایزیده قارشی آچدیغی محاربه‌دن اول واقع اولان سیاحتنده بروسه‌یی زیارته کلمش ایدی. عثمانلی پادشاهی بر چوق لطفلرده بولنه‌رق کندیسنی سراینده آلیقویمق ایستدی ایسه‌ده موفق اوله‌مدی. تیمور بواوج معروف ذاتی احترام ایله قبول ایده‌رك برلکده سمرقنده کلملرینی تکلیف ایتدی. یالکز جزری موافقت کوستردی . ایلریده اونی مصر سلطانی نزدنده ایلچی کوره‌جکز(٣). تیمورك [٨] مملکتنه عودتنده حفیدو حفیده‌لری ایچون اجرا ایتدیکی ازدواج دوکونلرنده جزرینك ـ تاتارلرك بیوك ملاسی (٤) صفتیله ـ حضور عامه‌ده نکاح خطبه‌سی قرائتنه مأمور اولدیغنی عثمانلی تاریخی قید ایلیور .

محمد سلطان بولده براقدیغی سواریلری بروسه‌ده طوپلادقدن صوکره اون بیکنی، یکنی میرزا ابوبکر قومانده‌سیله ازنیقه کوندردی، ینه بوصیره‌ده ایکنجی برفرقه‌یی‌ده سویندیجك قومانده‌سیله وساحلدن کیده‌رك سلیمان چلبی‌یی ممکن اولدیغی قدر ایلری‌یه طوغرو تعقیب ایتمك تنبیهیله کملیك (٥) اوزرینه سوق ایلدی . اهل صلیبدن بری

(١) بخارینك، سعدالدین وعالیده ترجمهٔ حالنه مراجعت.

(٢) فیروز آبادی اخیراً [مورخك زماننده] استانبول وکلکته‌ده همان ایکیسی بر زمانده طبع اولنان اوقیانوس عنوانلی جسیم عرب لغاتنك مؤلفیدر. شقائق نعمانیه‌یه مراجعت.

(٣) شرف‌الدین، ٥، ٥٤، ٣٦ .

(٤) سلفی عبدالجبار اسمنده ایدی. عربشاه ایله شرف‌الدینده، ٥، باب ٥٥، ص٤٥ .

(٥) یتی دولاقروا کملیکی تحریف ایله کیاناده یاپار. شرف‌الدینه مراجعت ، ١ ، ٥ ، باب ٥١، ص ٣١ .

بویله تخریب کورمه‌مش اولان ازنیق وکملیك، تاتار قبیله‌لری طرفندن تالان ایدیله‌رك اهالیسی قتل عام ایدلدی. بیزانسلیلرك و عجم مورخلرینك (۱) سلیمان یرینه مسلمان اسمیله توسیم ایتدکلری بیوك شهزاده محمد سلطان عسکرینك ساحله یتشمکده اولدیغی صیره‌ده دکیزه چیقدی . میرزا ابوبکرك سواریلری ازنیقك شمالنده یکیجه طراقلیسنه [۹] قدر امتداد ایدن اراضی‌یی کاملاً دوچار خسار ایلدیکی کبی میرزا محمد سلطان، ریندا کوس اوزرنده‌کی میخالیجه قدر قره‌سی خطه‌سنی جهانکیرانه دولاشه‌رق بتون گذرگاهنده، تا اوزاقلره قدر ایصال دهشت و کورکورینه یاپدیغی باربارلغك نشانه‌لرینی نشر ایتدی . قره‌سیده ایکن ابوبکر میرزادن سلیمانك روم‌ایلنه فراری خبرینی آلدی. درحال برنامه‌رس ایله تیموره معلومات ویردی. محمد سلطانك کوندردیکی آدمه یوز نفر سریع السیر سواری ترفیق ایدلمشیدی (۲) . بوده چوق دکل ایدی ؛ زیرا کوتاهیه و بروسه آره‌سنده بر بوغازده مسلح کویلیلردن متشکل برفرقه طرفندن اوزرلرینه هجوم اولنه‌رق آنجق مشکلات عظیمه ایله قورتیله‌بیلدیلر.

ابوبکر میرزانك قوماندا‌سنده‌کی پیشدارلر و دکز کنارنده‌کی کویلرك جمله‌سنی دوچار خسار ایدن امیر سویندیجك میخالیجه‌ده محمد سلطان ایله برلشدیلر . شهزاده بروسه‌یه عودتندن برمدت صوکره یکیشهر وادیسنده سلطان بایزیدك بیوك کریمه‌سیله نکاح دوکونی اجرا ایلدی.

کوتاهیه‌نك شمالنه طوغری ممتد اولان اراضیده میرانشاهك اوغلی محمد سلطان ایله جهانکیرك اوغلی ابوبکر میرزانك قانلی استیلالری صیره‌سنده حسین میرزا [۱۰] ایله خوارزم والیسی امیر شاهدن (۳) بری آسیای صغرانك قسم جنوبیسنده حمید وتکه خطه‌لرینی ودیکری آیدین وصاروخان ولایتلرینی تخریب ایلمشلر ایدی . حسین میرزا آق شهر وقره حصار بلده‌لرینه استیلا ایده‌رك یاقمش و قان دریالری آقیتمش؛ امیر شاه‌ده ــ بر النده قلیج، بر النده مشعله ــ تا ساحل بحره قدر أو ایکی خطه‌یی دولاشمش ایدی (٤) .

(۱) شرف‌الدین .

(۲) شرف‌الدین، ص ۳۱ . بوایلچی تیموره چوقار اسمنده ــ بزجه عائله‌سی نامعلوم ــ بر بیوك شکار قوشی کوتورمکه مأمور ایدی [*] .

(۳) براتوتی امیر شاه ملکی شهزاده حسینه مربی باپار . حال بوکه براتوتینك ترجمه‌سنك اصلی اولان سعدالدینده شاه ملکك خوارزم والیسی اولدیغی مصرح اولوب ترجمه‌نك افاده‌سنی تأیید ایده‌جك بر سوز یوقدر .

(٤) شرف‌الدین، ٥، باب ٥۱، ص ۲۸ .

عثمانلی دولتنك خزینه‌لری ، بایزیدك و ایکی قره‌مان بك زاده‌لرینك حرملری امیرشیخ نورالدین طرفندن کوتاهیه‌ده بولنان تیمور نزدینه کوندرلدی. اسیرذی‌احتشامك حرملری اطرافنده چالغیلر، رقاصلر بولنیوردی. شهنشاه ، بایزیدك صرب پرنسسی اولان زوجه‌سنی کندیسنه ارسال ایلدی؛ لکن تیمور، پادشاهك دائرهٔ حریمنده ایکن اعتقادنده بر قرار قاله‌بیلمش اولان بو پرنسسك تبدیل دین ایله قبول اسلام ایلمسنی اولجه مصرانه طلب ایتمشیدی (١). قره‌مان بکلرینه کلنجه، اونلر تاتار حکمدارینك سماحتندن متشکر اوله‌جق معامله‌دن باشقه برشی کورمدیلر. بیوکلری محمده علامت تکریم اوله‌رق برقافتان کیدیرلدی وقیمتدار بر کمر قوشادلدی (٢)؛ بتون قره‌مانك؛ قونیه، لارنده، آق سرای ، انطالیه (٣) ، علائیه، آق شهر، سیوری حصار، بك بازاری (٤) شهرلرینك حکومتی‌ده عهده‌سنه توجیه اولندی‌که بومحللر سلطان بایزیدك قره‌مان محمد بکدن آلدیغی اراضی‌یی تشکیل ایدردی.

تاتار حکمداری ، کوتاهیه‌ده بر آی قدر قاله‌رق کذارش مخربانه‌لرندن عودت ایدن حفیدلری بوراده کندیسنه عرض تعظیمات ایلدیلر . اردوسنك اك شجیع امراسندن متعدد سوء قصدلر ایقاع ایدن ایکی کیمسه‌یی جهانکیر بو شهرده عائله‌لریله برلکده اعدام ایتدیردی . اوندن صوکره بر بیوك ضیافت ویره‌رك بایزید دخی بونده حاضر بولندی و اثنای ضیافتده هر ملتدن بر طاقم اسرانك حکمدار تاتارك مدعوینه شراب تقدیم ایلدیکی کورلدی [١١] .

ایشته بو صیره‌ده‌درکه تیمور ، نحویٔ شهیر یوسف جزری‌یی ــ قوماندانلرندن اوتلامیشك اعادهٔ حریتنی طلب ایتمك اوزره ــ مصره کوندردی . بوندن باشقه ، تاتار شهنشاهی سلطان مصره یازدیغی مکتوبده بعدما قاهره‌ده سکه‌نك کندی نامنه ضرب وخطبه‌نك کندی نامنه قرائت اولنمسنی تکلیف ایلیوردی. دیکر ایکی ایلچی ایمپراطورك بایزیده تأمین ایتمسی لازم کلن ویرکویی ایسته‌مك ایچون قسطنطنیه‌یه کیتدیلر . ایکی تاتار سفیری دخی ــ بوغاز ایچنك آناطولی ساحلنده پدری طرفندن

(١) شرف‌الدین، باب ٥٢، ص ٣٣ .

(٢) کذلك و عربشاه .

(٣) یعنی دولاقرواه آنطالیه‌یی ازاری یازیور.

(٤) محی‌الدین ، کتبخانهٔ ایمپراطوریده ٥٦ نومروده‌کی ال یازیسنك ٥٦نجی ورقه‌سی ولطفی ، ص ٣٥ .

انشا اولنان کوزلجه حصاری اقامتکاه اتخاذ ایدن (١) ـ بیوك شهزاده سلیمان چلبی نزدینه اعزام قلندی . بونلر شهزاده‌یی بالذات حضور تیموره کلمکه دعوت و تیمورك طلب ایتمکده اولدیغی ویرکی‌یی تأدیه ایتمسنی اخطار ایله بونك ایکیسنی‌ده یاپمدیغی حالده تاتار اردوسنك کندی اوزرینه یورویه‌رك اطاعته اجبار ایده‌جکنی تبلیغه مأمور ایدیلر . بر مدت صوکره ، قسطنطینیه‌یه کیدن ایلچیلر ـ افندیلری اولان استانبول ایمپراطوری طرفندن عرض عبودیت ایتمك و ویرکی‌یی تقدیم ایتمك اوزره ترفیق ایدیلن ـ بیزانس مبعوثلریله برلکده عودت ایتدیلر . شهزاده سلیمانك ایلچیسی شیخ رمضان‌ده بولوق بلده‌سنده تیموره ملاقی اولدی . شیخ رمضان تاتار شهنشاهنه ، شهزاده طرفندن آتلر و آو ایچون یتشدیرلمش قوشلر تقدیم ایلدی . اوندن ماعدا شهزاده سلیمانك ـ پدرینی عفو و مقتضای مقامنه کوره معامله ایدرسه ـ جهانکیرك حضور همایوننه کلمکه حاضر بولندیغنی ابلاغه مأمور ایدی . تیمور ، شیخی حسن قبول و صیرمه‌لی بر قافتان و آلتون بر کمر (٢) اعطا ایده‌رك دیدی‌که : « بن کچمشی اونوتدم ، افندك هیچ قورقوسز یانمه کلسین ؛ تاکه آره‌مزده هیچ بر برودت سببی قالماسین ؛ بن‌ده دوستلغمك علائمنی بالذات کندیسنه ابراز ایده‌یم . » بعده ، شیخ رمضانه یکیدن احتراملر کوستره‌رك اذن ویردی . کوتاهیه‌ده خزائن ثروتی غصب ونهب ایتدیکی ، بایزیدك بکلر بکیسی تیمور تاشه او درجه‌ده متوجهانه معامله کوسترمدی . حضورینه جلب ایده‌رك صدای انفعال ایله : « سن ، دیدی ، بو خزینه‌لری نه مقصد ایچون طوپلادك ؟ ولی نعمتکی مدافعه ایتمك اوزره براردو جمعی ایچون خرج ایده‌مزمیدك ؟ عسکرك احتیاجاتی دوشونمکسزین خزینه‌لر ادخار ایدن سلطنت مشاورلری ودولت وکلاسی دولتلر ایچون عین خرابیدر . » تیمور تاش شو جوابی ویردی : « بنم پادشاهم دونکی حکمدار دکلدر ؛ جلوسلرندن اول خزینه‌لره تملك ایتمه‌مش پادشاهلر کبی اردولر تشکیلی ایچون مشاورلرینك ، وکلاسنك آلتونه محتاج دکلدر . » تیمور « سنی و اولادیکی سربست براقمق عزمنده ایدم ؛ لکن بو جواب بی‌ادبانه‌ك کفارتی اولمق اوزره الی‌الابد محروم سربستی قاله‌جقسك . » (٣) عتابیله مقابله ایلدی (٤) .

(١) شرف‌الدین ، ٥ ، باب ٥٤ ، ص ٤٠ . [اناطولی حصار ـ]

(٢) براتوتیده سعدالدین ، ص ٢٣٤ .

(٣) براتوتیده سعدالدین ، ٢٣٥ .

(٤) اول قلعهٔ منیعه‌ده [کوتاهیه‌ده] تیمورتاش پاشانك خزینه‌سین بولوب عسکره توزیع

جهانکیر، فتوحتدن وسائط صلحیه‌ایله استفاده‌یه چالشدیغی حالده تاتار پیشدارلری منتشا، تکه، آیدین، صاروخان ایالتلرینی خراب ایدیورلردی (١). محمد سلطان ایله میرزا ابوبکر مغنیساده (٢) و شاهرخ کرمیان سنجاغنده (٣) قیش اردوکاهلرینی قوردیلر. آز وقت صوکره تیمور بالذات حرکتله ساحل بوینجه کیتدی وافه‌سدن [افه‌لکدن] (٤) کچه‌رك ازمیر اوکنه ایندی. مندرس اوزرنده تیمور تاش طرفندن انشا اولنان کوپری قربنده منتشا حاکمنك ارغللرینی حضورینه قبول ایتدی‌که بایزید بونلری بابالرینك مملکتندن طرد ایتمسیله سینوب حاکمی اسفندیار نزدنده التجا کاه بوله‌بیلمشلردی. کوتوروم بایزیدك (٥) اوغلی اولان و عثمانلی پادشاهی طرفندن حکومتندن وخصوصا قسطمونی وصامسون شهرلرندن محروم ایدلمش بولنان اسفندیار دخی تاتار شهنشاهنك حمایه‌سنی طلب ایتمکه کلدی. تیمور، ــ سطوت عثمانیه‌یی پادشاهك حکومتلرینی اللرندن آلدیغی امرای متجاوره‌نك تقویه‌سیله اضعاف ایتمك نیت‌خفیه‌سیله ــ آیدین و گرمیان اوغللرینه پدرلرندن موروث اراضینك اعاده‌سنه مسارعت

ایتدی. بعض تواریخ ترکیه‌ده مذکوردرکه موجود اولان نقود کوتاهیه مدی (*) ایله یکرمی مد ایدی. جواهر واثواب دخی بوحساب اوزره ایدی حتی تیمور بدخواه، تیمورتاش پاشایی احضار ایدوب عتاب وجهی اوزره خطاب ایتدی‌که: «بونجه اموال واثوابی بویله جمع ایتمکدن لشکر جمع ایدوب بو مالی ولی نعمتك یولنه خرج ایتسه‌ك اولمازمی ایدی؟ وزرا که جمع مال وتهیئه عسکرده اهمال ایده، مآل حاللری اختلال احوال سلطنت و نتیجهٔ تدبیرلری زوال اقبال دولتدر» دیو انواع معاتبه ایله مخاطبه ایتدکده تیمورتاش پاشا دخی ایتدی‌که: «بزم پادشاهمز نادیده [کورمه‌مش] ونورسیده پادشاه دکلدر؛ جمع سپاه و عسکرده وزرا وامرا اموالنه محتاج وکورمه‌مش نودولتلر کبی کوزی آج دکلدر.» تیمور دخی بی‌حضور اولوب ایتدی‌که: «سنی اولادك ایله اطلاق ایتمك ملحوظ ایدی؛ بو تعریض کلام بی‌انتظام موجب فسخ عزیمت اولدی.» تاج‌التواریخ، جلد ١، ص ١٨٩. (علاوهٔ مترجم)

(١) شرف‌الدین، ٥، ٥٤، ص ٤١.

(٢) براتونی، ص ٢٣٥.

(٣) شرف‌الدین، ٥، ٥٥، ٤٣.

(٤) اولو بورلوغ، کوچك بورلوغ، طوغرولوقدن کچه‌رك [اولو بورلو، کوچك بورلو] شرف‌الدین.

(٥) شرف‌الدین، ص ٤٤. ینی دولاقروا اسفندیاری منتشا بکك اوغلی یاپار.

(*) مدی البوم مدللیده دخی زیتون دانه‌لری طارتیسنده قوللانیلیر وموط دیه تلفظ اولنور براولچیدر. اوزمان کوتاهیه مدی نه قدر اولدیغنی بیلمیورز.

کوستردی (١) . ينه بوسببه مبنيدركه (٢) ارمنستان وايرانه مجاور ممالكی كنديسنه اوامركذار اولان ارزنجان بكی طهرتنه ، شروان حاكمی ابراهيمه ، آق قيونلو عائله‌سنك مؤسسی قره يولوقه ويرمشيدی . آسياده‌كی بعض ممالك عثمانيه‌يی شو صورتله متصرف مشروعلرينه (٣) اعاده ايدنجه هنوز تحت اطاعتنه آله‌مامش اولديغی محللر ايچون‌ده بايزيد اولادينك بربريله منازعه‌يه طوتوشدقلرينی كوره‌رك بو منظرهٔ فترت كنديسنه زياده باعث محظوظيت اولدی. شو اختلافاته يكی بر سرمايهٔ شدت ويرمك ايچون سفيرلرينه ماهرانه ويرديكی وعدلرله شهزاده‌لری امللره دوشوردی . شيخ رمضان ايكنجی دفعه كله‌رك تيموره افنديسی طرفندن عرض اخلاص ايتمسی اوزرينه شهزاده سليمانك روم‌ايلی ايالاتنده حاكميتنی متضمن اوله‌رق تاتار شهنشاهی طرفندن بر برات(٤) اخذينه‌موفق‌اولدی. شهنشاه، قرممانه التجا ايتمش‌اولان شهزاده عيسانك ايلچيسی قطب‌الدينی (٥) متوجهانه و ملتفتانه قبول ايلدی ؛ شهزاده محمد طرفندن عرض اطاعتله برابر ويركی ويرمك وكنج افنديسنك غالب طرفندن وقوع بولان امره امتثال ايدوب ده كله‌مامش اولمسندن دولايی بيان معذرت ايتمك اوزره اردوكاهنه ورود ايدن صوفی بايزيده (٦) دخی اوصورتله معامله كوستردی .

تيمور، ازميره تقربنده بوموقعك برچوق‌خرستيان اهاليسی بولنديغنی خبرآله‌رق پيشدار قوماندانلرينه شهرك درحال محاصره ايدلمسنی امر ايلدی ؛ كنديسی‌ده ٦ كانون اول ١٤٠٢ (٦ جمادی‌الاولی ٨٠٥) تاريخنده ازمير حصارلری اوكنه وصول بولدی . اللی يدی سنه‌دن بری ازميرده حكومت ايتمكده اولان ردوس

(١) عربشاه .

(٢) كذلك .

(٣) بو مشروعيت تيمورك خياليدر ، ملك جناب حقكدر . صلاحنه خدمت ايدنلر وارث اولورلر. معموريت ملكه چاليشانلر ايسه طوائف ملوك دكل، عثمانليلر ايدی. (مترجم)

(٤) اشبو براته امضا مقامنده - سلطان مراد اول كبی - تيمورده قرمزی مركبه باتيرلمش اولان النی باصدی. شرف‌الدين ، ٥ ، ٥٧ ، ص ٥٥ . [سلطان مرادك ال باصمسی يازمق بيلمديكنه دلالت ايتميه‌جكنی ايشته شمدی هامه‌رده ضمناً اعتراف ايتمش اولبور. برنجی جلدده ٢٧٣ نجی صحيفه‌يه مراجعت.]

(٥) شرف‌الدين، ٥، ٥٧، ص ٥٥ .

(٦) صوفی بايزيد آنقره محاربه‌سنده اون ايكی ياشنده بولنان شهزاده محمد چلبی ايله برابر آماسيه قلعه‌سنه آتيله‌رق چلبی‌يی قورتارمش ايدی. ادريس ونشری ورق ١٢٢، ١٢٤.

شوالیه‌لرینه احکام شرعیه‌یه اقتفاءً بر منادی کوندره‌رك قبول اسلام ایتملرینی، یاخود ویرکی ویرملرینی اخطار و هر ایکی صورتی قبول ایتمدکلری حالده جمله‌سنی قلیجدن کچیره‌جکی خبرینی ابلاغ ایلدی. شوالیه طریقتنك رئیس کبیری طرفندن موقعك مدافعه‌سنه مأمور ایدیلن خسته‌خانه رئیسی گییوم دومین (١) نامنده‌کی قرداش تاتار شهنشاهنك اوامر وتکلیفاتنی استحقار ایله رد ایلدی. خرستیان قوماندانك جوابی آکلاشیلیر آکلاشلماز داوول و دومبه‌لك سسلری، معتاد اولان حرب صدالری ایشیدلمکه باشلادی. تاتار اردوسی شهره اوچ طرفدن، یعنی قره‌جهتنده قابل دخول اولان هر نقطه‌دن تعرض ایتدی. حصارلری رخنه‌لر آچه‌رق ییقمق وقلعه‌نك اوزرینه غره‌ژوا آتشلری ویانار اوقلری حاوی چوملکلر آتمق ایچون ما کنه‌لر قورولدی. لکن بونلردن بر نتیجه چیقمادی. بونك اوزرینه تیمور شهرك اطرافنه بر سد انشا ایتدیردی. سدك امتدادنجه مسافه‌دن مسافه‌یه قله‌لر یاپلمش و ایچلرینه ایکیشر یوز عسکر ایله دیوارلره چیقمق ایچون اقتضا ایدن اسکله‌لر قونلمشیدی. قله‌لر تکرلکلر اوزرنده ایستنیلن نقطه‌یه قدر چکیله‌رك هجومی تسهیل ایدرلردی. اون بیك لغمجی استحکاماتك تملرینی قازار وحفر اولنان اقسامه پاینده اولوب‌ده طوپراغنك دوکلسنی منع ایچون وضع اولنان دستکلری طوتوشدیررلر ایدی (٢). تیمور، دکز جهتندن دخی، بربرندن آیری ایکی سددن متشکل اولان لیمانك مدخلنه جسیم طاش کتله‌لری ییغدیره‌رق شهرك امدادینه کله‌بیله‌جك کمیلرك دخولنی منع ایلدی. ردوس شوالیه‌لرینك قدرغه‌لری برکت ویرسون‌که کونش دوغمه‌دن دکزه آچلمشلر ایدی. دها برقاچ دقیقه قالمش اولسه‌یدیلر مطلقا یاقیله‌جقلر ایدی. لیمانك سدنده استعمال اولنان عسکر، تاتار اردوسنك عشری درجه‌سنده اولمامقله برابر (٣) ایکی سد، ییغیلان طاشلرله آقشامه طوغری برلشدیرلدی. اوزمان تیمور لیمان محیطنك اورته‌سنده وصو اوزرنده هیئت مجموعه‌سی بر چوق زوایای قائمه تشکیل ایدر بیوك قازیقلر اوزرینه قونلمش بر اسکله یاپدیردی؛ او صورتده‌که بو آندن اعتباراً محاصرلر متین بر یول

(١) Theodorici a Niem de Scismate مالطه طریقتی تاریخی، ١٠، ٦، جلد ٢، ص ٢٨ [رئیس کبیر، خسته‌خانه رئیسی، قرداش تعبیرلری مالطه شوالیه‌لری طریقتنك تعبیرات مخصوصه‌سندندر.]

(٢) قالقوندیل، ١، ٣، بال تمثیلی، ص ٥١.

(٣) دوقاس، ١٧، ص ٤٠.

اوزرنده یورویەرك و قرەدەکی کبی محاربه ایدەرك لیمانك ایکی طرفندن قلعەیه قدر نفوذه موفق اولدیلر (۱) . کثرتلی وسورکلی بر یاغمور یاغمقله برابر هجوم ومدافعه بر آن فاصله بولمازدی. ثباتلی شوالیەلر شجاعت قهرمانی ایله جنك ایدیورلردی. هریکی مخاطرەده تزیید مساعی ایله بالای حصاردن غرەژوا آتشلری، نفط، یانار اوقلر یاغدیررلردی. بونلر سیل کبی یاغمور صولری ایچنده هرطرفی طوتوشدرمقده ایدی. آنجق خرستیانلرك بونجه جسارتلری دشمنك کثرت مدهشەسنه مقابل هیچ برشی یاپەمادی . تیمور بر هجوم عمومی امر ایدەرك قلعه آنجق اون بش کون امتداد ایدن بر محاصرەیی تعقیباً ضبط اولندی [۱۲] . شوالیەلر قلعەنك تا درونه قدر چکلمکه مجبور اولدقدن صوکره خسته خانه رئیسی اوکلرنده اولدیغی حالده شجیعانه خارجه چیقدیلر، تا دکیزه قدر کندیلرینه یول آچەرق شهر پیشکاهندەکی قدرغەلره کیردیلر. اونلرك آرقەسندن کلن خرستیان اهالی کمیلره هجوم ایله کمیجیلره یالوارەرق خلاطلره، دمیرلره ، کورکلره صارلدیلر، لکن کمیلرده بولنانلر ذرەجه اثر شفقت کوسترمدیلر، او بدبختلری مزراق ضربەلریله رد و دفع ایدەرك ساحلده براقوب کندیلری دکیزه آچلدیلر (۲). بوخلقك بیکدن زیادەسی تیمورك حضورینه کتیرلدی، تاتارحکمداری کنج، اختیار، ارکك، قادین جملەسنی اعدام ایتدیردی. قربانلرك مقداری جهانکیرك اعتیـاد نفرت آوری موجبنجه باشلریله اهراملر بنا ایدەجك قدر اولمادیغی ایچون لوازمجه تصرف ایدلمش اولمق اوزره مطلوب اولان اهراملرك ایکی طاشك آرەسنه برباش قونلمق صورتیله بنا ایدلمسنی امر ایلدی (۳). بوقانلی انقاضك جملەسی دهشت فرما آبدەلرك انشا آتنه صرف اولنمادیغی آکلاشیلیور، زیرا شهریغما ایدلدیکنی متعاقب وقتندن صوکره امداده کلمش اولان برقاچ خرستیان فرقتینی [۱۳] ساحله یاقلاشنجه تیمور، غرەژوا آتشلری دوکمکه مأمور اشخاص واسطەسیله کمیلرك ایچنه بر طاقم باشلر آتدردی. کمیجیلر بو قورقونج بقیەلردن او درجەلرده دوچار هراس اولدیلرکه خرستیان دونمانسی همان دکیزه آچلدی (٤) . جنوه جمهوریتی اوامرکذاری صفتیله مدللی وساقیزده حکومت ایتمکده اولان یکی واسکی فوچەنك جنویز والیسی ازمیر

(۱) شرف‌الدین، ٥، ص ٥٦ و٥٧ .

(۲) دوقاس، ۱۷، ص ٤٠ .

(۳) دوقاس، ص ٤۱ .

(٤) دوقاس، ص ٤۱ .

اهالیسنك فلاکتنه گرفتار اولمقدن قورقەرق تیمورك حضورینه کلدی ؛ ویرکی اعطاسنی قبول و حفیدی محمد میرزایه قیمتدار هدیەلر تقدیم ایلدی . شهنشاه تاتار، نشانهٔ حسن توجه اولمق ایچون مدللی حاکمنه صناعتکارانه ایشلنمش بر آلتون عصا اهدا ایتدی [١٤] .

تاتار شهنشاهی، آسیای صغرانك غربنده‌کی استیلاسنك نقطهٔ اقصاسی اولان ازمیردن چیقەرق اردوکاهنی آیاثلوغ شهرینه قوردی. بوشهرده کچیردیکی اوتوز کون ظرفنده باشنده‌کی طوائف اقوام بتون اراضیٔ متجاوره‌یی تالان و طاقم طاقم طوپلامش اولدقلری اهالینك جملەسندن کمال شدتله قان ویرکیسی طلب ایتدیلر. بیزانس وعثمانلی مورخلری وحشی ایمپراطورك بو سفرده امثالی ایشیدلمەمش مظالم ایقاع ایتمش اولدیغنده متفقدرلر . شو مظالم عدادندن اولمق اوزره بر طاقم اطفالك قتل عام ایدلدیکنی نقل ایدرلرکه هەرودە (Hérode) اسناد اولنان قتل عامدن دها موثوق و دها وحشیانەدر (١) . تیمورك ، اوزرینه کیتمکده اولدیغی بر کوچك و بدبخت آناطولی بلدەسنك چوجقلری ـ اللرنده مصحف ، سور قرآنیه ترتیل ایدەرك ـ جهانکیردن استرحامه چیقمشلردی. تیمور « بو مەلەیش نه دیمکدر؟ » دیه صوردی، بو اطفالك ، مملکتلرینی یغمادن عفو ایتمسنی نیاز ایلمکده بولندقلری خبر ویریلنجه اومعصوم جوجقلرك، آتلرك آیاقلری آلتنده چیکننمسنی (٢) سواریلرینه امر ایتدی وبوامر غدارانه فرط مسارعتله انفاذ ایدلدی.

تیمور ، مملکت ضبطندن بیقەرق و قان ایچمکه قانەرق نهایت سمرقنده عودتی دوشوندی. میلاس طریقیله اکردیر کولنه (٣) طوغرو کیتدی. کولده کرك موقع طبیعیلرندن، کرك دست صناعتك اطرافنی احاطه ایلدیکی حصاردن دولایی ناقابل تسخیر ایکی آطه اولدیغنی خبر آلمشیدی، بالکز بومعلومات، آطەلری ضبط آرزوسنی القایه کفایت ایلدی (٤). الیوم قبری اکردیرده برچوق زائر جلب ایدن شیخ‌بابا، موقعنده

(١) هەرود ، یهودیلرك بیوك هەرود دینیلن قرالیدرکه میلاد عیسادن قرق سنه اول حکومت ایتمشدر. رومالیلرك محمیسی ایدی. بو وحشی ظالم زوجەسنی، بش چوجغنی اولدیرمش وبرچوق اطفال معصومەنك قتل عامنی امر ایلمشدر. (مترجم)

(٢) محی الدین، ورق ٤٩ .

(٣) میلاس ، قدیم میلاسا ، Mylassa درر اکردیر ، پیزیدی Pysidie خطەسنده قدیم تروژیتەس Trogites در.

(٤) تیمورك اکردیرکولی پیشکاهنه وصولی: ١٧ شعبان ٨٠٥، پازارکونی. تاج التواریخ،

کندیسنی شجیعانه مدافعه ایتدی (١) ؛ لکن دها زیاده مقاومت بر فلاکتدن باشقه نتیجه ویرمیه‌جکنه حکم ایده‌رك شهره ایلیشلمه‌مك شرطیله مطاوعت کوستره‌جکنی بیان ایتدی و بو شرطه موافقت ایدلدی (٢) . اکردیرك ضبطندن صوکره تیمور آق شهرده تأسیس ایتدیکی وبایزید ایله اوغلی موسانك بولندیغی اردوکاهه عودت ایلدی . اثنای راهده ، اردونك صول قولنی تشکیل ایدن عساکری طوپلادی . قونیه‌یه وصولنده مظفریات اخیره‌سنی تشهیر ایچون اوغلی شاهرخ و حفیدی حسین شاه پارلاق شنلکلر یاپدیلر . مستولینك بو شهرده اقامتی اثناسنده ، امارتلرینی اعاده ایتمش اولدیغی کرمیان وقره‌مان بکلری کلوب عرض عبودیت ویکیدن تأمین صداقت ایلدیلر (٣) .

شو وقایع صیره‌سنده سلطان بایزید آق شهرده بر نزول ایله [١٥] ارتحال ایلدی (١٤ شعبان ٨٠٥ — ٨ مارت ١٤٠٣) (٤). قدر بعضاً بردشمنك وفاتنه بردوستك ضیاعیله مقابله ایتمکدن محظوظ اولور، بایزیدك وفاتندن درت کون صوکره‌ده تیمورك اك سوکیلی حفیدی محمد سلطان - که هنوز پك کنج ایکن متعدد محاربه‌لرده آثار شجاعتی نمایان اولمشیدی - اون طقوز یاشنده ترك حیات ایلدی . بونك مماتی بتون اردوده موجب کدر اولدی . امرا و اکابر دولت نشانهٔ ماتم اوله‌رق سیاه وماوی البسه کیدیلر وبیونلرینه قاقم کورکلی یاقه‌لقلر یرینه کچه پارچه‌لری کچیردیلر، قادینلر توزلر ایچنه یاته‌رق کوکسلرینه اورمق ایچون اتکلرینه طاش طولدیردیلر. تیمور ایسه حفیدینك خبر وفاتنی آلدیغی زمان ، بایزیدك ارتحالنه مطلع اولدیغی

جلد اول، ص ٢١١. بوترجمه‌نك برنجی جلدنده ٢٢٧ نجی صحیفه‌یه‌ده مراجعت. بوا،راده نیزی وجان آطه‌سی دیه کوستریلن آطه‌لرك بیوکنه نسین وکوچکنه کلستان دنیلدیکی سعدالدینده مندرجدر. قرق سنه اول اوطرفلری کزمش اولان خبرصحیح مؤلفی نسی آطه‌سنده ایکی اوچ یوز خانه‌لی بر قصبه اولدیغنی واهالیسنك بالتعجیل ایتدکلرینی یازار. (مترجم)

(١) بزم تاریخلره کوره بابا مدافعه‌یه اشتراك ایتمه‌مشدر ، تیموره یالوارمشدر . بابانك جنکاورلکی غالبا ترجمه سهویدر. (مترجم)

(٢) براتونیده سعدالدین . براتونی سعدالدینك استعمال ایتدیکی بحیره‌یی کورفز معناسنه آله‌رق «*Un grandissimo senno di mare*» دیور.

(٣) شرف‌الدین ، ٥ باب ٥٨ ، ص ٦٠ وباب ٥٩، ص ٦٤ .

(٤) مترجم: سعدالدین، یلدیرمك ولادتی روایت مشهوره‌یه‌کوره باباسنك جلوسی سنه‌سی اولان ٧٦١ ده وجلوسی ٧٩١ رمضانك اواسطنده [قوصوه محاربه‌سندن عودتله تخت سلطنته جلوسی تاریخیدر] وقوع بولدیغی وشو حالده مدت عمری ٤٤ و مدت سلطنتی ١٤ ییله قریب

وقت ایراد ایلدیکی « انا لله وانا الیه راجعون » کلام سبحانیسندن باشقه بر سوز سویلمدی (١) . مؤخراً آونیکه وصولنده میت ایچون اعطاسی معتاد اولان طعامی یاپدیردی. اثنای ضیافتده قراء صوت بلند ایله آیات قرآنیه اوقیورلردی. بیوك ترك داوولی نسوانك فریاد ماتمی آره‌سنده فاصله‌سز چالنمقده ایدی؛ خاتمهٔ مراسمده مغول قاعدهٔ قدیمه‌سی وجه‌ایله پاره‌پاره ایدلدی(٢). کویا که ماتمی طوتیلان کیمسه‌اولدیغی کبی اونك‌ده صدای نشهٔ بخشاسی کسلمش اولیوردی. تابوت برتخت روانه قونیله‌رق ایکی یوز سواریدن مرکب بر قوهٔ محافظه ایله و امرادن یدی کشی معرفتیله ـ خاندان شهنشاهی تربه‌سنه دفن اولنمق اوزره ـ ماورای جیحونه نقل اولندی (٣) .

تیمور هیچ شبهه‌سزکه اوغلنك ضیاعندن حس ایتدیکی کدر سائقه‌سیله بر معاملهٔ عالیجنابانه اوله‌رق ـ موقتاً آق شهرده شیخ محمود حیرانك تربه‌سنه تودیع ایدلمش اولان ـ نعش بایزیدك بروسه‌یه نقلی ایچون شهزاده موسایه مساعده کوستردی. حتی عزیمتندن اول شهزاده‌یه کندیسی بر خلعت کیدیردی ، قیمتدار بر کمر قوشاتدی ، برقلیج، مجوهرات ایله مزین اوق محفظه‌سی، قرمزی مرکبه یاتیرلمش النك نشانه‌سنی حاوی برده برات ویردی (٤) .

اولدیغی حالده بعض مورخلرك قاریشیق حسابلر کوستردیکنی وبرطاقمنك صورت وفاتنه دائرده افسانه‌لر یازدقلرینی. حکایه ایله حدیدینك شو نظمنی نقل ایدر:

مکر لایق کوروب تاتار شومی * تمور تاتاره ویردی ملك رومی؛
که رومه طاهر الدین اوله سلطان، * قاله تاتار النده ملك عثمان .
بو حاله یلدیرم‌خان اولدی اکاه؛ * تموره چاغیروب دیدی که: «ای شاه،
کرکمز ملك عثمان ایچره تاتار ؛ * بیله آل کیت، قومه تاتاری، زنهار!»
تمور دیدی: «قبول ایتدم‌سوزوکی، * سمرقنده کیم ایله‌دم اوزوکی .
سنی تاتار ایله بیله صالهم بن ، * کله سن تختکه صاغ واسن‌سن»
سمرقندی ایشیدوب ییلدیرم خان * کوروب قیدین حقه تسلیم ایدرجان.
مکر کیم خاتمنده واردی قاتل؛ * عدودن پس عدم یك! اولدی مائل.
قودی بو قهر دهر بی وفایی، * اکوب اول ذوق وشوق پرصفایی.
بیلوك کیم اق شهرده ییلدیرم خان * فنادن باقی‌ملکه ایتدی سیران.
تمام التمش یاشه کیم عمری یتدی * فنادن‌اول بقا ملکینه کیتدی.

(١) شرف‌الدین، باب ٦٠، ص ٦٥ وباب ٦١، ص ٧٠ .
(٢) کذلك، ٥، باب ٦٥، ص ٨٥ .
(٣) کذلك، ٦١، ص ٧٠ .
(٤) شرف‌الدین، ٦٠، ص ٦٦ .

آسیا و آوروپاده‌کی فتوح عدیده‌سی اون درت سنه [١٦] بوایکی قطعه‌یی وقف حیرت و اضطراب براقمش اولان ییلدیرم بایزید ایشته بو صورتله ختم انفاس ایلدی. عثمانلی دولتی بایزیده قدر آنجق تأسس ایده‌بیلمشیدی. اونك زماننده وسعت ورصانت بولدی. بایزیدك دست اقتداری ادارهٔ دولتدن چکیلیر چکلمز، ظهور ایدن اختلافات داخلیه ملکی انقسامه دوشوردی. بایزیدك ارتحالندن خیلی زمان اول آیدین، منتشا، تکه، کرمیان، قرەمان بکلری امارتلرینه اعاده ایدلمشیدی. تیمورك بوخصوصده سیاستی آسیاده نفوذ عثمانی‌یی آزالتمق مقصدینه معطوف ایدی. بایزیدك بیوك اوغلی سلیمان روم‌ایلی ولایاتنده منفرداً سلطنت ایتمکده ایکن دیگر اوچ اوغللری محمد، عیسی، موسی آناطولی بقیهٔ ولایاتی ایچون بربریله منازعه‌یه کیریشدیلر. بو فاصلهٔ سلطنت اون سنه سوردی. تا اول وقته قدرکه بتون قرداشلرینه غلبه ایدن سلطان محمد باباسی کبی آسیا و آوروپا ولایاتی نکین حکومتی آلتنده جمع ایله ملك موروثنك وحدتنی اعاده وخرابی محقق کورنمش اولان بنای عظیم دولتی یکیدن اعلا ایلدی. آوروپا مورخلری ذکر ایتدیکمز درت شهزاده‌نك دردینی‌ده پادشاه عد ایده‌رك وبرقاچنه برلکده سلطنت سوردیره‌رك بیوك برخطای تاریخیده بولنمشلردر. بوسهوك عثمانلی پادشاهلرینك عددلرنجه ومدت سلطنتلرنجه آغیرنتیجه‌لری کورولمشدر. هردرلو حقوق مشروعه و فکر عدالتدن قطع نظرله پادشاه عنوانی آنجق تخت سلطنته جلوس ایدن شهزاده‌یه ویرمکی قاعده اتخاذ ایتمش اولان عثمانلی مورخلری، بایزیدك بیوك اوغلی اولمق و دولتك اکابر مأمورین ملکیه و عسکریه‌سی سراینده بولنمقله برابر نه سلیمانی، محمددن بیوك اولمق وسلیمانه غلبه ایتدکدن صوکره آوروپا طرفنده فعلاً سلطنت ایتمکله برابر نه‌ده موسایی پادشاه صایارلر. آوروپالی مورخلردن زیاده منطقی اولمق اوزره یالکز دولتك بتون قوای اداره‌سنی جمع ایدن ومطاعیتی عموماً قبول اولنان ذاتی پادشاه طانیرلر. بناءً علیه بو ملی مورخلرك انظارنده شهزاده محمد — که بیوك برادرینه یمین صداقت ویرمش و بر مدت حاکمیتنی طانیمشدر — مجرد طالعك کندیسنی تخته اقعاد و ادامه ایتمش اولدیغی ایچون منفرداً عثمانلی حکمدار مشروعیدر. مع‌هذا بوندن حق وراثتك شوطرز تفسیری اسلامده‌کی حقوق عمومیه ایله مؤیداولدیغنی استنتاج ایتمملیدر، شرقده میراث تاج، پادشاهك بیوك اوغلنه، یاخود اونك کندیسنه خلف اولمق اوزره تعیین ایتدیکی شهزاده‌یه عائددر. طرف

[حضرت] پیغمبریدن وضع اولنان بو قاعده‌دن (١) خارجه چیقمامق ایچوندرکه خلافتی یاخود بعض حکومات تاجنی دردست ایدن ترك وعجم جنکاورلری برخلیفه‌یی یاخود طرد اولنان برخانداندن منتخب وخان عنوانتی حائز برذاتی علناً متبوع طانیمق و کویا اونلرك نامنه اجرای حکومت ایدر کبی کورینه‌رك هیچ اولمزسه ظاهراً کندیلرینه حق ویرمك ایسترلر ، امیر الامرالر بغداد خلیفه‌لری و مملوکلر مصر خلیفه‌لری نامنه شوصورتله سلطنت ایلمشلردر. تیمورده چیندن ماعدا بتون جنکیزخان عائله‌سی حکوماتنی تحت اطاعتنه آلمش اولدیغی حالده جنکیز سلاله‌سندن بولنمسی اعتباریله بر جغتای خانی متبوع مشروع عد ایتمشدر (٢) .

تیمور، بایزیددن صوکره آنجق ایکی سنه یاشایه‌بیلدی . اوچنجی ایران سفرینی اکمال ایله طقوزنجی دفعه اوله‌رق سمرقنده عودت ایتمشیدی (١ محرم ٨٠٧ — ١٠ تموز ١٤٠٤). پای تخته کلدیکی زمان ایلك ایشی نباتات باغچه‌سنی وحفیدی محمد سلطان خاطره‌سی ایچون مجدداً انشا اولنان دارالعلومی زیارت ایتمك اولدی. بسبتون منزویانه عمر کچیرمك طبیعت بی‌قرارینه اصلا موافق اولمدیغندن وقت وقت باغ بلند، باغ بهشت ، دلکشا نامنده‌کی روضه‌لرده بولنوردی . سمرقنده اقامتندن استفاده ایچون دمشق محاربه‌سنده اسیر ایدلمش معمار و صناعتکارلر واسطه‌سیله پای تخت تاتارك او زمانه قدر مالك بولندیغی سرایلردن دها کوزل یکی بر سرای انشا ایتدیردی. بوبنانك مربع‌الشکل درت جبهه‌سندن هربری یوز (اون) طولنده ایدی. جمله‌سی مرمردن اولان نقوش ، سوریه صناعتکارانك اثر دست مهارتی ایدی. دیوارلره خارجاً ایران زجاجی یاپشدیرلمش ایدی. زمینلرینه موزاییق (٣) دوشنمش اولان ، غایت نازکانه ایشلنمش آبنوس وفیل دیشیلرله مزین بولنان دائره‌لر منظرهٔ محتشمانه‌لریله کوز قماشدیررلر ایدی. هر طرفده چشمه‌لر، فسقیه‌لر، بو اقامتکاه بهشتی ایچنده روح نواز برسرینلك نشر ایدردی. تیمورك تاریخنی یازوب‌ده پای تختی تزیین ایلدیکی انشاآتندن بحث ایتمکی اهمال ایدن مؤلفلر نا معذوردرلر. چونکه بوانشاآت تاتار جهانکیرینك طبیعتنده بر تضاد غریب اظهار ایدر . بونلر اثبات ایدرکه تیمور،

---

(١) مورخك بوافاده‌سی‌طوغری اولمادیغی اخطار اولنور. اساس بحث، موضوعدن خارج اولمغله ایضاحه لزوم کورلمدی. (مترجم)

(٢) اولا سیور غاتمش، صوکره [بایزیدی اسیر ایدن] محمود خان.

(٣) عربیسی فسافسدر. (مترجم)

ممالك اجنبیه‌نك باعث شانی اولان اوابدی تخریبده وحشیانه بر لذت بولدیغی حالده کندی وطننده صناعاتك حامیٔ مقدمی ایدی.

سمرقنده وصولندن برمدت صوکره قانی‌کول صحرای بی‌پایاننده آلتی حفیدینك ازدواج دوکونلرینی اویله بر طنطنه ایله یاپدی‌که تاریخ اوندن نه اول ، نه صوکره هیچ برمثالنی عرض ایتمز(۱). بوراسمه‌ده بتون آسیا حکمدارلرینك سفیرلری حاضر ایدی، شهنشاهك پیش اقدامنه وضع ایلدکلری هدایا آره‌سنده جمله‌سی طقوزر اولمق اوزره زرافه‌لر ، دوه قوشلری ، دیکر حیوانات نادره نظر دقتی جلب ایدردی. کوکیلره طقوز دفعه خلعت کیدیرلدی . طقوز دفعه الماس کمر قوشادلدی . باشلرینه طقوز دفعه تاج قونلدی. بونلر هردفعه خلعت دکیشدیردکجه شهنشاهك تختی اوکنده اکیله‌رك طقوزر کره زمینه وضع جبین ایدرلردی . بو رسم صیره‌سنده باشلرندن اوقدر آلتون، اوقدر قیمتدار طاشلر، اوقدر اینجیلر صاچلدی‌که برقاچ ثانیه ایچنده بتون یرلر بونلرله مستور اولدی.

بوپارلاق شنلکلر ختام بولور بولماز تیمور یکیدن اردوسنی طوپلایه‌رق فتح چین نیتیله حرکت ایلدی . اثنای راهده اوتراره وصولنده شدتلی بر صیتمه‌یه طوتیله‌رق مدت عمری یتمش بره ، زمان سلطنتی اوتوز آلتی‌یه بالغ اولدیغی حالده اوتوز آلتی اوغول وحفید ، اون یدی حفیده وخاطرهٔ جهانك اسملرینی حفظ ایلدیکی ظلمه آره‌سنده اك بیوك مخرب بلاد و اك بیوك قاتل عباد شهرتنی براقه‌رق ترك جهان ایلدی (۱۷ شعبان ۸۰۷ — ۱۹ شباط ۱٤۰۵) (۲) .

فاصلهٔ سلطنت . — بایزیدك آنقره‌ده اوغرادیغی بوزغونلغی تعقیب ایدن فاصلهٔ سلطنتی یوقاریده اشارت ایتمش ایدك . بو فاصله‌نك بتون صفحات شئونی کوسترمك صیره‌سی کلمشدر . بایزید شهزادکانك اك کنجی اولان برنجی سلطان محمدك ایلك موفقیاتندن باشلایان عثمانلی مورخلرینه امتثالاً بزده آنقره محاربه‌سندن ابتدا ایله حکایهٔ وقایعده دوام ایده‌جکز . بو شهزاده‌نك شئون مهمه‌سنی مسکوت عنه براقان بیزانس مورخلرینه هیچ مراجعت ایتمیه‌جکز . بونلر ترك لسانی بیلمدکلرندن محمدك جناستیق تعلیملرنده مهارتندن دولایی آلمش اولدیغی «کورشجی چلبی» (۳) عنوانی

(۱) شرف‌الدین .

(۲) مدت سلطنتی، حفید و حفیده‌لری ٤ × ۹ درو مدت عمری‌ده تقریباً ۸ × ۹ در. حفیده‌لری ۲ × ۹ اولمق ایچون بر اکسیك ایدی. (مترجم)

(۳) عالی، ورق ٤۰ .

بیله «کیرس چلبی» [۱۷] (۱) صورتنه تحریف ایتمشلردرکه بوتحریف ایله شهزاده‌یی یای یاخود کیریش یاپیجی یاپمش اولیورلر. بووقایع ایچون مراجعتکاهمز، دولت عثمانیه تاریخنك شو دوره‌سنه متعلق معتبر و حقیقته موافق وثائق براقمش اولان عثمانلی مورخلرینك شهادتلریدر.

آنقره محاربه‌سنك عاقبتنده پادشاهك بیوك اوغلی سلیمان وزیر علی پاشا صوباشی آینه بك، یکی چری آغاسی حسن آغا ایله برلکده [۱۸] روم‌ایلی‌یه طوغری فرار ایدرکن اوزمان آنجق اون بش یاشنده اولان شهزاده محمدی، بایزید پاشا قارغشه‌لقدن چکوب چیقاره‌رق طاغلره کوتورمش ایدی. تاتار عسکری شهزاده‌یی یولنك اوزرنده توقیفه چالشمش و اسفندیارك یکنی قره یحیی (۲) قوماندەسنده بر مفرزه طوسیه (دوچه‌آ Docea) وبولی (آدریانوپولیس Hadrianopolis) جوارنده خط رجعتنی کسمك ایسته‌مش ایسه‌ده نائل امل اوله‌مدیلر. جسور دلی‌قانلی و بایزید پاشا دشمن صفوفی آره‌سندن یول آچه‌رق و توقاددن (بریزا Brisa) کچه‌رك کندیلرینی آماسیه قلعه‌سنه آتدیلر (۳). ملی مورخلر محمدك شوبرنجی موفقیتیله ینه اوسنه ظرفنده کوستردیکی سکز موفقیتی شاهنامه‌ده او قدر کوزل یازلمش اولان هفتخوان (٤) حکایه‌لرینه لاحقه یاپارلر. کنج شهزاده‌یی تیموره قارشی عاقلانه و ماهرانه حرکتندن دولایی‌ده دها آز ثنا ایتمزلر. مع‌هذا بوموفقیاتك شرفی دهازیاده شهزاده‌نك قوماندانی بایزید پاشایه، کوستردیکی احتیاطکارلق‌ده لالاسی صوفی بایزیده اسناد اولنمق لازم کلیر کبی کورینور.

محمدك، یاشنه‌کوره زماننده اول نمایان اولان شجاعتنك ایکنجی وسیلهٔ ظهوری تیمورك قوماندانلرندن قره دولتشاه ایله جنکیدرکه قره دولتشاه بیك کشی ایله شهزاده‌نك مرورینه مانع اولمق ایستدیکی حالده کستل (۵) قربنده مغلوب وبالذات شهزاده‌نك آتدیغی اوق بر طرفندن برطرفنه کچه‌رك تلف اولمشدر.

---

(۱) مورخك تذییلاتنده کوریله‌جکی اوزره بیزانس مورخلری کورشجی‌یی « کیریشجی » آ کلامشلردر. (مترجم)

(۲) بعض مورخلرك قره عیسی دیدکلری یاکلشدر. قره‌عیسی اسفندیارك اوغلی ایدی.

(۳) براتونیده سعدالدین، ص ۲۳۸. نشری، ورق ۱۱۱. ادریس.

(٤) بلاغت ایرانیه تاریخنه مراجعت ۵۹ .

(۵) براتونیده قالفالا، له‌وانقلوده (تاریخ اسلام، ص ۲۲۹) کرده .

بر اوچنجی فرصتك ظهوری تأخر ایتمدی. تاتار شهنشاهی قباد، اوغلی نیکسار (نه‌ئوسه‌زاره‌ئا Neocæsarea) محاصره‌سنه مأمور ایتمش ایدی . عثمانلیلر طرفندن کوردیکی تعرض اوزرینه عجالةً طاشان اوغلی (١) قله‌سنه التجایه مجبور اولدیغندن محمد بو فراردن استفاده ایله فلنلکی (٢) ضبط ایتدی.

بایزیدك کنج اوغلی توقادده برآز راحت ایدر ایتمز اینال اوغلی قوماندە‌سنده یکرمی بیك ترکمن قاز اووه صحراسنده کوروندیلر. عثمانلی مورخلرینك بیانه کوره محمدك بونلرله ایتدیکی محاربه‌ده [١٩] ـ که ترکمن قول اردوسنك طاغلمسنی انتاج ایتمشدر ـ ترکلر آنجق ایکی مجروح ویرمشلردر. چونکه عثمانلیلرك جمله‌سی زره‌کیمش اولدقلری حالده دشمنلری بو لباس مدافعه‌دن محروم ایدیلر (٣) .

ینه عثمانلی مورخلرینك افاده‌سنه نظراً محمد او محاربه‌یی متعاقب کوزلر (٤) قوماندە‌سیله قره‌حصاری محاصره ایدن ترکمنلری رجعته مجبور، قازآباد صحراسندن‌ده کوپك (٥) قوماندە‌سنده بر ایکنجی فرقه‌یی طرد ایتمشدر.

محمدك یدنجی جنکی دها زیاده جالب دقتدر و اولکیلردن زیاده اهمیتی واردر. بودفعه خصمی مزید نامنده براشقیا رئیسی ایدی‌که التجاکاه ایدندیکی سیواس شهرینه صاحب اوله‌رق بایزید پاشایه قارشی شجاعت قهرمانی ایله مدافعه کوستردی (٦) . مزید شرائط مفیده ایله تسلیمیت کوستره‌رك محمدك خدمتنه کیردی . مؤخراً عثمانلی دولتنك الك ایی جنراللرندن بری اولمش و مجارلره قارشی جنکلرده موفقیات عدیده ایله شهرت بوله‌رق مؤخراً قانلی برمغلوبیته اوغرامشدر. (٧)

(١) براتوتیده، ص ٢٤٤. تاسیانو، له‌وانقلوده، ص ٢٣٢، تاسوقاغلی بوایسه برشخص اسمیدر، قله آدی دکل.

(٢) براتوتیده، ص ٢٤٤، فیله‌میك، له‌وانقلوده، ص ٢٣٢ فه‌لی.

(٣) نشری، سعدالدین، ادریس.

(٤) براتوتیده، ص ٢٤٨، کیوزلریو. له‌وانقلوده، ص ٢٣٧ ، قوزلر اوغلی. نشری، ورق ١١. ادریس، ١، ٥، بشنجی حکایه .

(٥) براتوتیده ، ص ٢٥٠ چیوپك، له‌وانقلوده، کوپك اوغلی. نشری، ورق ١٢٠ . ادریس، ١، ٥، یدنجی حکایه .

(٦) براتوتی، ص ٢٥١. نشری، ورق ١٢١. ادریس، ٥، یدنجی حکایه .

(٧) مزید اوغلی نامنده براشقیا رئیسنك باشنه بریکدردیکی حیدودلرله سیواس خزانه‌سنه صوقوله‌رق کلوب لچن بولجیلری صویقده وآره‌مره اطرافی چاپول ایتمکده اولدیغی خبرآلنجه اوزرینه شهزاده عساکر کافیه ایله بایزید پاشایی کوندردی . مزید اوغلی سلطان علاءالدین

محمدك سکزنجی وقعه‌سنی عثمانلی مورخلری شویله نقل ایدرلر: تیمور، اردوکاهنده کندیسنی زیارته کلمسنی طلب ایتمسی اوزرینه شهزاده اجابت کوستردی وهیچ اولمزسه اجابت کوستر کبی کوروندی. موقعندن حرکت ایتدی. لکن آماسیه حدودینی کچر کچمز ایکنجی دفعه اوله‌رق اسفندیارك یکنی قره یحیایه مصادف اوله‌رق اونی مغلوب ایلدی. تخطر اولنه‌جغی وجه ایله شهزاده توقاد و آماسیه‌یه اوزرینه دوغری چکلدیکی اثناده دخی قره یحیایه غلبه ایلمشیدی.

بو سلسلهٔ موفقیات سریعه‌یی نهایت صوك بر مظفریت تتویج ایلدی (۱). بولی قربنده مرتضی آباد (۲) صحراسنده تاتار ساوجینك عسکرینه یکیدن ملاقی اوله‌رق بونلری تارمار ایتدی.

تیمورك اردوکاهنه توجهنده دوچار اولدیغی بو قدر مشکلات شهزاده‌یی مشاور-لرینك رأینه اتباعه اجبار ایلدی. تیمورك نزدینه بالذات کیده‌جك یرده لالاسی صوفی بایزیدی [۲۰] اعزام ایله شهنشاهك آرزوسنه امتثال ایچون مسارعت کوستره‌مه‌مش اولمسندن دولایی بیان معذرته مأمور ایلدی. بوایلچینك عودتنده‌درکه محمد پدرینك وفاتندن خبردار اولدی (۳).

تیمور، عسکرینی آسیانك مرکزینه کوتورمکله اسیر شهیرینك وصیتنی اکمال ایلمشدر (٤). اونك عزیمتی بو متمادی قان آقیشنه خاتمه ویردی. اکر بو اراقهٔ دما دوام ایتمش اولسه‌یدی آناطولینك انسانسز قالمسنی انتاج ایده‌جك ایدی. تیمورك باشنده‌کی طوائف اقوامك آسیای غربی‌یه دخولندن بری بورالرده یرلشمش اولان قره تاتار نامنده‌کی مغوللری برآز جبر ایله، برآزده خدعه ایله ماورای جیحونه کوتوردی [۲۱]. خطهٔ روم ـ دوچار انقسام ومحاربات داخلیه ایله خراب اولمش

جامع کبیرینه تحصن ایتدیسه‌ده طوتیله‌رق شهزاده‌نك حضورینه کتیرلدی. یاقیشقلی وشجاعتلی بر آدم اولدیغندن شهزاده، بعدما حیدودلق ایتمك وسیواسی اعمار ایتمك شرطیله ـ امرانك رأیی خلافنه ـ عفو ایتدی. واقعا اوده صداقتده دوام ایله سیواسك اعمارینه چالشمشدر. (خیر صحیح، جلد ۲، ص ۸۰ و ۸۱) [کورشجی چلبی، مزید اوغلنك تناسب اندامنی تقدیر ایتمشدر؛ صداقتده دوامی، چلبینك چهره‌دن سرائر قلبه انتقالده مهارتنی کوسترر. مترجم]

(۱) براتوتی، ص ۲۵۱. نشری، ورق ۱۲۳. ادریس، ۵، ۹نجی حکایه.

(۲) براتوتیده، ص ۲۵٦، مرتزآباد. له‌وانقلوده، نشری وادریسده بو طقوزنجی جنك مسکوت عنهدر.

(۳) براتوتی، ص ۲۵٤.

(٤) جنابی، ص ۱٦۰ وعربشاه.

اولمقله برابر ـ شو صورتله بایزیدك اوغللری ینه ترك ایدلمش بولندی. شهزاده محمد، صوفی بایزیدك نصیحتیله، بایزید پاشانك همتیله حکومتنی یواش یواش آماسیه وتوقات جوارندەکی یوکسك مملکتلره توسیع ایلدی. شهزاده سلیمان ـ وزیر علی پاشا، صو باشی آینه بك، یکیچری آغاسی حسن آغا و برادری شهزاده قاسم ایله برلکده ـ آوروپاطرفنه‌عزیمت ایتدیکی معلومدر. قسطنطینیه‌دن‌کچرکن بیزانس ایمپراطوریله براتفاق عهدنامه‌سی عقد ایله برابر بتون منافعنی حس ایلدیکی بو اتحادی تقویه ایچون ایمپراطورك قرداشی تئودورك قیزینی تزوج (١) و قاسم ایله همشیره‌سی فاطمه‌یی رهن اوله‌رق بیزانس سراینده [٢٢] براقدی. شهزاده عیسایه کلنجه، آنقره فلاکت کونندن صوکره بروسه اطرافنه التجا ایده‌رك بر سنه قدر اوراده مختفی یاشادی؛ بعده، پدرینك وفاتندن برآز اول و یاخود صوکره ـ یا محبسندن فراره موفق اولمش، یاخود تیمورطرفندن سربست براقلمش اولان ـ بکلربکی تیمورتاشك معاونتیله بروسه‌ده اعلان سلطنت ایلدی. سلیمانك کوستردیکی مثاله امتثال ایله بیزانس ایمپراطوریله عقد معاهده وبیزانسك اك برنجی عائله‌لرندن برینك رئیسی یوان تونته‌ره‌سك قیزینی تزوج ایلدی (٢). پدرینك شریك اسارتی اولان شهزاده موسی ایسه تیمورك عزیمت ایتدیکی زمان، اخیراً کوتاهیه حکومتنده استقلالی اعاده اولنمش اولان کرمیان بکنك محافظه‌سنه تودیع اولنمشیدی (٣). حاصلی، شویازدقلریمزك برقاچ کلمه ایله خلاصه‌سی شودرکه: سلیمان ادرنه‌ده، عیسی بروسه‌ده، محمد آماسیه‌ده سلطنت ایدیوردی.

محمدك، عیسایی اقامتکاهی اولان بروسه‌دن طرد ایچون آماسیه‌دن چیقدیغی زمان عثمانلی دولتی بو حالده ایدی. ایکی قرداشك عسکری دومانیج طاغی قربنده ارمنی بوغازنده تصادف ایتدیلر، تام اوموقعده‌که وقتیله ترکلرك بیله‌جك حاکمیله اولان جنکلرنده عثمانك یکنی اوریلوب دوشمش ایدی. محمدك اردوسنك قوماندانی، آنقره‌ده تیموره قارشی پارلاق مدافعه‌سیله شهرت بولمش اولان، فیروز پاشا زاده یعقوب ایدی (٤). یعقوب تیمور تاش قوماندەسنده اولان عیسی اردوسنی بوزه‌رق بالیکسری‌یه طوغرو کیتدی، اوراده بولنان صو باشی آینه بك محمده عرض

(١) فرانزه‌س، ١، ٢٧، آلته‌ر تمثیلی، ص ٢٠.
(٢) فالقوندیل، ٦، ص ٥٥.
(٣) سعدالدین، ادریس، نشری.
(٤) نشری، ادریس، صولاقزاده، براتوتیده سعدالدین، ص ٢٧١.

اطاعت ایتدی . اونك نصیحتی اوزرینه غالب ، برادرینه آسیا ممالکنك تقسیمنی تکلیف ایتدی. اوصورتده کندیسی، محمد، بروسه‌نك شرق غربنده‌کی مملکتلرده، یعنی توقات ، آماسیه ، سیواس شهرلرنده ؛ عیسی غرب و جنوب ولایتلرنده ، یعنی قره‌سی، صاروخان، آیدین اراضیسنده سلطنت ایده‌جك ایدی (١). عیسی بوتکلیفی رد ایلدیکندن تیمور تاش اولوآباد قربنده وبواسم ایله معروف نهرك کنارنده تکرار مغلوب اولدی. محمد تحفهٔ ظفر اولمق اوزره تیورتاشك باشنی سلیمانه کوندردی (٢). تیمور تاشك ضیاعی عیسانی الك قیمتدار اولان مدار استنادندن محروم وهردرلو امید موفقیتی محو ایدیوردی ؛ بناءً علیه شمدیلك آرزوی سلطنتدن فراغتله آناطولیدن عاجلاً خروج و یالوه طریقیله قسطنطینیه‌یه التجا ایتدی (٣) . بوآندن اعتباراً محمد بروسه و ازنیقه مالك اوله‌رق (٤) کرمیان بکنه برنامه‌رس ارسال وپدرینك نعشنی

---

(١) براتوتیده سعدالدین، ص ٢٧٣ .

(٢) کذلك، ٢٧٤ .

(٣) بروسه خلقیله ازنیق محافظلری بالاختیار مطاوعت کوستردیلر . چلبی سلطان محمد بروسه‌ده پدرینك تختنه جلوس ایتدی . هر طرفدن چلبی‌یه التجا اولنیوردی. حتی صاروخان وقره‌سیدن بر چوق عسکر کلدی . ایشته سلطان محمد بو صورتله قوت بوله‌رق اونك اوزرینه کرمیان بکنه مکتوب یازمشدر. تاج التواریخه مراجعت. [مترجم]

(٤) ارمنی دربندنده سپاه محمدی عیسویلری طاغیدوب بروسه جانبنه یول بولدیلر. سردار طلیعه یعقوب بك کیجه‌لری یوروه‌رك بالیکسری طرفنه کیتدی ؛ اوراده والی اولان دایسی اینه‌باشی بك سوباشی ایله ملاقات ایده‌رك شهزاده محمدك کله‌جکنی تبشیر ایلدی. بالیکسری والیسی، محمده مطاوعتله برابر نصایح واقعه‌سی اوزرینه [متنده تفصیل اولندیغی وجه ایله] شهزاده محمد، قرداشنه تقسیم مملکت تکلیفنده بولندی. [بوتکلیفده کرمیان وقره‌سی دخی عیسایه براقیلیوردی. او زمان قابل ضبط اولمامالرندن دولایی مورخ اونلری حسابه قویمامشدر.] محمدك بوبابده‌کی مکتوبی عیسایه واصل اولنجه : مقر سلطنت بم المده ایکن او چوجغك نه حدیدرکه بکا کندی مملکتلرمدن بر کوستریور؟» جواب انفعالیله عدم موافقت کوستردی . محمدك اردوسی «یا تخت، یا بخت!» دیه‌رك بروسه اوزرینه یوریدی. محاربهٔ واقعه‌ده عیسی چلبی فراره مجبور اوله‌رق یلاق اووه‌دن (یالوه‌دن) کمی ایله استانبوله کیتدی. تیمورتاش پاشا بوزغونلقده قاچارکن سوکیلی برخدمتکارینك آتنی ضایع ایدوب یایا قالدیغنه آجیه‌رق آتی ترکیسنه آلمشیدی. بونك بحرام افندیسنی بر خنجر ضربه‌سیله دوشوردی، کندیسی قاچدی، کیتدی. تیمورتاشی مجروحاً چلبی‌یه کتیردیلر. شهزاده، عیسی چلبی‌یه اطاعتندن دولایی تیمورتاشه طارغین ایدی؛ بونك ایچون باشنی کسدیروب شهزاده سلیمانه کوندردی. (تاج التواریخ، جلد ١، ص ٢٢٥ ؛ خیر صحیح، جلد ١، ص ٨٧) خبر صحیح، شو مطالعه‌یی علاوه ایدر: تیمور تاش پاشا قرمان اوغلی علی بکی پادشاهك رخصتی اولمقسزین اخذ ثار ایچون اولدرمسنك مجازاتی بوصورتله ظهور ایتمشدر. (مترجم)

وقرداشی موسایی کندیسنه تسلیم ایتمسنی تبلیغ ایلدی. بو تشبث، تماميله حسن نتيجه ويردی ؛ موسانك حیاتی محافظه اولنه‌رق بایزیدك نعشی (۱) بروسه‌ده آق چاغلایان ایرماغی اوزرنده انشا اولنمش اولان جامع شریف یاننه دفن اولندی. محمد، متعاقباً آماسیه وتوقاده عودت ایلدی. بو صیره‌ده عیسی قسطنطينيه‌دن ادرنه‌یه کیتمش ایدی؛ سلیمانك معاونتیله اورادن تکرار آناطولی‌یه کچدی. اولا قره‌سیده یرلشه‌رك محمدی، مرائیانه بر دوستلقله آلداتمق و نیات صحیحه‌سنی کتم ایتمك ایستدی. متعاقباً قره‌مان بکنك ممالکنه صیق صیق تعرضلر اجراسنه قدر جرأت ایده‌رك نهایت اون بیك کشی ایله بروسه اوکنه چیقه کلدی ؛ فقط بروسه اهالیسی قپولری قاپامش اولملریله شهری بغتةً تسخیر حقنده‌کی تصورنده موفق اوله‌مادی. ایکنجی دفعه محمده مغلوب اوله‌رق قسطمونی حاکمی اسفندیار بکه دخالت ایتدی (۲) . اسفندیار بك عسکریله برلکده عرض خدمت ایلدیکندن عیسی بروسه اوکنده یاپدیغی کبی بغتةً آنقره دیوارلری آلتنده کوروندی وسلاسل قلعه‌سنی محاصره ایلدی. محمدك اوزمان معیتنده یالکز اوچ بیك کشی اولمسیله برابر بو قدرجق شجعان ایله قرداشنه اوچنجی دفعه غلبه ایتمکه موفق اولدی. اسفندیار کمال استعجال ایله کندی مملکتنه قاچدی؛ عیسی ایبونی دکزی ساحللرینه توجه ایده‌رك ازمیره (۳) التجا ایتدی. بوقدر بوزغونلقلر اقدامنی محوه کفایت ایتمه‌مش ایدی. محمد قره‌مان بکیله کریمه‌سنی کندیسنه تزوج (٤) ایتمش اولان ذوالقدر عائله‌سی بکنك تبریکاتنی قبول ایلدیکی صیره‌ده عیسی ــ اولجه

(۱) « سلطان سعادت قرینه [چلبی سلطان محمد] « ان آیة ملکه ان یأتیکم التابوت فیه سکینة» مضمونی اوزره خبر ورود تابوت معطر سلطانی وصول بولدی . » استقبالده مجدداً عیون اعیان اشك خونین ایله کریان اولوب کنبد بلند پایهٔ سپهر مینا فامی غریو وناله‌ء نا کامی» ایله دولدردیلر. پادشاه بومعنایی ادا ایلدی :

رباعی

این چرخ جفا پیشهٔ محنت بنیاد * هرکزکره بستهٔ مارا نکشاد ؛
انجاکه دلی دیده‌که داغی دارد، * داغی دکرش بر سر آن داغ نهاد.

دعای مغفرت یلدرم خانی، استدعای ارتقای دولت سلطانی ایله تذییل اولندی. تاج‌التواریخدن، جلد ۱، ۲۲٦ و ۲۲۷.

(۲) براتوتیده سعدالدین، ص ۲۷۷ .

(۳) نشری، ورق ۱۳۳ . ادریس، ٥، ۱۲، برنجی محمدك سلطنتی حکایه‌سی براتوتیده سعدالدین، ص ۲۸۲ .

(٤) نشری، ورق ۱۳۲ . سعدالدین، ص ۲۸۳ .

بیان ایتدیکمز وجه ایله بایزیدك مملکتلرینی آلدیغی و تیمورك حکومتلرینه اعاده ایلدیکی ـ آیدین ، صاروخان ، تکه، منتشا بکلریله قرداشی علیهنه یکیدن عقد اتفاق ایلدی . متفقلر اردوسی یکرمی بیك کشی‌یه بالغ اولدیغی حالده محمدك اون بیك عسکرینه‌مقاومت ایده‌مدی. اتفاق بوزیله‌رق بو بکلر بر برینی متعاقب اطاعت کوستردیلر. صاروخان بکی خضر شاه حمامده ایکن اسیر ایدلدی . اعدام اولنمازدن اول غالبدن برلطف مخصوص اولمق اوزره مغنیساده اجدادینك مقبره‌سنه دفن ایدلمسنی طلب ایله اسلافی طرفندن انشا اولنان جامعلرك، خسته خانه‌لرك، مدرسه‌لرك، هیچ تخریب (۱) ایدلمه‌مسنی نیاز ایلدی. بوایکی آرزوسی قبول ایدیله‌رك کندیسی شجیعانه ترك حیات ایتدی . کرمیان بکی یعقوب بك ، محمدك تقربی حقنده ایلك خبری آلیر آلماز قلعه‌لرینك مفتاحلرینی تسلیم ایده‌رك شو صورتله ، خضر شاهك اوغرادیغی فلاکتدن خلاص اولدی . بدبخت عیسایه کلنجه ، قرەمان قیالری ایچنده برالتجاکاه آره‌مقده اولدیغی حالده آنقره محاربه‌سندن صوکره قرداشی مصطفی کبی اورته‌دن غائب اولدی [۲۳] .

عیسی افق سیاستدن منخسف اولور اولماز قدرتی کیتدکجه توسع ایتمکده اولان محمد ـ بوزمانه قدر ایکی برادری آره‌سنده‌کی جنکلرك استراحت جویانه تماشاجیسی بولنان ـ سلیمانی کندیسنه دها قورقونج بررقیب بولدی. بیزانس ایمپراطورلغی تختنی ییقلمق اوزره کوره‌رك اون سنه‌دن بری کندیسنی اوزاق طوتمش اولان مانوئەل پالەئولوغ ، بایزیدك وفاتی وتیمورك تعرضاتی اوزرینه عثمانلی قوای عسکریه‌سنك ایمپراطورلق ممالکنی تخلیه‌سی عقیبنده ینه جالس تخت اولمش و بومدت ظرفنده بایزیدك وصایتی آلتنده و اونك هوساتنه کوره کندی یرینه حکم فرما اولان یکنی یانی‌یه تسالیه حکومتنی تفویض ایلمشیدی . سلیمان ایله عقد ایلدیکی اتفاق ـ که یکنی اولان بر پرنسسك عثمانلی شهزاده‌سیله ازدواجندن دولایی کسب قوت ایتمشدر ـ کندیسنه فائده بخش اولدی . بونك اوزرینه یالکز سلانیك ایله ستیرمونه Strymon قدر امتداد ایدن اراضینك دکل ، پانیسدن وارنه‌یه قدر قره دکیز ساحلی اوزرنده‌کی مواقعك‌ده اعاده‌سنی طلب ایتدی (۲) . ایمپراطورك معاونتلری بدلی اولمق اوزره مهم موافقتلره‌مجبوراولان سلیمان بوتکلیفی قبول‌ایتمش‌ایدی. ادرنه‌ده حساب ونهایتدز

(۱) سعدالدین، ۲۸۵ .

(۲) دوقاس، ۱۷، ص ۵۳ .

بر عیش سفیهانه‌یه مستغرق اولان شهزاده ، محمدك مظفریات اخیره‌سی اوزرینه اوبایغینلق حالندن چیقدی. عیسانك هزیمت قطعیه‌سندن آز اهمیتلی اولمیان بر وقعه‌ده آناطولی ولایاتنه عزیمتنی تعجیل ایلدی. بووقعه ازمیر والیسی جنیدك خیانتی ایدی.

بایزید، آیدین ایالتندن متصرف قدیمی اوموری طرد ایتدیکی زمان بو ایالتك حکومتنی قره صو باشینك اوغلی جنیده (١) تفویض و اونی ازمیره اقامه ایلمش ایدی. تیمورك اوموری حکومتنه اعاده ایتمسی اوزرینه جنید ، آیاثلوغی مقر اقامت اتخاذ ایدن اوموره اعلان حرب ایلدی (٢) . جنید ، آیاثلوغه استیلا ایله اومورك النده‌کی ممالکی شهزاده سلیمان نامنه ضبط ایتمکده اولدیغنی بیان ایده‌رك اوندن استمداد ایتدی . آیدین حاکمی اومور، بغتةً کوردیکی هجوم اوزرینه منتشا حاکمی اولان عموجه‌سی الیاس بکه التجا ایلدی . منتشا حاکمندن آلتی بیك کشیلك بر قوۀ امدادیه آله‌رق جنیدك باباسی اولان قره صو باشینك آنجق اوچ بیك کشی ایله محافظه ایتمکده اولدیغی آیاثلوغی تکرار النه کچیردی. قره‌صو باشی، ازمیردن اوغلی امدادینه یتیشه‌مکسزین اسیراولدی. جنید، پدرینی استخلاصه عزیمتله محبوس بولندیغی ماه‌لوس قله‌سندن چیقارمغه موفق اولدقدن‌صوکره تکرار آیاثلوغ اوکنده‌کوروندی. اومورله مصالحه‌یه کیریشه‌رك قیزینی تزوج وعسکرینك قوماندانلغنی درعهده ایلدی. بر مدت صوکره آیدین حاکمی وفات ایلدیکندن جنید اونك ممالکنی یعنی الاشهر وساردسدن (Sardes) نیمفوسه (Nymphæus) وارمونه (Hermon) قدرمندرس نهری اوزرنده‌کی بتون بلاده وارث اولدی (٣) . سلیمان ، کرك خیانت‌واقعه‌سندن دولایی جنیدی تأدیب ایتمك ایچون ، کرك پارلاق موفقیتلری حسدینی تحریك ایتمکده اولان محمد علیهنده‌کی غرضنك سوقیله اللسپوندن مرور ایله بروسه اوزرینه یورودی. شهر، درحال شهزاده‌یه قپولرینی کشاد ایلدی، جنید، فورطنه‌یی کچشدیره‌بیلمك ایچون ـ بردقیقه وقت غائب ایتمکسزین ـ قره‌مان‌وکرمیان بکلریله عقد اتفاقه چالشمق‌اوزره قونیه‌یه‌واورادن‌کوتاهیه‌یه کیتدی. مقصدینه‌ده موفق‌اولدی. قونیه‌بکی اوتوز بیك کشیلك بر قوۀ معاونه ویرمکله برابر قومانداسنی بالذات درعهده ایلدی.

---

(١) دوقاس. Καρασούπασης (قاراسو پاـ یس) ، جنیدایچون Tζινειτ (جینیت)

(٢) کذلك، ص ٤٥ .

(٣) دوقاس ، ١٨، ص ٤٥ .

كرميان بكى اون بيك كشيلك بر فرقه كتيردى . جنيد بو يكى متفقلرينك قوتنه كنديسنك آنجق بش بيك كشيدن عبارت عسكريله التحاق ايلدى. سليمان يكرمى بش بيك نفره واران اردوسنه اولوآباده برجيد رسمى اجرا ايتديردكدن صوكره برغمه‌يه وصوكره ازميره كيده‌رك اردوكاهنى آياثلوغه آلتى فرسخ مسافه‌ده مه‌زاوليونه قوردى. بوصيره‌ده جنيد خبر آلدى‌كه متفقلرى كنديسنى سليمانه تسليم ايتمك نيتنده‌درلر . نه ياپه‌جغنى درحال قرارلاشديردى . آياثلوغده‌كى سرايندن كيجه بر باشنه چيقه‌رق سليمانك اردوكاهنه عزيمتله، بوينده ايپ، (١) كمال ندامت حالنده شهزاده‌نك حضورينه چيقدى (٢). قره‌مان وكرميان بكلرى، شفق وقتى جنيدك چادرى خالى قالمش اولديغنى كورملريله اردوكاهلرينى تركه استعجال ايده‌رك غايت انتظامسز برصورتده مندرس ساحللرى بوغازلرينه قدر چكلديلر . جنيدك فرارى متفقين عسكرينك پريشانلغنه باعث اولديغندن سليمان اردوسنك باشنده غالسوس (Galesus) تپه‌سى قربنده‌كى نهر اوزرنده بولنان كوپريدن كچه‌رك مظفرانه آياثلوغه كيردى . فقط اوراده تمايلات سفيهانه‌سنه مغلوب اوله‌رق ينه شايان نفرت برمعيشته تسليم نفس ايلدى (٣) .

بوصيره‌ده بتون عسكريله آنقره اوزرينه چكلمش اولان وزيرى على پاشا سلاسل قلعه‌سنى محاصره ايلدى. شهزاده محمد طرفندن قلعه‌يه تعيين اولنان قوماندان يعقوب بك بر مزيت فوق العاده ايله مدافعه كوستردى . محمد ، قوماندانلرندن توغوران بكك (٤) خيانتندن دولايى توقادده غايت مخاطره‌لى بر حالده بولنمقله برابر يعقوب بكه صوكدرجه‌يه‌قدر مقاومت‌ايتمسنى وكنديسنك قريباً مطلقا امداده كله‌جكنى تبليغه وقت بولدى. على پاشا مكتوبى النه كچيره‌رك بسبتون ضدى اولمق اوزره برباشقه‌سنى يازدردى كه بونده كويا محمد، امداده كله‌ميه‌جكى جهتله قلعه‌نك تركى ايچون يعقوبه رخصت ويريوردى (٥) . آنقره على پاشا طرفندن ضبط ايدلمش اولديغى حالده محمد، شهرى استرداد ايتمك اوزره قلعه‌نك ديوارلرى آلتنده كوروندى (٦). استرداده

---

(١) خواجه‌نك تعبيرنجه كفن دركردن. (مترجم)

(٢) دوقاس، ١٨، ص ٤٧ .

(٣) دوقاس، ص ٤٧ .

(٤) طوبوران بك. (مترجم)

(٥) نشرى، ادريس، براتونيده سعدالدين، ص ٢٩١ .

(٦) بزم تاريخلره كوره امير سليمان آنقره‌يى بالذات محاصره ايتمشيدى . « چلبى شهزاده محمد، اولجه آنقره‌نك محافظه‌سنى يعقوب بكه تفويض ايده‌رك سيواس و توقاد جهتلرينه چكلمش

موفق اوله‌میه‌جغنی آکلایه‌رق وفقط بوقدر مهم بربلده‌نك ضیاعندن دولایی جسارتنه خلل کتیرمیه‌رك شهزاده بروسه‌یه توجه ایلدی . بیوك قرداشی سلیمان بروسه‌ده معتادی وجه ایله حظوظ نفسانیه‌سی ایچـنده موقع خطرناکنی اونوتمش ایدی. سقاریه‌کنارلرنده سلیمان اردوسنك پیشدارقوماندانی‌اولان‌سلیمان (١)وظیفه‌سنی اخطار ونهری‌کچمکه چالشمقده اولان محمدك تقربنی اخبار ایتمك اوزره کلدیکی زمان سلیمان حمامده ایدی . سلیمانك ایلك فکری روم ایلنـه کچمك اولدی ؛ لکن علی پاشـا بو آلچاقجه فراره شدتله مخالفت ایده‌رك یکیشهر طرفنه طوغرو کیدوب کافرپیکاری بوغازینك مدخلنده خصـمیله محاربه‌یه طوتوشمق لازم کله‌جکنه افندیسنی اقناع ایلدی (٢). اوصیره‌ده ـ مقدم بر قوماندان اولدیغی قدر حیله‌کار برسیاسی اولان ـ

ایدی. یعقوب بك‌محافظه ومدافعه‌یه اقدام ایتدیسه‌ده صدراعظم علی‌پاشانك بردسیسنه‌آلداندی. شویله‌که : محاصرینك کثرت و شدتـه قلعه‌نك طیانه‌میه‌جغنه دائر یعقوب بکك مریضه‌سنه جواباً چلبی ، قریباً یتیشه‌جکنی و رمدت دها طیانلسنی مشعر بر مکتوب یازمشیدی. علی پاشا بوندن نصلسـه خبردار اوله‌رق نامه‌رسلری طوتدیروب مکتوبی اخذ ایله عباراتنی تحویل ، یعنی امداد ممکن اولمدیغندن قلعه‌نك تسلیم اولنمسی صورتنه تبدیل ایده‌رك اصلا سزدرمکسزین ینه نامه‌رسلره وردی، وبونلرك فرارلرینه مسـامحه کوستردی . اونلرده فرصت بولدق زعمیله قاچوب مصنع جوابنامه‌یی یعقوب بکه ایصال ایتدیلر. علی‌پاشانك حیله‌سی مثمر اولدی. چلبی، متعاقباً آنقره‌یی قورتارمق ایچون یاقین بر محله کلدیکی‌حالده آنقره تسلیم اولنمشیدی. بودرجه‌دن صوکره چلبی، کندیسـنی سلیمانك اردوسنه اورمقده فائده کورمیه‌رك یوکسـك طاغلره چکلدی . امیر سلیمان آنقره‌دن ایلری‌یه وارمش ایسه‌ده هر واردیغی یرده مدافعه کوردیکی کبی چلبی‌ده بر طرفدن فرصت دوشوردکجه باصقین وردیکندن بروسه‌یه دوندی. چلبی، عسـکرینك آزلغندن دولایی کندیسـنی تهلکه‌یه آتماز ، سلیمانك لاقیدانه حرکتنه نظراً دبدبهٔ شوکتی چوق سورمیه‌جکنی بیله‌رك فرصت کوزه‌در ایدی. خبر صحیحدن خلاصه، جلد ٢، ص ٩٦ .

(١) سلیمان صو باشی .

(٢)سلیمان، بروسه‌ده ینه‌عیش وعشرته‌دالدیغی، عسکرینك‌چوغی داغلدیغی‌جاسوسلر طرفندن خبر ویرلمسیله محمد دشمنی غفلتده ایکن باصمق اوزره بروسه‌یه طوغری‌عزیمت وصقاریه‌کنارینه مواصلت ایلدی. نهرك جوشغونلغی زمانی ایدی. شهزاده کچیدیری آرارکن امیرسلیمان طاقمندن بری بونلری کوروب افندیسـنه خبر کوتوردی . امیرسلیمان دهشته دوشه‌رك قاچمغی قوردی. صدراعظم نصیحت وجسارت ویره‌رك عسکر طوپلانجه‌یه قدر خصمی اویالامق اوزره اورنوسی موجود عسکرله چلبینك اوزرینه کوندردی. چلبی، اورنوسی بوزدی ، قاچیردی. لکن یوللر صعب وسنکستان اولدیغندن ایلری سوکه‌مدیکی کبی علی پاشا بر دسیسه دها استعمالیله چلبینك ذهننی بولاندردیغندن وامیر سلیمانك عسکری پی‌درپی طوپلاندیغندن شهزاده ینه آماسیه وتوقاد طرفلرینه چکلدی، خبر صحیحدن خلاصه، جلد ٢ ص ٩٩، ١٠٠ . امیرسلیمانك حالنی، وعلی پاشانك دسیسه‌سنی مورخ شمدی تفصیل ایده‌جکدر . فاصلهٔ سلطنتده شهزاده‌لرك جنکلری بزم تاریخلرجه صور متخالفه‌ده روایت اولندیغندن ذیل مترجمده تدقیق ایدیله‌جکدر. (مترجم)

وزیر، محمده کمال اخلاصی متضمن بر مکتوب یازدی. صداقتنك دلیلی اولمق اوزره خبر ویریوردی‌که اردوسنده کندیسنك علیهنده بر فساد ترتیب اولنمقده‌در و باشلیجه ضابطلری سلیمانك بایراغی آلتنه کچمکی قرارلاشدرمشلردر. محمد، بو اخطاری اولا لایق اولدیغی وجه ایله، یعنی برخدعهٔ حربیه اولمق اوزره تلقی ایلدی. آنجق برقاچ کون صوکره شرابداری الیاس، دشمن اردوسنه قاچدیغندن باش قوماندانی بایزید پاشانك رأیی موجبنجه رجعت ایله اولا توقاده، صوکره آماسیه‌یه چکلدی (۱). قرداشنك رجعتی خبری اوزرینه سلیمان، محافظلرینك همان هیچ مدافعه‌سز تسلیمیت کوستره‌جکلرینه امین اولدیغی سیوری حصار قلعه‌سی اوکنه کیتدی. بر کوچك قول اردو ایله بو موقعی محاصره ایدرکن قرەمان بك – جنیدك آیرلمسندن دولایی مجبور اولدیغی رجعتدن ترتب ایدن محجوبیتك تعمیری ایچون مناسب زمان حلول ایتدیکنی ظن ایده‌رك – بتون قوتیله شهزاده‌نك اوزرینه یوریدی. سلیمان، بو یکی مخاطره‌دن خبردار اولنجه مقابله ایچون آورنوسی کوندردی. اورنوس بك دشمنی آق سرایدن اوته‌یه قدر کوز آچدرمقسزین تعقیب ایتدی. قرەمان، سلیمان اردوسنه بر باشنه مقاومت ایده‌بیله‌جك‌قدر قوته مالك اولمادیغندن اوزمان قیر شهری یاقینلرنده بولنان محمد ایله ائتلاف ایتمکه قرار ویردی (۸۰۹-۱۴۰۶). شهزاده ایله قرەمان، جماله (۲) قلعه‌سنده ملاقات ایله سلیمانه قارشی براتفاق عهدنامه‌سی عقد ایتدیلر (۳). بو دفعه‌ده اورنوس بك بونلرك قوای مجتمعه‌سنه مقاومت ایده‌میه‌جکنی حس ایده‌رك همان آنقره اوزرینه رجعت ایتدی (٤). شو وقایع اوزرینه موسی، توسیع شقاق ایله حربی سلیمانك ممالکنه نقل ایچون – آوروپا طرفنه کچمك اوزره عرض نفس ایده‌رك (٥) – محمد کندی تصوراتنه پك مساعد اولان بو تکلیفی قبوله مسارعت

(۱) براتوتیده سعدالدین، ص ۲۹٦.

(۲) خواجه صنعت لفظیه کوسترمك اوزره کله‌دن استفاده‌یی اونوتماز: قرەمان اوغلی «قیر شهره کلدی، اول شاه ماه جاله (*) جاله قلعه‌سنده ملاقی» اولدی. (مترجم)

(۳) براتوتیده سعدالدین، ص ۲۹۸. محمد ایله قرەمان بکی آره‌سنده‌کی بو معاهده‌یی قالقوندیل‌ده ذکر ایدر؛ ٤، ص ٥٧: *Asiæ imperio facile patitus est adjudantibus Caramano*, etc. فرانزه‌سه‌ده مراجعت، ۱، ۱، ۲۹.

(٤) اورنوس «انکوریه جانبنه واریلوب سلاسل قلعه‌سنه استظهار واستعلام احوال دشمن انتظاره ایدلمسنی توصیه ایتدی. تاج التواریخ، جلد ۱، ص ۲٤۷. (مترجم)

(٥) محمدك اردوسنده بولنان موسی چلبی صامسون و سینوب معبرندن قره دکیز کمیلریله کچمکی تکلیف ایتمشیدی. کذلك. (مترجم)

(*) چلبی سلطان محمد اوزمان کنج اولمقله برابر غایت کوزل ایدی.

ایلدی. موسی، اولا اسفندیارك نزدینه عزیمتله اوندن معاونت ایستدی، فقط اوبکدن مساعد جواب آله‌میه‌رق قونیه یولنی طوتدی . مؤخراً افلاق حکمداری ، آوروپا طرفنده‌کی ولایات عثمانیه‌نك ناخشنود اهالیسی اوزرنده موسانك حکومت ایتمسی مناسب اوله‌میه‌جغنی اسفندیاره اشعار ایتمش اولدیغندن شهزاده موسی اولجه مظاهرتنی رجا ایدوب ده موافقتنی آله‌مادیغی اسفندیار بکك نزدینه تکرار عزیمت ایتدی. بو دفعه نائل مقصود اولدی. اسفندیارك و اولاح حکمدارینك معاونتلرینی تأمین ایلدکدن صوکره ـ روم ایلی طرفنه گچه‌رك آسیایی غرق خون ایدن محاربه ایچون اوطرفده بر بیوك فصل آخر آچمق اوزره ـ مسارعةً اجرای تدارکات ایلدی [۲۴] (۱).

قرداشی موسانك شوحرکت خصمانه‌سنك ایقاع ایلدیکی مشکلات جدیده‌یی خبر آلان سلیمان آناطولی طرفنده ضبط ممالك تصورینی ترك ایله کلیبولی معبرندن قارشی‌یه گچدی . آوروپا طوپراغنه آیاق باصار باصماز ایلك ایشی ، مدت غیبوبتنده کلیبولی استحکاماتنی تجدید ایتمش اولان جنویز نه‌غرو (Negro) یی برچوق هدایا ایله تلطیف وجنیدی اوخری حکومتنه تعـیین ایتمك اولدی (۲) . اوندن صوکره متفق اولان ایمپراطورك اعطاسنی تعهد ایتـدیکی قوهٔ امدادیه‌یی ایستمك اوزره قسطنطینیه‌یه یاقلاشدی (۳) . بو صیره‌ده موسی، صرب قرالی اتیه‌ن ایله افلاق پرنسی میرچه‌نك (Myrtché) نك تدارك ایتمش اولدقلری ایکی فرقه ایله سلیمانك اوزرینه دوغری ایلریله‌مش ایدی . ایکی شهزاده‌نك اردولری برنجی دفعـه اوله‌رق بیزانس قربنده تقابل ایتـدیلر . روم ایمپراطوری طرفندن کوندریلن مأمورلرك خفیاً جاب ایتمش اولدقلری صرب عسـکرلری دها محاربه‌نك بدایتنده سلیمان طرفنه گچدیلر . سلیمان برخدعهٔ حربیه اولمق اوزره شهرك خندقلرینه قدر چکلمش ایدی. موسانك، بغتةً صورت فرار کوسترن آناطولی عسکرینی تعقیب ایتمسنه مسامحه ایتدی. موسی بونلری

(۱) «مکر افلاق حاکمی موسی چلبینك اول جانبه [اسفندیار جانبنه] توجهین استماع ایتمش واسفندیاره ایلچی کوندروب موسی چلبینك» کوندرلمسنی یازمش. موسی چلبی‌یه‌ده کلدیکی حالده ممالکنی (؟) وقیزینی ویره‌جکنی بیلدیرمش. اونك اوزرینه اسفندیار ، اولجه شهزاده‌یه موافقت کوسترمدیکندن دولایی اعتذار و سینوبده حاضرلادیغی کمیلرله شهزاده‌یی اعزام ایلدی . موسی چلبی آز وقتده افلاق ساحلنه یتیشـه‌رك افلاق بکی چلبی‌یه رهبرلك ایتدی . تاج التواریخدن خلاصه، جلد ۱ ، ۲۴۸ . (مترجم)

(۲) دوقاس، ۱۹، ص ۴۸ .

(۳) قالقوندیل، ٤، ص ٥٥ .

تعقیب ایده طوزسون ، سلیمان پوصو قورمش اولدیغی محلده وخندق ایچنده اووقته قدر کندیسیله برابر مختفی اولان بش یوز منتخب سواری ایله دشمنك دیکر قسمی اوزرینه آتیله‌رق اونلری رجعته اجبار و دوغریجه موسانك اردوکاهی اوزرینه یورییه‌رك مقاومت کورمکسزین ضبط ایلدی . موسی، فراریلری تعقیبدن یوریله‌رق کری دونوب‌ده اردوکاهی برادرینك معیتنده‌کی عسکر طرفندن ضبط ایدلمش اولدیغی کورنجه غلبه‌دن امیدینی کسدی وشو محاربه‌ده یالکز افلاق عسکری صادق قالدقلرندن افلاق بکنك ممالکنه دوغری دولو دیزکین قاچدی (٨٠٩-١٤٠٦) . بر مدت اوراده سرسری و سفیل صورتده عمر کچیردی . بعضاً بالقان بوغازلرنده صاقلانیر، بعضاً حامیسنك نزدینه کیده‌رك بك‌ده امنیتلی اولمیان بر التجاکاه آراردی . سلیمان ادرنه‌یی یکیدن ضبط ایده‌رك یالکز بیزانس ایمپراطوری طرفندن دکل، عثمانلی دولتی ممالکنه مجاور اولان بتون خرستیان ملتلری طرفندن ایکنجی‌دفعه اوله‌رق عثمانلیلرك متبوعی وسلطانی اولمق اوزره طانندی (٨٠٩-١٤٠٦) .

سلیمانك بوموفقیات حدیده‌سی عقبنده عثمانلیلر قارنیول (Carniol) (١) ایالتنی برنجی دفعه اوله‌رق تسخیر ایله (٩ تشرین اول ١٤٠٨) کذرکاهلرنده تصادف ایتدکلری هرشیئی تالان ایده‌رك غنیمت کلیه‌یه دسترس اولدیلر . استیلا ایلدکلری شهرلردن‌مه‌تلینغ (Mœttling) برترك استیلاسنك‌بتون شدائدینی وهمان کافهٔ اهالیسنك اسارتنی کوردی (٢) . ینه اوزمانه دوغری وندیك جمهوریتی - که ازمیرك ضبطی صیره‌سنده برنجی دفعه اوله‌رق بر ترك پرنسیله، یعنی صاروخان بکی اومور بك (موریاسان) ایله مناسباته کیرشمش ایدی - عثمانلیلرك صیق صیق وقوعه کلن تعرضلرندن امین قالمق ایچون سلیمان ایله‌ده اویله برعهدنامه عقدینه مجبوریت کوردی. عهدنامه‌نك مباحثهٔ شروطنه جمهوریت طرفندن آندروس (Andros) آطه‌سی حاکمی زه‌نو (Zéno) مأمور اولدی . پاتراسك (Patras) جمهوریته ترکی ضمننده وندیك حکومتیله بیزانس ایمپراطوری آره‌سنده اخیراً وقوعه کلن مذاکراتی (١٤٠٨) حسن اکمال ایتمش اولان زه‌نو، جمهوریتك سلیماندن طلب ایتمکده اولدیغی خصوصاتی‌ده استحصال ایلدی (١٤٠٩) ؛ یعنی عقد اولنان معاهده موجبنجه سلیمان - وندیکك

(١) آوستریانك جنوب غربیسنده وایستریانك شمالنده. بزم قدیم تاریخلر بووقایعدن بسبتون ساکتدرلر. (مترجم)

(٢) والوازور Walvasor ، ١، ١٥، جلد ٤، ص ٣٢٩ و١، ١١، ص ٣٨٩ .

آرناوودلقده‌کی بتون اراضیسی ایچون هر سنه بیك آلتی یوز دوقا ویرکی ویرلمك شرطیله (۱) ـ جمهوریت اراضیسنه تعرض ایتمه‌مکی تعهد ایلیوردی . وندیکك عثمانلیلرله عقد ایلدیکی ایلك عهدنامه بودر.

وندیك عهدنامه‌سی تصدیق اولنور اولنماز بوسنه تاجی ایچون بربریله منازعه ایتمکده اولان ایکی پرنس ، یعنی توارقو (Thwarko) و اوستویو (Ostoyo) ـ ایکیسی‌ده بر عثمانلی اردوسنك معاونتنه نائل اولمق ایچون ـ سلیمانه کندیلکلرندن مبالغ کلیه عرض ایتدیلر. سلیمان، بکلرك تقدیم ایتمکده اولدقلری اون بیك دوقه‌یی قبول ایله برابر آره‌لرنده منازع فیه اولان اراضی‌یی براوجندن براوجنه قدر تخریب ایتمکدن‌ده واز کچمدی (۲) .

موسی خفیاً بریکی اردوجمعیله اوغراشمقده ایکن سلیمان، ادرنه‌ده اخلاقه مغایر سفاهتنه دالدی . بیزانس ایمپراطوری حیثیت ووظیفه حسنه دعوت ایتمکه چالشدی ایسه‌ده هیچ فائده‌سی اولمدی؛ شهزاده، بیزانس ایلچیلرینك اخطاراتنه هیچ قولاق ویرمدی . قوهٔ مفکره‌سنی سرخوشلقله ابطال ایده‌رك کیجه‌لرینی سفاهته ، کوندوزلرینی اویقویه ویره‌بیلسین‌ده ولوکه قورقونج برفورتنه‌ظهور ایتمش اولسون، بوکا اصلا اهمیت ویرمزدی . ابتلای حظوظ کندیسنی اویله تسخیر ایتمش ایدی‌که بتون مدار اشتغالی بوندن عبارت ایدی . قلبنده باشقه هیچ بر حس یر بوله‌مز ایدی . برکون بولنی شاشیرمش برکیك، اردوکاهنده بر آز کورولتی‌یه باعث اولمسی اوزرینه نیم مست اولان سلیمان حیوانك بوینوزلرندن برنده بر شراب شیشه‌سی معلق اولوب اولمدیغنی سؤال وا کر اویله برشی وارسه قالقوب آله‌جغنی علاوه ایلمشدر. بوانتظامسز حیات، هرکون تجدد ایدن بوافراطلر بایزیدك اوغلنده طبیعتك بخش ایلدیکی مزایای حسنه‌یی محو ایتدی. شجیع ، خیرخواه منصف اولدیغی حالده قورقاق ، ظالم ، حق ناشناس اولدی. حال بوکه قارشیسنده بسبتون باشقه طبیعتده بر دشمن بولنیوردی ؛ چونکه موسی مقدم ومتبصر ایدی [۲۵]؛ موقعنك بتون فوائدندن حصه‌دار اولمه‌نك یولنی‌ده بیلیردی . واقعا سرت وحدید اوله‌رق طبیعتنده‌کی میلان ظلمه وحشیانه بر صغوق

---

(۱) لوژیه Laugier وندیك تاریخی، جلد ۰، ص ۳۰۸ .

(۲) لوسیوس Lucius ، ۰ ، ٤ ، ص ۲۰۱ ؛ اوندن نقلاً شیمه‌ك (Schimek) نام مؤلفك *Politische Geschichte des Königreichs Bosnien* بوسنه قراللغی تاریخ سیاسیسی، راما Rama ، ص ۹۸ و ۱۰۰ .

قانلیلق علاوه ایتمش ایدی؛ لکن بتون افعالی درین برحسابك نتیجه‌سی اولمقله برابر بر احتیـاط اندیشه‌کارانه نشانه‌سنی حاوی ایدی. شو حالده بو ایکی شهزاده مجادله‌ده یکدیکرینه معـادل بولنیورلردی . ایکی رقیبدن هانکیسی دها فعال ایسـه البته او غلبه ایده‌جك ایدی.

سلیمان، الك عادی اکلنجه‌لره حصر حیات ایتمش اولدیغی حالده موسی بردن بره ادرنه دیوارلری آلتنده کورولدی . میخال اوغلی بو خبری سلیمانه تبلیغ ایچون نزدینه عزیمتده استعجال کوستردی ایسه‌ده سلیمان هیچ اهمیت ویرمیه‌رك ـ لاقیدانه ـ بربیت فارسی ایرادیله جواب ویردی [٢٦]. اوندن‌صوکره اختیار آوره‌نوس کله‌رك افندیسـنی دالمش اولدیغی اودرین عطالتدن چیقارمغه چالشـدی. سلیمان دیدی‌که : «اختیار،سن دلیمیسك که بویله‌خیاللرله بنم ذوقمی بوزمغه کلیورسك؟ بوموسی کیمدرکه علی‌العجله باشنه طوپلدیغی دیرتی عسکرله بندن تخت آلمق املنده بولنسون ؟ » شو صورتله دفع ایدیلن آوره‌نوس، یکی چری آغاسی حسن آغایه کیده‌رك حالدن شکایت ایلدی. اوده برقاچ مؤثر سوز ایله سلیمانك حمیتنی تحریکه اوغراشدی. سلیمان، آغانك جسارتندن واخطاراتنك آز احترامکارانه برصورتده بولنمسندن‌منفعل اوله‌رق صقالنك بر قلیج ایله (١) تراش ایدلمسنی امر ایتدی. حسن، یوزی چیزکیلر ایچنده آت ایله اردوکاهی دولاشه‌رق دوچار اولدیغی تحقیری یوکسـك سس ایله آ کلادیر وامرایی کندیسـیله برابر موسانك صفوفنه کچمکه تحریك ایلر ایدی. آغانك دعوتنه ـ اوچ کشیدن ماعدا (٢) ـ بتون امرا موافقت ایتدیلر (٨١٣-١٤١٠) ؛ بو اوچ کشی سلیمان ایله برلـکده استانبول یولنه دوغری قاچدیلر . سلیمانك عسـکری طرفندن اکثریا سوء معامله کورمش اولان طوغونجی(٣) کویی ترکمنلری فراری شهزاده‌یی البسـه‌سنك احتشامندن وآتنك طاقتندن بیلدیلر . سواری وماهر تیرانداز اولان بش‌قرداش، کچوب کیتمسنه ممانعت نیتندن زیاده متبوعلرینی یاقیندن کورمك آرزوسیله سلیمانك اوکنه چیقدیلر. لکن شهزاده دوچار هراس اوله‌رق یاینی آلدی؛ بر اوقله قرداشلردن برینی ، صوکره ایکنجیسنی بر طرفدن بر طرفه دلدی . اووقت دیکر

(١) تیغ دلاك. سعدالدین. (مترجم)

(٢) قره‌جه بك، مقبل بك [تاج‌التواریخده قره‌مقبل. مترجم] واوروج بك. سعدالدین، ورق ١٦٧ . ادریس، نشری، عالی وصولاقزاده .

(٣) دوقاس، ١٩؛ قالقوندیل، ٤ [سعدالدینده دوکونجی]

اوچی بردن اوق آتدیلر. شهزاده آتدن دوشنجه اوزرینه یوریبوب باشنی وجودندن آییردیلر (١).

سلیمانك گذارش حیاتی واقعا صوك زمانلرنده لکه‌دار اولمش ایسه‌ده بسبتون شاندن عاری دکلدر (٢). روم‌ایلی طرفنده اون سنه سورن مدت سلطنتنده صناعاتی تشویقدن خالی قالمادی ، شوراسنه‌ده دقت اولنمالیدرکه احفاد عثمانیدن حقنده بویله بر مدیحه ایراد اولنه‌بیله‌جك ایلك حکمدار بودر . سراینده عصرینك اك بیوك شاعرلری بولنوردی. بونلردن بعضلرینی یاد ایده‌جکز: امام سلیمان چلبی‌که اورخانك سلاح آرقداشی اولان بیوك پدری محمود ، اورخان زاده سلیمانك روم‌ایلی فتحنه ابتدار ایتمك اوزره کلیبولی‌یه ایلك مرورنده بر نظم ارتجالی ایله [٢٧] شهزاده‌یی تبریك ایتمشیدی. سلیمان چلبی ولادت [حضرت] پیغمبری حقنده ایلك کتاب منظومك ناظمیدر. شعری بوکون دخی هروجه ایله مستحق اولدیغی برشهرته مظهردر (٣). بایزید و سلیمانك سراینده امرار حیات ایدن مشهور آدملر میاننده اسمی ادبیات عثمانیه تاریخنده موقع مخصوص اشغال ایدن وترکجه ایله لسان فارسیده محرر اشعاری تیمورك استیلاسنده محو ایدلمش اولان نیازی‌یی‌ده ذکر ایتمك لازم کلیر. بو زمانك بتون شاعرلرندن اك شهرتلیسی، شهزاده سلیمانك ـ برادری حمزه ایله برلکده ـ معیتنده بولندردیغی احمددر. احمدتیمورطرفندن غرق التفات وهدایا ایدلمشیدی (٤). برکون

(١) تاج التواریخك امیر سلیمانك ، امرانك اخطاراتنی دیکله‌مدیکنه ، فرار وعاقبتنه دائر تفصیلاتی ذیلده تلخیص ایدیله‌جکدر . (مترجم)

(٢) شهزاده سلیمان عشرته، حظوظات نفسانیه‌سنه دوشکون ایدی. لکن شجاعتده رستم، سماحتده حاتم ایدی. غایت کوزل ایدی. اسکندرنامه‌یی سلیمانك نامنه تنظیم ایدن مولانا احمدی جوائز وغیره ایله توقیر کورمشدر . بذل صدقاته ، خیراته مائل ایدی. هرکون بر قول آزاد ایدر واونلره احسانلرده بولنوردی . اصحاب استعدادی تلطیف ایدردی. ادرنه‌ده جامع عتیقك بناسنه باشلادیغی حالده هنوز ناتمام ایکن وفات ایتمشدر. موسی چلبی دخی اکمالنه موفق اوله‌میوب سلطان محمد زماننده ختام بولمشدر. سلیمانك مدت سلطنتی سکز ییل ایکی‌آی اون‌کوندر. ارتحالی ٨١٤ اوائلیدر. تاج التواریخدن خلاصه، جلد ١، ص ٢٥٥ و ٢٥٦ . (مترجم).

(٣) اوصاف جلیلهٔ پیغمبری‌حقنده سلیمان، آق‌شمس‌الدین، شوقی چلبی حسامی، لامعی، غنی زاده نادری، ریاضی، نشاطی، نحیفی چلبی، عارف افندی، کفقی، والی دیکر اشعار تنظیم ایتمشلردر. بوبابده نثراً اجلهٔ قلم ایدنلر میاننده شیخ ظهیرالدین، شیخ محمود شاهی، علاءالدین اخلاطی، دده افندی (بلیغ بروسوینك اثرنده، ص٥٥، هامش) ودیکرلری جالب‌نظر دقتدر. [تذییلاته مراجعت]

(٤) خانزاده، لطیفی، عاشق حسن، عالی.

شهنشاه ـ که احمدك عرفانی ، سربستانه بیان افکار ایتمسنی پك تقدیر ایدردی ـ کندیسیله برلکده حمامده بولنان شاعره «بنم دکرم نه‌در؟» دیه سؤال ایتدی. احمد «سکسان آقچه» دیدی. تیمور دیدی‌که: «بو، فوطه‌مك قیمتیدر». شاعر «بن ده اوکا قیمت بیچدم ؛ چونکه کندك بر پاره ایتمزسك.» جوابنی ویردی. شهنشاه، بو بدیههٔ سربستانه‌دن منفعل اولمق شویله طورسون ، شو سوزلری آغزندن قاچیرمش بولنان شاعری شاهانه مظهر مکافات ایده‌جك قدر علوجناب کوستردی [۲۸] . تیمور و بایزیدك هر ایکیسی اسکندر کبیر ایله مساوات امانده بولندقلری جهتله بو زمان قدیم قهرماننك فتوحاتی تاتار شهنشاهنك و سلطان بایزید ایله اوغلنك سرایلرنده اقامتی مدتجه احمده بیتوب توکنمز بر سرمایهٔ مصاحبه اولمش ایدی. بوشاعر، یکرمی‌درت کتابده اسکندرك تاریخنی و برادری حمزه کذلك یکرمی درت کتابده متنوع وقایع تاریخیه یازمشلردر. لکن هر ایکی اثرك علمی وادبی بر قیمتی یوقدر. احمدك شعری لطافتسزلکی جهتیله آز تقدیره مظهر اولدیغی کبی برادرینك تاریخلری‌ده هپ افسانه نوعندن اولدیغندن آز اعتبار بولمشدر . او درجه‌یه قدرکه بو زماندن بری حقیقته ناموافق کورینان هرحکایه شرقده حمزه نامه عنوانیله یاد اولنور. فرخ نامه وچنك نامه (۱) اسمنده‌کی اثرلرك صاحبی اولان احمد داعی سلیمانك سرای شطارت نمونده دها زیاده تقدیر اولنمشدر. بونلردن دها زیاده نافع اولمق‌اوزره، تیمورك اطبای [۲۹] مشهوره‌سیله رقابت ایدن طبیب آیدینلی حاجی پاشا بر طاقم آثار تحریرینه موفق اولمشدر . حاجی پاشا زمانمزده دخی طبه عائد ایکی اثر معتبری ومابعد الطبیعیات ایله فقهه عائد بعض آثاره یازدیغی شرحلری ایله معروفدر [۳۰] .

موسی، برادرینك وفاتیله روم‌ایلیده‌کی ایالات عثمانیه‌نك صاحب مستقلی اولنجه تخته جلوسیله برابر افلاقلیلر وبیزانسایلر حقنده دوستلغنی اظهار واعلان ایلدیکی کبی تمایلات ظالمانه و مستبدانه‌سنی ارائه‌ده تأخر ایتمدی . سلیمانی اولدیرمش اولان اوج قرداشلر موسانك امریله اقامتکاهلرینه کوندرلدکلری کبی ینه اونك امریله کویك بتون اهالیسی، ارکك، قادین، چوجق، برکلبه‌یه حبس ایدلدی؛ ظالم، برادری هرنه قدر کندیسنك دشمنی ایسه‌ده اسیرلر النده اعدام اولنمامسی‌لازم‌کله‌جکنی سویلیه‌رك کلبه‌یه آتش ویردیردی (۲) . اوندن صوکره متفق اولان صربیه قرالی اتیه‌نك

(۱) لطیفی، عاشق حسن، عالی.

(۲) دوقاس، جلد ۱۹، ص ۵۰ .

قسطنطینیه سورلری اوکنده خیانتنی تخطرله ممالکنه تجاوز و تخریب ایتدیکی کبی مملکتك دلیقانلیلرینیده آرقه‌سنه آله‌رق کتیردی، بقیهٔ اهالی عسکرینك قلیجی آلتنده تلف اولدی. اوچ قلعه‌نك محافظلری قلیجدن کچیریله‌رك موسی بو حرکت وحشیانه‌سنی لایق اولدیغی وجه ایله تتویج ایتمك اوزره خرستیانلرك نعشلری اوزرینه سفره‌لر قوردیره‌رق عثمانلی اردوسی رؤساسنه بر ضیافت چکدی (١). برنجی خلیفهٔ عباسی، ابوالعباس السفاحده بویله یاپمش ایدی، خاندان اموی اعضاسنی اعدام ایتدکدن صوکره قورقونج ضیافتده استعمال اولنه‌جق شراب، مظلوملرك قانیله قاریشمق ایچون اجساد اموات اوزرینه کنیش برسفره یایدیرمش ایدی (٢) .

موسی صربیه‌دن عودتنده سلانیکی محاصره و زیتوندن (لامیا) باشقه استریمون اوزرنده‌کی شهرلرك جمله‌سنی ضبط ایلدی. اوندن صوکره، او آرالق وفاتی وقوع بولان علی پاشانك اوغلی ابراهیمی بایزیدك حیاتنده اعطاسنی تعهد ایتمش اولدیغی ویرکی‌یی ایستمك اوزره بیزانس ایمپراطوری نزدینه کوندردی. ابراهیم، موسانك ظلمندن قورقه‌رق و بایزید طرفندن کندیسی کبی قسطنطینیه‌یه کوندرلدیکی حالده ایمپراطوره خفیاً مقاومت توصیه ایتمش اولان پدرینه امتثال ایده‌رك ایمپراطور مانوئلی موسانك تهدیداتنه اهمیت ویرمه‌مکه اقناع ایلدی . بعده موسانك نزدینه عودت ایده‌جك یرده ایمپراطورك بر مکتوبنی حامل اوله‌رق بروسه‌ده (٣) آناطولی ولایاتنك صاحبی بولنان محمدك نزدینه عزیمت ایتدی. موسی ، بو خیانتدن و دها زیاده ایمپراطورك روم‌ایلنده سلیمانك اوغلی اورخانی، آناطولیده دخی برادری محمدی کندیسنه رقیب چیقارمغه چالیشمش اولمسندن منفعل اوله‌رق سیروز و بەرویا طریقیله تساليا قطعه‌سنه کیردی. بالابانك خیانتی سایه‌سنده ایمپراطورك یکننی دردست ایلدی و یانی باله‌ئولوغك ولد طبیعیسی مانوئه‌لك قوماندەسی آلتنده‌کی بیزانس دونغماسنك بو یاقینلرده عثمانلی دونغماسنی پلاتا آطه‌سنده (٤) مغلوب ایتمش اولمسنه رغماً قسطنطینیه اوزرینه یوریدی (٥) . اوچنجی دفعه اولمق اوزره برعثمانلی اردوسی بیزانس ایمپراطورلری

---

(١) دوقاس.

(٢) ابوالفدایه ووقایع خلفا مورخلرینه باقیکز .

(٣) نشری، ادریس، عالی، براتوتیده، سعدالدین، ص ٢١٣ .

(٤) فرانزه‌س، ١، ٢٩. فرانزه‌س Σαμπανες بالابانه‌س دیور .

(٥) قالقوندیل، ٤ ، ص ٥٦، و٥٧ . فرانزه‌س، ١، ٢٩ .

پای‌تختنی محاصره ایلدی. شهزاده (۱) بیزانسك هپ کویلرنی بسبتون خالی بولدی؛ بونلرك اهالیسی شهره التجا ایده‌رك حسن قبول ایدلمش و مناسب زمانلرده ماهرانه وقوع بولان خروج و هجوملری عثمانلیلرك دها یاقیندن محاصره‌سنی منع ایتمکده بولنمش ایدی. بوهجوملرك برنده ایمپراطور مانوئلك سرایی ترجمانی، نیقولانوتاراسك اوغلی مقتول اولدی؛ بیزانسلیلر جسدینی قورتاردیلر، لکن ترکلرده باشنی آلوب کوتوردیلر. اوغللرندن برینك شویله بر خاتمهٔ حزن آوره دوچار اولمسندن متأثر اولان و ترق اوچ سنه صوکره قدرك ایکنجیسنی ده او صورتله محو ایده‌جکندن بی‌خبر بولنان باباسی رأس مقطوعی برقاچ یوز آلتون مقابلنده مبایعه ایلدی (۸۱۳-۱٤۱۰) (۲). ایمپراطور، شدائد محاصره‌دن زیاده صیقیله‌رق محمدی آناطولیدن روم ایلنه دعوت ایلدی. محمد، صدراعظم تعیین ایتمش اولدیغی ابراهیم پاشا طرفندن موسی ایله محاربه‌یه تحریك اولنه‌رق ککبوزه قاضیسی فضل اللهی (۳) عثمانلی اردو-سنك روم‌ایلنه نقلی ایچون اقتضا ایدن کمیلری ایستمك اوزره سفارتله قسطنطینیه‌یه کوندردی؛ کندیسی‌ده همان عسکرله اسکداره قدر کلدی. مانوئه‌ل، محمدك آناطولی ساحلنه ورودندن خبردار اولنجه ایمپراطورلرك رکوبنه مخصوص قدرغه ایله استقبالنه شتاب ایده‌رك طرفین آره‌سنده بر صلح ودوستی عهدنامه‌سی عقد و یمین‌ایله توثیق اولندی. ایمپراطور، شهزاده‌یی قسطنطینیه‌یه کتیره‌رك اوچ کون متمادی شنلك یاپلدی. دردنجی کون محمد، کندی قوتی و بیزانسلیلرك ضعیف برفرقهٔ عسکریه‌سیله خارجه هجوم کوستردی ایسه‌ده اینجکز قربنده مغلوب اوله‌رق (٤) عاجلاً رجعته مجبور اولدی. بر ایکنجی تعرض‌ده دها کوزل بر نتیجه ویرمدی (٥). خلاف انتظار ظهوره کلن بو مغلوبیتلر و سلیمان طرفندن اوخری والیلکنه تعیین اولنمش بولنوب ده تکرار آناطولی‌یه عودتله آیاثلوغه استیلا وشهزاده‌نك ممالکنی تهدید ایدن جنیدك موفقیاتنه

---

(۱) مورخ کرك شهزاده موسی وکرك مقدمجه شهزاده سلیمان حقنده بعضاً پادشاه تعبیرینی استعمال ایتمش وواقعا سعدالدین دخی بونلر ایچون مدت سلطنت حساب ایلمش ایسه‌ده بزجه صورت قبول عمومیسنه کوره - که ذاتاً مورخده بونی ترجیح المشیدی - اوعنوانی ایلریده تخصیصاً چلبی سلطان محمده اعطا ایده‌جکز. (مترجم)

(۲) دوقاس، ۱، ۱۹، ص ۵۱ .

(۳) برانوتیده سعدالدین، ص ۳۱۳ .

(٤) نشری، ورق ۱٤٥، سعدالدین، ص ۳۱٥ .

(٥) دوقاس، ۱، ص ٥۲ . فرانزه‌س، ۱، ۲۹ .

دائر آلنان خبرلر محمدك همان دائرهٔ حکومتنه عودتنی استلزام ایلدی (١) . جنید ، ازمیر و آیاثلوغه صاحب اولمسی اوزرینه محمد ایله پنجه‌لشمك امیدنده بولنیوردی. بوکا مقتدر اوله‌مدی، سلیمانك حیاتنده اوکا تابع اولدیغی کبی بودفعه‌ده محمدك متبوعیتنی تصدیقه مجبوریت کوردی (٢) . فیروز پاشا زاده یعقوب بك ـ که آنقره قلعه‌سنی تیموره قارشی شجیعانه مدافعه ایتمش ایدی ـ افندیسنك غیوبتندن استفاده ایده‌رك اوده رفع لوای عصیان ایلمش اولدیغی حالده متعاقباً شهزاده‌نك عاطفتنه دخالته مضطر اولدی. یعقوب بکك حیاتنه ایلیشلمدی، لکن زنجیربند اوله‌رق بولتا اوغلندن توقاده اعزام اولنه‌رق بدوی چارطاقلرنده تشبث جرأتکاریسنك جزاسنی چکمشدر (٣) .

محمدك متفق وولایات عثمانیه‌نك اقصای شرقیسنده قومشوسی بولنان ذوالقدر بکی عسکرینی انقره‌صحراسنده موسانك برادرینك‌اردوسیله برلشدیرمش‌اولدیغندن(٤) صربیه قرالی وبیزانس ایمپراطوریله متحدبولنان شهزاده‌ایله‌ذوالقدر امیری اوروپایه کچه‌رك بو اختلافاتی برضربه ایله بیتیرمکی قرارلشدیردیلر (٥). قسطنطینیه‌دن‌چیقه‌رق هنوز ویزه‌ده اردو قوردقلری وقت اورنوسدن بر مکتوب آلدیلر . اورنوس بو مکتوبده دولتی موسانك ظلمندن قورتارمق ایچون کندیلرینی حرکته تشویق ایله هم‌رأی ونصیحت،هم‌ده النده‌کی‌قوت ایله وعدمعاونت‌ایدیوردی. سلیمانك ارتحالندن صوکره موسی، متوفی برادرینه خدمت ایتمش اولان بکلری ادرنه‌یه چاغیردیغی وقت یالکز اورنوس کوزی کورمز براختیار واستراحته محتاج اولدیغندن بحث‌ایله اعتذار ایده‌رك موسانك امرینه اجابت‌ایتمه‌مش ایدی. موسی بو رؤیتدن محرومیت سوزینك بر بهانه اولمسنده شبهه ایلدیکندن اورنوسی اقامتکاهی اولان واردار یکیجه‌سندن چیقه‌رق ادرنه‌یه کلمکه اجبار ایلدی . اختیارك زیاده شکم پرورلکنی بیلدیکی ایچون

(١) سعدالدین ، نشری ، ادریس محمدك بروسه‌یه عودتنی یازارلر. دوقاس ١٩نجی باب نهایتنده جنیدك فرارینی سویلر.

(٢) نشری، ورق ١٤٤، عالی، ادریس. صولاقزاده، ورق ٢٤ سعدالدین، ص٣١٧.

(٣) نشری، ورق ١٤٨ . صولاقزاده، ورق ٢٩ .

(٤) ذوالقدر اوغلانك ورود ایدن تعهدنامه‌سی اوزرینه چلبی ، انکوریه صحراسنی موقع اجتماع تعیین ایدوب کندیسی ده او طرفه کیتدی . ذوالقدر اوغلی سلیمان بك کلنجه شهزاده‌دن پك چوق اکرام کوردی. «رابطهٔ وداد ومصاهرت علاقهٔ اتحاد ومظاهرتله متأبد اولدی . » سعدالدیندن خلاصه، جلد ٢، ص ٢٦٥. (مترجم)

(٥) سعدالدین ص ٣٢٢.

ضیافته دعوت ایله اونك الك سودیکی یمك اولان قوربغه بودلرینی ـ اورنوسك بو یمکی بکنه‌رك حیله‌سنی میدانه چیقاره‌جغنی امیدیله ـ اوکنه قویدیردی. فقط اورنوس احتیاط ایله حرکت ایلدیکندن موسی یمسنی امر ایدنجه‌یه هیچ ال طوقندرمادی(۱). او وقتدن بری موسانك قپوسنده خدمتدن معفو اولان اختیار عسکر (۲)، ظالمك تشویقات مبرمه واوامر متعدده‌سندن قورتلق ایچون بر فرصت ظهورینه جسورانه انتظار ایدییوردی. محمدك اوروپایه مروری خبری اوزرینه اوکا مکتوب یازه‌رق طوغریجه صربیه‌یه کیتمسنی وتسالیا آلای بکلری براق بك، یکیت پاشا ایله ترحاله (Tricca) قوماندانی سنان بکی کندینه جلب ایتمسنی بیلدیردی. (۳) وزیر علی پاشانك اوغلی ابراهیمك محمد طرفنه کچدیکنی وقسطنطینیه‌دن بروسه‌یه کیتدیکنی کورمش ایدك. اوندن صوکره موسانك وزیر نصب ایتدیکی شاه اعورملك ده(٤) افندیسنه ـ دشمن طرفنه کچه‌رك دکل، خفیاً اونکله مخابره ایده‌رك ـ خیانت ایتدی. نهایت اورنوسك اوغلی محمد ایله میخال اوغلی زاده یخشی بك‌ده اناطولی حکمدارینه طرفدار اولدقلرینی علناً بیلدیردیلر. یالکز آقینجیلرك رئیسی میخال اوغلی، قاضی عسکر سماونه اوغلی، موسانك میرعلمی عزب بك ایله اردوسنك دیکر برقاچ رئیسی کندیسنه صادق قالدیلر(٥). محمد اورنوسك وصایاسنه تماميله اتباع ایتدی. ویزه اردوکاهندن قالقه‌رق ـ

(۱) بوفقره‌نك بزجه مشهوری موسی چلبی اورنوسك کورلکی صحیح اولوب اولمادیغنی اکلامق ایچون اوکنه قوربغه کبابی قویدرمش واختیارك‌ده هیچ بوزمیه‌رق عادی کباب کبی یمش اولمسندن عبارتدر. لکن سعد الدینده موسی چلبی بقیهٔ شبهه‌سنی دفع ایچون اورنوسی ضیافته دعوت ایتدیکنی و «خلال اوانی وظروف اطعمهٔ شهیه‌ده برظرف ایله ضفادع مشویه [کباب ایدلمش قوربغه‌لر] کتیریلوب اختیارك اوکنه قونلدیغنی وموسی چلبی قوربغه‌نك نصفنی واورنوس دیکر نصفنی یيوب اورنوس اوته‌کی ظرفه ال صونمادیغنی وصوکره ظرف معهوددن تناول ایله مأمور اولنجه «مزید صبر وتکلف ایله تغییر وضع وشکل ایتموب اول مطبوخ مستکره‌دن» اکل ایلدیکی مندرجدر. خواجه افندینك مطبوخ مستکره تعبیری بر طرفه براقیلیرسه فقره هامه‌رك اکلادیغی کبی اوله‌جقدر. معلومدرکه ـ قباحتی براز کوزه‌لکدن عبارت اولان ـ بو حیوانك اتی حرام دکلدر. اورنوس بك قوربغه اتنی پك سومش اوله‌بیلیر. کیمی کوزینه عاشق اولور، کیمی اتنه. استکراه هرکسك طبیعتنه محولدر. (مترجم)

(۲) براتوتیده سعدالدین، ص ۳۱۰.

(۳) کذلك، ص ۳۲٤، نشری ص ۱٤٥.

(٤) بو وزیر پیتی دولاقروانك دیدیکی کبی کورشام مولشروك دکل، کورشاه ملك تسمیه ایدیلیر.

(٥) عالی ورق ٥۲.

کندیسندن موسانك اردوسیله آیرلمش بولنان- صربیه قرالیله برلشمك ایچون عسکرینی مملکتك شمالنه طوغری کوتوردی. محمد ایلك دفعه آوروپایه کچوب ده جنیدك موفقیاتندن طولایی کندی ممالکنك امدادینه یتشمك ایچون آسیایه عودته مجبور اولدقدن صوکره، موسی یالکز قسطنطینیه‌یی محاصره‌یه دوام دکل، - شهزاده و بیزانس ایمپرا- طوریله اتفاقنك جزاسی اولمق اوزره - صربیه قرالیله‌ده محاربه ایتمش و مظفر اولمش ایدی. موسی جلوسی سنه‌سنده پراوادی، مدرنی، کوپری و آقچه بولی قلعه- لرینی‌ده ضبط ایتمش ایدی (١). بالقانك بریسنده واوته‌سنده بولنان بومواقع مختلفه‌نك ضبطی دولت عثمانیه‌نك - بایزیدك اسارتندن بری آوروپاده غائب ایتمش اولدیغی - حدودینی اعاده ایتمش اولدی . موسانك موقع تهدیدآمیزی، محمدی، اتیه‌نه التحاقنی بلا تأخر اجرایه مجبور ایلدیکندن سرعتله ادرنه‌یه کیتدی، میخال اوغلی زاده یخشی بك(٢)، یولده موسانك- قره‌خلیل قوماندا‌سنده بولنان -طلیعه‌سنی بوزدی. قره‌خلیل، ادرنه طریقیله زغره‌یه رجعت ایتدی. ادرنه قوماندانی، موقعی تسلیم ایتمسی تبلیغنه قارشی موسانك اردوسی مغلوب اولدیغی وقت سلاحلرینی براقه‌جغی جوابنی ویردی. محمد، عسکرینه نفس آلدیرمقسزین مریچ بوینجه قلبه یولی اوزرنده دشمنی تعقیب ایله موسانك مشهور سوچی دربندینی (صولو دربند) مدافعه‌یه حاضرلاندیغی بالقانه دوغری یورودی (٣). ازمیر اوغلی حمزه ایله یکیت پاشا ایکی بیك کزیده عسکر ایله دربندی اشغال ایدیورلردی. محمد، طلیعه‌سندن بو مقدار عسکری بایزید پاشا ایله یخشی بك قوماندا‌سنده اونلره مقابل کوندردی . موسانك عسکری دشمنك شدتنه قارشی کله‌میه‌رك قارمه قاریشیق رجعت ایلدیلر . محمدك عسکری بالقاندن مرور ایله صوفیه اووه‌لرینه کیره‌رك اوراده مبذول ارزاق بولدیلر. شهزاده شهر کوی دربندندن همان هیچ برعارضه‌یه اوغرامقسزین کچدیکی صیره‌ده، یکیت پاشا، براق بك ایله ترحاله بکی سنان بکدن یولنه دوام ایتمسی مشعر وتأمینات جدیده ایله صداقتلرینی مؤید مکتوبلر آلدی. بونك اوزرینه ، یولده دشمنه تصادف ایتمه‌دن نیشه واورادن موراوا (٤)

---

(١) عالی وصولاقزاده ورق ٢٨.

(٢) نشری ورق، ١٥١، براتوتیده سعدالدین، ص٣٢٥، صولاقزاده ورق ٣٠. براتوتی، محمدك طرفنده بولنان یخشی بکی، موسانك اردوسنده بولنان پدری میخال اوغلی ایله قاریشدیرر.

(٣) سعدالدین، صولاقزاده .

(٤) نشری، ورق ١٥١. براتوتیده سعدالدین، ص ٣٢٧ .

سواحلنه طوغری یورودی . بو نهرك کنارینه کلنجه متفق اولان صربیه قرالنی کندینه التحاق دعوت ایتدی. ینه او موقعده، موسانك بایراغی آلتندن چیقمش اولان تسالیا پاشالرینك مواصلتلریله، عثمانلی اردوسی مهیب بر معاونت آلدی؛ بو یکی معاونلر یکیت پاشا، براق بك، ترحاله‌لی سنان بك ایله واردار یکیجه‌سندن اورنوس بك ایدی . ینه اوزمانده واصل اولان صرب قرالی ، وولقك اوغلی (۱) ، محمدی کندی مملکتنه کوتوردی. عساکر متحده قوصوه صحراسنده اردو قوردی؛ اردو اورادن کور تکفورك مملکتنه کچدی [۳۱]، ازمیربکنك اوغلی حمزه‌بك بوراده بش یوز سواری ایله محمدك خدمتنه کیرمکه کله‌رك موسانی همان بتون قوماندانلرینك ترك ایتمش اولدیغنی تبشیر ایلدی. عثمانلی اردوسی یولنه دوام ایله ایلك کونی قره‌صو کنارینه واردی. ایرتسی کونی ، اهتمان طرفندن طاغ یولنی طوتمش اولان موسانك ایزینی تعقیب ایده‌رك علاءالدین اوغلی اووه‌لرینه قوندی (۲). محمدك اردوسنك ایکی کون استراحت ایتمش اولدیغی چامورلو اووه‌سنده ، موسایه صادق قالمش اولان صوك بکلردن تماجی اوغلی ایله صوجی اوغلی برادرینه عرض اطاعت ایتمکه کلدیلر [۳۲].

محمد چامورلو اووه‌سندن چیقمغه حاضرلانه‌رق (۳) چادرلرك طوپلانمسی امرینی ویردیکی صیره‌ده ، موسانك ـ اولجکله آلتون توزیع ایده‌رك صداقتلرینی تأمین ایتمش اولدیغی ـ یدی بیك یکی چرینك باشنده جوار بر طاغه آغیر آغیر چیقدیغنی کوردی (٤) [۳۳] . شهزاده درحال اردوسنی صف حربه دیزدی . اتیه‌ن ایله صربلیلر صول جناحده بولنیورلردی ؛ اوره‌نوس بك ایله معیتنده بولنان بش اوغلی (۵) صاغ جناحده قومانده ایدییورلردی ، ایکی اردو بربرینك قارشیسنه کلدیکی وقت ـ موسانی ایلك ترك ایدنلردن بریسی اولان ـ یکیچری آغاسی حسن صفدن چیقدی واسکی سلاح آرقداشلرینه دوغری کیده‌رك : « اولادلرم ، عثمانلی

(۱) براتونی، ص ۳۲۷ . وولق Wulk یرینه Vaillach وایلاق یازیور.

(۲) نشری ، ورق ۱۵۱ ، علاء الدین اووه‌سی براتونیده ، ص ۳۲۷ ، آلا اوغلی تسمیه اولنمشدر.

(۳) قالقوندیل ، ٤ ، محاربه‌نك واقع اولدیغی چامورلو اووه‌سنی شویله تسمیه ایدر : των ερυσων χωμα (تون اریسون خورا)

(٤) نشری، ورق ۱۵۱ .

(۵) قالقوندیل بونلری Αγκθοι آنغی (آغاسی واسم اکسیکدر) Βαραμιος وارامیوس (بهرام) Αλως آلوس(علی) Βεικης بیکیس و Ιnσους ایسوس(عیسی) تسمیه ایدر.

شهزاده‌لرندن اك عادلنك. اك فضیلتلیسنك صفوفنه کچمك ایچون نه بکلیورسکز؟ نه کندیسنك، نه باشـقه‌لرینك سلامتنی دوشونمین بر آدمك معیتنده نیچون حقیر وذلیل قالمالی؟» دیه باغیردی. موسی، بو حقارتلری طونجه نه کندینی استیلا ایدن حدتی، نه‌ده عسکرینی ضبط ایده‌بیلدی. آرقه‌سنده یکیچریلر اولدیغی حالده شدتله حسنك اوزرینه آتلدی، حسن قاچدیسه‌ده چابوق کیده‌مدیکندن موسی آرقه‌سندن یتیشه‌رك ایکی‌یه بیچدی. موسی، حسنه ایکنجی برضربه ایندیرمك ایستدیکی صیره‌ده ــ حسنله برابر ایلریلمش اولان ــ برضابط، ضربه‌یی قلیجیله چله‌رك شهزاده‌نك النی کسدی. حکمدارلرینی قانلی قولیله کورن یکیچریلر دوچار هراس اولدیلر؛ صفلری بوزولدی، طرف‌طرف قاچدیلر. موسی بتون آدملرینك کندیسـنی ترك ایتدکلرینی کورنجه، اوده افلاقه دوغری فرار ایلدی. صاروجه پاشانك قومانداسنده برسواری قولی، موسانك تعقیبنه کوندرلدی. موسی بر بطاقلق ایچنده بی روح بولندی [۸۱۶ ــ ۱۴۱۳] (۱). یك محتملدرکه عثمانلی سواریلری، موسایی کندیلری بوغدیلر [۲۴].

میرعلمی عزب بك اولاخه کچه‌بیلدی (۲)؛ فقط موسانك اثنای سلطنتنده روم ایلی بکلربکی بولنان میخال‌اوغلی اسیر ایدیله‌رك افندیسنه صداقتندن دولایی توقادده بدویلر چارداغنده حبس ایله مجازات ایدلدی. قاضیعسکر سماونه اوغلنه کلنـجه، علمی، رتبه‌سی سایه‌سنده حیاتنی قورتاردی. غالب اونك حقنده دها زیاده لطفده بولندی: سماونه اوغلنك قاضی عنوانتی ابقا و یومی یوز آقچه تعیین ایلدی. مع مافیه ازنیق‌ده عزلتکاه اوله‌رق کوستردی (۳).

سخاوتلی برحکمداراولان، فقط ظلمندن دولایی امراسنك وعسکرینك صداقتنی غائب ایتمش بولنان موسانك قیصه مدت حکومتی (۴)، ادرنه‌ده سلیمانك باشلاتدیغی

(۱) قالقوندیل، ٤ ص ٥٨، بال مطبوعی سنه ۱۵۵۶.

(۲) علاوهٔ مترجم: سلطان محمد برادرینك کنج یاشنده وفاتندن متأثر اوله‌رق آغلادی. نعشـنی بروسه‌یه کوندره‌رك خداوندکار غازی تربه‌سنده برادرینك یاننه دفن ایتدیردی. تاج التواریخدن خلاصه، جلد ۱، ص ۲۷۳. سعدالدین، موسانك وفاتنی شومثنوی ایله تذییل ایدر:

منه بر جهان دل که بیکانه ایست، * چو مطرب‌که هرروز درخانه ایست.
نه لایق بود عشق با دلبری * که هر با مدادش بود شوهری.

(۳) عالی، ورق ۵۳.

(٤) موسی آنجق اوچ سـنه سلطنت ایتدی. (ایکی ییل ، ۷ آی ، یکرمی کون. سعدالدیندن، جلد ۱ ص ۲۷۳. مترجم)

جامعی اتمامه مساعده ایتمدی (۱) . زمان سلطنتنده تأسیس ایدلمش اولان مکتبلردن تاریخ یالکز ـ بالاخره کندینی تعقیبه مأمور اولان ـ صاروجه پاشانك کلیبولیده یاپدردیغی مکتبی ذکر ایدر . زمانینك علماسی آره‌سنده ـ بالاخره عالم و جرأتلی بر اختلالجی اوله‌رق شهرت قازاندیغنی کوره‌جکمز ـ بدرالدین سماونه اوغلی [۳۵] تمییز اولنور. کوتاهیه سنجاغنده ـ پدرینك قاضی بولندیغی ـ سماوده طوغمش اولان بدرالدین، مصرده مشهور جرجانینك منطق درسلرینی تعقیب ایتمش وصوکره مصر سلطانی برقوقك اوغلی فاروقك خواجه‌سی اولمش ایدی . اخلاطلی سید حسیندن حکمت صوفیه‌یه دائر درس آلمش اولدیغندن فقهده اولدیغی قدر تصوفده دخی معروف ایدی. الهیات وفقهه دائر شایان دقت اثرلریله اسمنی ابقا ایتمشدر [۳٦] . سید حسینك وفاتندن صوکره بدرالدین بر مدت قاهره‌ده قاله‌رق اورادن قونیه‌یه و مؤخراً تیره‌یه چکلدی . تیره‌دن ـ رؤیاسنده کورنمش و اسلامه دعوت ایتمش اولدیغی ـ حاکم جزیره‌نك دعوتی اوزرینه ساقیزه کیتدی [۳۷]. موسی، تخته جلوسنده اوکا قاضیعسکرلك منصبنی تفویض ایلمشیدی ؛ محمدده علم و اخلاقنی توقیراً خزینهٔ حکومتدن بر معاش تخصیص ایتدی، بدرالدین ، سلاح بدست بر عصیان ایله حیاتنی غائب ایدنجه‌یه قدر بومعاشی آلدی.

بایزیدك اسارتندن بری ولایات عثمانیه‌یی غرق خون ایدن غوغای وراثت، موسانك وفاتیله کسلدی ؛ لکن مملکتده بونکله آسایش عودت ایتمدی. هرطرفده اختلاللر چیقدی، اویله اختلاللرکه محمدك مدت سلطنتنك سکز سنه‌سنی املا ایلدی. آسیای وسطی دخی ـ ظهور تیمورك بو مملکتلرده ایقاع ایلدیکی ـ قاریشقلقلاردن حصه‌دار اولدی. خلیل ، شهنشاه تاتارك صوك اوغلی اولان شاهرخ ، تیمورك کندیسنه وارث کوستردیکی حفیدی پیرمحمد جیحونك اوته طرفنده و بو طرفنده بولنان مملکتلر، یعنی خوارزم وخراسان سلطنتلری ایچون بربریله منازعه‌یه چیقشدیلر. دیکر طرفدن اسکندر وحسین بایقرا [۳۸] خطهٔ ایرانك ایالات جنوبیه وشمالیه‌سنی، یعنی فارسستان واذربایجانی بربرندن آلمق ایچون محاربه‌یه کیریشدیلر. بونزاعلر تیمورك تأسیس ایلدیکی حکومتلر ایچون عواقب وخیمه‌یی موجب اولدی، زیرا بوحکومتلرك افسرلری آرتق بر دها یالکز بر حکمرانك سری اوزرنده برلشه‌مدی. سلطنت عثمانیه ایسه بوحکومتلردن زیاده بختیار اولدی، ممالك عثمانیه مصیبتلی بر محاربهٔ داخلیه‌دن ، مملکتده بر

(۱) عالی، ورق ۵۳ .

چوق اغتشاشلردن صوكره يالكز برپادشاهك زيرنكين حكومتنده طوپلاندی. عثمانك تأسيس ايلديكی خاندان ، بايزيدك ارتحاليله ، اولاد بايزيدك بربری عليهنده آچمش بواندقلری جنكلرله خطر انطفايه معروض قالمش ايكن بودوچار اولديغی فلاكتلردن ينه مظفر چيقدی . آسيا حكمدار عائله‌لرندن پك چوغی بويله امتحانلره دايانه‌ميوب مؤبداً محو اولديلر. بونلردن بری مركزحكومتی ماردين اولان اورتوق عائله‌سی (۱)؛ بری‌جرجانده سلطنت سورن توغا تيمور خاندانيدر(۲)؛ بری‌ده عراقده ايلخانيلر(۳) دركه صوك حكمداری اولان احمد جلايری قره‌قيونلو عائله‌سنك مؤسسی قره‌يوسفك ضربات سطوتيله منعدم اولمشدر.

---

(۱) اورتوق خاندانی [بنی آرتق] ۴۷۷ (۱۰۸۴) ده ابتدا ويكرمی برنجی حكمرانی ايله ۸۱۱ (۱۴۰۸) ده انطفا ايتمشدر . [مورخ اورتوقلرله ايلخانيلره عائد رقملری تقويم التواريخدن آلمشدر . اوراده اورتوقلرك دارملكلری يعنی پای تختلری دياربكر و حلبده كوسترلمشدر. دياربكردن مقصد، دياربكر قربنده‌كی ماردين ديمك اوله‌جقدر. مترجم]

(۲) توغا تيمور عائله‌سی ۸۱۲ (۱۴۰۹) ده سوندی.

(۳) ايلخانيان ۷۳۷ (۱۳۳۶) ده باشلادی؛ ۸۱۳ ، ۱۴۱۰) ده اوچنجی حكمداريله بيتدی. [تقويم التواريخ دارملكلرينی عراق واذربيجان كوستر.]

طقوزنجی کتاب

چلبی سلطان محمدك جلوسی. ـ تصویری. ـ محمد، خرستیان حکمدارلریله تجدید صلح ایدر. ـ قرەمان بکی بروسەیی ضبط ایلر. ـ قرەمان بکنك، جنیدك مغلوبیتلری. ـ کلیبولی محاربهٔ بحریەسی، وندیك ایله صلح. ـ افلاقه، مجارستانه، استیریایه دخول. ـ رادکەسبورغ محاربەسی. ـ تاتارلرك روم ایلی‌یه نقلی. ـ قیام درویشان. ـ ایکی مصطفانك ادعای سلطنتی. ـ محمدك قسطنطینیەیی زیارتی. ـ ارتحالی، ارتحالنك مخفی طوتلسی. ـ زماننك انشاآتی، مؤسساتی، وزیرلری، اطباسی، فقهاسی، مشایخی، شعراسی.

سلطان محمدك تخته جلوسی ممالك عثمانیەده ممنونیت عمومیەیی موجب اولدی: خصوصیله، کندیسنه حرمت کوسترمکی اوکرنمش اولان عسکر متبوعلرینی متحدانه آلقشلرله تلقی ایلدیلر.

محمد ـ که بو اسمی حائز عثمانلی پادشاهلرینك برنجیسیدر ـ ریاضات بدنیەده مهارتی، شخصاً کوزللکی، علویت قلبیەسی، جاذبهٔ فکریەسیله ـ هم قوت بنیەیه، هم لطف طبعه دلالت ایدن ـ کورشجی چلبی عنوانی آلمشدر [۱]. ایران تاریخ قدیمنك بیوك آدملری کبی زورآورلکده استاد اولدیغی، بوصناعتك قهرمانلری عجم و عربلر آرەسنده پهلوان نامیله یاد اولندیغی جهتله چلبی‌یەده ملت طرفندن پهلوان لقبی ویرلمشدر(۱). اعضای وجودینك کمال تناسبیله، تزییناتنك ذوق سلیمه موافقتیله، اطوارینك نزاکتیله ممتاز ایدی. تنی حمرته مائل بیاض، کوزلری قاره، قاشلری

(۱) پهلوان اسمی ایرانیلره مخصوصدر. مع هذا عجمده اولدیغی کبی عربده دخی قوت بنیه، ریاضت بدنیه پك مقبول ایدی. اکثر صحابهٔ کرام، هم شجیع، هم غایت قوی ایدی. بالذات حضرت پیغمبر افندیمز فوق العاده قوهٔ بدنیەیه مالك ایدیلر. حضرت حمزەنك، حضرت علینك ضرب دست قهرمانیلری مشهوردر. عربده پهلوان برینه فتحتینله بطل، بطال [سیدبطال غازی] و بطلك جمعنده ابطال قوللانیلیر، جنکده زخمنه مبالات ایلمیوب اویله ترك وابطال ایله حربده دوام یاخود اقرانك دملرینی هدرحکمنده براقەرق ابطال ایلدیکی ایچون بویله تسمیه اولنمشدر. بطلك مؤنثی بطلهدرکه عربده قوت بنیه قادینلر ایچون ده محاسندن اولدیغنی کوستر. منور فکرلی اطفال منور فکرلی والدەلردن تولد ایلدیکی کبی صاغلام چوجق ـ اغلام آنادن طوغار. (مترجم)

قاره، قالین، چاتیق، صقالی کور، بیقلری صیق اولمقله برابر شکلاً ظریف، آلنی گشاده، چکه‌سی مدور، کوکسی کنیش، قوللری اوزون ایدی. شاهین باقیشلی، آرسلان قوتلی ایدی (۱). اجدادندن باشقه بر صورتده دلبند صاریندیردی، چونکه باشنك اطرافنه قات‌قات صاریلان بز متعدد چیقنتیلر تشکیل ایده‌رك صیرمه‌لی کلاهنك اوجندن ماعدا محلنی کوسترمزدی. اسلافنك قافتانلرینه مطابق صورتده بیچلمش اولان قافتاننه رنك آخرده استار یرینه سمور قاپلانمش واطرافنه کورك دویرلمش ایدی [۲]. برنجی محمدی، اطوارینه، سرعت حرکاتنه، وقارینه عائد مدایحك جمله‌سنك فوقنه اعلا ایدن شی عثمانلی مورخلری کبی بیزانس مورخلری طرفندن ده عدالتی، شفقتی، جوانمردلکی، دوستلغنده ثباتی، کرك ترکلر، کرك روملر ایچون خیرخواهلغی حقنده ایراد اولنان شهادت متحدانه‌در [۳]. یالکز خرستیانلره عداوت کوسترمه‌مش دکل، دوستانه معامله ایتمش واحتساسات قلبیه‌سی وسعت فکروحسن اخلاقیله توافق ایلمشدر [٤]. برچوق دفعه‌لر، کوستردیکی علوجناب بر تربیهٔ ممتازه ومحاسن فکریه

(۱) «رفق و ملایمتله شجاعت و جلادت، وقار ومهابت کبی اضداد اخلاقی جامع ایدی. مدور الوجه، چاتیق قاشلی، اوزون کیرپیکلی، غایت بیاض وبموشاق تنلی، اندامی نازك، حسن وملاحتده یکتا برنوجوان، بازوسی مثال شیرژیان برقهرمان ایدی. نکاهنده لمان غضنفرانه ایله آهو لطافتی، معامله‌سنده چلبی نوازشیله پهلوان مهابتی بری برینه قاریشمش، حلیم و جسور، مکرم ووقور، ظلم و آزاردن متوقی، عدالت و صلابتله متحلی، من کل الوجوه یکانهٔ زمان ایدی. کرمیان زاده‌نك قیزی دولتشاه خاتوندن ساحه زیب عالم شهود اولمسنه نظراً آنقره وقعه‌سنده نهایت یکرمی یاشنده ایدی. اوسن شبابده غوائل حکومتی عزم مردانه ایله درعهده ایده‌رك آخرعمرینه قدر یکرمی سنه سورن ایام تذبذب وکشمکشده بالذات یکرمی‌درت محاربه‌ده حاضر وقرقه قریب یاره ایله متأثر اولمشدر. اساساً قوی اولان بنیهٔ وجودی بویله عوارض شدیده ایله کلیاً خراب اوله‌رق اکثر اوقاتی خسته‌لقله کچمش ایکن هیچ برزمان اوغراشمقدن فارغ اولمامشدر. خدماتی یاوز سلطان سلیمك ویا همنامی اولان فاتح سلطان محمد خان ثانینك اجراآت جهانکیرانه‌لری یاننده سونوك کورینورسه‌ده احوال عمومیه نظر اعتباره آلندیغی تقدیرده قدراً دها عالیدر. چونکه بحران و تشتت ایچنده بولدیغی دولتی طاقتکداز محنت ومشقتلرله مرسای سلامته ایصال ایلدیکندن الحق بانیٔ ثانیٔ سلطنتدر. نجم اقبال واجلالی دها هنکام شبابنده فروزان اولمغله آنقره وقعه‌سندن صوکره آماسیه و طوقات حوالیسنده افعال وحرکاتنده نمایان‌اولان مآثر صفدرانه‌یه تیمور بیله مفتون اوله‌رق قیزینی ویرمکی تکلیف ایتمش و فقط شهزاده موافقت و امنیت ایتمیوب بالآخره ذوالقدریه حاکمنك کریمه‌سنی تزوج بیورمشدر. مشاغل عظیمه‌لری آره‌سنده پك چوق خیرات ومبرانه دخی موفق اولمشلردر. بروسه‌ده‌کی جامع شریفلری فن معماریٔ عثمانینك بر یادکار قیمتداریدر. حرمینه صره ارسالی عهد همایونلرنده اعتیاد ایدلمشدر.» عبدالرحمن شرف بك، تاریخ عثمانی. [علاوهٔ مترجم]

نتیجه‌سی ایدی [٥]. بتون مدت حیاتجه بیزانس ایمپراطورینك متفق صادقی، ترکمن عاصیلرینك قورقنج دشمنی ، عثمانلی تخت سلطنتنك شانلی مدار استنادی ، عثمانلی مورخلرینك تعبیرنجه طوفان تاتارك مخاطره‌یه دوشوردیکی سفینهٔ دولتی قورتاران نوح ایدی.

ایمپراطور مانوئه‌ل متفق اولان محمدك، اك صوك و اك قورقنج رقیبنه مظفر اولدیغنه دائر آلدیغی خبر اوزرینه موفقیتنی تبریك و اتفاق عهدنامه‌سی شرائطنی ، کندیسنك خدماتنی اخطار ایتمك اوزره ایلچیلر کوندردی (٨١٦ - ١٤١٤). اسلافندن زیاده سیاست آشنا اولان محمد، تعهداتنه صادق قاله‌رق قره‌دکزده ومرمره دکزنده یداستیلاسنده بولنان قله‌لرك، تسالیا قلعه‌لرینك ایمپراطوره اعاده‌سنه مسارعت کوستردی. مانوئه‌لك ایلچیلرینی هدایایه غرق ایده‌رك عودتلرینه اذن ویردیکی صیره‌ده شو سوزلری ایراد ایلدی: « بابام بیزانس ایمپراطورینه سویلیکزکه معاونتی سایه‌سنده ممالك موروثه‌می دردست ایلدم ؛ بو معاونتك خاطره‌سی قلبمده محفوظ قاله‌جقدر؛ بر اوغل باباسنه صادق اولدیغی کبی بن‌ده اوکا صادقم ؛ ممنونیتله کندیسنه خدمت ایده‌جکم » (١) . محمد ، ینه بو صیره‌ده صرب ، افلاق بکلرینك، یانیه دوقه‌سنك، لاکه‌ده‌مونیا حاکمیله، آخائی پرنسنك سفراسی طرفندن عرض ایدیلن تبریکاتی قبول ایلدی. بو ایلچیلرك جمله‌سی بلااستثنا ضیافت شاهانه‌یه قبول اولنه‌رق پادشاه صحتلرینه باده‌نوش اولدی (٢) وحقلرنده رعایت کامله کوستردی. برقاچ کون صوکره سفرایی ترخیص ایلدیکی صیره‌ده « افندیلریکزه سویلکی اونوتمیکزکه بن هر طرفه صلح ویریورم (٣) و هر طرفدن صلح قبول ایلیورم . حامیٔ آسایش جهان اولان جناب حق اخلال صلح آرزوسنده بولنانلرك مجازاتنی اعطا ایلسون » . وندیکلیلر محمدك نیات خیرخواهانه‌سندن استفاده ایده‌رك مستملکاتلرینك امنیتنی تکفل ایدر بر عهدنامه ایستدیلر و بوکا نائل اولدیلر . بو معاهده‌نك مذاکره‌سنده‌ده سبه‌نیقو

(١) مورخ بو فقره‌لری روم مورخلرندن آلیور ؛ اونلر بالطبع قوتلی رنك استعمال ایدیورلر. (مترجم)

(٢) بوندن مقصد پادشاهك ایلچیلره « جلالتك عافیتنی تمنی ایدرم » یولنده بر التفاتده بولندیغنی ذکر ایتمکدن عبارت اوله‌جقدر. خرستیانلرده بویله سوزلر سویلندیکی زمان ایچمك معتاد اولدیغندن روم مورخی دوقاس کندی قومنك عادتنه باقه‌رق باده سوزینی چیقارمش اوله‌بیلیر. خصوصیله رسمی برضیافتده شراب ایچیلمز ایدی (مترجم)

(٣) دوقاس، ٢٠، ٥٢ .

(Sebenico) ایله یونان قدیمك (١) دیکر مواقعنك ضبطی صیره‌سنده سلیمان ایله صلح مذاکره‌سنده بولنان فرانسوا فوسقاری (François Foscari) مأمور اولدی. راغوزه جمهوریتنه کلنجه پادشاه نوجاه عثمانلیلرك جمهوریته حمایه‌سنی تأمین ایدن عهدنامه‌یی تجدید (٢) و دیکر خرستیان حکومتلریله واقع اوله‌جق محاربه‌لرنده ـ حقوق متبوعیتی برنجی اوله‌رق طانیش اولان ـ بو کوچك حکومتك ملکنده آسایشی اصلا اخلال ایتمیه‌جکنی تعهد ایلدی.

ایکی وقعهٔ مهمه ـ که بری جنیدك عصیانی، دیکری قره‌مان بکنك هجومیدر ـ محمدی آناطولی‌یه دعوت ایتدی. محمد، موسی ایله حرب ایدرکن قره‌مان بتون قوتیله بروسه اوزرینه یوریدی. اشبو پای تختك محاصره‌سنه شدتله اقدام ایتدیسه‌ده ضبطنه موفق اوله‌مادی. شهره مقدار وافی صو ویرن پیکار باشی ایرماغنك مجراسنی چویرمکه (٣) و صوبی محافظه ایدن قله‌یی آتمغه چالشدی، لکن نتیجه‌سز قالدی: محافظلرك قوماندانی آیواز پاشا (٤) لغمجیلرك اوزرینه یاغمور کبی آتش یاغدیره‌رق بونلری دفع ایتدی، اوندن صوکره ماهرانه اداره ایتدیکی هجوملرله دشمنی صوبك مجراسنی چویرمك تصورینی ترکه مجبور ایلدی. بونکله برابر قره‌مان حاکمی بروسه‌نك قرای متجاوره‌سنی و اطرافنی تخریبدن کری قالمادی. بایزیدك اسیر ایدوب ده باش قوماندان تیمور تاشك دست تعذیبنه تسلیم ایتمش اولدیغی باباسنك انتقامنی آلمق اوزره پادشاه مرحومك قبرینی آچدیره‌رق عظامنی یاقدردی (٥). قره‌مان، جوامعی یاقمقده وشجعان دولت مقابرینه هردرلو تحقیرات کوسترمکده ایکن ـ قاپلیجه‌ده جدی مراد اولك جامعنه دفن اولنمق اوزره ـ موسانك نعشی ورود ایلدی. بو نعش کوریلنجه محاصرلری بر قورقو آلدی، بالذات قره‌مان ده ـ باباسنك کمیکارینه روا کوریلان حرمتسزلکدن دولایی پادشاهك اخذ ثار ایتمك اوزره برادرینك نعشنی تعقیب ایتمکده اولدیغنی ظن ایتدیکندنمیدر، یوقسه تابوتك بغتةً کورینیشی قلبنده کچ

(١) لوژیه، وندیك تاریخی، ١، ٢٠؛ جلد ٥، ص ٤٢٥.

(٢) انکلك راغوزه تاریخی. کبهاردی (Gebhardi) یه نظراً بو عهدنامه آنجق ١٤١٦ ده عقد اولنمشدر.

(٣) پیکارباشی صوبی چلمیز دره‌سنه آقتمق ایستیورلری. سعدالدین. (مترجم)

(٤) آیواز، عوض، الیاس بر اسمدر. [الیاس وعوض بر دکلدر مترجم]

(٥) براتوتیده سعدالدین، ص٣٣٢. ادریس، ٢٤نجی حکایه. نشری، عالی، صولاقزاده ویانه کتبخانهٔ ایمپراطوریسنده ١٣٩ نومرولو ال یازیسنده ورق ٥٨.

برندامت حصوله کتیردیکندنمیدر؟ - بروسه محلاتنی یاقدقدن صوکره قاچدی (١).
آرقداشلرندن بری «عثمانلینك اولوسندن قاچیورسك، دیریسنه نصل مقاومت ایده‌جك
ایدك؟» دیمکه جرأت‌ایتمسی اوزرینه قره‌مان بوناصح جسوری بوغدرمشدر(٢) (٣).
محمد، آناطولی طوپراغنه آیاق باصنجه برغمه اوزرینه یوریوب جنیدی اطاعته
دعوت ایلدی. لکن عاصی امتناع ایده‌رك النده بولنان شهرلرك جمله‌سنی حال مدافعه‌یه
قویدی. محمد، ئه‌ئولی خطه‌سنك بلدهٔ قدیمه‌سی کیما (Kyma) یی هجوم ایله آلوب
محافظلرینی قلیجدن کچیردی و لکن اهالیسنه ایلیشمدی. اوندن صوکره روملرك
غاوریل دیدکاری مائینومه‌نوس صحراسنده واقع قاچاجق قلعه‌سی اوزرینه یوریدی.
کرك بو قلعه‌یی، کرك نیمفه‌ئونی قهراً آلدی. نیمفه‌ئون، جنیدك دامادی آئودولاس
اسمنده بر آرناوودك قوماندەسی آلتنده ایدی. جنیدك بونی داماد ایدنمسی محمد
اولك وزیری بایزید پاشایه غرضندن دولایی، اونی تحقیر مقصدیله وقوع بولمشدر:
پاشا، ائودولاس کبی آرناوودایدی؛ محمد هنوز روم‌ایلنده ایکن جنیدك قیزینی ایستمش
ایدی. بایزید پاشانك بو آرزوسنی بیلدیرمك ایچون کوندردیکی آدم تبلیغ مرام ایدنجه
جنید، یاننده بولنان آئودولاسه دونه‌رك: «سن کیمسك؟» دیدی. اوده «سنك
کوله‌ك» جوابنی ویردی. «نره‌ده طوغدك؟»؛ «آرناوودلقده.» جنید اطرافنده
حاضر بولنان معتبرانه خطاب ایله «اویله ایسه، دیدی، بو آرناوود کوله‌یی آزاد
ایدییورم و قیزیمی اوکا ویریورم». اوندن صوکره وزیرك آدمنه دونه‌رك:
«سن‌ده افندیکه سویله، بن کندیمه داماد ایتمك ایچون بر کوله‌یی انتخاب ایتدمکه
اونك کبی آرناووددر واوندن شوفرقی واردرکه هم دها کنج، هم دها تجربه‌لیدر.»

(١) بروسه‌نك محاصره‌سی اوتوز درت کون سورمشدر. حاجی عوض پاشا کندیسی‌ده
پاره‌لاندیغی حالده هیچ بللی ایتدیرمیه‌رك پادشاهك روم‌ایلنده غلبه‌سنه دائر حوادث اشاعه
ایدردی. قره‌مان اوغلی، موسانك نعشی کلنجه اویدرمه برشی ظن ایتدی. لکن یوزنی
آچه‌رق - سابقهٔ مصاحبتی جهتیله - طانیدی؛ ظاهراً اونك ایچون، حقیقتده کندی انجامنی
دوشونه‌رك آغلادی. سعدالدیندن تلخیص. جلد ١، ص ٢٧٥ (مترجم)

(٢) دوقاس، ٢١، ص ٥٧.

(٣) قره‌مان اوغلنك خرمن دانه‌سی ایله ملقب قدیمی بر ندیمی وار ایدیکه غایتده سمیز
وخنده‌آور و مسرت انکیز ایدی. هنکام فرارده بلکدن یوریلوب، جاندن بیزار اولوب
قره‌مان اوغلنه دیمش‌که: «خانم، عثمان اوغلنك اولوسندن بویله قاچیجق دیریسی کلش اولسه
نه چاره ایدر ایدك ونه یوله کیدر ایدك؟» تاج التواریخ، جلد ١، ص ٢٧٦. قره‌مان بك
خرمن طانه‌سنی برآغاجه آصدرمشدر. (مترجم)

سوزلرینی سویلدی . بایزید پاشاده بو حقارتدن دولایی انتقام آلمق ایچون اسیرینی خادم یاپدی (١) .

محمد، عاصی جنیدك مقاومتنه غلبه‌یی قطعیاً قرارلاشدرمش اولدیغندن ازمیراوزرینه یوریدی. جنید استحکام اوزرینه استحکام یاپه‌رق شهری آلنه‌میه‌جق برحاله کتیرمش، آناسنی، چوجقلرینی، قرداشی بایزیدی اوراده براقمش ایدی. پادشاه ازمیرحصارلری آلتنه کلنجه ردوس شوالیه‌لرینك «استاد اعظم»ینی(٢) بو جوارده بولدی‌که جنید صورت قطعیه‌ده منع ایتمش اولدیغی حالده - تیمورك ییقدیغی - بر قله‌نك دیوارلرینی یکیدن یاپدرمقله مشغول ایدی . محمد اردوکاهنی قورار قورماز جوار آطه‌لرك حاکملری ، ممالك متجاوره بکلری جمله‌سی بردن ویرکیلرینی ویرمکه، عرض صداقت ایتمکه کلدیلر ، برطاقملری‌ده، پادشاهك عدالتنه اعتماداً، جنیدك حقلرنده روا کوردیکی مظالمدن شکایته شتاب کوستردیلر. بو صیره‌ده عثمانلی حکمدارینك حمایه‌سنی ایستین ذاتلرك آره‌سنده فوچه ، مدللی ، ساقیز حاکملری اولان جنویز بیوکلری، کرمیان، تکه، منتشا بکلری، و(قدسك عزیز یحیی شوالیه‌لری)نك استاد اعظمی‌ده بولنیورلردی. محمد، بونلرك احتراماتنی ممنونیتله تلقی ایده‌رك خصم مشترکك تدمیری ایچون کندیسیله برلشمك حقنده‌کی تکلیفلرینی قبول ایلدی . ازمیر محاصره‌سنه باشلاندیغندن اون کون صوکره جنیدك آناسی، چوجقلری پادشاهك آیاقلرینه قاپانه‌رق استعطاف ایتمکه کلدیلر . قلعه بلاقید تسلیم اولنمق شرطیله اونلری عفو ایتدی . پادشاهك قلعه‌یی تسخیر ایتمسنی متعاقب ایلك ایشی ازمیرك بتون قله‌لرینی ییقدرمق اولدی . فی‌الحقیقه تجربه و سیاست عاقلانه، داخل ممالکده بر قاچ استحکامدن باشقه‌سنی محافظه ایتمه‌مکی توصیه ایدیوردی، چونکه اکثریسی عصیانه سبب اولمقدن، عصیانی تسهیل ایتمکدن باشقه برشیئه یارامیوردی . ردوس شوالیه‌لرینك لیمان مدخلنده یاپدردقلری قله دخی برکیجه ایچنده خاك ایله یکسان ایدلدیکندن استاد اعظم کونش طوغارطوغماز محمدك یانته کیده‌رك قله ، آیدین بك زماننده طریقتك مصارفیله انشا اولندیغی جهتله بونك ییقلمسی مطلقا پاپا ایله وبلکه برقاچ آوروپا دولتیله محاربه‌یی انتاج ایده‌جکنی اخطار ایتدی . پادشاه استاد اعظمك تهدیدلرینی سکوت ایله دیکلدی ده دیدی‌که : « بن ایسترم‌که یریوزنده بولنان خرستیانلرك جمله‌سنه بابا اوله‌یم . کندیلرینه لطفلرده

(١) دوقاس، ٢١ ، ٥٨ .

(٢) شوالیه طریقتنك تعبیر مخصوصی‌که رئیس الرؤسا دیمکدر. (مترجم)

بولنه‌یم ، شرف و حرمت ویره‌یم ؛ چونکه حکمدارلرك ایلره مکافات ، کوتولره مجازات ایتمسی لازم کلیر ؛ آنجق کندی تبعه‌سنك ده سعادت حالنی دوشونمك اقتضا ایدر. برچوق مسلمانلرك بندن ایستدکلری برشیئی نظر دقته آلمق وظیفه‌مدر. تیمور بتون آناطولی‌یی خراب ایتمش اولمسیله برابر ایشیدیورم‌که ازمیر قلعه‌سنی تملندن ییقمقله تشکرلره مستحق اولمشدر ؛ چونکه بزم قاچقین کوله‌لرك هپسی بوراده التجا کاه بولیورلردی ، اوندن باشقه قره‌ده ، دکیزده یولجیلق ایدن برطاقم حر آدملر ، ازمیره اسیر اوله‌رق کتیریلیوردی ؛ بوده طریقتك شوالیه‌لریله عثمانلیلر آره‌سنده دائمی محاربه‌یه سبب اولیوردی. تیمور ادیانه‌یله رعایت ایتمز برتاتار حکمداری اولدیغی حالده بو تدبیر حکیمانه‌سندن دولایی عمومك ستایشنه مظهر اولمش . بن او ظالمدن دها دینسزمی اوله‌یم ؛ لکن مسلمانلرك آرزوسنی اسعاف ایله برابر سنی‌ده ممنون ایتمك ایچون منتشا اراضیسنده بر باشقه یر کوستره‌یم‌که اوراده بر قلعه یاپه‌بیله‌سین . » استاد اعظم ، بو یرك اجنبی بر مملکتده دکل ، پادشاهه عائد اراضیده اولمسنی ایستدی ؛ محمد شو جوابی ویردی : « بنم سکا ویردیکم ، بکا عائددر ؛ چونکه منتشا بکی آنجق بنم بر مأمورمدر (۱) » . پادشاه ، بو سوزلردن صوکره استاد اعظم ایله مدللی ، فوچه ، ساقز خرستیان حاکملرینه رخصت ویره‌رك بونلر کندی اراضیلرینه تملك خصوصنده کسب امنیت ایتمش اولدقلری حالده مفارقت ایلدیلر.

جنید ، والده‌سنك استرحامات مصرانه‌سی اوزرینه جنایتندن دولایی نائل عفو اوله‌رق سلطان محمدك آیاغنه قپانمغه شتاب کوستردی. پادشاه ، جنیدك حیاتنی ، املاکنی باغشلایه‌رق بالدفعات سوء استعمال ایتمش اولدیغی والیلکی آلندن آلمقله اکتفا وکندیسنی ــ صربیه قرالی لازارك اوغلی اولوب اهتدا ایله مقدمجه صامسون حکومتنه نصب اولنان ــ آلکساندر سیسمانه تودیع ایلدی (۲) . جنیدك اطاعتی عقبنده پادشاه ، قره‌مانك بروسه‌ده ایقاع ایتمش اولدیغی تخریباتدن دولایی اخذ ثار ایچون حرکت ایلدی . ایلك مرحلهٔ توقف اولان اینه کولدن ، مناسبات دوستانه تأسیسی ایچون ، مصر سلطاننه بر نامه یازدی‌که مؤخراً سلطان مصر عثمانلی پادشاهنك بو

(۱) دوقاس ، ۲۱ ، ص ۶۰ . بو قلعه ، هالیقارناس خرابه‌لری اوزرینه انشا اولنان پترونیون قلعه‌سیدر. کذلك ، ۲۲ ، ۶٤. ردوسك سقوطندن صوکره ترکلرك النه کچمشدر.

(۲) شیلدبه‌رکه‌ره باقیکز. مونیخ ۱۸۱۳ ص ۸۰ ، هامش.

مکتوبنه بر سفارت رسمیه ارسالیله جواب ویرمشدر (١) . سلطان محمد قسطمونی بکی اسفندیاره اوغلی قاسم بکك عساکر معاونه ایله اعزامنی، کرمیان بکی یعقوب بکده قرەمانه عزیمت ایچون اتخاذ ایدەجکی یول اوزرنده بولنان سیدغازی‌یه دوغرو طرق عسکریەنك تسویەسنی اشعار ایتدی(٢). آق شهر، بك شهری، سیدی شهری و دیکر مواقع مشکلاتسزجه اطاعت ایتدیلر . نهایت قونیه محاصره اولنەرق ایکی حکومت آرەسنده عقد مصالحه ایدلدی (٨١٧-١٤١٤). پادشاه، بوشهردن قرەدکیز اوزرنده‌کی جانیکی یکیدن تسخیر ایتمك اوزره شماله توجه ایتدی. جانیکده اقامتی اثناسنده قرەمان بکی تکرار صلحی اخلال ایلدیکندن ینه قرەمانه عودتی لازم کلدی. اصلاح قبول ایتمز اوامرکذارینی عبرت ویرەجك صورتده تأدیبی قطعیاً قرارلشدیرەرق درحال کری دوندی (٣) . اثنای راهده ، آنقرەده بولندیغی صیرەده آغیر صورتده خستەلندی. معیتنده بولنان اطبا خستەلغك ماهیتنی تعیین ایدەمیەرك پادشاهك حیاتنی قورتارمقدن مأیوس اولمغه باشلادقلری حالده کرمیان بکنك طبیبی سنان جلب اولندی . شعرده اشتهاری ، طبده‌کی معروفیتنه فائق اولان سنان ، دها زیاده شیخی نامیله بیلنمشدر . عثمانلیلرك حکایه طرزنده برنجی و اك کوزل شعرینك ناظمیدرکه بو شعر خسرو و شیرین عنوانیله یاد اولنور . او منظومەده بیوك شاعر ایرانی نظامی‌یه تقلیداً شیرین ایله خسروك عشق بختیارانەسنی و کوزل شیرین ایله فرهادك غرام بدبختانەسنی تصویر و زواللی عاشق طرفندن بی‌ستون طاغی اتکنده

(١) نامهٔ شاهانه فریدون بك منشأتنده ١٣٨ نومرو ایله مقیددر . متعاقباً جوابی مندرجدر. [بونلر استانبول مطبوعی منشأتك جلد اولنده ١٣٧ و١٣٨ صحیفەلرنده مندرجدر؛ ایکیسیده عربیدر. پادشاهك مکتوبی ٨١٧ ذی‌الحجەسی‌اواسطیله اینەکولدن مورخدر. اینەکول قاضیسی مولاناقوام الدینك سفارتله بعض هدایایی حاملاً کوندرلدیکنی متضمندر . بونده قسطنطینیه ایمپراطورینك حیلەلرندن شکایت اولنمشدر . مصر سلطانی ابو النصر شیخ محمودینك جوابی ٨١٨ شعبان اوائلی تاریخیله مورخدر.]

(٢) براتوتیده سعدالدین ، ص ٣٣٦ . ادریس ، ٢٤ ، برنجی محمدك تاریخی، عالی ، صولاقزاده . نشری، و، ق ١٥٣ .

(٣) دوقاس، ٢٢، ص ٦٥ . قرەمان بکی علیهنه اولان وقونیەنك ضبطیله ختام بولان بو ایکنجی محاربەدن بیزانس مورخلری ایچنده یکانه بحث ایدن دوقاسدر؛ اوده زمانی چوق صوکره کوستریر . چونکه ونديكليلر علیهنه وقوع بولان محاربهٔ بحریەدن و بورکلیجه مصطفی علیهندەکی جنکدن‌صوکره قید ایدر. عثمانلی مورخلرینك هیچ بری بحرسفیددەکی وندیك محاربهٔ بحریەسندن بحث ایتمز .

نقر اولنان هیکلی توصیف ایدر (١). سلطان محمدك خسته‌لغی بر درین کدردن باشقه برشی اولمدیغنه کسب قناعتله بر مظفریت خبری هر درلو معالجات ممکنه‌دن زیاده مریضك اعادهٔ عافیتنه خدمت ایده‌جکنی بیان ایتدی. بایزید پاشا طبیب طرفندن رچته‌سی ویریلن علاجك تدارکنی تعهد ایلدی. چوقدن بری قره‌مان بکیله خفیاً مخابره ایتمکده اولدیغی جهتله اونی بر طوزاغه دوشورمك قولای اوله‌جغنی دوشوندی. پادشاهك احوال صحیه‌سی حقنده بالذات معلومات آلمق ووفاتی حالنده تختنی ضبط ایتمك ایچون استعمال اولنه‌جق وسائط ایچون قونوشلمق اوزره قرارلشدیریله‌جق بر یره کلمسنی بیلدردی. قره‌مان محمد بك بایزید پاشانك دعوت مغفلانه‌سنه اجابتله تعیین اولنان محله عزیمت ایتدی. کندیسی مغلوب، اوغلی مصطفی بك اسیر ایدلدی. طبیبك کشف ایتمش اولدیغی وجه ایله پادشاه دشمنك هزیمتی خبرینی آلنجه عافیت بولدی. سلطان محمد اظهار عاطفتله قره‌مانی عفو ایتدی. قرمان اوغلی مصطفی بك النی کوکسنی ستر ایدن لباس اوزرینه قویه‌رق باباسنك نامنه شویله یمین ایدیوردی: «یمین ایدرم‌که بو جان شوتنده طوردقجه پادشاهك ممالکنه اصلا کوز آتمیه‌جغم». محمد، بویکی محاربه‌یی برطرف ایتمش اولمسنه ممنون اوله‌رق فتح ایتمش اولدیغی ایالاتك اعاده‌سنی وعد و علائم محبت وحرمت اولمق اوزره مصطفی بکه بر معتاد طبل و علم و آتلر، دوه‌لر اعطا ایتدی. بك کیتدی؛ لکن هنوز غالبك اردوکاهندن کورلمکده ایکن نقض یمین ایله عثمانلیلرك اووه‌ده اوتلامقده اولان آت سوریلرینی غصب ایلدی. مصطفی بکك فکرنجه عثمانلیلرله قره‌مانلیلر آره‌سنده مزاردن بشیکه قدر (٢) مخاصمه دوام ایتمك لازم کلیردی. بکلر، آسایشی اخلال ایتمه‌مك اوزره وقوع بولان یمینی اخطار ایتملری اوزرینه کوکسندن بر اولو کوکرجین چیقاره‌رق یمینك شوکله‌لرینی

---

(١) *Ein morgenlandisches Romantisches Gedicht*. حکایه طرزنده شرق شعری نام کتابده شیرینه باقیکز. لیپسیقه ١٨٠٩. علاوهٔ مترجم:

کوهکن‌شیرینه اوزنقشن‌چکوب ویرمش‌فریب * کورنه جاهلدر یونارطاشدن اوزینه بررقیب!

فضولی

موضوع بحث اولان بی‌ستون هیکللری ـ که ایران صناعت قدیمه‌سنك آبده‌لرندن اولوب محل وقوعی بعض عثمانلی شعراسی طرفندن آماسیه‌یه نقل اولنان فرهاد وشیرین افسانه‌سنك صحنهٔ جریانی ایران بولنمق اعتباریله فرهادك اثری اولمق اوزره تخیل اولنور ـ هامه‌ردن صوکره آوروپالیلر طرفندن کشف اولنمشدر.

(٢) من المهد الی اللحد.

تکرار ایتدی : «بوجان شونده طوردجه». اوزرینه یمین ایتمش اولدیغی کوکرجینی صیقوب اولدرمش اولدیغندن آرتق کندیسنی تکرار محاربه‌یه کیریشمک حقنه مالك بولیوردی (١) . سلطان محمد بو جنایتك جزاسنی ویرمك ایچون آنقره اوزرینه یوریدی . قره‌مان ، ایالتنك طاشیل (٢) دینیلن سنکستان قسمنه قاچه‌رق مصطفی بك قونیه‌یی مدافعه ایتدی . قونیه عثمانلیلر طرفندن اوچنجی دفعه محاصره وفتح اولندی. هنوز بودفعه‌ده قطعیاً آلنمش اولمیوردی (٣). شهر قره‌مانلیلره اعاده ایله [٦] صلح ایدیله‌رك پادشاه مظفر علملرینی آوروپادن آسیایه نقل ایلدی.

سلطان محمد ، کلیبولیده آندروس، پوروس ، میلوس و دیکر سیقلاد آطه‌لری حاکمی دوق دو ناقسوس (Naxos) علیهنه بر دونما حاضرلادی . چالی بك (٤) قوماندەسنده بولنان اوتوز قدرغه بو آطه‌لری تخریب ایتدیلر. بونلرك متصرفی بولنان وندیك اصیلزاده‌سی زه‌نو، وندیکلیلرله عثمانلیلر آره‌سنده اخیراً عقد ایدیلن عهدنامه‌یه داخل اولمدیغندن عثمانلی کمیلرینه دشمن معامله‌سی ایدردی. مقابله بالمثل اولمق اوزره، قرق ایکی یلکندن مرکب بر عثمانلی دونماسی قره دکزده طربزوندن ودون نهری منصبندنا کریبوزه طوغرو سفر ایتمکده‌اولان وندیك تجارت کمیلرینه تعرضه‌باشلادی، حتی عسکر اکریبوز خطه‌سنك مرکز اداره‌سنی محاصره‌یه ابتدار ایتمك اوزره ایدی‌که اون بش قدرغه‌دن مرکب اوله‌رق پیه‌ترو لوره‌دانو (Pietro Loredano) قوماندەسنده اولان و دروننده سفیر صفتیله کوندرلمش ایکی وندیك والیسی بولنان وندیك دونماسی کورندی. بودونما عثمانلی قوهٔ بحریه‌سنك چکلمش اولدیغی کلیبولی‌یه قدر ایلریله‌دی . لوره‌دانونك دشمن دکل ، مذاکره‌یه مأمور اوله‌رق کلدیکنه دائر ارسال اولنان خبر ترکلر طرفندن زهرلی اوق یاغموریله تلقی اولنه‌رق لوره‌دانو دخی بر قاچ طوپ آتمقله مقابله ایلدی؛ نهایت ١٤١٦ مایسنك یکرمی طقوزنجی کونی، یعنی قسطنطینیه‌نك فتحندن کونی کونه اوتوز یدی سنه اول ، کلیبولی محاربهٔ

(١) نشری ، ورق ١٥٧. [سعدالدینه نظراً کوکرجینی اولدیرمیوره عثمانلی اردوسندن آیریلنجه «کربانندن چیقاروب هوایه» صالیور.]

(٢) بونك طوغروسی طاش ایلیدر. (مترجم)

(٣) ادریس، برنجی محمد سلطنتنك ٢٤ نجی حکایه‌سی؛ براتوتیده سعدالدینه صولاقزاده‌ه دوقاس، ٢٢، ص ٦٥ .

(٤) Τζαλειςπέγης (چالیس‌په‌غیس) دوقاس، ٢١، ص٦٠. [بو، خلیل بك اولسه کرکدر. مترجم]

بحریه‌سی وقوعه کلدی (١). بر کون مقدم نوته‌ر طوماس و بر ترجمان معرفتیله عثمانلی وونديك امیر الماری آره‌سنده مذاکرات جریان ایده‌رك طرفین نیات صلح جویانه‌لرینی درمیان ایتمشلر ایدی، لکن بر جنویز کمیسی وندیکلیلر طرفندن تعقیب اولنمسیله عثمانلیلر بونی کندی کمیلری ظن ایده‌رك (٢) بتون ترك قدرغه‌لری وندیك آمیرالنك کمیسی اوزرینه آتش ایتدیلر. لوره‌دانویه ایکی اوق اصابت ایتدی، بری کوزینك آلتندن کچه‌رك یناغنی، برونی پاره‌لادی، دیکری ـ دها خفیف بر چوق جریحه‌لرله مالی اولان ـ النی دلدی. بونکله برابر آمیرال محاربه‌ده دوام ایده‌رك اولا عثمانلی آمیرال کمیسنی، صوکره التی قدرغه، النی چکدرمه ضبط ایتدی؛ بونلرك طائفه‌سی کلیبولی ساحللرندن محاربه‌یی تماشا ایتمکده اولان قادینلرك ، چوجقلرك قارشیسنده قتل عام ایدلدی. یکرمی یدی کمی غالبلرك النه دوشدی، ایرتسی کون اسیرلر کوزدن کچیریله‌رك عثمانلی قدرغه‌لرنده اسیر بولنمیوب ده کندی ایستکلریله خدمت ایدن خرستیان کمیجیلرك جمله‌سی (جنویز ، قاتالان ، سجلیالی ، فرانز ، کریدلی) کمی سرنلرینه صلب اولندیلر (٣). بر وندیکلی خائن، آمیرال کمیسنك آرقه قصره‌سنده پارچه پارچه ایدلدی. بش عثمانلی قدرغه‌سی کلیبولی اوکنده یاقلدی. بوموقعك عساکر محافظه‌سی جمهور دونماسنك کله‌لرینه جواب ویرمدیلر . لوره‌دانو تنه‌دوسه چکیلدی ؛ اوچ یوز قرقه بالغ اولان یاره‌لیلرینی تداوی ایچون اوراده براقدی. عثمانلیلردن آلنان کمیلر ـ ایکی قدرغه و بش چکدیرمه مستثنا اولمق اوزره ـ آطه‌نك لیماننده کافةً احراق ایدلدی. تهلکه‌لی صورتده مجروح اولان خرستیانلر و ترکلر آغری‌بوزه (٤) نقل اولندی. اسیرلره کلنجه، بونلرك برقسمی ینه اورایه، برقسمی کریده کوندرلدیلر. وندیك دونماسی تکرار یلکن آچه‌رق چناق قلعه بوغازینی کچدی، سلیمانك لاپسکیده یاپدیرمش اولدیغی قله‌یی طوپه طوتدی (٥) . ساحل ، بایزید پاشانك برادری حمزه

(١) دوقاس، ٢١، ص ٦٠. لوژیه‌نك وندیك تاریخنه‌ده مراجعت؛ جلد ٥، ص ٤٢٨ ، اوراده لوره‌دانونك راپوری کاملاً مندرجدر.

(٢) دوقاسك، ٢١، ص ٦١، بومحاربهٔ بحریه‌یی تصویر ایدرکن بیان ایلدیکی شو جنویز کمیسی لوره‌دانونك راپورنده مذکور دکلدر.

(٣) لوره‌دانونك راپوری . لوژیه ، ٥ ، ص ٤٣٦ ، دوقاس، ص ٦١، بو اعدامك موقعنی تنه‌دوسده کوسترمشدر.

(٤) لوژیه، ٥، ص ٤٣٦ ولوره‌دانونك راپوری.

(٥) دوقاس ٢١، ص ٦١ .

بکك قوماندا سی آلتنده اون بیك کشی طرفندن محافظه ایدلمش و حمزه بك لوره‌دانونك کافهٔ حرکاتنی ترصد ایله قره‌یه آیاق باصمغه تشبث ایتدیکی حالده مدافعه‌یه حاضرلانمش بولندیغندن لوره‌دانو هجومه جسارت ایده‌مدی . وندیکلیلر، قله‌یی همان کاملاً تخریب ایلدکدن صوکره ، قسطنطینیه‌یه دوغری کیتدیلر . بونك اوزرینه حمزه بك انسان حقارته دوچار اولنجه هیچ اولمازسه اوندن استفاده‌نك یولنی بیلمك و بوکا بر دها میدان ویرمه‌مك لازم اولدیغنی سویلیه‌رك تخریب ایدلمش اولان بنایی بسبتون خاك ایله یکسان ایتدی (١) . نهایت لوره‌دانونك قوماندان کمیسنده بولنان جمهور سفیرلری خط دست پادشاهی ایله محرر بر بیورلدی‌یی حاملاً ، عثمانلی سراینده قبول اولنه‌بیلدیلر . اوزون مذاکراتدن صوکره یکی بر معاهده عقد ایدلدی . بو معاهده(٢) احکامنه نظراً محمد، چالی بکك آغر یبوزده آلمش اولدیغی اسیرلرك، جمهورده لوره‌دانونك کلیبولیدن کوتورمش اولدیغی اسیرلرك اعاده‌سنی تعهد ایدیورلردی. ایکی ملت آره‌سنده مخاصمات تماماً قالقه‌جق ایدی؛ پادشاه‌ده نیات صلحپرورانه‌سنك دلیلی اوله‌رق وندیکلیلره، آطه‌لر دکزنده وچناق قلعه بوغازنده سیرسفائنه خلل ویره‌جك قورصانلره دشمن کمیسی معامله‌سی ایتملری حقوقنی ویردی (٣) . آندره‌آ فوسقولو (Andrea Foscolo) ایله ده‌لفینو وه‌نیه (Delfino Venier) نك اساسلرینی مذاکره ایتمش اولدقلری بو معاهده‌نك نسخهٔ مصدقه‌سنی بر ترك سفیری بر سنه صوکره وندیکه کوتوردی. محمدك ایلچیسی طنطنه ایله قبول اوله‌رق کندیسی وبتون معیتی جمهورك حسابنه اعاشه ایدلدیلر، جمهور سفیره صیرمه‌دن یاپلمش قماشلر ایله ترك اصولنده غایت نفیس ایشلنمش درت پای هدیه ایتدی [٧] .

وندیك ایله صلح عقد ایدلدیکی سنه محمد، دجله‌دن جیحونه قدر ممالکده مختلف خاندانلردن سلطنت ایدن حکمدارلرله غایت واسع بر مخابره آچدی. محمدك مقصدی بونلری تأمینات دوستانه ایله دولت عثمانیه حدودندن اوزاق طوتمق ایدی . ذاتاً آسیای وسطاده‌کی بتون حکمدارلر بربریله دائمی صورتده محاربه ایتمکده وایچلرندن ـ ماورای جیحون مملکتنه حاکم، تیمورك اوغلی شاهرخ، قره‌قویون خاندانندن ترکمن بکی قره یوسف وآق قویون خاندانندن قره یولوق کبی ـ بعضیلری موسانك

(١) قالقوندیل، ٤، ص ٦٤ .

(٢) بتون بومعاهده‌لر حکومتجه جمع اولنملیدر. (مترجم)

(٣) لوژیه، ٥، ص ٤٣٨ .

غالبی اولان بر حکمدارك توجهنی جلب ایتمکه چالشمقده اولدقلرندن محمد مقصدینه پك قولای واصل اولدی [۸] .

آسیاده‌کی ایالات عثمانیه اوتوزبش سنه‌دن بری خاطره‌سنی غائب ایتمش اولدقلری بر آسایشه نائل اولمشلر ایدی. محمد بو زمان سکوندن استفاده ایده‌رك نظرینی ایلك دفعه اوله‌رق ممالکنك شمالنده سلطنت ایدن حکمدارلره توجیه ایتدی . محمد بو حکمدارلری کندیسیله اتفاقه جکمك یاخود اونلرك مملکتلرینی ضبط ایتمك چاره‌لرینی دوشونورکن دان (Dan) ، اقرباسندن اولان افلاق بکی میرچه‌یه قارشی معاونتنی استرحام ایلدی؛ دیکرطرفدن مجارستان قرالی سیکیزموندده کندینی میرچه‌نك مدافعی عد ایتدیکندن بونك حقنده محمدك حمایه‌سنی ایستیوردی. محمد دانك طلبنه حسن قبول کوستره‌رك سیکیزموندك مراجعتنی رد ایتدی. ایکی دشمن اردو آره‌سنده حرب اولدی (۸۱۹-۱٤۱٦)؛ مجارلرك ، پادشاه ایله دانك ـ کندی عسکرلرندن پك زیاده اولان ـ اردولرینه قارشی شدتلی بر مقاومتلرندن صوکره ، سیکیزموندك میرچه‌یه کوندرمش اولدیغی معاونه قولی قوماندانی اتیه‌ن لوزونج (Etienne Losonz) میدان حربده قالدی (۱). میرچه صلحه طالب اوله‌رق بر ویرکی ویرمك (۲) واوغلنی باب همایونه رهن اوله‌رق کوندرمك شرطیله مقصدینی استحصال ایلدی (۳) . محمد بو بکی دائرهٔ اطاعتده دها ایی طوتمق ایچون ، طونه‌نك اوته طرفنده ، روسجق قارشیسنده بر قلعه یاپدیروب بر کوکی (٤) تسمیه اولندی . اسمی اولاخلر طرفندن جورجووه‌یه تحویل ایدیلن بو قلعه ترکیه‌نك محاربات اخیره‌سی نقل ایدیلیرکن صیق صیق ذکر اولنه‌جقدر . پادشاه او اثناده طونه‌نك ساحل یميننده ایساقجی و یکی ساله موقعلرینك استحکاماتنی یوکسلتدیردی (٥) و مقدما ازمیر و آیاثلوغ بکی اولان جنیدی نیکبولی قوماندانی نصب ایتدی (٦). بر آز صوکره ترایان کوپریسی قربنده

(۱) بونفینیئی ، ۳ ، کتاب ۳ ص ٥۹۸ . بو محاربه ۱٤۲۰ سنه‌سنك نهایتنه دوغری واقع اولدی. انکلك اولاخ تاریخنه مراجعت، ص ۱٦٥ .

(۲) قالقوندیل، ٤، ص ٥۸ .

(۳) لطفی، ص ٤۰ .

(٤) مورخ، «کوك» کلمه‌سنه نباتاتك یرده‌کی قسمی دیمك اولان کوك معناسنی ویره‌رك برکوکنی (Racine de terre) دیه ترجمه ایتمش ایسه‌ده برکوکیده‌کی کافلرکوك لفظنك کافلری نوعندن دکلدر. دهازیاده آسمان اولان کوکك تلفظنه مشابهدر. وجه تسمیه‌سی بیلنه‌مدی.

(٥) نشری، ورق ۱٥۷. عالی، صولاقزاده، حاجی قالفه .

(٦) دوقاس، ۲۱، ص ٦۲ .

سن سه‌وه‌ره‌ن (Saint-Severin) قلعه‌سنى ضبط(١) و سيكيزموندك اوچ سفيرينى قبول‌ايلدى (٢). بوسنه وصربيه‌كبى سكيزموندك ممالكى‌ده عساكرعثمانيه‌نك تخريباتنه معروض ايدى . يكرمى بيك ترك بادكه‌رسبورغ (Badkersbourg) ى محاصره ايلديلر. شهر كنديني متانتله مدافعه ايتدى . تسليم اولمق اوزره ايكن دوق ارنست بر قول نمچه عسكريله امداده يتشدى . فرانگيپان (Frangipan) قوتى نيقولا ايله اورسبورغ (Auresbourg) بكى نمچه اردوسنه داخل بولنان خرواتلره و قارنيولا عساكرينه قوماندا ايديورلردى . بو اورسبورغ بكنك تركلر عليهنده مجادلاتى ـ بالاخره طالعك عدم مساعده‌سنه دوچار اولان ـ احفادى زماننده دخى دوام ايتمشدر. قارينتيا (Carinthie) حاكمى اوتون‌ده‌ره‌نفه‌لس(Othon d'Ehrenfels)ك معيتنده بودوقه‌لق عساكردن برقوت وار ايدى. آوستريالى دوق آلبر بش يوز نفر كوندرديكى كبى (٣) آلتى سنه مقدم ايستريا شواليه‌لرينك ممتازلريله برلكده ماريازه‌ل (Mariazell) كليساسنى‌وقدسى زيارت‌ايتمش‌اولان ايستريالى دوق‌ارنست بيك‌محاربك اوكنده اوله‌رق بالذات‌كوروندى. خرستيان اردوسى جمعاً اون‌ايكى‌بيك‌كشيلك بركتله تشكيل‌ايديوردى(٤). واقع‌اولان‌محاربه‌ده‌ـ برچوق‌مورخلرك‌قولنه‌اينانمق‌لازم‌كليرسه ـ تركلرطرفندن ايستريا اردوسنده‌كى‌محاربلرك عددندن زياده تلفات‌اولدى. احمدبك‌ايله ضابطانندن اون‌آلتيسى ميدان حربده قالديلر [٩]. ايستريالى يدى قپوداندن اوچى ،

(١) قانتيره مراجعت. عهدمحمد ١، ص٧٨. براتونيده سعدالدين١، ص٣١٩، سه‌وه‌ره‌نى سووارانيقو ياپيور . [استانبول مطبوعى سعدالدينده، جلد ١، ص ٢٨٥ ، «سورين» املا-سنده‌در. مترجم]

(٢) نشرى، ورق ٢٠٧ . صولاقزاده ورق ٤٧. براتونيده سعدالدين. ص ٣٤٤. بو سفارتى هيچ بر مجار مورخ ذكر ايتمز. [انكروسليلر مدافعه‌دن مأيوس اولملريله « هداياى شاهانه ايله اوچ نامدار» كيمسه‌يى استانهٔ سعادته روانه ايتديلر . تاج التواريخ ، جلد ١ ، ص٢٨٥. بزم تاريخلر پادشاهك ٨١٩ سنه‌سنده ادرنه‌يه معاودتنى يازارلر. ادرنه‌ده پادشاهك آتدن دوشه‌رك بر مدت خسته‌لانديغنى و او سنه اناطوليده بر بيوك زلزله اولديغنى هامه‌ر نقل ايتميور. ذيلده ايضاح ايديله‌جكدر . مترجم .]

(٣) يوليوس سه‌زار ، *Staats und Kirchengeschichte des Herzog- thums Steyermark* (ايستريا دوقه‌لغنك تاريخ سياسى ودينيسى)، ٦، ص ٣٣.

(٤) فرانكيپان ١,٠٠٠ خفيف سوارى ، ٢٥٠ زرهلى عسكر ايله ٨٠٠ خروات ؛ اوتون ٧٠٠ زرهلى عسكر و ٢,٠٠٠ پياده‌كتيرديلر. دوق آلبر ٣,٠٠٠ سوارى ايله ٢,٠٠٠ تيرانداز كونددى؛ اورسبورغ‌بكى بيك‌كشى‌يه، دوق‌ارنست‌ده اوقدرآدمه قومانده ايديورلردى.

غودفروا راوبر (Godfroy Rauber) ، تان هاوزنلی تیه‌رری (Thierri de Tanhausen)، ویلهلم که‌وه‌نهولله‌ر (Guillaume Khevenhuller)وطنلرینی مدافعه ایده‌رك ترك حیات ایلدیلر [١٠] .

بومحاربه‌مخاصمانه ختام ویرمدی. بوسنه‌ده‌کی ترك‌قوتنك قوماندانی اسحاق [١١] مجارستانده تهمه‌س (Temes) بانلغنه استیلا ایلدی . عن اصل ما کدونیالی اولان والی معاونی نیقولا پترفی (Nicolas Peterfy) ایالتك تسلیح ایده‌بیله‌جکی بر آز عسکری علی‌العجله طوپلایه‌رق عثمانلیلر اوزرینه یوریدی، نیقولا چوق‌زمان‌کچمه‌دن اسحاقه یتشدی و ایکی عسکر آره‌سنده شدتلی بر حرب اولدی. جنك آره‌سنده، نیقولا برمبارزهٔ منفرده‌یه دعوت ایتمك اوزره عثمانلی قوماندانتی آرایوردی . بولدی وایلك مصادمه‌ده مزراغنی بر طرفدن بر طرفه کچیره‌رك آتندن آشاغی دوشوردی. نیقولا ، خصمنك دوشدیکنی کورنجه آتندن آتلادی و آیاغنی بوغازینه باصه‌رق اولدردی . بو وقعه عثمانلی عسکرینك اوکنده جریان ایلدیکندن بونلر قورقه‌رق جهات مختلفه‌یه قاچدیلر (١). آز برمدت صوکره، پترفی، بتون کویلیلره سلاحلرینی آله‌رق آتلرینه بینملرینی امر ایتدیکندن ترکلری بر کیجه مصادمه‌سنده تکرار مغلوب ایتدی ؛ پترفی ، یاننده انجق بر آووج عسکر اولدیغی حالده دشمن اوزرینه شدتله آتلدی. دشمن مهاجمینك عددنده آلداندیغی کبی کویلیلرك صیحه‌لریله داووللرك کورلتیسندن شاشیردیغی‌جهتله قورقویه طوتولدی، طاغلدی(٢). نیقولا غنائمی‌حاملاً عودت ایتدی . سکیزموندده نیش ایله نیکبولی آره‌سنده ترکلره قارشی بر مظفریت تامه قازاندی [١٢] (٤ تشرین‌اول ١٤١٩) . (٣)

مجارستان و ایستریاده‌کی بو آقینلر اثناسنده آسیاده برقاچ بك آره‌سنده چیقان اختلافاتدن طولایی دولتك حدودی تهلکه‌ده قالدیغندن پادشاه قسطنطینیه بوغازینك او بر طرفنه کچدی. یکی قره قویون سلاله‌سنك مؤسسی قره یوسفك ارزنجانه تعیین ایتدیکی والی قره حصاری تهدید ایدیوردی. بو شهرك حاکمی وملك احمدك اوغلی حسن بك‌پادشاهه‌برهیئت‌سفارت کوندره‌رك‌حمایه‌سنی استرحام‌ایلدی، فقط پادشاه امداد

---

(١) بونیفینیوس ، عشر ٣، کتاب ٣، ص ٤٠٠ .

(٢) کذلك .

(٣) ١٤١٩=٨٢٢ . انکروس ایلچیلرینك ورودندن بورایه قدر اولان وقایع بزم اسکی تاریخلرده یوقدر. (مترجم)

ایچون عسکر کوندرمکه وقت بولەمەدن ارزنجان والیٔ جدیدی پیرعمر ، حسن بکی اسیر وسلطان محمدك بوندن اولکی محاربەده فتح ایلدیکی جانیکی ضبط ایتدی. (۱) شو صیرەده ایدیکه اوغلی قاسم بکی پادشاهك یاننده رهن براقمش اولان سینوب بکی اسفندیار اوجوارده هرنوع معادنه مالك اولان طاغلق اراضی‌یی – اولجه بیوك اوغلی خبردار ایتمەدن – ایکنجی اوغلی خضر بکه ویرمشدی؛ پادشاه، قاسم بکك استرحامی اوزرینه طوسیه ، کنغری ، قسطمونی شهرلریله ادارەسنی خضر بکه تودیع ایتمش اولدیغی اراضی‌یی –(۲)عثمانلیلرك محب صادقی اولمسی حسبیله قاسم بکه ویرمسنی اسفندیاره اخطار ایلدی. اسفندیار، اراضیسنك اك قیمتلی قسمنی نه کندیسی نەده سوکیلی اوغلی خضر بك ایچون قورتارمغه برچارە کورەمدیکندن هیچ اولمازسه قاسمك امیدینی بوشه چیقارمق ایستدی؛ وزیری وبرسفیر فوق العادەسی (۳) واسطەسیله، قاسمه ویرلمسی بیلدیریلن شهرلرك بالذات پادشاه طرفندن قبول ایله استراحت جویانه تصرف ایتمك اوزره کندیسنه یالکز قسطمونینك براقلمسنی استرحام ایلدی (٤) . بو استرحام محمدك افکارینه پك موافق کلدیکندن مسارعتله اسعاف ایدلدی . موضوع بحث اولان شهرلرك تسلیمی ومعادنجه اك زنکین طاغلرك ایرادینك ترك ایدلمسی مقابلنده اسفندیار ایله برمعاهدۀ صلحیه عقد اولندی [۱۳]. قاسم امید ایتدیکنی غائب ایتمش اولمقله برابر پادشاهك اردوسنده خدمتنه دوام ایلدی. محمد، بوشرفه خضر بکی ده اشتراك ایتدیرمك ایستدی؛ فقط خضر – پادشاه کندیسندن صامسون شهرینی آلمش اولدیغی ایچون – کرك برادرینه، کرك عثمانلیلره – مساوی بردرجەده خصومت بسلدیکندن برادریله برلکده بولنمیەجغنی سویلیەرك سلطان محمدك تکلیفنی رد ایلدی . بونك اوزرینه بکندیکی یره کیتمسنه مساعده ایدلدی.

صامسونك [۱٤] و جانیکك [۱٥] ضبطندن (٥) صوکره محمد بروسەیه عودت

---

(۱) نشری، ورق ۱٥۸. براتوتیده سعدالدین، ص ۳٤٦. عالی، صولاقزاده ورق ٤۷، نشری، ورق ۱٥۸ . [تاج التواریخ ، اشبو قرەحصار وجانیك وقایمی زیرده‌کی اسفندیارده ایشندن صوکره یازار . خواجەنك جانیك حقنده‌کی روایتی هامەرك نقلنه مطابق دکلدر ؛ ذیلده ایضاح اولنەجقدر. مترجم]

(۲) طوسیه، کانقری، قلعەجك، قسطمونی، باقرکورەسی ودیکر محللر. سعدالدیندن مترجم.

(۳) واعظ محمد. سعدالدیندن. مترجم.

(٤) نشری، ۱٥۸. براتوتیده سعدالدین، ص ۳٤٥ .

(٥) عزیمت شاهانه، ۸۲۲. مترجم.

ایدرکن بغتةً بر تاتار جماعتنه تصادف ایتدی . بونلر مغول استیلاسی زماننده بو مملکتده هجرت ایده‌رك اوراده قالمشلردی ، حال سکونده یاشایورلر ایدی . پادشاه بو اجنبیلره رئیسلری کیم اولدیغنی ونره‌ده بولندیغنی صورمسی اوزرینه رئیسك تاتار سامغارلر عرقندن منت بك اولدیغی و بر دوکونه کیتدیکی جوابنی ویردیلر . محمد « باقیکز، بن حرب ایدرکن بوتاتار بکلری دوکون پیشنده قوشیورلر وباب همایونمده کورنمیورلر. سز روم‌ایلی‌یه نقل اولنه‌جقسکز» دیدی. منت بك همان تکمیل مهاجرلریله برابر آوروپایه‌کیتمك ایچون امر آلدی. مهاجرلر فلبه قربنده قونوش وادیسنده یرلشمکه مجبور اولدیلر . فلبه و قسطنطینیه یولی اوزرنده و فلبه‌یه آز بر مسافه‌ده بولنان، حالا تاتار بازاری تسمیه ایدیلن قصبه‌یی بومهاجرلر تأسیس ایتمشلردر [١٦]. منت بکك اوغلی محمد بالاخره بو قصبه‌ده بر قلعه، بر مکتب، بر کاربانسرای انشا ایتدیرمشدر (١) .

محمد آوروپایه عودتندن صوکره دونماسنك کلیبولی صولرنده اوغرادیغی ضایعاتی تعمیره حاضرلانیر ایکن فوق‌العاده مهم بر حادثه ، یعنی بر درویش عصیانی ظهور ایده‌رك تصوراتنی اجرایه حائل اولدی . دولت عثمانیه‌ده ظهور ایدن عصیانلرك اك تهلکه‌لیلرندن بری اولان بو عصیان، عاصیلرك نیات خائنانه‌لرینی تعصب دینی نقابی آلتنده کیزله‌مش وبونی شایان‌حیرت برصبر ومهارت‌ایله ترتیب وتهیئه ایتمش اولملریله‌ده فوق‌العاده برشیدر. بر مجذوب بوفتنه‌یه کندی اسمنی ویرمش ایسه‌ده فسادك روحی علمان بر ذات، یعنی موسانك هزیمتندن صوکره ازنیقه نفی ایدلمش اولان قاضیعسکر سماولی بدرالدین ایدی . بدرالدینك صفت علمیه‌سی حیاتنی قورتارمش و منفاسنده برمعاش تخصیصنه سبب‌اولمش ایدی. فقط بدرالدین چوق کچمه‌دن منفاسندن قاچدی. نیات خفیه‌سنی موقع اجرایه قویمق ایچون مقدار کافی طرفدار بوله‌جغنه امین اولدیغندن فقیه وحکیم صوفی اولمق اوزره حائز بولندیغی شهرتی مهارتله استعمال ایده‌رك تصورات حریصانه‌سنی یکی بر مذهب اساسی اوزرینه قوردی (٢) . فقط بدرالدینه، حرکاتنك مسئولیتنی درعهده ایتمك واوکا یول آچمق ایچون برآلت لازم

(١) نشری. [پادشاه بو تاتارلره اسکلب اراضیسنده تصادف ایتدی. سردارلری صمنار اوغلی منسوبانندن ایدی. تاج التواریخدن، جلد ١، ص ٢٨٨. قونوش سعدالدینده (قونش) املاسنده‌در. مترجم.]

(٢) دوقاس، ١١، ص٦٢. براتونیده سعدالدین، ٣٥٣. ادریس، ورق ٢٦. نشری، ورق ١٦٠، عالی، صولاقزاده .

ایدی. بونك ایچون، ازمیر کورفزینك منتهای جنوبیسنده وساقز آطه‌سنك قارشیسنده قره برونی تشکیل ایدن ستیلاریوس طاغی اوزرنده متولد آشاغی طبقه‌دن بر ترکی انتخاب ایلدی (١) . بدرالدین، بو ترکده ـ کندی مذهبنك واعظلکی ایچون لازم اولان ـ تعصب وتهییجی بولمش اولدیغندن کندیسنه کدخدا، وکیل، نظریات دینیه‌سنه ناشر اتخاذ ایلدی . بورکلیجه (٢) مصطفی دینیلن بو شدتلی متعصب (٣) درحال کندینی اب وصاحب روحانی اعلان ایلدی. بوندن دولایی طرفدارلری دده سلطان تسمیه ایلدیلر . بدرالدینه طورلاق هوکمالی یاخود کمالی حب‌الدین اسمنده (٤) بر یهودی مهتدیسی پك چوق معاونت ایتدی. بو یهودی، اووقت بیوك فرقه‌لره منقسم اوله‌رق و هر طرفده یکی مذهبی نشر ایده‌رك آسیاده دولاشان درویشلرك باشنه کچدی . مذهب ، مساوات وفقر قواعدی اوزرینه مؤسس اولوب قادینلر مستثنا اولمق اوزره هر شیده اشتراك تعلیم ایدییوردی. بو مجذوبلر شویله دیرلردی: « بن سنك اوکده کندی اوم کبی اوتوریرم ، سن‌ده بنم اثوابمی کییر ، سلاحلریمی ، آرابه‌لریمی قوللانیرسك . یالکز قادینلر مستثنادر » . بدرالدین ایله محرمانك مقصد خفیلری آوروپا و آسیاده تأسیس حکومت اولدیغندن خرستیانلری وبالخاصه ـ ایمپراطورلری پادشاه ایله حسن آمیزشده بولنان ـ روملری الده ایتمك ایدی . شو مقصده وصول ایچون درویشلر خرستیانلرك الهه عبادت ایتدکلرینی انکار ایدنلرك کافر اولدقلرینی اعلان و کندیلرینه التحاق ایچون کلن خرستیانلری سمادن نازل ملائکه کبی قبول ایلدیلر . بورکلیجه مصطفی تلامیذندن بر قاچنی ساقز آطه‌سنده

---

(١) قدیماً Μελαινα (مه‌لینا) بوکون قره برون ، ستیلاریوس Stilarios طاغی اسمی یالکز دوقاسده بولنور.

(٢) هامه‌رك املاسنه کوره « بوره‌کلوجه » اوقونور، بزم تاریخلرده « بورکلوجه » در. معلومدرکه « بورك » کلاه نوعندن بر سرپوشدر. بواسمده مأکول معلوم اولان « بوره‌ك » دکل، سرپوش معناسنه « بورك » مقصود اولمسی دها محتمل کورینور . فی‌الحقیقه بویله اولدیغی ذیلده خواجه‌نك بر توریه‌سیله ایضاح اولنه‌جقدر . مترجم.

(٣) دوقاس، Περχλιζια Μουςαφα (شدتلی متعصب) .

(٤) سعدالدینده حب دین کمال. بر نوتی (بن) ی (بن) ظن ایتمش اولدیغندن حب دبن یرینه « وبدین یازار. [ستانبول مطبوعی سعدالدینده، جلد ١، ص ٢٩٨، طورلق هودبن کمال اولمق اوزره محرردر . حب دین کلمه‌سنه استانبول مطبوعی سعدالدینده صریحاً تصادف اولنه‌مادی ایسه‌ده خواجه‌نك توریه‌سندن بر « حب » کلمه‌سی اوله‌جغی منفهم اولمقده‌در . ذیله مراجعت . مترجم]

حکام و رهبان آره‌سندن مهتدیلر جلبی ایچون اورایه کوندردی . بو مبعوثلردن ایکیسی ، باشلری چیپلاق و آیاقلری بر چوخه پارچه‌سنه صاریلی اولدیغی حالده ، او وقتلر ساقزده تورلوتاس مناسترنده بولنان بر کریدلی کشیشی زیارته کیتدیلر . مرخصلرك بری راهبه : « بن‌ده سنك کبی کشیشم ، سنك اللهکه عبادت ایدیورم و کیجه‌لین دکز اوزرنده آیاقلرمله یورویه‌رك سنی کورمکه کلیورم » دیدی . روم کشیش بوکا قناعت کتیرمش و ـ مقدما سیسام آطه‌سنده برابرجه بر حیات استغراق کچیرمش اولدقلری ـ بورکلیجه مصطفانك کیجه‌لین کندیسیله کوروشمك ایچون یورویه‌رك دکزی کچمکده اولدیغنی مورخ دوقایه تأمین ایلمشدر (١) .

محمد ، فساددن خبردار اولنجه صرب قرالنك اوغلی وصاروخان والیسی سیسمانه بو متجاسر متعصبلرك اوزرینه یوریمسنی امر ایلدی . سیسمان ـ آلتی بیك متفق طرفندن مدافعه ایدیلن ـ ستیلاریوس طاغی کچیدلرینه صاپمش اولدیغندن تکمیل عسکریله برابر قتل ایدلدی [١٧] ؛ اجدادینك دینی ترك ایتمش اولان بر خرستیان ، شو صورتله ، مسلمانلقدن چیقمش بر کروهك ضربه‌لری آلتنده تلف اولدی. بوموفقیت، مذهب‌جدید سالکینك جرأتنی آرتیره‌رق یکیدن برچوق کسانك اونلره اقتداسنه سبب اولدی. فکرمساوات ناشرلری جرأتلرینی پادشاهك فرمانلری و اسلامك قانونلریله تأیید ایدلمش بعض عاداتی منع ایتمکه و بر چوق خصوصاتده کندیلرینی خرستیانلره بکزتمکه قدر کوتوردیلر . بعض تغییرات جمله‌سندن اوله‌رق بوندن صوکره بر قماشدن یاپلمش یالکز بر لباس کیمکه و باش آچیق کزمکه قرار ویردیلر . آوروپا اقوامی ، یونانیلره و روماليلره امتثالاً آلنلرینی قپامق عادتنی بر علامت سربستی عد ایتدکلری جهتله بودرویشلر بوجهتدن آوروپا اقوامیله اختلاف ایتمش اولیورلردی . بوندن باشقه ، بورکلیجه مصطفی مسلمانلردن زیاده خرستیانلرله رابطه پیدا ایتمك ایستدیکندن بوده پك فنا بر بدعت تشکیل ایدیور وبو متعصبلرك آیات قرآنیه‌یه نه قدر آز اهمیت ویردکلرینی کوستریور ایدی . محمد ، بونلرك چوغاللرندن زیاده اختراعات مخربه‌لرندن بحق تلاش‌ایلدیکندن ـ اوآره‌لق صاروخان وآیدین والیسی تعیین‌ایدلمش اولان ـ علی بکه بوایکی ایالت اراضیسنده طوپلایه‌جغی قوانك مجموعیله عاصیلر اوزرینه هجوم ایتمسنی امرایلدی. طالع، علی بکه‌ده سیسماندن دها یاور اولمادی ، کلیاً مغلوب اوله‌رق آنجق پك کوجلکله و عسکرینك برازیله

(١) دوقاس، ٢١، ص ٦٢ .

مغنیسایه قاچه‌بیلدی. بویکی مغلوبیت محمدی دها شدید تدابیراتخاذینه مجبور ایدییوردی؛ بناءً علیه پادشاه، هنوز اون ایکی یاشـنده بولنان اوغلی مرادی [۱۸] آوروپا و آسیا ایالتلرینك قوای مجموعه‌سیله بو مذهب مجذوبینی تنکیله مأمور ایتدی. حداثت سنیله برابر پدرینك آماسیه والیلکنی تودیع ایتمش اولدیغی بوشهزاده- رفاقتنده بایزید پاشا اولدیغی حالده- حرکت ایده‌رك [۱۹] اردوسنی عاصیلردن آیران دربندلری کچدی. یولنده ارکك. قادین، کنج، اختیار هرکیم تصادف ایتدی ایسه عسکرك قلیجیله مقتول اولدی. نهایت، بورکلیجه‌نك مرکز حکومتی اولان ستیلاریوس طاغی قربنده قطعی بر محاربه وقوع بولدی. دها زیاده یاوریء طالعه لایق بر مدافعه‌دن صوکره، مصطفی ایله بوخونریز محاربه‌ده تلف اولمیانلر هپ اسیر ایدیله‌رك آیاثلوغه کوتورلدیلر. مصطفایی اسلامه ارجاع ایچون استعمال ایدیلن اك شدید وسائط هپ بیهوده اولدی؛ اك مدهش اشکنجه‌لر نشر ایتدیکی یکی مذهبده دها ثابت قدم ایتمکدن باشقه برشیئه یارامدی. مصطفی چارمیجه کریله‌رك (۱) بردوه اوزرنده شهر ایچنده طولاشدیرلدی وتلامیذندن اعتقادلرینی ترك ایتمیلر کوزینك اوکنده قتل عام ایدلدیلر. بونلر «دده سلطان، ایریش امدادیمزه! (۲)» دیه کندیلرینی اوران خنجرلرك اوزرینه آتیلیورلر و اعتقاد مذهبلرینی و اوکلرنده وفات ایدن استادلرینه رابطه‌لرینی بوصورتده قانلریله تأکید ایدییورلر ایدی. مصطفانك وفاتی فرقه‌سنك قوتنی قیرمش اولمقله برابر آرقه‌سنه قالانلر آره‌سنده اونك هنوز بو دنیاده اولدیغی روایتی طولا- شیوردی. کرید آطه‌لی کشیش بورکلیجه مصطفانك حیات منزویانه‌سنه یکیدن باشلامق ایچون چکلمش اولدیغی سیسـام آطه‌سنده حالا یاشامقده اولدیغی مورخ دوقایه سویلمشدر (۳).

مصطفانك اشکنجه و اعدامندن صوکره، بایزید پاشا شهزاده مرادك اردوسنی متعصبلرك متفق یهودی طورلاق کمال اوزرینه کوتوره‌رك اونی اوچ بیك درویشیله برابر مغنیساده مغلوب ایلدی. یهودی، تلامیذندن کندیسنه اك صادق برشخص ایله برلکده صلب ایدلدی (٤).

(۱) مصطفی، قوللری وباجاقلری کریلمش اولدیغی حالده اوزون برتخته اوزرینه چیویلندی.
(۲) دوقاس، ۲۱، ص ٦۳ Τετε Σουλταν ἔρης یعنی دده سلطان ایریش. ایریش، ایریشمك مصدرندن امر حاضردر.
(۳) دوقاس، ۲۱.
(٤) نشری، ورق ۱٦۰. ادریس، براتوتی ساونه برینه سهواً - اوینه یازار.

بوندن صوکره آسیا ایالاتی اهالیسی اسکی مذهبلرینه رجوع ایتدیلر. فقط بوقدر اغتشاشاتك وبودوکیلن قانلرك مسببی اولان بدرالدین سماونه اوغلی، بورکلیجه ایله طورلاقك آسیاده نشرینی تعهد ایتمش اولدقلری مذهبی آوروپاده انتشار ایتدیرمکده اولدیغندن بو مذهب مثلثك اوچنجی بر فرقه‌سی‌ده بالقان اورمانلری آره‌سنده طوپلانیور ایدی. سلیمانك حکومتی زماننده، بدرالدین هنوز قاضیعسکر ایکن اونك وساطتیله معاش و تیمار استحصال ایتمش اولانلرك کافه‌سی بو عاصیلرك صوك رئیسنك بایراغی آلتنده ترتیب صفوف ایدیورلردی. مراد ایله بایزید بوسفوری کچدیلر؛ بدرالدین سیروز قربنده مغلوب اولدی. بدرالدین اسیر ایدیله‌رك مشهور تفتازانینك تلمیذی هرات عجم فقهاسندن [۲۰] مولانا سعیدك بر فتواسی [۲۱] اوزرینه عاصی صفتیله صلب اولندی. بدرالدین اك یوکسك رتبهٔ علمیه‌یه صعود ایتمش و بوکون دخی معتبر عد ایدیلن آثاریله فقهده معلومات عمیقه صاحبی بولندیغنی کوسترمش اولدیغندن (۲) بو عاصی‌یه ایدیلن شدتلی جزا خلقی دها زیاده قورقوتدی.

زمانمزده ظهور ایدن وهابیلر عصیانی استثنا ایدیلیرسه، بورکلیجه مصطفی اختلالنك - بر بدعت دینیه‌دن ایلری کلمش اولمق اعتباریله - تاریخ عثمانیه‌ده مثال دیکری یوقدر. شرقك قرون اخیره تاریخنده، رؤسا وطرفدارانی درویشلردن مرکب اولان عصیانده یالکز بودر. فقط خلفای اسلامیه تاریخنده، انقلابات دینیه ایله روابط محرمانه‌سی اولان انقلابات سیاسیه‌نك بر چوق مثاللرینه تصادف اولنور؛ شوقدر که او وقت درویشلرك عددی پك چوق اولمادیغندن تخت ومحرابك ییقلمسنه یالکز درویشلر دکل، بتون صنوف اهالی اشتراك ایتمشلردی. خلفای اسلامیه زماننده ایلك عصیانی ترتیب ایدن خارجیلرده خلافتی ظل الله فی الارض طانیدقلری جهتله خلافته قارشی دکل - خلیفهٔ مشروع اوله‌رق تختده بولنان حکمدارك یرینه باشقه‌سنی ایستدکلری ایچون - یالکز حکمدارك شخصنه قارشی عصیان ایدیورلردی. ایکنجی عصر هجریده راوندی ومقنعه، خراسانده اللرنده قلیج اولدیغی حالده نشر بدعت ایلدیلر. راوندی. هند عقائدینه توفیقاً، تناسخ ارواح فکرینی تعلیم ایدردی؛ مقنعه - یاکلش تفسیر ایتدیکی - زند ایرانی‌یه استناد ایده‌رك سفاهت توصیه ایدردی؛ بونك ایچون طرفدارانی زندیق (متین فکرلیلر، سفیهلر)،

(۲) نشری، ورق ۱۶۰. براتوتیده -مدالدین، ص ٦٥. ادریس ۲٦، عالی، صولاقزاده، عاشق پاشا زاده، وانیقانده‌کی ال یازیسی، ص ۲۰۰.

مبیضه (بیاض البسه‌لرینه تلمیحاً) ومحمره (قرمزی کمرلرندن کنایه اوله‌رق) کبی مختلف اسملرله تسمیه ایدلمشلردی(١). ینه اوعصرك نهایتنه دوغری بابك حریت، مساوات و ـ قادینلرده داخل اولدیغی حالده ـ اشتراك اموال تعلیم ایدردی . بو مذهب سالکینی خرمیه (مسرورلر) تسمیه ایدیلیردی. هجرتك اوچنجی عصرینك نصفی ایله دردنجی عصرك نصفی آره‌سنده‌کی زمانده ، قرامطه اسلامیتك اساسلرینی صارصه‌رق کعبه‌ده حجر اسودی ییقدقلری کبی، تخت حکمداری‌یی‌ده ییقمقله تهدید ایلدیلر (٢)؛ بو فرقهٔ دینیه‌یه امتثالاً، زمانمزده‌ده وهابیلر ، دین پیغمبرینك اعتقاداتنی ، بو دینك مهدی اولان مملکتده محو ایتمکه چالشدیلر. قرامطه تشبثندن آز زمان صوکره ، حسن صباح عباسیلره قارشی فاطمیلرك حقوقنی محافظه‌دن باشقه امالی یوقمش کبی کورینه‌رك ـ بالاخره بتون عالم اسلامه دهشت ایراث ایدن ـ بر جمعیت خفیه تصور ایله میدانه قویدی. بوجمعیت اسماعیلیلر، یاخود باطنیلر جمعیتی ایدی. حسن صباحك مذهبی یدنجی درجه‌ده بولنان بر باطنی ایچون یالکز شو عقیده‌دن عبارت ایدی: برشیئه ایناناممق وهرشیئه جرأت ایتمك. باطنیلر طریقتی یوز یتمش برسنه ظرفنده (٣)، قلعه‌لرینك آرقه‌سندن یالکز حسنك کندی حکومتنه مقر انتخاب ایتمش اولدیغی مملکتی‌دکل (٤)، اك اوزاق مملکتلری بیله تهدید ایده‌رك خراساندن سوریه ومصره قدر بتون اقوامی تیترتدیلر. حکمدارلر ایله وزیرلرینی، تولدلری وموقعلری اعتباریله اقوامك منافع مادیه و معنویه‌سنك مدافع طبیعیلری عد ایتدیکندن ، خنجرینی ترجیحاً اونلرك علیهنه استعمال وهر یرده علناً دینسزلکی‌وقتلی ترویج ایدردی[٢٢]. بوفرقه ـ آسیا طوپراغنی قانه بویادقدن صوکره ـ فقهانك لعنتی و هلاکو وبیبارك قلیجی ایله محو ایدلدی . هلاکو وبیبار بو مذهبك کوهستان وسوریه‌ده‌کی قلعه‌لرینی خاك ایله یکسان ایتدیلر. باطنیلردن بعض بقایا حسن صباحك وصایای خونریزانه‌سنی بر مدت دها تطبیق ایلدیلرسه‌ده تیمورك دست آهنینی یتیشه‌رك بونلری‌ده مؤبداً محو ایتدی (٥). شوتعداد ایتدیکمز جمعیات سیاسیه ومذهبیه‌دن هیچ برنده درویشلرك

(١) ذیلده ایضاحات ویرلمك اوزره عیناً ترجمه اولندی. مترجم.

(٢) خلافت اسلامیه تاریخی منابعنه نظراً طریقت باطنیه تاریخنه مراجعت . فرانسزجه ترجمه‌سی، کتاب ١.

(٣) اسماعیلیلر خاندانی یوز یتمش بر سنه دوام ایتدی .

(٤) باطنیلرك مرکز عمومیسی وحسن صباحك مقری (الموت) قلعه‌سی ایدی.

(٥) شرف‌الدین.

بدرالدينك بوركليجه مصطفى ايله طورلاقك اوچ بيك درويشلرينه اشغال ايتديردكلرى قدر ـ مهم برموقع طوتمش اولدقلرينى كورميورز (١) . بدرالدين عصيانى ايرانده زردشت رهبانك قبادك قوماندا سنده چيقاردقلرى اختلالك فنا بر تقليدى اولمقله برابر آنجق ايرانى غرق خون ايتمش اولان شو اختلال بدرالدين عصيانك نه اولديغى حقنده بر فكر صحيح ويره بيلير . متجاسر بر آدم اولان زردشت راهبى مزدك الك مستبدانه بر صورتده اداره اولنان مملكتده حريت، مساوات واشتراك اموال قاعده لرينى اعلان ايلمشدى . بو مبادينك اشعال ايلديكى نائرهٔ اختلال سرعتله انتشار ايليه رك خسرو نوشيروان اونى قرق بيك راهبك قانيله سونديرنجه يه قدر تدريجاً بتون ايران ايالاتنه سرايت ايتدى . بوركليجه ايله طورلاقك و بدرالدينك وفاتى دولت عثمانيه يى آوروپاده و آسياده اودرلو بر تهلكه دن خلاص ايلمش اولدى. [*]

بوركليجه مصطفى ، مقام سلطنته قارشى جنايتك اشكنجه ايله جزاسنى هنوز كورمش ايدى كه ديكر بر مصطفى ـ دها زياده موفقيتله دكلسه بيله ظاهرده دها زياده حقوقه استناداً ـ حكومت پادشاهى يى ضبط ايتمكه تشبث ايلدى.(٢) نشرى مستثنا اوله رق بتون عثمانلى مورخلرى محمد اولك سلطنتنده بو تشبث متجاسرانه دن استطراداً بحث ايليورلر. شو وقعه نك قهرمانى اولان مصطفى بايزيدك آنقره محاربه سنده غائب اولان اوغلى اولديغى و حق سلطنتك محمده دكل ، كنديسنه عائد بولنديغنى ادعا ايلديكندن مورخين عثمانى بونى دوزمه مصطفى تسميه ايدرلر. بيزانسليلر، بالعكس دوزمه مصطفانك حقيقةً بايزيدك اوغلى و محمدك بيوك برادرى اولديغنى ادعا ايدرلر (٣). فقط هر ايكى طرفك ده بى طرفلغى جاى شبهه در. چونكه عثمانلى مورخلرى ـ بايزيدك ديكر اوغللرينك بابالرينك تختنده كى حقلرينه رغماً ـ بوپادشاهك خلف مشروعى اوله رق يالكز الك صوڭ سلطنت ايده نى طانيرلر ، بونك ايچون دائما محمدك طرفنى التزام

(١) ويانه كتبخانهٔ ايمپراطوريسنده كى ال يازيسنه نظراً بو عاصيلر يالكز صوفيلر دكل، دانشمندلر يعنى علم كلام وفقه ايله اشتغال ايدن طلبه ده داخل ايدى . لطفى يه دخى مراجعت، ص ٤٠ .

(٢) سعدالدين دوزمه مصطفى وقعه سنى عصر مراد ثانيده ذكر ايدر . تدقيقاتى ذيلده كوريلور. مترجم.

(٣) *Mustafas unus e numero filiorum Bajazitis.* قالقونديل، ص ٦٤. *Verum tamen eum fuisse Bajazitis genuinum filium verissimum erat.* دوقاس ٢٧، ص ١٠١ .

ایده‌رك مصطفایی تزویر ایله اتهام ایدرلر. بیزانسلیلره کلنجه ایمپراطورك منافعنه موافق اولان فکری ترویج ایله ـ بیزانس سیاستنك محافظه‌سنی ایجاب ایتدیردیکی وجه ایله ـ مدعیٔ سلطنتك حقوقی ظاهر اولدیغنی اثبات ایتمکه چالشمشلردر. ایکی ملتك محررلرینك موقع مستثنالرندن ایلری کلن شبهه‌لره رغماً، بی‌طرف بر محرر عریض وعمیق تأملدن صوکره میزانی مصطفانك لهنه میل ایتدیرمکه مجبوردر ؛ فکریمزك استناد ایتدیکی نقطه‌لر شونلردر : اولا، تیمور آنقره محاربه‌سندن صوکره غوغاده وفات ایتمش اولملری محتمل بولنان اولاد بایزید جسدلرینك دقتله آرانلمسنی امر ایتمش ایدی، حال بوکه مصطفانك جسدی اصلا بولنه‌مادیغی کبی بو شهزاده‌نك وفات ایتمش اولدیغنه دائر هیچ بر اماره آلنه‌مادی. ثانیاً، بالاخره مدعیٔ سلطنت مغلوب اولدیغی وقت بونی نزدنده محافظه ایچون محمدك روم ایمپراطورینه تأدیه‌سنی تعهد ایلدیکی معاش محمدك دخی مصطفانك کندی برادری اولدیغنده شبهه‌سی اولمدیغی اثبات ایلر. ثالثاً، مدعیٔ سلطنتك اردوسی برچوق مورخلرك ادعالری وجه ایله آشاغی طبقه‌دن اشخاصدن مرکب اولمیوب بو اردوده ، جنید ، بکلر بکی تیمور تاشك و اورنوسك اوغللری کبی اعیان دولتدن بر قاچنك بولندیغی محققدر ؛ مصطفی حقیقةً بایزیدك اوغلی اولمسه‌یدی بوذوات ممتازه وصایالریله، وجودلریله اوکا معاونت ایدرلرمیدی؟ الك صوك اوله‌رق، نشرینك شهادتی بزم فکریمزك لهنده‌در وبوشهادت ـ یالکز باشنه ـ نشریدن‌صوکره تاریخ‌یازمش اولان بتون‌مورخلرك‌شهادتندن‌زیاده قیمتی‌حائزدر[٢٣].

هرنه حال ایسه ، محمدك حقیقی ویا مفروض برادری ، آوروپاده کندینی دولت عثمانیه‌نك یکانه وارث حقیقیسی اوله‌رق اعلان ایلدی . مدعیٔ سلطنت افلاق بکی میرچه ایله ـ آیاثلوغ و ازمیر والیلکنده بولنمش وایکی دفعه عصیان ایله ایکی دفعه نائل عفو اولمش اولان ـ نیکبولی والیسی جنید طرفندن‌ده معاونت کوره‌رك بالقانی کچیدی ، تسالیایه کیردی . محمد سرعت سیرایله مقابله‌سنه کیده‌رك سلانیك قربنده یتشدی وبرمحاربه‌ده منهزم ایلدی (١). مصطفی ایله جنید معیتلرندن برقاچ کشی ایله برلکده ملحمه‌دن قاچمغه موفق اوله‌رق کندیلرینی سلانیکه آتدیلر، سلانیك والیسی دیمتریوس لاسقاریس لئونتاریوس اونلره حمایت و امنیت وعد ایلدی . محمد والی‌یه فراریلری تسلیم ایتمسنی اخطار ایلسی اوزرینه دیمتریوس، پادشاه ایمپراطوره برببابا کبی حرمت ایتمکده اولدیغندن کندیسنك ایمپراطورك اولدیغی قدر محمدك‌ده بنده‌سی

(١) دوقاس، ٢٢ . ص ٦٥، قالقوندیل‌ه ٤، ص ٦٥ .

بولندیغی، فقط نزدینه التجا ایدن بر آدمی اك عادی بر کوله دخی اولسه متبوعندن رخصت اولمادقجه تسلیم ایده‌میه‌جکی و محمدك برادری و حکمدار سلاله‌سندن اولان بر شهزاده حقنده وظائف مهمانپروری‌یی اخلاله هیچ جسارت ایلیه‌میه‌جکی جوابنی ویردی ؛ بونکله برابر ایمپراطوردن بو خصوصده امر ایستمکی وعد ایلدی. فقط پادشاه، والینك وعدیله اکتفا ایتمك ایستمدیکندن بالذات امانوئله مراجعتله لئونتاریوسك فائده‌سز براقدیغی طلبی تجدید ایلدی. ایمپراطور، جواباً، طوپراغنده التجاکاه آرامق اوزره قاچوب کلنلری اعاده ایتمك ناموسلو بر حکمدارك شاننه یاقشمیه‌جغندن بونی اصلا یاپه‌میه‌جغنی بیلدردی. ایمپراطور، اکر کندی برادری پادشاهك نزدینه التجا ایتمش اولسه‌یدی اونك ده وظیفهٔ مهمانپروری‌یه خلل ویرمکسزین برادرنی اعاده ایده‌میه‌جکنی سویلیوردی ؛ مع‌مافیه محمد صوك معاهده‌سنده حقوق پدرانه‌سنی (١) طانیمش اولدیغی ایچون بیزانس ایمپراطورلغی تختنده بولندقجه نه مصطفانك، نه ده جنیدك سربست براقلمیه‌جقلرنی مقدس اقانیم ثلثه اوزرینه یمین ایله تأمین ایده‌رك پادشاهك وفاتندن صوکره ایجاب احواله کوره حرکت ایده‌جکنی بیان ایدیوردی. بو جواب ایله برلکده لئونتاریوسه‌ده مصطفی ایله جنیدی ممکن اولدیغی قدر سرعتله بر قدرغه‌یه بیندیره‌رك قسطنطنیه‌یه کوندرمسی امری کلدی (٢) . بو امر ایفا ایدلدکدن صوکره، محمد برادریله جنید و اوتوز رفیقنه معاش اوله‌رق سنوی اوچ یوز بیك آقچه [٢٤] تأدیه‌سنی تحریراً تعهد ایلدی . محمد ایله بو مقاولاتی یاپان امانوئلك سرایی ترجمانی تئولوغوس قوراقس (Theologos Corax) ایدی . بو بیزانسلی تیمورك بایزید ایله محاربه‌سی زماننده ، مولدی اولان الاشهرك مدیرلرندن بری ایدی . قوراقس ، بو موقعك اهالیٔ معتبره‌سندن برقاچنی جهانکیر ظالمه تسلیم ایتمکله فنا بر شهرت قازانمش ایدی . بونلر تیمورك ایستدیکی ویرکی‌یی ویره‌مدکلرندن احراق ایدلدیلر . قوراقس بالآخره ، محمد ایله وزیری بایزید پاشانك اودرجه‌ده توجهلرینی قازاندی‌که سفره‌لرینه قبول شرفنه نائل اوله‌رق اك نازك مذاکراتی افندیسنك آرزوسنه توفیقاً اتمام ایلدی. بوندن دولایی ایمپراطور، قوراقسی سفیر عمومی نصب ایلدی (٣). مع‌مافیه قوراقسك

---

(١) بیزانس مورخنك تعبیر فخارانه‌سیدر. ١٢٣ صحیفه حاشیه‌سنده اشارت اولندیغی اوزره سلطان محمد بیزانس ایمپراطورینك خدعه‌لرندن متشکی ایدی. مترجم .

(٢) دوقاس، ٢٢، ص ٦٦ و ٦٧ .

(٣) Αποχρισιαριος καθολιχος . بو عنوان بو کون یالکز اسپانیول سفیرلرینه مخصوصدر.

نه‌مهارت سیاسیه‌سی، نه‌دولتنه‌کوستردیکی خدمتلر بیزانس سلطنتنك منافعنی پادشاهك منافعنه فدا ایتمکله مظنون اولمسنه مانع اوله‌مدی (١). ایمپراطور، مصطفی ایله جنیدك بر کون محمده تسلیم ایدلملرندن قورقه‌رق ، محبوسلری قسطنطینیه‌دن لمنی آطه‌سنه کوندردی. اوراده مریم آنا مناسترنده شدتلی برنظارت آلتنده بولندیرلدیلر [٢٥].

سلطان محمد ، مدعیٔ سلطنتك تشبثات غاصبانه‌سنه معاونتندن دولایی میرچه بکی جزالاندیرمق ایچون افلاقی استیلا وتخریب ایلدی (٢). بوندن بویله، مصطفی قسطنطینیه ایمپراطورینك محبوسی بولندیغی وقاسمدن ده قورقو قالمدیغی ایچون پادشاه حاکم مطلق اوله‌رق سلطنت ایده‌بیلیردی (٣). محمدك برادری اولان قاسم - بایزیدك آسایش دولتی تأمین ایچون تاسیس ایلدیکی قاعده‌یه توفیق حرکت ایدلیه‌رك - اعدام اولنیوب محمد، قرداشنك کوزلرنی اویدیرمقله اکتفا و مقر وایراد اوله‌رق کیوه قربنده آقحصار شهرنی تخصیص ایتمشدر . سلیمان ایله قاسمك رهن اوله‌رق روم ایمپراطورینك النده براقمش اولدقلری ، ایمپراطورك‌ده محبت واعتمادینی اثبات ایچون محمده تسلیمنه مسارعت کوسترمش اولدیغی همشیره‌سی فاطمه برسنجاق بکنه تزویج ایلدی . برادرینه یاپدیرمش اولدیغی عملیات الیمه‌یه رغماً، محمدك قلبنده حس مرحمت سونه‌مش اولدیغندن هرنه وقت بروسه‌یه کیتسه قاسم ایله همشیره‌سنی سراینه کتیردیر، اونلرله قرداشجه برلطف ایله قونوشوردی (٤) .

امانوئلك مصطفانی محبوس طوتمغی تعهد ایلدیکی سنه سلطان محمد، قسطنطینیه‌دن کچه‌رك آسیایه کیتمك آرزوسنده اولدیغنی ایمپراطوره بیلدیردی. بیزانس رؤساسی

---

(١) دوقاس ، ٢٢ . ص ٦٨ . قوراقسك ایکی یوزلیلکی کندیسنه اکثریتله ثولوغوس قوراقس (قارغه، چامورلو خطیب) عنوانك ویرلمسنه سبب اولدی.

(٢) دوقاس، ٢٢، ص ٦٧ .

(٣) دوقاس، ٢٠، ص ٥٤. بایزیدك ایکی اوغلندن بحث ایدرکه بونلرك بری همشیره‌سی فاطمه ایله برابر محمده تسلیم ایدلمشدر . فرانزه‌سه نظراً ژوزف تسمیه ایدیلن دیکری تعمید ایدیله‌رك برآز صوکره خرستیان دیننده وفات ایلدی. [بزم تاریخلرده سلطان بایزیدك، وقایعی مضبوط اولان اولادندن باشقه بویله براوغلی یوقدر. بونك، بیزانس مورخلرینك وهمنده وجود بولمسی، بلکه‌ده بیزانس ایمپراطوری طرفندن مساعدهٔ احواله‌کوره سلطان محمد عیهنده استعمال اولنمق اوزره ایجاد اولنمش بر پرنس اولمسی ملحوظدر. مترجم]

(٤) براتوتیده، سعدالدین، ص ٣٣٥. حاجی قالفه، تقویم التواریخ. آوروپا مورخلرینك کوستردیکی ١٤٠٢ تاریخی یاکلشدر.

ایمپراطوره بو فرصتدن استفاده ایله پادشاهی توقیف ایتمسنی توصیه ایلدیلر ؛ فقط قسطنطینك وارثی، برسیاست خائنانه‌نك تلقین ایلدیکی شوفکری رد ایده‌رك مهمانپرورلك حقوق مقدسه‌سنه حرمت ایچون بر مثال نجابت ارائه ایلدی. ایمپراطور، دیمتریوس لئونتاریوس، اسحق حسن، مانوئل قانتاکوزه‌ن ایله بیزانس رؤساسندن برچوغنی پادشاهی استقباله کوندره‌رك طرفندن هدایا تقدیمنه مأمور ایلدی. مبعوثلر محمدی شهر خارجندن قارشیلایه‌رق بو سفور ساحلنده چفته ستون (بوکون بشکطاش) دینیلن محله قدر رفاقت ایلدیلر. بولحیلغك سوردیکی مدتجه پادشاه لئونتاریوس ایله قونوشدی. امانوئل ایله اوغلی، پادشاهی ایمپراطوره مخصوص قادرغه ایله استقبال ایلدیلر. دیکر مزین بر قادرغه‌ده عثمانلی سلطانته تخصیص ایدلمش ایدی. ایکی سفینه یان یانه اسکداره (قریزوپولیس Chrysopolis) دوغری کیدرکن ایمپراطور ایله مسافری بیزانس سرایله احفاد عثمانی آره‌سنده هیچ برزمان منافرت ظهور ایتمه‌مش کبی، دوستانه قونوشیورلردی. محمد، آسیا ساحلنده قره‌یه آیاق‌باصنجه کندیسی ایچون احضار ایدلمش اولان چادرلره یرلشدی. بتون کون ایکی حکمدار متقابلاً تأمینات محبانه وصادقانه‌ده بولندیلر. آقشامه دوغری محمد، ازمیده کیتمك ایچون آتنه بیندی، امانوئل‌ده قسطنطینیه‌ده سراینه عودت ایلدی.

بونی متعاقب بهارده پادشاه آوروپایه عودتله کلیبولیدن کچه‌رك ادرنه‌یه کیردی. ایمپراطور، عودتندن خبردار اولنجه ـ سیاحت مسعوده‌سنی تبریك ایچون یکیدن لئونتاریوسی‌کوندردی. اوچ‌کون صوکره، محمد، نزول اصابتیله آتدن دوشدی (١). وفات ایده‌جکنی حس ایلدیکندن صوك او امرینی اعطا ایچون وزیر صادقی بایزید پاشایی دعوتله ـ او آره‌لق آماسیه والیسی اولان و دولتك حدود شرقیه‌سنی آق قویون سلاله‌سندن قاره‌یولوق بایندرینك استیلاسنه قارشی مدافعه ایتمکده بولنان ـ اوغلی مراده ناقابل تزلزل برصداقتله خدمت‌ایتمسنی وصیت ایلدی. بوندن‌باشقه بایزید پاشایی، ایکی‌کوچك چوجغنی ـ پادشاه جدیدك بلکه کندیلرینه حاضرلامقده اولدیغی عاقبتدن قورتارمق‌ایچون ـ روم‌ایمپراطورینك محابت ووصایتنه براقمغه مأمورایتدی. شوصورتله، محمد بو ایکی اوغلنه بردرجه‌ده محبت اظهار ایدیور ووفاتندن صوکره بیوك اوغلنك تخته چیقارکن بیوك پدرینك وحتی کندیسنك کوسترمش اولدقلری

---

(١) دوقاس، ٢٢، ص ٧٠ .

مثاله تبعیتله قرداشلرینی بوغدیرمسندن قورقیور ایدی (۱). حقیقةً محمد ـ بیزانسلی مورخلرك بیله تسلیم ایلدکلری فضائل عالیه ایله برابر ـ عثمانلی پادشاهلرینك قبول ایتمش اولدقلری قاعده‌یه تبعیت ضعفنی کوسترمش ایدی ؛ برادری سلیمانك ـ بیزانس ایمپراطوری طرفندن کندیسنه تسلیم ایدیلن ـ اوغلنی‌ده موسانك جلادی ترسك اوغلی ساغانوسك (Saganos) (۲) الیله اعدام ایتدیرمش ایدی . معمافیه سلیمانك قیزیله بونك اوغلی استثنا ایدیله‌رك محمد کندیلرینه ـ حاللرینه موافق برمعیشت تأمینی ایچون ـ تیمارلر ویرمش ایدی.

محمد، نزول اصابت ایتدیکنك ایرتسی کونی ینه اردویه کورینه‌جك قدر متانت کوستردی، عسکر معتاد اولان احترام ومحبت صدالریله آلقیشلادیلر. فقط دها ایرتسی کون بر نزول دها اصابت ایده‌رك دیلنی مفلوج ایلدیکندن آقشام اوزری وفات ایلدی. هزار فن ، سلطان محمدك دیسانطریادن وفات ایتمش ورؤیاسنده اوکنده بولنان برصحنك آلنه‌رق مراده ویرلدیکنی کورمش اولدیغنی روایت ایدر. پادشاهك شو خسته‌لقله وفات ایتمش اولمسی بزجه منطقه موافق کورینور. هرنه حال ایسه، پادشاه تسلیم روح ایلدکدن صوکره فراش موتی قربنده بولنان ابراهیم وبایزید پاشالر ـ شهزاده مراد خبردار اولوب ده بروسه‌یه داخل و تخته جالس اولنجه‌یه قدر ـ بو مهم حادثه‌یی کیزله‌مکه قرار ویردیلر . مرادك آوروپایه وصولنی تسریع ایچون پادشاه مرحومك امیراخوری الوان بك مقر حکومتی اولان آماسیه‌یه اعزام ایلدی. پادشاه جدیدك ورودینه انتظاراً دیوان محمدك صاغلغنده‌کی کبی منتظماً عقد ایلدی و ـ آره‌سنده محمدك دیکر اوغللرینك طرفنی التزام ایده‌جك فرقه‌لری بولنمق ممکن اولان ـ اردویی ایکی‌یه آییرمقله برابر مراده هر احتماله قارشی حقوق مشروعه‌سنی مدافعه ایچون لازم اولان قوتی ویره‌بیلمك ایچون آوروپاده‌کی عسکرك بر قسمنك آسیایه کچیرلمسی تنسیب ایلدی. بنابرین آسیاده بر محاربه‌نك قرارکیر اولدیغی پادشاه نامنه اعلان و عسکرك محل اجتماعی اوله‌رق قره‌سی سنجاغنك مرکزی اولان بیغا تعیین اولندی. یکیچریلرك وسپاهیلرك برقسمی بلاتأخر بوشهره کیتمك ایچون امر آلدیلر. بونلر، بوکبی حاللرده ویرلمك معتاداولان معاشی آلمش وکیتمکه حاضرلانمقده بولنمش ایکن پادشاهلرینك هنوز حیاتده اولدیغنه قناعت کتیرمك ایچون کندیسنی

(۱) فرانزه‌س، ۱، فصل ۳۷ و ۳۸.

(۲) عاشق پاشا زاده، واتیقان کتبخانه‌سنده‌کی ال یازیسی، ص۱۸٤. [زغنوس. مترجم]

كورمك ايستديلر . وزرا، الك كوچك برحركتك خسته ايچون مهلك اوله‌جغنی و پادشاهك حياتندن شبهه ايتملری خسته‌لغنی تشديد ايلديكنی سويلديلرسه‌ده بيهوده اولدی. عسكر طلبلرنده اصرار وپادشاهی كورمكسزين كيتميه‌جكلرينی افاده ايلديلر. بوتهلكه‌لی حال ايچنده، محمدك اطباسندن سره واقف اولان قورد اوزن(١) حقيقتی بيلديرمكسزين اردويی ممنون ايتمك ايچون بر چاره دوشوندی. پادشاهك جنازه‌سنه بتون علائم سلطنتی الباس ايله ـ ايچنده وفات ايتمش اولديغی ـ ادرنه سراينك بركوشكنده تخت اوزرينه اقعاد ايلديلر. نعشك آرقه‌سنده سرايك ايچ اوغلانلرندن دردی (١) نعشك آرقه‌سنده اوتوره‌رق و قوللرينی خلعت پادشاهينك قوللری ايچنه صوقه‌رق پادشاهك صاغلغنده اولديغی كبی حركتلر اجرا ايتديريورلر ايدی. حكيملرك افاده‌سنه نظراً هوانك خسته‌يه طوقنه‌جغی بهانه‌سيله كوشكك پنجره‌لرينك قپالی اولمسنه دقت ايدلمشدی. يكيچريلر ، سپاهيلر كوشكك پنجره‌لرينك آلتندن كچديلر و كنديلرينی سرايدن آيران مسافه‌يه رغماً پنجره‌لرك آرقه‌سنده افنديلرينك قوللرينی تحريك ايتديكنی كورديلر . بو حيله‌يه واقف اولان وزيرلر بروجه معتاد كله‌رك پادشاهه عرض احترامات ايلدكدن صوكره خسته‌لغنك كسب صلاح ايتمكده اولديغنی عسكره بيلديرديلر. آسيايه كچمك ايچون امر آلمش اولان عسكر بوتأمينات اوزرينه قناعت كتيردكلرندن مسرت آوازه‌لريله همان بيغايه عزيمت ايتديلر. بوصورتله وزيرلر محمدك وفاتی قرق بركون كيزلی طوتديلر . نهايت الوان بك عودت ايده‌رك پادشاهك آماسيه‌دن چيقمش و حتی بروسه‌يه واصل اوله‌رق تخته جلوس ايتمش اولديغنی خبر ويردی. بوندن صوكره سرافشا و او زمان مرادك جلوسی‌ده اعلان ايدلدی . اردويه همان بروسه‌يه عزيمت ايتمسی و محمدك جنازه‌سنی اورايه كوتورمسی ايچون امر ويرلدی . پك مهم اسباب سياسيه پادشاهك وفاتی وقوعی آننده اشاعه ايتمكه مانع اولمش ايدی . بو مجبوريتك ، يعنی وارث سلطنت پك اوزاقده اولديغی ايچون پادشاهك وفاتندن درحال خبردار اوله‌مديغی زمان اونك سكون ايله تخته

(١) كرد اوزان، تاج التواريخ، جلد ١، ص، ٣٠٣. ذيله مراجعت. مترجم .

Omnesque mors illius latebat, præter viros domesticos (١) quatuor, Bayazetem et Hibraimum patricios sive veziros, duosque medicos . دوقاس ، ٢٢ ، ص ٧١ . پادشاهك وفاتی قرق بركون كيزلی طوتلمش اولديغنی عاشق پاشا زاده دخی سويلر (وانيقان ال يازيسی، ص ٣٠٦) .

جلوسنی تأمین ایچون اعاظم دولتك بو حادثه‌یی کیزله‌ملرینك بر قاچ دفعه دها تکرر ایلدیکنی کوره‌جکز . فقط، ولی‌عهدلر پدرلرینك حیاتنده ایالات بعیده والیلکلرینه تعیین ایدلمیوب‌ده قفسده، یعنی کندیلرینه محبس اولان حرملرده قاپالی‌قاله‌رق اردونك و آسیا والیلرینك‌معاونتنه محتاج‌اولمه‌دن تخته‌جلوس‌ایده‌بیلدکلری وبرادرلرینه قوردون کوندره‌رك اونلردن خلاص اوله‌بیلدکلری وقت بواحتیاطه حاجت قالمادی.

محمد اول ، اسلافی مراد و بایزیده امتثالاً ، زمان سلطنتنده دولتك ایکی پای تختی اولان بروسه و ادرنه‌یی جامعلرله تزیین ایلمش ایدی . جلوسندن برآز وقت صوکره، ادرنه‌ده سلیمانك تملنی آتدیرمش وموسانك آنجق پنجره‌لرینه قدر چیقارتمش اولدیغی نفیس جامع اتمام اولندی . مربع ساحلی قربنده قلبه یولی اوزره انشا ایدلمش اولان بو بنا اولو جامع تسمیه ایدیلیر . درت جبهه‌سی واردرکه هربری یوز سکسان قدم طولنده‌در (١) . داخلنده شایان دقت اوله‌رق طقوز و خارجده بش قبه واردر . جامعك هیچ حریمی یوقدر . شرق و غربده بر مناره‌سی و بونلرك هربرنده ایکی شرفه واردر (٢) .

محمد ، بیوك پدری مراد اولك بروسه‌ده باشلاتمش و پدری ییلدیرم بایزیدك ناتمام براقش اولدقلری جسیم ونفیس جامعی‌ده اکمال ایلدی. بواوچ پادشاهك هربری بر جامع یاپدیرمشدی ؛ فقط بروسه جامعنه کلنجه ، اونك انشاآتنی اتمام ایچون بو پادشاهلرك مساعیسنك بر آره‌یه کله‌رك عظیم مبالغ فدا ایتمك لازم اولدی . جامع یوز قدم مربع برمسافه اشغال ایدر؛ مربعك هرطرفنده بش مساوی قسم کورینور؛ هربری یکرمی‌قدم مربعنده ودرت تمل اوزرینه موضوع یکرمی‌بش دائره‌یه‌منقسمدر. دائره‌لردن یکرمی‌دردی قبه‌ایله‌مستوردر[٢٦]. بنانك‌وسطنده‌بولنان‌یکرمی‌بشنجیسنك اوستی‌آچیقدر؛ پك یوکسکده‌ومحیطی یکرمی‌قدم وسعتنده مدور برپنجره‌سی کورینور؛ پنجره‌نك آلتنه جامعك داخلنده‌کنیش ومربع برحوض تصادف ایدر . بروسه جامعی قسطنطینیه وادرنه‌جامعلرندن بوحوض‌ایله تمیز ایدر. قسطنطینیه وادرنه‌ده‌کی جامعلردن هیچ برینك یوقاریدن پنجره‌سی اولمدیغی کبی براق ودائما تجدد ایدن برصویك ویردیکی سرینلکده‌ده مالك دکلدرلر. قوشلرك جامع ایچنه کیره‌رك یووه یاپملرینی منع ایچون

(١) اولیا چلبی سیاحتنامه‌سی، جلد ٣، ورق ١٧٣ .

(٢) حاجی قالفه‌نك روم‌ایلیسی، ص ٨، براتوتیده سعدالدین، ص ٣٤٩ .

وقتیله آچیق اولان محله باقر تللردن برقفس یاپلمش ایدی، حوض‌ده دولکر بالقلریله مملو ایدی. منبرك اویمه‌لری چیچك، میوه، یاپراق حتی غایت اینجه ایشلنمش البسه یاقه‌لری شکلنده ایدی. ممالك عثمانیه‌نك بتون معابد مقدسه‌سی آره‌سنده یالکز سینوب جامعنده بوبحث ایتدیکمز منبره مقیس برمنبر وارایدی. اساساً، تملر دیبندن برانسان بویی قدر یالدیزلنمش، دیوارلرده‌ده اسماء حسنی نقش ایدلمش ایدی. بو نقشلر حالا موجوددر [٢٧]. بیوك جبهه‌نك ایکی منتهاسنده، هیچ برشیله ازاله‌سی ممکن اوله‌میه‌جق برمتانتده تملر اوزرنده واصل بنادن آیرلمش ایکی مناره یوکسلیر. بومناره‌لردن برینك اوست شرفه‌سندن ـ کشیش طاغی صولرندن کلن ـ بر فسقیه بیوك بر ارتفاعه قدر چیقار، بوظریف بنانك ویردیکی تأثیر غیرقابل تعریفدر، بوکا دائر اولیانك سوزندن دها ایی بر فکر ویریله‌مز. اولیا بو قله‌یی، عنایات اسمانی‌یی طوپلامق ایچون جسیم برحوض عرض ایله بالمقابله صولرینك ضعیف برویرکیسنی تقدیم ایدن محتشم برستونه تشبیه ایلر (١).

سلطان محمد بروسه وادرنه‌ده ایکی بیوك جامعی اتمام ایدنجه، آسیاده‌کی پای تختنده یکی برجامع انشاسنه باشلادی. یشیل عمارت جامعی نامیله شهرتگیراولان بومعبد، کرك انشاآتنده استعمال اولنان مختلف مرمرلرك ندرتی، کرك اونی تزیین ایدن اویمه‌لرك ظرافتی اعتباریله بروسه شهرینك باشلیجه محاسنندن بریدر. اشبو سلطان محمد جامعنك ستونلرله مزین حولیسی یوقدر، اینجه یوکسکلکده بیاض مرمردن بسیط برطبان اوزرینه انشا ایدلمشدر. دیوارلری خارجاً غریب بر منظره کوسترر. بو دیوارلرك بتون جبهه‌لری قرمزی، یشیل، ماوی، رمادی، صاری، سیاه، بیاض رنکده مربع الشکل بیوك مرمر پارچه‌لرندن مرکب برتحف موزاییقله مستوردر. پنجره‌لر وتزییناتیله بنانك ذروه‌سنه قدر یوکسلن‌قاپی قرمزی مرمردن چرچیوه‌لر ایچنه طاقلمشدر، بو مرمرلرك اوزرنده‌کی یازیلر اوقدر صناعتله حك ایدلمش واوقدر ایی جلالندیرلمشدرکه حرفلر حك ایدلمش دکل، دوکلمش کبی کورینور (٢)، فقط بالخاصه بو بنانك ـ شرق صنعت معماریه ونقریه‌سنك بربدیعهٔ حقیقیه‌سی اولان قاپیسی ـ اوزرنده‌کی تزییناتك ظرافتی و بونلرده‌کی ذوق سلیم اعتباریله ـ بر صناعتکارك نظر دقتنی جلب ایتمکه لایقدر. بوقاپی ـ نفاستده سلطان‌سلچوقی علاءالدینك سیواسده انشاایتدیرمش

(١) اولیا، جلد ٢، ورق ٢٥٦.

(٢) بروسه‌یه سیاحت، ص ٣٦.

اولدیغی قرمزی مدرسه‌یی کچه‌بیلمك ایچون ـ اتمامنه اوچ سنه وقرق بیك دوقه (١) صرف ایلدی . جامعك مدخلنده و ـ اوزرنده خنکار محفلی بولنان ـ مؤذن محفلنك آلتنده دیوارلره قاپلانان عجم چینیسینك نشر ایتدیکی غریب شعله کوزلره چارپار. بو چینی قاپلامه‌سی ـ تشبیه جائز ایسه ـ اورته‌لرنده بر چیچك سپتی اولان ایکی جسیم یشیل پرده‌یه بکزر. جامعك دیوارلری داخلاً یردن بر آدم بویی یوکسکلکده قدر ایرانك مائی چینیلریله مستوردر. بو چینیلر اوزرنده کومشدن حرفلرله یازلمش آیات قرانیه کوریلور (٢) . قرمزی مرمردن اویولمش اولان محرابده‌کی نقشلرك نفاستی(٣) قارشیسنده‌کی قاپینك عظمتنه تقابل ایدر . وقتیله قبه‌لر ایله مناره‌لر یشیل چینی ایله قاپلانمش اولدیغندن بوچینیلر کونشده زمردکبی پارلار وبنایه پریلر سرایی منظره‌سی ویرردی. بوندن دولایی بوجامع یشیل عمارت تسمیه اولنمشدر (٤).

جامعك یاننده محمد اولك مرقدی بولنور . سکز ضلعلی برشکلده اولان بو تربه غایت کوزل برباغچه‌نك اورته‌سنده‌در. بنانك دیوارلری بوکون ده داخلاً وخارجاً یشیل چینی ایله قاپلیدر. بونك سکز جبهه‌سنده کوك رنکنده برزمین اوزرینه کموش حرفلرله یازلمش آیات قرآنیه اوقونور [٢٨] . بو ایکی بنانك قربنده ، محمد اول بر مکتب ایله فقرا ایچون بر عمارت تأسیس وهرایکیسنه‌ده غایت شاهانه بر سماحتله ایراد تعیین ایلدی . ایکی مؤسسه‌نك اداره‌سی ایچون ، ازمید کورفزی ساحلنده ـ عثمانلیلرك اولا فتح، صوکره بایزید اوغللرینك مجادله‌لری زماننده غائب ایتدکلری ونهایت اومور بك ایله تیمورتاشك تکرار ضبط ایلدکلری ـ هرکه، ککبوزه ، قرتال، پندك (٥) کبی منبت اراضی‌یی تخصیص ایتدی (٦) .

محمد اولك یشیل‌جامعی بوپادشاهك زمان سلطنتنه مدار تمایز اولان تقوی ومحبت صناعیه‌نك مادی ودائمی دلیلیدر، دائما، اندلس نقر ومعماریسنك اك کوزل نمونه‌

(١) اولیا، ص ٢٥٧ .

(٢) بروسه‌یه سیاحت، ص ٣٨ .

(٣) براتونیده سعدالدین، ص ٣٥١ : *Ed il suo altare è una maraviglia del mondo et un spettacolo degl'uomini saggi et intelligenti* [ذیله مراجعت]

(٤) اولیا، جلد ٢، ص ٢٤٦، جهانما، ص ٦٥٧ .

(٥) هرکه، قدیم آنسیرون (Ancyron)؛ ککبوز. قدیم لیبیسا (Libyssa)؛ پندك، قدیم پانتیخیون (Pantichion) در.

(٦) ٨٢٣ (١٤٢٠)ده. ادریس ٢٧ نجی حکایه. نشری، عالی، صولاقزاده، سعدالدین.

لرندن بری اولمق اوزره قالەجقدر . محمد اولك امریله انشـا ایدیلن مبانیده اظهار ایلدیکی صناعت پرورلکدن وذوق سلیمدن دولاییدرکه کندیسنه چلبی (ظریف حکمدار، ذوق سلیم صاحبی، صاحب نجابت) (١) عنوانی ویرلمشدر .

مؤسسات خیریه ودینیه‌سیله، سلطان شهیر سلجوقی علاءالدین اوله قیاس ایدلمکه شایان اولان محمد اول ، دین اسلام علماسی و علی‌العموم دلدادگان قرآن حقنده‌کی سماحتندن‌دولایی مصر سلطانلریله مسابقت‌ایدر. سلطان محمد ـ عثمانلی‌پادشاهلری آره‌سنده ایلك دفعه اولمق‌اوزره ـ هرسنه قسطنطینیه‌دن، آسیای صغری وسوریه طریقیله، مکه ومدینه‌یه کیدن‌حجاج کاربانیله بوایکی مقدس بلده‌نك‌فقراسنه توزیع‌ایدلمك‌ایچون(صره) نامیله آلتون اوله‌رق بر مقدار آقچه کوندردی . بونك ایچون تعیین اولنان مأمور پادشاهك برنامه‌سیله برابر بو آقچه‌یی مکه شریفنه تسلیم ایدردی. اوزمانلر، بو هدیه، نه بالآخره اولدیغی قدر جسیم ، نەده صره‌نك مأموره تسـلیمنده اجرا اولنان الای شمدیکی‌قدر مطنطن‌ایدی. صره‌عادتی بعض‌مورخینك دیدکلری‌کبی مصر فاتحی سلیم اول‌زماننده‌دکل، محمداول زماننده‌ن‌بری‌جاریدر[٢٩]. روم ایلیده‌کی یاریم‌تیمار زعامتلرده اوزمانده باشلامشدر. بویاریم زعامتلره مالك اولانلر بونوع امتیازلردن آلنان ویرکونك نصفی قدر بر مبلغ تأدیه ایدرلردی . محمد تخته جلوسی عقیبنده بو زعامتلری احداث ایلدی، فقط بونلر یالکز روم‌ایلی‌یه منحصرقالدی. محمدك بودرلو زعامتلری احداثدن مقصـدی ، سلیمان و موسانك حکومت موقته‌لری اثناسنده کندیسـنه صادق قالمش ورقیبلرینه غلبه‌سنی تأمین ایچون چالشمش اولان تابعلرینی لایق اولدقلری وجه ایله تلطیف ایدی . یالکز روم ایلی اهالیسی بو صداقتك مکافاتنه کسب استحقاق ایلمش اولدقلرندن یاریم زعامت اصولی‌ده اونلرك مملکتندن ایلری کچمدی (٢) .

ادبیات وشعر مراقنك باشلامسی و بونلرله اشتغالك تعمم ایتمسی‌ده دوغریسی سلطان‌محمد زمان سلطنتنده‌در، کرچه آوروپالی بعض مورخلر(٣) ترکلرك محمد ثانیدن اول ادبیاتی اولمدیغنی ادعا ایتمشـلر ایسه‌ده دولت عثمانیه‌نك وقایعنامه‌لری محمد اول زماننده برادیبك موجود اولدیغنی اثبات ایلر، بو وقایعنامه‌لرده اوزماندن اعتباراً الك

(١) انکلیزجه‌ده جنتلمن (Gentleman) کلمه‌سی محمد اوله ویریلن چلبی عنوانی اولدقجه دوغری افاده ایدر.

(٢) عالی، ص ٤٠ .

(٣) ژیبون (Gibbon) و شلوزه‌ر (Schlözer) .

بیوك فقهانك، مشایخ وشعرانك اسملری رأی صائب ویاخود سیف حاسم ایله تمایز ایتمش وزرا وامرا اسامیسنك همان یانده ذکر اولنمش ودها صوکره خطاطلر وموسیقی شناسلرده اونودولمامشدر. علمانك وصناعتکارلرك ترجمهٔ حاللریله اثرلرینك تقدیری ادبیات عثمانیه‌نك بر قسم مهمنی تشکیل ایدر. برکون برترك پلوتارقی موجود منابعی کشفه موفق اولورسه وزرا وامرانك افعال وعواقبی اونك ایچون واسع بر زمین تدقیق اوله‌جقدر [٣٠] . فقط بز دولت عثمانیه تاریخی یازمقده اولدیغمز ایچون ذکر جمیله لایق اولان بر چوق اسملر آره‌سنده آنجق مشهور برقاچ نام ذکر ایده‌بیله‌جکز .

وزرا و امرایی ، اونلرك آراسیله ترتیب ویا شجاعتلریله اجرا ایدلمش اولان وقایع مرور ایتدکجه ذکر ایتمك بلکه دها طبیعی ایسه‌ده بز بو ذواتك طالعلریله روابط مخصوصه‌سی اولان وقایع تاریخیه‌نك بعضاً بتون بر دور سلطنتده‌کی دولت وحرب آدملرینك عمومی برفهرستی حالنده جمع ایدلمسی مناسب اوله‌جغی اعتقادنده بولنیورز. بواصول سایه‌سنده قارئ بردورك مشاهیر ارباب سیاست وحربنك اسامیسنی یالکز برنظرده احاطه ایده‌بیلیر، حال بوکه بومشهور آدملرك اسملری دور سلطنتك وقایعی آره‌سنده طاغلمش بولنورسه اواحاطه مشکل اولور. بوندن ماعدا شو صورت عثمانلی مورخلرینك اصولنه‌ده موافقدر .

محمد اولك وزراسندن بحث ایدرکن برشی اوزرینه نظر دقتی جلب ایده‌جکز . بتون ترك وقعه نویسلری طرفندن محمدك وزیر اعظمی اوله‌رق ذکر و مراد ثانی نزدنده‌ده اومقامی سکزسنه محافظه ایلدیکی بیان ایدیلن چاندارلیلرك اوچنجی وزیری، یعنی علی پاشانك اوغلی ابراهیم پاشادن بو مؤلفلر محمد اول زماننده همان هیچ بحث ایتمزلر. ابراهیم پاشا یالکز ایکی دفعه موضوع بحث اولمشدر : بری ، فاصلهٔ سلطنتك ختامندن اول موسی طرفندن قسطنطینیه ایمپراطورینك نزدینه کوندرلدیکی وافندیسنك طرفنی براقه‌رق بروسه‌یه کیتدیکی زمان (١)؛ ایکنجیسی، محمدك وفاتندن صوکره بونی اردودن کیزله‌مك ایچون بایزید پاشا ایله سوزلشدیکی وقت [٣١] . بیزانسلی مورخلره کلنجه، بونلرك فکرنجه بایزید پاشا محمدی آنقره ملحمه‌سندن چیقاردقدن وبیك درلو تهلکه‌دن قورتاردقدن صوکره پادشاهك برنجی وزیری ومعتمدی اوله‌رق اونی برچوق خصمانسنه قارشی مدافعه ایتمش ومحمدك فراش موتنده الك صوك

---

(١) نشری، ادریس، عالی، براتوتیده سعدالدین، ص ٣١٢ .

آرزولرینك اجراسنه مأمور اولمش اولدیغندن یالکز بایزید پاشادن بحث ایدرلر. فقط بیزانسلیلرك ابراهیم پاشا حقنده قطعیاً سکوت ایتملری محمدك وزیر اعظمی اوله‌رق یالکز ابراهیم پاشایی کوسترن ترك مورخلرك شهادتلرینی هیچ بر صورتله ضعیف دوشوره‌مز. بو سکوت، یالکز ابراهیم پاشا حرب آدمی اولمقدن زیاده دولت آدمی اولدیغنی و حرب میداننده استحصال ایدیلن شاندن زیاده مجلس حکمدارانده قازانیلان شعشعه‌سز شرفی آرزو ایلدیکنی اثبات ایدر. بیزانسلیلر ابراهیم پاشایه دائر پك آز شی سویلرلرسه‌ده بوکا مقابل بایزید پاشادن پك چوق بحث ایدرلر و اکثریا اونی ـ محمد اون بش یاشنده ایکن لالاسی اولان ـ صوفی بایزید ایله قاریشدیررلر. صوفی بایزید، بایزید پاشا کبی محمدك آنقره اووه‌سندن فرارنده آماسیه‌یه قدر یاننده بولنمش و اورادن سفیر صفتیله تیمور نزدینه کوندرلمش ایدی. ینه اومورخلر محمد حقنده، معناسزلغنی اثبات آسان اولان برچون فقره‌لر نقل ایدرلر. شوخطالر، محمدك گورشجی لقبنی ـ مقدما اخطاراولندیغی اوزره ـ روم مورخلرینك کیریشجی تلفظ ایتملرندن ایلری کلمشدر. بومورخلرك هپسنده بویاکلشلق کوریلور. مثلا قالقوندیله نظرا محمدك اثنای فرارنده رفیقی برکیریشجی ایدی(١)؛ فرانزه‌س‌ده بورفیقك براوقچی اولدیغنی سویلر (٢). دوقاس‌ده بایزید پاشانك درویش قیافتنده فراره موفق اوله‌بیلدیکنی و آنقره‌دن آماسیه یولنده دیلنمکه مجبور اولدیغنی ادعا، و برکون شهزاده پك زیاده یورغون و آیاقلرنده‌کی اوجاعدن مضطرب اولدیغندن یورویه‌مدیکی جهتله بایزید پاشانك شهزاده‌یی آرقه‌سنده طاشیدیغنی (٣) وبواثناده‌کی صداقتندن دولایی محمدك بایزید پاشایه وزارت عظمی وظیفه‌سنی تودیع ایده‌رك بتون زمان سلطنتده نا محدود بر اقتدار ویرمش اولدیغنی علاوه ایدر (٤).

وزیر اعظم عنوانی حائز اولان ابراهیم پاشا ایله یالکز قوماندان عنوانی حائز بولنان بایزید پاشادن صوکره محمدك اوچنجی وزیری آیواز یاخود الیاس پاشا ایدی. بو جسور عسکر بروسه شهرینی قره‌مان بکنه قارشی مدافعه ایدرکن کوسترمش اولدیغی مهارت وشجاعتنه مکافات اوله‌رق صو باشی یعنی سپاهی آلایی رئیسی رتبه‌سندن وزیر پایه‌سنه ترفیع ایدلمش ایدی.

---

(١) Χορδινης، قالقوندیل، ص ٩٥، Χορδοποιου .

(٢) Μετα τινος τεχνητου τόξοποιου. فرانزه‌س، ١، ٢٩ .

(٣) ὥς ὁνος λιβυσικος .

(٤) دوقاس، ٢٢، ص ٧٠ .

میخال اوغلی ، اورنوس ، تیمورتاش نامرلرینه مربوط اولان شان وشرف ، اورخان و مراد اول زمان سلطنتلرندن بری حق وراثتله اردوده الك بیوك مقاملرده بولنان حفیدلرینه انتقال ایتمش ایدی . بونلر اولا سلیمانك ، موسانك ، عیسانك طرفلرینی التزام ایده‌رك بوندن دولایی فاصلهٔ سلطنتی تمدید ایتمشلردی ؛ فقط نهایت محمدك سنجاغی آلتنه کچه‌رك فاصله‌یه ختام ویردیلر . آقینجیلرك رئیس ارثیسی اولان میخال اوغلی (١) ، یکیچری آغاسی حسن و روم‌ایلی بکلربکی اورنوس ایله برابر سلیمانك فرارنده یانده ایدی. برمدت صوکره، سلیمانی ترك ایله محمده عرض خدمت ایلدی. اوغلی محمد بك حقوقنی مدافعه‌یه عزم ایتدیکی موسایه صادق قالمش و بو شهزاده‌نك صوك مغلوبیتندن صوکره توقادده محبسه آتلمش ایدی (٢). میخال اوغلنك ـ یخشی بك نامنده ـ ایکنجی بر اوغلی روم‌ایلی کاربانك امیری ایدی (٣). قالقوندیلك(٤) اسملریله تعیین ایلدیکی اورنوس ایله بش اوغلنه کلنجه ، موسایه سلطنت یولی آچمغه چالشدقدن صوکره محمدك اردوسنده جنك ایتدیلر . آنقره محاربه‌سنده اسیر ایدلمش اولان تیمور تاش‌ده ، بایزیدك وفاتندن صوکره ، شهزاده عیسایه رأییله ، قوتیله وعد معاونت ایلدی. تیمورتاشك اوغللرندن ایلریده بحث ایدیله‌جکدر.

محمدك صایدیغمز وزراسندن صوکره بوپادشاهك زمان سلطنتنده الك مشهور اولان ارباب قلمه کلیرسه‌ك ایلك صفده ، محمدك طبیبی ، کرمیانلی سنان شیخی‌یی کوریرز. سنان خسرو وشیرین منظومه‌سندن دولایی لایموت اولمشدر. پادشاهك دیکر برطبیبی کردستانده متولد قورد اوزون پادشاهك وفاتنی اردودن کیزله‌مك ایچون بولدیغی چاره ایله دولتك تاریخنده برموقع طوتمشدر. محمد اولك سراینده بولنان شایان دقت آدملر آره‌سنده محمدك اسکی لالاسی صوفی بایزیدی، تیمورك چوجقلرینك خواجه‌سی اولدقدن صوکره محمدك چوجقلرینی اوقودان سوریه‌لی عربشاهی ده ذکر ایتملیدر . عربشاهك آوروپاده وشرقده بك معروف برتیمور تاریخی واردر. عربشاه ـ بوکونه قدر آوروپا مشرقلرینك بیله‌مدیکی ـ دها بر قاچ اثر یازمشدر [٣٢] . ایمپراطور

(١) دوقاس (٢٣ ، ص ٧٥) آقین کلمه‌سنك معناسنی بویله ایضاح ایدر : **Προς ἐπιδρομην ὁ καλειται κατα των αυτων γλωτταν Ακκην.** (کندی لسانلرنجه اقین دیدکلری هجوم ایچون).

(٢) عالی، ص ٥٣ .

(٣) عالی، ص ٥٤ .

(٤) قالقوندیل کتاب رابع. ص ٥٦ ، بال مطبوعی.

امانوئەل نزدندەکی وظیفهٔ سفارتی یوقاریده نقل ایتمش اولدیغمز ککبوزه قاضیسی فضل‌الله، آنیبالك کمیکلرینك بولندیغی بو شهرده بر جامع ودرویشلر ایچون بر تکیه انشا ایتدیرمش وخدماتنه مکافات اولەرق نهایت پاشا رتبەسنه چیقارلمش ایدی [٣٣].
محمد اول زماننده فضل‌الله کبی متمیز دها باشقه فقها شهرت قزانمشلردر. بونلرك آرەسنده اولا، علم اشتقاق لغات ایله مشغول ایلك ادیب ومتفنن وآثاری کثیر بر محرر اولان کافیەجی محیی‌الدینی ذکر ایدەجکز. اونك تلمیذی اولان سیوطی مصرده عرب ادبیاتنك صوك محرریدر. سیوطی وفاتنده غریب اسملرله مسما بش یوزدن زیاده اثر براقمشدر. سیوطی، کافیەجی محیی‌الدینك (١) نحو درسنه دوام ایلدیکی صیرەلرده، بر کون معلمه تألیف ایلدیکی آثارك عددینی صورمش ایدی. محیی‌الدین آثارندن بر چوغنك یالکز محتویاتی دکل، عنوانلرینی بیله اونوتمش اولدیغندن نه قدر اثر تألیف ایلدیکنی بیلەمیەجکی جوابنی ویردی [٣٤]. بو عالم شهیردن صوکره قره‌یعقوب ایله صاری یعقوب ذکر ایدلملیدر. بونلرك ایکیسی ده قرەمانده متولد وایکیسی‌ده تفسیر وشرح فقهه دائر متعدد آثار صاحبیدر [٣٥]. دها صوکره هراتلی حیدر ایله ایرانی فخرالدین العجمی کلیرلر. بونلرك برنجیسی تفسیر و علم بیان ایله علم فرائضه متعلق اثرلریله مشهور، ایکنجیسی محرراتندن زیاده تعصب دینیسی ومفتیلك مأموریتنده ایکن ضم معاشی رد ایتمسندن دولایی قناعتیله معروفدر. فخرالدین، مراد ثانی زمان سلطنتنده دخی امور دینیەده تعصب ایله شهرت قازانمشدر [٣٦].

بروسەنك تاتارلر طرفندن ضبطی هنکامنده بر وظیفهٔ مهمه ایفا ایدن وکندیسندن بر قاچ دفعه بحث ایدیلەجك اولان، ییلدیرم بایزیدك دامادی شیخ اعظم بخاری (٢) ایله آثار منصوفانەسی مرتبەسنده تسویلات سیاسیەسی، عصیانی، چکدیکی جزا ایله مشهور اولان بدرالدین سماونەدن ماعدا شیخ زین‌الدین غازینك [٣٧] اوچ تلمیذی محمد اول زمان سلطنتنده، ممالك عثمانیەنك اوچ بلدەسنده بحق برشرف دائمی اکتساب ایلمشلردر. ارباب تقوادن اولان بو اوچ ذاتك مزارلری الیوم زوار طرفندن مظهر اجلال اولمقدەدر. بونلرك برنجیسی قدسده تولدی جهتله مقدسی لقبیله یاد اولنان عبداللطیفدر. عبداللطیف المقدسی خراسانده بر چوق اربعین چیقاردقدن وقونیەده اعاظم حکمای صوفیەدن صدرالدین ومولانا جلال‌الدین وتبریزی تربەلرنده اعتکافلره

(١) کافیەجی کافیه معلمی معناسندەدر. کافیه بحق معتبر بر اثردر.
(٢) امیر سلطان اسمیلەده معروفدر.

کیردکدن صوکره تصرفه دائر و کندیسنك درجات معلوماتنی کوستریر بر اثر ترتیب ایله مؤخراً بروسەده یرلشمشدر [٣٨] . ایکنجیسی مرزیفونلی عبدالرحیمدر. عبدالرحیم زین‌الدین غازینك و شهاب‌الدین سهروردینك درسلرندن اجازت آلدقدن صوکره شهاب‌الدینك آثاری اوزرینه درس عمومی آچمق ایچون مساعده‌سنی طلب ایتمشدی. شهاب‌الدین، عبدالرحیمه « بنی سنی عشق‌الهی‌یی شعله‌بار ایتمك ایچون دیار رومه کوندرییورم » جوابنی تلطیف آمیزینی ویردی [٣٩] . بو بحث ایتدیکمز مشایخك اوچنجیسی ده تیمورك شروانه کوندرمش اولدیغی آماسیه‌لی پیرالیاسدر. پیر الیاس مملکته عودتندن صوکره تقواسیله بر شهرت عظیمه اکتساب ایتمشدر. محمد ـ الیاسك خاطره‌سنی تبجیلدن زیاده عمی ووارث معنویسی اولان کومشلی اوغلی شیخ حسام‌الدینه خوش کورنمك مقصدیله ـ پیرالیاسك آماسیه قربنده سوادیه‌ده بولنان قبری اوزرینه نفیس برتربه [٤٠] انشا ایتدیرمشدر. شیخ حسام‌الدین برکون بایزیدك اوغللری سلیمان ایله موسی‌ومحمدك زیارتلری اثناسنده محمدك مستقبلنی‌استخراج ایتمش ومحمد شهزاده‌لرك الك کنجی اولمقله برابر اونك حضورنده یره قپانه‌رق دولتك سعادتنه ودین مقدس پیغمبرینك نشرینه اهتمام ایتمسنی بیان ایلمش ایدی (١) .

محمد اول زمان سلطنتنك الك متميز شعراسی آره‌سنده، محمدك وفاتنده کندیسندن بحث ایتمش اولدیغمز طبیب وکحال ماهر شیخی جمله‌دن اول ذکر ایدلمایدر. شیخینك قدرتی و بوندن دها زیاده پادشاهك مظهر اولدیغی الطافی کندیسنه دشمن قزاندیرمشدی. بونلر، اکثریا بیوك شاعرلر حقنده واقع اولدیغی کبی اشعارندن انتحال ایله قناعت ایتمیه‌رك نهایت املاکنه ومعیتنده‌کی آدملرك حیاتنه تعرض ایلدیلر . شیخی‌یه «خرنامه» اثرینی یازدیران بو تعرض ایلهانه اولمشدر. شیخی بو کتابده باشنه کلنلری حکایه ایده‌رك دشمنلرینی بو حیوانك اسمی آلتنده تقسیم ایدر [٤١] . پادشاه کتابی اوقودقدن صوکره شاعرك ضایعاتنی‌سمیحانه تضمین‌ایله شیخینك وآدملرینك دوچار اولدقلری تعرض و جنایتك فاعللرینی شدتله جزالندیردی. شیخی ـ الك مشهور عجم شاعر خیالیسنك تألیف ایلدیکی ـ خسرو وشیرین [٤٢] منظومه‌سنك ترجمه‌سنه محمدك وفاتندن صوکره باشلامشدر . شیخی، منظومه‌نك بر پارچه‌سنی ترجمه ایدنجه مراد ثانی‌یه تقدیم ایلدی. مراد، شاهانه تلطیفاتیله سلفنك مثالنه تطبیق حرکت ایتك و صناعاته منور الفکر برحامی‌اولمق ایستدیکنی اثبات ایلدی. تأسف اولنورکه شیخی

(١) شقایق، عالی، ص ٦٨، سعدالدین.

اثرینی اتمام ایده‌مکسزین وفات ایلدی. بو اثری، شیخینک - محبی ومعتمدی اولدیغی - کرمیان بکنک نزدنده وزارت (١) خدمتنی ایفا ایدن واونک کبی شاعر اولان جمالی اتمام ایتمشدر [٤٣]. جمالی برقاچ قصیده ترجمه ایتمش اولمقله‌ده معروف بولندیغی کبی سناینک بر قصیده‌سنی تنظیر ایتمشدر ؛ فقط اصل شهرتی بدایع عظیمه‌یی حاوی اوله‌رق ترتیب ایلدیکی برشعر خیالی سایه‌سنده حاصل اولمشدر (٢). ازهری عنوانیله ملقب آقشهرلی نورالدین (٣)، واسکی ترکلرك ذوقنه موافق اوله‌رق جغتای لساننده شعرلر سویلمش اولان ترکستانلی جمیلی (٤) ، صایدیغمز شاعرلر قدر مشهور اولمدقلری کبی اثرلری عادیلکدن نادراً چیقار. بو تعداده ختام ویره‌جك اولان اسم زهیریدر . محمد اول آماسیه والیسی بولندیغی صیره‌ده دفترداری اولان بوصاحب قلم بر قاچ ضعیف شعر سویلدیکی ایچون دکل ، پادشاهه کنج یاشندن بری شعره محبت و صناعات و علومه قارشی حرمت القا ایتمش اولمسندن طولایی ترك ملتنك تقدیر ومنتداریسنه کسب استحقاق ایلمشدر.

(١) جمالی، دفتردار ونشانجی ایدی. عالی، عاشق چلبی.

(٢) عاشق چلبی، عالی. جمالینك منظومهٔ خیالیه‌سی ترك لساننده بوطرزده یازلمش آثارك الك اولکیسیدر. عنوانی خورشید وفرخشاددر .

(٣) عالی، ص ٦٩ .

(٤) کذلك .

اوتنجی کتاب

مراد ثانینك جلوسی . ـ سلطنت ادعاسنده بولنان مصطفایه قوجه جنویزلرینك معاونتیله غلبه‌سی. ـ اولوآباد محاربه‌سی . ـ ترجان قوراقسك عاقبتی . ـ قسطنطینیه‌نك ترکلر طرفندن دردنجی محاصره‌سی . ـ اوچنجی مدعیٔ سلطنت مصطفانك عاقبتی . ـ ترکلرك موره و آرناوداق خطه‌لرینه دخولی . ـ ازدواج؛ آوروپاده شمال حکومات متجاوره‌سیله معاهدات صلحیه تجدیدی . ـ جنیدك صوك عصیانی وعاقبت حالی. ـ قرەمان جنکی. ـ کرمیان بکنك وصیت ایلدیکی اراضی . ـ مجارلر و صربلیلر ایله صلح . ـ آناطولیده ترکمنلرك تدمیری . ـ سلانیکك ضبطی. ـ او زمان یونانستانده حکومت ایدن پرنسلر. ـ مجارستان و صربستان ایله تجدید آسایش . ـ قرەمان بکیله، مجارلرله جنك . ـ سمندرەنك فتحی و بلغراد محاصره‌سی. ـ قرەمان بکی ومجار قرالی علیهنده سفرلر.ـ هونیادك سفری.ـ مرادك انسانیت‌پرورلکی ـ سلطنتدن فراغتی .

مراد ثانی، نائل سلطنت اولدیغی زمان اون سکزیاشنده ایدی. تختی قرداشلرینك قانیله لکه‌دار ایتمکه مجبور اولمادیغی کی برادرلرینی بیزانس ایمپراطورینك النه تسلیم ایتمك محجوبیتنه‌ده دوچار اولمادی. چونکه کندندن اول بربرینی متعاقب آماسیه‌ده اجرای حکومت ایدن ایکی بیوك برادری ، دها محمدك زمان سلطنتنده ترك حیات ایتمشلر ایدی [١] ؛ دیکر ایکی کوچك برادری‌ده مؤخراً وبادن وفات ایلدیلر (١).

مراد ثانی، آماسیه‌دن بروسه‌یه کله‌رك زمام اداره‌یی دردست ایتدی و جدی ییلدیرم بایزیدك دامادی اولان شیخ کبیر امیر بخاریدن قلیچ قوشاندی (٢)، یکیچریلر پادشاهك استقبالی ایچون شهر خارجنه قدر چیقدیلر و سرایه قدر برابر کله‌رك حضورنده بر تجدید رسمی اجراسیله عرض اطاعت ایلدیلر . پادشاه سراینه داخل اولنجه پدرینك جنازه‌سنه صوك تعظیماتی ایفا ایتمکله مشغول اولدی ؛ جنازه محتشم

(١) مراد ٨٠٦ (١٤٠٣) ده طوغمش ایدی ؛ ٨٢٣ (١٤٢١) ده محمد اوله خلف اولدی، ٨٤٧ (١٤٤٣) ده سلطنتدن فارغ اوله‌رق، ٨٤٢ (١٤٤٤) ده تکرار تخته جلوس ایلدی. وارنه محاربه‌سندن صکره ایکنجی دفعه اوله‌رق سلطنتدن فراغت ایتدی؛ برمدت صوکره تکرار تتوج ایله تاریخ وفاتی اولان ٨٥٥ (١٤٥١) ه قدر فاصله‌سز سلطنت ایلدی .

(٢) عالی، ص ٧٠ صولاقزاده، ص ٣٥ .

آلای ایله یشیل جامع تربه‌سنه وضع اولندی. پادشاه نوجاه سکز کون ماتم عمومی اجراسنی امر ایلدی (١). مراد ثانی بووظائف اولیه‌یی ایفادن‌صوکره، تخته جلوسنی اخبار (٢) و پدرینك کندیلریله عقد ایلمش اولدیغی معاهداتی تجدید ایچون قره‌مان ومنتشا بکلریله مجارقرالی سیکیزموندە وایمپراطور امانوئله سفیرلر ارسال ایتدی (٣).

قره‌مان بکیله بر معاهدهٔ صلحیه عقد ایلدی (٤). برآز اول ترانسلوانیانك بر قسمنك سلاح و آتش ایله تخریب ایدلدیکنی وقرونستاد حکامنك اسیر اوله‌رق کوتورلدیکنی (٥) کورمش اولان سیکیزموندە بش سنه‌لك برمتارکه امضا ایتدی(٦).

مراد ثانینك سفیرلرینك قسطنطینیه‌یه مواصلتندن اول پاله‌ئولوغ لاکینه‌س ایله تەئولوغوس قوراقس، سلطان محمدك وصیتنامه‌سی حکمنك اجراسنی طلب ایتمك مأموریتیله بروسه‌یه‌عزیمت ایتمشلرایدی. بووصیتنامه موجبنجه محمدك‌خلفی برادرلرندن ایکیسنی ایمپراطوره تسلیم ایده‌جکدی. لاکینه‌س‌ایله‌تەئولوغوس‌قوراقس، طلبك ردی تقدیرنده «بایزیدك اوغلی وولی‌عهدی مصطفانك سربست براقیله‌رق آوروپای‌عثمانینك حاکمی عد ایدیله‌جکنی ومصطفانك چوق‌زمان کچمکسزین‌آسیاده دخی یکانه حکمدار مشروع طانینه‌جغنی» مراد ثانی‌یه بیلدیرمکه مأمور ایدلمشلردی. فقط وزیر بایزید پاشا، پادشاه نامنه اوله‌رق سفیرلره: «مسلمان اولادینك مسلمان اولمیانلر نزدنده تربیه‌سی شریعت پیغمبری‌یه غیر موافق ومغایر بولندیغی (٧) وافندیسنك ایمپراطوره لطفاً بو وصایتدن واز کچه‌رك کندیسیله مناسبات حسن آمیزشده بولنمسنی رجا ایلدیکی» جوابنی ویردی.

امانوئەل بو جوابدن خبردار اولدیغی آنده، مملکتنك شایان تأسف بر حالده

---

(١) دوقاس، ٢٣، ص ٧٢.

(٢) جهانشاه میرزانك بو مناسبتله مراد ثانی‌یه تبریك ایچون یازمش اولدیغی نامه ایله پادشاهك جوابی فریدون بك منشآتنده ٦٥ و٦٦ نومرولرده‌در.

(٣) دوقاس، ٢٢.

(٤) کذلك. *Pacta per jusjurandum cum Caramano amicitia*

(٥) ئەنکل، مجارستان تاریخی، ٢، ص ٣٠٢.

(٦) شوانتنەر، جلد ١، ص٨٨٦؛ قاتوناده پرای دو ویندەق، ١٢، ص٢٧٣؛ ئەنکل، بغدان تاریخی، ص ١٦٥.

(٧) **ως ουκ εσι καλον Μουσουλμανων παιδας τρέφεσθαι παρά Καβουριδων** دوقاس ٣٣، ص ٧٤.

بولندیغنی ومدهش بردشمنك حدتنی جلب ایتمکله کندیسنی القا ایده‌جکی تهلکه‌لری حساب ایتمکسزین دیمتریوس لاسقاریس له‌ئونتاریو یی ایجه مسلح اون قدرغه ایله لمنی آطه‌سنه کوندردی ؛ دیمتریوسه مصطفانك و همحالی اولان جنیدك سربست براقلملری و آوروپایه نقل ایدلملری امر اولنمشیدی . سلانیك محاربه‌سندن صوکره مصطفانك حیاتنی قورتاران دیمتریوس ، غریب بر اثر تصادف اوله‌رق ینه اونك امدادینه یتیشیوردی. امانوئل سیاست دسیسه‌کارانه‌سنك ترکلر آره‌سنده چیقاره‌جغی نفاقدن بیوك استفاده‌لر امیدیله مصطفایه برطاقم شرائط تکلیف ایلدی. اوده هرنه‌یه دسترس اولورسه قازانمش اوله‌جغی و هیچ برشی غائب ایتمیه‌جکی ایچون معالممنونیه راضی اولدی. مصطفی، موفق اولدیغی تقدیرده کلیبولی‌یی وبوندن ماعدا قسطنطینیه‌نك شمالنده بغدان حدودینه قدر قره‌دکیز ساحلنده‌کی بتون شهرلر ایله جنوبده اریزوس (Erysos) وآینه‌روزه قدر اولان بلادك کافه‌سنی ایمپراطوره اعاده ایتمکی تعهد ایلدی (۱) .

مصطفی کندیسی ایچون باعث خجالت اولان بو عهدنامه‌یی امضا ویمین ایله‌ده تأیید ایلدکدن صوکره دیمتریوس لاسقاریس اونی - جنید ومدعئ سلطنتك طالعنه اشتراك ایتمك ایستینلر ایله برابر - قدرغه‌لرینه ارکاب ایله کلیبولی سورلری پیشکاهنه چیقاردی. بوشهرایله اطرافنده‌کی ممالك اهالیسندن ایجه کلیتلی برمقداری مصطفانك سنجاغی آلتنه طوپلانه‌رق تخت عثمانینك وارث مشروعی اولمق اوزره ابراز صداقت ایلیه‌جکلرینه یمین ایتدیلر ، یالکز عساکر محافظه مراد ثانی طرفنده قاله‌رق قلعه‌یی تسلیمدن استنکاف ایلدی . مصطفی، وقت غائب ایتمه‌مك ایچون دیمتریوسی کلیبولی اوکنده براقه‌رق (۲) هه‌قسامیلون (Hexamilon) تسمیه اولنان آینه‌روز برزخنه دوغری یورودی . کرك مراد ثانینك کنجلکی مصطفانك یولی اوزرنده‌کی اهالی ایچون اعتمادسزلغه سبب اولمسندن، کرك مصطفانك ظاهر حالنه مجلوب اوله‌رق اونی حکمدار مشروع طانیمق ایستملرندن دولایی مدعئ سلطنتك اردوسی آز زمان ایچنده بیودی وبرآز صوکره - زیاده سولمش برحکمدار اولمق اوزره - قبولرینی کندیسنه آچان بر چوق مواقعی ضبط ایلدی.

(۱) دوقاس ،۱٤، ص ۷۸، قالقوندیلاس ٥، ص ۷۰ وفرانزه‌س ۱، ص ۳۸، آلته‌ر مطبوعی، ص ۲٦ .

(۲) دوقاس، ۲٤، ص ۷۹ .

بو خبرلر بروسه‌یه واصل اولدیغی وقت مراد ثانینك وزراسندن ـ پادشاهك نزدنده نفوذ عظیم صاحبی اولان ـ ایکیسی ، یعنی ابراهیم پاشا ایله آیواز پاشا ـ هم اقتدارینه حسد ایتدکلری، هم‌ده نفوذندن قورقدقلری ـ بایزید پاشانك (١) تسکین هیجان ایچون روم ایلنه اعزامنه پادشاهی اقناع ایلدیلر (٢).

بایزید پاشا ایله تیمور تاشك (٣) ـ محمد طرفندن وزیر، یاخود اوچ طوغلی پاشا نصب اولنان ـ اوچ اوغلی دیوانده بو قراری بوزدیرمق ایچون برلکده چالشدیلرسه‌ده بیهوده اولدی ؛ ابراهیم پاشا ایله آیواز پاشا اکثریت آرایی قازاندیلر ؛ بایزید اطاعته مجبور اوله‌رق کندیسنه تودیع ایدیلن وظیفه‌یی ایفایه حاضرلاندی . عزیمتی اثناسنده سلطان مراددن، وفاتی واقع اولورسه وصیتنامه‌سنك اجرای احکامنه نظارت ایلمسنی و تقریباً ٥٠,٠٠٠ آقچه تخمین ایدیله‌بیلن ثروتی پادشاهك اك صادق و اك مستقیم بنده‌سی اولان، تیمورتاشك بیوك اوغلنه تسلیم ایتدیرمسنی استرحام ایلدی (٤). بایزید پاشا آز برمقدارده عسکر ایله کمیلره راکب اولدی. کندیسنك ضعیف کمیلری ایمپراطورك قدرغه‌لریله محاربه ایده‌میه‌جکی جهتله اونلره تصادف ایتمه‌مك ایچون بوغاز ایچنك اورته‌سندن اوروپایه طوغری یلکن آچدی.

بایزید پاشا سالماً قره‌یه چیقدقدن صوکره سرعت سیر ایله ادرنه‌یه توجه ایتدی. یولده ـ جمعاً اوتوز بیك کشیلك بر قوت تشکیل ایدن ـ بتون روم ایلی باشی بوزوقلرینی طوپلایه‌رق شهره آز برمسافه‌ده و بطاقلق براووه‌ده اردوگاهنی قوردی (٥). سیروزده ، واردار یکیجه‌سنده اورنوس زاده‌لرك، اورخان بکك، قوملی اوغلنك،

---

(١) فرانزه‌س، بکلربکی بایزید دیر. Μπεγλερμπει Μπαγιαζητου ανηρ χρησιμος και πρακτικος εν πολεμιοις και Βιζηρις. فرانزه‌س ١، ٢٩

(٢) دوقاس و نشری ، ادریس، عالی، صولاقزاده و سعدالدین وزیر ابراهیم ایله وزیر آیوازك رقیبلری اولان بایزید پاشایه قارشی بودسیسه‌لری حقنده تماميله متفقدرلر.

(٣) اوروج بك، اومور بك، علی بك، براتوتبده سعدالدین، ٢ ، ص ٢ .

(٤) ادریس، مراد ثانی سلطنتنك وقایعنامه‌سی، مقدمات ابتدائیه .

(٥) دوقاس ایله عثمانلی مورخلر موافقی بر صورتده تعریف ایدرلر ؛ عثمانلی مورخلر ادرنه‌نك جوارنده‌کی اووه‌یی سازلی دره تسمیه ایدرلر. دوقاس (٢٤ ، ص ٧١) شویله دیر: φθασοντων δὲ ἔν τινι ὑδατωδει πεδιω, cujus extrema pars agro Adrianopolitano vicina لطفینك ویانه‌ده ایمپراطور کتبخانه‌سنده ١٣٩ نومروده ال یازیسنه‌ده مراجعت، ص ٦٤ .

دولتك سائر بيوك تابعلرينك خيانتلريله طرفدارانی تزايد ايتمش اولان مصطفی (١) دشمنك قارشيسنه يوروودی وتركلرك يكی تأسيس ايتمش اولدقلری بيوجك برقصبه‌يی مرور ايتدكدن صوكره (٢) بايزيدك اوردوكاهی قارشيسنده سازلی دره واديسنده توقف ايلدی .

ايكی اردو قارشی قارشی يه كلنجه مصطفی مراد ثانينك عسكرلرينه طوغری ايلريليه‌رك وكنديسنی بيلديره‌رك سلاحلرينی ترك ايله تخت عثمانينك وارث حقيقيسنه عرض اطاعت ايتلرينی امر ايتدی. اوقدر جرأتله ويريلن بو امر اوزرينه بتون اردو ـ برقوهٔ سحريه‌يه مغلوب اولمش كبی ـ مصطفانك طرفنه كچدی . بايزيد ايله برادری حمزه اسير ايديله‌رك زنجيرلرله باغلی اولدقلری حالده مصطفانك حضورينه كوتورلديلر (٣). مصطفی بايزيدی ، مشاوری جنيده تسليم ايتدی . جنيدك دامادی ارناوود ائودولا وزيرك امريله خادم ايدلمش ايدی . جنيد بو حقارتك انتقامنی آلمق ايچون كوزينك اوكنده مرادثانينك بندهٔ صادقنك بوينی اورديردی. بيچاره ضربهٔ مماتی ييديكی صره‌ده بوكا : «آلچاق، باق حالكه! مع‌مافيه، بر انسانك عضوينی قطع ايتمك صنعتنده اوقدر ماهر براوسته‌يی يوق ايتمك‌ده يازيق اوليور.» ديه هايقيردی(٤). جنيد، بوندن صوكره بايزيد پاشانك برادرينه سربستيسنی اعاده ايتدی وبو حركت كريمانه‌سنك بركون كنديسنه بهاليه مال اوله‌جغنی حساب ايتمدی. مصطفانك موفقياتی خبری اوزرينه كليبولی محافظلری ديمتريوس له‌ئونتاريوسه تسليم اولمش ايدی ، ديمتريوس‌ده قلعه‌يه عسكر ومهمات ادخال ايتمكه حاضرلانير ايكن مصطفی بردن بره ظهور ايدرك ديمتريوسه: « بنم ايتديكم محاربه وقزانديغم مظفريت ايمپراطور امانوئلك منفعتی ايچون دكلدر . بن بلاد اسلاميه‌يی يكيدن فتح ايتمكه نيت ايتدم، حضرت پيغمبر شفاعت ايدرسه بو نيتمی اجرا ايده‌جكم. مع‌مافيه بنی سنك افنديكه ربط ايدن معاهده‌يه‌ده رعايت ايده‌جكم. افندك بنم يمينمه اعتماد ايده‌بيلير. عسكرلريكه كلنجه، بنم

(١) ادريس .

(٢) دوقاس بوقصبه‌يی Μεγακαρυα مه‌غاقاريا تسميه‌ايدر، (قارياعربينك «قريه»سندن مأخوذ). له‌وانقلو Pandectes اثرنده (مه‌غالوقاريا) تسميه ايتديكی بركويی بوسفور كنارنده آناطولی حصارينك اوزرنده كوستر.

(٣) دوقاس ٢٤ ، ص ٨٤ . ادريس ، سعدالدين و صولاقزاده‌يه نظراً بايزيد پاشاده دشمن طرفنه كچمشدر. [مترجمك تذييلاتنه مراجعت]

(٤) Οἱ δας ὠ κακισι Θερίζειν ὀρχεις دوقاس، ٢٤ ص ٨٤ .

آرتق بونلره احتیاجم یوقدر . عودت ایتمکده مختارسـك (١) » دیدی . دیمتریوس سفرنده‌کی مقصدك و ایمپراطورك مصطفایه سربستیسنی اعاده ایتمکده‌کی امیدلرینك بویله محو اولمسندن محجوب اوله‌رق بحراً قسطنطینیه‌یه عودت ایلدی (٢). امانوئل، بونك اوزرینه تکرار مراد ثانی ایله مذاکره‌یه کیریشمکی و اوندن ایکی برادرینك وصایتنی استحصال ایچون تشبثاتده بولنمغی دوشوندی. بووقایع اوزرینه پادشاه ایمپرا- طورك نزدینه وزیری ابراهیم پاشایی کوندرمشدی [٢] ؛ ابراهیم پاشا اون ایکی سنه اول محمد نامنه موسانك حرکاتنه قارشی معاونت طلب ایتدیکی کبی ینه او معاونتی مراد ثانی ایچون مصطفایه قارشی ایستمکه کلیوردی (٣). فقط امانوئه‌ل حالا، مرادك ایکی برادرینك کندی محافظه‌سنه تودیع ایدلمسی ایچون اصرار ایدییوردی . مراد ایسه بو شرطك قبولی صورت مخصوصه‌ده منع ایتمش ایدی . مذاکرات قطع ایدلدی؛ بو آره‌لق پادشاه، کندیسنه معاونتی تعهد ایدن، فوچه جنویزلریله عقد اتفاق ایتمش ایدی.

قدیم ایونی ساحلنده و مدللی آطه‌سنك قارشیسنده ، فوچه قضاسی داخلنده ، - شاب معدنلرینی حاوی - بر طاغ واردر. اولجه، میشل پاله‌ئولوغ زمان سلطنتنده بر طاقم ایتالیانلر سنوی بر ویرکی مقابلنده بو معدنلری ایشلتمك ایچون مساعده استحصال ایتمشلر ایدی. فقط ایونی ترکلر طرفندن استیلا ایدلدیکی زمان لاتینلر مؤسسه‌لرینی و ایشجیلرینك اکثریا تهلکه‌ده اولان سربستیسنی حمایه ایتمك لزومنی حس ایده‌رك یونانیلرك معاونتیله، دکز کنارنده‌کی طاغك اتکنده ، اطرافی مدافعه ایچون بر قلعه انشا ویکی فوچه تسمیه ایتدیلر. قلعه‌نك حاکمی وقوماندانی اولان جنویز اصیلزاده‌لرندن آندره ایله ژاق قاتانه‌ئو (Jaques Cataneo) لیدیاده ترکمن بکی صاروخان ایله سنوی بش یوز دوقا ویرکی مقابلنده بر معاهدهٔ صلحیه عقد ایلدیلر . بو معاهده‌یه یوز سکسان سنه ظرفنده هر ایکی طرفدن ده صادقانه رعایت ایدلدی (٤) . حکام شهر، خلق آره‌سندن انتخاب ایدیلیور ایسه‌ده بر جنویز پوده‌ستاسی (٥) یکی‌فوچه‌یی، مدللی آطه‌سنی، جنویزجمهوریتنك شرقده‌کی‌مستملکاتك

(١) دوقاس، ٢٤ ص ٨٤ ٨٤-٨٥. قالقوندیل، ص ٧٠ بال مطبوعی.
(٢) دوقاس، ص ٨٧ .
(٣) کذلك، ٢٥، ص ٨٨ .
(٤) دوقاس، ٢٥، ص ٩٠ .
(٥) جنویزلیلرك صلاحیت کامله‌یی حائز والیسی. (مترجم)

کافه‌سنی ، ساقیز مدللی آطه‌لرینی . قسطنطینیه‌نك خارجی بر محله‌سی اولان غلطه‌یی ، قره دکیز ساحلنده‌کی آمیسوس ایله آماستریسی ، قریمده‌کی کفه‌یی (١) جمهور نامنه اداره ایدردی . محمد اول زمان سلطنتنده ونديك دوجلرندن (٢) ژورژ آدورنونك (Jeorge Adorno) اوغلی یوانه‌س آدورنو (Joannes Adorno) بو بيوك حاکملکه تعیین ایدلمش بولنيوردی . یوآنه‌س، پادشاهك تمایلات صلح جویانه‌سندن استفاده ایده‌رك جمهورك تجارتنه امتیازات جدیده تأمین ایتمك مقصدیله وندیك تجار کمیلرینه بر طاقم معافیتلر ویرلمسی مقابلنده اون سنه ظرفنده عثمانلیلره یکرمی بیك دوقه تأدیه‌سنی بر عهدنامه ایله تعهد ایلدی . سلطان محمد، بش سنه صوکره وفات ایلدی ؛ یوآنه‌س آدورنو ، مصطفی طرفدارانـنك خروجنی خبر آلدیغی زمان ویرکینك وقتی حلول ایتمش اولان مقدارینی مراد ثانی‌یه کونده‌رك پادشاهك آوروپایه اجراسنی نیت ایلدیکی سفر ایچون کندی کمیلرینی تقدیم ایلدی. سلطان مراد، غایت محبانه برجواب ایله مقابله‌ایلدی. جنویزلر، قاتالانلرله محاربه‌لرندن دولایی پك یورولمش اولدقلری جهتله‌ده بو جواب کندیلرنجه قیمتدار ایدی. بایزید پاشانك سازلی دره‌ده هزیمتندن صوکره پوده‌ستا مراد ثانینك وزیرلری قالی بك (٣) ، اومور بك ایله حاجی آیوازه [٣] بر ایکنجی مکتوب [٤] کوندردیکی وقت سفیری بر خطیب ایله برلکده عودت ایتدی . خطیب ، عثمانلی اردوسنی آوروپایه نقل ایده‌جك کمیلری پادشاه نامنه استیجاره مأمور وبونك ایچون اللی بیك دوقه‌یی حامل ایدی [٥](٤). مصطفی سازلی دره‌ده ایکن مراد ثانی طرفنده کی یکی چریلرك خیانتیله اردوسی بیوم‌زدن اول معیتنده آنجق اوته‌دن بریدن عجله طوپلانمش عجمی عسکری وار ایدی. بو عجمی عسکر اکثریتله اولجه هیچ بر معاش آلماز عزبلرله یایالردن مرکب

(١) دوقاس، ٢٥، ص ١٠٠.

(٢) وندیك جمهوریتنده ادارهٔ حکومته مأمور اولان مجلسك اعضاسی. (مترجم)

(٣) خلیل بك اولسه کرکدر . (مترجم)

(٤) بو ذاتك عنوانی براز تحفدر : « طهارتسز خطیب » . فقط عاقل برآدم اولدیغنی خواجه‌ده یازار. التونلرك مقداری اللی بیك دکل، بش بیکدر . خطیب « سفینه تدارکنه مشغول اولوب آخر جنویزدن یکی کلمش بر فرنك کمیسی بولور؛ متاع اشترا ایدرکبی اولوب کشتیبان ایله بش بیك فلوری‌یه نهانی قول » ایدر . کیجه‌این پادشاهه یتیشیرلر. تاج التواریخ، جلد ١، ص ٣١٤ (مترجم)

ایدی. مصطفی، ـ ترك حکمدارلری آره‌سنده ایلك دفعه اوله‌رق ـ بونلره خدمتلری مقابلنده اللی آقچه تخصیص ومسلمان یعنی نوبتلردن معفو عسکر تسمیه ایلدی (١)؛ فقط آز مدت صوکره مظفریتندن غرور کتیره‌رك رخاوت وسفاهته دوکلدی؛ عسکرینك خدماتنه مقابل مکافات اعطاسنی خاطرینه کتیرمدی. حتی جنید، مراد ثانینك استحضارات تهدیدکارانه‌سنی بیلدیره‌رك کندیسنی عطالت سیئه‌سندن اویاندیرمامش اولسه‌یدی، مصطفی، علیهنده سلاحلاندیغی کنج پادشاهی ده اونوده‌جق وادرنه‌ده بی‌حرکت اوتوروب طوره‌جق ایدی. جنید، مصطفایه ـ دشمن لاپسکیدن یاخود اسکداردن (٢) جنویز فیلوسیله آوروپایه کلمکه وقت بولمقسزین ـ آسیایه کچوب‌ده مقابله‌سنه شتاب کوسترمکی نصیحت ایتدی. جنید، شو صورتله مصطفادن زیاده کندی منفعتنه خدمت ایدیيوردی. چونکه نتیجه‌سندن قطع امید ایلدیکی برتشبثك عواقبندن یکی بر خیانتله قورتلمق نیتنده ایدی. اولجه سلیمان، موسی، محمد معیتلرنده اوچ دفعه دها بوطرز حرکتی تعقیب ایلمشدی. مصطفی، جنویزلرك غیرتلرینه رغماً دکیزده غلبه ایده‌رك اردوسیله لاپسکیده قره‌یه چیقدی و مواقع متجاوره‌ده‌کی قوماندانلرك بیعتلرینی قبول ایچون اوچ کون اوراده قالدی (٣). مراد ثانی، مصطفانك وصولی خبری اوزرینه بروسه‌دن چیقه‌رق اولوباد (ریندا کوس) دره‌سنك آرقه‌سنده تحفظ ایتمش ایدی (٤). نهرك ایکی ساحلنی ربط ایدن کوپری‌یی کسدیرمش اولدیغی جهتله اردوسنك صول جناحی دکزه طیانمش، صاغ جناحی‌ده اولوباد (لوپادیون) کولی و بطاقلقلریله قپانمش بولنیوردی. بو کولی و بطاقلقلری چویرمك ایچون کشیش اتکندن کچمك صورتیله اوچ کون یورومك لازم ایدی. پك قوتلی برموقعده اولان و معیتنده اك صادق بنده‌لری علی، اومور، اوروج بك، تیمور تاش زاده‌لرله حاجی آیواز بولنان مراد ثانی نهرك او بر طرفنده اخذ موقع ایدن مصطفانك حرکاتنی تدقیق ایدیيوردی (٥)؛ مراد، قوماندانلرینك توصیه‌سی اوزرینه محمدك زوربا شیخ سماونه‌لی بدرالدین علیهنده‌کی محاربه‌سنده اسیر ایدیلوب او وقتدن بری توقاد

(١) نشری، ص ١٦١، صولاقزاده، ص ٣٥. عالی، لطفی، ص ٢٢.
(٢) دوقاس، ٢٥، ص ٩٢.
(٣) کذلك، ص ٩٣.
(٤) نشری، ص ١٦٢. صولاقزاده، ص ٣٥. عالی. براتوتیده سعدالدین، ٢، ص٥.
(٥) نشری، ورق ١٦٢، صولاقزاده، ورق ٣٥، عالی، سعدالدین ٢، ٥.

محبسنده محبوس بولنان میخال اوغلی زاده‌نك حریتنی اعاده (۱) ایله نزدینه جلب ایلدی. مرادك وزیرلری ، مصطفانك عسکرندن بر قسمنك، علی‌الخصوص عثماندن بری دائما میخال اوغلی عائله‌سی افرادینك قومانداسی آلتنده بولنان آقینجیلرله عزبلرك (۲) اسکی رئیسلرینی کورنجه مدعیٔ سلطنت طرفنی براقه‌جقلرینی امید ایدییورلردی .

بو اثناده مصطفی اولوباد ساحلنه یاقلاشدی . مراد محاربه‌یه حاضرلانمقله برابر جلوسنده کندیسنه قلیج قوشادان شیخ اعظم بخاری امیرسلطاندن دعا ایستدی (۳). بخاری ، معتاد اولدیغی اوزره اوچ کون دعا ایلدی ؛ بو اوچ کون ظرفنده مصطفی شدتلی بر برون قانامسندن مضطرب اولدی. مصطفانك طرفدارانی بونی مغلوبیتنه علامت بیلدیلر. دردنجی کون مصطفی اوقدرٔ ضعیف دوشمش ایدی‌که هجومی تأخیره مجبور اولدی. بو اثناده، مراد ثانینك علوجنابنه منتدار قالان میخال اوغلی مرادك وزیرلری طرفندن واقع اولان تکلیفاتی قبول ایله مصطفانك معیتنده‌کی آقینجیلرك سلطان مراد طرفنه کچملرینی تأمین ایده‌جك اولان تدبیر مبحوث عنهه اشتراك ایلدی . کیجه‌نك حلولنده نهر ساحلنه طوغری ایلریلیه‌رك و یوکسك سسله اسکی آرقداشلرینه خطاب ایده‌رك بونلری رئیسلرینك یانه کلمکه تشویق ایتدی (٤) . مراد اول ، عسکرك عصیان ایدن اوغلی ساوجی طرفنی التزام ایتدکلری وقت اونلری بو صورتله کری چاغیرمش (۵) ، حسن‌ده موسانك یکی چریلرینی آییرمق ایستدیکی زمان بویله حرکت ایتمش ایدی (٦) . میخال اوغلنك صداسی کیجه‌نك سکوتی ایچنده طنین انداز اولنجه اولوباد نهرینك او بر طرفنده بولنان سواری عسکری هیجانه کلدی. طوغان، قوین‌اوغلی(۷)، اورنوس‌زاده‌لر، چوقدن‌اولمش ظن

(۱) قالقوندیل ودوقاس بالخاصه عزبلرله آقینجیلری ذکر ایدرلر.
(۲) نشری، عالی، صولاقزاده، براتوتیده سعدالدین ۲، ص ٦ .
(۳) براتوتی یاکلش اوله‌رق نجاری Nédjari یازار ۲، ص ٤ .
(٤) صولاقزاده، ص ۳۰، عالی، سعدالدین، نشری، لطفی.
(۵) قالقوندیل ، ۱ ، ص ۱۳، بال مطبوعی.
(٦) کذلك، ٤، ص ۵۸ .
(۷) روم ایلی امراسی میخال اوغلنك حیاتنده اولدیغنی بیلمیورلردی . میخال اوغلی آره‌لرنده کچن بعض‌وقایعی تذکیر ایله اثبات هویت ایلدی. میخال اوغلی صو کنارنده روم‌ایلی نامدارلرینه اسملریله ندا ایدوب «بیره ترك‌طورخان، بیره کوملو اوغلو، بره اورنوس‌اوغللری» دیه چاغیرمش ایدی. تاج التواریخ، جلد ۱، ص ۳۱۰ و ۳۱۱. خبرصحیح «کومه‌لی اوغلی» یازار. (مترجم)

ایتدكلری اسكی رئیسلرینی تكرار بولدقلرینه فوق‌العاده سوینديلر ویوكلرینی طوپلا-یه‌رق مرادك اردوسنه التحاق ایتدیلر (١) . آقینجیلردن دها صادق اولان عزبلر مصطفانك امری آلتنده قالدیلر. ایچلرندن بش بیكی نهرك یوزمكه حاجت اولمقسزین كچیله بیلن بر یرندن مرور ایده‌رك مرادك اردوسنی كیجه‌لین باصمغی دوشوندیلر. مراد ، بونلرك ترتیباتندن وقتیله خبردار اولدیغی ایچون اومور بكی ایكی بیك یكیچری ایله نهرك كچیدلرینه قدر امتداد ایدن براورمان ایچنده پوصویه قویدی . عزبلر كچیدی هنوز كچمشلر ایدیكه یكیچریلر اوزرلرینه هجوم ایده‌رك بر چوغنی اولدردیلر وبقیه‌سنی اردوگاهه كتیردیلر. بر یكیچری بو اسرانك تقسیمنده حصه‌سنه دوشن ایكی كشی‌یی بر قویون باشی مقابلنده بر قصابه ترك ایتدی. بو اخذ و اعطاء بعض عثمانلی مورخلرینه نظراً، اووقتدن بری عزبلرله یكیچریلر آره‌سنده موجود اولان منافرتك ایلك سببیدر(٢)؛ فقط، بومنافرتك - منتظم ومعاشلی عسكر اولان یكیچریلر پادشاه مشروعه صادق قالمق وغیر منتظم بر عسكر اولان عزبلر مدعیٔ سلطنتك خدمتنده تجربهٔ طالع ایتمك صورتیله - ایكی هیئت عسكریه‌نك مختلف طرفلری التزام ایتملرندن ایلری كلدیكنی قبول ایتمك دها طبیعیدر.

آقینجیلرك او بر طرفه كچملرینه رغماً ، مصطفانك معیتنده ، مرادی - ایكی طرفدن ده اجراسنه حاضرلانیلان - محاربه‌نك نتیجه‌سی حقنده جداً دوشوندیرمكه كافی عسكر قالمش ایدی . افندیسنك بو تهلكه‌لی موقعنی ایجه كورمكده و مدعیٔ سلطنتك قوتنی تقدیر ایتمكده اولان عوض پاشا ، جنیدك ذاتاً ماهر بر قوماندان اولدیغی قدر اوسته بر خائن‌ده اولدیغنی بیلدیكی جهتله مصطفانك الك قوی استنادگاهی اولان بوشخصی اقناع ایده‌رك مرادك طرفنه جلب ایتمكی دوشوندی. برادری حمزه بكی بر مكتوب ایله جنیده كوندره‌رك (٣) مصطفی طرفنی تركه تشویق ایله برابر پادشاه نامنه اوله‌رق - یالكز كندینی حكومت عثمانیه‌نك بر تابعی بیلمك شرطیله - آیدین امارتنك اعاده‌سنی وعد ایلدی (٤) . ینه اوصیره‌ده مصطفایه‌ده بر مكتوب یازه‌رق جنیدك عسكرك بیوك برقسمی ایله دشمن طرفنه كچه‌جكنی و كندیسنی

(١) براتوتیده سعدالدین، ٢، ص ٩، صولاقزاده وعالی.

(٢) صولاقزاده، ص ٣٦، وعالی.

(٣) بو حمزه بكی ، جنیدك حیاتنی باغشلادیغی ، بایزید پاشانك برادری حمزه بكدن تفریق ایتملیدر.

(٤) دوقاس، ٣٦، ص ٩٤-٩٦ .

سلطان مراده تسلیم ایده‌جکنی کیزلیجه اخبار ایدیوردی. بو یکی خدعه‌ده برنجیسی قدر موفقیت ویردی و عوض پاشانك جنیده و مدعیٔ سلطنته کوندرمش اولدیغی ایکی مکتوبدن هر بری پاشانك تعقیب ایتدیکی مقصدی تأمین ایلدی. مصطفی، مشاورندن شبهه‌یه دوشه‌رك عدم اعتماد کوسترمکه باشلادی ؛ جنیدده هر نه وقت منفعت کورسه خیانته حاضر اولدیغندن وذاتاً مصطفانك باشلامش اولدیغی تهلکه‌لی ایش پك اوزون مدت دوام ایده‌میه‌جکنی تخمین ایلدیکندن عوض پاشانك تکلیفنی دها قولایلقله قبول ایلدی . بر کیجه مصطفانك اردوسنده هرکس اویودیغی صیره‌ده کموش و آلتوندن اك قیمتلی اشیاسنی آلدی ؛ سلاح آرقداشلرندن اك صادق اولان یتمش کشی ایله اورادن چیقه‌رق آیدین یولنی طوتدی (١) . فراریلر چادرلرنده ایشیقلری یانار براقمش اولدقلرندن عزیمتلری آنجق شفق وقتی آکلاشلدی . بو خبر درحال اردوده شایع اوله‌رق مصطفانك عسکرینی دهشتلی برقورقو استیلا ایلدی، رئیسلرینك کندیسنی ترك ایلدیکنی ظن ایله طرف طرف طاغلدیلر . مصطفانك اردوسندن نهر ایله آیرلمش اولان عساکر سلطانیه فراریلری تعقیب ایده‌مدکلرندن طورملرینی (٢) و کندیلرینه التحاق ایتملرینی بلند آواز ایله اخطار ایتدکجه اونلر دها سرعتله قاچیورلردی. نهایت مصطفی بر وقتلر او قدر عظیم اولان اردوسندن یالکز باشنه قاله‌رق معیتنده خدمه‌سندن باشقه کیمسه اولمدیغی حالده لاپسکی‌یه واورادن کلیبولی‌یه دوغری کیتدی.

مراد ، بو صورتله جنك ایتمکسزین میدان حربه صاحب اولدیغندن مصطفانك معیتندن کندی طرفنه کچنلرك یمین صداقتلرینی قبول ایده‌رك اولوباد نهرینك ایکی ساحلنی ربط ایدن کوپری‌یی تکرار قوردیردقدن صوکره لاپسکی یولنه متوجه اولدی . اردوسنی روم ایلی یه کچیره‌جك کمیلری یوق ایدی ؛ فقط بو آن قطعیده سوزینه صادق قاله‌رق امدادینه یتیشن بر متفق بولدی. مراد، امراسندن برینی یکی فوچه پوده‌ستاسی آدورنویه کوندرمش ایدی ؛ بوده یدی حرب کمیسندن مرکب بردونما ایله پادشاهی لاپسکی ایله کلیبولی آره‌سنده بکلیوردی ؛ مراد، کندیسی ایچون کمیلرك اك بیوکنی انتخاب ایده‌رك صورت مطلوبه‌ده مسلح بش یوز خاصکی ایله

---

(١) دوقاس، ٢٦، ص ٩٦ .

(٢) دوقاس ، مراد ثانینك عسکرلرینك سویلدکلری سوزی ترکجه اوله‌رق ذکر ایدر: «طورك، طورك، قاچمه‌ك» ٢٧، ص ٩٨ .

راکب اولدی، پوده‌ستانك کمیسنده بولنان عسکرك مقدارینه نظراً پادشاه معیتنده بو قدر آدم بولندرمغه لزوم کورمش ایدی . دها زیاده احتیاط اولمق اوزره دیکر کمیلرك هر برنده‌ده فرنکلره مساوی مقدارده ترکلر بولنیوردی. فیلو بوغازك اورته‌سنه کلدیکی وقت آدورنو پادشاهك آیاقلرینه قاپانه‌رق یکی‌فوچه شاب معدنلرینك ایشلدلمسی ایچون ویرکیدن هنوز مدیون اولدیغی مقدارك عفوینی استرحام ایلدی . جنویز جمهوریتك کچیردیکی احوال مؤلمه‌دن دولایی بو ویرکینك تأدیه‌سی تأخیر ایدلمش ایدی، پادشاه، عالیجنابانه بوکا راضی اوله‌رق ـ تأخر ایتمش اولان آقچه یکرمی یدی بیك دوقه‌یه بالغ اولمقله برابر ـ پوده‌ستانك تعهد ایتمش اولدیغی مجبوریته دائر سلطان محمد ایله تنظیم ایدلمش اولان عهدنامه جف القلم ابطال ایدلدی (١) .

مصطفی، کلیبولی سورلرینك اوزرندن جنویز کمیلرینی یوپه یلکن آوروپا ساحلنه متوجهاً صیره‌لانمش کورنجه صادق بنده‌لرندن برینی آدورنویه کوندردی . بو آدم پوده‌ستایه مرادی تسلیم ایتمسنی تکلیف ومقابلنده اللی بیك دوقه مکافات وعد ایلدی. آدورنو تکلیفی رد ایتدی . مراد، پوده‌ستانك صداقتندن خبردار اولنجه بوینه صارلدی، محب وبرادر تسمیه ایلدی (٢). بو اثناده، مصطفانك کلیبولی لیماننده جمع ایتمش اولدیغی عسکر لیمانی کمیلره قارشی مدافعه ایدییورلردی. آدورنو شهرك آشاغی طرفنده، لیماندن آز بر مسافه اوزاقده دمیر آته‌رق عسکری چیقارمغه باشلادی ؛ یکرمی کوچك سفینه بش یوز مقدارنده فرنك کماندارینی ساحله ایصال ایلدی. اوندن صوکره مراد ایکی صیره ترك کماندارلری آره‌سنده ـ اردوسندن اوچ بیك منتخب عسکر آرقه‌سندن کلمکده اولدیغی حالده ـ قره‌یه چیقدی. صاپانجیلر، کمانجیلر صف حربه دیزیلنجه مصطفانك عسکری اوزرینه برچوق طاش واوق یاغدیره‌رق اونلری قاچیردیلر ، مدعیٔ سلطنت، معیتنك ایکنجی دفعه اوله‌رق خیانتنی کورنجه شهری ترك ایله ادرنه‌یه دوغری فرار ایتدی ، اوراده خزینه‌لرندن کوتوره‌بیله‌جکی قدرینی طوپلایه‌رق بغدانه دوغری کیتدی (٣) . طالع حرب کندیسنه بو قدر مساعد کورینن مراد، کلیبولیده لیمانك مدخلنی اردوسنه قارشی مدافعه ایدن محافظ عسکری قلیجدن کچیرمکله مظفریتنی لکه‌لدی . بو شهرده اوچ کون توقفدن صوکره ، یانه

(١) دوقاس، ٢٧، ص ٩٩ .
(٢) دوقاس، ٢٧، ص ١٠١ .
(٣) کذلك، ص ١٤٠ .

یكی فوچه پوده‌ستاسی ایله اك ایی قوماندانلرینی ومزراقلرله، بالطه‌لرله مسلح و آتشده سیاهلادلمش زرهلرله مستور ایکی بیك ایتالیان عسکرینی آله‌رق ادرنه اوزرینه ورودی. ادرنه اهالیسنك برقسم عظیمی پادشاهی استقباله چیقدیلر؛ مراد، اهالینك بو مسارعتندن محظوظ اوله‌رق اونلری مطنطن بر ضیافته دعوت ایتدی. آدورنو، ضابطانی، حتی نفراتی بو ضیافته اشتراك ایلدیلر. بو مناسبتله، پادشاه پوده‌ستانك خدمات صادقانه‌سنه مكافاة اولمق و كندی تعهداتنی ایفا ایتمك اوزره یكی فوچه‌نك كمرك رسمیله(١) پریتوریون (Perithoreon) قلعه‌سنی پوده‌ستایه ترك ایتدی؛ جنویز قپودانلرینی‌ده هدیه‌لرله تلطیف ایده‌رك ترخیص ایلدی. مصطفایه كلنجه، آرقه‌سندن تعقیب اولندیغی كبی كندی خدمه‌سی‌ده ترك ایتمش اولدقلرندن ادرنه‌یه بر كونلك مسافه‌ده طونجه اوزرنده وشمالده كائن قزل آغاج یكیجه‌سنده دردست ایدلدی (٢). اللری آرقه‌سنه باغلی اولدیغی حالده مرادك حضورینه كتیریله‌رك ـ عسكرك و برقاچ كون اول كندیسنی حاكم مشروع دیه تقدیس ایدن عوامك اك آغیر تحقیراتنه هدف اولدقدن صوكره ـ برقله‌ده سفیلانه صلب ایدلدی (٣).

سلطان مراد، قسطنطینیه ایمپراطورندن كوردیكی ضرری اونوتمامش ایدی. مصطفانك وفاتی احتیاطاً او وقته قدر تأخیر ایتمش اولدیغی انتقام تصورینی یكیدن تصمیمه میدان ویردی. پادشاه، مصطفانك قیامی آنجق امانوئه‌لك وصایای خیانتكارانه‌سیله، اونك معاونتیله اولدیغنی بیلدیكی ایچون بو انتقام كچ آلنمقله برابر مدهش اوله‌جقدی؛ دیكر طرفدن، امانوئه‌ل‌ده تیتره‌مكه باشلامش و مرادك غلبه‌سیله بتون امیدلرینك منقطع اولدیغنی كورنجه پاله‌ئولوغ لاقانه‌س (Paléologue Lachanes) ایله مارقوس یاغانیسی (Marcos Jaganis) زوربالك ائتلافندن دولایی تبریك ومذاكراتك انقطاعنی بایزید پاشایه عطف ایده‌رك كندی حركتندن دولایی اعتذار ایتمك مأموریتیله پادشاه نزدینه كوندرمش ایدی. سلطان مرادك انفعالنی تأمینات

(١) دوقاس، ٢٧، ص ١٠٠، تركلروجه Κομμερκια (قومركیا) كلمه‌سندن كمرك یاپمشلردركه بو كلمه بوكونده كمرك رسمی دیه مستعملدر.

(٢) حاجی قالفه‌نك رومایلیسی ص ٤٩، قاقوندیله نظراً مصطفایی، طوغان طاغنك اوزرنده صاقلانمش اولدیغی بر چالیلغك آرقه‌سندن بالذات سلطان مراد چیقارمشدر.

(٣) لطفی، ص ٤٣. سلطان مراد طرفندن قرەمان بكنه بومحاربه‌نك نتیجه‌سنی بیلدیرمك ایچون كوندردیكی مكتوب فریدون بك منشأتنده ٦٧ نومروده و قرەمان بكنك جوابی ٦٨ نومروده‌در. [ذیله مراجعت]

صلحیه و محبانه ایله ازاله ایچون هیچ برشیده اهمال کوسترمه‌ملری سفیرلره امر ایدلمش ایدی. پادشاه، تدارکاتی اکمال ایتمه‌دن امانوئه‌لك سفیرلرینی نه کورمك، نه ده دیکلمك ایستدی؛ فقط اردوسی عزیمته حاضر اولنجه سفیرلری حضورینه جلب ایله ایمپرا-طورك یانته عودت ایتملرینی وپادشاهك - یکرمی بیك عسکرك اوکنده اوله‌رق - جوابنی بالذات کتیره‌جکنی سویلملرینی امر ایتدی؛ فی‌الحقیقه کندیسی ده ایلچیلری تعقیب ایده‌رك اونلرله همان برزمانده استانبول سورلری اوکنه واصل اولدی [٦].

عثمانلی عسکرینك تقربندن تدهش ایدن قسطنطینیه خلقی کندیلرینی تهدید ایدن تهلکه‌یی سرای ترجمانی ته‌ئولوغوس قوراقسك - ایمپراطورك مراد نزدنده سفارت اخیره‌سنی ایفایه مأمور ایدلمش اولمامسندن طولایی - انفعال ایده‌رك انتقام مقصدیله ترتیب ایلدیکی دسایس خائنانه‌یه عطف ایتدکلری ایچون اوکا شتم ایتمکه باشلادیلر، امانوئل بو شبهه‌لری ازاله ایچون قوراقسی یکی بر مأموریت ایله - قسطنطینیه قربنه چادرلرینی قورمش اولان - پادشاه نزدینه اعزام ایتدی (۱). قوراقس هیچ برشی استحصال ایده‌مکسزین عودت ایلدی. معیتنده بولنانلردن بری قوراقسك سلطان مراده - بالآخره قوماندانلغنی کندیسنه ویرمك شرطیله - شهری تسلیم ایتمك تکلیفنده بولندیغنی ادعا ایدر. بوروایت، ذاتاً خوفه دوشمش اولان اهالی آره‌سنده آن‌واحدده شایع اوله‌رق صحیح عد اولنور، قوراقس ایمپراطورك حضورندن چیقارکن علناً تحقیر ایدیلیر؛ کریدلی محافظ عسکر عصیان ایله باغیره‌رق قوراقسك اعدامنی طلب ایدرلر، امانوئل سراینك اطرافنده کورولتی ایدن غلبه‌لکه قارشی قوراقسی مدافعه‌یه جسارت ایده‌مدیکی ایچون بیچاره سفیری اللری آیاقلری باغلی اوله‌رق تسلیم ایدر. همان اوینه قوشارلر، آلتوندن، کموشدن وازولر ایله صرمه ایشلمه‌لی لباسلر بوله‌رق ایمپراطوره کوتورلمك اوزره پادشاهدن آلمش اولدیغی بو البسه‌یی کندیسی ایچون صاقلامش اولمقله اتهام ایدرلر. کریدلیلر قوراقسی سرایك پنجره‌لری آلتنده سوروکلیه‌رك کوزلرینی اویارلر، یوزینی ییرتارلر، قوراقس بو صورتله بعض اعضاسندن محروم ایدلدکدن صوکره برزندان ایچنه آتیلیر، اوچ‌کون صوکره اوجاع مدهشه ایله زندان ایچنده ترك حیات ایدر. خانه‌سی یغما ایدلدکدن صوکره آتش ویریلیر. مراد - پدری محمد کبی - قوراقسه دائما توجه کوستردیکی ایچون اونك وفاتی ایمپراطورك سراینده روم و عرب لسانلرنده کاتبلك مأموریتنده مستخدم آیانلوغلو

(۱) Της Πηγής منبعلر سرایی. قسطنطینیه وبوسفور کتابنه مراجعت، ۱، ۲۱۰.

میشل پیللیس (Michel Pyllis) نامنده دیکر بر بیزانس ترجمانتك افترالرینه عطف ایلدی ؛ بو ترجمان ـ کندیسی ایچون فلاکت اولمق اوزره ـ پادشاهك اردوسنده بولندیغندن اشکنجه‌یه قونلدقدن صوکره یاقیله‌جغی زمان آنجق قبول اسلام ایله حیاتنی قورتاره‌بیلمشدر (١) .

حزیران ابتداسنده ، میخال بك اون بیك آقینجی ایله اطرافنده‌کی مملکتلری تخریب، محصولاتی احراق، کویلری غارت، قیزلرکودلی قانلیلرك عرضنی هتك ایتدکدن واهالی‌یی اسیرایده‌رك سوروکلدکدن صوکره(٢) ایلك اولمق اوزره استانبول قپولرینه قدرایلریلدی. اون کون مرورنده محاصره اردوسی کورندی، یغما ایده‌جك برشی بوله‌مدیغندن باغلره ، باغچه‌لره صاتاشه‌رق کوتوکلره وارنجه‌یه قدر قوپاردی . مرادك اردوسی استانبول اطرافنده کاملاً طوپلاندقدن صوکره بالذات پادشاه واصل اوله‌رق بیابانه دونمش اولان مملکتی سواریلریله استیلا ایلدی . همان قره طرفندن بر سپر انشا ایتدیردی. بو سپر آلتون قاپیدن اودون قاپی‌یه، یعنی ـ دکزه متصل اولان ـ سیقلوپیون (Cyclopion) سراینذن ـ لیمان طرفندن شهرك مدخلنی قاپایان ـ بلاشه‌رن (Blachernes) سراینه قدر امتداد ایدیوردی . شهرك سورلرندن آنجق بر اوق آتیمی مسافه‌ده بولنان بو سپر قالین تخته‌لردن انشا ایدلمش واوزری طوپراقله قاپانمش اولدیغندن بومتانتی سایه‌سنده منجنیقلرك آتدقلری طاشلره و آتشلی سلاحلرك پایلیملرینه مقاومت ایدیوردی(٣). محاصرلر باشلیجه ـ آیا کیریاکی کلیساسی قربنده بولنان ـ اسکی ورخنه‌دار بر قلعه‌یه هجوم ایدیورلردی (٤)؛ کوچك ایقوس دره‌سی قسطنطینیه ایچریسنه بورادن یعنی شمدی طوپ قاپو دنیلن سن رومه‌ن قاپوسی یاننده داخل اولور (٥) . مراد شهرك قلعه‌لری یوکسکلکنده اخشابدن قلعه‌لر انشا ایتدیردی، بونلری دمیرلی تکرلکلر واسطه‌سیله سورلرك کنارینه‌کوتوردیلر، اردونك برقسمی سورلرده بکدك آچمق وهجومی تسهیل ایتمك ایچون طیرپان بالیغی، طوغان(٦)،

(١) دوقاس، ٢٨، ص ١٠١ـ١٠٤ .

(٢) بیزانس مورخلرینك سوزی اولملمه غرضکارلق اشکاردر. (مترجم)

(٣) یوانیس قانانوسك De bello Constantinopolitano اثرنده، ص ١٨٩ .

(٤) قانانو، ص ١٩٠ . Αγια κυριακη یوم الاحد مقدس.

(٥) Φαλκουνια, χελωναι, αρκουδαμζα . دوقنژك Gloss . inf Grœc اثرینه‌ده مراجعت.

(٦) Αγκαλαι .

قابلوباغه (١) دینیلن آلات حربیه ایله مجهیز آرابه‌لر اعمالنده استخدام ایدلدی، دیگر قسمی لغملر آچیور وشهره گیرمك ایچون صو یوللری آرایوردی.

مراد، عسکرینی تشجیع و مقدارینی تکثیر ایتمك ایچون «قسطنطینیه‌نك وبتون خزینه‌لرینك مسلمانلره براغیله‌جغنی» منادیلر واسطه‌سیله اعلان ایتدیردی. بو خبر اوزرینه هرطرفدن برچوق سرسریلر اردویه قوشدی، بونلر عسکرك الده ایده‌جکی غنیمتدن بیوك کار امیدنده بولنان قویون، اسیر تاجرلری، مرابحه‌جیلر، مطره‌بازلر ایدی. بوندن باشقه برچوق درویشلرك‌ده ورودی کورلدی. بونلر کندیلرینه حصهٔ غنیمتلری اوله‌رق قسطنطینیه مناسترلرنده قپالی اولان راهبه‌لرك تسلیم ایدلمسنی ایستیورلردی (٢).

ییلدیرم بایزیدك [٧] دامادی اولان شیخ اعظم سید بخاری امیر سلطان [٨] بونلرك آره‌سنده قامت لوندانه‌سی و خطوط سیماسنده‌کی نجابت ایله نظر دقتی جلب ایدییوردی. نسل پیغمبریدن متولد و پادشاه ایله صهریتی حائز اولدیغی کبی اولوباد محاربه‌سنك عمومیتله کندیسنك دعالرسنه عطف ایدیلن نتیجهٔ مسعوده‌سی ذاتاً مالك اولدیغی شهرتی تزیید ایتمش ایدی. امیر بخاری معیتنده بر چوق درویشلر وسیدلر بولندیغی حالده عثمانلی اردوسنه داخل اولدی. بو درویشلرله سیدلر هر آدیمده شیخ اعظمك اللرینی، آیاقلرینی، حتی راکب اولدیغی استرك دیزکینلرینی تقبیل ایده‌رك ایفای تعظیمات ایلیورلر ایدی. شیخ اعظم استردن اینوب کندیسنه تخصیص ایدیلن لکه چادره چکیلنجه درحال - استانبول سورلرینك مرادك اوکنده دوشه‌جکلری کونی و ساعتی تعیین ایتمك ایچون - رمل کتابلرندن تفأله (٣) باشلادی: شیخك تفألی اثناسنده، رفاقتنده کلن درویشلر میدانی ولوله‌لریله طولدیرییورلر و شهره دوغری ایلریلیه‌رك و «اللهکزی نه یاپدیکز، کور انسانلر؟ هانیا، سزك مسیحکز، هانیا، سزك اعزه‌کز سزی مدافعه‌یه کلیورلرمی؟ یارین سورلریکزك ایچنه کیره‌جکز: یارین سزی اسیر ایده‌جکز، قاریلریکزك، قیزلریکزك عرضنه لکه‌جکز ودینمز حقی ایچون سزك راهبه‌لریکزی درویشلرك اك عادیلرینه ویره‌جکز. [حضرت] پیغمبر

(١) قانانو، ص ١٩٠.

(٢) قانانو، ص١٩١. [بوده بیزانسلیلرك ردینه حاجت اولمیان آچیق برافترا سیدر. مترجم]

(٣) روپجه Ραμπλια. عربجه‌ده رمل قوم اوزرنده حاصل اولان شکللردن استقبالی کشف ایتمك صنعتی دیمکدر.

بویله ایستیور! (١)» دیه‌رك طابیه‌لرده بولنان عسکری تحریك وتحقیر ایدیورلردی.
شیخ بخاری نهایت چادرندن چیقه‌رق ١٤٢٢ آغستوسك ٢٤نجی پازار ایرتسی کونی بعدالزوال برده آتنه راکب اولدیغی حالده یاتاغانی هواده صاللایه‌جغنی واوچ دفعه هایقیردیغی وقت قسطنطینیه‌نك همان عثمانلیلرك حکمی آلتنه دوشه‌جکنی بیلدیردی. شیخ دیدیکی کون و ساعتده حقیقةً کوزل بر حرب آتنه راکب اولدیغی حالده ـ اوکنده جسیم بر قالقان طاشیده‌رق ـ شهره دوغرو ایلریلدی. بر آز مسافه کیدنجه معیتنده بولنان بش یوز درویش [٩] اوچ دفعه هایقیردیلر، شیخ کندیسی‌ده سیف صارمنی غلافندن چکوب «الله، محمد!» دیه باغیره‌رق آتنی سوردی وعسکرك باشنه کچدی. عقبنده آلتون قاپی‌ایله اودون قاپیسی آره‌سنده، یعنی شهرك قره طرفندن سورینی احاطه ایدن تکمیل خط عظیم اوزرنده محاربه باشلادی. بو هجوم اثناسنده ایمپراطور امانوئه‌ل حالت نزعده ایدی. اوغلی و ولی عهدی یوآنه‌س، سن رومه‌ن قاپیسنی مدافعه ایدن عسکره قوماندا ایدیور و عسکرینه دینلری، اوجاقلری حریتلری ایچون حرب ایتدکلرینی اخطار ایله اونلری مسلمانلره قارشی شجیعانه مقاومته تشویق ایلیوردی. هوا اوقلرك تشکیل ایتدیکی سحابدن قرارمش ایدی؛ قسطنطینیه‌نك تکمیل اهالیسی بوتهلکه کونده سلاح آلتنده ایدی. قادینلر، چوجقلر قلیج یرینه طیریان قوللانیورلر، فوچیلرك آلت تخته‌لرندن ده کندیلرینه قالقان یاپیورلردی. کوچك و بیوك راهبلر محصورلرك باشنده اوله‌رق ترکلرك وزیرلری و امیرلریله قارشی قارشی‌یه بولونیورلردی؛ کشیشلر، پاپاسلر بیله سلاحلانمشلر و هرپرده سیدلرك، درویشلرك قارشیلرینه چیقیورلر ایدی. محاربه‌نك اك شدتلی زمانلرنده بر طرفدن قوپان «الله» و «محمد» صدالرینه (١) بیزانسلیلرك جواباً بلند آواز ایله‌سویلدکلری «خرستوس» و «پانائیا» کلمه‌لری ایشیدیلیور ایدی؛ بو، عنودانه برمجادله، مدهش برولوله ایدی. شمس غروب ایدرکن محاربه حالا دوام‌ایدیوردی؛ محصورلر طابیه‌لری قهرمانانه برشجاعتله مدافعه ایلیورلردی. ترکلر ناکهانی برخوف ایله بردن بره چکیلدیلر و حرب آلتلرینی یاقدقدن صوکره اردوکاهلرینه عودت ایلدیلر (٢). بیزانسلیلر ترکلرك فرارینی ـ اوقدر جرأتلی بر صورتده سیدلره وعد ایدلمش اولان ـ راهبه‌لری حمایه ایچون سمادن اینن پانائیانك (حضرت مریم)

(١) قانانو، ص ١٩٠ . [بوسوزلر بیزانس مورخنك خیالیدر.]
(٢) قانانو، ص ١٩٧ .

ظهورینه حمل ایتدیلر. مورخ قانانویه نظراً بالذات بخاری امیرسلطان هجوم اثناسنده مور لباس کینمش و اطرافنه نور صاچمقده بولنمش اولان بر قیزك طیش طابیه‌لرده کوروندیکنی وبوظهور خارق‌العاده‌نك محاصرلری‌قاچیران قورقویه سبب اولدیغنی بیان ایلمشدر (١) . قانانو مرادك بتون اردوسنده شیخك بو افاده‌سنك یمین ایله تأیید ایدلدیکنی وشو معجزه‌ده هیچ کیمسه‌نك شبهه ایتمدیکنی علاوه ایلر (٢) . فقط مورخك بوقدر صافدلانه بر صورتده نقل ایتدیکی روایتلردن اك غریبی او درجه‌ده مدهش ودواملی برحربدن صوکره ایکی دشمن اردوسنك پك آز آدم غائب ایتملریدر. اونك روایتنه کوره ترکلر سورلرك آلتنده آنجق بیك تلفات ویرمشلر. بیزانسلیلر طرفندن ده یالکز اوتوز کشی تلف و یوزده محاربه‌یه یارامیه‌جق صورتده مجروح اولمشدر. حالبوکه عثمانلیلرك پریشانلغنی ایضاح ایچون معجزه‌یه حاجت یوقدر، بونك غایت بسیط و غایت طبیعی اولان سببی عثمانلی مورخلریله ـ بو خصوصده اونلرله متفق بولنان ـ دوقاسده [١٠] بولنور . قسطنطینیه ایمپراطوری خیانتله قورمش اولدیغی کیزلی ترتیبك مصطفانك عاقبت فجیعه‌سیله ختام بولدیغنی کورنجه ترتیبی یکیدن یاپمغه چالشمش و مراد کندی علیهنه یورودیکی زمان اوکا یکی بر رقیب چیقارمش ایدی ؛ عموجه‌سی مصطفانك همنامی اولان بو مصطفی پادشاهك برادری ایدی . بو شهزاده، محمد اولك وفاتندن صوکره هنوز اون اوچ یاشنده اولدیغی حالده قره‌مان بکنك نزدینه فرار ایلمش ایدی. امانوئلك آدملریله کیزلیجه تشویق ولالاسی شربتدار الیاسك القاآتیله تهییج ایدلمش اولان مصطفی آسیای صغرانك اورته‌سنده علم عصیانی آچمش و ازنیقك ضبطیله محاربه‌یه ابتدا ایلمش ایدی . بو خبر ناکیهانی ، پادشاهه هجوم اثناسنده واصل اوله‌رق آنجق کندیسنك آسیاده بولنمسی عصیانی ابتداسنده سوندیره‌جکندن همان استانبول محاصره‌سنی رفع ایده‌رك اورایه عودته مجبور قالدی. بیوك پدری ییلدیرم بایزیدده ایکی دفعه ـ برنجیسی خرستیان حکمدارلرینك عساکر متفقه‌سی ادرنه اوزرینه یورودیکی وقت ، ایکنجیسی تیمورك

(١) غولوالیلرده دلفس‌سورلرندن بویله اخراج ایدلمشدر. *Dua armatas virgines ex propinquis duabus Dianœ Minervaeque œdibus occurrisse. Justin, XXIV c. 8.*

(٢) ژیبون (فصل ٦٥، ص ٣٧١ حاشیه) بوبابده شویله سویلر: *For this miraculous apparition Cananus appeals to the Musulman Saint, but who will bear testimony for seid Bechar?*

سیواسی یغماسیله آسیای صغراده محاربه‌یه باشلادیغی وقت ـ رجعته مجبور اولمش ایدی. مراد ثانی‌ده بیزانسی آله‌جغی زمان ترکه مجبور اولدی. امانوئلك، حیله‌لرندن آله‌بیله‌جکی ثمره بو ایدی، مقصدینه‌ده واصل اولدی.

شربتدار مصطفی، اولجه چلبی محمده خیانت ایده‌رك آلچاقجه برادری سلیمانك اردوسنه کچدیکی کبی کنج شاکردیله برابر، قره‌مان وکرمیان بکلرینك ویردکلری برآز عسکر ایله بروسه اوزرینه یورودی. بو شهرك اهالیسی مصطفایه اعیاندن ایکی کشی‌یی مبعوث کونده‌رك بونلر غایت کوزل (۱) یوز عدد خالی تقدیم و مصطفانك هرنه قدر حقی وار ایسه‌ده مراده صداقت ایچون یمین ایلدکلری جهتله بروسه‌نك آناختارلرینی تسلیم ایده‌میه‌جکلرینی بیان ایله اعتذار ایتدیلر. بونك اوزرینه الیاس مصطفی ایله برابر ازنیق سورلری اوکنه کیتدی. بلده، فیروز بکك اوغلی علی بکك قومانداسیله قرق کون شدتلی مدافعه‌دن صوکره تسلیم اولدی.

متعاقباً، مراد ثانی، اورنوس زاده‌یی روم‌ایلی بکلر بکی تعیین و بغدانه کیره‌جك اردونك قوماندانلغنی فیروز بکه تودیع ایده‌رك محمدك میراثنی دعوا ایدن بو ایکنجی رقیب ایله حرب ایچون بالذات آسیایه کچدی؛ مراد یولده ایکن مصطفی کیزلیجه اردوسندن چیقه‌رق قسطنطینیه ایمپراطوریله اتفاق و اونك معاونتنی تأمین مقصدیله ایمپراطوری زیارته کیتدی؛ بر قاچ کون غیبوبتدن صوکره وعددن باشقه برشی استحصال ایتمکسزین سلوری [۱۱] طریقیله آسیایه عودت ایلدی.

بواثناده مراد، الیاس بکی ـ مصطفایه خیانت ایتدیکی حالده آناطولی والیلکنی ویره‌جکی وعدیله ـ اقناع ایتمش اولدیغندن الیاس، مصطفانی برادرینك النه تسلیم ایچون ورودینی بکلیور و کنج شهزاده‌یی قره‌مانه کوتورمك ایچون اصرار ایدن طورغودلرله کرمیان بکی قوماندانلرینك رجالرینه قولاق آصمیور ایدی. مراد، مصطفانك مواصلتندن خبردار اولنجه میخال اوغلی آقینجیلریله برابر ازنیقه کوندردی؛ میخال اوغلی مصطفانی حمامده ایکن دردست ایده‌جکی وقت صادق وزیری تاج‌الدین (۲) قوشه‌رق برآت کتیردی وکندیسیله برلکده فراره اجبار

(۱) اعیاندن بو ایکی کشینك اسمی یعقوب اخی و خوشقدم ایدی. بروسه جوارنده الیاس ایله مصطفانك اردو قوردقلری قریه «فدیه قزاغی» تسمیه اولنور؛ براتوتیده (۲، ص ۱۲) Fedie Chisgki در.

(۲) تاج‌الدین. قالقوندیلك Τεζηπτινπς (تەزپتینیس) ی در.

ایتدی. میخال اوغلی آرقه‌لرندن اوچدی، یتشدیکی وقت تاج‌الدین ایله آره‌لرنده آچیلان مبارزه‌ده تاج‌الدین میخال اوغلنی آتدن دوشیره‌رك اولوم درجه‌سنده یاره‌لادی (١). خائن الیاس اونلری یاقیندن تعقیب ایتمش ایدی، موقع مبارزه‌یه کلدیکی وقت طرفین هنوز اوغراشمقده ایدیلر، الیاس، مصطفایی یاقه‌لایه‌رق پادشاهك اردوسنه ایصال و مرادك میراخور باشیسی فریدبکه تسلیم ایلدی: مصطفی ازنیق قاپیسی اوکنده برانجیر اغاجنه آصیلدی [١٢]؛ جنازه‌سی بروسه‌یه نقل اولنه‌رق پدری محمد اولك تربه‌سنه دفن ایدلدی. میخال اوغلی، برقاچ کون صوکره یاره‌سنك عواقبندن وفات ایلدی. اونی یره سردکدن صوکره یولنه دوام ایدن تاج‌الدین‌ده کندیسنی بکلمکده اولان حکم قدردن قورتیله‌مدی. میخال اوغلنك اقرباسی تاج‌الدینك کیزلندیکی محلی جاسوسلردن خبر آله‌رق باصدیلر، اونی پارچه پارچه ایتدیلر. مصطفی اسمنده اوچنجی اوله‌رق پادشاهلرك تختنه کوز دیکن بو شخصك غرس ایلدیکی نهال عصیان بتون اغصانیله کوکندن چیقارلدی. محمد اولك زمان سلطنتنده بورکلیجه مصطفی، مراد ثانینك جلوسنده بایزیدك برادری (٢) دوزمه مصطفی کبی پادشاهك بوکنج برادری‌ده تشبث کستاخانه‌سنك بدلنی حیاتیله اوده‌دی. ایلریده کوره‌جکز که اشبو مصطفی اسمی صانکه برفلاکتی متضمن اولدیغندن بونامده بولنوب‌ده حکومتی دردست ایتمك ایستینلر حقنده اولدیغی کبی او نام ایله جالس سریر سلطنت اولان پادشاهلر ایچون‌ده باعث مصیبت اولمشدر (٣).

برادرینك وفاتی تفرقهٔ واقعه‌یه ختام ویرمش واسایش مملکتی اعاده ایتمش اولمقله برابر، مراد ثانی آسیاده قاله‌رق سینوب و قسطمونی حاکمی اسفندیار بکله جنکه حاضرلاندی. اوروپاده‌کی قوماندانلری محاربه‌یه موفقیتله دوام ایدییورلردی. شمالده فیروزبك [١٣] افلاق بکی دراقولی (Drakul) مغلوب وایکی سنه‌لك جزیه‌یه معادل بر

(١) الیاسك خیانتی تفصیلاتی ایچون عاشق پاشایه مراجعت. واتیقانده ال یازیسی، ص ٢٢٢.

(٢) براتوتیده سعدالدین، ص ١١. نشری، ص ١٦٦. ادریس، مراد اول سلطنتنك برنجی حکایه‌سی. صولاقزاده، ص ٣٧. لطفی، ص ٤٤. روضة‌الابرار، حاجی‌قالفه سنه ٨٢٦. محی‌الدین، ص ٦٩. ویانه کتبخانه‌سنده ال یازیسی نومرو ١٣٩. هزارفن، دوقاس ٢٨، ص ١٠٤. قالقوندیل، ص ٧٣. الیاس شرابدار بیزانسلیلرجه Ελιες Σιαραπταρ (ئه‌لیاس سیه‌رابدار) نامیله مسادر.

(٣) تاریخ جودتده، جلد ٩، ص ٢٣٢، طبع ١٣٠٩، بوبابده تفصیلات واردر. (مترجم)

اقچه‌یه علاوةً بعض هدایای نفیسه مقابلنده طلب صلحه مجبور ایتمش ؛ جنوبده اورنوسك اوغلی [١٤] موره و آرناوودلق خرستیانلری اوزرینه بیوك موفقیتلر استحصال ایلمش ایدی . اورنوس هه‌قسامیلون یاریم آطه‌سنی کچه‌رك ١٤٢٣ مایسنك برنده موره‌یه‌داخل اولدی، لاکه‌ده‌مونیایی، قاردیچه‌یی (Gardica)، تاویایی(Tavia)ضبط ایلدی. ینه اوسنه‌حزیراننك بشنده تاویا شهرینك سورلری قربنده‌آرناوود عسکری اوزرینه (١) بر مظفریت مشهوره قازانه‌رق بومظفریتك خاطره‌سی ایچون سکز یوز اسیرك باشلرندن برستون یاپدیردی (٢) .

قوماندانلری آوروپاده دولتنك حدودینی توسیع ایدرکن .مراد ، مصطفانك عصیانندن بالاستفاده عثمانلی تابعیتندن چیقمش و آکدڭزین بولی وطراقلی موقعلرینه تعرض ایتمش اولان اسفندیار علیهنه یوریدی . بو بکك ـ کندیسی ایچون فلاکت اولملق‌اوزره ـ عائله‌سی ایچنده برخائن بولونیوردی؛ اوغلی قاسم بك، مرادك تقربنده باباسنی لیئمانه براقه‌رق بوخیانتنه اردونك بیوك بر قسمنی‌ده اشتراك ایتدیردی. بونکله برابر اسفندیار حربی قبول ایتدی، فقط مغلوب اولدی. قاریشقلق آره‌سنده وزیری بخشی بکدن باشنه برده طوپوز ضربه‌سی یدکدن صوکره سینوبه قاچدی . بتون طرفدارلری یانندن آیرلدیغندن اسفندیاره ـ پادشاهك حدتنی تسکین ایچون ـ کوزللکیله شهرتگیر قیزینی ویرمکدن و بونکله برابر قسطمونی طاغلرینك زنکین معدنلرینی ترك ایتمکدن باشقه چاره قالمادی . بو فداکارلقلره مقابل (٣) اوله‌رق مراد اسفندیار ایله مصالحه ایده‌رك مملکتلرینك تبعه‌سنی اوکا براقدی [٨٢٧-١٤٢٣] .

مراد، بوندن‌صوکره روم‌ایلی‌یه عودتی دوشوندی ؛ فقط دها اول ، اقتدارلری کندیسنی یوران ومقدارلرینك زیاده‌لکیله امور دولتی اشکالدن باشقه ایشه یارامیان برقاچ وزیرنی مجلسدن تبعید ایتمك ایستیوردی. وزرا شو بش کشی ایدی : عوض پاشا، ابراهیم پاشا، تیمورتاشك اوچ اوغلی. تیمورتاش زاده‌لردن بری اولان اومور بکی

(١) Chronicon breve، قالقوندیلك ذیلی، ص ١٩٩. پارس مطبوعی .

(٢) قالقوندیل ٥، ص ٧٥، ١، ص ٤٠. هه‌قسامیلون کچیدینك اشغالی مایسك برنده واقع اولمشدر . تیموردن اول ژول سه‌زارده مظفریاتنی بوکبی ایشلرله لکه‌لمش ایدی. *Ex congestis cadaveribus agger effectus est , quæ pilis jaculisque confixa interv tenebantur, fœdum etiam inter Barbaros* فلوره،س،٤.

(٣) ادریس، مراد ثانی سلطنتنك ١١ نجی حکایه‌سی. نشری، ص ١٦٩ .

کرمیانه کوندردی، ایکنجیسی اوروج بکلربکی نصب ایدلدی، اوچنجیسی علی بك‌ده صاروخان والیلکنی استحصال ایلدی (١). عوض پاشانك اردو ایله مناسبات خفیه‌ده بولندیغی و تختك غصبنی دوشونمکده اولدیغی پادشاهه کیزلیجه خبر ویرلمش ایدی. مراد، برکون النی وزیرینك کوکسنه قویه‌رق وزیرك زره لابس اولدیغنی کوردی. بو احتیاطك سببنی صورمسی اوزرینـه عوض پاشـا جواب بوله‌میه‌رق شاشیردی؛ پادشاهك شبهه‌لرینی تأیید ایچون دها زیاده‌سـنه لزوم یوقدی، همان خائنك دردست ایدلمسنی امر ایله کوزلرینی اویدیردی (٢). بو صورتله، محمد اول زمان سلطنتندن بری بش وزیر آره‌سـنده منقسم اولان اقتدار، تیمورتاش زاده‌لرك تبعیدی و عوض پاشانك جزالاندیرلمسی ایله یالکز ابراهیم پاشانك النده قالدی.

بو ترتیبات اتمـام ایدلدکدن صوکره مراد ثانی کلیبولی بوغازینی تکرار کچه‌رك سینوب بکنك قیزینی تزوج تدارکاتیله مشغول اولمق ایچون ادرنه‌یه عودت ایلدی. نشانلیسنی، برآز صوکره اشغال ایده‌جکی موقعه لایق احترامات ایله نزدینه کتیرمك ایچون امیراخور باشیسی الوان بك (٣) ایله ـ محمدك زمان سلطنتنده سرایده بیومش اولان ـ خلیل پاشانك طول قالمش حرمنی اسفندیارك سراینه اعزام ایلدی (٤). سـینوب بکی بونلری دبدبه ایله قبول ایده‌رك قیزینی خلیل پاشا ایله کرمیـان بکنك حرملرینك محافظه‌سنه براقدی [٨٢٨-١٤٢٤].

پادشاهك نشانلیسنك کچدیکی یرلرده هپ پارلاق شنلکلر اجرا ایدلدی، ادرنه‌یه، او زمانه قدر دولت عثمانیه‌ده مثالی کورلمه‌مش بر طنطنه ایله داخل اولدی. مراد، کندیسیله برلکده اوچ همشیره‌سنك‌ده ولیمه دوکوننی اجرا ایدیوردی: همشیره‌لرندن برنی اسفندیارك اوغلی قاسم بکه، دیکرینی آسیای صغری والیسی بولنان و وارنه محاربه‌سـندن بر زمان صوکره تلف اولان قره‌جه چلبی‌یه، اوچنجیسی ده ابراهیم پاشانك اوغلی اولوب مؤخراً مکه‌ده وفات ایدن محمود چلبی‌یه ویرییور ایدی (٥).

(١) نشری، ص ١٦٨.

(٢) نشری، ص ١٦٩.

(٣) سفیرلك وایمپراطورلق مأموریتلری عائله‌سنده ارثی ایدی.

(٤) ادریس، مراد ثانی زمان سلطنتنك اون برنجی حکایه‌سی. براتوتیده سعدالدین ٢، ص ١٨.

(٥) سعدالدین، براتوتیده، ٢، ص ١٩. عالی، صولاقزاده.

ینه اوسنه یوانه‌س، امانوئله خلف اوله‌رق مراد اونکله برمعاهدهٔ صلحیه عقد ایلدی (۲۲ شباط ۱۴۲۴) . بو عهدنامه ایله یکی قسطنطنیه ایمپراطوری پادشاهه سنوی یوزبیك آقچه، یاخود اوتوز بیك دوقه جزیه وبوندن باشقه زیتون (لیزیماکیا Lysi-machia) ایله ایستراتیا (ستریمون Strymon) اوزرنده بولنان دیکر شهرلری، سلوری ایله درقوس مستثنی اولمق اوزره قره‌دکیز ساحلنده‌کی موقعلری ویرمکه مجبور اولیوردی . مرادك صاحب اولدیغی اوایکی شهر(۲) عادتا بیزانس پای تختنك ایلری قره‌غوللرینی تشکیل ایدیوردی . افلاق وویوده‌سیله صرب دسپوتی‌ده بو تاریخده مرادك سراینه کله‌رك پادشاه اونلرله اسکی معاهدهٔ صلحیه‌یی تجدید ایلدی (۳) . دسپوت، ئه‌تیه‌ن لازارویچی بر ترك سفیری رفاقتنده ـ اخیراً آلمانیا ایمپراطورلغنه انتخاب ایدلمش اولان ـ مجار قرالی سیگیزموندی تبریکه وایکی سنه‌لك برمتارکه مذاکره‌سنه کوندردی . مرادك سفیری بو حکمداره قیمتلی هدایا کتیریوردی . هدایانك آره‌سنده صیرمه وایپکلی منسوجات، یالدیزلی درت وازو، اون دانه عرب خالیسی، درت کولچه وسائره نظردقتی جلب ایدیوردی. سیگیزموند، مرادك تکلیف ایلدیکی صلحی قبول ایده‌رك پادشاهه بالمقابله آلتون قبضه‌لی سکز قلیج، آلتی طوپ قطیفه، اوچی قرمزی، اوچی سیاه، اوچی مائی طقوز طوپ مالین قماشی، آلتی جنس آت وبیك عدد مجار فیلورین آلتونی کوندردی. ترك سفیری کندیسی ایچون‌ده آلتون قبضه‌لی اوچ قلیج، اوچ طوپ قماش، اوچ طوپ قطیفه، آلتی آت ودرت یوز فیلورین آلتونی آلدی (۱) [تموز ۱۴۲۴] .

مراد، آوروپاده حکومتیله مجاور اولان مملکتلرله تأسیس صلح ایلدکدن صوکره حرکت گستاخانه‌سندن دولایی جنیدی تأدیبه حاضرلاندی . جنید، برکره آیدین بکلکنه اعاده ایدیلنجه علامت تابعیت اوله‌رق اوغلنی باب همایونه کوندرمکه راضی اولمامش ورقهٔ تابعیتدن چیقمغه باشلامش ایدی . وهام ومفسد بر فکره ضمیمهٔ شجاعت وجسارته مالك اولان وکرك محمد اولك جلوسندن مقدم، کرك اوندن صوکره، یعنی

(۱) دوقاس، ۲۹، ص ۱۰۹ . فرانزه‌س، ۱، فصل ۴۱ . قالقوندیل.

(۲) *Venerunt etiam despota Serviæ et vaivoda Valachiæ, cum quibus pacem fermavit* . دوقاس، ۲۸، ص ۱۰۵ .

(۳) ئه‌نکه‌ل، صربیه تاریخی، ص ۳۶۹؛ وینده‌ك وئه‌نکه‌لك مجارستان تاریخنه نظراً، ۲، ص ۳۱۳ .

بایزیدك وفاتندن بری وقوع بولان عصیانلرك کافه‌سنه سلاحیله معاونت و ـ علیهلرنده حرب ایتدیکی پادشاهلرك یرینه قائم اولمق امیدیله ـ مدعئ سلطنتلرك هپسنه خدمت ایتمش بولنان بو حریصك تشبثاتنه خاتمه چکمك سلطان مراده قالمش ایدی . فقط مرادك جنید علیهنده سوق ایتدیکی اردونك حرکتنی تعقیب ایتمزدن اول کری‌یه بر نظر عطف ایده‌جکز . تخطر اولنورکه بز جنیدی ـ خیانتنك مکافاتنی ازمیرده بولمق امیدیله ـ مرادك برنجی و بدبخت رقیبی مصطفانك اردوسندن کیزلیجه فرار ایتدیکی وقت براقمش ایدك .

جنید، رفاقتنده یتمش معتمدی بولندیغی حالده بتون کیجه‌قوشه‌رق ایرتسی صباح اولوباد اردوکاهندن ایکی کونلك مسافه‌ده آقحصار (تیاتیرا Thyatira) قربنده بولندی؛ مرمره(۱) نهرینی آت ایله کچه‌رك ازمیره توجه ایدوب ایرتسی کون آقشام اوزری اورایه واصل اولدی (۲). بوشهرك اهالیسی، جنیدك آره‌لرنده طوغدیغنی وبیودیکنی کوردکلرندن جم غفیر ایله استقبالنه کیده‌رك آلای ایله سورلری داخلنه کتیردیلر. جنید، اوراده ـ مرادك ، فرارینه مکافات اوله‌رق وعد ایلدیکی ـ بو بکلکه اسکی آیدین حکمدارینك حفیدی مصطفانك حاکم بولندیغنی و آیاثلوغی مقر اتخاذ ایتمش اولدیغنی خبر آلدی. بو آدم ، متشبث اولدیغی قدرده فعال اولدیغندن چشمه‌یه (۳) (اریتره Erythrœ) واورله‌یه (٤) (قلازومن Clazomene) کیده‌رك سکز کوندن آز برمدت ایچریسنده درت بیك کشیلك براردو طوپلادی. عسکرینك کیمیسنی اوق وحربه‌لرله، کیمیسنی‌ده قارغی وعلی‌العجاله آتشده سرتلشدیریلن آغاج داللرندن یاپلمش مزراقلرله تسلیح ایلدی. جنیدك استحضاراتی خبری اوزرینه آیدین بکی. عسکرینك باشنه‌کچه‌رك آیاثلوغك آلتی‌فرسخ ایلریسنده مه‌زولیون (Mesaulion) قربنده اردو قوردی؛ جنید، اون یدی سنه اول سلیمانه قارشی حرب ایتدیکی وقت متفقلری اولان قرەمان وکرمیان بکلرینه اوراده خیانت ایده‌رك بوینده ایپ اولدیغی حالده دشمن اردوسنه کچمش ایدی (۵). مصطفی ایله جنید آره‌سنده محاربه اورمانلر

(۱) Hermon ، هه‌رمون.

(۲) دوقاس، ۲٦، ص ۹۷ .

(۳) مانه‌ر، جغرافیا ٦، ص ۳۲۲ .

(٤) کذلك، ص ۳۲۸ .

(۵) دوقاس، ۱۸، ص ٥٦ .

وبطاقلقلرله محاط براووه اوزرنده باشلادی (١). یالکز آیدین بکنک اردوسی هجوم اشارتی ویردی . جنیدك نه بوریسی نه‌ده ترامپته‌سی اولمادیغندن الك اوکده ایلری‌یه آتیله‌رق مصطفانك بالذات قوماندا ایتدیکی اردویه هجوم ایتدی. آز صوکره مصطفی ایله طوتوشدی ؛ بر مدت شدتلی مجادله‌دن صوکره آتندن دوشیره‌رك بر طوپوز ضربه‌سیله آیاغنك اوکنه سردی. آیدین عسکری، رئیسلرینی مغلوب اولمش کورنجه سلاحلرینی براقه‌رق جنیدی آیدین بکی طانیدیلر . جنید ، تکرار ید استیلاسنه کچیردیکی بوممکلته باشقه برمدافعه‌کورمکسزین یرلشدی. سلطان‌مراد، جنیدك‌اوغلنی سرایه کوندرمکدن استنکافنه حدت ایدوب ده (٢) دولتك الك کوزل مملکتلرندن بری اولان بو ایالتی یکیدن تسخیر آرزوسیله عاصی تابعه اعلان حرب ایدنجه‌یه قدر مملکتی راحتجه اداره ایتدی .

سلطان مراد، جنیده قارشی ـ سازلی دره محاربه‌سندن صوکره اوقدر غدارانه ائتلاف ایلدیکی ـ بایزید پاشانك همشیره‌سنك زوجی خلیل یخشی بکی (٣) قرق بیك عسکرله کوندرمش ایدی . خلیل یخشی بك عائله‌سنه ایدیلن تحقیرك انتقامنی آلمغی شدتله آرزو ایلدیکندن دوغریجه جنیده قارشی یوریه‌رك آنجق آق حصار قربنده توقف‌ایلدی‌که جنیدده بوراده ثبات قدمله اونك ورودینه منتظر ایدی؛ خلیل واصل اولور اولماز، جنیدك کوچك‌اوغلی قورد ـ باباسی دشمنه قارشیدن هجوم ایتدیکی اثناده کندیسی‌ده خلیلك اردوسنی یاروب آرقه‌سنی چویرمك مقصدیله ـ ایلری‌یه آتیلدی. مانوره‌ده‌کی مقصدی آکلامش اولان خلیل. قوردك مرورینه ـ یك‌ده مقاومت ایتمه‌دن ـ مساعده ایتدی ؛ درحال عسکرینه بیاض سرپوشلرینی صاقلامغی امر ایده‌رك جنیدك اشغال ایتمك ایستدیکی یوکسك برموقعی برحرکت ماهرانه ایله طوتدی. اوراده قوردك عودتنه جسورانه منتظر اولدی. قورد، فی‌الحقیقه کوزی قپالی کله‌رك قپانه طوتولدی؛ عثمانلی اردوسنی طانیمسی اوزرینه صاووشوب طولو دیزکین قاچدیسه‌ده جنیدك برادری حمزه ایله برلکده اسیر ایدلدی. خلیل یخشی بك ایکیسنی‌ده ادرنه‌یه اعزام ایلدی، اورادن درزنجیر اوله‌رق کلیبولی‌یه کوندرلدیلر (٤).

---

(١) دوقاس، ٢٦، ص ٧٩ .

(٢) کذلك، ٢٧، ص ١٠٥ .

(٣) دوقاس بونی خلیل تسمیه ایدر، ٢، ص ٢٢. دیکر عثمانلی مورخلرینك سویلدیکی یخشی بك یرینه باشی بك یازار.

(٤) دوقاس ، ٢٨، ص ١٠٦. ادریس، مراد ثانی زمان سلطنتنك اوچنجی حکایه‌سی. نشری، ص ١٧١، عالی، صولاقزاده .

جنید ، اوغلیله قرداشنك ترکلر النه دوشدیکنی کورنجه همان عودتله ـ آطه‌لر دکزی ساحلنده وسیسام آطه‌سی قارشیسنده ـ بر محاصره‌یه مقتضی مهمات و ارزاقه‌ده مالك ایپسه‌لا (١) قلعه‌سنه دوغرو قاچدی . خلیل وقت غائب ایتمکسزین مرمره نهرینی کچدی و ژوان دو مه‌دوا (Juan-de-Medua)، یعنی نیمفه اون (Nımphæon) شهرندن کچه‌رك آیاثلوغه کیردی ؛ محاربه‌نك نتایجنی‌ده پادشاهه او وقت بیلدیردی . مراد ، جنیدی مطلقا بیتیرمك ایستدیکندن آناطولی حاکمی و بکلر بکیسی تیمورتاش زاده اوروج قوماندانسنده یکیدن عسکر کوندردی . اوروج ، بایزید پاشانك برادری حمزه بك معیتنده اولدیغی حالده ایونی‌یه کیردی. بوقاریده کورلدیکی اوزره جنید ، حمزه بکی حیاتده براقمش ایدی . جنید بو خبر اوزرینه ایپسه‌لانك مدافعه‌سنی برادری بایزیده براقه‌رق هر احتماله قارشی حاضرطوتدیغی اوچ قایق درونده برقاچ عسکر ایله فرار ایتدی ، آنامور (آنه‌موریوم Anemorium) قربنده کیلیکیا ساحلنه چیقه‌رق قره‌مان بکندن بر ملاقات ایستدی ؛ فقط قره‌مان بکنی آچیقدن آچیغه کندیسنی التزامه ارضا ایده‌مدی . یالکز بر آز پاره ایله بش یوز سواری آلدقدن صوکره اسکی حصار (لاودیسه Laodicæa) و مندرس اووه‌لری طریقیله ـ حمزه بکك اللی بیك کشی ایله محاصره ایتمکده اولدیغی ـ ایپسه‌لایه عودت ایتدی. جنید، کندیسنك و برادرینك قوتلری مجموعی بیکی متجاوز اولمادیغی ایچون بو قوته پك چوق فائق بر دشمنه دوز صحراده مقاومت امکانسز اولدیغنی حس ایلدیکندن کندینی ایپسه‌لا ایچریسنه آتدی . یالکز قره طرفندن محصور و دکیز طرفندن سربست بولندیغی مدتجه موفقیتله مقاومت ایتدی . فقط حمزه بیهوده مساعی ایله ضعیف دوشدیکنی ومحصورلرك دکیزدن مناسباتنی بستون قطع ایتمدکجه شهری هجوم ایله ضبط ایده‌میه‌جکنی کوردیکی ایچون پادشاهدن کمیلر ایستدی . سلطان مراد، بونك ایچون ـ ژان آدورنویه خلف اولان ـ یکی فوچه پوده‌ستاسی پرسیوال پالاویچینی‌یه (Percival Palavicini) مراجعت ایلدی . پوده‌ستا علی‌العجله اوچ دانه آچیق دکیز قدرغه‌سی تسلیح ایله کندی قوماندانسنه آله‌رق ساقیزدن ایپسه‌لایه توجه ایتدی . قره‌مان سواریلری ده جنیدی براقه‌رق دشمن طرفنه کچمشلر ایدی ؛ پوده‌ستانك تقربیله، جنید کندینی هر طرفدن محاط وواسطهٔ مدافعه‌دن محروم کورنجه امور مستعجله‌دن دولایی آیاثلوغه کیتمش اولان

---

(١) Hyhsela. نشری، ص١٧١. براتوتی، ٢، ص٢٥، (ایسلیا) بازار. [سعدالدینده «ایسلی» در.]

حمزه بكك غيبوبتنده محاصره‌يی اداره ايدن خليل ايله مذاكراته كيريشدی . خليل طرفندن حياتنه قصد ايدلميه‌جكی وعد ايدلمسی اوزرينه تسليم اوله‌رق قلعه‌نك آناختارلرينی ويردی . فقط حمزه بك او آقشام اردوكاهه عودت ايده‌رك [١٥]
دامادی خليله آياثلوغه سياحتی اثناسنده جريان ايدن وقايعی خبر ويرديكندن حمزه بك كيجه يارسی درت جلاد كوندروب جنيد ايله عائله‌سنی چادرلرنده بوغديردی. باشلری ادرنه‌يه كوتوريله‌رك پادشاهك آياقلری آلتنه قونلدی. پادشاه، جنيدك كليبوليده موقوف قرداشی حمزه ايله اوغلی قوردك‌ده باشلرينی كسديردی. بوكستاخ عاصينك وبتون عائله‌سنك عاقبت سفيلانه‌لری ايشته بوندن عبارتدر. جنيد، مشكلاتدن قورتلق ايچون برقاچ دفعه خيانت ايتدكدن صوكره خيانت قربانی اوله‌رق محو اولدی. بوعاصی، ابتدا آيدين ايالتی بكی ايكن سليمان طرفندن اوخری قوماندانلغنه ، دها صوكره محمد اول زماننده نيكبولی قوماندانلغنه تعيين ايدلدی (١). مؤخراً مدعیٔ سلطنت مصطفانك طرفنی التزام ايده‌رك اونك اك قوی معينی اولدی. مصطفانك آرقه‌سندن لمنی محبسنه كيتمش ايدی ؛ مرادك جلوسنده مصطفی ايله برابر سربست براقلديغی واوزمان مهارتی قدر شجاعت ابراز ايتمش اولديغی كورمش ايدك ؛ فقط پادشاهك تكليفاتيله منجذب اوله‌رق اولوباده مصطفای ترك ايله ازميری وآياثلوغی تملك ايتمكه كيتدی (٨٢٩-١٤٢٥). غافلانه بر استنكاف ايله مراد ثانينك حدتنی جلب ايتمه‌مش اولسه‌يدی اوراده چوق زمان قاليردی . حمزه‌نك احكام عهديه‌يه رعايتسزلك ايده‌رك جنيدی انتقامنه فدا ايتمشدر.

پادشاه، بومفسد دشمندن قورتلدقدن صوكره يكيدن ادارهٔ عثمانيه‌يه انتقال ايدن جسيم شبه جزيره‌ده آسايشی تأمين ومجاوری اولان حكومتلرله حدودی تعيين ايچون آسيايه كچدی. اولوباد نهرينك ارواء ايلديكی مملكتی مرور ايله برغمه وازمير طريقيله آياثلوغه كيده‌رك اوراده ـ كنديسنه تابع اولان ـ آسيا وآوروپا بكلرينك سفراسنی قبول ايلدی ؛ بونلرك آره‌سنده افلاق وويوده‌سی دان ايله (Dan) صربيه دسپوتی لازارك ايلچيلری نظردقتی جلب ايديورلردی. بيزانس ايمپراطوری يوانه‌س مراده باش وكيلی لوقاس نوتاراسی (Lucas Notaras) كوندردی ؛ آطه‌لر دكيزينك اوچ بيوك آطه‌سندن جنوه اداره‌سنه تابع مدللی ايله ساقيز وقدس عزيز يحيی شواليه‌لری طرفندن اداره ايديلن ردوس‌ده پادشاهه آيری آيری مأمورلر اعزام ايلديلر.

(١) دوقاس، ٢٨، ص ١٠٨ .

مراد، بومختلف حکومتلر ایله تجدید صلح [۱٦] واسلافنك امضا ایتمش اولدیغی معاهده‌لری تأیید ایلدی ، یالکز ونديك استثنا ایلدی (۱) . پادشاه بو جمهوریتك سلانیکی اشغال ایتمسنی عفو ایده‌میور و بوندن دولابی انتقام آلمغه عزم ایدییور ایدی . فقط آسیاده‌کی بعض ممالکی هنوز اشغال ایدن قاریشقلق اوراده وجودینی ایجاب ایتدیردیکندن مقصدینی ستره مجبور اولیوردی.

منتشا مملکتنده الیاس بك (۱) ، کندیسنه وارث اوله‌رق برادری محمدك ایکی یکنی احمد ایله اویس براقمش ایدی. یکیدن قاریشقلغه میدان ویرمه‌مك ایچون مراد بونلری توقیف و توقادده بدویلر چارداغی دینیلن حکومت محبسنه القا ایتدیرمش ایدی. بو ایکی بکزاده قورتلق چاره‌سنی بوله‌رق بری بر صمان بیغینی، دیکری ده بر بولاف چوالی ایچنه صاقلاندیلر (۲). اویس بیلنه‌رك اغفال ایتدیکی محبس بکجیسیله برلکده باشی کسلدی. احمده کلنجه ، ایرانه قاچمغه موفق اولدی . مراد، بوجهتدن مستریح اوله‌رق منتشا حکومتنی بالابان پاشایه ویردی (۱٤۲٥–۸۲۹)، تکه‌یه‌ده برقول اردو کوندردی . بو مملکتك اسکی بکلرینك حفیدی عثمان بك، قره‌مان بکنك معاونتیله انطالیه [۱۷] (اسکی آتالیا) لیمانیله قلعه‌سنی محاصره ایتمکده ایدی. موقعك قوماندانی فیروز بك برآز اول وفات ایتمش ایدی، فقط اوغلی حمزه قره حصاردن علی‌العجله قوشدی ، استاوروزده [۱۸] بردن بره خسته دوشمش اولان حمزه بکك عطالتندن استفاده ایله اوزرینه هجوم وکلیاً مغلوب ایتدی.

عثمان بك قتل وهمشیره‌سی اسیر ایلدی. بو خبر اوزرینه قره‌مان بکی محمد بك رفع نقاب ایلدی . پادشاهك جلوسی صیره‌لرنده عقد ایتمش اولدیغی معاهده‌یی نقض ایله سلاحلانه‌رق عثمان بکك باشلامش اولدیغی مخاصمه‌یه و انطالیه محاصره‌سنه دوام ایله شهری شدتله صیقشدیردی. طابیه‌لردن کلن برطوپ دانه‌سی قره‌مان بکنك وفاتنه سبب اولدی (۱). بومحاربه‌ده محمد بکه رفاقت ایدن اوچ اوغلندن یالکز ابراهیم

(۱) دوقاس، ۲۹، ص ۱۰۰ .

(۱) دوقاس، ۲۲، ص ٦٤ و۱٦. ص ۱۱، بونی بعضاً Ελιεξπεγις ὁ Μαυταχιας (ئه‌لیه‌سپه‌غیس او ماوتاخیاس) بعضاً Ελιεζ Μαυταχια (ئه‌لیه‌س‌ماوتاخیا) تسمیه ایدر.

(۲) نشری، ص ۱۷۲ . سعدالدین ۲، ص ۲۰، عالی، صولاقزاده، عاشق پاشازاده، وانیقانده‌کی ال یازیسی، ص ۲۳۸ .

(۱) قلعه‌نك قوماندانی یمیننده خانث اولان محمد بکه جزاسنی ویرن کولله‌یی اوزرنده « مظفر بالله » یازیسی اولدیغی حالده شهرك قپولرندن برینك اوزرینه آصدیردی. بو، قره‌مانلیلر هردفعه انطالیه‌یی زیارته کلدکجه اونلره قارشی آجی براستهزایه سبب اولدی.

بك قاچه‌رق پدرینك جنازه‌سنی قره‌مانه کوتوره‌بیلدی . دیکر ایکیسی عیسی و علی بکلر اسیر ایدیله‌رك پادشاهه کوندرلدیلر؛ پادشاه بونلرك هر برینه برهمشیره‌سنی ویره‌رك صوفیه جوارنده جسیم مالکانه‌لر تخصیص ایلدی ؛ ابراهیم بکه کلنجه، اوده ـ یالکز پدری محمد بکك حمید ایلندن ضبط ایتمش اولدیغی اراضی‌یی اعاده شرطیله ـ قره‌مان بکلکنك توجیهی علامتی اوله‌رق بر سنجاق ایله بر قلیج آلدی (۱) . بو صورتله یکیدن تشکیل ایدیلن حمیدایلی حکومتی پادشاهه محمد اولك وفاتنی خبر ویرمکه کلن امیراخور باشیسی الوان بکك اداره‌سنه تودیع اولندی (۲ و ۳) .

قره‌مان بکلرینك مراده آچدقلری محاربه‌نك عاقبتی ایشته بودر . فقط محمد اولك زماننده اولدیغی کبی اوچ دفعه استیلا کورمسی مقدر بولنان بو مملکتی مغلوب ایتمك ایچون مراد ایکی دفعه دها حربه مجبور اولدی.

جنایته مسامحه ایتمك ، مساعده کوسترمك دیمکدر. حمزه بکك حرکتی مراد ثانینك وزراسی آره‌سنده طرفدارلر بولدی. بونلر حمزه بکه امتثال ایتمك ایستدکلرندن بو خونریز قوماندانك یميننده خانث اوله‌رق آلچقجه بر جنایتله جنیدی و عائله‌سنی قتل ایتمش اولمسنی بر مهارت سیاسیه اثری اولمق اوزره ثنا ایلیورلردی . یورکج پاشا برنجی اوله‌رق بو طریقی توسیع ایلدی . اولجه مرادك لالاسی اولوب بالاخره ارمنستان صغری والیسی نصب ایدلمش اولان یورکج پاشا او درجه‌ده صاحب نفوذ ایدی‌که بو وقته قدر پادشاهلرك کندیلرینه حصر ایتمش اولدقلری سکه ضرب ایتمك (٤) امتیازینی بیله استحصال ایتمش ایدی . یورکج پاشانك والیلکی زماننده

(۱) نشری، ص ۱۷۳. ادریس، مراد ثانی سلطنتنك دردنجی حکایه‌سی سعدالدین ۲، ص ۳۰، صولاقزاده ۳۹، عالی ۷۲، حاجی قالفه، روضة الابرار.

(۲) نشری، ص ۱۷۳ .

(۳) «شهریار کشوربخش حمید ایلی سنجاغنی شرابدار الیاس بکه ویردی. مولانا ادریس ونشری قولی اوزره بو وقایع سنه (ثلثین وثمانمائه) ده ظهور ایتمشدر . اما بعض تواریخ ترکیه‌ده مسطور اولان بودرکه قره‌مان اوغلی محمد بك واقعه‌سی سلطان مرادخان حضرتلرینك اوائل سلطنتلرنده دوزمه مصطفی ایله و شهزاده کوچك مصطفی چلبی ایله اولان ماجرالری ایامنده اولمش اوله. والله اعلم. مولانا نشری دیمشدرکه سنهٔ مزبوره‌ده میخال‌اوغلی وقاسم‌اوغلی وشاه ملك بك و روم ایلی بکلرینك واقعه‌سی پیدا اولدی وشام عسکری قبریسی فتح ایتدی.» تاج التواریخ ، جلد ۱، ص ۳۲۲. علاوهٔ مترجم.

(٤) نشری ، ادریس، مراد ثانی سلطنتنك بشنجی حکایه‌سی. براتونیده سعدالدین، ۲، ص ۱۱، عالی، صولاقزاده، ص ۱۹ .

قزل خواجه ترکمن عشیرتندن درت برادر آماسیه وتوقاد جوارلرینه استیلا ایتمشلردی؛ قادینلری قاچیره‌رق، کاربانلری، کویلری صویه‌رق اورالره ایراث خسار ایدییورلردی. یورکج پاشا بو حیدود چته‌لرندن برینك درت یوز آدمله نیکساری (نه‌اوسه‌زارا Neocæsarea) قیشلاق اتخاذ ایلدیکنی خبر آله‌رق اونلره برمکتوب کوندردی؛ مکتوبده ـ چانلرك اسکی مقری اولان ـ جانیك ساحلنه استیلا ایلین الپ آرسلان اوغلنك عشیرتنه قارشی کندینه معاونت ایتمکه راضی اولدقلری تقدیرده اورتوق آباد اراضیسنی زعامت اوله‌رق ویرمکی پادشاه نامنه وعد ایدییوردی. بو سفرك ترتیباتنی برابر تعیین ایتمك اوزره اونلردن برده ملاقات ایستدی. یورکج پاشا ترکمنلری طوزاغه دها قولایجه دوشورمك ایچون بر خسته‌لقدن دولایی آماسیه‌ده قالمغه مجبور اولمش کبی کورینه‌رك عسکرینی اوزاقلاشدیرمقله برابر اوغلی خضر بکی مرزیفونه قدر ترکمنلرك استقبالنه کوندردی. خضر بك، ترکمنلری التفات وهدایایه غرق ایله پدرینك ناگهان ـ ظهور موانعك حیلولیتله موقع ملاقاته کله‌مه‌مش اولمسندن دولایی برچوق اعتذارلر ایده‌رك اونلری آماسیه‌یه کوتورمکی تکلیف ایلدی. قزل خواجه ترکمنلری بو تکلیفی بلاتردد قبول ایدوب خضر بکله آماسیه‌یه کیتدیلر. یورکج پاشا بونلری صمیمی بر مسافرپرورلکك بتون ظواهریله قبول ایلدی. ترکمنلر مکلف خانه‌لرده اقامه و انواع مشروبات ایله اکرام ایدلدیلر. فقط کیجه یاریسی خواب مستی‌یه طالمش بولندقلری زمان درت یوزی بردن یاقه‌لانه‌رق صیقیجه باغلانمش اولدقلری حالده قیا ایچنده اویولمش بر محبسه قارمه‌قاریشیق بر صورتده آتلدیلر. یورکج پاشا محبسك قاپیسنی اوردردکدن صوکره آتش ویرلمسنی امر ایلدی. ترکمنلرك کافه‌سی دومان ایچنده بوغولدی. زواللیلرك دلخراش فغانلری هنوز صمت مماته منقلب اولمش ایدی‌که والی آتنه بینه‌رك چوروملیده متعدد ترکمن عشائری اوزرینه هجوم ایله خزینه‌لرینی ضبط ایلدی. غنیمت عظیم ایدی (١)؛ عشیرتك بقیه‌سی مهمان پرور اولمیان بو عثمانلی طوپراغندن قاچه‌رق ذوالقدر وآق قویون بکلرینك مملکتلرنده منتشا ترکمنلرینه التجا ایلدی. آق قویون خاندانینك رئیسی ـ یوقاریده سویلمش اولدیغمز ـ قاره اویلق یاخود قاره یولوق (قره سولوك) خلیل بك ایدی (٢). بو

(١) «وفرت غنائم برحده ایردی که برغنم بر درهمه صاتلدی.» تاج التواریخ، جلد ١، ص ٣٢٥. علاوهٔ مترجم.

(٢) براتوتیده سعدالدین، ٢، ص ٣٤.

عظیم مصیبتدن یدی کون صوکره ، یورکج پاشا آماسیه‌دن عودت ایتدیکی صیره‌ده اختیار برقادین پاشایه دوغری کیده‌رك آیاقلرینه قاپاندی وقزل خواجه عشیرتنه هیچ منسوبیتی اولمادیغی حالده ویریلن ضیافته بالتصادف مدعو بولنه‌رق اونلرله هم‌حال اولدیغنی بیان ایلدیکی اوغلنك جسدینی ایستدی . قادینك رجاسی اسعاف اولنه‌رق محبس مشئوم بدبخت والده‌یه آچلدی . قادین تحریات مؤلمه‌سنده محبت مادرانه سائقه‌سیله ـ شبهه‌سز معاونت الهیه‌یه‌ده مظهریتله ـ برری اوزرینه ییغلمش اجساد آره‌سندن اوغلنك جسدینی طانیه‌رق چیقاردی. چوجق حالا تنفس ایدییوردی، والده برچوق اهتماملرله اوغلنی اولومدن قورتاردی. ارمنستان والیسنك اثر وحشتی یالکز بوندن عبارت قالمادی، اولدیردیکی آدملرك جسدلرینك قالدیریله‌رق چقاللره، ییرتیجی قوشلره آتلمسنی امر ایلدی. بوصورتله، مرادثانینك اسکی‌مربیسی واوغللرینك معلمی عثمانلی اولیای امورینه و حکومته حاضرلنان شهزاده‌لره خیانت و جنایت اوکره‌تیوردی. آلچقجه بروحشت اثری اولان بوحرکت، عثمانلی مورخلری آره‌سنده مداحلر بولمشدر. ادریس بیله بونی ثنا ایله ذکر ایدر.

یورکج پاشا آماسیه‌یه عودتندن برآز صوکره ـ عثمانجق جوارنده صرپ بر طاغ اوزرنده بولنان ـ قوجه قیا قلعه‌سنی ضبط ایچون ـ اودرجه‌ده شدتلی دکلسه‌ده ـ ینه اوقدر خائنانه وسائطه مراجعت ایلدی . بو قلعه‌نك بکی حیدر ، کرك ممتنع التسخیر اولان موقعندن، کرك خیلی مساعی ایله احضار ایلدیکی مهمات وارزاقدن دولایی کندینی هر درلو تعرضدن مصون عد ایدییوردی؛ یورکج پاشانك ارمنستان صغرایه والی تعیین اولندیغندن بری احتیاطاً قلعه‌دن طیشاری چیقمادیغی کبی ـ رهن مقامنده پادشاهه کوتوریله‌مه‌مسی ایچون ـ اوغلنه ابوتی بیله صورت علنیه‌ده تصدیق ایتمه‌مش ایدی . فقط بتون بو تدابیر یورکج پاشانك عسکرینه قارشی بی‌فائده قالدی؛ یورکج پاشا حیدرك محرم اسراری اولان طیفوری ـ قیزینی ویرمك وعدیله ـ قاندرمغه موفق اولدی ، طیفور سلاح دبویلرینه ، قلعه‌نك انبارلرینه کیزلیجه آتش ویردی، یانغین حیدرك تکمیل ثروتی، تکمیل ارزاقنی محو ایتدی. حیدرده تسلیم اولمغه مجبور اولدی (۸۳۱-۱٤۲۷) .

یورکج پاشا، اوزمان الپ آرسلان اوغللری ترکمن عشیرتنك رئیسی حسین بکه عائد اولان جانیك قلعه‌سنی ضبط ایلدیکی وقتده دها وجدانی صورتده حرکت ایتمدی . حسین بك ایرکج حیله ، یاخود شدت قربانی اوله‌رق اله دوشه‌جکنی

آكلامسيله جانيك قلعه‌سنى كنديلكندن تسليمه وپادشاهه تبعيته قرارويردى. بو بدل مقابلنده حيات و حريتنى محافظه ايده‌بيلمك اميديله يوركج پاشانك نزدينه كيتدى؛ فقط حسين بك شهرك آناختارلرينى تسليم ايدر ايتمز اسير اوله‌رق بروسه‌يه كوتورلدى. مع‌مافيه حسين بك محافظلرينى اغفال ايده‌رك مراد ثانينك يانينه التجايه موفق اولدى. پادشاه، حسين بكى لطف ايله قبول ايده‌رك روم‌ايلنده برسنجاق ويردى. حسين بكك احفادى او وقتدن برى بو سنجاقده مملكتك كبار عائله‌لرى آره‌سنده مهم بر موقع اشغال ايتمشلردر (١).

ينه او زمانه دوغرى اختيار كرميان بكى، پادشاهى ادرنه‌ده زيارت آرزوسنده اولديغنى بيلديردى. مراد، محصولدار مملكتلرينه كوز ديكديكى بو حكمداره قارشى سخاوت كامله ابرازى ايچون طلبنى طمعكارانه فرصت اتخاذ ايلدى.

كرميان بكنك تقربى خبرى اوزرينه، پادشاه اركنه (٢) ومريچ (هه‌بروس Hebrus) نهرلرينك ملتقاسنه قدر استقباله چيقدى [١٩]. بووسيله ايله صربيه‌حدودى واليسى اسحاق بكك اداره‌سنده اوله‌رق اوراده ياپديرمقده اولديغى كوپرينك انشا آتنى زيارت ايتدى. يوز يتمش كمر اوزرينه ياپيلان بو كوپرى طرز انشاسنده كى غرابت جرأت پرورانه‌دن دولايى مراد ثانى زمان سلطنتنده مؤسس مبانى آره‌سنده برنجى موقعه وضعه شاياندر.

پادشاه، كرميان بكنى كبر سننه و موقعنه كوره لازم اولان احترامات ايله قبول ايلدى. بكك ادرنه‌ده اقامتى اثناسنده عظيم شنلكلر ياپلدى، طبيب عالم وشاعر شيخى مهماندار (٣) صفتيله معيتنه ويريله‌رك تنزهلرنده كنديسنه رفاقت و آرزولرينك الك كوچكنه قدر اجرا ايتمكه مأمور ايدلدى. مسافر شهير كورديكى مهمان پرورلكدن دولايى منتدار اوله‌رق مملكتنه عودت ايلدى؛ مرادك معيتنه ويرمش اولديغى عسكره قارشى اوقدر سميحانه طاوراندى‌كه كليبولى‌يه كلنجه پاره‌سز قالدى. اووقت پادشاهه كاغد يازه‌رق ضرورتنى بيلديردى. مراد كرميان بكنك مكتوبنى اوقوديغى وقت «جناب

(١) نشرى، ص ١٧٦. برانونيده، سعدالدين، ٢، ص ٤١. ژبانيش يرينه جانيك اوله‌جقدر. ادريس، مراد ثانى سلطنتنك بشنجى حكايه‌سنه ايكنجى علاوه. صولاقزاده، ص ٤١.

(٢) هه‌رودوتك (آغريانه‌س Agrianes) ديديكى نهردر.

(٣) آريه‌نده بيله ١، ١، فصل ١٦، عمرك مهماندار واجنبيلر تشريفاتجيسى اولديغنى كوريبورز.

حق کرمیان بکنی بزه اویله بر قرداش اولمق اوزره کوندرمشکه کندی ایرادندن باشقه بزمکیلری‌ده ییور» دیدی ؛ درحال سماحتیله متناسب برمقدار آقچه کوندردی. برسنه صوکره، مراد جومردلکنک ثمره‌سنی کوردی؛ کرمیان بکی پادشاهك خدماتنه تشکر ایچون وفاتنده سلطان مرادی کافهٔ املاکنه وارث تعیین ایتدی (١) .

جنید ایله انطالیه بکی محمد بکك بربرینی متعاقباً تلف اولدیغنی ویورکج پاشانك قزل خواجه ترکمنلرینی آتشده یاقدیغنی کوردیکمز زمانده صربیه دسپوتی اتیه‌ن لازاروویچ (Etienne Lazarovich) ، ژورژ برانقوویچی (Jeorge Brankovich) وارث براقه‌رق وفات ایلدی (١٩ حزیران ١٤٢٧) (٢) . اتیه‌نك مقدما عقد ایتمش اولدیغی معاهده‌لر موجبنجه خلفنك مجارستان قرالنه بر چوق مواقع مستحکمه ازجمله ـ طونه‌نك صاغ ساحلنده سمندره ایله اورسووه آره‌سنده بولنان ـ غالامبوچ یاخود قولومباجی (Galambotz au Kolumbaz) (٣) ویرمسی مقتضی ایدی . فقط اسکی دسپوت بوشهری اون ایکی بیك دوقه‌لق بر بورجه مقابل بویارلردن برینه ترهین ایتمش ایدی . مجارستان قرالی سیگیزموند اتیه‌نك آله‌جقلیسنه بو مبلغی تادیه‌دن استنکاف ایله برابر شهری آلمغه حاضرلاندیغندن بویار رهن ایله برابر آله‌جغنی غائب ایتمه‌مك ایچون ترکلری امدادینه چاغیردی؛ بونلرده قولومباجی ضبط ایتدیلر (١٤٢٨) .

بونی متعاقب بهار کلنجه، سگیزموند شهرك اوکنده کورینه‌رك قره وصو جهتلرندن محاصره ایتدی؛ مراد یکی تسخیرایتدیکی بوشهری مدافعه ایچون قوشدی: بونك اوزرینه سیگیزموند ایله پادشاه آره‌سنده برمتارکه یاپلدی؛ نتیجه‌سنده سیگیزموند محاصره‌یی رفع ایله قولومباجی پادشاهه براقمغه مجبور اولدی (٤). سیگیزموند حقیقةً رجعت امرینی ویردی ؛ فقط طونه‌نك صول ساحلنه کچمك ایچون عسکرینك بر قسمیله آنجق یوله چیقمش ایدی که ترکلر، معاهده‌کی یمینی نقض ایله هنوز صاغ ساحلده بولنان عسکر اوزرینه هجوم ایتدیلر. قرالك صادق سلاح آرقداشی غاربوولی

---

(١) براتوتیده سعدالدین، ٢، ص ٤٣. نشری، ص ١٧٧. ادریس، صولاقزاده .

(٢) انکل. مجارستان تاریخی ٢ ، ص ٣٢٠، صربیه تاریخی، ص ٣٦٩ .

(٣) ترکجه‌ده کوکرجینلکدر. نشری، ص١٧٨. سعدالدین مترجمی براتوتی ٢، ص٤٦، جینکر جینیلاق قولومبازا بازار. حاجی قالفه سنه ٨٣١ (١٤٢٧) .

(٤) انکل، مجارستان تاریخی، ص ٣٢٤. صربیه تاریخی، ص ٣٧٣ .

زاویسا ـ نیگەر، (Zavissa-Niger de Garbow) افندیسـنك تهلكەده اولدیغنی کورنجه تکرار آتنه بینەرك یالکز ایکی پیاده عسکر ایله مهاجملرك اورتەسنه آتلدی. بونلرده اونی سیگیزموند ظن ایدەرك [۲۰] اولدردیلر. اتیەنك خلفی ژورژ برانقوویچ او وقت یالکز کندی قوتیله قالدیغندن مراددن صلح طلبنه مجبور اولەرق سنوی اللی بیك دوقه ویرکی ویرمك، مجارستان ایله کاملاً قطع مناسبات ایتمك، عسکرینی پادشاهك اردوسنه الحاق ایتمك شرطیله استحصال صلح ایلدی. مراد، ادرنەیه عودتنده حکمدارلره نامه کوندرەرك یکی فتوحاتنی بیلدیردی [۲۱].

مراد بو صورتله، دولت عثمانیەنك بعض ایالاتنده چیقان اغتشاشاتی تسکین و قولومباج و قروسوواچك (Krussovaz) اشغالیله روم ایلی جهتندن حدودینی توسیع ایلدکدن صوکره جلوسندن بری طاسارلادیغی سلانیك سفرینه حاضرلاندی. بو شهر اهالیسی، کندیلرینی مدافعه ایتمسنی بیلەمین قسطنطنیه ایمپراطورلرینك ضعفندن اوصاندقلرندن وندیکه مبعوثلر کوندرەرك جمهوره ـ کندیلرینك مدافعەسنی تعهد ایتمك شرطیله ـ مملکتلرینك حاکملکنی تکلیف ایلدیلر. وندیکلیلر هم ثروت اهالیسی، همده کندیلرینك تجارتنه پك موافق اولان موقعی حسبیله حائز اهمیت اولان بو شهره مالك اولمغی چوقدن بری آرزو ایلدکلری ایچون تکلیفی قبوله مسارعت کوستردیلر. شهر اهالیسی امانوئلك اوغلی اولان دسپوت آندرونیکوسی خلع ایدەرك دکیزه قدر تشییع ومسعود بر سیاحت تمنیسیله مورەیه کیتمك اوزره کمی‌یه ارکاب ایلدکلری اثناده وندیکلیلرده سلانیکه بر والی کوندردیلر.

یوقاریده کورلدی که مراد وندیك جمهوریتنك کندیسنه ترجیح ایدلمسندن مغبر اولەرق آیاثلوغده اقامتی اثناسنده جمهورك سفیرلریله مذاکرەدن امتناع ایتمش وجمهورك الندن بو قیمتلی مالکانەیی آلمغی اووقتدن بری دوشونمش ایدی. پادشاهك آوروپایه عودتنده جمهورك ـ محافظهٔ صلح آرزوسیله ـ تکرار سفیرلر کوندرمسی‌ده بی‌فائده اولدی. مراد سفیرلرك تکلیفاتنه، اونلر ایچون فال خیر اولمیان اشبو « سلانیك، جدم بایزیدك تحت حکمنده بولنمش اولدیغندن مال موروثم عد ایدرم. شهر تکرار بیزانسلیلرك النه کچمش اولسه بونی قبول ایدەبیلیردم. لکن لاتینلرك بوبلدەیی اداره حقنه مالك اولدقلرینی اصلا تصدیق ایدەمم. کندیلکلرندن چکلوب کیتمدکلری تقدیرده بن بالذات کلیر، چیقاریرم. » (۱) مألنده جواب ویردی. بیزانس سفیرلری

(۱) دوقاس، ۲۹، ص ۱۱۰.

پروتوستاتور(۱) نیقولا دوغونا (Nicolas de Gona) ایله فرانغوپولوسه (Fran-gopulos) ده اویولده سویلیه‌رك سلانیك ، افندیلرینه عائد بولنمش اولسه‌یدی هیچ بروقت اونی ضبط ایتمك فکرنده بولنمیه‌جغنی، فقط وندیکلیلره کندی ممالکیله بیزانس ایمپراطورلغی آره‌سنده یرلشمکه مساعده ایده‌میه‌جکنی تأمین ایلدی (۲) . سفر استحضاراتی ختام بولنجه پادشاه ۱۴۳۰ شباطنك اواسطنه دوغری ادرنه‌دن چیقه‌رق سیروزه کیتدی ، اوراده سفرك قوماندانلغنه حاضرلادیغی حمزه بکك ورودینه انتظاراً صفایه طالدی . حمزه کلیر کلمز یوله چیقه‌رق بدبخت سلانیکك سورلری اوکنه بلای آسمانی کبی نازل اولدی . حمزه‌نك قومانده ایتدیکی اردو اوقدر غلبه‌لك ایدی‌که محصورلر یوزه قارشی برنسبتنده بولونیورلردی.

بونکه برابر وندیکلیلر محاصره‌یه شجیعانه مقاومته حاضرلانه‌رق قلعه‌نك مدافعه‌سی وظیفه‌سنی آره‌لرنده تقسیم ایتدیلر. فقط عددلرینك آزلغندن هربری ایکی، حتی اوچ طابیه محافظه‌سنه مجبور اولدی (۳) . ۲۶ شباط بازار کیجه‌سی شدتلی بر حرکت ارض شهرك اهالیسی آره‌سنده هیجانه سبب اولدی . حمزه ، سلانیکی هجوم ایتمه‌دن آلمق ایچون ـ منفرداً شهره کیره‌رك روملری اقناع ایتمك اوزره ـ اردوسندن بر قاچ نفر تفریق ایلدی (٤) . وندیکلیلر خیانتك اوکنی آلمق ایچون لازم کلن تدابیری اولجه ترتیب ایتمه‌مش اولسه‌لردی حمزه‌نك آدملری احتمال‌که مقصدلرینه موفق اولورلردی ، وندیکلیلر بوکا میدانه ویرمه‌مك ایچون هر روم عسکرینك یاننه ممالك مختلفه‌دن اجرتله طوپلادقلری آدملردن مرکب اولان وبوتینور (Butineur) یعنی یغماکر دینیلن [۲۲] عسکردن برینی قویمشلر ایدی. بناءً علیه حمزه‌نك اوقلرك اوجنه مکتوبلر صاره‌رق روملری ابواب شهری آچمغه تشویق و مقابلنده حریت وحمایه وعد ایتمسی بیهوده اولدیغی کبی وندیکلیلره هپسی قلیجدن کچمك ایستمیور-

(۱) بیزانس ایمپراطورینك تنزهلرنده مواقع اقامتنی احضاره مأمور اولان شخصك عنوانیدر. (مترجم)

(۲) فرانزه‌س ۲، ص ۹ .

(۱) یوآنه‌س‌وآناغنوستا، Excidio thessalonicensi نام اثر، ص۹۹ ودوقاس، ص ۱۱۱. دوقاسه نظراً هر بر عسکر اون طابیه مدافعه ایتمشدر. [فرانسزجه‌ده طابیه دیمك اولان Bastion کله‌سی وار ایسه‌ده مقصد مازغال دلیکی اولملیدر. مترجم]

(۲) آناغنوستا، ٦، ص ۱۰۲ .

لرسه تسلیم اولملرینی اوچ دفعه تکلیف ایتمسیده فائده‌سز قالدی. حیله ، تهدید نتیجه ویرمدی. روملر جبراً اطاعته مجبور اولیورلر (١) ، ونديك عسكری‌ده حمزه‌نك تكليفنی رد ایدیيورلر ایدی . بو اثناده پادشاه واصل اوله‌رق سلانیکی یغمایه قرار ویردی . فقط مرادك بی‌انتظام اردوسنك قارشیسنده‌کی عسکر متین ، موقع غایت قوی اولدیغی کبی اووقت بتون آوروپاده معروف اولان طوپ استعمالنه ترکلر پك آلیشیق دکلدیلر.

٢٨ شباط ایله ١ مارت [٢٣] آره‌سنده‌کی کیجه ، هجوم عمومینك ایرتسی کون واقع اوله‌جغی محصورلر آره‌سنده شایع اولدی. خلق جم غفیر ایله کلیسالره و بالخاصه عزیز دیمتریوسك تابوتی بولنان و ایچریسندن متمادیاً زیت مقدس آقان کلیسایه کیتدیلر [٢٤] . ونديكلیلر، ترکلرك - اوکون واصل اولان و اسکله‌ده یاتان - اوچ قدرغه‌لرینی یاقملرندن قورقه‌رق نهایت بیك بش یوز نفردن عبارت عساکر محافظه‌نك بر قسمنی استحکاملردن چکوب لیمانه قویمشلر ایدی . روملر بو حرکتی نه‌یه حمل ایده‌جکلرینی بیله‌مدکلرندن ونديكلیلرك مدافعه‌یی براقمغه حاضرلاندقلرینی ظن ایتدکلری ایچون موقعلرینی ترك ایله خانه‌لرینه عودت ایتدیلر. شفق سوکنجه ترکلر کیمیسی نردبانلری، کیمیسی قامیشلی قالقانلری حامل‌اولدقلری حالده بردن ایلریلدیلر. یغما امیدی شوقلرینی آرتیرییوردی . اورنوس اوغلو علی بکك رأیی موجبنجه سلطان مراد هر طرفده بوری چالدیره‌رق ارکك ، قادین ، چوجق کافهٔ سکنه‌نك حیاتنی وبوله‌جقلری آلتون، کموش ، اشیا ، قماش، بتون ثروتلری عسکرلره بخش ایتدیکنی وکندی حصه‌سنه یالکز شهرك طوپراغیله اوزرنده بولنان ابنیه‌یی آییردیغنی اعلان ایلدی. پادشاه بوندن صوکره هجوم امرینی ویره‌رك سلانیکی شرق وغربدن احاطه ایتدی. مثلث الشکل اولمسندن دولایی تریغونون تسمیه ایدیلن طابیه‌دن قورتاایتیس (Chortaitis) (٢) مناسترینه قدر اردونك جبهه‌سنی بالذات کزه‌رك عسکری وعدلر ایله تشجیع و اك غیرتلی اولانلره ایپکلی لباسلر توزیع ایدیيور و طابیه‌لردن بر طاش قوپارانلرك هر برینه بر اسیرك بدلنه معادل آقچه ویرییور

(١) کذلك، ٩، ص ١٠٢ .

(٢) دوقاس ، ٢٩ ، ص ١١، آناغنوستا ١٢، ص ١٠٠، براتوتیده سعدالدین، ٢، ص ٥٠، ادریس، عالی، صولاقزاده .

(٣) آناغنوستا، ١١، ص ١٠٤ .

ایدی (١) . بعده گزیده برقول اردو ایله ـ طابیه‌لرینك ضعیف مدافعه ایدلدیکی کوریلن ـ شهرك شرق طرفنده طوردی. ترکلر محصورلر اوزرینه او قدر کثیف اوق یاغدیرییورلردی که بونلر آنجق سپرلرك کنارینه‌قدر کله‌رك مهاجملراوزرینه تصادفاً برقاچ طاش کتله‌سی آته‌بیلیورلر ایدی. مع‌مافیه قلعه‌یه ایلك طیرمانانلر خندقلر ایچنه آتلدیلر ، آرقداشلرندن دها جسارتلی و دها بختیار بر نفر ـ قلیجی دیشلرینك آره‌سنده اولدیغی حالده ـ تریغونونك صوك قلعه‌سنك تپه‌سنه چیقه‌بیلدی ؛ اوراده‌کی نوبتجی‌یی اولدیره‌رك باشنی دیوارلرك اوزرندن روملرك اورته‌سنه آتدی ؛ بونلر ، دشمنك تکمیل طابیه‌یی اشغال ایتدیکنه ذاهب اوله‌رق اطرافه طاغلدیلر ؛ ترکلر جسور آرقداشلرینك مثالیله متهیج اولدقلرندن نردبانلرینی تکرار قوره‌رق بو طابیه ایله سامارا قلعه‌سنی آلدیلر (٢) .

محصورلر دها اوزون مدت مقاومتدن عاجز بولندقلرندن موقعلرینی ترك ایله سلامتلرینی فرارده آرادیلر . کیمیسی بودروملرده ، کیمیسی خندقلرده صاقلاندی، ایچه بر مقداری‌ده لیمانك مستحکم اولدیغی و دشمنه مقاومت ایده‌بیله‌جکی فکریله اورایه قوشدی، فقط کاملاً اورایه طوپلانمش اولان وندیکلیلر روملرك لیمانه دخولنی منع ایله یالکز بر قاچ ضابطه مساعده کوستردیلر ؛ وندیکلیلرده بردن بره قورقویه طوتلمش اولدقلری‌جهتله شهری دکیز طرفندن قوشادان و(چه‌ره‌مپولو) دینیلن دیك دیوارلردن آتیلوب یوزه‌رك ـ هر احتماله قارشی حاضر بولندیردقلری ـ قدرغه‌لرینه کیتدیلر (٣). بواثناده عثمانلی اردوسی هرطرفدن سلانیکه کیردی وهیئت مجموعه‌سیله ـ وندیکلیلرك رجعتندن صوکره اهالینك التجا ایتمش اولدیغی ـ لیمانه دوغری یورودی ، هجوم ایله آلنمش بر شهرده وقوعی معتاد اولان منفور حرکتلر باشلادی. قادینلر قوجه‌لرینك قوللرندن ، چوجقلر آنالرینك ممه‌لرندن آیریلیوردی، هر نفر، اوکنده قادینلردن ، قیزلردن ، پاپاسلردن ، کشیشلردن مرکب اوله‌رق ـ مسلمانلری پك اکلندیرن ـ مؤلم بر تضاد تشکیل ایدر [٢٥] وبربرینه باغلی بر سوری سوریوردی. مقاومت کوسترنلر قتل ایدیلیور وقالانلرك صدای لعنتلری جان چکیشنلرك انینلرینه قاریشدیغندن بتون شهر یأس و سفالت فغانیله طولمش

(١) کذلك، ١٤، ص ١٠٥ .

(٢) کذلك .

(٣) آناغنوستا، ١٣، ص ١١٦ .

ایدی . اسیر اوله‌رق ترکلرك اردوسنه کوتوریلن اهالینك عددینی یدی بیکه قدر چیقاررلر (۱) . هیچ بر خانه یغمادن، هیچ بر کلیسا تحقیردن قورتیله‌مدی. ترکلر - قادینلره تملق ، ارککلره اشکنجه ایله خزینه‌لرینك محرابلرك آلتنده کوملمش اولدیغنی اعتراف ایتدیردکلرندن - محرابلری‌ده ییقدیلر ؛ طاش طاش اوزرنده براقدیلر. تصویرلوحه‌لری یاقلدی، یاخود پارچه‌پارچه ایدلدی؛ آنجق برقاچی بوتخریب عمومیدن قورتیله‌رق متعاقباً ینه خرستیانلره صاتلدی (۲). عزیز دیمتریوسك تابوتنه بیله حرمت ایدلمدی، کیزلی برحوضه‌دن برزیت خارقه‌نما جریان ایتدیرن منبعی قوروتمغه چالشدیلر. منبعك آلتنده عظیم خزینه‌لر بوله‌جقلرینی ظن ایده‌رك بو زیتی سکزکون چیقاردیلر؛ فقط منبعی قوروده‌مدیلر . ترکلر شو کرامته ایناناممقله برابر پك چوق خسته‌لقلره دوا اولمقله معروف اولان یاغی اهتمام ایله حفظ ایتدیلر. عزیزك جسدی‌ده پارچه پارچه ایدیله‌رك آتلدی . بو پارچه‌لرك بالاخره دیندار آدملر طرفندن طوپلا- نه‌رق ایلك مزیتلرینی تکرار اکتساب وزیت منبعی خارقه‌سنك یکیدن تشکل ایلدیکنی آناغنوستا ادعا ایدر.

مراد، سلانیکك ضبطندن‌صوکره - سورلره قریب جریان ایدن - غالیقوس (۳) نهری کنارینه کیتمش ایدی. اوراده ایکن، بوبدبخت شهری خرابیٔ تامدن قورتا- ره‌رق یکیدن اسکان ایتمکه قرار ویردی . یغما ختام بوله‌رق عسکرلر مال غنیمتله دویدقدن ووادار (اقسیوس Axius) نهری‌یاقیننده‌کی اردوکاهلرینه‌عودت ایتدکدن صوکره، پادشاه شهری تملك ایده‌رك کندی حصه‌سنه دوشن اسیرلر ایله - عائله‌لرینك و دوستلرینك صاتون آله‌بیلدکلری - دیکر اسرانك شهره عودتلرینه مساعده ومحاصره‌دن اول اشغال ایلدکلری مسکنلرینی اعاده ایلدی. فقط اهالینك قسم کلیسی اجنبیلره صاتیله‌رق اسارتله کوتورلمش اولدقلری ایچون قالانلرك عددی سلانیکی طولدیرمغه کفایت ایتمدی؛ بالآخره مراد، اورایه قریب واردار یکیجه‌سی شهرنده فضله اولان اهالی‌یی سلانیکه سوق ایتدی (٤) .

(۱) آناغنوستا - که بونلری رأی العین کورمشدر ودوقاسدن دها قطعیدر- قالقوندیل وفرانزه‌س .

(۲) آناغنوستا، ۱۵ .

(۳) الیوم غالیك اسمیله معروفدر. (مترجم)

(٤) سعدالدین، براتوتیده ، ۲، ۱۵، نشری، ادریس، عالی، صولاقزاده وعاشق پاشا زاده، وانبقانده‌کی ال یازیسی، ص ۲۵۸ .

اولا تصویر بتول (١) کلیساسی کبی مهم معبدلرله سن ژان باتیست مناستری کبی برقاچ مناستر جامعه تحویل اولندی. دیکر مبانینك کافه‌ء حالیله براقیله‌رق یالکز ـ مرادك ادرنه‌ده تأسیس ایلدیکی بر حمامك انشاآتنده قوللانلق ایچون اورایه کوتورلمك اوزره ـ کلیسالرده‌کی مرمر لوحه‌لر قالدیرلمقله اکتفا ایدلمشیدی (٢) . فقط واردار یکیجه‌سی اهالیسی سلانیکده یرلشنجه (٣) ـ بر آره‌لق مراد ثانیده محمدك مرحمت و سماحتنی بولدقلرینی ظن ایدن ـ روملر (٤) بتون امیدلرینك محو اولدیغنی کوردیلر . هنوز بوش قالمش اولان خانه‌لر یکی مهاجرلر طرفندن اشغال ایدلدی، ترکلر سلانیکلیلرك الك کوزل او ابدینی تذلیل ایتدیلر. شهرك مبانیسنی تعداد وایچریلرنده بولنان اشیانی تحریر ایچون روملرك معاونت ایتدکاری مراد، بونلری مال ذاتی اوله‌رق کندیسنه تخصیص ایده‌رك سرایلری باشلیجه ضابطانه ویردی . بتون مناسترلری کاربانسرایه و دردی مستثنا اوله‌رق بتون کلیسالری جامعه تحویل ایتدیکی کبی ییقیلان کلیسالرك طاشلری‌ده شهرك اورته‌سنده بر ترك حمامی انشاسنه یارادی . آناغنوستا دیرکه : شو صورتله تلویث ایدلمش اولان سلانیك ، انجیلك « اللهك محرابلری بالطه آلتنده، چاپا آلتنده دوشه‌جکلردر (٥) » سوزلرینك یرینی بولدیغنی بویله محزونانه کورمکدن ایسه بر حرکت ارض ایله محو اولمادیغنه ، امواج دریا ایله بوغلمادیغنه، برآتش آسمانی ایله یانمادیغنه آغلادی .

واقعا اسکی مشهور بلده‌لردن هیچ بری یوقدرکه گذارش اعصار ایچنده بودنیانك هرشیئنه مقدر اولان تحولاته معروض اولماسون ؛ هیچ بری یوقدرکه اوابدی دست دشمنله لکه‌دار اولمامش ، دیوارلری سکنه‌سنك خونیله تلون ایتمه‌مش بولنسون ؛

---

(١) Αχειροποιητου آخیره‌ییتو.

(٢) آناغنوستا، ١٨، ص ١١١ .

(٣) یوآنه‌س آناغنوستا، ٢٠. απο των Τὲνπτζων وترك مورخلری.

(٤) *Thessalonicam repetens Murates, ut muneribus munificis contenteret cum suo progenitore, illiusque vestigiis insisteret, qui Thessalonicâ potitus gratias innumeras largitionesque maxi-mas fecit* . آناغنوستا، ٢٠ .

(٥) **Εν πελεκει και λαξευτηριω τα θυσιαστηρια του θεου καταβεβλουτο** .

آنجق بعض آدملره اولدیغی کبی بعض شهرلرده بر فلاکت مخصوصه چوکر ؛ کویا دست تقدیر سلانیکی بوختام مصیبت ایله بالخاصه تعیین ایتمشدر .

سلانیك اصلنده هالیا وتهرما (ایلیجه) تسمیه ایدیلیرکن شهری یکیدن انشا ایدن قاساندرا، زوجه‌سی واسکندر کبیرك همشیره‌سی (تهسالونیسه) نك اسمیله تسمیه ایتدی (١) . شهر ، قابیرلرك (Cabires) و حماملر آفرودیتنك (٢) حمایه‌سی آلتنه ویرلدی. بو یالانجی آلهلرك ـ بالاخره کلیسایه، دها صوکره جامعه تحویل اولنان ـ معبدلری آلان موجود واسکی جامع (٣) نامیله معروفدر. سلانیکك دکیز کنارنده‌کی موقعیله تجارت وکمیجیلك ایچون تأمین ایتدیکی منافع ماکدونیا قراللرینك نظر دقتنی جاب ایتمشدر، بالاخره روما ایمپراطورلری‌ده شهری متعدد مبانی ایله تزیین ایلمشلردر.

نهرون، سلانیکده ایکی‌صیره هیکللر ایله مزین، اصول‌معماریسی نفیس برقولوناد (ستونلر) انشا ایتدیرمشدر. بوهیکللر آره‌سنده غانیمهد (Ganymède)، لهدا (Léda)، پارس (Paris) ، هه‌لهن (Hélène) ، باکوس (Bacchus) ، آریان (Ariane) غروپلریله (صفا) نك (Volupté) ، (ظفر) ی (Victoire) قوللرینك آره‌سندن براقماق ایستدیکنی مصور اولان طاقم شایان دقتدر . بو آثار نفیسه الیوم اوقدر سقطلانمش اولملقله‌برابر انسان فوق‌العاده کوزللکلرینه حیران‌اولور. بونلری اکثریتله « مسحورلر » (٤) تسمیه ایدرلر . ترایان ، سلانیکده ـ پانته‌ئون مودلی اوزرینه ـ (قابیرلر) اسمنده‌کی بنای مدوری یاپدیردی . شهر ، کندیسی‌ده روما ایمپرا ـ طورلرینه متعدد طاق ظفرلر انشا ایتدیردی. اسکندر کبیرك مهدی اولان اسکی پهللا (Pella)، یعنی شمدیکی واردار یکیجه‌سی جهتندن خرابه‌لری کورینن طاق، قاسیوس (Cassius) وبروتوس (Brutus) جمهوریتنك اوقتاو (Octave) وآنتوانك (Antoine) سلاحلریله بردها قالقماق‌اوزره مغلوب‌اولدیغی فلبه محاربهٔ مشهوره‌سنك خاطره‌سنی تأبید ایچون یاپلمشدر (٥) . مارق اوره‌لك (Mari-Aurèle) زمان سلطنتنده متقی آنتونه‌نن (Antonin-le-Pieux) ایله قیزی فااوستین (Faustine) (٦)

---

(١) سته‌فانوس .

(٢) Venus Thermæ . وه‌نوس ترما، میاه حارهٔ ونوس.

(٣) بوزور، یونانستان تجارتی جدولی ١٧، ص ٣٦ـ٤٤ .

(٤) Incantadas ، بوزور ١، فصل ١، ص ٣٨ .

(٥) بوزور، ١ فصل، ص ٣٣ .

(٦) کذلك، ص ٢٩ .

نامنه دیگر بر طاق انشا ایدلدی. قسطنطینك لیچینیوس (Licinius) و ماقسه‌نتیوس (Maxentius) ظالملرینه قارشی مظفریتندن صوکره انشا ایدلمش اولان براوچنجیسی‌ده بزی خرستیانلغك شرق تختلرینه قدر جالس اولدیغی زمانه کوتورر (١) . ترکلرك مرمر قاعده‌لرینی قالدیردقلری و صورتلرینی بوزدقلری بو مبانینك جمله‌سنده اسکی رونق ونفاست آثاری هنوز باقیدر .

سلانیکك دور فلاکتی ایمپراطور ته‌ئودوز (Théodose) زماننده باشلادی: بلده خلقی، حبسه کوتوریلان بر آرابه سوروجیسنی قورتارمق ایچون عصیان ایتمش اولدیغندن ته‌ئودوز بتون سکنۀ شهرك بر سیره چاغیریلیر کبی آت میدانته دعوتله سن و جنس تفریق ایدلمکسزین قتل عام ایدلمسنی امر ایلدی . بو قرار غدارانه، لزومندن زیاده دقتله اجرا ایدلدی ؛ ملحمه اوچ ساعت سوردی، مقتوللرك عددی یدی بیکه واردی . ته‌ئودوزك حیاتنده هیچ برشی ، نه بیوك عنوانیله تلقیب ایدلمسنه سبب اولان فتوحاتی، نه‌میلانده توبۀ علنیه‌سی بو جنایتك خاطره‌سنی سیله‌مز ؛ ایمپراطورك سلانیکه اجرا ایتدیکی سیاحات مکرره‌سنده شهرك بتون خلقیله مناسباتده بولندیغی وهمان هپسنی شخصاً طانیدیغی تخطر ایدیلیرسه خاطره‌سنه دها زیاده نفرت حس ایدیلیر (٢) .

عاقل تلقیب اولنان لئونك (Léon le sage) سلطنتی سلانیك ایچون ته‌ئودوزك سلطنتندن دها آز مشئوم اولمدی . بو ایمپراطور بتون معلومات عسکریه‌سیله برابر - او وقت شرق شهرلری آره‌سنده برنجی اولان - شهری عرب قورصانلرینه قارشی مدافعه ایتمسنی بیله‌مدی. کندیسی بیزانسده فن تعبیه‌یه دائر بر کتاب یازار ایکن خرستیانلقدن مسلمان اولمش برطرابلسلی - طائفه‌سی همان کاملاً زنجی کوله‌لردن مرکب - اللی درت سفینه‌لك بر دونما ایله سلانیکه یناشدی. بو قورصان، شهری هجوم ایله ضبط وغارت ایلدی . اهالینك بر قسمی اسارتله کوتورلدی ؛ دیکر قسمی بوغازلاندی، مبانی آنجق یوز لیره آلتون مقابلنده قورتلدی [٢٧] .

دها صوکره نورماندیا قورصانلری، سیجلیا قرالی کییومك قومانداسنده اوله‌رق بدبخت بلده‌یه استیلا ایتدیلر . بونلرك ارتکاب ایتدکلری مظالم عربلرك تخریباتنی‌ده کچر. مقدساته حرمت بیلمین دست تخریبلرندن هیچ برشی قورتیله‌مدی ؛ معابدی ،

(١) بوژور، ص ٣٧ .

(٢) ژیبون، فصل ٢٨، ص ٥١، جلد ٣ .

مقابری، محرابلری عنادلرینه تحقیر ایلدیلر، قادینلرك، قیزلرك عرضنه کچدیلر، شهری تملندن سقفنه قدر یغما ایتدیلر. بتون بوفلاکتلرله برابر ـ بشریت ایچون برسعادت اولمق اوزره ـ او وقتدن بری تکرر ایتمین احوال منفورهده ظهور ایلدی [۲۸].
ایمپراطور تهئودوزك زمان سلطنتنده اولدیغی کبی نورماندیا قورصانلرینك کلدیکی وقتده بو حزن عمومی آرهسنده ـ جناب حقك اضطرابانی تسکین ایتمك وجنایتك انتقامنی آلمق ایچون کوندردیکی ظن اولنان ـ بعض آدملر ظهور ایلدی. سلانیکك ترکلر طرفندن ـ بوراده تاریخی یازمقده اولدیغمز ـ استیلاسنده ایسه بویله ظهورات لطفکارانه اولمدیغندن هیچ برشی بو استیلانك شدائدینی تخفیف ایتمدی [۲۹].

سلانیك، مراد اول زماننده خیرالدین پاشا معرفتیله امانوئلدن ضبط ایلدی (۱)؛ بایزید زماننده تکرار فتح اولندی (۲)؛ فاصلهٔ سلطنتدن صوکره محمد اول زماننده ایکنجی دفعه آلنهرق (۳) تکرار روملره ترك اولندی. بونلرده شهری وندیکلیلره صاتدیلر. سلانیك اوچنجی دفعه ترکلرك ادارهسنه کیردی؛ بو دفعه مراد ثانی الیالابد دولت عثمانیهیه الحاق ایلدی [۳۰].

سلانیك بربرینی متعاقب غوتلر (٤)، عربلر، نورمانلر، ترکلر طرفندن تخریب ایدلمکله برابر ـ قارشیسنده بولنان ازمیرك آطهلر دکیزی ساحلیله آناطولینك انباری اولمسی کبی ـ تسالیا وروم ایلینك الزم برتجارت انباری اتخاذ ایتدیرن موقعی سایهسنده ینه میدانه چیقمشدر. سلانیکك اولریدرین برکورفزك ایچنده آنفیتهآتر شکلنده درجه درجه یوکسلك اولهرق بر سرو اورمانك سایهسی آلتنده بولنان لیمانك کنارنده مجتمعدر. قلعه بونصف دائرهنك اك یوکسك موقعنده بولنوب اسکلهنك ایکی طرفنده باروتخانه ایله یدی چریلر قلهسی تسمیه ایدیلن ایکی طابیه بولنور. ترکلر بو قلهیه ـ قسطنطینیهیی مدافعه ایدن موقع کبی یدی قلهسی اولدیغی ایچون ـ یدی قله اسمنی ویرمشلردر (۵). فیالاصل کاذب آلهلر نامنه معبدلك ایتمش اولان بتون روم کلیسالری جامعه تحویل ایدلمشلردر، اك بیوکی آیاصوفیه تسمیه اولنور. آیا دیمتریوس کلیساسیده

(۱) قالقوندیل، بال مطبوعی، ص ۱٤.
(۲) کذلك، ۲، ص۱۹، فرانزهس، ۱، ص۱۳، براتوتیده سعدالدین، ۱، ص ۱۸۰.
(۳) آناغنوستا ۲۰.
(٤) غالیهن زماننده اون اوچنجی عصر (میلادی) اواسطنده.
(۵) بوژوره ۱، ص۲۰. سلانیکك اك یوکسك قلهسی زمیندن سکسان قدم ارتفاعندهدر.

تحوله دوچار اولمشـدر ، لکن وقتیله بوکا اوقدر شهرت ویرن و بتون بیزانس مورخلری طرفندن تذکار ایدیلن زیت معجزدن هیچ اثر بولنه‌ماز .

غریب بر اثر طالع اولمق اوزره ، قدیم تەرما (Therma ایلیجه) مبانیٔ نفیسه‌سنه مفروش اولان مرمر صفحه‌لر ادرنه و سلانیکده ترك حاملری انشاآتنده قوللانلمشلردر (١). بوبلده‌نك سکنه‌سی حواریوندن پول زماننده خرستیانلرله عبدهٔ اصنامدن مرکب ایدی ؛ بوکون اون آلتی بیك روم ایله ، اون ایکی بیك یهودی واللی بیك ترك واردر. روملرك رئیسلری پروتەستی دینیلن قوجه باشیلردر؛ یهودیلر خاخاملرینه اطاعت ایدرلر؛ ترکلرده ـ پاشایه تابع بولنان ـ آلتی اعیانك امری آلتنده بولنورلر (٢ و ٣) .

محاصره اثناسنده وندیك آمیرالی آندره‌آ موسه نیغو (Andrea Mocenigo) کلیبولی لیمانك بر زنجیرینی قیرمش ایدی ، قپودانلری ایی معاونت ایتمش اولسه‌لر ترکلرك دونماسی شبهه‌سز محو ایده‌جکدی (٤) ؛ آندره‌آ موسه نیغویه خلف اولان سیلوستر موروسینی (Sylvestre Morisini) سلانیکك سقوطندن صوکره چناق قلعه بوغازینك آناطولی استحکامنه قارشی سفرنده دها بختیـار اولدی . موروسینی استحکامی جبراً ضبط ایله محافظلرك جمله‌سنی قلیجدن کچیره‌رك سورلری ییقدیردی . بو مقابله بالمثلدن صوکره مراد، مذاکرهٔ صلح ایچون وندیکه برسفیر اعزام ایتدی. کندیسی اردوسنك بر قسـمیله کلیبولی‌یه کیده‌رك اوراده معاهده‌یی امضـا ایلدیکی صیره‌ده قره‌جه اردونك بقیه‌سیله ـ پادشاهك فتوحاتنه علاوه ایتمك ایستدیکی ـ یانیه اوزرینه یورودی (٦) .

(١) آناغنوستاس، ١٨ و ٢١ .

(٢) بوژوره ص ٤٩ .

(٣) بو معلومات مورخك زماننه کوره‌در. او زمان بلغارلر روملردن آیرلمامش ایدی . سلانیکك نفوس حاضره‌سی مسلمان، یهودی، روم، بلغار وسائره اولمق اوزره یوز اللی بیکدن متجاوزدر. نصفی یهودیدر. (مترجم)

(٤) لوژیه، وندیك تاریخی ،١ ، ٢١، ص ٩٤ .

(٥) کذلك، ص ١٠١، دوقاس، ٢٩، ص ١١٢ .

(٦) قانانو ، ١٨ ، قوماندانك کیم اولدیغنی سویلمکسزین یالکز عسکرك یاریسنك یانیه‌یه کوندرلدیکنی سویلر. قالقوندیل ١. ٥، ص٧٤، قوماندانی قره‌جه تسمیه ایدر، فقط فرانزەس، ١، ٢، فصل ٩، بو قوماندانك تیمورتاش زاده بکلربکی سنان اولدیغنی ادعا ایدر.

بوراده بر آز توقف ایله یونانستان واپیرده‌کی حکومات مختلفه احوالنه عطف نظرانك اقتفا ایدر. اولا کوریلورکه امانوئل، محمد اول زماننده ــ قسطنطینیه تختنی بیوك اوغلی یوآنه‌سه ویردکدن صوکره ــ بیزانس ایمپراطورلرینك حکمنه تابع بولنان ممالکی یدی اولادی آره‌سنده تقسیم ایتمش ایدی [۳۱]. مراد، قسطنطینیه‌یی محاصره ایتدیکی زمان یوآنه‌س ایمپراطور تختنده ایدی (۱) . امانوئل ، سپارته (Sparte) حاکملکنی تئودوره، تسالیا حاکملکنی آز برمدت ایچنده ونديکليلره ترك موقع ایله فراره مجبور اولمش اولان آندرونیکوسه ، قره‌دکیز اوزرنده‌کی شهرلری قسطنطینیه، ریچینیوم (Rhicinium) حاکملکنی آندره‌آسه ویرمشیدی (۲) . دیمتریوس ایله توماسه کلنجه بونلر امانوئلك شو تقسیمی زماننده هنوز چوجق ایدیلر (۳) ، فقط برادری یوآنه‌سك زمان حکومتنده موره‌ده مهم ایشلر کورمشلردر .

سلانیکك مراد طرفندن ضبطندن صوکره ، بیزانس ایمپراطورلغنك حکمران اولدیغی اراضی قسطنطینیه ایله محلات خارجیه‌سندن ، آناستاز سوری داخلنده سیلوریدن درقوسه قدر اولان یرلردن ، مه‌سمبریا (Mesembria) داخل اولدیغی حالده شمالاً قره دکیز ساحلنده‌کی شهرلردن عبارت ایدی؛ سپارته حکومتی تئودورك وفاتندن صوکره برادری آندرونیکوسك ــ ینه تئودور اسمنده‌کی ــ اوغلنه انتقال ایتمشیدی .

یونانستانك ایالات سائره‌سیله ممالك متجاوره بر قاچ حکمداره تابع ایدی : ونديك ، اغریبوز (نه‌غره‌پون Négrepont) ایله کریدی تحت حکمنه آلمشیدی؛ ساقیز ایله مدللی جنوزلر النده ایدی . ییلدیرم بایزیدك ایلك دفعه اوله‌رق آتنه‌یی ضبط ایلدیکی وقت میدانه چیقدیغنی کوردیکمز آچیائیولی (Acciaioli) نك اعقابندن راینه‌ر (Rainer) آخائی (Achaïe) و بئوتی (Béotie) غراندوقه‌سی صفتیله تب (Thébes)، آتنه، فوسیده (Phocide) ایله تسالیا حدودینه قدر جوار ممالکده حکومت

(۱) فرانزه‌س، ۱، ۴۰ .

(۲) *Accade, che un altro figlio d'Emanuelo, chiamato despoto Andrea, il quale era eignor di Risci e d'alcuni altri luoghi, quivi attorno si mori senza Figliuoli* . سیاندوکینو، ص ۲۵ .

(۳) دوقاس ، ۳۳ ، ص ۷۵، فرانزه‌س دسپوت عنوانی حائز اولمیان بوایکی برادری Αὐθεντοπούλοι (آفته‌ندوپولو) یعنی اللهك اوغللری تسمیه ایدر. ترکجه افندی کلمه‌سی رومجه Αὐθέντης (آفته‌ندیس) کلمه‌سندن مأخوذدر.

ایدیپوردی (۱). راینه‌ر ایکی قیزندن برینی آندرونیکوسك اوغلی تئودوره، دیکرینی ایپر، آقارنانی (Acarnanie) و اتولی (Etolie) پرنسی قارلوتوسی‌یه (Carlo toci) تزویج ایتمش وجهاز اوله‌رق برنجیسنه ته‌بی، ایکنجیسنه آتنه‌یی ویرمش ایدی. فرانق پرنسلرندن ایلك دفعه دسپوت، یعنی حاکم عنوانی آلمش اولان قارلوتوسینك آتنه غران‌دوقه‌سنك قیزیله ازدواجندن هیچ چوجغی اولمادیسه‌ده بش دانه ولدمادر بخطا براقدی. بونلردن آنتونیوس ته‌ب ایله آتنه‌یه مالك اولدی. آقارنانی خطه‌سی بونلردن ممنون (Memnon)، تورنوس (Turnus)، هرکول (Hercule) آره‌سنده تقسیم ایدلدی. فقط الك بختیاری له‌ئونارد‌ینك (Léonhardi) اوغلی وقارلوتوسینك یکنی شارل اولدی. آنتونیوس سیاستده ماهر اولدیغندن بربرینی متعاقب سلطان بایزید اول ایله سلیمان و موسی چلبیلرك و سلطان محمد اولك محبت و حمایتنی استحصاله چالشدی؛ اذواق‌ایله مالی حکمدارلغی هیچ برعارضه‌یه اوغرامقسزین حال شیخوختده واصل اولدی (۲). برادرلری ممنون، تورنوس وهرکوله کلنجه، بونلر میراث پدر ایچون منازعه‌یه کیریشدیلر. نهایت ممنون، سلطان مراددن استمداد ایلدی. مراد، ممنونك رجاسنی اسعاف ایدر کبی کورینه‌رك ـ یوقاریده سویلدیکمز کبی ـ اردوسنك برقسمنی قره‌جه قوماندەسنده آقارنانی‌یه کوندردی (۳). پادشاه، سلانیك حدودندن هنوز چیقمامش ایدی‌که یانیه مبعوثلری حضورینه کله‌رك ـ اهالینك حریت وامتیازاتنی ابقا شرطیله ـ شهر قپولرینی آچه‌جقلرینی بیان ایلدیلر. مراد، تکلیفی قبول ایلدیکندن بر معاهده عقد اولنه‌رق هرایکی طرفدن یمین ایله تأیید ایدلدی. مبعوثلر شهرك آناختارلرینی پادشاهه ویره‌رك مقابلنده مراد ثانینك امضاسنی حاوی بر خط شریف آلدیلر (۹ تشرین اول ۱۴۳۱ ـ ۸۳۴). بو مبادله‌نك موقعی سلانیك جوارنده‌در، الیوم قلیدی (کلید) تسمیه اولنور [۳۲]. مراد، عسکر ضابطلرندن اون سکزینی یانیه‌یه عزیمتله شهرك تملکنه و معاهده احکامندن اولدیغی اوزره شهر خارجنده انشا ایده‌جکلری خانه‌لرده اقامته مأمور ایتدی. فقط بو ضابطلر معاهده احکامنی اجرا ایتمك اندیشه‌سنده اولمدقلری جهتله یانیه‌یه مواصلتلری عقبینده شهرك اورته‌سنده بولنان سن میشل کلیساسنی ییقدقلری کبی بتون استحکاماتی بوزدیلر؛

(۱) قالقوندیل، ٥، ص ٦٧ و ٧٤ .

(۲) قالقوندیل ص ٦٨ .

(۳) کذلك، ص ٧٤ .

اوقدرله‌ده قالمدیلر: برقاچی مملکتک اککبار عائله‌لرندن قیزایستیوب آله‌مامش اولدقلرندن قیزلری جبراً قاچیرمق ایچون پادشاهدن مساعده‌یه نائل اولدیلر. بر بیوك بایرام کونی ایپر قیزلری پانتوقراتور (Pantocrator) کلیسـاسندن چیقارکن ضابطلر قیزلرك اوزرینه هجوم ایده‌رك - رومالیلرك سابین نسوانی حقنده یاپدقلری کبی - بکندکلرینی کوتوردیلر . بو قطعی حرکت اوزرینه قیزلرك عائله‌لری بو اجنبی غاصبلری - کبار عائله‌لر اولادی کبی - قبوله مجبور اولدیلر [۳۳] .

ینه او سنه ظرفنده جنوبی آرناوودلقده حکومت ایدن یانی قاستریوتا Jean) (Castriota وفات ایلدی، قاستریوتانك درت اوغلنی سکز سنه‌دن بری رهن اوله‌رق سراینده بولندرمقده اولان مراد، بونلرك میراثنی تملك وقرویا (Croïa) ایله بتون مملکتی ضبط ایلدی. دیکرطرفدن‌ده سکز بیك ترك، کولپا (kulpa) نهرینی کچه‌رك قارنیول مملکته استیلا ومه‌تلینی غارت ایدیورلردی ؛ فقط بری قاره‌نتیا -Carin) (thie، دیکری قارنیول مملکتنه‌حاکم اولان اتیه‌ن دومونفور (de Montfort) ایله شه‌نق دوستروویچ (Schenk d'Ostrowiz) علی‌العجله درت‌بیك کشی طوپلایه‌رق دشمنی رودولفسوه‌رت (Rudolphswerth) قیرلرنده کلیاً مغلوب وشهرك سورلری آلتنه التجایه مجبور ایتدیلر.

ترکلرك سلانیکی اشغالندن اولکی و صوکره‌کی ایکی سـنه ظرفنده فوق‌العاده حادثات ظهور ایتـدی ؛ مراد شهری محاصره ایدرکن مدهش بر حرکت ارض سورلرینی متزلزل ایده‌رك پادشاهك اردوسی ایچون طبیعی بر کدیك آجدی (۱) . صوکره وبا کلدی. بو تاریخك احتوا ایتدیکی بش عصر ظرفنده برقاچ دفعه ظهور ایدن او مدهش آفتك اطرافدن آلدیغی قربانلر ایچنده - بشی صحنهٔ سیاسیاتده مهم ایشلر کورمش اولان - یدی معروف ذاتك، یعنی: ییلدیرم بایزیدك دامادی شیخ اکبر بخاری ، وزیر عوض پاشـا ؛ بروسـه‌ده کوزل بر جامع انشا ایتـدیرمش اولان فخرالدینك اوغلی چراغ بك (۲) ایله چاندارلی سلاله‌سـندن اوچنجی وزیر اعظم

(۱) قانون، ٤، ۲٦ شباط ۱٤۳۰ کیجه‌سی.

(۲) «چراغ بك - که بروسه حصارنده مسجدی وبعض آثار خیری واردر - وشیخ فخرالدین اولادی اول ایامده وفات ایلدیلر.» تاج‌التواریخ، جلد ۱، ۳٤٦. عباره‌نك‌طرزی بو اوله‌جقدر . مورخك ترجمه‌سنده سهو وارد . مبحوث عنه اولان وبا (۸۳۲) ده ظهور ایتمشدر. سعدالدین‌نشریدن‌روایةً «بروسه‌ده طاعون‌عظیم ظهورایتدی» دیمسنه کوره بوندن اك

اولوب یکرمی سنه بو مسند عالیده قالدقدن صوکره اوغلی خلیل پاشایی (۱) خلف براقمش اولان ابراهیم پاشانك بربرینی متعاقب وفات ایتدکلری کورلدی . وبا ، بونلردن باشقه آل‌عثماندن اوچ شهزاده‌یی۔ یعنی مرادك برادرلری یوسف ومحمود(۲) ایله سلیمانك اوغلی اولوب ـ عموجه‌سی موسایه (۳) رقیب اولمق اوزره روملر طرفندن اورته‌یه چیقارلدیغی حالده ـ بالابان معرفتیله اسیر ایدیله‌رك موسانك وفاتندن بری بروسه‌ده راحتجه یاشامقده بولنمش اولان اورخانی آلدی . فاتح عنوانیله تلقیب ایدلمش اولان محمد، بوحزن عمومی آره‌سنده دنیایه کلدی (٤). بو اوغلنك تولدی، ملتنك واك صادق آدملرینك وبایه قربان اولدقلرینی کورن مرادك اکدارینی تخفیف ایلدی . اولجه ظهور ایدن مصائب ایله (٥) بونك کسوف وقحط (٦) زماننده وقوعه‌کلمسی شوولادتك ـ حضورنده طبیعتك‌بیله قوانین معتاده‌سنی تبدیل ایلدیکی ـ فوق‌العاده بر حادثه اولدیغنی فرض ایتدیردی . بر سنه صوکره بر قویروقلی ییلدیز ظهوری اقوامه یکیدن دهشت ایراث ایده‌رك برآزصوکره شرق وغربی قاریشدیران محارباته دال عد اولندی.

افلاق بکی‌ولاد (Wlad) ـ كه یاظلم جهنمیسندن (۷)، یاخودسیگیزموندك‌کندیسنه ویردیکی دراغون (اژدها) نشانندن دولایی دراقول تلقیب ایدلمشدی ـ برنجی

زیاده برمجی پای تخت عثمانی متأثر اولمشدر . وفات ایتدیکی یازیلان ذاتلر هپ اوراده ایدیلر. فناری دخی بوطاعوندن کیتدیکی مروی ایسه‌ده شقائق اونك وفاتنی ۸۳٤ ونشری ۸۳۹ ده کوستر. ص ۳٤٥ ، ۳٥۸ . (مترجم)

(۱) خلیل پاشا قاضیعسکرلکدن وزیر اولدی. سعدالدین، جلد ۱، ص ۳٤٦. (مترجم)

(۲) « سلطان مراد خان حضرتلرینك یوسف چلبی و محمود چلبی نام برادرلری‌كه میل حدید ایله قوهٔ باصره‌لری نابدید اولمشیدی. » سعدالدین ، جلد ۱ ، ۳٤٥ . هامه‌رك برنجی طبعنده «عوض پاشانك‌کوزلری اویولمش اولدیغندن «بحث ایدلمسی سهودر؛ کوزلری چیقاریلان شهزاده‌لردر. (مترجم)

(۳) قالقوندیل ۱، ۳، ص ۵۷۰ بال مطبوعی.

(٤) تاج التواریخ ، فاتحك دنیایه کلیشنی « طلوع کوکب سلطان محمد » عنوانلی مقالهٔ مخصوصه‌سنده (باغ مراده کل محمدی آچلدی) تعبیریله ادا و تاریخ ولادتی ۳۰ رجبنك بدنجی جمعه ایرتسی کونی اوله‌رق تعیین ایدر. (مترجم)

(٥) حاجی قالفه، ۸۳٤ ده (۱٤۳۰) .

(٦) کذلك، ۸۳٥ ده (۱٤۳۱) .

(۷) دراقول اولاخ لساننده شیطان دیمکدر.

اولەرق دهشت علامتنی اظهار ایلدی. دراقول برمدت اول افلاق حکمدار مشروعی داتی خلع و قتل ایتمش ایدی. دانك برادرینك حقوقنی حمایه ایچون سلطان مرادك عاصب علیهنه کوندردیکی قول‌اردو مغلوب اولدیغندن دراقول رقیبنك باشنی کسدیردی. فقط پادشاه ایله مصالحه آرزوسنده بولندیغی جهتله ویرکی ویرمکی تکلیف ایتمکله برابر برمعاهده عقد ایدەرك کندیسنی دولتك اوامر کذاری طانیدی. دراقول، شرائط مقاولەیه اتباعاً قوماندەسنده برمقدار ترك عسکری بولندیغی حالده ترانسیلوانیا اوزرینه هجوم ایدەرك چرنی (Szœreni) قلعەسنی ضبط و قلعەیی مدافعه ایدن پروسیاشوالیەلرینی قتل‌عام ایله قرونستاد (Kronstadt) سنجاغنی وقریسده (Krissd) قدر بتون زیپس (Zips) قطعەسنی تخریب ایلدی (۱). بو سفر ایله ینه او زمان ظهورایدن اولاح کویلیلری عصیانی ترانسیلوانیاده سجلیالیلرك، ساقسونلرك، مجارلرك ایلك اتفاقلرینه سبب اولدی (۲) (۲٤ حزیران ۱٤۳۲). بونك اوزرینه، مراد مجارستان ایله مناسبات دوستانه عقدینك فائدەلی اولەجغنی دوشونەرك آلمانیا تختنه جلوسنی تبریك ایچون سگیزموندە مطنطن برسفارت کوندردی. سکیزموند، سفارتی باش‌کلیساده هپ علامات حکمداریسی اوزرنده اولدیغی حالده قبول ایلدی. سفارت ارکانندن اون ایکی ذات ایلریلیەرك ایمپراطوره آلتون سکەلرله مالی اون ایکی آلتون قوپه، بر طاقمی صیرمه ایشلمەلی، برطاقمی ذی‌قیمت احجار ایله مزین ایپکلی لباسلر تقدیم ایلدیلر. متارکه بو صورتله تجدید ایدلدکدن صوکره (۳)، سگیزموند، مرادك سفیرلرینی غایت شاهانه بر صورتده اکرام ایله ترخیص و پادشاهلرینه کوندردیکی هدایایی تقدیمه مأمور ایتدی (تشرین‌ثانی ۱٤۳۳).

فقط، بال (Bâle) شهرنده بو ایشلر اولورکن اسحاق بك صربیه حدودینی تجاوز ایله قرالك مملکتنه دخول وتخریباتی ملکك قلبکاهنەقدر ایصال ایدیەوردی. ژورژ برانقوویچ برطرفدن بویکی دشمنك، دیکرطرفدن ـ قرەسواچ یاخود آلاجه حصاری (٤) ـ که الیوم بو نامدەکی سنجاغك مرکزیدر ـ ضبط ایتمش اولان سنان

(۱) انکەل، مجارستان تاریخی، ۲، ص ۳۳۵، افلاق تاریخی، ویندەقه نظراً وندەر، ص ۱٦۸.

(۲) انکەل، افلاق تاریخی، ص ۱٦۹.

(۳) قاتونا، ۱۲، ص ٦۲۳. فلورینك کلیسا تاریخی تذییل ایدن فرانچه نظراً،

(٤) حاجی قالفەنك روم‌ایلیسی، ص ۱٤٦. نشریده آلاجه حصار ضبطنه مراجعت ص ۱۷۸، ۸۲۱ ده (۱٤۲۷) ؛ ادریس، اوتجی حکایه، انکەل، مجارستان تاریخی، ۲، ص ۳۳۵.

پاشانك تضییقی اوزرینه قیزی مارایی پادشاهه تزوج وعدیله استحصال صلح ایلدی. صاریجه پاشا صداقت یمینی ایتدیرمك و پادشاهك نشانلیسنی کتیرمك اوزره ژورژك سراینه کیتدی. فقط قیز هنوز بالغ اولمدیغندن دوکون تأخیر ایدلدی (۱). مراد، ژورژك سمندرهده طونه کنارنده برقلعه انشا ایتدیرمسنه مساعده ایلدی. مجارستانه قارشی سد اولهرق استعمال ایدیلهجك استحکاملر (۲) صربیه حکمدارینك ـ قانتاـ کوزهن عائلهسندن ایرهنك زوجی اولان ـ قائن برادری معرفتیله انشا ایدلدی (۳).

آسیاده کرمیان بکی، اجدادینك غائب ایتمش اولدیغی نفوذی تکرار استحصال ایچون هرفرصتدن استفاده ایلدیکندن وکیزلیجه مخابره ایتدیکی ایمپراطور سگیزموند ایله صربیه دسپوتی طرفندن تشویق ده کوردیکندن [۳٦] ینه سلاحه مراجعت ایتمش ایدی. بو یکیدارغینلق برآتسرقتندن ایلری کلدی، داحس(٤)وغبراء نامنده ایکی مشهور قصراقدن دولایی حدوث ایله عرب قبائلنك انقسامنه سبب اولان محاربهدن بری تاریخده بویلهعادی برسببحرب دها کورلهمشدر. ترکمنلر رئیسی ـ الك کوزل عرب آتلرندن برینك ابراهیم بك طرفندن حیلهایله چالنمش اولمسندن دولایی ـ مراده شکایت ایتمش ایدی، مرادکرمیان بکنه سلانیك فتحنی اخبار ومسروق آتك صاحبنه اعادهسی لزومنی صورت حسنهده افهام مأموریتیله برسفیر کوندردی (٥).

ابراهیم بك، تکلیف واقعی رد ایتدیکندن حرباعلان اولندی. صاروجه پاشا اردو ایله کرمیانه داخل اولدی (٦). آز بر مدت صوکره بالذات مراد دخی

---

(۱) انکل، صربیه تاریخی، ص ۲۷۸.

(۲) کذلك، برنجی فصل.

(۳) سیانداژینو، قانتاکوزینو، ص۲۹، سمندرهیی، سفوندورونو وایرهنی تیرن یاپمشدر

(٤) قیس ایله ذبیان قبیلهسندن حذیفه نامنده ایکی کیمسه یوز اوق آتیمی بر یرده یاریش یاپمق اوزره یکرمی قطار دوهیه بحث طوتوشمشلردی. قیس، حذیفهیی کچمش ایکن حذیفهنك قبیلهسندن بوصویه صاقلانمش بر قاچ کشی چیقهرق یاریشی افساد و بوندن دولایی ایکی قبیله تام قرق سنه حرب ایتدیلر. داحس وغبراء قیسك ایکی آتنك اسمیدر [غالبا داحس آت، غبراء قصراق اولهجقدر] «وقع بینهم حرب داحس» بر ضرب مثلدرکه «آردلرنده پك اوزون برمحاربه، یاخود منازعه اولدی» مقامنده استعمال اولنور. ترجمهٔ قاموسدن خلاصه، جلد ۲، ص ۲۳٦. (مترجم)

(٥) ادریس، دوقاس، ۲۹، ص ۱۱٤، قالقوندیل ٥، ٧٦.

(٦) ایلریدهکی حاشیهده کوریلهجکی اوزره بزم تاریخلره کوره صاروجه پاشا ادرنه محافظهسنده قالمشدر. (مترجم)

كوردی ؛ بكشهری ، آقشهری ، قونیه‌يی تحت حكمنه آلدی ، ابراهيم دهشته دوچار اوله‌رق - كيليكيايه (طاش ايل) قاچدی ؛ اورادن بر مولوی شيخنی [٣٧] مذاكرهٔ صلح مأموريتيله پادشاهه كوندردی . مراد ، كرك ابراهيم بكك ابراماتنه ، كرك اونك زوجه‌سی اولان همشيره‌سنك استرحاماتنه دايانه‌ميه‌رق هنوز فتح ايتديكی اراضی‌يی اعاده ايله بكك ممالكنه صاحب قالمسنه مساعده ايلدی . فقط مالكانه‌سندن بغير حق چيقارمش اولديغی رئيس عشائر طورغوده ملكنی بالذات اعاده ايتمسنی واوغلنی باب همايونده خدمت ايچون كوندرمسنی شرط اتخاذ ايلدی (١ و ٢).

اناطوليده محاربه بو صورتله ختام بولمسی اوزرينه پادشاه - قره‌مان بكنی خيانتكارانه تحريك ايتمش اولان - صربيه دسپوتی(٣) ايله مجارستان قرالنك جزاسنی ويرمك اوزره روم ايلنه عودت ايتدی . ژورژ برانقوويچ كنديسنی تهديد ايلين فورطنه‌يی كورنجه سلطان مرادك حدتنی باشقه طرفه چويرمكه چالشدی و پادشاهه كنديسنی قيزی مارايه ربط ايدن وعدازدواجی اخطار ايده‌رك قيزی آلديرمسنی رجا ايلدی.

---

(١) قالقونديل، ص ٧٧ .

(٢) بوآت منازعه‌سنك تفصيلی شودركه: ذوالقدر اوغلی سليمان بكك غايت كوزل برآتنه قره‌مان اوغلی ابراهيم بك كوز قويه‌رق ايستيوب آله‌ماديغندن وارساق عشيرتندن بر چابك - دست ايله چالديرمش ايدی. سليمان بك سلطان مراده «بن آتی سزه هديه ايتمك اوزره حاضر- لامش ايدم . » ديه خبر كوندردی . علائيك فتحنامه‌سنی كوتورن ايلچی ، ابراهيم بكه آتی پادشاهه كوندرمسنی تبليغه مأمور ايدلدی . ايلچی حين معاودتده وظيفه‌سنی ايفا ايتديسه‌ده قره‌مان اوغلی بی‌ادبانه جواب ويردی . قره‌مان اوغلنك احوال سابقه‌سنی و شرابدار الياس وقعه‌سنی تخطر ايدن پادشاه همان صاروجه پاشايی ادرنه محافظه‌سنه براقه‌رق علی‌العجله طوپلا- ديغی عسكرله «باد سحر ونسيم ظفر كبی روی دريادن كذر» ايدوب بروسه‌يه كيتدی. قره‌مان اوغلی عيسی بك ، ذوالقدر اوغلی ، قاضی برهان اوغلی زين العابدين ركاب شاهانه‌ده ايديلر. بو دفعه ايچ ايلدن باشقه بتون قره‌مان مملكتی تسخير اولنمشيدی. طاش ايلنی آچمق ايچون بالطه‌جيلر كوندرلدی. قره‌مان اوغلی مولانا حمزه‌يی، علی‌روايةٍ اولاد مولانادن عارف چلبی‌يی حضور همايونه كوندردی . بو سفير، قره‌مان اوغلنك عفونی حسن صورتله استرحام ايلدی. پادشاه، قره‌مانينك اوته‌دن بری ظهور ايدن سيئاتنی تذكير ايله «سنك خاطرك ايچون بودفعه دخی كناهندن كچه‌لم؛ لكن يرينه برادرنی تعيين ايتمك ايسترم» بيورديلر. ايلچی دهازياده يالوار- مغله سلطان مراد ببتون عفو ايتدی ٨٣٩. سعدالدينده تلخيص، جلد ١، ٣٥٨. (مترجم)

(٣) بزم تاريخلرك ويلق اوغلی ديدكلری بو دسپوت قره‌مان بكنی مجار قراليله اتفاق ايتديرمشيدی. (مترجم)

بو تدبیر موفقیت تامه ویردی ؛ پادشاه قیزلر اغاسی ریحان اغا و اوروج بك(١) ایله صربیه حدودی اوزرنده مجتمع عسکرك قوماندانی اسحاق بکك حرمنی اسکوبه ، بعده سمندره‌یه کوندردی. ژورژ بلوغه ایرمش اولان کنج نشانلیسنی بونلرك النه تسلیم ایتدی. اونلرده تشریفات معتاده ایله قبول ایلدیلر (٢) .

فقط مراد ، سیگیزموندك سیاست دسیسه‌کارانه ومفسدانه‌سنی اوقدر قولایلقله عفو ایتمیوردی ؛ اورنوس زاده علی ـ آقینجیلریله برلکده ـ مجارستان حدودینی تجاوز ایتدی. ژورژ برانقوویچ ایله دراقول، علی‌یه التحاق ایچون امر آلدیلر؛ بو عساکر معاونه ایله تزاید ایتمش اولان ترك اردوسی سمندره قربنده طونه‌یی مرور [٣٨] ودمیر قاپیدن کچه‌رك ترانسیلوانیایه استیلا ایلدی . هرمانشتاد (Her-manstadt) (٣) محاصره آلتنه آلندیسه‌ده سکز کون صوکره محاصره رفع ایدلدی. دها آز مدافعه ایدیلن دیکر شهرلر عثمانلیلرك تحت حکمنه کیردیلر: مه‌دیاش (Mediasch) هجوم ایله ضبط وغارت ایدلدی، شوسبورغ (Schœssbourg) غفلته باصیله‌رق قرونشتادك محلات خارجیه‌سی کول ایدلدی . بو سفر قرق بش کون امتداد ایلدی ؛ مرادك اردوسی مملکتی آتش وخونه غرق ایتدکدن صوکره کری دوندی (٤). یتمش بیك حرب اسیری ترزبورغ (Terzbourg) کچیدندن (٥) کچیریله‌رك ممالك عثمانیه‌ده استخدام اولنمق اوزره کوتورلدیلر .

بو اسیرلر آره‌سنده اون درت یاشنده برکنج، اسمی ، وطنی مجهول قالمش اولمقله برابر قیمتدار خاطرات براقمشدر. شه‌بس (Schebs) دن، یاخود موهلنباخ (Muh-lenbach) دن تحصیلی اثناسنده قالدیرلمش اولان بو کنج یکرمی ایکی سنه اسارتدن صوکره وطننه عودتنده ترکلرك اخلاق واعتقاداتنه دائر ـ حاوی اولدیغی معلوماتك صحتندن دولایی شایان دقت ـ براثر نشر ایتدی [٣٩] .

مراد ، قیشی صرب پرنسسیله ازدواجنك دوکونی شنلکلریله کچیردی ؛ فقط بهارك تقربنده ـ اسحاق بکك القاآتی حقارنده یکیدن شبهه‌لر ویرمش اولان ـ

(١) سعدالدینده « اورنك اغا » در. بوده خادمدر. (مترجم)

(٢) براتوتیده سعدالدین، ص ٦٨، نشری ١٨١، دوقاس ٣٠ ص ١١٥ .

(٣) نشری ص ١٨٢ . ١٤٣٨-٨٤٢

(٤) انکل، مجارستان تاریخی، ٣ ص١٣ و Chronicon Melicans. حاجی قالفه، ٥ تموز ١٤٣٧ ده باشلایان ٨٤١ سنه‌سنده. دوقاس ٣٠، ص ١١٥.

(٥) انکل، ١ نجی فصل.

قائن پدری ژورژ برانقوویچ ایله دراقول علیهنده حربه حاضرلاندی (۱). پادشاهك سراینه کلسی امر ایدیلن صربیه دسپوتی بو امره اطاعت ایده‌جك یرده مرادك اناختارلرنی طلب ایتدیردیکی سمندره‌یی مدافعه حالنه قویدی. ترك اردوسنك ایلك حرکتنده ژورژ برانقوویچ بوموقعی بیوك اوغلی غره‌غواره براقه‌رق کندیسی ایکنجی اوغلی لازار ایله مجارستانه، سیگیزموندك خلفی قرال آلبر نزدینه التجا ایتدی(۲). دراقوله کلنجه، یا مرادی مرحمته کتیره‌جکنی ظن ایتمسندن، یاخود قورتلق ایچون هیچ چاره‌سی قالمامش اولمسندندرکه ترکلرك اردوسنه کلدی. دردست ایدیله‌رك کلیبولیده برقله‌ده حبس ایدلدی. فقط قیصه برمحبوسیتدن صوکره صالیویرلدی، ایکی اوغلنی رهن براقمغه موافقت ایلدیکندن بونلر اناطولی‌یه کوندریله‌رك (۳) کندیسی تکرار افلاق حکمدارلغنی آلدی (٤). مع‌مافیه مراد سمندره سورلری اوکنه واصل اولمش وموقعی محاصره‌یه باشلامش ایدی. عثمانلیلر اوچ آیدن بری بی‌فائده مساعی ایله ضعیفله‌مکده وغره‌غوار ایله عموجه‌سی قانتا کوزه‌نك مدافعهٔ ماهرانه‌سی تأمین موفقیت ایده‌جك کبی کورنمکده ایکن اسحاق بك حجدن عودتله [٤٠] اردونك قوماندانلغنی آلدی. سمندره بو قوی دشمنه مقاومت ایده‌مدی، اسحاق بك بر قاچ کون ایچنده سمندره‌یی تسخیر ایتدی، غره‌غوارده اسیر ایدلدی. غره‌غوار ایله پادشاهك مدت مدیده‌دن بری ادرنه‌ده رهن اوله‌رق طوتدیغی برادرینك کوزلری اویولدقدن صوکره ایکیسی‌ده اماصره وتوقاد محبسلرینه نقل ایدلدیلر (٥).

سمندره‌نك اشغالنی متعاقب اسحاق بك ایله تیمورتاشك اوغلی عثمان چلبی نیکبولی اوزرینه یورومکه حاضرلاندیلرسه‌ده بر مجار اردوسنك تقربنی خبر آلملری اوزرینه مدافعه‌لرینه کیده‌رك خونریزانه بر مجادله‌دن صوکره منهزم ایتدیلر. ترکلر بو سفردن

(۱) دوقاس، کذلك، ص ۱۱۶.

(۲) انکل، مجارستان تاریخی ۳، ۱۶.

(۳) دوقاس بونلرك نیمفه‌اونه کوندرلمش اولدقلرینی ادعا ایدر. سعدالدین ۲، ص ۷۵ بونلری کرمیانده اکری کوزه کوندرر. بو ایکی مؤلفك افاداتندن - اکر ایکیسی‌ده یاکلیورسه - نیمفه‌اون ایله اکری کوزك ایکیسی برشهر اولدیغی استدلال اولنور.

(٤) دوقاس، ۳۰، ص ۱۱۷.

(٥) سعدالدین ۲، ۷۵، توقاد تسمیه ایدر. دوقاس، ۳۰، ص ۱۱۷، اماستریس دیر؛ نشری، برانقوویچك اوغللرینك دیمتوقه‌ده حبس ایدلدکلرینی وسمندره موقعنك اورخان بکه تسلیم ایدلدیکنی سویلر.

او قدر چوق اسیر ایله عودت ایلدیلرکه مورخ عاشق پاشا زاده‌نك حصه‌سنه بش دانه‌سی اصابت ایتدی [٤١]. حتی بر ترك نفری اك گوزل برجاریه‌یی برچفت‌چیزمه ایله مبادله ایتمشدر (١). سلطان مراد ـ اتکا ایتدیکی طاغك محتوی اولدیغی معادن کثیره‌دن دولایی ـ ام البلاد (٢) تسمیه اولنان نوووبه‌ردایه (Novoberda) بالذات توجه ایتدیکندن بوسنه پرنسی توارتقو (Thwartko) کندیسنی تهدید ایدن تهلکه‌دن تخلیص نفس ایچون باب همایونه تأدیه‌ایلدیکی سنوی ویرکینك یکرمی بیکدن یکرمی بش بیك دوقه‌یه ابلاغنی تکلیف ایلدی (٣). مجارستان قرالی طونه‌یی کچمك وسمندره‌یی گری آلمق‌ایچون برحرکت‌اجرا ایتدی، فقط عسکری آره‌سنده ظهورایدن دوسانطریا خسته‌لغی واوندن زیاده ترکلرك او وقت کندیلرینه القا ایلدیکی خوف قرالی رجعته مجبور ایلدی (١٤٩٣). مجارلر ترکلری دها اوزاقدن گورنجه « قورد کلیور ! » دیه هایقیرمغه باشلایورلردی. بو ندای دهشت ذاتاً قولومان (Koloman) زمانندن بری معلوم ایسه‌ده [٤] خوف عمومی او ندایی ترکلرك تقربنده‌ده تکرار ایتدیردی . ترکلر ، تاریخده ابتدای ظهورلرندن بری ـ اسکی روماللیلر کبی ـ سنجاق مقامنده بر قورد طاشیرلردی. میتیریداتك شو : « بوقوم قورد کبی جسور، اونك کبی قانه ویغمایه حریص، اونك قدر آچ گوزلیدر (٥) » سوزلری ترکلره‌ده تطبیق ایدیله‌بیلیر.

مراد ، حال صلحده بولنسون ، تابعلریله حرب ایدرکن اولسون ، مناسبات سیاسیه‌سنی دولتنه مجاور حکومتلردن دها ایلری‌یه توسیع ایتمکده اهمال ایتمدی. تیمورك اوغلی شاهرخ، آق‌قویون سلاله‌سندن قاره‌یولوق، شاهرخك کندیسنه بالخاصه توصیه ایتمش اولدیغی قرمان بکی و مصر سلطانیله مخابرات دائمه‌ده بولندی [٤٢] .

(١) نشری، ص ١٨٣ .

(٢) دوقاس، ٣٠، ص ١١٧ .

(٣) انکه‌ل، مجارستان تاریخی ٣، ص ٢٢. فالقوندیل، ٥، ص ٧٨. شیمه‌ق، بوسنه قراللغی تاریخی، ص ١١٢.

(٤) بو ندانك منشأی ایچون انکه‌ل (تاریخ عمومی) ده (هولیچ) تاریخنه مراجعت. جلد ٤٨ .

(٥) ژوستن ١، ٣٠ *Sic omnem illum populum luporum animos inexplebiles, sanguinis atque imperii divitiarumque avidos, ac jejunos habere.*

آوروپاده، بوهمیاده قاتولیکلر ایله اوتراکیستلر (۱) آره‌سنده شدتلی اغتشاشات چیقمش ایدی. قاتولیکلر قراللغه ـ ذاتاً مجارستان و آلمانیا تاجلرینی باشنده جمع ایتمش اولان ـ آلبری ایستیورلردی؛ اوتراکیستلر ایسه پولونیا قرالی ولادیسلاسك برادری اولوب هنوز اون اوچ یاشنده بولنان قازیمیرك حکمدارلغنی اعلان ایدییورلردی (۱۴۴۱). مراد، پولونیا قراللغی حکمداریله مناسبات سیاسیه عقدی ایچون بو فرصتدن استفاده ایله ولادیسلاسك نزدینه سفیرلر کوندره‌رك ـ برادرینی بوهمیا تختنده ابقا و مجارستان ایله کاملاً قطع مناسبات شرطیله ـ تکلیف اتفاق ایلدی (۲). بو اثناده آلبر وفات ایتمش و قازیمیرك رقیبی قالمامش اولدیغندن ولادیسلاس پادشاهك ایلچیلرینه آرتق مأموریتلرینك مقصدی قالمدیغنه و مجارستانه واصل اولدیغی زمان معاهده خصوصنی دوشونه‌جکنه دائر برجواب مختصر ویردی (۳). بوجواب اوزرینه مراد ـ برانقوویچك مجارلرك تحت حمایه‌سنه براقدیغی ـ بلغرادك محاصره‌سنی قرارلشدیره‌رق بو سفرك قوماندانلغنی اورنوس اوغلی علی بکه ویردی. علی بك شهرك قره طرفنده دائراً مادار برسپر انشا ایتدیردی. یوزدن زیاده قایق صو طرفندن تکمیل رابطه‌یی کسمکده ایکن ترکلر بو سپر اوزرندن متمادیاً اوق وطاش آتارلر ایدی؛ فقط باش راهب راغوزه‌لی زووان (Zowan) علی بکه لایق بر رقیب چیقدی (۴). بلغراد، ترکلرك مساعیسنه طابیه‌لرینك آتشلریله جواب ویره‌رك وشهره تقرب ایچون یاپدقلری انشاآت حربیه‌یی تخریب ایده‌رك کندیسنی موفقیتله مدافعه ایلدی. محاصره آلتی آیدن بری دوام ایتمکده ایکن پولونیالی له‌نزیسیکی (Lenzicyky) کله‌رك بوکا ختام ویرمسنی ولادیسلاس نامنه پادشاهدن طلب ایلدی. مراد، سفیره «چکلسه دخی بلغرادك ایرکچ کندی حکمی آلتنه دوشه‌جکی» طرزنده متعظمانه جواب ویردی (۵).

بو آره‌لق مرادك ـ قرق سنه اول اشقیا رئیسی اوله‌رق سیواس شهرینی محمدبك ایله بایزید پاشانك تشبثاتنه قارشی مدافعه ایدن ـ امیراخور باشیسی مزید بك افلاقی

---

(۱) بوهمیاده ژان هوس نامنده‌کی پاپاسك چیقارمش اولدیغی برمذهب نصارا تابعلری. (مترجم)

(۲) بونفینیوس، ۳، ۱، ٤، ص ٤١٦.

(۳) کذلك.

(٤) قالقوندیل، ٥، ص ٧٨. بونفینیوس، ۳، فصل ٤، ص ٤٢٧. دوقاس ۳۰، ص ١١٦. توروچ ٤، ١، ٣٥. قانونا ١٣، ص ١٣٤.

(٥) قالیماقوس *de clade Varnensi* نام اثری ص ٢٦٥، بال مطبوعی.

گچه‌رك ترانسیلوانیایه داخل اولدی (۱۸ مارت ۱۴۴۲)؛ زه‌نت ایمره Szent-Imreh موقعنده‌ پسقپوس ژورژله‌سپه‌سی Lespes قهر و اعدام ایله هه‌رمانشتادی محاصره ایتدی. اووقت، ترکلر طرفندن یانقو (۱) تسمیه اولنان و پارلاق مظفریاتیله وطننك مدت مدیده نکبتنی تضمین ایده‌جك اولان ژان هونیاد، مجارلرك عثمانلیلر علیهنده‌کی محاربانده ایلك دفعه اوله‌رق ظهور ایلدی؛ ژان هونیاد، سیمون دوکه‌مه‌نی ایله برلکده شهرك امدادینه قوشدی ؛ مزید بك زه‌نت ایمره‌ده قازاندیغی موفقیتدن مغرور اولدیغندن اونلری قارشیلامغه یورودی . بك ، شجاعت فوق العاده‌لریله معروف گزیده سپاهیلرینه هونیادك آتیله طاشیدیغی سلاحلری اولدن تعریف ایتمش ایدی . سپاهیلرده هونیادی حیاً ، یاخود میتاً کتیرمکی تعهد ایتمشلردی . هونیاد، جاسوسلری واسطه‌سیله بوندن خبردار اولدیغندن آتیله سلاحلرینی سیمون دوکه‌مه‌نی (Simon de Kemeny) ایله مبادله ایتدی. سیمون هرجهتدن ـ بو تبدیل قیافته آلدانمش اولان ـ ترکلرك هجومنه دوچار اوله‌رق قاریشقلقده ـ اك ایی عسکرندن اوچ بیك کشی ایله ـ تلف اولدی. لکن هونیادك اقتدار خارق العاده‌سی و هرمانشتاد محافظلرینك برخروجی محاربه‌نك اوته‌کی طرفدن قزانلمسنی تأمین ایلدی .

اوکدن، آرقه‌دن هجومه اوغرایان ترکلر، آرقه‌لرنده طاشیدقلری اسیرلری دشمنه ترك ایده‌رك و یکرمی بیك میتی یرلرنده براقه‌رق هرطرفدن قاچمغه باشلادیلر (۲)؛ مزید بك ایله اوغلی مقتول اولدیلر؛ هونیاد دشمنی تعقیبدن عودتنده، غالبلر طرفندن طاقم طاقم کتیرلمکده اولان اسیرلری ـ کندیسی سفره‌ده بولندیغی حالده ـ وحشیانه بر اکلنجه اولمق اوزره اعدام ایتدیرردی(۳). مجارلر اوچ بیك کشیدن زیاده غائب ایتمه‌مشلر ایدی. هونیاد ـ طاغلر اوزرنده ترك باشلرندن تپه‌لر یاپدیره‌رق ـ قزل قله گچیدندن آلپلری گچوب افلاقه کیردی؛ طونه‌نك ایکی ساحلنده‌کی مملکتلری کاملاً تخریب ایلدی. عودتنده همشهرلری منجیٔ وطن اولمق اوزره قبول ایلدیلر. هونیاد، عسکرلری

(۱) یانقو ، روجه یوانیس کلمه‌سنك اسم تصغیریدر ؛ فقط ترك لساننده écho (صدا، سسك عکسی) معناسنی افاده ایدر . [طاغلر یانقولاندی.]

(۲) انکه‌ل، مجارستان تاریخی ۳، ص ۵۰ ، بونیفینیوس، ۳، ۱، ۵، ص ۴۳۲. برانوتیده سعدالدین ۲ ، ۷۸ . نشری، عالی، صولاقزاده، قالقوندیل، ۵، ص ۷۹.

(۳) بونیفینیوس، ۳، ۴، ص ۴۳۳. توروجه‌ده مراجعت. کتاب ۴، فصل ۲۷، قانونامه ۱۳، ص ۲۱۴ .

کبی کندیسی ده‌خونخوار اولدیغندن صربیه دسپوتی و مجارستانك متفقی ژورژ برانقوویچه مال غنیمت و حربده آلمش اولدیغی اسلحه وسائره ایله مالی بر آرابه کوندردی که اون آتله چکلمکده و مزید بك ایله اوغلنك باشلری آرابه‌نك ذروه‌سنی تتویج ایتمکده ایدی. شوغنائم دهشت نمانك اورته‌سنه اوتوردلمش اختیار بر ترك بونلری برانقوویچه بالذات تقدیمه مجبور ایدلدی (۱) . مراد ، بو مصیبتك خاطره‌سنی شانلی بر انتقام ایله ازاله ایتمکی شدتله آرزو ایلدیکی جهتله شهاب‌الدین پاشایه [۴۳] سکسان بیك کشی طوپلا-یه‌رق مجارستان اوزرینه یورومه‌سنی امر ایلدی . مزید بك قدر مغرور اولان شهاب‌الدین پاشا، هونیادك عسکری کندیسنك یالکز صاریغنی کورمکله برچوق کونلر هیچ توقف ایتمه‌دن قاچه‌جغنی علناً سویلیه‌رك تفاخر ایدیوردی(۲). مجار جنرالی، شهاب‌الدین پاشایه قارشی آنجق اون بش بیك کشی ایله ایلریلدی؛ فقط یا غلبه ایتمکی، یا اولمکی عهد ایتمش ایدی. هونیاد، وازاغ (Vasag) جوارنده شهاب‌الدینه تصادف ایده‌رك بر قاچ ساعت ایچنده کلیاً مغلوب ایتدی. ترکلر محاربه اثناسنده و بردن بره فرارلرنده، مزید بکك هرمانشتاد سورلری آلتنده براقدیغندن زیاده آدم غائب ایتدیلر. ایکی یوز سنجاق ایله - آره‌لرنده شهاب‌الدین دخی اولدیغی حالده - بش بیك عثمانلی مجارلرك النده قالدی(۱۴۴۲). مراد، تیمورتاشك حفیدی عثمان بکك (۳) والك ایی ضابطانندن دها برچوقلرینك وفاتیله‌ده متأسف اولدی [۴۴]. عثمانلیلر میدان محاربه‌ده شوصورتله دوچار مغلوبیت اولدقلری صیره‌ده بلغرادك تسلیمنی طلب ایچون پادشاهك اوفه‌نه (Ofen) کوندرمش اولدیغی سفیر جوابسز ترخیص ایدلدی (٤) .

وازاغ محاربه‌سنی تعقیب ایدن سنه، هونیادك اك پارلاق مظفریاتیله شهرت بولدی. مجارلر، بو سفری متفاخرانه بیوك سفر تسمیه ایدرلر ؛ سفر بش آی ایچنده ختام بولمش و بو قیصه مدت هونیادك بش مستحکم موقع ضبط ایتمسنه واوقدر مظفریت قزانمسنه کفایت ایتمشدر [۴۵] . بو حربی مرادك باشنه - وکیلی قاردینال ژولیه‌ن (Julien) معرفتیله- پاپا دردنجی اوژه‌ن(Eugène)چیقارمش ایدی. محاربه، خرستیانلر

---

(۱) بونفینیوس، ۳ ، ٥ .

(۲) تفاخر سوزی نشری طرفندن روایت ایدلمشدر . ترکلرك هزیمتی ، براتوتیده، ۲، ۸۰ . عالی، صولاقزاده، محی‌الدین، حاجی قالفه .

(۳) نشری‌یه نظراً، عثمان بك دها صوکره وارنه محاربه‌سنده تلف اولمشدر.

(٤) دلوغوسه نظراً قانونا ، ۱۳، ص ۲۷۷ ؛ انکل، مجارستان تاریخی ۳، ص ٥٤. بونفینیوس ۳، ٥ ؛ وقالیماکوس، de pugni Varnensi ص ٤٤٥ .

ایچون موفقیتله باشلامش اولدیغی حالده بر آز صوکره مصیبته منجر اولدی. هونیادك شهرتی اعتماد بخش و اهلیت عسکریه‌سی اووقته قدر ترکیه ایله حرب ایتمش اولان دیکر جنراللرك لیاقتلرینه حقیقةً فائق اولدیغندن هر مملکتدن برچوق آدملر کله‌رك هونیادك سنجاغی آلتنه کیرمشلر ایدی. نیکبولی سفر منحوسندن(١) بری خرستیانلق دشمنلری (٢) علیهنه بوقدر مهیب بر عسکر اجتماعی اصلا واقع اولمامشیدی. متفق اردونك ــ اکثریتله مجار، صرب، آلمان واولاح اهل صلیبندن مرکب اولان ــ اك بیوك قسمی برانقوویچك امری آلتنده اوله‌رق ٢٢ تموز ١٤٤٣ده اوفندن حرکت ایله سمندره قربنده طونه‌یی مرور ایتدی [٤٦]. هونیاد اون ایکی بیك کزیده سوارینك اوکنه کچه‌رك صربیه‌یه استیلا و قروسواچ و شهر کوی (٣) جوارلرینی تخریب ایله نیش سورلرینه قدر ایلریلدی، مجارستان وپولونیا قرالی ولادیسلاس ایله قاردینال ژولیه‌ن یکرمی بیك کشی ایله ایکی کونلك مسافه‌دن هونیادی تعقیب ایدییورلردی. ایلك مصادمه، ٣ تشرین ثانی ١٤٤٣ده موراوا نهری کنارنده ونیش جوارنده واقع اولدی. بو اونودلماز محاربه‌نك اك صحیح تفصیلاتی هونیادك بش کون صوکره رفیقی ترانسیلوانیه وویوده‌سی نیقولا دوییلاقه (Nicolas d’Uilac) بالذات یازدیغی راپورده موجوددر. مرادك اردوسندن اوچ قولك برنجیسی اورنوس اوغلی عیسی بك [٤٧]، ایکنجیسی اسمی مجهول بر بك، اوچنجیسی طورخان بك طرفندن اداره ایدلدیکی حالده بربرینی متعاقب کله‌رك خرستیانلرك کثیف صفلریله چارپشدیلر. اردونك ممتاز قسمنی قوماندا ایدن رؤسا آره‌سنده ودین وصوفیه بکلری [٤٨]، تیمورتاشك اوغلی علی بك، توقاد بکی بالابان، روم ایلی بکلر بکی قاسم پاشا، بولی بکی، پادشاهك دامادی وصدراعظم خلیلك برادری محمود چلبی کوریلیوردی (٤). ترکلرك بتون شجاعتی هونیادك ترتیبات ماهرانه‌سنه قارشی بیهوده اولدی: ضبط ایدیلان طقوز سنجاق [٤٩]، درت بیك اسیر، ایکی بیك مقتول ومرادك بردن بره هه‌موسك (Hémus)، یعنی بالقانك آرقه‌سنه رجعتی خرستیان جنرالنك رقیبنه فائق اولدیغنه شهادت ایلر.

(١) عثمانلیلر ایچون سفر مسعود دیمکدر. (مترجم)

(٢) تعصب هانکی طرفده اولدیغی آ کلاشیلیر. (مترجم)

(٣) نشری، ورق ١٨٧. براتوتیده، سعدالدین، ٢، ص ٨٥؛ صولاقزاده، عالی، قروسواچ، آلاشهر وشهر کوی تسمیه ایدرلر.

(٤) قالقوندیل، بونی خلیلك برادری وابراهیم پاشانك اوغلی دیر.

هونیاد، مرادی آدیم آدیم تعقیب ایده‌رك صوفیه‌یی ضبط و اورادن، بالقانك صارپ وقارله مستور تپه‌لری آره‌سندن فلبه اوزرینه توجه ایتدی.

فقط هونیاد ایچون، مرادك تحکیم ایتدیکی سوچی (Succi) دار بوغازینی کچمك لازمدی. ازمنهٔ قدیمه‌ده مشهور والآن ترایان قاپیسی نامیله مسمی اولان بو بوغازك ـ ایکیسی‌ده بردرجه‌ده تهلکه‌لی ـ ایکی گچیدی واردر. غربده بولنان وصولو دربند تسمیه اولنان بری (آمیه‌نك سوچی گچیدی) ترایانك بوراده انشا ایتدیردیکی قاپی ایله قاپالیدر، شماله دوغری جریان ایدن نهرك اسمنه نسبتله ایزلادی، یاخود ایسلاڭیچا دربندی تسمیه ایدیلن دیکرینه‌ده یاقلاشمق او درجه‌ده مشکلدر [۵۰]. مراد بو گچیدلری قایا پارچه‌لریله سد ایتدیره‌رك بوصورتله، شوموسمده‌کی قار وبوزلردن دولایی طبیعی اوله‌رق موجود اولان موانعه یکی برحائل علاوه ایتمش ایدی [۵۱]. ترکلر، هونیادك طلیعه‌سنی کوردکلری وقت بتون بر کیجه طاغك یاماجنه صو آقیتدیلر. بر صورتله‌که ایرتسی کون شفق وقتی بوزدن بردیوار مجار سواریسنك هردرلو تشبثاتنه مانع اوله‌جق کبی کورونیوردی. مع‌مافیه هونیادك عسکرلری کندیسندن مثال جسارت آله‌رق هر تهلکه‌یه رغماً ایلریلدیلر؛ فقط ترایان قاپیسنه وارنجه اونی او درجه‌ده مسدود بولدیلرکه یولی دکیشدیرمکه مجبور اولدیلر. بونك اوزرینه، ارضك طبیعتی حسبیله دیکری قدر محکم قاپالی اوله‌میان ایزلادی گچیدینه دوغری کیتدیلر. اوراده ۲۴ کانون اولده (۱) ترکلرله مجارلر آره‌سنده مدهش بر محاربه باشلادی. مجارلر، طاغلرك تپه‌لرندن متمادیاً قوپان چیغلرله، قیا وبوز کتله‌لری ایله‌ده مجادله ایتمکه مجبور اولدقلرندن حرب دها دهشتلی ایدی. فقط عاقبت دربند جبراً گچلدی؛ غالبلر بالقان تپه‌لرندن نظرلری آلتنده یاییلان فرحفزا صحرالری سلاملادیلر. ژولیه‌ن ایله اهل صلیب، ولادیسلاس ایله پولونزلر هونیادك اثرینی تعقیب ایله بالقانك اوته‌سنده اوکا التحاق ایتدیلر. خرستیان اردوسی یالواچ قیرلرنده، کونوبیچا (Cunobizza) طاغنك (۲) اتکنده مرادك عسکریله یکیدن بر محاربه ایتدی. ولادیسلاسك ـ بوزمانك وقایعنی رأی العین کورن برشاهد اوله‌رق یازمش واوراده پارماغنه اصابت ایدن بر اوق ایله یاره‌لانمش اولان ـ کاتبی قالیما کوس (Gallima-chus) ایله بالذات حاضر بولندیغی یالکز بو محاربه‌در. ترکلر تکرار مغلوب اولدیلر.

(۱) قالیما کوس و بونفینیوس. میلاد عیسی عرفه‌سنه مصادفدر.

(۲) قالیما کوس وبونفینیوس، ۳، کتاب رابع.

اهل صلیبك النه دوشن اسیرلر آره‌سنده روم ایلی بکلر بکی قاسم ایله بولی سنجاق بکی، صدراعظمك برادری ومرادك دامادی محمود چلبی [٥٢] ذکر اولنور. هونیاد بواسیرلردن یوز یتمشنی قتل ایتدیره‌رك ایکی بکی ـ مظفریت آلاییله داخل اولدیغی ـ اوفنه کتیردی .

بو اثناده ، پادشاهك تابعلرندن اك مفسدی بولنان قره‌مان بکی اوچنجی دفعه اوله‌رق تابعیتدن چیقمش ایدی، کوتاهیه ایله آنقره آره‌سنده وبولوادیندن سیوری حصاره قدر بتون مملکتی تخریب ایلدکدن صوکره بربرینی متعاقباً آقحصاری ، آق شهری، بکشهرینی ضبط ایتدی [٥٣]. مراد، آوروپاده حدودینی مجارلرك تعرضاتنه قارشی مدافعه ایتمکی قوماندانلرینه براقه‌رق کندیسی تابعنی جزالندیرمق اوزره آسیایه کچدی : قره‌مانه داخل اوله‌رق ایقونیومی (قونیه) ، لارنده‌یی، دیکر متعدد شهرلری غارت‌ایلدی(١ و ٢). فقط هونیادك موفقیات جدیده‌سی کندیسنی آوروپایه چاغیردیغندن قره‌مان‌بکنك حرمی اولان همشیره‌سیله وزیری قره‌سرورینك رجالری اوزرینه عاصی‌یی عفو ایتدی. بومحاربه‌ده پادشاهه رفاقت ایدن بیوك اوغلی علاءالدین ارمنستانده حکومتنه دوندی ؛ مراد کندیسی‌ده ادرنه یولنی طوتدی . فقط حرب ایتمکدن یورولمش و خرستیانلرك النده اسیر بولنان محمود چلبی‌یه تزوج ایدیلن

(١) دوقاس، ٣٢، ص ١٢٣ .

(٢) قره‌مان اوغلی ابراهیم بك انکسار مجاهدینی غنیمت بیله‌رك جوارنده‌کی ممالك‌عثمانیه‌یه تعدی ایتدی ؛ دامادی طورغود اوغلی حسن بکی تسلیط ایله مسلمانلرك مال وعرضنه تعرض ایتدیردی . بولوادین خلقنی ، عمز طاغنده یایلاقده اوطورانلری ، بکپازاری خلقنی بیزار ایلدی. پادشاه قره‌مانلینك جزاسنی ویرمك ایچون ٨٤٦ ده ادرنه‌دن حرکتله اناطولی وروم‌ایلی عسکرینی براشدیردی. شهزاده علاءالدینی حکومتکاهی اولان آماسیه‌دن عسکریله دعوت ایتدی. او زمانه قدر عثمانلی پادشاهلرندن بلاد اسلامیه غارتی صدور بولمامش ایکن بو دفعه قونیه‌یه قدر تخریب ایلدی. قره‌مان اوغلی طاش‌ایلنه قاچدی. وزیری سرور بکی پادشاهك همشیره‌سی اولان حرمیله برلکده برچوق هدایا ایله کوندردی. بعض مورخینه کوره فضلای مشهوره‌دن صاری یعقوبی، ادریسه کوره اولجه‌ده اسمی کچن عارف چلبی‌یی کوندردی . سلطان مراد خواجه سروره « قره‌مانلیلرك نقض عهد ایتدیکنی وخصوصا ابراهیم بکك جرائم سابقه‌سنی بیلیرکن نصل مصالحه تکلیف ایدیورسك واوکا نه جرئتله تکفله‌قالقیشیورسك؟» دیدی خواجه‌سرور جرائم سابقه‌ده کندیسنك برلکده اولمدیغنی وبودفعه‌کی خطا دخی کندی رضاسیله اولمیوب طورغود اوغللرینك تحریکیله وقوع بولدیغنی بیان ایله استرحام و بعدما بر وضع ناسزا ظهور ایدرسه جزاسنی اوزرینه آله‌جغنی تکرار ایتمکله پادشاه قره‌مانلی‌یی عفوایتدی (تاج التواریخدن تلخیص، جلد ١، ص ٣٧٠ـ٣٧٢. مترجم)

ایکنجی همشیره‌سنك استرحاماتنـدن بی‌زار قالمش اولدیغی جهـتله دولتنك شمال شرقیسنی محوایدن مجادله‌یه ختام ویرمکی قرارلاشدیردی، بونك‌ایچون افلاقی وویوده دراقوله کری‌ویردی، دسپوت برانقوویچه ایکی‌اوغلنی، شهرکوی، قروسواچ، سمندره قلعه‌لرینی اعاده ایتدی، ینه اوزمانده رومدن‌دونمه ترجمانی معیتنه یوز کشیلك برقوهٔ محافظه‌ترفیقیله ـ مجارستانك‌خدیوی‌ظن ایتدیکی وعثمانلی مورخلرینك‌بوعنوانی‌ویردکلری ـ ژان هونیادك نزدینه کوندردی. مجارجنرالی صلح مذاکره‌سی ایچون کندینه‌مراجعت ایدن سفیره خطاسنی بیلدیره‌رك قراللغك، سه‌گه‌دینـده (Szegedin) مجتمع مجلس ملیسنه کوندردی (۱) . ولادیسلاس، اهل صلیب محاربه‌سنه دوام‌ایچون متفقلرینك ویره‌جکلرینی‌وعدایلدکلری‌عساکرمعاونه‌یی بهارك‌ابتداسنه‌قدر بکلدی، بونلرك‌کلمدیکنی کورنجه ـ پاپانك و قسطنطینیه ایمپراطورینك القـاآتنه رغماً ـ کندینی مرادك تکلیفـاتنی قبول ایچون تضییق ایدن هونیاد ایله برانقوویچك نصیحتلرینی عاقبت دیکلدی. ۱۲ تموز ۱٤٤٤ ده سه‌گه‌دینده، اون سنه ایچون شرائط آتیه ایله صلح عقد وامضا ایدلدی: صربیه وهرسك صاحب قدیمی ژورژ برانقوویچه اعاده وافلاق مجارستانه الحاق ایدیله‌جکدی، پادشاه دامادی محمود چلبی ایچون فدیهٔ نجات اوله‌رق یتمش بیك دوقه ویره‌جکدی (۲) . بو معاهده ایکی لسانده یازیله‌رق طرفیندن یمین ایله تأیید ایدلدی. ترکلر، مجارستان قرالنك نان مقدس اوزرینه یمین ایتمسـنی ایستمشلردی، فقط غره‌غوار ساووری بوکا مسـاعده ایتمدی، ولادیسلاس انجیل، مراد قرآن اوزرینه یمین ایتدیلر (۳) . پادشاه، بو مذاکرات اثناسنده ـ مقابلنده بوقدر فداکارلقلر ایتدیکی ـ استراحته نائل اولمق امیدیله آناطولی‌یه عودت ایلدی. اوراده یازك ایلك کونلرنده اوغلی علاءالدینك وفاتی خبرآلدی (٤) . مرادك امرار ایتمش اولدیغی دغدغه‌لی‌حیات‌قلبنده‌کی حسیاتی هیچ سوندیرمه‌مش اولدیغندن بوضیاع کندینی پك متأثر ایتدی. شمدی‌یه قدر مرادی یالکز حرب میدانلرنده کورمش و قدرت عسـکریه‌سنه قارشی حقیقةً حیران اولدیغمزی صاقلامامش ایدك، فقط

(۱) انکل، مجارستان تاریخی، ۳، ص ۷٤ .

(۲) کذلك.

(۳) بونفینیوس، ۳، ٤، ص ٤٥٧ .

(٤) نشرینك تصریحنه کوره سلطان علاء الدین قرەمان سفرندن اماسیه‌یه عودتنده ۸٤٦ سنه‌سی وفات ایتمشدر. سعدالدین، جلد۱، ص ۳۷۲ (مترجم)

بوندن باشـقه فضائل عالیه‌یه‌ده مالك ایدی . جهانگیرلرك خاصهٔ معتاده‌لری اولمیان بو فضـائله قارشی‌ده احترامات صریحه ایفاسنه بورجلی‌یز. مراد، حیـات خصوصیسنده ـ بعض خطایاسنه رغماً ـ بر انسـان کامل اوله‌رق ظاهر اولور. تاجنی برادرلرینك وفاتیله تأمین ایتمش اولان بیوك پدری بایزیده ، یاخود قرداشلرینی بیزانس ایمپراطورینه براقان محمد اوله امتثال ایتمکدن تباعد ایله جلوسنده شهزاده‌لرك جان ومالارینی محافظه ایلدی؛ بونلر بروسه‌ده ـ وبا کندیلرینی آلنجه‌یه قدر ـ مستریحانه یاشادیلر؛ مراد اونلری حیاتلرنده سودیکی کبی وفاتلرینه‌ده کدر ایتدی. برآره‌لق تخت ایچون کندیسیله منازعه ایدن ایکی شخصدن برنجیسی ـ که اوزعمده بولنان، یاخود حقیقةً عموجه‌سی اولان مصطفادر ـ آنجق سلاح النده طوتلدیغی ایچون تلف ایدلدیکندن وفاتی مراده جنایت عد ایدیله‌مز. ینـه مصطفی تسمیه ایدیلن ایکنجیسی ـ که پادشاهك کوچك برادریدر ـ کندیسـنك خبری اولمه‌دن اعدام ایدلدی . بوندن دولایی‌ده ـ اوکا صمیمی اوله‌رق آغلامش اولان ـ مراد اتهام ایدلمه‌ملیدر [٥٤]. انسانیت‌پرور وسوزینه صادق ایدی ؛ خیانت و ظلمیله او قدر فنا معروف اولان اسـکی لالاسی یورکج پاشانك مسـلك منفورینی اصلا تعقیب ایتمدی. سلانیکك فتحنی تسریع ایچون مراد یکیچریلرینه شهری یغما ایتدیرمکی وعد ایتمشیدی، فقط قتل عامه مساعده ایتمدی. باربار (١) فاتح ایله خرسـتیان ایمپراطوری تئودوزك یاپدیغی کبی بو شهرك سوقاقلرینی قانه بوغدیغنی کورمیورز. تئودوزك زمان سلطنتنده وکندی امریله یدی بیك کشی یك‌ده تهدیدآمیز اولمیان بر حرکت عصیانیه‌یی حیاتلریله تأدیه ایتمشلردی. مراد سلانیکی هجوم ایله ضبط ایتدیکی وقت اهالیسی یالکز حریتلرینی غائب ایتدی و حتی ایچـلرندن بعضیسی فدیهٔ نجات مقابلنده شهره عودت و اسـکی مسکنلرینه یرلشمك ایچون مساعده استحصال ایلدی (٢) .

یالکز عثمانلیلرك فکرینه اعتماد ایتمز ایسه‌ك مرادك دشمن طبیعیلری اولان روم مورخلرینی دیکلیه‌لم؛ دوقاس مراد ایچون: «اخلاق فاضله‌یه مالك ووجدانی پك ایی ایدی» دییور (٣) . قالقوندیل «عادل ومنصف بر آدم» اولدیغنی علاوه ایدیور(٤).

(١) زمانیله مقایسه ایدیلیرسه فاتح‌ده اشفق حکمداران ایدی. (مترجم)

(٢) قانانو، de Exc. Thessal. نام اثر.

(٣) دوقاس، ٢٩، ص ١١٣ .

(٤) قالقوندیل، ٧، نهایتده .

فقط بالذات وقايعك شهادتى بو شهادتلردن دها عاليدر. مرادك ، برادرلرينك حياتنه قارشى حرمت فوق‌العاده‌سى ؛ برى قره‌مان بكنك عفويله آناطولينك سكونتى، ديكرى محمود چلبينك فديه مقابلنده استردادیله آوروپانك صلحنى استحصال ايتمش اولان همشيره‌لرينك استرحاماتنه موافقتى؛ علاءالدينك وفاتنده حس ايتديكى اضطراب ايله بو وقعه‌نك عقيبنده اتخاذ ايلديكى قرار ــ كه هنوز كنج وسلسلهٔ مظفرياتنك اورته‌سنده ايكن تختدن فراغنه عائددر ــ صفوت قلبنه و تجربه و تفكر ايله كماله ايرمش بر فكره مالكيتنه شهادت ايدرلر.

مراد، عنان دولتك هنوز اون درت ياشنده بولنان اوغلى محمدك النه تسليمه قرار ويرديكى وقت قرق ياشنه كلمه‌مش ايدى (۱) . مع‌مافيه محمدك پك كنج اولمسى كنديسنه شدتلى بر انديشه القا ايتمكدن كرى قالميوردى. شهزاده‌نك تجربه‌سزلكدن دولايى دوشه‌بيله‌جكى خطالره ميدان ويرمه‌مك ايچون ــ ايزلادى فلاكتندن برى توقاد محبسلرنده موقوف بولنان ــ طورخاندن ماعدا اسكى وزيرلرينى معيتنه ويردى (۲) . خليل پاشا، پادشاه جديد نامنه صدراعظم صفتيله امور دولتى اداره‌يه دوام ايلدى؛ منلا خسروده قاضيعسكرلك مأموريتنده قالدى. مراد، صوك وظائف حكمداريسنى بو وجه ايله ايفا ايلدكدن صوكره ايكى معتمدى اولان اسحاق پاشا وبرنجى شرابدارى حمزه بك ايله مغنيسايه چكلدى . موقعنك حيثيتنى عزلتكاهنده دخى محافظه ايتمك ايچون منتشا، صاروخان، آيدين ايالتلرينك يعنى قاريا (Carie)، مه‌اونيا (Méonie)، ايونيا (Ionie) نك اك كوزل قسمنك وارداتنى كنديسنه تخصيص ايتمشيدى. او وقته قدر اودرجه دغدغه‌لى كچن عمرينى، بو كوزل مملكتلرك اسمانى آلتنده و ندماسنك جمعيتى آره‌سنده راحت وصفا ايچنده اتمام ايتمك ايستيوردى.

(۱) حاجى قالفه و براتوتيده، سعدالدين، ۲، ص ۷۳ .

(۲) قالقونديل، ٦، ص ۹۸ .

اون برنجی کتاب

مجارلرك صلح عهدنامه‌سنی نقضلری . ـ مرادك وارنه محاربه‌سندن اول تکرار جلوسی ، یکیدن فراغی، اوچنجی دفعه جلوسی . ـ وارنه محاربه‌سی . ـ اقساميلون، قورینت ایله پاترانك تسخیری، قسطنطین ایله عقد صلح . ـ موره حاکملرینك خراجکذار اولملری . ـ هونیادك قوصوه‌ده مغلوبیتی . ـ آرناودلق بکی اسکندر بك . ـ محمدك ازدواجی . ـ روم ایمپراطوری یانینك وفاتی . ـ سلطان مرادك ارتحالی . ـ عصر مرادینك مبانیٔ عالیه‌سی ، مؤسسات عسکریه‌سی، وزرا، قوماندانلر، فقها، مشایخ، شعرا .

سلطان مراد ایله مجارستان و لهستان قرالی ولادیسلاس آره‌سنده اون سنه ایچون عقدایدیلن متارکه آلتی هفته‌کچمه‌دن نقض‌ایدلدی. انجیل اوزرینه یمیندن هنوز اون کون مرور ایتمه‌مش ایدی که پاپانك وکیلی قاردینال ژولیه‌ن سه‌زارینی، قرال ایله قراللق مجلسی اعضاسنه عثمانلیلرله امضا ایدلمش اولان معاهده‌نك فسخی و ایلولك برنده اورسووانك محاصره‌سی ایچون ـ اقانیم ثلثه و حضرت مریم ایله اعزه‌دن اتیه‌ن ولادیسلاس اوزرینه ـ قسم ایتدیردی (۱). عثمانلی سفارتنك عزیمتندن آز وقت صوکره روم ایمپراطوری یانی پاله‌ئولوغدن وعن اصل فلورانسه‌لی اولوب پاپانك چناق قلعه طرفلرنده‌کی دونماسنك باش آمیرالی بولنان قاردینال فرانسه‌سقو غوندولمیه‌ریدن (Francesco. Gondolmieri) دن مکتوبلر کلدی [۱]. بونلرده مرادك آسیایه چکلمسی زماننك ـ آوروپاده‌کی قوت عثمانیه‌یی بسبتون محو ایچون ـ استفاده ایدلمسی لازم اولان مناسب بر فرصت اولدیغی بیان ایدیلیوردی. مکتوبلرده بالخاصه قره‌مان بکنك تکرار عصیان ایتمسنده و پادشاهك اثر مجبوریت و کندیسی ایچون باعث مذلت اولملق اوزره بر قاچ عاصی والی ایله مذاکراته کیریشمسنده‌کی اهمیت ایله سلطان مرادك مجتمع اهل صلیب دونماسی آره‌سندن کلیبولی بوغازینی کچمسنده‌کی عدم امکان ارائه ایدیلیوردی . ژولیه‌ن سه‌زارینی ، شو ملاحظاتك بلیغانه مدافعه‌سنی التزام ایله قرالك شبهه‌لرینی ازاله ایچون ـ تاریخ

(۱) بو یمینك شکلی ایچون قانونایه مراجعت، ۳ ص ۳۲۵ . متارکه ۱۵ تموزده عقد ایدلمش ایدی. یمین ٤ آغستوسده نقض اولندی.

عثمانیده مشهور اولان ـ خرستیان اولمیانلره قارشی ویریلن سوزی طوتمقده مجبوریت اولمدیغی قاعده‌سنی (۱) ؛ وذاتاً ـ پاپالق مقامنك و دیگر خرستیان حکومات متفقه‌سنك رضاسی اولمه‌دن ـ مجارستانك ترکلرله متارکه عقدینه حقی بولنمدیغنی ایلری سوردی (۲). پاپانك وکیل ثانیسی وایکنجی شانسه‌لیه وندیکلی فرانسوا ایله ـ بری بورغونیالی ، دیگری وندیکلی ـ ایکی قدرغه قپودانی‌ده بو یولده رأی ویردیلر . اوزون و حرارتلی مناقشاتدن صوکره ، هونیاد دخی ـ ترکلردن ضبط ایدیله‌جك بلغارستانك قرال عنوانیله برابر کندیسنه ویریله‌جکی وعدیله ـ اقناع ایدلدی؛ هونیاد اعتراضاتنه قارشی یالکز ـ صربیه قلعه‌لرینی دها امین اوله‌رق تملك ایده‌بیلمك ایچون ـ اعلان حربك ایلولك برینه قدر تأخیرینی استحصال ایده‌بیلدی. عثمانلیلر بو قلعه‌لری، معاهده‌نامه احکامنه توفیقاً بلاتأخر اعاده‌ایلدیلر. مجار اردوسنك مجموعی آنجق اون بیك کشیدن عبارت اولدیغی حالده بو قدر آز عسکر ایله ینه اوسنه ترکلرك آوروپادن اخراج ایدیله‌جکی متفاخرانه سویلنیوردی. اوزمان لهلیلرك عاداتنه نظراً (۳) ، بر اردونك اشیاسی نفراتنك عددیله متناسب ایدی ؛ انکلك تعبیرنجه هرکسك اونی ده برابر کتیردیکی ظن ایدیلیردی ؛ بونك ایچون اردونك آرقه‌سندن ایکی بیك یوك آرابه‌سی یوللری طولدیریور ایدی. بالقان دربندلرندن اجتناب ایچون طونه وادیسندن کچه‌رك قره‌دکیز ساحلنه دوغری کیتمکه قرار ویرلدی (٤). نیکبولیده افلاق پرنسی دراقول مجار اردوسنه التحاق ایلدیکندن اردو بو صورتله بش بیك کشیلك برقوت دها قزاندی (٥). بو ماهر عسکر احتیاط طرفنه تمایل ایدیوردی؛ فقط آرای عاقلانه‌سی دیکلنلمدی .

دراقولك، بویله برتشبثك نه‌قدر مجنونانه وتهلکه‌لی اولدیغنی کوسترمسی ومجلسده

(۱) تورووچ، [بو شهرت اسکی آوروپالیلرجه‌در؛ اونلر اویله بولمق ایستمشلردر. حقیقت حالده ایسه عثمانلیلر هر قومدن زیاده سوزلرنده طورر اولدقلری بالنفس بو تاریخك صحائف عدیده‌سیله ثابتدر . مترجم]

(۲) دلوغس Dlugoss وأنه‌آس سیلوییوس Æneas Sylvius (مؤخراً پاپا اولمشدر) قانونا بو فکرلری قاتانو *Solidissima rationum monumenta* دیه توصیف ایدر، ۱۳، ص ۳۳۲ .

(۳) انکل، مجارستان تاریخی ۳، ص، ۷۸ .

(٤) قالیماکوس، *De pugnâ Varnensi* .

(٥) قالقوندیله نظراً اون بیك کشیلك .

«پادشاهك صیده چیقدقجه معیتنده بولنان عسکرك اونلرك اردوسنك مجموعندن زیاده اولدیغی» سوزلری بیهوده اولدی، دراقول هونیادی اقناعه موفق اوله‌مدی (۱). حتی هونیاد، دراقولك احتیاطنی بر نوع خیانت کبی تلقی ایده‌رك تحطئه‌یه قدر واردی. دراقول حدت ایده‌رك قلیجنی چکدیکندن درحال توقیف ایدلدی وخیلی آلتون ویره‌رك واوغلنك قوماندهسی آلتنده درت بیك کشیلك برقوهٔ معاونه کتیرمکی وعد ایده‌رك کندینی قورتاره‌بیلدی (۲). مع‌مافیه شوراسنی سویلیه‌یزکه دراقول بوسفر علیهنده‌کی دلائلنی پادشاهك قوای فائقه‌سندن زیاده بربلغار قاریسنك تفأل مشئومندن ومعاهده‌نك نقضنی متعاقب ــ نام آلهی اوزرینه ایدیلن بر قسمك بویله نقضندن دولایی بتون عناصر انفعال ایتمش کبی ــ تکمیل مجارستانده حس ایدلمش اولان بر زلزله‌دن استخراج ایتمش ایدی [۲] .

اردو، اوزون وفقط دها امین بریولدن، یعنی بالقان سلسله‌سنك اتکندن کیده‌رك بلغارستان صحرالرینی کچدی. هونیاد، اوچ بیك مجار سواریسی و افلاق عساکر معاونه‌سیله اوکده یوریوردی، اوندن صوکره عسکرك بقیه‌سی واهل صلیب قولی ایله قرال کلیوردی. اهل صلیب حضرت عیسی نامنه سلاحلانمش اولمقله برابر روم و بلغار کلیسالرینی تخریبدن کری قالمیورلردی (۳) . ترکلرك، قره دکیزه کیرمك وطونه‌دن یوقاری چیقمق اوزره قامچیق (پانیسوس) [۳] نهری اوزرنده انشا ایتمش اولدقلری یکرمی سکز کمی احراق ایدلدی [٤] ؛ بر چوق مواقع سلاح باطلامه‌دن تسلیم ایدلدی؛ فقط سنه (سونیوم Sunnium) ایله بالچق(پەزەك Pezech) [٥]، موقعلرینك قوتنه اعتماد ایده‌رك کندیلرینی شجیعانه مدافعه ایتدیلر. مجارلرك هجومنده بش بیك ترك تلف اولدی ؛ دیکرلری ممتنع التسخیر ظن ایتدکلری قیالرك تپه‌سندن آشاغی آتلدیلر. قاوارنه (بیزون Bizon) ایله وارنه (اوده‌سوس یاخود قونستانتیا، Constantia یا Odessus) دها زیاده مقامت ایتمدیلر . وارنه قلعه‌سی دکیز اوزرنده ایلریلین ایکی برونك تشکیل ایلدیکی بر کورفزك شمال ساحلنده کائندر. شهرك شمالنده بولنان وبالقانك براتکندن عبارت اولان برون اوزرنده ماقروپولیس (اوزون شهر) نامنده برقصبه واردر، جنوب طرفنده‌کی برون اوزرنده، وارنه‌دن

(۱) انکل، مجارستان تاریخی ۳، ص ۷۹ .

(۲) غالیماکوس، جلد ۳، ص ۲٤٤ .

(۳) کذلك .

بش بیك آدیم مسافه‌ده غلطه ، یاخود قالیاقره (Kalliacré) بولنور ؛ وارنه ایله غلطه آره‌سنده‌کی تکمیل مسافه‌ده بطاقلقلر وار ایدی (١). مجارلر بوراده هنوز اردو قورمشلر ایدی‌که مرادك قرق بیك کشی ایله آسیادن چیقمش اولدیغی خبر مدهشی واصل اولدی. مراد ـ یولنی کسمك ایچون پاپا دونمه‌سنك طولاشدیغی ـ چناق قلعه بوغازینی برطرفده براقه‌رق بوغازایچی ساحلندن قره‌یه چیقمش ایدی. جنویزکیلری آدم باشنه بر دوقه آلتونی آله‌رق اردویی کچیرمش ایدیلر (٢) . مراد سیر سریع ایله کله‌رك مجار اردوکاهندن درت بیك آدیم مسافه‌ده اردوسنی قوردی. مجلس حربده، قاردینال ژولیه‌ن سه‌زارینی ایله ارلو (Erlau) ووارادین پسقپوسلری، اردوکاهك اطرافنده خندقلر و آرابه‌لردن استحکاملر یاپه‌رق ترکلرك حرکاتنه منتظر اولمق فکرنده بولندیلر، فقط هونیاد دوز صحراده هجوم طرفداری اولدیغندن کنج قرالك شجاعت پرفورانی ایله بوفکر غلبه ایتدی.

سن مارته‌ن یورطیسندن بر کون اول ایکی طرفدن عسکر صف حرب اوزرینه دیزلدی. خرستیان اردوسنك اولاخلرله یالکز بش مجار بلوکندن متشکل اولان صول جناحی [٦] وارنه بطاقلقلریله محافظه ایدلمش ایدی ؛ بو شهره دوغری ایلریلمش اولان صاغ جناح تمامیله آچیق اولدیغندن مجارلرك تکمیل قوتی بو طرفده طوپلاندی . علمدار فرانقو ایله ارلو پسقپوسنك (٣) محافظه‌سنه تودیع ایدلمش اولان بیوك و سیاه مجار بایراغی اوراده تموج ایدییوردی . ژولیه‌ن سه‌زارینینك قوماندا‌سنده‌کی اهل صلیب، فرانقو ایله ارلو پسقپوسی آره‌سنده تقسیم ایدلمش ایدی . (واراده‌ن Waradin) پسقپوسی ، برقاچ له بلوکندن مرکب و سن لادیسلاسك علمی ولاسقو بوبریخك (Lasko Bobrich) امری آلتنده بولنان پیشدار عسکرینك باشنده اوله‌رق اردونك آرقه‌سنی و اشیا ایله طوپ مهماتنی محافظه ایدییوردی [٧] . قرال، اتیه‌ن دو باتورك (Etienne de Bathor) طاشیدیغی سن ژورژ علمی آلتنده و اللی سواری ایله احاطه ایدلمش اولدیغی حالده اورته‌ده

(١) غالیاکوس، بونفینیوس، قالقوندیل. بورامی قدمانك تیریستریا آقراسیدر. *Tiristria* . *Acra*

(٢) غالیاکوس، ١٣، ص ٣٤٤ .

(٣) آمه‌یلون ، Ameilhon جلد ٢٧ ، بیزانس ایمپراطورلغی تاریخی ، ص ٣٠ ، آغرابی غران ظن ایدر.

بولنیوردی . باش قوماندان هونیاد هر طرفده ایدی . ترکلرك لایتغیر عاداتنه نظراً حرب آوروپاده ایسه صاغ جناح شرقی روم‌ایلی بکلربکنه ، آسیاده ایسه آناطولی بکلر بکنه ویرلدیکندن ترك اردوسنك صاغ جناحی روم ایلی بکلربکنك وصول جناحی آناطولی بکلربکنك قومانداسی آلتنده ایدی . او وقت آناطولی بکلربکی قره‌جه [٧] ، روم‌ایلی بکلربکیده ـ کندیسنه ازلادی دربندنده دوچار اولدیغی هزیمتی وارنه‌ده تضمین ایتمك فرصتی ویرلمك ایچون ـ توقاد محبسندن چیقارلمش اولان طورخان ایدی (١) . مراد یکی چریلرله وسطده بولنیور ایدی . اوکنده قازیقلرله محافظه ایدلمش بر خندق وار ایدی . پادشاه ـ دشمنلرك خیانتنی عسکرلرینه کوسترمك و یمیننده خانث اولانلری جزالاندیران جناب حقك حمایه‌سنی طلب ایتمك ایستیورمش کبی ـ خرستیانلرك نقض ایتمش اولدقلری عهدنامه خندقك کنارنده بر مزراق اوجنده اوله‌رق طوریوردی . ترك اردوسنك ارقه‌سنده‌ده دوه‌لرله اشیا بولنیوردی(٢). بواثناده برفال شئامت ظهور ایله خرستیانلری تدهیش ایلدی. برقاصیرغه چیقه‌رق ـ یالکز قرالك بایراغی‌مستثنی اولمق‌اوزره ـ مجاراردوسنك تکمیل علملری پیرتیلدی. (١٠ تشرین ثانی ١٤٤٤) . (٣)

هونیاد، مسلمانلرك قره‌جه قوماندا‌سی‌آلتنده بولنان صول جناحنه بالذات هجوم ایله سوردی ، منهزم ایتدی ؛ دیکر طرفدن اولاخلر روم ایلی عسکری اوزرینه او درجه شدتله هجوم ایلدیلرکه ایلك ضربه‌ده اونلری پریشان ایده‌رك قلیج اللرنده، ترکلرك اردوکاهنه وپادشاهك چادرینه قدر کندیلرینه یول آچدیلر . مراد، بتون صفلره سرایت ایدن قاریشقلغی کوره‌رك اردوسنك سلامتندن قطع امید ایتدیکی وقاچمغه حاضرلاندیغی اثناده روم ایلی بکلر بکی قره‌جه آتنك دیزکیننذن طوته‌رق میدان محاربه‌یی براقماسی ایچون نیاز و پادشاهی فراردن منع ایده‌رك ظفری قازانمغه اجبار ایلدی. یکی‌چری، سکبانباشیسی یازیجی طوغان او آره‌لق بکلر بکنی جرأتندن طولایی جزالاندیرمق ایستدی، فقط کندیسی برمجار قلیجی‌ضربه‌سیله دوشدی(٤).

(١) نشری، ادریس. براتوتیده سعدالدین ٢٠، ص ١٠٠، مرادك طورخانه سربستیسنی محاربه‌دن صوکره نشوهٔ ظفرله اعاده ایتمش اولدیغنی ادعا ایلر .

(٢) قالیماکوس؛ بونفینیوس.

(٣) محاربه‌نك یوم وقوعنی سعدالدین ٨٤٨ ، رجبنك طقوزنجی صالی‌کونی اولمق اوزره تعیین ایدر. (مترجم)

(٤) قالقوندیل طوغانك برمجارك الیله تلف اولدیغنی سویلر.

مراد ایله یکیچریلر دشمنه متانتله مقاومت ایده‌رك ـ هونیادك اصرارینه رغماً موقع مساعدینی ترك و کندیسنی احاطه‌ایدن کنج اصیلزاده‌لرك تهیجنه قاپلمش اولان ـ مجار قرالنك هجومنی دفع ایتدیلر. هرطرفدن احاطه‌ایدلمش ویا غلبه ایتمکه، یا اولمکه قرار ویرمش اولان ولادیسلاس شجیعانه حرب ایدرکن آتی، بربالطه ضربه‌سیله، آیاغندن یاره‌لانه‌رق مجادله‌نك اورته‌سنده یره دوشدی. اوزون برمدت دها مدافعه‌دن صوکره ولادیسلاس تسلیم اولمق ایستدی ایسه‌ده متارکه‌نك انقطاعندن طولایی منفعل اولان عثمانلیلر هیچ کیمسه‌یه امان ویرمه‌مکه عهد ایتمش ایدیلر. قوجه خضر نامنده (۱) اختیار بر یکیچری ولادیسلاسك باشنی کسدی ؛ بر مزراغك اوجنه طاقه‌رق ـ مرادك بو خیانته قارشی کندیسنك وخرستیانلرك معبودی اولان جناب حقك انتقامنی دعوت ایچون (۲) منقوض عهدنامه‌یی اوجنه آصمش اولدیغی ـ اودیکر قارغی‌یه مدهش بر نظیره تشکیل ایتدی. بو منظره مجار اردوسنه بیوك بر یأس ایراث ایلیه‌رك هزیمت عمومیه‌نك مبدأی اولدی. دشمنی تعقیبدن عودت ایتمش اولان هونیاد، غالبلرك اللرندن کنج قرالك جسدینی، وحشیانه بردبدبه ایله کوستردکلری بو مدهش علامت ظفری آلمق ایچون بیهوده اوله‌رق خارق‌العاده براقتدار کوستردی ؛ نهایت محاربه‌نك نتیجه‌سندن قطع امید ایده‌رك آقشامه دوغری اولاخلرله برابر فرار ایلدی. ایرتسی صباح، مجارلر آرابه‌لرینك آرقه‌سنده سپر آله‌رق حالا هونیادك عودتنی بکلر ایکن مراد، خرستیان اردوکاهنك بوحرکتسزلکنه تعجب ایده‌رك اوزرینه هجوم وبرقاچی مستثنا اولدیغی حالده مدافعلری جملةً اعدام ایتدی. ارلو، غروسوارده‌ن (Grosswardin) پسقپوسلریله برکون اول ینه اواستحکاملرك ایچنده علم قرالی‌یی قورتارمش اولان اتیه‌ن باتور (Etienne Bathor) ومتارکه‌نك نقضنه وبوهزیمت

(۱) نشری، ادریس، سعدالدین وعلی بو یکیچری‌یی خضر تسمیه ایتمکده متفقدرلر.

(۲) مرادك دعاسی ایچون براتوتیده سعدالدینه مراجعت، ۲، ص ۹۶. علاوهٔ مترجم: پادشاهك دعاسی حقنده سعدالدینك افاده‌سی (جلد ۱، ۳۸۰ و ۳۸۱ تمثیل استانبول) بروجه زیر تلخیص اولنور:

« الٓهی، کوکل پادشاهلرینك سلطانلقلری ایچون ! نفس غازیلرینك پهلوانلقلری ایچون! دین یولنده باشنی، جانتی فدا ایدن مجاهدین حرمتنه ! شهدای خونین کفنك چالشدقلری جاه دین حرمتنه! الٓهی، سلطان دیوان رسالت، سلیمان ایوان جلالت روح مطهرینك صفاسی و روان منورینك ضیاسی ایچون! سپاه اهل اسلامی پایمال وپریشان حال ایتمه! اسلامی (وکان حقاً علینا نصر المؤمنین) وعدینه قرین ومزید عنایتکله رفع لوای دین ایله! »

عظمایه سبب اولان، پاپانك وكیلی غاردینال سه‌زارینی ترك یتاغانی آلتنده ترك حیات ایدنلر آره‌سنده ایدیلر (۱). مراد، بومهم مظفریتدن صوکره معتمدلرندن عزب بك رفاقتنده اولدیغی حالده میدان حربی کزمکه کیتدی. اولولری کورنجه «تعجب ایدیله‌جك شی دكلمی؟ بتون بو دلی قانلی اردوسنك آره‌سنده بر دانه اختیار یوق!» دیدی. عزب بك (۲) «بردانه اختیار اولسه‌یدی بوقدر مجنونانه بر تشبثده بولنمزلر ایدی (۳)» جوابنی ویردی. قیمتدار اشیا ایله مالی ایکی یوز اللی آرابه غالبك النه دوشدی. مراد مظفریتنی درحال مصر سلطانه بیلدیردی و نصل دمیردن آدملری مغلوب ایتدیکنی دها ایی آكلاتمق اوزره عزب بکله مجار اصیلزاده‌لرینك زرهلرندن یکرمی بش دانه کوندردی. خرستیان اردوكاهی تخریب ایدلمش اولدیغندن مراد - آسدروبالك باشنی انیبالك اردوكاهی ایچنه فیرلاتدیرمش اولان روما قونسلوسنه امتثالاً - قرالك باشنی اورایه آتدیره‌مدی، فقط بال ایچریسنه قویدیروب مظفریتنك شاهدی اوله‌رق بروسه والیسی جبه علی‌یه (٤) کوندردی. بروسه اهالیسی بوكا دائر مكتوبی حامل اولان بر شخصك كلك اوزره بولندیغندن خبردار اولنجه جم غفیر ایله پادشاهك مأمورینی استقباله کیتدیلر، ولادیسلاسك باشنی نیلوفر صویله ییقادقدن صوکره - وقتیله پارتلر قره‌سوسك باشنی کزدیركاری كبی - بر مزراق اوجنده بتون سوقاقلری طولاشدیردیلر (٥). هونیادیلرك بالقانلره عكس ایتمش اولان صدای ظفرینك نظیره‌سی اولمق اوزره عثمانلیلرك آوازهٔ غالبیتی ده كشیش طاغلرنده طنین انداز اولیوردی.

مرادك طبیعتی مستریحانه وصفا پرورانه بر حیاته اودرجه‌ده مائل وكندیسی حكومتدن و حربدن او درجه‌ده متنفر ایدی‌كه وارنه محاربهٔ مخربه‌سندن صوكره تختدن بردفعه دها صرف نظر ایده‌رك مغنیساده انشا ایتدیرمش اولدیغی دلارا باغچه

---

(۱) فلوروس، ۳، ص۱۱، انكل، مجارستان تاریخی، ۳، ص ۸٤؛ قانونادە یوآنیشه (Joanich) نظراً، ۱۳، ص ۳۸۰.

(۲) عزب بك بروسه‌ده برجامع مؤسسیدر.

(۳) نشری، ادریس، سعدالدین، ۲، ص ۱۰۰.

(٤) براتوتیده سعدالدین، ۲ ص ۱۰۰، نشری ورق ۱۹، ادریس، مراد ثانی زمان سلطنتنك اوزآلتنجی بابی. قسطنطینیه قپولرینك بری بوكون دخی جبه علی، [جب‌علی، جبالی] تسمیه اولنور. (بوخصوصده قسطنطینیه وبوسفور كتابنه مراجعت ۱، ص ۱۲۰)

(٥) سعدالدین، ۱، فصل. ضولاقزاده، ورق ٤۳.

لریله نفیس سراینه عودت ایلدی. بومقر شاهانه‌نك خرابه‌لری بوكون ـ اورته‌سنده برقاچ سرو ایله برطاقم انقاضدن عبارت اولمقله برابر ـ ینه سیاحلرك نظردقتنی جلب ایدر . مراد ثالث ایله حرمنك ـ جدلری اولان وارنه غالبنك پك سودیكی مقرینی تزیین ایچون ـ انشا ایتدردكلری متعدد مبانی‌یی یاكلش اوله‌رق اكثریا مراد ثانی‌یه عطف ایدرلر (١). بر دارالمجانین، برتكیهٔ درویشان، حماملر، فقرا ایچون برعمارت، بر مدرسه ، بر كاروانسرای ، انشاسنده‌كی ذوق سلیم ایله قبه و قله‌لرندن دولایی شایان دقت بر جامع ، خاصكی جامعی ، خاتونیه جامعی هپ مراد ثالث زمان سلطنتنه عائددر (٢) . صاروخان بكی اسحاق چلبی جامعی ایسه مراد ثانیدن بیله مقدم بر زمانه عائددر . مراد ثانینك سرایله باغچه‌لرینك خرابه‌لری قربنده بولنان تربه ـ مراد ثانی ومراد ثالثك، جمعیتلرنده ذوق وصفایه دالمش اولدقلری ـ یكرمی درت زوجه وكنج شهزاده‌لرینك مزارینی احتوا ایدر. مرادثانی ایله مرادثالث آره‌سنده شو فرق وار ایدی‌كه ایكنجیسی هنوز تختنده ایكن آطه‌لر دكزی ساحلنك رخاوتنه دالمش، حال‌بوكه همنامی اولان مراد ثانی بسبتون راحت وصفاده بولنمق ایچون ایكی دفعه تختندن اینمكه لزوم كورمش ایدی. فقط مراد ثانینك بوایكنجی دفعه‌كی حیات آزاده رؤیاسی‌ده چوق سورمدی. یكی چریلر عادل، لكن شدید وسرت برافندینك امری آلتنده بولنمغه آلیشمش اولدقلرندن اوغلی محمدك كنجلكنی وتجربه‌سزلكنی درحال سوء استعمال ایتدیلر. بوشدتلی عسكرلر، برچوجغك حكومتنده بولنمسی قابل اولمیان بر انضباطه محتاج ایدیلر. بونلرك عصیانی مرادی تكرار تخته جلوس ایتدیردی. یكی‌چریلر عدم ممنونیتلرینی ـ ادرنه‌ده چارشی جوارنده‌كی اولری كاملاً كول ایدن ـ بر یانغین ایله اظهار ایلمشلر ایدی. حرمده بیوك نفوذ صاحبی اولان قیزلر اغاسی یكی چریلرك اللدن كنج پادشاهك حمایه‌سنه التجا ایده‌رك پك چوق مشقتله قورتولدی. عاصیلر قیزلر آغاسنك ضیاعندن یغما و قتل عام صورتیله انتقام آلدقدن صوكره شهردن چیقه‌رق بوچوق تپه‌ده (٣) اردو قوردیلر واهالی‌یی قورقوتدیلر. معاشلرینك

(١) شانده‌ر، ١ فصل، ٨٠ .

(٢) جهانما، ص ٦٣٥ده بومبانینك آنجق هجرتك ١٠٠٠ سنه‌سنه دوغری (١٥٩١)، مراد ثالث زماننده اتمام ایدلمش اولدیغی صراحةً مذكوردر.

(٣) فرانسزجه‌ده Bautschoul بوچول یازلمش ایسه‌ده سهودر . فقط بو چوق تپه اسمی اورایه بو دفعه یكی چریلره یاریم آقچه ، یعنی اوزمانك لسانجه « بچق آقچه » ترقی ویرلدیكی ایچون ویرلمشدر تپه‌نك اوندن اول اسمی وار ایسه معلومز دكلدر. (مترجم)

یومی یاریم آقچه تزییدی عصیانی موقتاً تسکین ایتدیسه‌ده وزیرلرك قورقوسنی ازاله ایده‌مدی. یکی پادشاهه معاونته مأموراولان صدراعظم خلیل ایله بکلربکی اوزغور[*] و اسحاق پاشا حکومتك دها قوی اللرله محافظه ایدلمدیکی تقدیرده چوق کچمه‌دن ییقیله‌جغنی آکلادقلرندن رفیقلری صاروجه پاشایی مراددن دولتك و خاندانك امدادینه کله‌رك عنان حکومتی اوچنجی دفعه النه آلمسنی استرحام ایچون مغنیسایه اعزام ایتدیلر. مراد، بونك اوزرینه هنوز اون آلتی یاشنده بولنان اوغلنك ممالك وسیعه‌سنی اداره ایچون لازم اولان قوهٔ فکریه‌یه مالك اوله‌میه‌جغنه قناعت کتیره‌رك اونلرك استرحاماتنی قبول ایلدی. کنج پادشاهده – کنجلکنه رغماً – علوی برطبیعت ایله حب سلطنت کورلمش اولدیغندن سلطنتدن بالذات فراغت ایتمسی تکلیفنه جسارت اولنه‌مادی. فقط خلیل، پادشاهی برقاچ کون دوام ایده‌جك اولان برآوه دعوت ایلدی؛ بوآره‌لق مراد ادرنه‌یه واصل اوله‌رق کندینی کوسترنجه خلق عظیم مسرت اظهار ایلدی. پادشاه، دیوانه چیقه‌رق عاصیلری جزالاندیردی؛ بتون یکی چریلر برلحظه‌ده وظیفه‌لرینه رجوع ایتدیلر. محمد، آودن عودتنده پدرینی اوچنجی دفعه اوله‌رق تخته چیقمش کوردی؛ مغنیسایه عزیمتله کندیسنه اجرای سلطنت قدرتنی ویره‌جك اولان سنه‌لرك مرورینه انتظار ایتمسی امرینی آلدی. کنج محمد زماننده الك زیاده نفوذ صاحبی اولان زاغانوس پاشا – عوامدن بر شخص کبی یاشامق اوزره – بالیکسری‌یه کوندرلدی؛ خلیل پاشا صدراعظم صفتیله امور دولتك ادارهٔ عالیه‌سنی النه آلدی. مجار اردوسنك اعلان حرب ایلدیکی سنه افندیسنك نزدینه شتاب ایده‌رك یکیدن عثمانلی اردوسنك باشنه کچمسنی استرحام ایدن خلیل پاشا ایدی؛ ینه خلیل پاشانك اصراری اوزرینه مراد مغنیساده استراحتنی براقه‌رق ادارهٔ دولتی قبول ایتمش ایدی. خلیل پاشانك، کرك سلطان مراددن و کرك حکومتدن حسیات منتدارانه بکلمسنه حق ویرن بواوصاف، ولی عهدك محبتنی جلبه سبب اوله‌میوردی؛ بالعکس، بر سنه ظرفنده (۸٤۹ – ۱٤٤٥) ایکی دفعه تختندن اینن کنج شهزاده‌نك حریص جاه و انتقام اولان قلبنده کیزلیجه بر اثر خصومت قالمش ایدی (۱).

(۱) براتوتیده سعدالدین، ۲، ص ۱۰٤. ص. لاقزاده، ورق ٤٤. عالی، ادریس، قالقوندیل، ۷. [سلطان مرادك دفعات جلوسی تذییلات مترجمه تدقیق اولنه‌جقدر]

مراد ـ آرتق وفاتنه قدر بر دها براقمديغى ـ اداره‌يى النه آلنـجه انظارينى اسكى بيزانس ايمپراطورلغنك آوروپاده‌كى جنوبى ايالتلرينه يعنى موره ايله آرناوودلق اوزرينه عطف ايلدى . پادشاه، هونياد اوزرينه مظفريتندن صوكره ـ قاردينال ژوليه‌ن سه‌زارينى ايله متفقاً مجار قرالنى وارنه محاربهٔ منحوسه‌سنه ال آلتندن تشويق ايتمش اولان ـ روم ايمپراطورى يوآنه‌س ايله تجديد متاركه ايتمش ايدى (١) . فقط او زمان ايمپراطورك ممالكى ، آناستاسك ياپديرمش اولديغى سورك داخلنده بولنان قسطنطينيه محلات خارجيه‌سندن ايلرى كيتميوردى؛ ذاتاً بويكى معاهده‌ده ايمپراطورك برادرلرى اولان موره دسپوتلرى [حاكملرى] حقنده هيچ برشرط يوق ايدى. ايمپراطورلغك، مانوئه‌لك يدى اوغلى آره‌سنده تقسيمى زماننده تئودور، سپارت دسپوتى تعيين ايدلمشيدى. وفاتنده اوكا خلف اولان يكنى تئودور ـ كه آندرونيكوسك اوغليدر ـ دسپوتلغنى عموجه‌سى قسطنطينك دسپوتلغيله مبادله ايلدى؛ بوصورتله ، ميراث اوله‌رق قره دكيز و مرمره دكيزى ساحلنده ميسورى و سيلورى شهرلرينى آلمش اولان قسطنطين سيلورى‌يى تئودوره ترك ايله سپارته صاحب اولدى (٢) . بالاخره قسطنطينيه‌نك صوك ايمپراطورى اولان قسطنطين بركره موره‌يه يرلشنجه حكومتنى او قدر توسيع ايتدى كه داخلاً ، برادرى توماسك اراضيسى مستثنا اولمق اوزره ، بتون ياريم آطه‌يى؛ خارجاً ده به‌اوسى (Béotie) ايله آتيك (Attique) قطعه‌لرينى احتوا ايديوردى . اقرباسندن راينه‌ره خلف اولان آتنه دوقه‌سى نه‌رى آقسيايولى (Neri Acciaioli) نامنده‌كى دسپوت ايله عقد اتفاق ايده‌رك سنوى بر ويركى ويرمكى تعهد ايتمش ايدى(٣). بناءً عليه قسطنطين داخلده سپارت، قوره‌نته ايله پاتراسه؛ خارجده ته‌ب ايله پارناس تپه‌سنك غرب اتكلرى اوزرنده‌كى سالوناو ـ بوكون آغرافا تپه‌سى تسميه اولنوب اووقت اولاخلرك ساكن بولندقلرى ـ پيندكورفزلرينه قدر ممالكه حاكم اولمش ايدى.(٤) قسطنطينك بويله موره‌نك داخلنده و خارجنده توسيع حكومت ايتمسنه بالخاصه هونياد سفر مديدى مساعد بولنمشيدى. ايرتسى سنه مراد، ترك سلطنتله آسيايه چكلديكى وقت قسطنطين بالخاصه ياريم آطه‌نك مدافعه‌سيله مشغول اوله‌رق موره‌يى

(١) قالقونديل، ٦، ص ١٠٦ .
(٢) دوقاس، ٢٣، ص ٧٤ .
(٣) قالقونديل، ١، ٧، ص ٢٠٧ .
(٤) ته‌بك تاريخجه ديكر اسمى تيوا ، پارناسك لوقريس اوزوليس ، سالونانك سينوس قريسا كوسدر .

جنوبی یونانستانه ربط ایدن و کنیشلکندن دولایی اقساملیون (آلتی فرسخلق) (۱) تسمیه ایدیلن برزخی تحکیم ایتدیردی . بو اراضی پارچه‌سی قره‌دن یاریم آطه‌یه اوزادلمش بر نوع کوپری تشکیل ایدر ، بونك ایچون برزخ هر زمان موره فاتح و مدافعلرینك نظر دقتنی جاب ایتمشدر . بونلرك کیمی بر قانال ، کیمی‌ده برزخك براوجندن دیکر اوجنه قدر برسور یاپه‌رق موره‌یی قره‌دن آییرمغه تشبث ایتمشلردی. بو تفریقه ایلك دفعه تشبث ایدنلر دیمتریوس پولیورسه‌ت، ژول سه‌زار، قالیکولا و نه‌رون اولمشدر، فقط ایش قابل اجرا یاخود مصرفی درجه‌سنده فائده‌یی منتج (۲) کورلمدیکندن تعقیب ایدلمه‌مشیدی.[*] یونانیلر کیکاوسه قارشی محاربه‌لری اثناسنده (۳) برزخی، بتون عرضنجه برسد یاپه‌رق تحکیم ایتدیلر، ژوستینیه‌ن خراب اولمش اولان سورلری یکیدن یاپدیردی (٤) ؛ نهایت مانوئه‌ل ، محمد اول زمان سلطنتنده بیزانس ایمپراطورلغنك راحت یوزی کوردیکی هنکامده (٥) و قسطنطین مجارلرك وارنه‌ده محاربه ایدوب مغلوب اولدقلری صیره‌ده بو استحکاماتی اکمال ایلدیلر (٦). قسطنطین، بو ایشه غیورانه معاونت ایدن (۷) برادرینك یاردیمیله ایکی مزراق بوینده، ایکی (اون) قالینلغنده و بر خندق و بش طابیه ایله بتون اتساعنجه مدافعه ایدلمش بر سد انشا ایتدیردی (۸) ؛ فقط بو استحکامات جدیده موره‌یی مدافعه ایده‌جك یرده آنجق پادشاهك آرزوسنی و هجومنی جلبه سبب اولدیلر، پادشاه، هم کندی آرزوسنه هم‌ده، یکرمی سنه اول اقساملیون طریقیله موره‌یه کیرمش اولان روم‌ایلی بکلربکی

(۱) بو آلتی فرسخ بر میل جغرافی ایدر، مانه‌ر، ۹ ص ۳٦۱ . سیلاقس ، سترابون، مه‌لا ایله پلینه نظراً .

(۲) سترابون۱، پلین ٤ ، ٤، پوزانیاس ۲ ، ۱؛ سوئه‌تون، (سه‌زارزمانی)، فصل ٤٤، (قالیکولا زمانی) فصل ۲۱ ، (نه‌رون زمانی) فصل ۱۹ .

(۳) هه‌رودوت ۸ ، ۷۱ .

(٤) مانه‌رك ذکرایتدیکی (۲،٤) پروقوپیوسك دو ئه‌دیف کتابی، *Procopius, de Ædif* ، انجق تراسده کرسونه‌ز استحکاماتندن بحث ایدر . یالکز زوزیموس ، ۱ ، ۲۹، فرانزه‌س ، ۱ . ۳۳ موره برزخنده‌کی سوردن بحث ایدرلر .

(٥) فرانزه‌س ، ۱ فصل، ۱٤۱٥ سنه‌سنده .

(٦) قالقوندیل، ص ۹۹ و دوقاسه علاوه ادیلن وقایعنامه، ص ۱۹۹ .

(۷) قالقوندیل، ۱فصل، *Opus autem istud maturavit accersito fratre* کتاب سابع، ص ۱۰۸ .

(۸) براتوتیده سعدالدین، ۲، س ۱۰٦ .

طورخانك و قسطنطین ایله معاهده‌سنی نقض ایده‌رك مرادك تابعیتنه داخل اولان آتنه دوقه‌سی نه‌رینك ابراماتنه قاپیله‌رق موره‌نك فتحنه قرار ویردی . پادشاه سیروزده آوروپا وآسیا عسکرینی طوپلامش اولدیغندن ماکدونیا ایچریسندن موره اوزرینه یوریدی ؛ نه‌ری، تیوا (تەب) ده عثمانلیلره التحاق ایتدی. اردو، طوپلرینی ومنجنیقلرله سائر محاصره آلاتنی قورمق ایچون آنجق مینجیه (Mingiæ)ده توقف ایتدی (۱) . قسطنطین ، مرادك حرکتنك ایلك خبری اوزرینه برادریله برلکده وموره‌نك تکمیل قوتیله برزخك یکی سدی آرقه‌سنده سپر آلمش ایدی . قسطنطین یالکز عظمتیله حرکت ایده‌رك عسکرك عددجه ضعفنی بر سبب احتیاط اولمق اوزره کوسترن قوماندانلرینك وصایاسنه اعتبار ایتمدیکندن پادشاهه بر سفیر کوندره‌رك ـ موقعیله هیچ متناسب اولمدیغی حالده ـ مرادك موره ایله برزخك خارجنده بولنان اراضیی ـ برادری بیزانس ایمپراطورینك حکومتی زماننده اولدیغی کبی ـ کندیسنه ترك ایتمسنی طلب ایلدی. بو سفیرك چوق دفعه ذکر ایلدیکمز قالقوندیل ایدی (۲). مراد، سفیری سیروزده حبس ایله افندیسنك مطالب بی‌ادبانه‌یه جرأت ایتمسنك جزاسنی اوکا چکدیردی. پادشاه، بر قاچ سنه اول دوق دورانیه‌رك وفاتنده طول زوجه‌سی طرفندن ینه بوکا مماثل بر طلب ایله کوندرلمش اولان قالقوندیلك پدرینه‌ده اومعامله‌یی ایتمش ایدی [۱۰] . اردوسنده آلتمش بیك محارب بولنان (۳) سلطان مراد آلتی بیك کزیده عسکریله برزخك استحکاملرینی بالذات استکشاف ایچون مینجیه اردوکاهندن حرکت ایتدی . سدك اوکنده بر قاچ کون قسطنطینك اطاعتنه منتظر اولدی. مجرد طورخانك تأمیناتی اوزرینه بسلمش اولدیغی بو امیدك بوشه چیقدیغنی کورنجه حدت ایده‌رك کندیسنك ایرتسی بهاره براقمق ایستدیکی برحربه قیش اورته‌سنده تشبث ایتدیردیکندن دولایی اونی تکدیر ایلدی(٤). مع‌مافیه رجعتی شانه یاقشدیره‌مدیغندن اردونك قسم کلیسنی دعوتله طوپلری ومحاصره آلاتیله برابر اقساميلون سورلرینك اوکنده وبرزخك اورته‌سنده ـ وقتیله

(۱) قالقوندیل، ۷، ص ۱۰٦ ، *Bombardas et funes* .

(۲) قالقوندیل ص ۱۰۸ .

(۳) کذلك. *Chronicon ad calcem Ducœ* ص ۱۹۹ .

(٤) قالقوندیل، ص ۱۰۷ .

کنج برزخلیلره مخصوص و بر چام اورمانی ایله محاط اولوب پوزەیدونك (Posei-don) (۱) شرفنه اجرا ایدیلن یاریشلرده یونان شهرلرینك مکافات قازانمق ایچون مجادله ایلدکلری – موقعده اردو قوردی (۲). اوچ کون تکرلکلر اوزرینه قونلمش محاصره منجنیقلریله طوپلر سورلری دوکدی، فقط روملر صارصلمدیلر. دردنجی کونك کیجەسی ترکلر بتون اردوکاه خطی اوزرنده بر چوق آتشلر یاقدیلر؛ « الله! الله! » دیه هایقیرەرق – پادشاهك اوچ کون صوکرەیه تعلیق ایتمش اولدیغی – هجوم عمومی‌یی شمدیدن بوصورتله اعلان ایلدیلر (۳). دردنجی کون – که محاصرەنك یدنجی کوننه مصادفدر – ترامپتەلر، بوریلر، طبل ونقارەلر هجوم اشارتی ویردی. سورلری ییقمق، یاخود اوزرندن کچمك ایچون برزمانده هم لغملر، هم نردبانلر استعمال ایدلدی. خضر نامنده بر ییکی چری – که وارنه محاربەسنده ولادیسلاسك باشنی کسمش اولان خضر اولمسی محتملدر – برنجی اولەرق سد اوزرینه چیقمغه موفق اولدی؛ هلال باپراغنی دیکدی. بونك اوزرینه روملر محاربەنك بسبتون غائب ایدلدیکنه حکم ایدەرك طاغلرینك آرەسنه فرار وموره‌یی شو صورتله عثمانلیلرك تخریباتنه ترك ایتدیلر. کیکریەس (Kikhriès) (سەنقرەآ Cenchræe) قربنده اوقسی (Oxi) طاغنه التجا ایتمش اولان اوچ یوز روم محاصره ایدیلەرك قلیجدن کچیرلدی؛ دیکر آلتی یوز رومده – هجوم اثناسنده تلف اولان ترکلره قربان مقامنده – قتل عام ایدلدی [۱۱]. برزخ سورینك ضبط ایدلدیکی کون مراد سقیرونه (Scyron) کیدەرك اورادن آخائی (Achaïe) یه دوغرو یورودی؛ طورخانه یالکز بیك ییکی چری براقدی؛ بو عسکر ضعیف اولمقله برابر مورەنك جنوبنده القای پریشانی ایچون کافی ایدی. قورنت دخی – محافظلری اقسامیلون سورینی مدافعەیه کیتمش اولدیغندن – باربارلرك النه دوشدی (٤).

ترکلرك قوردوس (٥) تسمیه ایتدکلری ییکی قورەنت، مورەنك آناختاری،

---

(۱) نام آخرله پتونوس اکەستەر، (*Neptunus equester*).

(۲) ایستوس، *Rex et peregrini* (ییکی چریلر) *stabant in medio Isthmi* [پادشاه ایله ییکی چریلر برزخك اورتەسنده اتخاذ موقع ایلدیلر] ۱۰۸. برزخ اویونلری تام او موقعده اجرا ایدیلیردی. پوزانیاس ۱، ۲، سترابون، ۸؛ مانەر ۹، ص ۳٦۳.

(۳) قالقوندیل ۷.

(٤) کذلك ۱ فصل ص ۱۰۸.

(٥) حاجی قالفەنك روم ایلیسی، ص ۱۱۳.

برزخك جاده‌سی؛ اگین (Egine)، سارونیكوس سینوس (Saronicus Sinus) ؛ له‌پانتو (Lepanto) ، قوره‌نتیاكوس سینوس (Corinthiacus Sinus) كورفز-لرینك تجارت ده‌پوسی و یونانستانده كافهٔ صناعاتك مركزی اولمق حسبیله بوراده تخصیصاً ذكر ایدلمكه دكر. اومیروسك اسكی یونانستانده اك زیاده شایان دقت شهرلر آره‌سنده صایدیغی قوره‌نت اسمی بالاخره بتون بر اصول معماری‌یه، جنازه مراسمی وازولرینك اك كوزللرینه، اك قیمتدار رسم ونقرلره، اك مقبول دوكمه ایشارینه علم اولمشدر . قوره‌نت قیزلرینك كوزللكی بتون یونانستانده ضرب مثل حكمنه كچمش ایدی. آفرودیت معبدلری آقروقورینت (Acrocorinthe) دینیلن شهرك یانینده‌كی جبل مستحكمك ذروه‌سنده‌ایدی. بوندن باشقه پاللاس قالسینیته‌س (Pallas Chalcynites)، ژوپیته‌ر قوریفه (Coryphée) معبدلریله آقروقوره‌نت قلعه‌سی ایچریسنده-به‌للوروفونك ضبط ایده‌بیلدیكی په‌غاز(Pégase) نامنده‌كی آتك بر تپه ایله یردن چیقا-روب‌ده ایپوقره‌ن (Hyppocrène) تسمیه ایدلمش اولان - پیره‌ن منبعی (۱) قربنده‌بولنان به‌للوروفون (Bellorophon معبدی نظر دقتی جلب ایدیوردی. آدریه‌ن، - بو معنایی حقیقت یاپمق ایستیورمش كبی - آرقادیده ستیمفال (Stymphale) كولنك صوینی قوره‌نته كتیره‌رك بر چشمه یاپدیرمش ایدی. بوچشمه‌ده صو، په‌غازه بكزر طونجدن بر آتك آیاغندن آقار ایدی؛ ینه بر صو دیكر بر چشمه‌ده (دكیزلر الٓهی) نپتونك راكب اولدیغی بر یونس بالغنك آغزندن جریان ایدردی . غربده له‌شه (Léchée) لیماننه ایصال ایدن قپونك اوزرنده فائه‌تون ایله آپوللون یالدیزلی آرابه‌لر ایچنده اوتورمشلر ایدی. قوره‌نتك غربی لیمانی اولان كیكریه‌سده (Kikhriés) دكیزه دوغری بر سرو اورماننك قارشیسنده هه‌له‌ن ایلیجه‌لری بولنوردی (۲) . بو ایكی لیمان ایله قوره‌نت صناعتنك كافهٔ مبانیٔ نفیسه‌سی - وحشی قوره‌نتك ایكنجی فاتحی واندال آلاریقدن (Alaric) پك زیاده اولان - روما قونسلوسی مومیوس (۳) (Mumius) طرفندن تخریب ایدلدی. ژول سه‌زار، قوره‌نتی یكیدن اعمار ایده‌رك روما آزادلیلرینك احفادیله اسكان ایلدی ؛ هه‌روده‌س آتیكوس (Herodes

(۱) شمدی دراقونه، یاخود دراغون نامیله یاد اولنان نهرك منبعیدر.

(۲) پوزانیاس وسترابون؛ سیونه‌ده مراجعت ۲، ۲۲۶، شانده‌ر، ۲، ۵۷. بوكویل، ٤، ص ١٥-٥٠؛ مانه‌ر، ٩، ص ٣٦٠-٣٧١. قلارق ایله دودوه‌لك سیاحتنامه‌لری.

(۳) فلوروس ۲، فصل ۱٦.

(Atticus)، پوزانیاسك۔ ژیمناز یوم واوده‌ئون ایله برلکده تعریف ایلدیکی مومیوسك یيقديغی ـ تیاترونی تکرار انشا ایتدیردی . قدیم قوره‌تی تزیین ایدن شو مبانیدن آنجق برقاچ معبد خرابه‌لری قالمشدر. وه‌نوس مه‌لانی‌یه تخصیص ایدیلن محلده بوکون پانائیایه (حضرت مریم) عرض حرمت ایدیلیر و سن پول غاری ـ حواریڭ خاطره‌سیله برابر ـ ایمانسزلقلرندن دولایی قوره‌نتلیلره عتابنی اخطار ایدر . آقرو۔ قوره‌نت لیمانی تاریخ قدیمده اولدیغی کبی زمانمزده دخی موره‌نك طبیعی آناختاریدر؛ بولیماندن باقلدیغی وقت نظر، وقتیله سنقره وله‌شه لیمانلریله نهایت بولان آتنه وله‌پانتو کورفزلرینی ، اونه‌ئن (Onéens) و سیته‌رون (Cythéron) طاغلریله هه‌لیقون (Hélicon) و پارناس (Parnasse) طاغلرینك قارلی تپه‌لرینی ، خلاصه پیره‌ن (Pirène) منبعندن دلفی قربنده قاستالی (١) منبعنه قدر بتون مسافه‌یی بردن احاطه ایدر.

قسطنطینك قوماندانی میلژه‌سك (Mylgés) (٢) مدافعه ایده‌مدیکی قوره‌تی طوپخان یاقدی؛ استحکاملر دردنجی دفعه اوله‌رق ییقلدی وخندقلر طولدیرلدی (٣). قوره‌نت یانغینندن صوکره مراد، اردوسنی ـ موره‌نك شمال ساحلی بوینجه بتون آخائی قطعه‌سی آره‌سندن کچیره‌رك ـ موره‌نك ایکنجی پای تختنی محاصره ایلدی. وقتیله آروئه (Aroë) تسمیه ایدیلن پاتراس (پاتره Patroe). آخائی حکومات متفقه‌سنك اك اسکی شهرلرندن بری (٤) وموره محاربه‌لری زماننده سپارت دوشمانلرینه ملجأ اولان لیمانیله مشهور ایدی (٥) . آغریپانك شوموقعی تحت اطاعته آلدیغی وقت (٦)، اوکوست بوراسنی آقسیوم فاتحلریله اسکان وروما مستملکه‌سی منزله‌سنه اصعاد ایلدی. بو شهرك مبانیسندن ـ آقروپولیس اوزرنده انشا ایدلمش اولان ـ دیونیس آریسمنه‌ته‌س

(١) پوزانیاس، سپوز، قلارق، پوکویل.

(٢) موره مدخلنی قپامق ایچون انشا ایدیلن ایلك سور ، ایرانیلر علیهنده تەرموپیل محاربەسندن صوکره سپارتلر ایله متفقلری طرفندن یاپلمش ایدی؛ دسپوت قسطنطین ایله طوماسك یاپدیردقلری اك صوك سوری مراد ثانی قالدیردی.

(٣) قالقوندیل، ٧، ص ١٠٨، دوقاسه علاوه ایدیلن وقایعنامه، ص١١٩، وفرانزه‌س ٢، ٩ .

(٤) هه‌رودوت ١، ص ١٤٥.

(٥) توسیدیت.

(٦) وه‌للیوس پاترکولوس، ٢.

(Dionyse Arysmnetes) معبدی نظر دقتی جالب ایدی، آخائی قومی بو معبدده ژوپیتەرك هەفائیستوس (Hephaistos) طرفندن یاپلمش اولان تصویرینی حاوی مقدس و اسرار انکیز چکمجەیه طاپینیر ایدی. اوریپیلوس بو چکمجەیی ایلیوندن کتیرمش ومراق ایدەرك آچمش اولدیغی ایچون عقلنی غائب ایتمکله جزادیده اولمشدی. بومقدس چکمجەنك دیونیس آریسمنەتەس معبدینـه کلمسی دیان معبدینـه قارشی کوستریلن حرمتسزلکدن دولایی برکاهنك حکمنه توفیقاً تو به مقامنده اهالینك ویردیکی انسان قربانلرینه نهایت بولدیردی. آخائیا حکومات متفقەسنك آله حامیسی پاللاس اولمقـله برابر دیان مذهبی اوراده دها زیاده تعمم ایتمشـدی. ذیانه تریقلاریا (Triclaria) لیماتیدەس (Limatidès) و حلیم لافریا (Laphria la débonnaire)ناملریله موسوم متعدد معبدلرده عبادت ایدیلیردی. لافریا معبدنده، فیل دیشندن و آلتوندن یاپلمش و آوجی البسـەسی کیدیرلمش هیکلنه هر سنه ـ اطرافی یشیل داللرله محاط بر آتشده دیری دیری یاقیلان ـ حیوانلردن قربان تقدیم ایدیلیردی. دیونیس معبدندەکی اسرارانکیز چکمجه ایله دیانه تقدیم ایدیلن برقربان قدر خارق العاده برشیءده سەرەس (Cérés) معبدی قربندەکی منبعك کاهنی ایدی. بو کاهنه امراض جسمانیه ایچون مراجعت ایدیلیر وصو اوزرنده یوزن بر آیینەنك سطح مجلاسی اوزرنده چشمەلر ونهرلر آلههی نایاده (Naïade) صوریلان سؤاللرك جوابلری اوقونور ایدی. پاتراس چارشیسنده هەرمەس (Hermès) و وەستا (Vesta) هیکللرینك کاهنی بلکه دها عجیب ایدی. بو کاهنه مراجعت ایتمك ایستین کیمسـه هیکللری توتسولر، تنویر ایلر، قولاقلری طیقـالی اولدیغی حالده چارشییه کیدر ، قولاقلرینی بردن بره آچـەرق ایلك ایشتدیکی کلمەدن کاهنك حکمنی استخراج ایدر ایدی (۱) . سەرەس معبدینك یرنده بو کون سنت آندره کلیسـاسی بولنور ؛ ینه بو نامدەکی مکتب اسـکی سیبەل (Cybèle) و آتیس (Atys) معبدی جوارندەدر . سەرەس منبعنك غیبدن خبر ویرمك خاصەسی اونودولمش اولمقـله برابر پاتراسلیلر شـمدی دخی سنت آندره یورطیسنده بو آیازمەیه کیدەرك ـ هردرده دوا عد ایدیلن ـ صوینه ندن ایچرلر (۲) . اسکی آت میدانەنك آثاری باقیدر (۳) . فقط تیاترو ایله اودەئونك ـ که آتنەدەکی

(۱) پوزانیاس، ۸.

(۲) پرزانیاس، برنجی فصل، سپون، ۲، ص ۱۰، بوکویل، ۳ ص ٥٠٤.

(۳) سپون، ۲ ص ۹.

ئەرودەس آتیکوس (Herodes Atticus) (١) تیاتروسی استثنا ایدیلیرسه بو نوع مبانیٔ یونانیەنك الك کوزلیدر ـ خرابەلری بیله کاملاً غائب اولمشدر.

سکزنجی عصر ابتداسنده اسلاو اقوامی مورەیه استیلا ایدەرك آفریقا عربلریله متفقاً پاتراسی محاصره ایلدکلری وقت ، حواریوندن سنت آندره (٢) ـ ضرورتك صوك درجەسنه دوشمش اولان هم جنسنه معاونت ایچون ـ بالذات مملکت اهالیسنك باشنه کچمش ایدی. بو اهالینك معجزه قبیلندن اولەرق خلاص بولمسنی خرستیانلغك سردفتر شهداسی اولان شوذاته عطف ایدن افسانه ، او وقتدن بری سنت آندرەیی شهرك حامیسی اولەرق کوستررر. شهره جوار بر طاغك تپەسنده انشا ایدلش و وقتیله پاناخاییقوس (Panachaïcos) تسمیه ایدلمش اولان پاتراس قلعەسی بیزانس ایمپراطورلغنك ایلك زمانلرنده یکی پاتراس نامیله آکیلیر و ممتنع التسخیر صاییلیردی [١٢] . قسطنطینیەنك فرنکلر طرفندن ضبطندن صوکره غالبلر بو ایمپراطورلغك ممالکنی آرەلرنده تقسیم ایتدکلری وقت پاتراس وندیکلیلرك حصەسنه دوشمش ایدی . دسپوت قسطنطین آنجق مراد ثانی زماننده پاتراسی وندیکلیلردن آلەرق بوموقع مهمك اشغالیله مورەده حکومتنی توسیع ایلدی . اون ایکی سنه اول قسطنطین محاصره ایلدیکی وقت بوشهر دولتك حمایەسی آلتنه کیرەرك سنوی برویرکی ویرمکی تکلیف ایتمشدی. مراد، سرایی ضابطانندن برینی قسطنطینه کوندرەرك بعدما پاتراس اراضیسنه تجاوز ایتمەمسنی تبلیغ ایتدی . قسطنطین سفیری قیمتدار هدیەلرله اقناع ایدەرك پاتراس اهالیسنك قلعەیی قاتالانلره تسلیم ایتمکه حاضر اولدقلری ایچون دسپوتلغنك اورتەسنده بولنان بو شهرك دشمن مشترکلری النه دوشمسنه ممانعت ایتمکله پادشاه قرداشنك منافعنه خدمت فکرنده اولدیغی جوابنی سلطان مراده ـ سفیرك واسطەسیله ـ تبلیغ ایتدیردی. معمافیه بر آززمان صوکره بری مراد، دیکری طورخان طرفندن کوندریلن ایکی سفیر پاتراس محاصرەسنك همان رفع ایدلمسی امرینی تأکید ایلدیلر. دسپوت، وقت قزانمق ایچون یکی بر حیلەیه مراجعتله الیله رؤساسندن برینی کوسترەرك: « بو آدم شمدی برادرم امیر سلطانك او امرینی تلقی

(١) پوزانیاس، ٧.

(٢) *And the glory of the day was ascribed to a phantom or a stranger, who fought in the foremost ranks under the character of S. Andrew the Apostle* ژیبون فصل ٥٣. ص ٤٧٣. تمثیل .

ایچون نزدینه کیده‌جکدر » جوابنی ویردی . بو صورتله تعیین ایدیلن آرخونت قسطنطینک مابینجیسی اولان ژورژ فرانزه‌س ایدی . فرانزه‌س ایله عائله‌سی ترکلر طرفندن پك فنا معامله‌لره هدف اولدقدن صوکره قورفوده برمناستره چکیله‌رك اوراده ـ رأی العین شاهد اولدیغی ـ وقایعك تاریخنی یازدی، بو مؤلفك ـ یالکز ترکلره متعلق وقایعدن بحث ایلدیکی زمان ذاتاً بتون بیزانس محررلرنده بولنان طرفگیرلکی استثنا ایدیلیرسه ـ یونانستان اموری حقنده‌کی روایاتی تمامیله صحیحدر. فرانزه‌س تاریخمزك بوقسمنك مختصراً نقلنده رهبریمز اوله‌جقدر.

فرانزه‌س ایله مارق پاله‌ئولوغ فی الحقیقه صدراعظم ابراهیم پاشا نزدینه کیتدیلر . صدراعظم کندیلرینی پادشاهه تقدیم ایتدی ؛ فقط مراد پاتراسك صوك حاکمنه اعاده‌سی ایچون یکیدن اصرار ایده‌رك سفیرلره ـ بوامری قسطنطینه تأکیده مأمور ـ بر ایلچی ترفیق ایلدی . بتون بو مخابره‌لر عثمانلی عسکرینك سلانیکی ضبطندن اول واقع اولمش ایدی. بو شهرك تسخیرندن صوکره، طورخان عسکریله تب اوزرینه یورودیکی وقت فرانزه‌س تکرار ترك قوماندانك نزدینه کوندریله‌رك افندیسنك تب وآتنه اوزرنده کی حقوقنی عرض ایلدی . بکلر بکی فرانزه‌سی غایت ملتفتانه قبول ایله اوغلنی تقدیم ایتدی واکر ایشك بوجهتنی بیلمش اولسه پادشاهك امری اولمقسزین باشلادیغی بر سفردن ـ کرك مسافرینك افندیسی اولان دسپوته قارشی حرمتندن، کرك فرانزه‌س ایله معارفهٔ قدیمه‌سی شرفندن دولایی ـ چکنمش اوله‌جغنه یمین ایلدی، طورخان مملکتنده قالمق ایچون مناسب بربهانه بولمغه‌ده جالشمش اوله‌جغنی تأمین ایلدکدن صوکره رجعت ایچون پك کچ قالنمش اولدیغنه تأسف ایده‌رك سوزینه ختام ویردی. فرانزه‌س بو تأميناته آلدانمامش اولدیغندن ینه اصرار ایلدی، فقط هیچ برشی استحصال ایده‌میه‌رك موره‌یه عودت ایتدی . فرانزه‌سك تعیین ایدلدیکی مأموریتلر یالکز بونلردن عبارت دکلدر . ایمپراطور یوانه‌س پاله‌ئولوغ ، وراثت سلطنت اصولنی مذاکره وتقویه ایتمك اوزره برادرلری تهٔودور ایله دیمتریوسی پای تختنه دعوت ایلدیکی زمان قسطنطین ـ ایمپراطورلغك بر پرنس صفتیله حقوقنی محافظه ایتمك املیله ـ فرانزه‌سی ـ دعواسنی مدافعه ایچون ـ مراد نزدینه کوندرمش ایدی؛ اوچ سنه صوکره‌ده دیمتریوس ترك عساکرینك حمایتیله قسطنطینیه‌یی محاصره ایدرکبی کوروندیکی وقت فرانزه‌س پادشاهك وایمپراطور یوانه‌سك سراینه وقسطنطینك برادری دیمتریوسك نزدینه کیده‌رك ـ قسطنطینك مدعیاتنی تهدید ایدن ـ یکی

تهلكه‌نك اوكنی آلمغه مأمور ایدلدی . مجارستان ایله صوك محاربه باشلامازدن اول دخی فرانزه‌س ینه وندیك آمیرالی لوره‌دانونك ، بیزانس ایمپراطورینك ، مجارستان قرالنك وپادشاهك نزدینه مأمور ایدلدی، فقط تشرین ثانی آینده قسطنطینیه‌یه واصل اولنجه مجارلرك وارنه‌ده مغلوبیتلری خبری اوزرینـه، میدان حربده باشی كسیلمش بولنان قرال ایله پادشـاه مظفر نزدنده متصور اولان مذاكرات بیهوده اولدی. بو صورتله، فرانزه‌سك پایدار اوله‌بیله‌جك بر صلح مذاكره‌سی ایچون صرف ایتـدیكی مسـاعی كاملاً ضایع اوله‌رق نه مرادی ، نه‌ده طورخانی ته‌بی ضبط ایله برزخی مروردن منع ایده‌بیلدی.

قوره‌نت حریقی پاتراسك تخریبی تعقیب ایلدی. عثمانلیلرك تقربنده اهالینك قسم اعظمی قاچدیلر. آره‌لرندن - یرلرنده قالمق احتیاطسزلغنده بولنان - درت بیكی اسیر اوله‌رق كور كورینه اعتمادلرینك جزاسنی بولدیلر. پاتراس قلعه‌سی مرادك قوماندەسی آلتنده بولنان یكی چریلره شدتله مقاومت ایتدی. بو عسكر سورلرك آلتنه لغم آچمغه باشلامشلردی ، فقط روملرك سیل كبی آقیتدقلری قاینار زفت كندیلرینی علی‌العجله رجعته مجبور ایلدی. تركلرك آچدیغی هر رخنه‌نك ارقه‌سـنده محافظلر یكی طابیه‌لر یاپیورلردی. نهایت طورخان مال غنایمی حاملاً اردوسـنك بقیه‌سیله واصل اولنجه مراد محاصره‌یی رفع ایده‌رك قسطنطین ایله برمعاهده عقدایلدی. بومعاهده موجبنجه بتون موره تركلره جزیه‌گذار اولدی (۱). مع مافیه بو سفر اثناسنده اهالیدن اسیر ایدیلن آلتمش‌بیك كشی كوله‌لكه كوتورلدی (۲). قسطنطین ایله برادری طوماس - سپارت وآخائیا دسپوتلری صفتیله - سربست براقیلان اسیرلرك فدیه‌لرینی ویرمكه ودیكر تبعه‌لرینك جزیه‌لرینی درحال تأدیه‌یه مجبور ایدلدیلر. بر آز وقت اول پادشاه - ایكی قدرغه‌لرینی اهل صلیب دونماسنه الحاقه جرأتلرندن‌دولایی جزاءً - راغوزه‌لیلرك سنوی ویركیلرینی بش یوز دوقه‌دن بیك دوقه‌یه چیقارمشیدی(۳).

ایرتسی سنه‌نك بهارنده (۱۴۷۷) مراد، ارناوودلقده حرب آچدی، فقط اون سكز آی صوكره مجار اردوسنی قارشـیلامق ایچون ارناوودلقدن چیقمغه مجبور

(۱) قالقوندیل، ۷ ص ۱۰۹ .

(۲) دوقاس، ۳۲، ص ۱۲۵ وتذییل ایدیلن وقایعنامه .

(۳) أنكل، راغوزه تاریخی، ص۱۷۱، كه‌بار، راغوزه تاریخی، ص، ۵۳۵، ۱۴۴۵ سنه‌سی .

اولمش وارناوودلق سفری یالکز بوهونیاد محاربه‌سندن طولایی انقطاعه اوغرامش اولدیغندن ـ تاریخمزك رشته‌سنی کسمه‌مك ایچون ـ وقایعك صیره‌سنی دکشدیره‌رك ارناوودلق سفرینی بوراده نقل ایده‌جکز .

مراد، اسکندر بکك عصیان‌ایتدیرمش اولدیغی ارناوودلری دائرۂ اطاعته ادخال ایله مشغول‌ایکن ولادیسلاسك وفاتنده قرال مملکتنك نائب حکومتی (Lieutenant général) نصب ایدلمش اولان هونیاد مجارستانك میدانه چیقاره‌بیلمش اولدیغی اردولرك اك کوزلنی طوپلادی . بو اردو یکرمی درت بیکدن زیاده نفردن مرکب اولوب آره‌لرنده ـ هونیادك دراقول یرینه افلاق وویوده‌سی تعیین ایلدیکی ـ دان قومانداسی آلتنده سکز بیك اولاخ ایله آلمانیادن وبوهمیادن کلمش ایکی بیك تفنکچی وار ایدی. هونیاد، ترایان کوپریسی قربندن طونه‌یی کچه‌رك ـ صربیه دسپوتنك پادشاه ایله معاهده‌سنه صادق قالوب‌ده کندیسنه التحاق ایتمدیکی ایچون ـ صربستانه استیلا ایلدی. مراد، بویکی هجومدن خبردار اولنجه اردوسیله ـ تهدید التنده بولنان ـ حدوده طوغری اوچدی واسکی عسکرلرینی برمقدار یکی دوشیرمه ایله تزیید ایلدکدن صوکره دشمنی آرامغه کیتدی . هونیاد ، ۱۴۴۸ تشرین اولنك اواسطنه طوغری قوصوه صحراسنده (قره طاووق میدانی) ـ اللی طقوز سنه مقدم مراد اولك میشه‌ل قوبیلوویچ الیله محروم حیات ایدلدیکی محلده (۲)ـ سپر آلمش ایدی. اللی بیك کشیدن مرکب اولان عثمانلی اردوسنك، قوصوه صحراسنك اورته‌سندن جریان ایدن ستینیچا نهرینی کچمسی اوچ کون سوردی (۳). هونیاد، اسکندر بکك کوندره‌جکی ارناوود عساکر معاونه‌سی استحکاملرینك آرقه‌سنده بکلیه‌جك یرده ، اردوکاهنی براقه‌رق برود قریه‌سی قربندن ستینیچایی کچدی ودشمنه‌طوغری کیده‌رك ابتدا هجوم ایلدی. بر اختیار صرب قاریسی ـ عثمانلیلرك نهری اوچ کونده کچه‌بیلدکلرینی ، هونیاد ایچون ایسه برکون کفایت ایتدیکنی سویلیه‌رك ـ سوء تفأل (۴) ایله هونیادك

(۱) توروچ، جلد ٤، فصل ٤٦، بونفینیوسه نظراً ۳، ۷ ، ص ٤٧٠. اردونك بر قسمی موراوا آیاغی ملتقاسنك یوقاریسنده قوبی قربندن طونه‌یی کچمشدر .

(۲) قانوناده توروچ، ۱۳، ص ٦١٣. شواندنه‌رده اپرانیچ ۲۰، ص ۵۷ .

(۳) قالقوندیله نظراً یالکز ۱۵٫۰۰۰ کشی ایسه‌ده برمستنسخ خطاسیدر، زیرا توروچ، نه‌آس بوعددی ۲۰۰٫۰۰۰ رقمنه چیقاررلر. قانونایه مراجعت ۱۳، ص ٦١٠ .

(٤) بونیفینیوس، ۳، کتاب سابع ص ٤٧١ .

مغلوب اوله‌جغنی اولدن کندیسنه خبر ویردی (۲). محاربه باشلامزدن اول مراد، خرستیان اردوکاهنه سکز سفیر کوندره‌رك یکی بر معاهده عقدینی تکلیف ایلدی؛ فقط هونیاد سفیرلری دیکلمك ایستمدیکندن ایکی طرفدن محاربه حاضرلقلری باشلادی.

۱۴۴۸ تشرین اولنك اون یدنجی کوننده برکون اول ایکی اردو ایرتسی کونك ابتداسنده محاربه‌یه کیریشمك اوزره موقع آلدیلر، ترك نظامی معتاد اوزره ایدی: صاغ جناحده روم ایلی بکلر بکنك قومانداسنده اوروپا عسکرلری، صول جناحده اناطولی بکلربکنك قوماندانسنده آسیا عسکرلری، وسطده، برخندق، صوکره دوه‌لر، اك صوکره یره صاپلانمش قالقانلرندن مرکب اوچ قاتلی خط مدافعه‌نك آرقه‌سنده یکیچریلر. مجارلرله سجاایالیلر مجار اردوسنك صاغ جناحنی تشکیل ایدیورلردی؛ صول جناحده المانیا، بوهمیا وترانسیلوانیا تفنکجیلرینك اورته‌سنده اولاخ عساکر معاونه‌سی محاربه‌ایدیورلردی. فقط اوکون انجق برقاچ مبارزه‌ایله خفیف سلاحلی عسکرلر آره‌سنده برقاچ مصادمه اولدی؛ بتون خط اوزرنده حرب عمومی انجق ایرتسی کون وقت ظهره دوغری باشلادی (۱). هونیاد اردوسنی اوتوزسکز مختلف قوله دیزدی؛ مراد، عسکرینی عظیم کتله‌لر حالنده ایلریلتدی، فقط ابتدا موفقیت امید ایتدیکی کبی اولمادی، چونکه دشمنلری زره ایله محفوظ اولدیغندن قلیج ایشلمیوردی. مجارلرله ترکلر کونك نهایتنه قدر مساوی بر شجاعتله، فقط هیچ برطرف ایچون فائده‌سی اولمقسزین حرب ایتدیلر. هونیاد، عثمانلی اردوسنك کیجه‌دن بالاستفاده رجعت ایده‌جکنی سویلیه‌رك تفاخر ایتمشدی. امنیه‌سنك بوشه چیقدیغنی کورنجه مجلسنی تکرار طوپلادی. بوراده چوقدن بری مجار اردولرنده خدمت ایدن بر ترك فراریسی - که ساوه‌جی اوغلی داوددر - کیجه‌دن استفاده ایله دشمن اوزرینه بغتةً هجوم فکرنده بولندی. اونك فکرینه تبعیت ایدلدی، فقط تشبث تماميله عقیم قالدی. یکیچریلر همان سلاحه داوراندقلرندن هجومی دفع ایتدیلر. مجار اردوسی تونجدن برسوره تصادف ایتمش کبی منکسر اولدی. کون طوغدیغی وقت (۱۸ تشرین اول ۱۴۴۸) محاربه ایکی اردونك بتون خطلری اوزرنده تکرار باشلادی. مرادك صول جناحیله حرب ایتمکده اولان هونیادك صاغ جناحنی طورخانك قوماندەسنده‌کی آوروپا

(۲) عثمانلیلر ایچون حسن تفأل. (مترجم).

(۱) توروچ بونیفینیوس.

عسکری چویردی، فقط مجارلر عددجه کندیلرینه فائق بر دشمنله محاط اولدقلری حالده مظفریتی شبهه‌ده براقه‌جق صورتده جنکلشمه‌ده‌لر ایکن اولاخلرك خیانتی بو قانلی کونك نتیجه‌سنی تعیین ایلدی. ملحمه‌نك اورته‌سنده افلاق وویوده‌سی خیانتنی بازارلق اتمك ایچـون مراد نزدینه بر قاچ ضابط کوندردی. بونلر صدرعظم خلیل پاشا واسطه‌سیله شرطلرینی سویلشمش اولدقلرندن اولاخ عسکرلری عثمانلیلر طرفنه کچدی . آرتق اوکدن و آرقـه‌دن هجومه اوغرامش اولان مجـارلر ایچون هر درلو مدافعـه غیر قابل ایدی ؛ بونکله برابر منتظماً رجعت ایده‌رك استحکاملرینك آرقه‌سنه کیره‌بیلدیلر. آقشامه دوغری هونیاد متعدد ضابطلرینی طوپلادی، آلمانلرله طوپجیلره مراد ایله یکیچریلرك بولندقلری محلك قارشیسـنه کیتملرینی امر ایده‌رك اونلرك حرکتلرندن بالاستفاده کیزلیجه اردوکاهدن چیقدی . ایرتسی کون (۱۹ تشرین اول) ترکلر آرابه‌لردن و طوپلردن متشـکل سدلر اوزرینه هجوم ایلدیلر. آلمانلرله بو همیالیلر سدلری قهرمانانه شجاعتله مدافعه ایتـدیلر ؛ فقط قوماندانلری کندیلرینی براقمش اولدیغندن طاغلمغه مجبور اولدیلر، پك آزی فرار ایله قورتلدی. هونیاد اردوسندن اون یدی بیك کشی میدان حربده قالدی ؛ مجار اصیلزاده‌لرینك اك کزیده‌لری بونلر آره‌سنده ایدی. شو قدرکه مرادك مظفریتی بهالی اولدی. اوچ کون سورن بو محاربهٔ مشهوره‌ده قرق بیك ترك (۲) تلف اولدی (۳) . قوصوه صحراسی وجود بشر اعضاسنك آرتق نه شکلی، نه‌اسمی قالمامش پارچه‌لرندن متشکل مهیب برنظره ابراز ایدییور ایدی، موتالرك جسدلری سیتینچا نهرینی طاشیردی (۱).

---

(۱) قالقوندیلك *Optimi et fortissimi Tannonum* سوزنی مجار أنکل آلمان و بو همیالی دیه ترجه ایدر.

(۲) قالقوندیله نظراً ۴۰,۰۰۰ یرینه بالکز ۴,۰۰۰ ایدی انکلك مجارستان تاریخنه‌ده، مراجعت. بونیفینوسه نظراً مراد قوره‌نتلیلره بر مکتوبنده تلف اولان مجارلرك عددینی سکز بیك کوسترمشدر. انکل، مرادك کندی طرفنه کچن آلتی بیك اولاخی قتل عام ایتدیردیکنی، دیکرلرینك حیاتنی‌ده آنجق بر ویرکی تأدیه ایتمك و اردوسنه هر سنه یدی بیك نفر عسـکر ویرمك وعدی اوزرینه باغشلامش اولدیغی سویلین مؤلف موثوقك کیم اولدیغنی بیلدیرمیور (۳، ص ۱۴۰) .

(۳) ۱۷ ، ۱۸ و ۱۹ تشرین اول ۱۴۴۸ .

(٤) بونیفینوس ، ۳ ، کتاب ۸ ، ص ٤٧٤ . *Quale Schitniza fluminis accolœ diu ejus piscibus abestinuere* .

هونیاد، اصدقاسندن برقاچ کشی رفاقتنده اولدیغی حالده ـ وارنه محاربه‌سندن صوکره دراقولك مملکتندن مروری اثناسنده کندیسنه مساعد اولان شرفه مساوی بر شرفله ـ او وقت دشمنی بولنان افلاق دسپوتی ژورژك مملکتندن چكه‌رك مجارستانه قاچمغه موفق اولدی. وارنه‌وقوصوه هزیمتلری هونیادك ترانسیلوانیاده، افلاقده‌وبالقانك ایکی‌طرفنده‌کی مملکتلرده مظفریتلریله قزانمش اولدیغی شرفی‌قرا کلقده براقدی. اقبال ماضیسنك کندیسنه ویرمش اولدیغی اعتماد نفسی ـ که جرأت درجه‌سنه وارییوردی ـ بو صوك فلاکتلرینه هیچ اولمازسه قسماً سبب اولمش ایدی. قوصوه‌ده اسکندر بکك آرناوودلقدن کتیره‌جکی معاونلری بکلمش اولسه محاربه‌یی قزانه‌جغی شبهه‌سز ایدی.

مراد، بوزمانه قدر هر ایشنده موفق اولمشدی ؛ فقط صوك سنه‌لرنده او وقته قدر طانیدیغی دشمنلرینك اك مدهشی اولان بر دشمن بولدی. بو، هونیادك معاصری و رقیبی مشهور اسکندر بك ایدی. بحق مشهور اولان بو آدم عثمانلیلره قارشی محاربه‌لریله عداوتندن و حریتی ایچون وقف حیات ایتمش اولدیغی مملکتنی قهرمانانه مدافعه‌سندن دولایی تاریخده اسمی بیوکدر (١). بز اسکندر بکی ـ مراد ثانینك اواخر حکومتنی واوغلی وخلفی محمد ثانینك سلطنتنك نصفنی اشغال ایدن و یکرمی بش سنه امتداد ایدن بوپارلاق محاربه حیاتنده تقدیرایله تعقیب ایتمکدن کندیمزی آله‌میه‌جغز. اصل نامی ژورژ قاستریوتا اولان اسکندر بك ـ بتون یونانستان دسپوتلری کبی غالبه عرض اطاعت ایتمش اولان ـ ئه‌ماتیا (٢) (Emathia) بکی ژان قاستریوتانك اوغلی ایدی. ژان قاستریوتا ، سلطان مرادك ایلك دفعه اپیر قطعه‌سنه داخل اولدیغی زمان (٣) یالکز سنوی برویرکی دکل، درت اوغلنی‌ده رهن مقامنده ویرمکه مجبور اولمش ایدی. اوچی چوجق ایکن وفات ایتدیلر؛ اك کوچکی اولان ژورژ قاستریوتا کوزل سیماسی، متین طبیعتی، نادر بولنور ذکاسیله پادشاهك خوشنه کیتدیکندن مراد، اسکندر بکی سنت ایتدیره‌رك دین اسلامده بیوتدی. ژورژ قاستریوتا اون سکز یاشنه کلنجه کندیسنه بر سنجاق ویرلدی [١٥]. متعدد سفرلرده ومبارزه‌لرده اظهار ایتمش اولدیغی شجاعتی وقوت بدنیه‌سی پادشاهك پك زیاده توجهنی جلب ایده‌رك اسکندر بك لقبنك ویرلمسنه سبب اولدی. بو لقب

(١) بوسوزلری ایلریده بالذات مورخ محاکمه ایتمش اوله‌جقدر. (مترجم)

(٢) الیوم مغله سنجاغی.

(٣) سیزموندینك دیدیکی کبی (١٠، ص ١٩٠) ١٤١٣ دکل، ١٤٢٣ ده.

کندیسنه یالکز - اوکا اون سکز یاشنده ایکن اسکندر کبیر کبی جهانکیرلکی آرزو ایتدیرن - افکار شجیعانه و متشبثانه‌سندن دولایی دکل، ماکدونیالیلره آسیایی فتح ایتدیرن فالانقسلرك (١) منشأی اولان اپیره منسوبیتی سببیله ویرلمش ایدی. خارق العاده تصویراتیله اوزمانك بیوك حادثه‌لرینه وبیوك اسملرینه بر رنك شاعرانه ویرن بو روایت اسکندر بکك والده‌سنك حامل ایکن کورمش اولدیغی عجیب بر رؤیایی نقل ایدر. اسکندر کبیرك والده‌سی اولیمپیاس رؤیاسنده بر دراغون (٢) ایله هم فراش اولدیغی ، زاما موقعنده آنیباله غلبه ایدن آفریقالی سیپیونك یتاغنه بر ییلان کیردیکی کبی صربیه پرنسسی وویزاوا (Woïzava) بو مشهور مثاللردن آشاغی قالمامشدر. بو پرنسس رؤیاسنده بر ییلان طوغورمش، ییلانك باشی ترکیه‌یی یوتمش، وجودی آدریاتیك دکزینك طالغه‌لرینی غضوبانه دوکمش ایدی (٣) . اسکندر بکك مورخلرینك - اسکندر کبیر، جنکیز خان و تیمور حقنده‌کی تخیلاته مشابه - بو خیاللری ، اسکندر بك طوغمازدن چوق زمان اول آلنمش اولان یرلری اصلسز اوله‌رق اوکا ضبط ایتدیرملرندن زیاده قابل عفودر [١٦] . بو مورخلر، اسکندر بکك آوروپا صحنهٔ سیاستنده ایلك کورندیکی زمان اجرا ایتمش اولدیغی خیانت ومظالمی بیله مدح ایتمکه قدر وارورلر. ژورژ قاستریوتا، ترکلرك مکتب معرفتنده اکتساب ایتمش اولدیغی استعداد ومعلومات عسکریه‌سنی ینه اونلرك علیهنده - پادشاهدن وعثمانلی اردوسنك قدرشناسلغندن استحصال ایتمش اولدیغی - اسکندر بك اسمیله صرف ایلدی . ژان قاستریوتا وفات ایلدیکی زمان مراد، کنج پرنسه پدرندن وبرادرلرندن کندیسنه قالان حق میراثی ویرمه‌مشدی . مراد ثه‌ماتیایه بر والی نصب و اسکندر بکی دائما حرب ایله مشغول ایتمکه دقت ایلمش ایدی. بو حقسزلق کنج پرنسه پك زیاده تأثیر ایتدی، اسکندر بك دها - مجارلرك بیوك سفر دیدکلری - محاربه‌یه کیتدیکی زمان بومایهٔ کین قلبنده کیزلیجه موجود ایدی. نیش صحراسنده‌کی سفر اثناسنده ترکلرك اجرا و غائب ایتدکلری ایلك محاربه‌دن صوکره یکرمی طقوز یاشنده بولنان ژورژ قاستریوتا - طقوز یاشنده ایکن سنجاغنه صداقت ایچون یمین ایلدیکی واون طقوز یاشنده ایکن برلوا بکی پایه‌سنی آلدیغی - عثمانلی اردوسندن

(١) اسکی ماکدونیالیلرك مزراقلی آلایلری

(٢) قرتال قنادلی، آرسلان پنجه‌لی، ییلان قویروقلی بر حیوان موهوم.

(٣) بارله‌تیوس، ١ .

فرار ایلدی . فقط عزیمتندن اول مرادك رئیس افندیسـنك (١) بوغازینه پتاغان دایادی، قرویا ، نام دیکرله آق حصار [١٧] قلعه‌سنی و بوکا تابع بتون مملکتی ـ پادشاه نامنه اداره ایده‌جك اولان ـ اسکندر بکه تسـلیم ایتمسنی متضمن اوله‌رق والی‌یه خطاباً برامرنامه تنظیم وامضا ایتدیردی. مهر باصلدیغنی متعاقب اسکندر بك ـ رئیس افندینك امضاسیله آنجق تأخیر ایده‌بیلدیکی ـ تهدیدینی ده اجرا ایتدی؛ رئیس افندی یکی اپیر بکنك پتاغانی آلتنده تسلیم روح ایتدی. اسکندر بك، کندی کبی مسـلمان و بالاخره خرستیان اولان یکنی حمزه ایله (٢) فراره موفق اولدی. (١٠ تشرین ثانی ١٤٤٣)

اسکندر بك ، تربیه‌سنی و استعداد عسکریسنی ولی نعمتی اولان پادشاهه مدیون ایدی ؛ دعواسنك حقلی اولمسی کندیسـندن غصب ایدیلن میراثی استرداد ایچون ارتکاب ایلدیکی نانکورلکه و عاصیلکه حق ویرمزسـه‌ده هیچ اولمازسه معذور کوستر (٣) . قاستریوتا، عثمانلی اردوسندن قاچدیغندن یدی کون صوکره ـ اثنای فرارنده طوپلامش اولدیغی ـ اوچ یوز طرفداری ایله‌برلکده دربهٔ بالایه (٤)، یعنی درینا نهری و آطه‌لر دکیزی ساحلنه موازی بر خط اوزرنده امتداد ایدن طاغلرك آره‌سنه واصل اولدی. بوصارپ وصعب‌المرور طاغلر شمالی آرناوودلغك (روماییلرك ایلیریاسی)حدودینی تشکیل ایده‌رك اتکلرنده اعوجاجلر یاپان درینا نهری کنارینه قدر اینر. قاستریوتا اوچ یوز فراریسیله بونلره‌التحاق‌ایدن بر اوقدر دره طاغلیلرینی اوراده بر اورمان ایچـنده براقه‌رق قرویایی تملك ایله قپولرینی کندیلرینه آچنجه‌یه قدر بکلملرینی امر ایلدی. قاستریوتانك حیله‌سی موفقیت ویردی ؛ رئیس افندینك امضاسنی حاوی اولان وکیمسه ایچون باعث اشتباه اولمیان امر اوزرینه والی شهرك آناختارلرینی‌کندیسنه تسلیم ایلدی. کیجه‌لین، قاستریوتا دره اورمانی ایچنده براقمش اولدیغی آلتی یوز کشی‌یی شهره ادخال ایتـدی . اوبقویه دالمش اولان ترکلر اپیر

(١) رئیس الکتاب. (مترجم)

(٢) بارله‌تیوس ایله اوکا مراجعت‌ایدن مؤلفلرك کافه‌سی آمه‌زا دیرلر. عثمانلی مورخلرینك قرویانك فاتحی دیه کوستردکلری بودر.

(٣) مورخك، اسکندر بکك دعواسنده حق و حرکتنده معذرت کوسترمسی اثر تصحب عد اولنور . (مترجم)

(٤) روم‌ایلی، حاجی قالفه. پوکویله‌ده مراجعت. ٢، ص ٨٨٢ واوندن صوکره‌کیلر.

حریتی نامنه بوغازلاندیلر (۱) . قاستریوتانك حمایه‌سنه التجا ایدن یالکز بر قاچی، اسلامیتدن چیقمق تکلیفنی رد ایتمکله برابر حیاتلرینی قورتاردیلر. قرویا محافظلرینك قتل عام ایدلمسی شهره تابع جوار کویلرده‌کی عثمانلیلرك افناسنه اشارت اولدی (۲). بو قطعهٔ عجیبه‌نك مرکزی اولان قرویانك وسائط مدافعه اوله‌رق بیوك جبخانه‌لری، قالین دیوارلری، بر قیا اوزرنده‌کی موقعی، اطرافنی محیط صارپ بوغاز وطاغلری وار ایدی. اسکندر بك – هر تپه‌سی بر میدان حرب اوله‌جق اولان – بو موقعده نفسنه اعتماد ایده‌رك دشمن اردوسنه منتظر اولدی. دره‌یی توموروسدن (۳) آییران و ماکدونیادن ایپره کیدر یول اوزرنده بولنان دربنده ایکی بیك آدم یرلشدیردی (٤)، کندیسی‌ده درهٔ زیره، یعنی بو عظیم سلسلهٔ جبالك قسم شمالیسنه، صوکره قرویایه کیده‌رك اوراده اللرنده ایپر شهرلری بولنان بتون اقرباسنی، تکمیل مملکتی عثمانلیلرك ربقه‌سندن قورتارمق ایچون استحضار ایدیله‌جك وسائطه دائر بر مشاوره‌یه دعوت ایلدی. همشیره‌لرینك اوغللری اولان یکنلریله، انشته‌لری بو مجلسه کلمکه مسارعت کوستردیلر، قاستریوتانك بایراغی آلتنده محاربه ایتمك ایچون هر طرفدن مکملاً مسلح اون ایکی بیکدن زیاده عسکر قوشدی. اسکندر بکك باشلیجه معاونلری یکنی حمزه ایله موسه‌س غوله‌نتو (Moses Golento) ایدی. قاستریوتا بونلرله ترکلرك ایپرده هنوز مالك بولندقلری شهرلری ضبط ایتمکه قرار ویردی. موسس اوچ بیك کشی ایله کوچك، فقط بر طاغك تپه‌سنده‌کی موقعندندولایی ممتنع التسخیر بر شهر اولان په‌تره‌للا (٥) اوکنه کیتدی. محافظلر عاصی بر مملکتك اورته‌سنده دشمنلرله محاط اولدیغندن موسسك تکلیف ایلدیکی تسلیم شرطنی قبول ایله حدوده قدر رجعت ایلدیلر. قاستریوتا بونلری متعدد محافظاره تودیع ایله کندیلرینه ارزاق،

(۱) بارله‌تیوس، ٦. *Libertas in omnium erat ore, libertatis nomen undique resonabat.* (متنده‌کی عباره‌نك اصلی)

(۲) کذلك، ورق ۱۲. *Prœsidia Turcorum, quœ inventa fuerunt, omnia ad internectionem cœsa.* (متنك اصلی)

(۳) بارله‌تیوس، توموروسی موره‌اوس تسمیه ایدرکه بوده موروس اولمش اوله‌بیلیر. بوکا to حرف تعریفی علاوه‌سیله توموروس (Tomoreus) وصوکره توموروس (Tomoros) اولمشدر.

(٤) بارله‌تیوس، کتاب ۲، ورق ۱۲.

(٥) بارله‌تیوس، کتاب ۱، ۱٤. په‌تره‌للایی نه په‌ترالبا ایله، نه‌ده دراجك بوقاریسنده‌کی په‌ترا آد سن نیقولااوم (Petra ad St. Nicolaum) لیمانیله قاریشدیرماق لازم کلیر.

آتلر وهردرلو لوازم‌ویردی. بوایی معامله، اپیرده‌کی دیکر مواقع مستحکمه‌محافظلرینی‌ده چابوق اطاعته‌تشویق‌ایلدی. بتون‌قطعه‌یه اسمنی‌ویرن‌ئه‌ماتوس (Æmathus) نهری اوزرنده پەتره‌للا ایله قرویادن مساوی بر مسافه‌ده کائن پەترالبا (۱)، پەترالبادن یکرمی بش بیك وقرویادن بش بیك آدیم مسافه‌ده برطاغ اوزرنده مستحکم بر شهر اولان سته‌لوسیا (Stelusia) (۲) مقاومتسز تسلیم اولدیلر. بو صورتله، سفه‌تیغراد (Sfetigrad) مستثنی اولمق اوزره اپیرده بتون مواقع مستحکمه اوتوز کوندن آز بر مدت ظرفنده اسکندر بکك حکمی آلتنه کیرمش اولدی. اسکندر بك مهارت و اقتداریله پدرینك ملك موروثنی تکرار ضبط ایلدکدن صوکره قرویایه کیره‌رك هونیادك سلاتنیچا محاربه‌سندن صوکره بالقان دربندلرندن تراکیایه داخل اولدیغی کون (۲۵ کانون‌اول ۱٤٤۳) یکنی حمزه‌یی تعمید ایتدیردی.

اسکندر بك دائما فعال واحتیاطلی اولدیغندن درحال جوارده‌کی بتون خرستیان بکلرینی قرویا ایله اشقودره‌یه مساوی برمسافه‌ده وآدریاتیك دکیزی ساحلنده برلیمان اولان آله‌سیو (لیسوس) شهرنده اجتماعه دعوت ایلدی. بو مجلسده وویسا (آوس Aous) نهرندن آرتا (آمبراسیوس سینوس Ambracius Sinus) کورفزینه قدر جنوبی آرناوودلغه حاکم اولان (۳) آریانیته‌س توپیا (Arrianites Thopia) نظر دقتی جلب ایدیوردی. محمد اول زماننده، توپیا مملکتی شجیعانه مدافعه ایده‌رك بر شرف محق اکتساب ایتمش و بالاخره مراد ثانی آناطولیده عاصی قره‌مان بکنی تأدیب ایله مشغول اولدیغی صیره‌ده متفق واسکندر بکك پدری ژان‌قاستریوتا ایله برابر اپیروارکری (ارگیروپولیس) آرناوودلرینی عصیان ایتدیره‌رك متعدد چته‌لرك باشنده ترك اهالی آره‌سنه دهشت القا ایتمش ایدی. طورخان دره‌بانك قوماندەسی آلتنده ارکری‌یی محاصره ایدن آرناوودلری باصه‌رق عصیانی پك چوق مشکلات ایله تسکین ایده‌بیلمشدی؛ فقط آرناوودلرك رئیسلرینی اسیر ایده‌رك بیکدن زیاده‌سنی قلیجدن کچیرمش اولدیغی ایچون بو جسور طاغلیلری - بیهوده قورتلمغه تشبث ایلدکاری - ربقهٔ عثمانی آلتنه یکیدن کیرمکه مجبور ایتدی (٤). آریانیته‌س

(۱) پەترالبا ترکجه‌ده آرناوود بلغرادیدر.

(۲) سته‌لوسیوم (Stellusium)، پوکویلده ستاللاسی (Stallasi)، دبرهٔ زیرده قدیم آنه‌آ (Ænea) اولمسی محتملدر.

(۳) بوحاکملرك عنوانی قومنه‌ن (Comnène) ایدی.

(٤) قالقوندیل، ٥، ص ۷۹.

و ـ اوغللریله برلکده دراچه قدر (ئەپیدامنوس Epidamnus) شمالی آرناوودلغه حاکم اولان ـ برادری آندرەآ توپیا دخی اسکندر بکك نزدینه کیتمش ایدی . بو اپیر بکلرینك جدی اولان قارلو توپیا ـ ژان قاستریوتانك اپیری ضبطی صیره‌سنده ـ قرویا ایله پترالبابی (١) تأسیس ایتمشیدی . وسعتندن زیاده لطافتی اولان اراضیسی قرویا ایله آلەسیو آرەسنده بولنان ژورژ سترەجیوس بالش (Gorge Strezius Balsch) [١٩] دخی اسکندر بکك دعوتنه اجابت ایلدی . ایکی قضاده اسملری زمانمزه قدر موجود اولان [٢٠] موساکی [موزاکیه] و دوقەکین عائله‌لرینك رئیسلری ، دانیا قلعه‌سی حاکمی لوقاس زاخاریاس ، دریواستو (Drivasto) بکی مسعود و کثیرالاحفاد پیەر اسپان (Pierre Span) ایله ـ اوغللری رفاقتنده اولدیغی حالده کلن ـ قرەطاغ بکی اتیەن چرنوویچی (Czernovicth) ده اونوده‌مایز. بوبکلرك جمله‌سی اسکندربکی کندیلرینه رئیس انتخاب ایتدیلر. بوعنوان ایله سنوی بر ویرکی ویرمکی ایلك تکلیف ایدن آریانیتەس توپیا اولدی ، دیکرلری اوکا تبعیت ایلدیلر ، اوصورتله‌که اسکندر بکك وارداتی ایکی یوز بیك دوقەدن زیاده‌یه واردی. دراجك یوقاریسنده ساحلده وسەلیتا (Selita) طاغی ایله سن نیقولا (قدیم پترا) آرەسنده سەزارك روما اعیانتی محاصره ایلدیکی موقعده کائن قامپوپەسکوپی (Campupescupi) طوز معدنلرندن آلدیغی مبالغ عظیمه بو حسابده داخل دکلدی [٢١] .

بو بکلرك عسکرلری اسکندر بکك عسکریله برلشنجه اوچ بیك سواری ویدی بیك پیاده‌دن (٢) مرکب بر اردو تشکل ایلدی . اسکندر بك بونلرله قرویادن سکسان بیك آدیم مسافه‌ده واقع دبرهٔ زیره (٣) عزیمتله اردو قوردی ، معیتنده قرق بیك کشی اولدیغی حالده ایلریله‌مکده اولان علی پاشا ایله محاربه‌یه منتظر اولدی . اسکندر بك اون بش بیك عسکریله عثمانلی اردوسنه قارشی کلمکه تشبث ایدییوردی (١٤٤٣) . قرویایه ایصال ایدن دربندلری مدافعه ایتمیەرك بونلری دشمنك ـ اطرافده بردائره تشکیل ایدن سلسلهٔ جبالك اورته‌سنده‌کی ـ برنوع حوضه داخلنه کیردیکی وقت قپادی. اسکندر بکك صارپ قیالر اوزرنده بولنان عسکری ـ طاغك یاریسنه قدر چیقارمش اولدیغی طوپلرله ـ آشاغیدن کچن هرشیئی طوپه

(١) بارله‌تیوس، ١٥ و ٢٣ .
(٢) بارله‌تیوس، ٢٧ .
(٣) کذلك، ٣٩ .

طوتدقلرندن بو ترتیب اسکندر بك ایچون پك فائده‌لی ایدی . بارله‌تیوس ، یکرمی ایکی بیك ترکك بو ایلك مصادمه‌ده تلف اولدیغنی، ایکی بیك کشینك یکرمی درت سنجاق ایله برابر (١) آرناوودلرك النه دوشدکلرینی و آرناوودلرك یالکز یوز کشی غائب ایتدکلرینی روایت ایدر ؛ فقط بونلر اسکندر بکه اسناد ایدیلن اوزون نطقلر [٢٢] کبی مورخك اختراعاتی میاننه ادخال ایدلمسی لازم کلن مبالغه‌لردر.

مجارستان سفری و مرادك سلطنتدن فراغتی اپیر بکنك بر مدت نفس آلمسنه سبب اولدی . فقط حرب آز مدت صوکره ینه باشلادی ؛ اسکندر بك فیروز پاشا ایله مصطفی پاشایه بربرینی متعاقباً غلبه ایده‌رك بونلری اپیردن اخراج ایلدکدن صوکره سلاحنی ـ مقتولاً وفات ایدن دانیا بکنك اراضیسنی ضبط ایتمش اولان ـ وندیکلیلر علیهنه چویردی. سه‌به‌نیقو شهرندن دانیه‌ل ژوریچ (Juritch) قوماندهسی آلتنده‌کی وندیك اردوسنی تماماً مغلوب ایتمش اولمقله برابر دانیا قلعه‌سنی بیهوده محاصره ایده‌رك رجعته مجبور اولدی . اسکندرك یکنی حمزه دانیا محاصره‌سنه شدتله دوام ایتمکده ایکن بوسنه دوقه‌سی و وندیکلیلرك متفق اتیه‌ن هرسه‌ك (Hersek) [٢٣] دریواستو جوارینی تخریب ایلدی . فقط مصطفانك قوماندهسی آلتنده یکی بر ترك اردوسنك تقربی اوزرینه اپیر پرنسی، دانیایی وندیکلیلره ترك ایده‌رك اونلره مصالحه‌یه مجبور اولدی (٢) . مصطفی تماماً مغلوب اوله‌رق میدان حربده اون بیك کشی براقدی ؛ یالکز یتمش ایکی ترك ایله اون بش علم، غالبك النه دوشدی ؛ فقط بونلرك آره‌سنده بالذات مصطفی ایله دیکر اون متمیز ترك وار ایدی. پادشاه بونلری یکرمی بش بیك دوقه مقابلنده قورتاردی. مراد، بوتکرر ایدن هزیمتلرك انتقامنی آلمق ایستدیکندن یوز بیك کشیدن (٣) مرکب اردوسیله بالذات یوله چیقه‌رق سفه‌تیغراد و قروپایی فتح ایتمکه یورودی . ١٤ مایس ١٤٤٩ ده [٢٤] ، دبرهٔ بالاده قروپانك شرقنده کائن [٢٥] سفه‌تیغراد سورلری اوکنده بولنه‌رق دبره سنجاغی مرکزی اولان دبره‌نك محاصره‌سنی ترتیب ایلدی. نه ـ محاصرلری متصل صارصان و بر مبارزه‌ده فیروز پاشایی کندی الیله اولدیرمش اولان ـ اسکندر بکك قهرمانلغی ، نه‌ده ـ خلقك اعتقاد باطلنی ازاله ایچون، درونده برکوپك لاشه‌سی دوشن وشهرده برعدددن

(١) بارله‌تیوس، ٣٢ .

(٢) کذلك، ٦، ٦١ .

(٣) بارله‌تیوس، ٦٧. سیسموندی. ایتالیا جمهورلری کتابنده ١٠، ص ١٩٩، مرادك تکمیل قواسی ٤٠,٠٠٠ سواریدن عبارت اولدیغنی ادعا ایدر.

عبارت اولان قویونك صویندن برنجی اوله‌رق ایچن (١) ـ دبره قوماندانی پارلاتك مثالی، خلاصه هیچ برشی بو ایکی قلعه‌یی قورتاره‌مدی. محافظلر، تسلیم شرائطنه توفیقاً چکیلیرلر ایکن (بارله‌تیوسه و اوندن استنساخ ایدن مورخاره ایناتمق لازم کلیرسه ٢) شهزاده محمد، قاردینال ژولیه‌نك بی‌چاره ولادیسلاسه قبول ایتدیردیکی: «هیچ کیمسه، دین آخرده بولنان کیمسه‌یه ویرلمش اولان سوزی طوتمغه مجبور دکلدر» مطالعه‌سنی درمیان ایده‌رك معاهده‌نامه‌نك اجرای حکمنه ممانعت ایلدی. حال بوکه محمد پدرینك اوچنجی دفعه تخته جلوسندن بری مغنیساده قالمش ایدی؛ اورادن آنجق پدرینك وفاتنده چیقدی. بنابرین، اوکا اسناد ایدیلن بو نقض پیمان مورخك حقسز بر اختراعیدر. محقق کورینن شی، بو سفرك وسفه‌تیغراد ایله دبره محاصره‌لرینك مرادك الك کزیده عسکرندن یکرمی بیك کشینك تلفنه باعث اولمسیدر (٣). پادشاه، ادرنه‌یه عودت ایدنجه اسکندر بك اون ـ کز بیك کشیلك بر اردو طوپلایه‌رق (٤) سفه‌تیغرادی بو سفر کندیسی ـ فقط دانیاده‌کی قدر آز موفقیتله ـ برآی (٥) محاصره ایلدی. ایرتسی سنه بهارنده (١٤٥٠) قرویایی تسخیر ایچون یکیدن بالذات کلدی. اسکندر بك، دشمنك فائقیتندن دولایی ترك موقع ایده‌رك عسکریله برابر قرویادن ایکی فرسخ مسافه‌ده (٦) طومه‌نیستوس (Toume-nistos) طاغنه چکلدی؛ پادشاه اردوکاهنی قرویانك غربنده بوشهر ایله پارته‌نیالیلرك قدیم پای‌تختی اولان پره‌سا آره‌سنده کائن صحرا اوزرنده وتیانا (٧) قربنده قوردی.

ترك اردوسنك پیشدارلری، یعنی آقینجیلر، نیسانك ایلك کونلرندن اعتباراً قرویا سورلرینك اوکنده کوروندیلر (٨). مراد، آنجق آیك نهایتنده واصل اولدی (٩). محاصره‌یه باشلامازدن اول، موقعك قوماندانی اوراقونته‌سه ایکی یوز بیك آقچه ایله بر ولایت والیلکی تکلیف ایده‌رك اونك صداقتنی اخلاله تشبث

(١) بارله‌تیوس، ٥، ورق ٨٨.
(٢) کذلك، ورق ٨٩. آمه‌یلون، بیزانس ایمپراطورلغی تاریخنك ذیلی، ٢٧، ص ٦١.
(٣) بارله‌تیوس، ٥، ورق ٩٠.
(٤) کذلك، ٦، ورق ٩٢.
(٥) ٢٢ ایلولدن ٢٦ تشرین‌اوله قدر. کذلك، ورق ٩٧.
(٦) بارله‌تیوس.
(٧) کذلك، پوکویله‌ده مراجعت. ١، ص ٣٢٠ـ٣٢٨.
(٨) ٥ نیسان، کذلك، ٦، ورق ٩٩.
(٩) ٢٥ نیسان، کذلك، ورق ١٠٠.

ایلدی (۱). بورشوت تکلیفی هیچ بر موفقیت ویرمدی. مرادك اردوسنده محاصره طوپلری بولنمدیغندن اوراده طوپ دوکدیردی ؛ اون درت کون ایچنده اون دانه طوپی قونداقلری اوزرینه دیزدیلر. بونلردن دردی آلتی قنطاردن زیاده (۲)، دیکر آلتیسی یالکز ایکی قنطار ثقلتنده گولله‌لر آتاردی. سورلرك آلتندن درحال لغملر آچیله‌رق طوپه طوتلدی ، فقط آرناوودلرده بوش طورمدیلر . اوراقونته‌س (Uracontes) یکی چریلرله اوغراشمقده وصیق صیق هجوملرله تلفات ویردیرمکده ایکن اسکندر بکك عسکرلری کیرلندکلری بوغازلردن چیقه‌رق عثمانلیلر اوزرینه یاندن و آرقه‌دن هجوم ایله بتون اردونك انتظامنی بوزییورلردی. یورلمق بیلمز عسکر کیجه کوندوز محاصرلره تعرض ایده‌رك اونلری استحکاملر آرقه‌سنده سپر آلمغه مجبور ایدییوردی. یالکز بر محاربه‌ده سکز بیکدن زیاده ترك میدان حربده قالمشدر (۳) . اسکندر بك عسکرینك آره‌سنده کندیسی کبی فوق‌العاده قوتلی اولانلری انتخاب ایده‌رك قراکلقده بربرلرینی طانیه‌بیلمك ایچون البسه‌لرینك اوزرینه کوملك کیدیرییوردی. بونلرله دشمن اردوسنه کیرییور، ترکلری اویقو آره‌سنده باصدیره‌رق بوغازلیور، کورلتیدن اویانان وخصمك مرونینه بیهوده ممانعته چالیشان یکیچریلرك آره‌سندن کندینه یول بولیوردی . بر چوق دفعه عربده اثناسنده اسکندر بکك عسکریله اوراقونته‌سك عسکری بربرینه التحاق ایدییوردی؛ اووقت محصورلر برابر قوهٔ امدادیه کوتورییورلردی . مراد ، قرویا قوماندانتی ـ ایکنجی دفعه ، فقط بیهوده ـ رشوتله جلبه چالشدقدن صوکره (٤) ، ایپر بکنه بر سفیر کوندرمکه قرار ویردی ؛ فقط اسکندر بك بولندیغی موقعی بیلدیرمه‌مك ایچون ترکلرله هر دفعه مصادمه ایدوب قزاندقدن صوکره تومانیستوس (Tomanistos) اورمانیه یاخود ـ پره‌سا (Presa) ـ سورلرینك اوکندن کچه‌رك ادریاتیك دکزینه منصب اولان ـ هیزمو (ایسموس Ismos) نهری وادیسنه چکلدیکندن ترك سفیری یوسف، یانینده بر قاچ دبره‌لی اولدیغی حالده آرناوود رئیسنی ایکی کون بی‌فائده تومانیستوس بوغاز و تپه‌لرنده آرادی ؛ نهایت بو نهردن آنجق بر فرسخ مسافه‌ده قزل میدان نامیله

(۱) بارله‌تیوس، ورق ۱۰۱ .

(۲) برقاچی حالا قلعهٔ سلطانیه‌ده وردوسده کوریلن بوعظیم طاش کولله‌لرندن بحث ایدلمسی برنجی دفعه‌در.

(۳) بارله‌تیوس، ورق ۱۰۵ .

(٤) بارله‌تیوس، ٦، ورق ۱۱۲ .

موسوم [۲] براووه‌ده بولدی. مراد، سفیری واسطه‌سیله اسکندر بکه ـ کندیسنی پادشاهك اوامرکذاری طانیمق و سنوی اون بیك یاخود هیچ اولمازسه بش بیك دوقه ویرمك شرطیله ـ عصیان ایتمش اولان بو مملکتلرك راحتجه تملکنی تکلیف ایدیوردی. بوتکلیفات رد ایدلدیکندن پادشاه قرویا محاصره‌سنی رفعه مجبور اوله‌رق صوك بهارك اورته‌سنده ادرنه یولنی طوتدی (۱) . فقط مراد، طاغ دربندلرندن کچه‌جك ایدی. اسکندر بك‌ده اونی اورالرده بکلیوردی. مراد شو مرور اثناسنده بر چوق آدم دها غائب ایتدی. بر قاچ عسکر بو غلبه‌لك اردونك ییلمش عسکرینی اوزون مدت توقیف ایده‌بیلیوردی. نهایت، عثمانلی عسکری، برچوق قان دوکدکدن صوکره، آنجق قوتلرینك عشری درجه‌سنده عسکر چیقاره‌بیلن کنج بر قوماندانه دائما مغلوب اولدقلرندن دولایی محجوب اوله‌رق قیشلاقلرینه عودت ایلدیلر.

سفه‌تیغراداك تسخیریله قرویا محاصره‌سی آره‌سنده کچن قیش اثناسنده مراد، بیزانس سلطنتی مدعیلری آره‌سنده اصول انتقال تنظیم ایتمك محظوظیتنه نائل اولدی. ایمپراطور یوآنه‌سك وفاتنده دیمتریوس ـ موره دسپوتی اولان ـ برادری قسطنطیندن دها کنج اولمقله برابر حکومت ایچون اونکله منازعه‌یه قالقشدی ؛ فقط قسطنطین مابینجی فرانزه‌سی یدی دفعه سلطان مراد نزدینه کوندره‌رك روم ایمپراطورلغنی توجیه ایتمسنی طلب ایلدی . مراد ، دسپوتك استرحاماتنی نهایت لطفکارانه استماع ایده‌رك سفیرینی هدایا ایله اعاده ایلدی(۲). بوصورتله یدنجی وصوك پاله‌ئولوغ عثمانلی پادشاهنك سایه‌سنده ـ ینه بو پادشاهك اوغلی طرفندن اوچ سنه صوکره انقاضی آلتنده دفن ایدیله‌جکی ـ بیزانس تختنه جالس اولدی [۲۷] . ینه او سنه ظرفنده مراد، اوغلی محمدك ذوالقدر (۳) پرنسیله ازدواجنی اجرا ایلدی. بومملکتك ترکمن بکی اولان سلیمان بکك بش قیزی واردی؛ خضر آغانك حرمی بوقیزلرك آره‌سنده عثمانلی تختی وارثنه بر زوجه انتخاب ایتمك ایچون سلیمان بکك نزدینه ابعاث ایدیله‌رك [۲۸] مظهر انتخاب اولان پرنسسه ـ پادشاه نامنه اوله‌رق ـ نشان یوزوکنی ویردی . خضر بکك حلیله‌سی ، عروسك ایصالنه مأمور صاروجه پاشا (٤) ایله برابر تکرار سلیمان بکك سراینه کله‌رك کلینی کوتوردی . بکك اکا بر مأمورینی کلینی جهازیله

(۱) کذلك.
(۲) فرانزه‌س، اوچنجی کتابك ابتداسنده .
(۳) دوقاس، ۳۳، ص ۱۲۶. Τουργατης (تورغاتیس) .
(٤) دوقاس، کتاب مبحوث عنه، Σαριτζιας (صاریسیاس).

برابر بروسه‌یه قدر تشییع ایتدیلر. بو شهرك قاضیلری، علماسی، مشایخی طنطنه ایله عروسك استقبالنه چیقدیلر ؛ ادرنه‌ده ولیمه مراسمی اوچ آی تمادی ایلدی (۱) .
محمد، ادرنه‌دن آنجق ۱٤٥۰ کانون‌اولنك نهایتنده حرکت ایده‌رك مغنیساده حکومتنه عودت ایلدی. بر آی صوکره مراد ــ قرق طقوز یاشنده اولدیغی حالده ــ اکثریا صفا کاهی اولان ادرنه کولنك برآطه‌سنده (۲) وضیافت اثناسنده نزول اصابتیله وفات ایلدی (۳) [۲۹] .

مراد، اوتوز سنه‌لك مدت سلطنتده مملکتی شرف وحقانیتله اداره ایده‌رك ملتنك خاطره‌سنده متدین، لطفکار، عادل ومتین برحکمدار نامی براقدی. حربده اولدیغی کبی صلحده دخی سوزینك صادق اری ایدی. فقط نقض عهد ایدنلرك مدهش منتقمی ایدی. دیوقله‌تیه‌ن (Dioclétien) و بشنجی شارل کبی مراد ثانی تختندن ایندی. فقط شوفرق ایله‌که مراد، تختی ضعف فکردن، یاخود اموردولتدن نفرتندن دولایی دکل ، کنج (٤) یاشنده ایکن مستریحانه بر حیات کچیرمك آرزوسیله ترك ایلدی. بو مستریحانه حیاتی‌ده دولتك منافعی اغورنده ایکی دفعه براقدی. مراد ثانینك ایکی دفعه فراغ ایله اوچ دفعه جلوسنك تاریخده مثالی یوقدر ؛ دولت عثمانیه‌ده اوندن بری هیچ بر پادشاه کندی آرزوسیله تختندن اینمه‌مشدر. بشنجی شارل تاجنی ودنیانك بتون اذواقنی، بر مناسترده اتمام حیات ایچون ترك ایتمشدی ؛ دیوقله‌تیه‌ن ایله مراد ایسه بالعکس ــ سالونا ومغنیسا (٥) ده حالا بقایاسی کوریلن ــ اقامتکاه بدیعلرنده اك ایی حظوظاتی کندیلرینه صاقلادیلر . آنجق عثمانلیلرك هنوز میدانه چیقان اصول معماریلری نه متانت ، نه‌ده ذوق سلیم اعتباریله روما ایمپراطورلغنك انقراضی زماننده‌کی صناعتیله رقابت ایده‌مزدی.

دیوقله‌تیه‌نك سالوناده‌کی سراینك خرابه‌لری ، مرادك اون عصر صوکره مغنیساده یاپدیرمش اولدیغی سرایلرك خرابه‌لرینه قیاس ایدیلیرسه سالوناده‌کینك عظمت

(۱) دوقاس، ۳۳، ص ۲۶. ایلولك اون بشندن کانون‌اولك اون بشنه قدر.
(۲) ادرنه قضاسنك اطه ناحیه‌سی دیمك اوله‌جقدر. (مترجم)
(۳) مراد اول ، قالقوندیلك دیدیکی کبی اوتوز ایکی سنه دکل ، آنجق اوتوز سنه سلطنت ایتدی.
(٤) دیوقله‌تیه‌ن تختندن ایندیکی وقت اللی طقوز، مراد ایسه قرق طقوز یاشنده ایدی.
(٥) کیخسرو سولونانك وارداتنی تمستوقلسه تخصیص ایتمشدی؛ یونان قدیمك بوقهرمانك شرفنه انشا ایدلمش اولان مزار ایله هیکللردن شمدی هیچ نشانه بولنه‌ماز.

مهبیه‌سی روما معماریسنك تفوقنی اثبات ایدر (١) . مع‌مافیه ، مراد ثانینك دیکر مبانیسی ، ازجمله ادرنه‌ده اوچ شرفه‌لی نامیله مشهور جامع او وقتکی کوزللکلرینی زمانمزه قدر محافظه ایتمشلردر [٣٠] . بو جامع، دولتك تأسیسندن بری حریملی اوله‌رق انشا ایدلمش برنجی جامعدر. حریم، اطرافی ستونلرله محاط مربع بر محلدر. مربعك اورته‌سنده، اکثریا، نمازدن اول آبدست آلمق ایچون برحوض بولنور. بو حریملرك عرضی دائما جامعلرك عرضنه مساوی ایسه‌ده طولی داخل بنانك اوزونلغندن، یعنی بیوك قاپیدن محرابه قدر اولان مسافه‌دن زیاده‌در. جامعك سقفی، اوزری قورشونلو بش بیوك قبه‌دن متشکلدر . بونلردن دها کوچك اولان یکرمی قبه ایله جبهه‌سنده اوچ قاپی بولنان حریمك قبه‌لری جامعك جبهه‌سنده‌کی اوچ قاپینك اوزرینه کلیر. حریمك درت کوشه‌سنده بر، ایکی، بعضاً اوچ شرفه‌لی مناره‌لر واردر، بو شرفه‌لرك اوزرنده مؤذنلر کونده بش دفعه مسلمانلری نمازه چاغیررلر. بوجامعك درت مناره‌سندن یالکز برینك اوچ شرفه‌سی، بردانه‌سنك یالکز برشرفه‌سی، دیکر ایکیسنك‌ده ایکیشر شرفه‌سی واردر. او وقتدن بری برچوق جوامع، ازجمله مرادك اخلافنك قسطنطینیه‌ده انشا ایتدیردکلری جامعلر بو ترتیب اوزرینه بنا ایدلمشدر ؛ مرادك یاپدیردیغی مبانیدن، ادرنه‌ده برمناره ـ معماریٔ عثمانیده برمثالی دها بولنمیان ـ غرابتندن دولایی شایان دقتدر . بو مناره‌نك حلزونی و مناره‌نك آشاغیسندن تپه‌سنه قدر بربرینك ایچریسنده اوچ مردیونی واردر. مردیونلرك هربری اوچ شرفه‌نك مختلف قاتلرینه ایصال ایدر. او صورتله‌که اوچ کشی اوچ مردیوندن آیری آیری مناره‌یه چیقارلر و بربرلرینی تفریق ایدن باصه‌ماقلرك آره‌سندن بربرلرینك آیاق سسلرینی ایشیدیرلر. مؤذنلر تمام اولدقلری وقت سکزی بردن سکز شرفه‌یه چیقه‌رق بر بر آیریلیرلر و اوراده « لااله الاالله ، محمد رسول‌الله ، حی علی‌الصلوة، حی علی‌الفلاح، الله اکبر » اذانیله نماز وقتنی اعلان ایدرلر (٢).

بوجامعك یانده مراد مکتبلر، فقرا ایچون عمارتله برابر برنجی دارالحدیثی‌ده [٣١] تأسیس ایتمشدر. بو دارالحدیثك معلملری یومی یوز آقچه معاش آلیرلردی. مرادك ایکنجی برجامی‌ده بروسه‌ده سرو آغاجلرندن برقورولق ایچنده حرملرینك،

(١) ژیبون، فصل ١٣، جلد ١، ص ٤٧٠ .

(٢) مورخك افاده‌سیدر . اذان محمدی لله‌الحمد دائما زیور السن وآذان اولمغله تصحیحه حاجت کورلمدی (مترجم)

برادرلرینك و چوجقلرینك قبرلری اورته‌سنده‌در (١) : بونك‌ده یاننده ینه فقرا ایچون بر عمارت ایله برمکتب عالی بولنور. مراد، عثمانلی پادشاهلری آره‌سنده برنجی اوله‌رق بیوك کوپریلر انشا ایتدیرمشدر . ارکنه‌ده یوز یتمش آیاق اوزرینه انشا ایدلمش اولان کوپریدن ماعدا سلانیك ایله یکی شهر آره‌سنده بر چاریك فرسخ اوزونلغنده بطاقلق اوزرنده بر کوپریسی واردر (٢) ؛ بر اوچنجیسی ده آنقره‌ده بالق حصار نامیله موسومدر. بو بالق حصارك مروریه رسمی مکه و مدینه بلاد مقدسه‌سی فقراسنك اعاشه‌سنه تخصیص ایدلمشدی؛ پادشاه، هرسنه بوایکی بلدهٔ مطهره‌یه خصوصی خزینه‌سندن اوچ بیك بش یوز دوقه‌لق برصره ایله یالکز حاجیلردن مرکب بر کاربان کوندررر ایدی. بتون بومبانئ مختلفه‌یی انشا ایله برابر مراد عسکرینی وبالخاصه - تأسیسنی بر چوق مورخلرك یاکلش اوله‌رق کندیسنه عطف ایتدکلری - یکی چریلری پك بیوك دقتله تنظیم ایتمکدن کری قالمامشدر. مراد ثانینك معاصری اولان قالقوندیل، پادشاهك - مکمل بر انتظام وانضباط ایچنده اولان- اردوسنك واردو- کاهنك تشکیلاتنه دائر دوغری وواضح تفصیلات براقمشدر (٣) .

بو مورخ دیرکه: «آلتیدن اون‌بیکه قدر پیاده عسکر بالخاصه باب همایونه مأمور بولنور. محاربه‌ده اسیر آلنان کنج چوجقلر ترکجه اوکرنمك ایچون ایکی اوچ سنه آناطولی‌یه نقل ایدیلیرلر ؛ بو لسانی سویلمکی و یازمغی اوکره‌نجه اونلری خدمت بحریه‌یه آلیشدیرمق ایچون ایکی اوچ بیك عددنده اوله‌رق کلیبولیده طوران دونمایه کوندررلر. بونلره هرسنه البسه ایله برقلیج ویریلیر. اورادن اداره‌لرینه کافی واپچلرندن تمیز ایدنلر ایچون دها زیاده بر معاش ایله باب همایونه چاغیریلیرلر. اوندن اللی‌یه قدر نفردن مرکب طاقملرله - چادرلرنده ایکی آی خدمت ایتمك اوزره - تجربه‌لی ضابطلرك معیتلرینه ویریلیرلر. مدتك ختامنده- شهزاده‌لرله وزرادن، خزینه‌نك اکابر مأمورینندن وپادشاهك خدمهٔ خاصه‌سندن باشقه هیچ کیمسه‌نك درونه کیره‌مدیکی- سرای همایونك محافظه‌سنه مأمور ایدیلیرلر . پادشاهك بر قرمزی چادریله ایکی دانه صرمه‌لی چوقه‌دن چادری واردر [٣٢] . یکی چریلرك محافظه ایتدکلری محلك داخلنده - مختلف صورتده استعمال ایدلمك اوزره - اون بش چادر دها بولنور .

(١) اولیا، ٢، ورق ٢٠٧ . بروسه سیاحتنامه‌سی، ص ٥٣ .

(٢) عالی، ورق ٧٨ .

(٣) قالقوندیل، ٥، ص ١٢٢، پارس مطبوعی.

بو دائره‌نك خارجنده باب همایون امراسی یعنی امیراخورلر، شرابدارلر، میر علملر، وزیرلر، چاوشلر بولنور. اشبو امرانك معیتنده متعدد خدمه بولندیغندن اردونك عدد عمومیسی پك بیوکدر. پادشاهك خاص عسکری اولان یکی چریلردن ماعدا اوتاغ همایونك محافظه‌سنه ینه یکی چریلر آره‌سندن منتخب و سلحدار نامیله موسوم اوچ یوز سواری مأموردر، بونلردن صوکره آسیادن، مصردن و آفریقانك ممالك سائره‌سندن کلمش اولدقلری ایچون غریب تسمیه ایدیلن عسکر کلیر. اونلرك آرقه‌سنده سکز یوز علوفه‌جی، ایکی یوز سپاهی، یعنی پادشاهك خدمهٔ خاصه‌سی آره‌سندن طوپلانان ترك کشی زاده‌لری واردر. باب همایونك زمان حرب ایچون قبول ایتدیکی ترتیب شودر: روم‌ایلی و آناطولی پاشالری اردونك قوماندانلغنی اجرا ایدرلر و دوغریدن دوغری‌یه پادشاهك معیتنده بولنورلر. پاشالرك معیتنده سنجاق بکلری واردر؛ بونلره خدمت پادشاهی‌یه داخل اولدقلری وقت سنجاق ایله برابر بر قاچ شهرك والیلکی ویریلیر. بو شهرلرك اشراف وعسکری بکلرله برابر حربه کیدر. اردوکاهده شو ترتیبه رعایت ایدیلیر: سواری طابورلره تقسیم اولنور. عزبلر یالکز بر آمرك قومانداسی آلتنده حرب ایدرلر. سلاحشورلردن ماعدا یوللرك تعمیرینه و بوکا مماثل خدمتلره مأمور وعکام [۳۳] نامیله موسوم عزبلرده واردر. اردوکاهلر بر معتاد ـ کرك چادرلرینك منتاظر وکرك لوازمنك مبذول اولمسندن دولایی ـ شایان حیرت بر صورتده تنظیم ایدلمشدر. پادشاهك معیتنده بولنان بیوك مأمورلر بر چوق یوك حیوانلری، سلاح و ذخیره یوکلی دوه‌لر، بر چوق آت و استر کتیررلر. او صورتله که اردوده عسکردن زیاده حیوانات بولنور. مهماتك نقلنه مخصوص بر طاقم عسکر مأمور ایدیلیر. قحط زماننده مأکولات الك ایی عسکر آره‌سنده تقسیم اولنور. اردوکاهده‌کی چادرلرك عددی اون بیك، یاخود ـ محاربه‌نك ایجاباتنه کوره ـ اون بیکدن آز ویا چوقدر. »

فکر تشبثکارانه ودهای عسکریلریله آوروپا و آسیاده‌کی محاربات مختلفه‌ده تمیز ایتمش اولان رؤسای عسکریه‌دن اولجه بحث ایتمش ایدك، فقط قیصه برنظر بو رؤسا ایله دولتك بکلر بکلرینك و ارثاً دولت مأموریتنه نائل اولان عائله‌لرك اسمیله دها زیاده انسیت پیدا ایتدیره‌جکدر. بو عائله‌لردن الك قوتلی اوچ دانه‌سی چاندارلی، تیمور تاش، اورنوس عائله‌لریدر. برنجیسنده صدراعظملق جد اکبر خیرالدین پاشادن جد علی پاشایه، بعده مراد ثانینك صدراعظمی خلیلك پدری ابراهیم پاشایه انتقال ایتمش

ایدی. تیمور تاشك بش اوغلنك اسملرینی اولجه کورمش ایدك : رومایلی بکلربکی اوروج بك ، امور بك، کرمیان والیسی عثمان بك ، قولومباج محاصره‌سنده قوماندا ایدن یخشی بك ایله حفیدی و قرەسی والیسی علی بك . اورنوسك ، قالقوندیلده مذکور (١)ـ آلتی اوغلندن ـ مجار مورخلرینك تەزەتەس (Thesetès) دیدکلری عیسی ایله دیکر برچوق پاشا وبکلردن هونیاد محاربەلرنده بحث‌ایدلمش ایدی. بو اوچ عائله آره‌سنده وزارت و بکلر بکی پایەلری اوزون بر مدت ظرفنده پدردن اولاده ـ فقط اصلا حق وراثت اولمیەرق (٢) ـ انتقال ایلدی . معمافیه آقینجیلرك باش قوماندانلغی مأموریتیله امیراخورلق و شرابدارلق (٣) ـ سویلنمش اولدیغمز کبی ـ میخال اوغلی ، صمصمه چاوش والوان بك عائلەلرنده ارثی اولمش ایدی. بو صورتله دولت عثمانیه‌نك تأسیساتندن بعضلرینه قاریشمش و نهایت یرلشمش اولان قاعدهٔ وراثتك آوروپاده اصیلزاده‌لکك تشکلنده موجود اولان قاعده‌یه پك چوق مشابهتی واردر. مرادك قوماندانلری آره‌سنده مجار تاریخی بالخاصه ـ بوسنه‌یه اجرا ایتدیکی آقینلردن برنده تلف اولمش اولان ـ اسحق پاشا واولاخده هونیادك سلاحیله وفات ایدن مزید و شهاب‌الدین ایله بالقان دربندلرنده و وارنه بطاقلقلرنده اولدیریلن قاسم و قرەجه بکلر بکیلری ذکر ایدر . هونیادك افلاقده مغلوب ایتدیکی ایکنجی ترك اردوسنك قوماندانك شهاب‌الدین می یوقسه شاهین قوله می اولدیغنی تعیین ایتمك مشکلدر. بو خصوصده بتون مورخلر آره‌سنده اختلاف وار ایسه‌ده بو اردونك قوماندانی شهاب‌الدین اولمق دها محتملدر. چونکه شهاب‌الدین مغلوبیتدن صوکره قیزلر آغاسی اولەرق تکرار میدانه چیقمش و ادرنه‌ده یکی چریلرك ایلك عصیانلریله مراد ثانینك اوچنجی دفعه جلوسنه سبب اولمشدر. طورخان، تاریخده موره واپیره استیلاسیله معروفدر. قونوپچاده اسیر ایدلمش اولان داماد پادشاهی محمود بك قارامبوس (Carambus) دیه یاد ایدیلیر . حمزه بك جنیده قارشی خیانتندن و بورکج پاشا ترکمنلری قتل ایتمسندن دولایی فنا برشهرته محکومدرلر (٤). اولجه بایزیدك محارباتنده اسمی کچن و بالاخره مرادك و اوغلنك ازدواجلری مناسبتیله سفارتله کوندرلمش

---

(١) قالقوندیل، ٤، ص ٥٨، بال مطبوعی.

(٢) قانونا، ١٢، ص ٢٥٢ .

(٣) نشری، ورق ٦٦ .

(٤) عالی ، بزم ذکر ایتدکلریمزدن ماعدا . داود پاشا ایله بالابان، فضل‌الله وساغانوس پاشایی سویلر .

اولان صاریجه پاشا ، اوچ حکمدار زمان سلطنتنده خدمت ایتدکدن صوکره محمد ثانی زماننده تکرار صحنهٔ سیاسیاته چیقار. بو تاریخك مابعدنده بر چوق دفعه عصیان ایتدکلرینی کوره‌جکمز آناطولینك اطاعتسز عسکرلری بو اختیاره مناسبتله صاریجه تسمیه ایدلمشلردر (٢) .

علوم شرعیه‌دن یعنی علم کلام ایله فقهدن مراد ثانی زماننده ــ محمد ثانی زماننه نسبتله عدد و شهرتجه دها آز اولمقله برابر ــ ینه متمیز علما یتشمشدر . آیدینده متولد اولوب مدرس، مفتی، قاضی وظیفه‌لرنده بیوك فناری‌یه خلف اولان ملایگان بروسه‌ده تدریس ایتمش وعلم ومنصبنه وارث اولان اوچ حفیدیله‌برابر [٣٤] اوراده مدفون بولنمشدر . ملایکان بوندن صوکره‌کی دور سلطنتك اك بیوك علماسندن ایکیسنی، یعنی محمد ثانینك اوغللرینك معلملری ملا خضر بك ایله ملا کورانی‌یی یتشدیرمش اولمق مزیتنی حائزدر. ملا شکر الله کرمیان بکی نزدنده برسفارته مأمور ایدلمش وکرمیان بکی ده ملا حمزه‌یی [٣٥] سرای پادشاهی‌یه کوندرمش ایدی ؛ مسقط رأسی افهلك اولمسندن دولایی آیاثلوغ لقبیله معروف ملا محمدی (١) ؛ قریملی اولدقلری ایچون ایکیسی ده قریمی لقبنی آلمش اولان مولانا شرف الدین ایله سید احمدی دخی ذکر ایتملی‌یز. علم کلام وعلم فقه‌ایله علم‌نجومه دائر آثاری متمیزانه بر صورتده تفسیر ایتمش اولان مؤلفلردن ــ دیگر بر سید علی ایله قاریشدیرلماسی لازم اولان [٣٦] ــ عجم ملا سید علی ، مولانا الیاس ، مولانا ابن ماناس ، مولانا قاضی، مولانا قوچحصاری ، ازنیقلی مولانا محمد، شروانلی مولانا فتح الله، توقادلی مولانا حسام الدین [٣٧] ذکر ایدلملیدر.

مرادك زمان سلطنتی مشایخندن یازیجی اوغللری نامیله اخلافه بر چوق آثار براقمش اولان ایکی برادر شایان دقتدر . بونلردن بری، یعنی محمد بیجان ، اسلامیتك عقیده‌سنی وتصوفنی بیوك برشعرمفیدایله ایضاح ایلمشدر [٣٨]. محمد، بیجان کلیبولیده یاشامش و ولی اوله‌رق اوراده وفات ایتمشدر ؛ دیگر برادر ، احمد بیجان ، انوار العاشقین [٢٩] عنوانلی عربجه اثری ترکجه‌یه ترجمه ایتمشدر . بو ایکی اثر، او وقت همان تعین ایتمش واساساً اسکی ترکجه دیه موسوم بیوك‌همشیره‌سی اویغور یاخود چغتای لساننده ــ که عربی‌وفارسی کلماتدن عاری‌اوله‌رق محافظه ایدیله‌بیلمشدر[*]ــ

(٢) راشدك تاریخ دولتنه مراجعت. ٣، ٢٠، ٧٠، ٥٤، ١٢٣، ١٢٩ .

(١) ملا محمد اکثریا آیاثلوغ چلبیسی تسمیه ایدیلیردی شقایق، عالی، سعدالدین .

متخالف بولنمش اولان لسانك آبده‌سی اولمق اوزره پك معتبردر. بو ایکی برادر ـ بالآخره بروسه‌ده مزاری اوزرنده بر جامع انشا ایدلمش اولان ـ شیخ آق بیق کبی بیرامیه طریقتنده درویش ایدیلر. آق بیق بر کون شیخنك نزدینه کیدرکن ـ درویشلرك تاج تعبیر ایتدکلری ـ سرپوشی باشندن دوشمشدی ، آق بیق بو حادثه‌یی بعدما صاریق طاشیمامسی ایچون بر امر الهی طرزنده تلقی ایله سرپوشدن صرف نظر ایلدی ، اوغلی و تلامیذی کندیسنی تقلید ایلدیلر [٤٠]. بغدادده متولد سید نطاع شیخ اعظم امیر بخاریدن تعلیم کورمش و رفاقتنده بایزیدك سراینه کیتمش ایدی. امیر سلطان، بو پادشاهك همشیره‌سیله ازدواج ایدرکن تلمیذی‌ده اسحق پاشانك قیزیله تزوج ایلدی. اسحق پاشا ـ انشته‌سی ایچون بروسه‌ده بر جامع و بر تکیه انشا ایتدیرمش اولان ـ بایزیده امتثالاً دامادی ایچون بر جامع و بر تکیه یاپدیردی. تکیه‌نك درویشلری بالآخره ابواسحق نامیله تسمیه ایدلمشلردر. تاتارلر تیمور زماننده آسیایی تخریب ایلدکلری وقت سید نطاع، استادی ملا فناری ایله برلکده اسیر ایدلمش و اونکله برابر سربست براقلمش ایدی. یلدیرم بایزید، سید نطاعی فضائل عالیه‌سندن دولایی نقیب الاشراف تعیین ایتمشدی. بایزیدك اوغلی محمدك ختانی مناسبتیله یاپمش اولدیغی سورده سید نطاع کندی الیله اعمال ایتمش اولدیغی و اووقته قدر عثمانلیلرك بیله‌مدیکی بر زینت اولان حصیرلری سفره‌یه سرمش ایدی. اوغلی زین‌العابدین، نقیب‌الاشراف پایه‌سنده کندیسنه خلف اولدی. زین‌العابدینك اوغلی علی اشعاریله معروف اولدیغی کبی بیوك سلطان سلیمان زماننده برحیات اولان حفیدی عاشق چلبی شعرای عثمانیه ترجمهٔ حاللرینك مؤلف مشهوریدر [٤١].

بو تراجم احوالده و دیکرلرنده مراد ثانی زمانینك شعراسی مذکوردر. بونلردن ترکمن عمادالدین ـ که مسقط‌رأسی بغداد قربنده بر قریه‌در ـ یالکز دهای شاعرانه‌سندن دولایی دکل، عاقبت فجیعه‌سندن دولایی ده کندیسی ایچون بر قاچ سطر تخصیص ایتمه‌مزه دکر. عمادالدین شیخ شبلینك وحدت وجود مسلك حکمتنه سالك ایدی که بو مسلك «انا الحق» (١) قاعدهٔ اساسیه‌سی اوزرینه مؤسس اولوب یاغمور دکیزه نصل قاریشیرسه روح انسانینك ده اجزاسندن بولندیغی روح آلهی ایله اوپله‌جه

(١) منصورك «انا الحق» دیدیکنی معترضانه نقل ایدن بر شخصه شیخ وفا حضرتلری «انا الباطل‌می دیه یدی؟» جوابیله مقابله بیورمشلردر. (مترجم)

امتزاجنی(١) تعلیم ایدر(٢). عمادالدین بوندن باشقه، حروف الفبانی هر بری بر عضو انسانه مقابل اوله‌رق قوهٔ ذکائیه‌نك رموزاتی دیه تلقی ایدن وبوقاعدهٔ اساسیه‌یه توفیقاً قرآنی اثر انسانی اولمق اوزره زعم ایلین فضل الله حروفی‌یه‌ده اشعارنده پك زیاده طرفدار ایدی [٤٢] . عماد الدین ، خلقه بو مثللو افشاآت بیوك بر تدبیرسزلکده بولندی ، فکر اصلی‌یه کوره دکل ، ظواهر نصوصه کوره حکمه مأذون اولان قضاته تسلیم اولندی [٤٢] . حلبده [*] علما طرفندن محکوم اوله‌رق دیری دیری آتشه یاقلدی. اشعارنده ترکی وفارسی قاریشیقدر، آنجق باشلیجه اثری اولان دیوانی ترك لساننده محرردر. اکرچه بایزید اول ومحمد اول زمانلرنده بر قاچ شاعر نظم اشعار ایتمش ایسه‌لرده هیچ بری تاریخده ذکر مخصوصه شایان دکلدر. اثرلری مدح ایله یاد ایدیله‌بیله‌جك اولان عمادالدین مراد ثانینك معاصریدر . آنجق بو پادشاه زماننده‌درکه شعر عثمانی بر آز لامعه فشان اولمغه باشلامشدر [٤٤] .

(١) روح حقه التحاق ایتدی، کمال زارینی * بر یوزنده تك براقدی سودیکی ملتکبی. کمال ــ ضیا پاشا حقنده.

(٢) لطیفی ــ تذکرهٔ شعرای عثمانیه، ص ٣٠٠ .

اون ایکنجی کتاب

محمد ثانینك جلوسی . ـ خرستیان حکومتلریله تجدید صلح . ـ بوغاز ایچنده روم ایلی حصارینك بناسی وبیوك طوپلر اصاغه‌سی. ـ قسطنطنیه‌نك محاصره وفتحی.

مراد ثانی ۱٤٥۱ شباطنك بشنجی کونی ارتحال ایتمشیدی (۱)، وارث سلطنت، اوغلی محمد ـ که هنوز یکرمی بر یاشنده ایدی ـ پدرینك وفاتندن آنجق اوچ کون صوکره خبردار اولدی (۲) . بو خبری وزیر اعظم خلیل پاشانك ادرنه‌دن عاجلاً اعزام ایتدیکی بر تاتار مغنیساده شهزاده‌یه ایصال ایلمشیدی (۳) . محمد ثانی بر عرب آتنه بینه‌رك و « بنی سون آرقه‌مدن کلسین! » دیه‌رك یوله چیقدی. پیکلریله (٤)، بالطه‌جیلریله (٥) برلکده ایکی کون ظرفنده کلیبولی‌یه واصل اولدی . بقیهٔ معیتنی بکلمك وقدومنی (۹ شباط) ادرنه خلقنه بیلدرمك ایچون ایکی کون ده کلیبولیده قالدی. یکی متبوعلرینی سلاملامق ایچون هر طرفدن اهالی یولی اوزرینه دوکلدیلر. وزیرلر، بکلربکیلر، بکلر، علما، مشایخ استقبالنه چیقه‌رق شهردن برفرسخ مسافه‌یه قدر کلدیلر . کندیسنه ملاقی اولنجه آتلرندن اینه‌رك ادرنه‌نك قاپیلرینه قدر یایان کیتدیلر ؛ لکن شهره کیرمزدن اول توقف ایله مراد ثانینك خاطره‌سنه صوك بر اثر تعظیم اتحاف ایتمك ایستیورکبی فریادلره باشلادیلر. محمد، آتندن اینه‌رك حضارك کوز یاشلرینه اشتراك ایلدی . بوراده راسمهٔ دست بوسی ایفا اولندقدن صوکره مستقبللر شهزاده‌یی سرایه قدر کوتوردیلر . ایرتسی کونی [۱] وزرا ایله اکابر دولتدن بر

(۱) ۸۰۰ محرمنك اوچنجی جمعه کونی. تاج التواریخ، جلد ۱، ص ٤۰٦ . (مترجم)

(۲) خواجه سعدالدین، جلوسنده فاتحك سنی یکرمی ایکی کوسترکه آره‌ده‌کی بر سنه فرق تقویم هجری ومیلادی اختلافیدر. (مترجم)

(۳) دوقاس، ۳۳، ص ۱۲٦ .

(٤) Ωκυδρομοι . [فرانسزجه‌سی: Les porte-épées]

(٥) Ξιφηφοροι . [فرانسزجه‌سی: Les coureurs]

چوق ذوات حاضر اولدقلری حالده تخته جالس اولدی . قیزلر آغاسی شاهین ایله ابراهیم پاشا درحال پادشاهك یانی باشنده طوردیلر، اسحاق پاشا ایله وزیراعظم خلیل پاشا بر آز اوته‌ده قالمشلر ایدی . خلیل پاشا، ایکی دفعه تختندن جدا ایتمش و عزلت منفایه کوندرمش اولدیغی ایچون کنج پادشاهك توجهندن پك‌ده امین دکل ایدی. سلطان محمد، قیزلرآغاسنه خطاباً: « وزیرلرم نیچون بندن بوقدر اوزاق طوریبورلر؟ خلیله سویله ، معتاد اولان یرنده طورسون ؛ اسحاق پاشایه کلنجه بن اوکا آناطولی والیسی صفتیله پدریمك نعش مبارکنی بروسه‌یه ایصال وظیفه‌سنی تودیع ایدیبورم (۱)» دیدی. خلیل، شو صورتله مأموریتنده ابقا اولنمسی اوزرینه پادشاهه تقرب ایده‌رك النی اوپدی. اسحاق پاشا مراد ثانینك نعشنی تعیین اولنان محله ایصال ایلدی. جنازه‌نك اثنای گذارنده، اوزمانه‌قدر مثلی نامشهود براحتشام کوستره‌رك آووج طولیسی صدقه‌لر توزیع ایلدی. محمد، جالس تخت اولور اولماز، برادری احمدك اعدامیله حق سلطنتنی تأمین‌ایتمکی دوشوندی. مراد، سینوب‌حاکمی اسفندیار بکك قیزیله ازدواجندن هنوز مه‌ده برارکك اولاد براقمش ایدی؛ پادشاه جدید ـ کندیسی برجاریه‌دن تولد ایتمش اولدیغی حالده برادرینك بر زوجهٔ مشروعه‌دن طوغمش بولنمسندن دولایی ـ بو شهزاده‌نك بالاخره ادعای سلطنت ایده‌بیلمسی احتمالنه مبنی بر احتیاط و هم پروری اولمق اوزره اورنوس‌زاده علی‌بی شهزاده احمدك اخناقنه مأمور ایلدی(۲)؛ بواراده، بی‌رحمانه اجرا اولندی؛ شهزاده حرم دائره‌سنده‌کی حمامك ایچنده بوغلدی (۳) . مرادك شوهرمصیبت دیده‌سی دوچار اوله‌جغی فلاکت جدیده‌دن بی‌خبر اوله‌رق محمده عرض تبریکات ایلدیکی صیره‌ده اوغلی تسلیم روح ایدیبور ایدی . جلوسنی متعاقب فاتحهٔ اجراآتی اوله‌رق بویله بر اثر وحشت کوسترن حکمداردن بتون عثمانلیلرك محبتی زائل اوله‌بیلیردی. بوکا قارشی یالکز برچاره وار ایدی‌که اوده استعمال ایدیلن آلتك امحاسیله‌جنایتی باشقه‌سنه تحمیل ایتمکدن عبارت ایدی. محمد، بونی حس ایده‌رك علی ـ برچوجغك قاتنه النی بولاشدرمش اولدیغنك ایرتسی کونی ـ اعدام ایلدی.

(۱) دوقاس، ص ۱۲۷ .

(۲) دوقاس، ص ۱۲۹. قالقوندیل بدنجی کتابك خاتمه‌سنده شویله یازار: *Peremit, cum aqua infusa spiritum ejus interclusisset* . ینه بو مورخ جلادك شرابدار اولدیغنی ذکر ایدرکه اورنوس اوغلی علینك مراد ثانی سراینده بو خدمتده بولنمش اولمسی ملحوظدر .

(۳) ادریس ، ورق ۲۹ .

احمدك والده‌سی اسحاق نامنده بر کوله ایله ازدواجه اجبار اولندی . محمد ، دیکر اوکی والده‌سی اولان صرب پرنسسی‌ده بوصورتله تحقیر ایتمك آرزوسنده بولنوردی؛ لکن شو یولده بر معامله‌نك صرب دسپوتی ژورژ ایله حربی موجب اولمسندن قورقدیغی جهتله بر چوق هدایا و تعظیمات ایله، تخصیصات عظیمه اعطاسیله پرنسسی پدرینك یانینه کوندردی (۱). پرنسس مارا، پدرینه خطاباً تأیید مصافاتی متضمن بر نامهٔ پادشاهی ایله ادرنه‌دن چیقدیغی صیره‌ده قسطنطین دراغوزه‌س (Dragozès) - بیزانس ایمپراطوریله برادری موره حاکمی دیمتریوس نامنه عرض تعزیت وتعظیمات ایچون - محمدك سراینده عرض وجود ایلدی. پادشاه، سفیری غایت ملتفتانه قبول ایده‌رك باباسی طرفندن دیمتریوسه تعهد ایدیلن صلحی محافظه ایده‌جکنی یمین ایله تأمین ایلدیکی کبی(۲) سلیمانك حفیدی اولوب خیلی زماندن‌بری قسطنطینیه سراینده آلیقونلمش بولنان اورخانك مصارف اعاشه‌سنه مقابل اوچ یوز بیك آقچه‌نك تأدیه‌سی ایچون ستریمون نهری ساحلنده کائن بعض قراپی تخصیص ایده‌جکنی رسماً وعد ایلدی [۲] . آنجق بو یمینلر قریباً نقض اولنه‌جق ایدی ؛ بیزانسلیلرك طنین حربی ایشیده‌جکلری کون اوزاق دکل‌ایدی؛ چونکه محمد، منفعتی استلزام ایتدکجه وقوت وعدد کندی طرفنده بولندقجه هیچ برزمان سوزینی تکذیب ایتمکدن چکنمه‌مشدر (۳) .

ینه او آره‌لق پدرینه تأدیه ایتدکلری بش یوز دوقه جزیهٔ سنویه‌نك تزییدینی عرض ایتمك اوزره راغوزه سفیرلرینك (٤) ؛ افلاق ، جنوه، غلطه، ساقیز، مدللی ایله ردوس شوالیه‌لری مبعوثلرینك؛ نهایت هونیاد طرفندن ارسال اولنان ایلچیلرك بربرینی متعاقب کلدکلری کورلدی . پادشاه، هونیاد ایله اوچ سنه‌لك بر متارکه عقد ایتدی(۵). آوروپاده حکومتنه القریب اولان دولتلرله صلحك بقاسنی تأمین ایتدکدن

---

(۱) سلطان محمدك بو قادینلردن برینی تزوجه اجبارایله دیکرینی باباسنك یانینه کوندرمسی وخلیل پاشانك کندیسندن احتراز کوسترمسی سلطنتدن محرومیتی ایچون ترتیب فساده چالیشلمش اولمسنه دلالت ایدرکه مفتیسادن عزیمته استعمالی‌ده بونی مؤیددر. هنوز حال طفولیتده بولنان شهزاده احمد بلکه بو فساده قربان اولمشدر. (مترجم)

(۲) دوقاس، کتاب مبحوث عنه، ص ۱۲۰. قالقوندیل، یدنجی کتابك نهایتنده .

(۳) بیزانسلیلرك ضعفلرینه باقمیه‌رق هر وقت نقض عهده فرصت جو بولندقلری خاطردن چیقارلمامليدر. (مترجم)

(٤) انکل، راغوزه تاریخی، ص ۱۷۵ .

(۵) دوقاس، کتاب مبحوث عنه، ص ۱۳۱ .

صوکره ـ مرادك وفاتندن انتهاز فرصتله ، مقدما اللدن آلنمش اولان ولایاتی تکرار ضبط ایتمك ایچون ـ حرب آچان قرەمان حاکمی ابراهیم بکك اوزرینه بالذات یوریدی. کنج پادشاهك تجربەسزلکندن استفاده ایتمك و بر قاچ نقطەده بردن اشغال ایتمك ایچون ابراهیم، کرمیان ، آیدین ایله منتشانك اسکی حاکملرینك حقیقی ویاخود مفروض اعقابنی بو ایالتلره دخول ایله میراثلرینی تصرفه تشویق ایتمش ایدی. محمد، آناطولی بکلربکی اسحاق پاشایی دشمنك مدافعەسیچون عزیمته مأمور ایتدی؛ کندیسی ده همان اونی تعقیب ایلدی. لکن آقشهره واصل اولور اولماز، ابراهیم طرفندن بر ایلچی کلدی که طلب صلح ایله برابر اطاعت کاملەتأمیناتی اولمق اوزره قرەمان حاکمنك قیزینك دست ازدواجنی تقدیم ایلیوردی (۱). بو تکلیفات قبول ایدلدی، چونکه قسطنطینیه حقندەکی تصوراتنی اندیشەسزجه اجرا ایدەبیلمك ایچون قرەده ، دکیزده بتون قومشولریله حال مصالحەده بولنمق محمد ایچون الزم ایدی .

بیزانس ایمپراطوری قسطنطین ایسه نامومسم اولدیغی قدر مهارتسزجه بر حرکتله پادشاهك آرزوی فتحنی موقع اجرایه ایصال ایدەجکی ساعتك حلولنی تعجیل ایتدی. سلطان محمد، آناطولیده ابراهیم بك طرفندن صاچلمش اولان نفاق تخملرینی ازاله ایتمکله اوغراشدیغی صیرەده اردوکاهه بیزانس ایلچیلری کلەرك اورخانه مخصص آقچەنك تأدیەسی تأخرندن دولایی ایمپراطور نامنه شکایتله تعیین اولنان آقچەنك ایکی مثلی همان ویرلمیەجك اولورسه شهزادەنك سربست براقیلەرق مدعیاتنك التزام ایدیلەجکنی تهدیدکارانه بیان ایلدیلر. کرك طبعاً معتدل و اویوشمغه مائل اولمسندن،

(۱) قرەمان اوغلی بر قاچ حرامزاده طوتوب هربرینی بر طائفەیه سردار ایدەرك برینی کرمیان اوغلیدر دیه کوتاهیه اوزرینه، برینی منتشا اوغلیدر دیه منتشا سمتنه، برینی ده آیدین اوغلیدر دیه آیدین ولایتنه کوندردی. بونلر اورالری تالان وسکاننی نالان ایلدیلر. کندیسی ده علانیه اوزرینه یوریدی. آناطولی بکلربکی اوزغور اوغلی عیسی بك قرەمانلیلرله مقاتلەیه اذن ایستدی . لکن پادشاه اونك موفق اولەبیلەجکنده تردد ایلدیکندن یرینه اسحاق پاشایی کوندردی. کندیسی ده متعاقباً کابیولی معبرندن کچەرك بروسەیه واصل اولدی . قرەمان بکنك میدانه چیقاردیغی ورثۀ حکومت، قرەمانلیلره التجا ایتدیلر. پادشاه آقشهر ویکیشهر نواحیسنه واصل اولنجه بونلرك اهالیسی عرض انقیاد ایلدیلر. قرەمان اوغلی طاش ایلنه قاچەرق هدایای نفیسه ایله ضراعتنامه ارسال ایلدی. ارکانه ده هدایا کوندرەرك استشفاع ایتدی وزرا قرەمان بکنك کریمەسنی ویرەجکنی وهرسفرده خدمت کوسترەجکنی بیان ایله پادشاهك سلسلۀ عاطفتنی تحریك ایلدیلر. قصاب اوغلی محمود بك تجدید عهد ایچون قرەمان اوغلنه کوندریلەرك پادشاه بروسەیه دوندی. تاج التواریخدن تلخیص، جلد ۱، ص ۴۱۵ و ۴۱۶ . (مترجم)

کرك آلدیغی هدایادن دولایی روملره مساعده‌کارانه معامله کوسترن وزیراعظم خلیل پاشا ایلچیلره شو سوزلرله خطاب ایلدی:

« ای عقلسز روم‌ایلیلر ! سزك حیله‌کارانه ، مغفلانه تصوراتکزی بن چوقدن آکلادم ؛ مرحوم افندم ومتبوعم مراد ثانی استقامت وجداننده و ملایمت خلقیه‌سندن دولایی حقکزده ایلك ایتمك ایستردی، لکن یکی پادشاهم محمد اویله دکلدر: اکر قسطنطینیه تشبثات فتوحندن آزاده قاله‌بیلیرسه جناب حقك فسادلریکزی، حیله‌لریکزی عنایهٔ کورمه‌مك ایستدیکنی تصدیق ایده‌جکم. ای عقلسزلر ! عهدنامه‌نك هنوز مرکبی قوریمامش اولدیغی حالده سز آناطولی‌یه کله‌رك معتاد اولان طفره فروشلقلرله بزی قورقوتمق ایستیورسکز! آنجق بزتجربه‌سز، قوتسزچوجقلر دکلز. بر شیئه مقتدر ایسه‌کز یاپیکز ؛ اورخانی تراکیه حکمداری اعلان ایدیکز، مجارلری چاغیریکز ، سزدن آلدیغمز ولایتلری استرداد ایلیکز ؛ فقط شوراسنی بیلیکزکه هیچ بر شیئك موفقیتکزه فائده‌سی اولمیه‌جقدر؛ انجام کار هرشیدن محروم اوله‌جقسکز. افندیمی شواحوالك جمله‌سندن خبردار ایده‌جکم؛ اونك قرارلشدیره‌جغی اجرا اولنه‌جقدر (١) . »

بونکه برابر، محمد دها بر مدت مماشات کوسترلمسی لازم کله‌جکنی دوشوندی؛ اورخان سربست براقیله‌جق اولورسه مملکتده فتنه احداث و صفحات فترتی تجدید ایده‌بیلیردی؛ بنابرین، کندیسی قریباً ادرنه‌یه عودت ایده‌جکندن وتکالیف مسروده‌یی قبوله حاضر بولندیغندن بحث ایله ایمپراطوره و شهره عائد خصوصاتك اوراده افاده اولنه‌بیله‌جکنی افهام ایتدیره‌رك سفیرلری کلمات دوستانه ایله ترخیص ایلدی.

بروسه‌یه تقربی اثناسنده یکی چریلر مکافات طلبیله کورولتی ایده‌رك پادشاهك اوکنده طوپلاندیلر. محمد ، حدتنی تسکین ایله بو بایغره‌لردن اندیشه ایتمیور کبی کورندی‌ایسه‌ده قیزلر آغاسی‌شاهین ایله‌طورخان، یکی‌چرینك‌نه‌ایستدیکنی‌تکرار ایتملریله بر مساعده لزومنی حس ایلدیکندن بخشش اوله‌رق اون کیسه آقچه ویرلدی (٢) . جلوسده ویریلن احسانلرك برنجیسی بودر ؛ یکی چریلر بو دفعه‌کی بخششی زورله

(١) دوقاس، ٣٤، ص ١٣٢ .

(٢) یکی چریلر دار بر محلده درنك ایتدیلر . خادم شهاب‌الدین پاشا ایله طورخان بك «دولتلی پادشاه! قوللرك بخشش ایسترلر.» دیه یکی‌چرینك سبب توقفنی اظهار ایتملریله مسئوللری اسعاف اولندی. تاج التواریخ، جلد ١، ص ٤١٦ . (مترجم)

آلدقلری کبی بوندن صوکره‌کی پادشاهلر زماننده دخی او صورتله آلملریله برابر هر دفعه‌سنده مقداری تزاید ایتمش و خزینه‌ده قدرت قالمیوب ده پادشاهلر بو قورقونچ عسکرك مطالب متزایده‌سندن آزاده قالنجه‌یه قدر دوام ایلمشدر. برقاچ کون صوکره محمد، یکی چری آغاسی قزانجی طوغانی حضورینه جلب ایله (١) قوماندە ایتدیکی عسکر آره‌سنده انتظامی محافظه ایده‌مه‌مسندن وقره‌مان سفری اثناسنده موجودك دوغری برجدولنی ویرمه‌مسندن دولایی (٢) قرباجیله دوکه‌رك ویوزینه توقات اوره‌رق (٣) تحقیر ایتدی. یکی چری آغالغی مصطفی بکه توجیه اولندی (٤). سلطان محمد، یکی چریلر آره‌سنده‌کی انتظامسزلق تمایلاتنی ازاله ایتمك ایچون اوزمانه قدر سکبان باشی قوماندە‌سنده قالمش اولان یدی بیك سکبانی یکی‌چریلره الحاق ایده‌رك خدمت خاصه‌سنده یالکز بش یوز سکبان ویوز طوغانجی آلیقویدی (٥). دیکر سکبانلر هپ یکی‌چری اولدیلرسه‌ده اسکی عنوانلرینی محافظه ایتدیلر (٦و٧).

محمد، کلیبولی‌یه واصل اولور اولماز، ستریمون نهری اوزرنده کائن اوله‌رق شهزاده اورخانه تخصیص قلنمش اولان کویلرك وارداتنی ضبط ایتدیرمکله برابر اوراده‌کی روملرك طردینی امر ایلدی. بو مقدمهٔ اجراآت اوزرینه ایمپراطور، پادشاهدن نه معامله بکلمسی لازم کله‌جکنی ادراك ایده‌رك مقدما احتیاطسزجه واقع اولان تهدیداتنه پشیمان اولمشدر.

قسطنطینیه‌دن قره‌دکیزه دوغری بر بوغاز امتداد ایدرکه ایکی ساحلی باغچه‌لر، کاشانهٔ صفالر، خفیف خانه‌لرله مزیندر؛ هر دم تازه اولان کوزللکلرینه ـ اعصار

---

(١) نشری، ورق ١٩٦؛ قالقوندیل، ١، یدنجی کتاب نهایتنده.

(٢) کذلك.

(٣) قالقوندیل.

(٤) نشری، ص ١٩٦.

(٥) قالقوندیل، جلد ١، ٧.

(٦) آلتمش بردن طقسان آلتی‌یه قدر اوتوز آلتی یکی چری آلاینك [اورته] اسمی بویله ایدی *Administration de l'emp. Otto.* (ادارهٔ دولت عثمانیه) کتابنك ایکنجی جلدنده ٢٠٧ نجی صحیفه‌یه مراجعت.

(٧) او صیره‌ده اسحاق پاشا منتشا اوغلنك اوزرینه مأمور اوله‌رق اونی مملکتندن چیقارمش وعودتنده ـ اوزمانه قدر انکوریه‌ده بولنان ـ آناطولی بکلربکیلرینك بعدما کوتاهیه‌ده اقامتلری قرارلشدیریله‌رق اسحاق پاشا اورایه عزیمت ایتمشدر. تاج التواریخ، جلد ١، ص ٤١٦. (مترجم)

اولینه عائد خاطرات الهام ایدن ـ معابد خرابه‌لری برحس دیکر ویره‌رك ژازونلرله (Jason) (١) آرغونوتلرك (Argonaut) (٢) اقبال اساطیریسنی عکس ایتدیریر. ییلدیرم بایزید، بوساحلك برطرفنده، ژوپیته‌ر ـ اوریوس (Jupiter-Urius) معبدینك انقاضی اوزرینه برحصار بنا ایتدیرمش ایدی. محمد ثانی، بوغازی بسبتون سد ایتمك ایچون اونك قارشیسنده بر حصار دها یاپمق ایستدی. قیشك حلولیله برابر بتون حکومات مملکتنه امرعمومی کوندره‌رك بیك دیوارجی و دولکر، مقدار کافی عمله وکرجی، بوغاز ایچنك روم ایلی طرفنده بر حصار انشاسنه مقتضی هر درلو لوازم تدارك واحضارینی تبلیغ ایلدی (٣). بوخبری آلان ایمپراطور ایله قسطنطینیه اهالیسی بر فلاکتك قریب الظهور اولدیغنی حس ایتدیلر. ضعیفلرك سلاحی اخطار وادعادن عبارتدر: قسطنطین دراگوزه‌س، شهزاده اورخان تخصیصاتی ایکنجی دفعه اوله‌رق طلبدن صرف نظرله پادشاهه کوندردیکی ایلچیلر واسطه‌سیله «نقض عهد» تسمیه ایلدیکی شوحصار انشاسی مسئله‌سندن شکایت وبوتصوردن واز کچیله‌رك معین اولان ویرکینك اخذ ایدلمسنی رجایه مسارعت ایلدی [٣]. محمد شدتلی انفعاله دلالت ایدر بر طور ایله سفیرلره شو جوابی ویردی: «بن سزك شهریکز علیهنده بر تصورده بولنمیورم. ممالکمك وسائل امنیتنی استحصال ایتمك نقض عهد دیمك دکلدر. ایمپراطوریکزك مجارلرله اتفاق ایدوب‌ده بابامك روم‌ایلی‌یه کچمسنه مانع اولمق ایستدیکی زمان نه قدر فنا بر حالده قالدیغمزی اونوتدیکزمی؟ قدرغه‌لریکز بوغازی قپادی. بابام مراد، جنویزلردن استعانه‌یه مجبور اولدی. بن اووقت هنوز پك کنج اوله‌رق ادرنه‌ده ایدم. مسلمانلر دهشتدن تتره‌یورلردی؛ سزاونلرك مصیبتلرینه‌قارشی تحقیرلرده بولنیوردیکز، بابام، روم‌ایلی ساحلنده بر حصار یاپمغی دها وارنه محاربه‌سنده عهد ایتمشدر. اویمینی بن یرینه کتیریورم. کندی اراضیم اوزرنده کوکلمك ایستدیکی شیئی یاپمقلغمه‌مخالفت ایچون الکزده نه‌حق‌وقدرت‌واردر؟ ایکی‌ساحل بنمدر: آناطولی ساحلی بنمدر؛ چونکه اهالیسی عثمانلیدن عبارتدر. روم‌ایلی ساحلی‌ده بنمدر: چونکه سز مدافعه‌سنی بیلمیورسکز. کیدیکز، افندیکزه سویلیکزکه شمدیکی عثمانلی پادشاهی

---

(١) تسالیاده ایولقوس حکمدارینك اوغلی وآرغونوتلرك رئیسیدر. (مترجم)

(٢) آرغو نام کمی ایله قفقاسیه‌یه استیلا ایچون عزیمت ایدن یونان قدیم قهرمانلرینه ویریلن عنواندر. (مترجم)

(٣) دوقاس، ٣٤، ص ١٣٢.

اسلافنه اصلا بکزه‌مز : شمدی بنم اقتداریمك واصل اولدیغی یرلره اونلرك آمالی بیله یتشمه‌مشدر.» بوندن صوکره شو سوزلری‌ده علاوه ایلدی. « سزك عودتکزه مساعده ایدییورم . لکن بوندن صوکره سزك کتیردیککز کبی خبرلری کتیره‌جك بولنورسه اونلرك دیری دیری دریلرینی یوزدیره‌جکم.»

محمد، بوندن صوکره برایلچی دها کورمدی. ۱٤٥۲ (۱) مارتی نهایتلرنده (۲) ازمیددن قره‌دکز ساحلنده‌کی ارکلیدن انشاآته مقتضی کراسته کلدی . آناطولیدن کلیتلی مقدارده طاش وکیرج جاب ایدلدی. پادشاه آناطولی وروم‌ایلی بکلربکلرینك، بکلرینك ، صو باشیلرینك کندیسندن اول کیدوب‌ده طوپلانمش اولدقلری موقع انشاآته عزیمت ایتمك اوزره ادرنه‌دن حرکت ایلدی .

یکی حصار ییلدیرم بایزیدك آناطولی ساحلنده بنا ایتدیکی حصارك قارشیسنده وبوغازك ایکی طرفنك بربرینه اك زیاده تقرب ایتمش بولندیغی موقعده انشا اولنه‌جق ایدی . کچیدك منتهاسنده ایکی برونك تشکیل ایتدیکی طار بوغاز سفائنك کچمسی ایچون آنجق آلتی ستاد عرضنده وصعب‌المرور بردکز براقیر. سیساملی آندروقله‌س، سیتی (Scythie)ده حرب ایتمکه کیدن دارا اردوسنك اوزرندن کچدیکی مشهور کوپری‌یی اوراده قورمش ایدی. روم‌ایلی طرفندن بوغازك مدخلنه حاکم اولان برون تاریخ قدیمده ـ اوراده بولنان عطارد (Hermis) معبدندن دولایی ـ عطارد برونی(Hermanum promontorium) تسمیه‌ایدیلیردی. دارا برونده‌قیا ایچنده اویولمش بر تخت اوزرینه جالس اوله‌رق اردوسنك آسیایی آوروپادن آیران سددن مروورینی تماشا ایتمش وبووقعه اوراده آثوری‌حرفلریله حك ایدلمش‌ایدی. قره‌دکیزده بوغازایچنه شدتله‌هجوم ایدن صولر برونك اوجنی دائما دوکدیکندن یونانیلر بوراسنی ـ جریانك سرعتندن ودالغه‌لرك قباره‌رق چیقاردقلری کورلتیدن طولایی ـ روده‌س (Rhoodès) یاخود (Phonoïdes) تسمیه ایدرلردی. دها اسکی زمانلرده طالغه‌لرك کورلتیسی کوپك هاولامسنه تشبیه ایدیله‌رك برونك اوجنه قزل کوپك (Pyrhias Cyon) دینیلیردی (۳) .

(۱) فرانزه‌س، ۳، ص ٥۲، آلتڤر تمثیلی.

(۲) تاج التواریخ دخی حصارك اتمامنی (۸٥٦)ده کوسترکه (۱٤٥۲) سنهٔ میلادیه‌سنه مصادفدر. (مترجم)

(۳) قسطنطینیه وبوغاز ایچی، ۲، ص ۲۲۰ . [الیوم شیطان آقنتیسی. مترجم]

محمد ، قلعه‌سنك تمللرینی بوراده ، قدیم عطارد معبدینـك بولندیغی محله وضع ایتدیردی ، برفکر غریبه اتباعاً قلعه دیوارلرینك محمد کلمه‌سنی ترکیب ایدن حروف عربیه شکلنده اولمسنی وهر میم حرفنك یرنده بر قله بولنمسنی ایستدی (١). یکی قلعه سرعتله یوکسلدی ، پادشـاهك حصول ارزوسی ایچون بتون قواعد صناعتك فدا ایدلمش اولدیغی کورلدی . قله‌لردن ایکیسی بربرینـك یانـنده وبرونك اتکنده ، اوچنجیسی بسبتون دکیز کنارنده بولنیوردی . (ح) و (د) حرفلرینك بولندقلری یرلرده استحکاملر یاپلدی ؛ پادشاه بونلرك انشاآتنـه بالذات نظارت ایدیوردی. دکیز کنارنده‌کی قله‌نك بناسـنه صدراعظم خلیل پاشـا مأمور اولدی ؛ دیکر ایکیسـنك انشاآتی‌ده ـ یاریم عصردن بری باب‌همایون وحرم همایون خدمتلرنده صقال آغارتمش اولان ـ صاروجه پاشـا ایله ، مراد ثانینك اوچنجی دفعه جلوسـنده اوغلی محمده صداقتندن طولایی عزل ونفی ایدلمش وشمدی ایکی قات اعتماده مظهر اولمش اولان وزیر زاغانوسه حواله ایدلمش ایدی .

قلعه‌نك ایچنده و طیشنده بیکر دیوارجی ایله ایکیشر بیـك رنجبر وار ایدی ؛ شو صورتله انشاآت ایچون استخدام ایدیلن عمله آلتی بیکه بالغ اولیور وخارجدن کله هر صنفدن ، هر مسلکدن بر چوق خلق بونلره معاونت ایدیيوردی . مناصب عالیه‌ده بولنانلر بیله کیرج وکره‌میت طاشیمقله مشغول اولیورلردی. اناطولیدن جلب اولنان لوازمدن باشـقه بر قاچ مستحکم شهرده‌کی سورلرك طاشـلری و بوغاز ایچی ساحلنده بولنان کلیسالرك ، ازجمله سوسته‌نیوس (Sostenius) کورفزی اوزرنده کائن بیوك ونفیس سن‌میشل کلیساسنك خرابه‌لری بقایاسی استعمال ایدلدی. قسطنطین بومدهش استحضاراتی یأس ایله کوریيوردی ، انشاآتی توقیف ایتمك ید اقتدارنده دکلدی. قلعه اوچ آیدن آز برمدت ظرفنده انشا ایدلدی. دیوارلرینك قالینلغی یکرمی بش، قورشون ایله مستور اولان قله‌لرینك قالینلغی اوتوز قدم ایدی.

معمافیه ، مأیوسیته دوشمش اولان بیزانس ایمپراطوری اولجـه تعقیب ایلدیکی طریق سیاستی بردن‌بره ترك ایله اووقته قدر تجربه ایتمش اولدیغی بیهوده تهدیدلردن اك عاجزانه استرحاماته تنزل ایلدی. قسطنطین، پادشاهه بر سفارت کوندره‌رك بوغاز ایچی ساحلنده‌کی کویلرده‌کی روملرك محصولاتنـك تخریب ایدلمه‌مسنی رجا ایلدی . بوندن باشـقه پادشاهك سفره‌سـنه هرکون اك منتخب مأکولات و مشروبات

(١) عثمانلی مورخلری واولیا .

كوندريبيوردى . فقط پادشاهه ، قسطنطينك نه استرحاماتى ، نه ده او درلو اهتماماتى تأثير ايده‌بيلدى. بالعكس محمد، آتلرك وقاطرلرك رومله‌ره عائد اراضيده چايره چيقارلمسنى وهركيم سلاحله ممانعت ايده‌جك اولورسه دفع ايدلمسنى امر ايتدى . آسيا ساحلنده ادرميددن هنوز كلمش اولان داماد پادشاهى اسفنديار اوغلى يوك حيواناتنى ئه‌پيبادوس (Epibados) باغچه‌لرنده اوتلاده‌رق اورالرينى تخريب ايلدى. بواثناده برترك سايسى، حيوانلرك اوتلامسنه ممانعت ايتمك ايستين بررومى دوكمش اولديغندن ديكر رومله‌رده قوشوشديلر: مضاربه‌ده هر ايكى طرفدن برقاچ كشى مقتول اولدى.

بوحادثه اوزرينه كهيا بكه، يعنى داخليه ناظرينه ويريلن راپور اونك طرفندن پادشاهه تقديم ايدلمسى اوزرينه محمد ، مجازات اوله‌رق قيرلرده تصادف ايديله‌جك اولان ئه‌پيبادوس سكنه‌سنك كاملاً پارچه پارچه ايدلمسنى امر ايلدى (١) . بركون اوراقجيلر ايشلرينه كيتدكلرى صيره‌ده ترك عسكرلرى بردن بره اوزرلرينه هجوم ايده‌رك بونلرى قتل عام ايتديلر (حزيران ١٤٥٢). شو مخاصمهٔ علنيه بيزانس ايمپراطورلغنى الى الابد محو ايده‌جك اولان حربك باشلانغيجى اولدى(٢). ايمپراطور مقابلةً شهرك قاپيلرينى قپاده‌رق ايچنده‌كى تركلرك جمله‌سنى حبس ايتديردى. محبوسلرك آره‌سنده بر قاچ كنج حرم اغاسى وار ايدى ، همان سربست براقلمدقلرى حالده بالاخره پادشاهك نزدينه عودت ايدرلرسه بهمه حال اعدام ايديله‌جكلرينى ايمپراطوره عرض ايتديلر، حرم اغالرينك استرحامتندن متأثر اولان ايمپراطور، اونلرى اوچ كون صوكره پادشاهه اعاده ايله شو مألده نامه‌يى حامل بر سفارت ترفيق ايلدى : « شهر برفلاكت قارشيسنده بولنيورسه‌ده جناب حق ايمپراطورك ظهيرى اوله‌جقدر، شهرك قاپيلرى انجق متاركه آچيقدن آچيغه نقض ايدلديكى ايچون قپانمشدر، جناب حق، پادشاهه دها صلحپرورانه حسيات الهام ايدنجه‌يه‌قدر شهراهاليسى كنديلرينى قوتلرى درجه‌سنده مدافعه ايده‌جكلردر » بونك اوزرينه محمد ـ تجاوزينه هيچ بر سبب

(١) دوقاس، ٣٤، ص ١٢٧. دوقاس كهيا بكى Καγιαπεγ (قاپاه‌ى) تسميه ايدر. [كهيا بك ، كتخداى دولت و دها صوكره‌لرى كتخداى (*) صدرعالى و شمدى مستشار صدارت دينيلن مأموردركه اسكيدن داخليه ناظرى بولنمايوب اونك وظيفه‌سنى قسماً بو كورردى. مترجم]

(٢) فرازه‌س، ١، ٣، ٣ ص ٥٢. آلتنه‌ر مطبوعى.

(*) املاى صحيحى «كدخدا» .

کوسترمکسزین ـ درحال اعلان حرب ایلدی، قسطنطینده ، برکون بوزوشیله‌جغنی حس ایلدیکی جهتله شهرك انبارلرینی طولدیرمش اولدیغندن (١) قاپیلرك اورلمسنی امر ایتـدی . بوآره‌لق محمدك قلعـه‌سی بسبتون اکمال ایدلمش ایدی . قلعه بوغازك اك دار محلنده انشـا ایدلمش اولدیغی ایچون کمیلرك مرورینه مانع اولدیغنـدن محمد بونی بوغازکسن تسمیه ایلدی(٢). روملر بوغاز کلمه‌سیله باش کلمه‌سنی قاریشدیردقلرندن باش کسن ظن ایدییورلردی (٣) . اونلر ، هەرمه‌ئون (Herméon) برونـنه چارپه‌رق قیریلان طالغه‌لرك حرکتندن دولایی، قلعه‌یی لایموقوپاس یعنی طالغه کسن توسیم ایدییورلردی (٤). فیروز اغا درت یوز یکی چری ایله قلعه‌یه قوماندان تعیین ایدلدی؛ بلا تفریق هر ملتك کمیلرینی کیررکن توقیف ایله معاینه وکندیلرندن نسبی برویرکی آلدقدن صوکره مرورلرینه مساعده ایتمسی امر اولندی؛ خلیل پاشـا قلعه‌سی دکیزه اك یاقین وبنا برین بوغازه حاکم اولدیغندن لزومنده قلعه‌قوماندانك اوامرینی تأیید ایده‌بیلمك اوزره بونك اوزرینـه جسیم طوپلر قونلدی . ١٤٥٥ سـنه‌سی اغستوسنك یکرمی‌سکزنده محمد، بوغاز کسن اردوکاهندن حرکت ایده‌رك قسطنطنیه خندقلرینی کشف ایچون اوراره قدر ایلریلدکدن‌صوکره [٤] ایلولك برنده ادرنه‌یه عودت ایلدی (٥).

موره‌ده حاکم اولان دیمتریوس‌وتوماسك، برادرلری‌اولان ایمپراطوره وپای تختنه امداداایچون‌کلمرینی منع‌ایتمك‌اوزره‌محمد، صوك‌بهار اوائلنده، موره یاریم‌اطه‌سنه‌بتون حیاتنی روم ایمپراطورلغنك بو ایالتنی تخریب‌ایله کچیرمش اولان ـ بکلربکی طورخانی کوندردی . طورخان ایکی اوغلی احمد و عمر (٦) معیتنده اولدیغی حالده قوره‌نت برزخندن آرقادی یه‌داخل‌اولدی، وتەگه Tegée دن مانتینه‌یه Mantinée ، اورادن ایتوم Ithome طاغنه وقریزه‌نا Krisena کورفزینه قدر ایلریلیه‌رك نه‌ئوپولیختنه Neopolichné یی (الیوم نه اوقاسـترون) ضبط ایلدی ؛ سیده‌رو پولیخنه‌یی‌ده

---

(١) فرانزه‌س، ١، ٣، فصل ٣ ص ٥٢ .

(٢) دوقاس، ٣٤، ص ١٣٨.

(٣) براتوتیده سعدالدین، ٢، ص ١٣٠، نشری ورق ١٩٦، عالی، صولاقزاده .

(٤) Παδχεδεν (باسخه‌ده‌ن) دوقاس ٣٤، ص ١٣٥ .

(٥) Λαιμοχοπας (باش‌کسن، قاطع‌الرأس ترکیبنك رومجه‌سی) قالقوندیل، ١، ٨.

(٦) Αχουμετης(آخومه‌تیس) و Αμας(آماس) فرانزه‌س، ٣، فصل٣ ص٥٢.

Sideropolichné (الیوم سیده‌روقاسترون) محاصره ایلدیسه‌ده ضبط ایده‌مدی . اردونك، احمدك قوماندا‌سنده لئونتاری‌یه دوغری ایلریلمش اولان برفرقه‌سی یولده روملرك هجومنه دوچار اوله‌رق تارمار اولدی ؛ احمد محاربه‌ده اسیر ایدیله‌رك سپارتده دسپوت دیمتریوسه کوندرلدی (١) .

طورخان بو صورتله موره‌یی تخریب ایدرکن محمد، ادرنه‌ده بلاتوقف قسطنطنیه محاصره‌سنه مقتضی استحضارات ایله مشغول ایدی . کچن یاز بوغاز کسن قلعه‌سنك انشاآتی اثناسنده اوربان نامنده مجارلی بر طوپ دوکیجی (٢) ـ اجرتنك تزییدی ایچون قسطنطینك وکلاسنه وقوع بولان مراجعات متوالیه‌سنك ترویج ایدلمه‌مسندن اوصانه‌رق ـ قسطنطنیه‌دن فرار ایله ترکلره عرض خدمت ایتمش ایدی . پادشاه، اوربانی هدایا ایله تلطیف و کندیسنه کلی اجرت تعیین ایلدی . بیزانس وکلاسی بو اجرتك ربعنی ویرمش اولسه‌یدیلر اوربان قسطنطنیه‌دن هیچ چیقماز ایدی . محمد، قسطنطنیه سورلرینی صارصه‌جق قدر قوتلی طوپ اعمال ایدوب ایده‌میه‌جکنی صورمسی اوزرینه اوربان: «قسطنطنیه وحتی بابل سورلرینی خاك ایله یکسان ایده‌جك طوپ اعمال ایده‌بیلیرم (٣). بنی صناعتمدن امینم، فقط طوپك نه‌قدر مسافه‌یه آته‌بیله‌جکنی اولدن تخمین ایده‌مم » جوابنی ویردی . محمد ، طوپك مسافه‌سی بالاخره تعیین ایدیله‌جکنی سویلیه‌رك اوربانك همان ایشه باشلامسنی امر ایلدی . اوربان ، فوق‌العاده بیوك چاپده بر طوپ اعمال ایده‌رك بوغاز کسن قلعه‌سنك دکیزه یاقین قله‌سی اوزرینه وضع ایلدی ؛ طوپك مسافه تجربه‌سی یلکنلرینی قیامیان ایلك کمی اوزرنده اجرا اولندی: قپودان ریچینك قوماندا‌سی آلتنده بروندیك کمیسی یلکنلری قیامقسزین بوغازی کچمك ایستدیکندن اوزرینه نشان آلندی واوربانك طوپ اعمالنده موفق اولدیغی اثبوت بولدی. کمی طوپ دانه‌سیله پارچه‌لنه‌رق دکیزه باتدی . ریچی اوتوز طائفه‌سیله بر صندال ایچنده قاچارکن آقینتی روم ایلی ساحلنه دوغرو کوتوره‌رك قلعه محافظلرینك النه دوشدی . اسیرلره زنجیر اوروله‌رق دیموتقه‌ده پادشاهك حضورینه کوندرلدیلر . پادشاه قپودانی قازیغه اوردوردی ؛ طائفه‌نك

(١) کذلك، قالقوندیل.
(٢) Το γενος Οὔγγρος (طوپ دوکیجی) دوقاس ، ١٥ . قالقوندیل بونی Ορβανος Δαξ το γενος (طوپ دوکیجی اوروانوس) تسمیه ایدر.
(٣) دوقاس، Και τα βαβυλωνια τειχη .

باشلری کسیله‌رك جسدلرینك دفن ایدلمسی منع اولنـدی . او آره‌لق دیمتوقه‌ده بولنان مورخ دوقاس بونلری اوحالده کورمشـدر (١) . محمد ، اوربانك مهارتندن وتجربه‌نك نتیجه‌سندن ممنون اوله‌رق بودفعه اولکنك ایکی مثلی بیوکلکنده برطوپ دوکمسنی امر ایتدی. بوطوپ، طوپجیلق ومحاصره تاریخلرنده مذکور اولان طوپلرك هیچ شبهه‌سزکه الک بیوکیدر. فقط بوطوپك استعمالنه یالکز ترکلرك اوزمانکی جهالتلری سبب اولمش ایدی. اوربانك اعمـال ایتدیکی بو ایکنجی طوپ اون ایکی ال آیه‌سی محیطنده واون ایکی قنطار ثقلتنده کولله آتیوردی [٥] ؛ طوپی تحریك ایچون اللی چفت اوکوز قوللانمق اقتضـا ایدردی ، یدی یوز نفر طوپك تحریکنه و خدمتنه مأمور ایدی [٦] . طوپك اعمالی ختام بولنـجه ادرنه‌ده یکی یاپیلان و فوق‌العاده بوکسکلکندن‌دولایی جهانما تسمیه ایدلمش اولان سرایك اوکنه کوتورلدی. اوراده اوربانك کوزی اوکنده پك‌بیوك مشکلات‌ایله طولدیرلدی. طوپك‌پاتلامسندن یاقینده بولنان کیمسـه‌لرك قدرت تکلملرینی غائب ایتمه‌ملری و حامل قادینلرك چوجقلرینی دوشورمه‌ملری ایچون محمد، جسیم طوپك آتیله‌جغی زمانی اهالی‌یه اعلان ایتدیردی. ایرتسی کونی طوپ آتشلندی ؛ باروت دومانی بتون شهری اسـتیلا ایلدی؛ طراقه برقاچ فرسخ مسافه‌دن ایشیدلدی (٢). طوپك کولله‌سی برمیل مسافه قطع ایتدکدن صوکره ایکی قولاچ درینلکده طوپراغه صاپلاندی. بو یکی تجربه ترکلرك غیرتلرینی، روملرك ده قورقولرینی آرتیردی . محمد، کیجه کوندوز یالکز بر فـکر ایله مشـغول ایدی: اکثریا معتمدلرندن ایکیسی، اوچیله اقامتکاهنك اطرافنده‌کی مواقع‌عسکریه‌یی طولاشه‌رق قراکلقده عسـکرك و اهالینك مکالمه‌سنی دیکلیوردی . شاید بر طالعسز پادشاهی طانیه‌رق سلام معتادی ایفـا ایده‌جك و « پادشاهم، چوق یاشا » دیه‌جك اولورسه محمد بو ملاحظه‌سز آدمك قلبنی خنجریله دلردی (٣) . برکیجه بردن بره حرم آغالری‌واسطه‌سیله خلیل پاشایی چاغیرتدی. صدراعظم، پادشاهك پدری مرادثانی زماننده محمدك ایکی‌دفعه خلع ایدلمسنده اشتراکندن‌دولایی باشی ایچون لرزان اولدیغی

(١) دوقاس، ٣٥ .

(٢) یوز ستاد یاخود ایکی بچق جغرافیا میلی مسافه‌دن، دوقاس، ٣٥ .

(٣) دوقاس، ٢٥، ص ١٤٠ . بومناسبتله شویله سویلر: *Et ut quivis pulicem canterendo voluptatem carpit, sic iste sua manu interficiendo delectabatur.*

جهتله یانته آلتون طولو بر طبق آله‌رق خاك پای شاهانه‌یه تقدیم ایلدی . پادشاه، تمامیله گینمش اولدیغی حالده یتاغنده اوتوریوردی. « لالا، نه یاپیورسك؟ » دیدی. صدراعظم « اعاظم دولت فوق‌العاده بر ساعتده افندیلرینك حضورینه چاغیرلدقلری وقت اللری بوش گلمك عادت دكلدر. بوتقدیم ایتدیكم بنم مالم دكل، سنكدر. شمدی‌یه قدر بنده امانت ایدی » جوابنی ویردی. پادشاه « اونك بكا لزومی یوق، بنم سندن ایستدیكم، قسطنطنیه‌یی آلمق ایچون بتون قوتكله بكا معاونت ایتمه‌گدر» دیدی.

صدراعظم بو سوز اوزرینه تره‌دی ؛ چونكه روملردن آلدیغی هدیه‌لردن دولایی خفیاً اونلرك متفق اولدیغی كبی خلق نظرنده دشمنلرله اویوشمش اولمقله مظنون ایدی (١) . خلیل پاشانك قورقوسی گچنجه پادشاهی شمدی‌یه قدر روم ایمپراطورلغنك الك‌بیوك قسمنه صاحب ایدن جناب حقك، بوایمپراطورلغك پای تختی قاپیلرینی‌ده كندیسنه آچه‌جغنی وپادشاهك بتون‌بندكانی شوامرعظیمه موفقیت‌اغورنده بربریله مسابقه ایده‌رك بذل مال وجان ایده‌جكلرینی بیان ایلدی. پادشاه: « بو یتاغی كوریورمیسك ؟ بتون كیجه بونك ایچنده چارپندم، اویویه‌مادم. روملرك پاره‌لرینه آلدانمامغه دقت ایت : یاقینده جنك باشلایه‌جقدر، عون الهی و امداد پیغمبری ایله بلده‌یی بودشمنلرك الندن آله‌جغز.» دیه‌رك ــ بوایشتدیكی سوزلردن متحیر اولان ــ صدراعظمه رخصت‌ویردی (٢). محمد، متمادیاً فتح تصوراتیله مشغول اولدیغندن‌هیچ راحت یوزی كورمیوردی . قسطنطنیه‌نك موقعنی، سورلرینی ، استحكاماتی ترسیم ایتدیكی وهجوم نقطه‌لرینی، قول اردولرینك وضعیتلرینی، طوپلرك ومحاصره آلتلرینك موقعلرینی ، لغم استعمال ایدیله‌جك محللری رسم اوزرنده اشارت ایلدیكی كبی شهره وقوای حربیه‌سنه دائر معلوماتی اولان كیمسه‌لرله كوروشمكی شدتله آرزو ایدیوردی. بز سلطان محمدی دها ایلری‌یه تعقیبدن اول، محاصره عملیاتنك آكلاشلمسنی تسهیل ایچون (٣)، بومشهور بیزانسك طوپوغرافیاسنه دائر بعض معلومات ویره‌جكز (٤).

(١) καβουρ ορταγη تركلرك كاوور یولداشندن باشقه برشی دكلدر. [رومجه تركیبك تلفظی كاوور اورتاغیدر. كاوور، « كاو بر »، اوكوز كسن دیمكدر. تذییلات مترجم] بونی‌ده دوقاس، شویله ترجمه ایتمشدر: ὁ των απιδων συντροφος .

(٢) دوقاس، ٢٢٦، ص ١٤١ .

(٣) قالقوندیل، دوقاس، فرانزه‌س، له‌ئوناردوس، شیه‌نزبس، ایزیدوروس، قاردینالیس، روتینوس ایله دیكر معاصر مورخلره ورأی العین كورمش اولان شاهدلرك افادانته نظراً.

(٤) دها زیاده تفصیلات ایچون محاصره ومحاربه‌خریطه‌سنه مراجعت. [بوخریطه ترجمه‌یه علاوه اولنه‌جقدر]

روما ایمپراطورلغنك ایکنجی پای تختی اولان قسطنطینیه ، تراکیا بوسفورینك منتهای غربیسنده - روما کبی - یدی تپه اوزرینه بنا ایدلمشدر. اولا مؤسسنك اسمنه اضافتله بیزانس تسمیه ایدیلیرکن قسطنطین بو شهری کندینه مقر اتخاذ ایتدیکی وقت قسطنطینیه تسمیه ایدلدی. بالاخره روملرك دور انحطاطنده شهره استامبول نامی (۱) ویرلدی. بونی ترکلر تحریف ایله کندیلری ایچون معنیدار اولان اسلامبول شکلنه قلب ایتدیلر. روملر بورایی آنتوثا (۲)، یعنی معموره دخی تسمیه ایدرلردی. عربلر قسطنطینیه، و آوروپا ایله آسیانك حدودی اوزرنده بولندیغی ایچون فارق دیرلر. اونلرك مکه‌یی ام البلاد تلقیب ایتدکلری کبی ترکلرده پای تختلرینی ام الدنیا نامیله توسیم ایده‌رك بوکا برین و بحرینك حاکمی و شرق و غرب تجارتنك بندرکاهی نظریله باقارلر. شهر، جنوباً و غرباً پروپونتید، یعنی مرمره دکزیله محاطدر (۳). شرقده بوسفور ، هر ایکی ساحلنده یدیشر بروندن متشکل اولان اعوجاجلرینی ترسیم ایله جنوب شرقیده مرمره دکزنده غائب اولور، منتهای جنوبیسنده بردیرسك پایه‌رق شهرك سورلری آلتنده دنیانك اك کنیش و اك امین و - شکلیله اوزرندن کچن ثروتلردن دولایی - اسکیدن بری (قورن دور)، یعنی آلتون بوینوز نامیله موسوم بر لیمان تشکیل ایدر. قسطنطینیه شهری بر مثلثه بکزه‌دیله‌بیلیر، مرمره دکزیله لیمانك تشکیل ایتدیکی ایکی ضلع یالکز بر سور ایله مدافعه ایدلمشدر ، شهری قره‌یه ربط ایدن اوچنجی ضلع ایکی صیره طابیه وقله‌لر ایله وایکی قات کنیش ودرین خندقلرله محافظه اولنمشدر. اوچ ساعتده دور ایدیلن مثلثك اوچ کوشه‌سنك هر برنده بر قلعه وار ایدی. شهرك وقتیله آقروپولیس وشمدی سرای برونی تسمیه ایدیلن منتهاسنده - اسمی بو برونه دخی ویرلمش اولان عزیز نصرانینك نامنه منسوب کلیسانك یاننده اولدیغی ایچون - آیادیمتری دینیلن قلعه واردی[۷]. لیمانی تشکیل ایدن دکز پارچه‌سی‌ده، ساحلنده انشا ایدیلن کلیسانك حامیسندن دولایی آیایورکی قولی تسمیه ایدیلیردی. ینه بوجهتك دیکر منتهاسنده ولیمانك اك اوزاق نقطه‌سنده‌کی ایکنجی کوشه‌ده بوکون آیوانسرای تسمیه ایدیلن سینه‌ییون (Cynegion) وار ایدی‌که بوراسی حیوانات مجادله‌لرینه مخصوص بر آنفیته‌آتر ایدی. بونك آرقه‌سنده صوك روم ایمپراطورلرینك

---

(۱) εις την πολιν ایس تین پولیس (یعنی شهره، شهرده) دن محرف.

(۲) Αυθουσα .

(۳) قسطنطینیه و بوسفور، ویانه، ۱۸۲۲ .

بتون سرایلره ترجیح ایلدکلری بیوك بلاخه‌رن (Blachernes) سرایی وار ایدی(۱). بو محله‌یه قسطنطینیه روملری بو کون دخی بلاخه‌رن محله‌سی دیرلر . شهری قره طرفندن مدافعـه ایدن سورك منتهاسنده بولنان اوچنجی کوشه‌ده یدی قله نامیله معروف سیقلوویون یاخود په‌نتا پیرژیون یعنی (بش قله) وار ایدی .

سرای برونیله یدی قله آره‌سنده ، مرمره ساحلنده و سورلرك داخلنده انسان الیله آچلمش و شـمدی طولدیرلمش ایکی لیمـان وار ایدی . بونلرك بری تهٔودوز لیمانی (۲)، یعنی بو کونـکی لانغه بوستانی (۳)، دیکری‌ده ژولیه‌ن لیمانی، بو کونـکی قدرغه لیمانیدر، قدرغه لیمانی وقتیله ئه‌پتاسقالون وصوکره قوندوز قلعه تسمیه ایدیلن محله‌ده ایدی (٤). بولیمانلرك برنجیسنده تهٔودوز سرایی، ایکنجیسنده ژولیه‌ن سرایی وار ایدی. چاتلادی قاپی قربنده وآیادیمتری برونیله (سرای برونی) ژولیه‌ن لیمانی (قدرغه لیمانی) آره‌سنده ـ برآرسلان ایله براوکوز تصویر ایدن برهیکلدن طولایی ـ بوقولیون (Bucolion) تسمیه ایدیلن سرای ایمپراطوری بولنوردی (٥) . اشبو بیوك سرای ایمپراطوری قسماً شمدیکی سرایك بولندیغی یرده ایدی. تهٔودوز لیمانی (لانغه بوستانی) ایله سیقلوبیون (یدی قله) آره‌سنده، پساماتیا برونه دوغری محلده ، پساماتیا (صماتیه) سرایی (٦) واردی.

قسطنطینیه‌نك بو کون سرای برونندن بلاخه‌رن محله‌سنه (آیوانسرای) قدر لیمـان طرفنده اون درت قاپیسی واردر [۸] . محاصره تاریخنده یالکز شو بشی مذکوردر: ۱ ـ سینه‌ییون قاپیسی(آیوانسرای) (۷) ۲ ـ قسیلوپورتا، یعنی اودون قاپی (۸) ۳ـ بلاخه‌رن سراینك بیوك قاپیسی [۹]. شمدیکی فنار، یعنی روم محله‌سنده‌کی په‌ترا قاپیسی (طاش قاپی) [۱۰] ، ٥ ـ یهودیلر قاپیسی یاخود بالق بازاری قاپیسی دییلن اورایا [۱۱] قاپیسی . بلاخه‌رن سراینك آشاغی قسمنده سه‌رقو پورتا [۱۲]

---

(۱) تکیر سرایی (مترجم)

(۲) قسطنطینیه و بوسفور، ۱ . ص ۲۰۹ .

(۳) Αρχι του Βλαγκα .

(٤) قسطنطینیه و بوسفور ۱، ص ۱۲٤ .

(٥) کذلك.

(٦) فرانزمسده Ψωμα Θιων ، ۳، ص ٥٦ .

(۷) بوکون آیوانسرای قاپیسی (حیوان سرایدن محرف [؟]) .

(۸) بو اودون قاپی‌یی شمدیکی اودون قاپیسی ایله قاریشدیرمامليدر.

دیڭلیر یر آلتنده بر مخرج وار ایدی ، فقط ایساق قومنه‌ن ایمپراطور فره‌دریقك قسطنطینیه‌یه بورادن داخل اوله‌جغنه دائر اولان روایت كاشفانه‌یه میدان ویرمه‌مك ایچون بونی اوردیرمش ایدی (۱). بوطرفده‌كی دیكر قاپیلر ومرمره دڭیزی طرفنه آچیلانلرله مشغول اوله‌دن یالڭز قره طرفنده یول ویرن قاپیلری آدیم آدیم تعقیب ایده‌جكز، محاصره‌نك تكمیل شدتی قره‌طرفنده اولدیغندن بونلردن هربرینك اهمیت تاریخیه‌سی واردر.

بو خط اوزرنده برنجی قاپی خارسیاس (Charsias) و قالیغاریا (Caligaria) تسمیه ایدیلیردی. تركلر بو اسمی تحریف ایده‌رك كندی لسانلرنده یكی برمعنا افاده ایدن اكری قاپی(۲) اسمنه تبدیل ایلدیلر. مقدما بوكا بلغارلرقاپیسی دخی دیرلردی، فقط آلمانلر قاپیسی دیمك دها دوغری اولوردی، چونكه بیزانسلی مورخلر بونك مدافعه‌سی ـ بری قومنه‌نلر زماننده آرمولف ژیلبره‌خت (۳) (Arnulphe Gilprecht) و دیكری صوك ایمپراطور قسطنطین پاله‌ئولوغ دراغوزه‌س زماننده ژان غرانت (٤) (Jean Grant) اولمق اوزره ـ ایكی آلمانه تودیع ایلدیكندن بحث ایدرلر. بوندن صوكره بوكون ادرنه قاپیسی دینیلن میریاندری یاخود پولیاندری قاپیسی كلیردی . بونك وجه تسمیه‌سی شویله‌در : شهرك قره طرفنده‌كی طابیه‌لری انشا ایدیلیركن ـ بری سورلرك منتهای یمیننده بلاخه‌رندن (آیوانسرای)، دیكری یدی قله‌دن باشلامش اولان ـ ایكی طاقم عمله بو محلده برلشمشلردی ؛ روجه‌ده چوق آدم ، اون بیك آدم معناسنی افاده ایدن میریاندری . پولیاندری كلمه‌لری بو ایكی طاقمك برلشمسنی افاده ایدردی . آوارلر قسطنطینیه‌یی محاصره ایلدكلری وقت شهرك مدافعه‌لری بونك ایله یاننده‌كی قاپی آره‌سنده اونلرله مدهش بر حرب ایتمشلردی (۵)، فقط بودفعه الڭزیاده هجوم اوچنجی قاپی‌یه اولمش ایدی. بواوچنجینك

(۱) نیسه‌تاس قونیاته‌س، ۲ ، ٤ .

(۲) قسطنطینیه و بوسفور ، ۱ ، ص ۱۰٦ . لومباردوس، شیه‌نزیس بونی قالیغاریا، ودوقاس Χαρσιου (خارسیو) تسمیه ایدر.

(۳) آننا قومنه‌نا، ۱، ۲ ، ۳ .

(٤) بوخانیس غراندی آلمانی. (له‌ئون. شیه‌نزیس)

(۵) قسطنطنیه و بوسفور، ۱، ص ۱۰۷. قرِدینوس، *Chronicon pascale in Heraclio* نام كتاب.

اسمی سن رومەن ایدی . محاصره زماننده قارشیسنه قونیلان جسیم طوپك خاطره‌سی اولەرق بوکون طوپ‌قاپیسی تسمیه ایدیلیر. بوراده بری سن‌رومەن قلەسی، دیکری بغداد قلەسی(۱) تسمیه ایدیلن ایکی قله وار ایدی. طوپ قاپیسندن صوکره منبع ، یاخود رەگیوم (Rhegium) ویاخود سەلەمبریا (Selembria)، یعنی سیلوری قاپیسی کلیردی . الیوم یالکز سیلوری قاپیسی دیه تسمیه ایدیلن بو قاپیدن چیقیلنجه منبع سراینه (شمدی بالقلی) (۲) ، دها صوکره رەگیوم(۳)، یعنی چکمجه‌یه ، و اك صوکره سەلەمبریا یعنی سیلوری‌یه (٤) کیدیلیردی . بشنجیسی وقتیله مرمر هیکللر ومحکوکات ایله مزین اولان یالدیزلی قاپی ایدی. حربدن مظفراً عودت ایدنلر اکثریا بو قاپیدن کچمشلر ایسه‌ده[۱۳] بعضیسی باشقه یول تعقیب ایله آقروپولیسدن (سرای‌بورنی) کیرر واپودروم یعنی آت میداندن کچەرك آیاصوفیه‌یه کیدرلردی. ازجمله و اندالره غلبه ایدن بەلیزەرك (Bélisaire) ـ کە گەزەریقك (Genseric) رومادن ضبط ایلدیکی آلتون وازولری گەلیمارك (Gelimar) اللدن مصادره ایتمش وقسطنطینیه‌یه داخل اولورکن بووازولر اوکنده کوتورلمش ایدی.ـ مظفریت آلایی ، غوتلره غالب کلن نارسەسك ، ایرانیلری مغلوب ایدن هەراقلیوسك (Héraclius) ، پانونیه‌نلره ودالماچیالیلره غلبه ایدن ژان قومنەنك (Jean Comnène) آلایلری بو ایکنجی یولی تعقیب ایتمشلردر. فقط اکثریتله مظفریت آلایلری یالدیزلی‌قاپیدن کیره‌رك شهرك منتهاسندن سرای ایمپراطورینك توپ قاپیسنه قدر کیدن کوزل جاده‌یی تعقیب‌ایدرلردی [۱٤]. هەراقلیوسك درت‌مظفریت آلایی ، ژان چیمیه‌سسەسك (Tscimiescès) ، نیسەفور فوقاسك (Nicéphore Phocas)،بلغارلره‌غلبه‌ایدن‌بازیلك، موپسوئەستیانك (Mopsuestia) وطرسوسدن عودتنده عربلری مغلوب‌ایدن تەئوفیلك آلایلری هپ یالدیزلی‌قاپیدن‌کیرمشلردی. فقط برکون لاتینلرك غالبانه بویالدیزلی قاپیدن قسطنطینیه‌یه داخل‌اوله‌جقلری‌سویلندیکندن بازیلك بلغارلر اوزرینه مظفریتندن صوکره درحال اورلدی (٥) . بو قاپی حالا

(۱) *Turris Bactatinea* . (لەئون . شیەنزیس)

(۲) Τῆς πηγῆς دوقاس، قسطنطینیه وبوسفور، ۱، ص ۲۱۰ .

(۳) کذلك .

(٤) Τῆς πύλης τῆς λεγομένης Σιλυβρίας فرانزس، ٤، ص٥٦.

(٥) Badulphus de Diecto. Mathæus Paris. دوقانژده روکەروس هووەدەنوسك Constantinopolis Christ. کتابی، ۱، ص ۳٦۳ .

قبالی ایسه‌ده اسکی اعتقاد باقی اولدیغی کبی ترکلر دخی بر کون خرستیانلرك بو طرفدن شهره داخل اوله‌رق کندی دینلرینی تکرار تأسیس ایده‌جکلری فکرنده‌درلر (١). بو کبی مشئوم تفألره یالکز یالدیز قاپی تابع دکلدی . دیکر بر روایت عامیانه‌یه نظرا سه‌رقوپورتا تسمیه ایدیلن قاپیدن‌ده ایمپراطور فره‌دریق ایله لاتینلر کچه‌جکلردی. بونك ایچون روملر اونی ده اوردیرمشلر ایدی ، فقط قسطنطینیه‌یه محاصره‌سندن اول تکرار آچلدی و ترکلر شهره اورادن داخل اولدیلر.

هر زمان بویله غائبدن خبر ویرنلر اولمشدر ؛ وقوعات بونلرك کیمنی تصدیق، کیمنی تکذیب ایتمشدر . تاریخ، خلق اوزرنده پك قوی تأثیری اولان بو اعتقاداتی استخفاف ایتمه‌ملیدر . بویله غائبدن خبر ویرنلر آره‌سنده حادثاتك اساسنی تدقیقه، ماضی‌یه نظراً استقبالی کشفه ، وقوعاتك نتایجی ایله اسبابی آره‌سنده‌کی مناسبات خفیه‌یی تفریقه مقتدر افکارعالیه اصحابی واردر. بعضلرینك سویلدکلری‌ده تظاهرات خارجیه‌یه مستند وصرف تصادف اثری اولان خرافاتدن باشقه برشی دکلدر. اولکیلر حادثات بشرك صورت جریاننه واقف اولدقلرندن خلقك حسیات و هم پرورینه مراجعت ایتمدکلری کبی خلق اوزرینه‌ده زیاده تأثیر ایتمزلر . ایکنجی قسمك نشر ایتدکلری روایات ایسه اکثریا احتراصدن تولد وجهالت سایه‌سنده توسع ایتدیکندن خلقی تحریك ایچون مانیوه‌له (مشحط) کبی تأثیر ایتمشدر. بوروایاتك تدقیقی برزمانك فکرینی، بر ملتك خواصنی، بر حکومتك موقعنی، اوزون تجربه وزحمتلی مساعیدن دها چابوق آکلادیر . اقوام‌ده ، اشخاص کبی - استقبال حقنده حاصل ایتدیکی اعتقاد کندیسنك قوتندن یاخود ضعفندن نشأت ایتدیکنه کوره - سعادتنی، یاخود خرابنی بالذات احضار ایدر . تصادفی کهانتلرده بعضاً بر مظفریته ، یاخود بر هزیمته سبب اوله‌بیلیرلر ؛ فقط بر قومك دائما تکرار ایتدیکی اعتقاداتك اوقومك فیض ویاخود انحطاطنه تأثیری اولدیغندن استقبال ملتك قوی مؤثرلرندن عد ایدلملیدر. بو اعتقادات، منشألری وتصویر کرده‌لری اولان استعداد داخلی‌یی اظهار ایدرلر . قدرتنی بیلن جسارت وقوت، ظفره اعتقاد ایدر، ضعف وجبانت ایسه هزیمتنه اولدن معذرت آرار وتقدیر لایتغیر ایله محکوم اولدیغنی ادعا ایلر. بو قواعد عمومیه‌نك، قسطنطینیه‌نك فتحنه وبیزانس ایمپراطورلغنك دها صوکره‌کی مقدراتنه دائر خرستیانلر ومسلمانلر آره‌سنده موجود اعتقادات تاریخنده متعدد تطبیقاتی واردر.

---

(١) هیچ ده بویله بر فکر بیلمیورز. (مترجم)

قسطنطینیه‌نك ایکی قاپیسنه عائد اولجه سویلنمش اولدیغمز ایکی اعتقاددن ماعدا بالذات شهره مخصوص ایکی اعتقاد دها وار ایدی . بر اعتقاده نظراً دشمن شهره کیره‌رك بوغا میداننه قدر کله‌جك ، فقط اورایه قدر قوغالانان اهالی اورادن کری دونه‌رك دشمنلرینی سور خارجنه قدر پوسکوردوب مملکتلرینه تکرار مالك اوله‌جق ایدی . پك اسکی عصرلردن بری دوران ایدن و اعزه‌دن موره‌نوس اسمنده برآدمه عطف ایدیلن دیکرینه نظرآده اوقلرله مسلح برقوم بتون روم اهالی‌ینی محو ایده‌جکدی. بو ایکی اعتقادآره‌سنده برتضاد وارایدی، فقط موقت‌برتهلکه اخبارایدن اعتقاد، شهرایله ایمپراطورلق و خاندان سلطنت حقنده بدبخت بر عاقبت بیلدیرن دها مدهش اعتقادات آره‌سنده عادتا غائب اولمش ایدی. فقط شوراسی‌ده سویلنملیدرکه موره‌نوسك سوزلری غیرمعین و عربلره ، مجملره ، ترکلره اولدیغی کبی اسلاولره ، بلغارلره، آوارلره، حتی فرنکلره ، لاتینلره، روملره ، خلاصه قسطنطینیه‌یی محاصره ایتمش اولان واوق استعمال ایدن بتون اقوامه قابل تطبیق ایدی.

عاقل لەئون نامنده برینك ـ ترسانه (سرای برونی) جوارنده سن ژورژ مناسترنده یاقینده کشف ایدلمش ایکی کتابه اوزرینه مستند ـ بر کهانتی‌ده موضوع بحث ایدی . متعدد دائره‌لره منقسم اولان بوکتابه‌لرك بری صیره ایله ایمپراطورلرك، دیکری ده لەئوندن بری کلن پطریقلرك اسملرینی احتوا ایدیپوردی . فقط صوك ایمپراطورله صوك پطریقك اسملری ناقص اوله‌رق بونلر ایچون ایکی دائره خالی براقلمش ایدی . روم ایمپراطورلغنك انقراضنه دائر دیکر بر روایت‌ده حبشستان کاهننك کهانتلری آره‌سنده بولونیوردی [۱٥] . ینه بر روایته نظراً باله‌ئولوغلرك برنجیسی اولان ایمپراطور میشل بر فالجیدن احفادی زماننده ایمپراطورلغك عاقبتی نه‌اوله‌جغنی‌صورمش وفالجی جواب اوله‌رق یالکز ماما ایمی (Mamaïmi) کلمه‌سنی سویلمش ایدی ، بو کلمه حد ذاتنده معنادن عاری ایسه‌ده اونی تشکیل ایدن حرفلرك عددندن دولایی برمعنایی حائز اولدیغی وباله‌ئولوغ عائله‌سندن یدی ایمپراطور کله‌جکنی واك صوکره‌کینك تختندن ایندیریله‌جکنی افاده ایلدیکی ادعا اولنیور ایدی. بوکهانتی توسیع ایده‌رك عثمان خاندانه دخی تطبیق ایدیپورلردی . بوکا نظراً عثمان خاندانندن دخی آنجق یدی حکمدار کله‌جك و صوکره بوخاندان، سلچوقیلرك میراثی غائب ایده‌جك ایدی. بیزانسلی برمحررده نقل ایدرکه: قوصوه محاربه‌سندن صوکره هونیاد هزیمتندن دولایی متأثر اولور ایکن بر اختیار آدم کندیسنی تسلیه ایچون ایلریلیه‌رك

شویله دیمش ایدی: «روملر محو اولنجه‌یه قدر خرستیانلر دائما بدبخت اوله‌جقلردر. خرستیانلرك نكبتی ختام بولمق ایچون قسطنطینیه‌نك ترکلر النه کچمسی لازمدر.»

بوصورتله روملر کندیلرینی اولدن محکوم ایدیيورلر وکندی اعدام قرارلرینی، بلاتأمل، کندیلری ویرییورلر ایدی. ملتك ایچندن چیقان بتون بواعتقادات پك فنا برتأثیر اجرا ایتمکله برابر فلاکتی هم‌اخبار، هم‌ده احضار ایدییور ایدی. مسلمانلره گلنجه اونلرك دینی خرافات اعتقادینی دینمزلك قدر شدتله منع ایله استقبالی خبر ویرمك اقتدارینی آنجق [حضرت] پیغمبرایچون طانیر. مسلمان مورخلری طرفندن روایت اولنوب ده قسطنطینیه محاصره‌سنه تطبیق ایدیلن یالکز بر اعتقاد واردرکه بوده بر حدیث شریفدن استنباط ایدلمشدر. [حضرت] پیغمبر اصحابنه شویله [بیورمش] ایدی: «بر طرفی قره‌یه، ایکی طرفی دکیزه ناظر بر شهردن بحث ایدلدیکنی ایشتدیکزمی؟ - اوت، یا رسول الله! - بوشهر اسحق (علیه السلام) ك یتمش بیك حفیدی طرفندن ضبط اولنمادن قیامت قوپمیه‌جقدر. اونلر شهرك طابیه‌لرینه یاقلاشیرکن سلاحلریله، منجنیقلرله دکل یالکز «لااله الاالله» و«الله اکبر» سوزلریله‌حرب ایده‌جکلردر. اووقت دکیزه ناظر جهتلردن بری ییقیله‌رق، دیکری‌ده صوکره دوشه‌جکدر، نهایت قره‌طرفنده‌کی سورلر دخی دوشه‌جك وغالبلر شهره داخل اوله‌جقلردر [۱٦].» برباشقه دفعه‌ده [حضرت] پیغمبر قسطنطینیه‌نك داخل دائرهٔ فتوح اسلام اوله‌جغنی تبشیر ایله بوکا موفق اوله‌جق عسکر ایی برعسکر وامیری ایی برامیر اولدیغنی بیان [بیورمش] ایدی(۱). بوسوزلر عربلر اوزرینه پك قوتلی تأثیر اجرا ایتدیکندن یدی دفعه بوشهری ضبط ایتمکه تشبث ایتمشلر ایدی؛ بومحاصره‌لردن بری بتون یدی‌سنه دوام ایتمش وبواثناده عسکر اطرافنده‌کی تارلالری زرع ایده‌رك تخم اکمش ومحصول آلمش ایدی [۱۷]. علمدار پیغمبری [حضرت] ایوب(۲) بومحاصره‌ده [شهید] اولمش ایدی (۳).

(۱) «لتفتحن القسطنطينية فلنعم الامير اميرها ولنعم الجيش ذلك الجيش.» ادریس، عالی، صولاقزاده.

(۲) ابو ایوب انصاری، هجرت سنه‌سنده پیغمبر افندمز مدینه‌ده اونك خانه‌سنه نزول بیورمق جهتیله مهماندار رسالتپناهیدر، علمدار پیغمبری اکابر قریشدن خالد بن ولیددرکه اسلامك اك بیوك قوماندانلرندن ایدی؛ حمصده مدفوندر. (مترجم)

(۳) [حضرت] ایوب قسطنطینیه سورلرینك التنده، دوشدیکی یره، دفن ایدلمش ایدی. بووسیله‌ایله درویشلر وشیخلر عرب اردوسنی اودرجه تهییج ایتمشلردی‌که شهرك ضبطایدلمسنه رمق قالمش ایدی.

مشهور شیخ حاجینك تلمیذی شیخ آق شمس الدین (۱) بواحوال و روایاتی اساس اتخاذ ایده‌رك ـ مراد ثانی زماننده شیخ بخاریدن دها مسعودانه اوله‌رق ـ شهرك ترکلرك النه دوشه‌جکی ساعتی اولدن خبر ویرمش ایدی . انطاکیه محاصره‌سنده اعزهٔ نصارادن آندره، پرووانسلی پیه‌ره (Pierre le Provençal) مقدس مزراقك بولندیغی یری خبر ویردیکی کبی [۱۸] ایوب‌ده آق شمس الدینك رؤیاسنده کورنه‌رك نعشنك مدفون بولندیغی یری بیلدیرمش ایدی . بو قبرك کشف ایدلمسی ترکلرجه کرامت اولمق اوزره تلقی ایدیله‌رك قسطنطینیه‌نك تسخیرینه پك زیاده یاردیم ایتدی، وقتیله مقدس مزراقك کشفی‌ده اهل صلیبك شجاعتنی تزیید ایتمش وانطاکیه‌نك ضبطنه سبب اولمش ایدی.

قسطنطینیه محاصره‌سی ـ روملره هزیمت وفلاکت ، عثمانلیلره ظفر وفتح خبر ویرن ـ شو اعتقاداتك بربرینه مخالف تأثیرلری آلتنده باشلادی . ۱۴۵۳ شباطنك ایلك کونلرنده جسیم طوپ ادرنه‌دن حرکت ایتدیرلدی ، طوپی اللی چفت اوکوز چکیور وموازنه‌سی تأمین ایچون ایکی طرفنده ایکیشر یوز کشی یوریبوردی . اللی آرابه‌جی ایله ایکی یوز قازمه‌جی کوپریلری ، یوللری دوزه‌لتمك ایچون اوکدن کیدیبوردی (۲) . ایکی آی ظرفنده ایکی کونلك بر یول آلندی (۳) . بو حرکته قوماندە ایدن قره‌جه بك کچدیکی مملکتك شمال و جنوبنه دوغری متعدد آقینلر یاپه‌رق قره‌دکیز ایله مرمره دکیزی ساحللرینه قدر ایلریله‌دی و کچرکن مه‌سامبریا (Mesembria) . (میسیوری Misiwri) (٤) ، آنخیالوس (اخیولی) (٥) ، ویزیا (ویزا) (٦) شهرلرینی وقسطنطینیه‌دن یالکز اوچ ساعت مسافه‌ده بولنان سنت اتیه‌ن

---

(۱) آق شمس الدینك ترجمهٔ حالی، شقایقده و عالیده، (ورق ۱۴۳) ومناقب آق شمس‌الدینده بولنور.

(۲) دوقاس، ۳۷، ص ۱٤٥ .

(۳) ادرنه‌دن قسطنطینیه‌یه ژیبونك دیدیکی کبی اللی میل دکل ، اوتوز آلتی فرسخ مسافه واردر . [٤٤ ساعت اعتبار اولنور. مترجم] حاجی قالفه‌نك روم‌ایلیسنه مراجعت. ص ۱۸۸ و ۱۸۹ .

(٤) حاجی قالفه، ص ۲٦ .

(٥) کذلك، ص ۲٥، اسکی آنخیالوس Αγχιαλος .

(٦) کذلك، ص ٥٦ .

(آیاستفانوس) قلعه‌سی (۱) و الیوم بیغادوس (۲) تسمیه ایدیلن ئه‌پیباتوس قلعه‌سنی ضبط ایلدی. یالکز سیلوری (۳) - سورلرینك قوتنه کووه‌نه‌رك - ترکلرك ایلك تکلیفده تسلیم اولمیان مواقع ایچون کوستردکلری شدتدن تدهش ایتمکسزین (٤) - جسورانه مدافعه‌یه حاضرلاندی.

محمدك عسکری تخریباتنی بویله قسطنطینیه قپولرینه قدر کوتوررکن شهر اهالیسی روم‌ولاتین کلیسالرینك برلشمسنی تأمین ویاخود منع ایچون بدلاجه منازعه‌لرله مشغول ایدی. اولکی سنه کانون‌اولنك اون ایکیسنده آیاصوفیه کلیساسنده ایکی فرقه آره‌سنده برائتلاف صوری حاصل اولمش ایدی (٥). فقط بوائتلاف، آوروپا دول معظمه‌سنی کندی عاقبتلرینه علاقه‌دار ایدوب‌ده بو واسطه ایله برآز معاونت استحصالی امیدیله یاپلمش ایدی. شیزماتیزم [خرستیانلقده رافضیلك] آتشی هنوز سونمه‌مش اولدیغندن هرکون بر طاقم چیرکین منازعه‌لر کوریلیوردی. مخالفلرك خصومتی صوك درجه‌یی بولمش ایدی. سرای رهبانی، پاپاسلر، دیاقوسلر ایمپراطورله برابر قاردینال ایزیدورك اجرا ایلدیکی قاتولیك آیيننده حاضر بولنورلر ایکن دیکر رهبان ایله آرشیماندریتلر وکشیشلر بو آییندن کمال‌نفرتله قاچه‌رق پطریق گه‌نادیوسك (Gennadius) قپانمش اولدیغی مناستردن چیقمیورلردی. بو متعصب پطریق حجره‌سنك ایچریسندن آزیمیتلر (Azymites) اوزرینه تلعینات یاغدیریور ایدی. پطریق، ایکی کلیسانك برلشمسنی امر ایدن هه‌نوتیقون، یعنی ارادهٔ ایمپراطوری‌یی بر مقاولهٔ کافرانه دیه اعلان و سن توما داکه‌نی (St. Thomas d’Aquin) رافضیلکله اتهام ایدییور ایدی، پطریقك سوزلری کرامت کبی تلقی ایدیله‌رك کورکورینه محترص بر خلق مجنونانه مجادله‌لره سوق ایله سرایده قاتولیکلر علیهنده اك متنفذ اولان بیوك آمیرال لوقاس نوتاراسك غیرقابل تسکین اولان عداوتی‌ده بو احوالی تشدید ایلیور ایدی. بیوك آمیرال بر کون قسطنطینیه‌ده قاردینال شاپقه‌سی کورمکدن ایسه ترك صاریغنی

(۱) قسطنطینیه وبوسفور، ۲، ص ۹ .

(۲) حاجی قالفه، ص ۱۸۹ .

(۳) کذلك، ص ٦٠ .

(٤) دوقاس، کتاب مذکور .

(٥) دوقاس، ۳٦، ص ۱٤۳ .

کورمکی ترجیح ایده‌جکنی سویله‌که قدر وارمشیدی (۱)؛ فقط خلق آمیرالدن دها آز متعصب اولدیغندن ایکی طرفك برینی اختیار ایتمك لازم اولدیغی حالده خرستیان دیننك دشمنی اولان ترکلرك بیوندروغنه ، عیسی و مریمه معتقد بولندقلری ایچون لاتینلرك بیوندروغنی ترجیح ایده‌جکلرینی سویلیورلردی (۲). روملرله لاتینلر ، وطن مشترکلرینی مدافعه ایچون برلشه‌جکلری یرده بربرلرندن قاچیور وکلیسالری بوش براقیورلر ایدی ؛ پاپاسلر کندی فرقه‌لرندن اولمیانلره صوك نفس آیینی اجرا ایتمکی رد ایدییور و کشیشلرله راهبه‌لر هه‌نوتیقونی طانیان راهبلره کناه چیقارتمق ایستمیورلر ایدی . مناسترلرده هرکس جنت کتیرمش کبی ایدی ؛ بر راهبه ، بتون خرستیانلرك نظر حیرتلری اوکنده مسلمانلرك دینی، حتی لباسنی قبول ایتمش وات یه‌رك [حضرت] پیغمبری طانیمش ایدی. بیوك پرهیز بویله کچدی.

پاسقالیه‌یی متعاقب جمعه کونی، (٦ نیسان) محمد، شهر اوکنده کورینه‌رك خراسیاس یاخود قالیغاریا قاپیسنك (اکری‌قاپی) قارشیسنه کلن تپه‌نك آرقه‌سنده چادر قوردی؛ اردوسنك تشکیل ایتدیکی خط سرایك تحته قاپیسندن یالدیزلی قاپی‌یه قدر امتداد ایدییوردی (۳) . بیوك طوپ – ایمپراطورك یکیدن تحکیم ایتدیرمش اولدیغی – قالیغاریا قپوسنك اوکنه وضع ایدلمش ایدی . پادشاه بو قاپی‌یی تخریب ایده‌میه‌جکنی آکلاینجه طوپی سه‌ن رومه‌ن (٤) قاپیسی اوکنه نقل ایتدیردی؛ سن رومه‌ن قاپیسی بوندن دولایی – الیوم محافظه ایدیلن – (طوپ قاپیسی) اسمنی آلدی (٥). بوعظیم طوپك ایکی طرفنه – اونك ایچون یر حاضرلامق اوزره – دها کوچك چاپده، فقط گولله‌لری ینه یوز اللی لیبره آغیرلغنده ایکی طوپ وضع ایدلدی [۱۹] . بیوك طوپی طولدیرمق ایچون ایکی ساعت لازم اولدیغندن کونده آنجق سکز دفعه آتیله‌بیلیور ایدی؛ ایلك آتیلیش شفق وقتی هجوم اشارتی اولمش ایدی. فقط طوپ

(۱) دوقاس ، ص ۱٤۸ ، φακολον Τουρκων – καλυπτραν λατι-νικην . ژیبونه‌ده مراجعت. ۵۸، نومرو ۳۵ .

(۲) کذلك، ص ۱٤۷ .

(۳) دوقاس، ۳۷، ص ۱٤۸ .

(٤) قالقوندیلده له‌ئون. شیه‌نزیس، ص ۳۱۵، بال مطبوعی .

(٥) کذلك، ص ۳۱٦ .

(٦) قسطنطینیه و بوسفور، ۲، ص ۱۰۸ .

آز زمان ایچنده پارەلانەرق طوپجی اوربانیده پارچه پارچه ایتدی (۱) . طوپك پارچەلری طوپلانەرق ینه استعمال ایدلمك ایستنلدی ایسەده [۲۰] طوپی یاپان اوسته آرتق برحیات اولمدیغندن نتیجه محاصرلرك آرزوسنه موافق ظهور ایتمدی (۲).

بووقایع آرەسنده ژان هونیادك برایلچیسی محمدك اردوکاهنه کلدی، سفیر، ژان هونیاد ایله عقد ایدیلن متارکەنك مدتی ختام بولمدیسەده هونیاده قراللق حکومتنك ادارهٔ امورنی حکمداری ولادیسلاسك النه تسلیم ایتدیکندن بو متارکەیه منفسخ نظریله باقلمق لازم اولدیغنی بیلدیرمکه کلیوردی ؛ هونیاد ، معاهدەنك ترکجه نسخەسنی اعاده ایدەرك مجارجه نسخەسنی کری ایستیور ومحمدی مجار قرالیله ایستدیکی کبی اویوشمغه دعوت ایدییوردی. یوقاریده سویلمش اولدیغمز کهانتك بومراجعتده دخلی وار ایدی ؛ سفیر ـ خرستیان عالمنك سلامتی قسطنطنیەنك ترکلر النه دوشمسنه منوط اولدیغی جهتله ـ بونی تسریع ایچون الندن کلن یاپمقده قصور ایتمدی . بر کون بیوك طوپك آتلمسنده حاضر بولنور ایکن نشانجینك تجمیلکنه آجیدیغندن اولا دیوارك متعدد محللرینی صارصدقدن صوکره بو متوالی ضربەلرله ییقلمغه حاضرلانمش اولان محلك اورتەسنه بربیوك ضربه ایندیرەرك سورده قولایجه کدك آچمق یولنی اوکرتدی. سفیرك توصیەسی اجرا وموفقیت تامه استحصال اولندی. بو صورتله ، طوپی دوکن بر مجار اولدیغی کبی ترکلره بونك استعمالنی اوکرەدنده بر مجار اولدی(۳) .

بو عظیم طوپ ایله ایکی طرفنده بولنانلردن ماعدا دها آز قوتلی متعدد طوپلر یالدیزلی‌قاپیدن تخته قاپی‌یه قدر بتون‌خط اوزرینه دیزلمش ایدی؛ اون‌درت بطاریه ایله برچوق‌منجنیقلر قسطنطینیه سورینی‌دوکرکن اوقجیلر محصورلراوزرینه طولی‌کبی اوق یاغدیرییورلردی [۲۱]. صربیەنك‌نووو‌بەردا طاغلرندن کلمش اولان لغمجیلرده شهرك خندقلرینه قدر ایلریلیورلر ایدی (٤) ؛ بونلرك سور خارجنده آچمش اولدقلری کدیکلردن ترکلر ـ کندیلری هیچ برتهلکه معروض اولمقسزین ـ روملره پك چوق ضرر ایراث ایتدیلر (٥) . محمد بونلردن باشقه تکرلك اوزرینه قورلمش درت قله

(۱) فرانزەس، ۲، فصل ۳، ص٥٤. Τον τεχνιτην το πυρ διερραγη

(۲) قالقوندیل .

(۳) دوقاس، ۳۸، ص ۱٥٤ ونەنکمل، ۳، ص ۱۷٥ .

(٤) لەئون، شیەنزیس.

(٥) قالقوندیل، ۸، ص ۲۰٤. پارس مطبوعی.

ایله - رومالرك ئەپەپولین (شهرلر ضبط ایدن) تسمیه ایلدکلری(۱) - بیوك بر محاصره ماکنەسی انشا ایتدیرمش ایدی [۲۲]. بوماکنه برچوق تکرلکلر اوزرنده حرکت ایدر وجدارلری داخلاً و خارجاً اوچ قات مشین ایله مستور اولەرق بونلرك دائما ایصلاق طوتلمسنه دقت ایدیلیر ایدی. ماکنەنك یوقاریسنده عسکری محافظه ایچون کوچك قلەلر ایله پاراپه(۲) دینیلن سپرلر وارایدی؛ آشاغی قسمنده اوچ قاپی شهرطرفنه آچیلیردی؛ ایچریسی، خندق طولدیرمق ایچون، اودون وچالی ایله مملو اولەرق برده طابیەلری محافظه ایدن روملرله محاربه ایدەبیلمك ایچون متحرك بر کوپریسی وار ایدی.

قسطنطینیه اوکنده صف قورمش اولان ترك اردوسی ایکی یوز اللی بیك کشی یه بالغ اولیور ایدی [۲۳] : یوز بیك سواری اردوکاهك اك آرقەسنده. یوز بیك پیاده صاغ جناحده یالدیزلی قاپی یه طیانمش؛ اللی بیك پیادەدخی صول جناحده بلاخەرن سراینه قدر یایلمش ایدی. پادشاه، اون بیك یکی چری ایله اورتەده بولونیوردی (۳). زاغانوس پاشا بر مقدار عسکر ایله. قسطنطینیەنك قارشیسنده ولیمانك دیکر طرفندەکی غلطه محلەسنك یوقاریسندەبولنان تپەلره اقامه ایدلمش ایدی (٤). دونما اون سکز عدد اوچ صیره، قرق سکز عدد ایکی صیره کورکلی قدرغه ویکرمی بش نقلیه سفینەسیله اوچ یوزدن زیاده دها کوچك کمیلردن (٥)، یعنی جمعاً درت یوز یکرمی سفینەدن مرکب ایدی. بو دونما، قیش موسمنده، بالطه اوغلنك نظارتی آلتنده - بوغاز ایچنك الیوم بالطه اوغلی لیمانی دینیلن(٦) - مرساسنده تجهیز ایدلمش ایدی [۲٤].

(۱) بونك رومجەسی Ἑλέπολις (ئەلەپولیس) اولدیغی تحقیق اولنمشدر. بوماکنه میلاددن اوچ عصر اول یونانستانده ایجاد ایدلمشدر. کمال بك اوراق پریشانده فاتحك ترجمۀ حالنده (کشورکشا) تعبیر ایتمشدر. (مترجم)

(۲)Παραπέτασμα پاراپەتاسما، فرانسزجەده پك مستعمل اولان بوکلمه، کوریلیورکه، رومجەدن مشتقدر.

(۳) لەئون- شیەنزیس.

(٤) قالقوندیل، ۸ وفرانزەس ۳، ص ٥۳ .

(٥) فرانزەس، ص ٥۳. فرانزەس، برآز ایلریده آنجق اوتوز قدرغه ایله دها کوچك یوز اوتوز کمیدن بحث ایدر.

(٦) بوپاجی کویی ایله روم ایلی حصاری آرەسنده شمدی بالطه لیمانی تسمیه اولنان محلدر. (مترجم)

بو حالده ، محاصرلر محصورلردن یکرمی دفعه دها قوتلی اولدقلری کبی (۱) مهاجمه ایچون ، محصورلرك مدافعـه ده کوسـتردکلری شجاعتدن زیاده ، غیرت اظهـار ایدییورلردی. سلاح آلتنده بولنان روملرك عددی ـ محاصره اثناسنده ایمپراطورك امری اوزرینه نداسندن فرانزه‌س (۲) طرفندن تنظیم اولنان بر دفتره نظراً ـ درت بیك طقوز یوز یتمش اوچی کچمیور ایدی. بوندن باشقه، ایکی بیك اجنبی (۳) ایله‌جوستینیانی عائلهٔ نجیبه‌سنه منسوب ژان لونگوس (Jean Longus) قوماندەسی آلتنده ایکی قدرغه ایچنده شهره کلمش اولان اوچ ونهـایت بش یوز جنویزی‌ده صایمق لازمدر . ایمپراطور ، تهلکه کونلرنده کوندرلمش اولان بو صوك امداددن دولایی پك‌منتدار اولمش وجسور لونگوسی پروتوستاتور ، یعنی بو اوچ یوز کشی‌یه قوماندان نصب ایتمش‌ایدی (٤)؛ بوندن‌باشقه ایمپراطور، لونگوسه ـ فوق‌العاده برحال ظهوریله ـ پدری مرادکبی محمددخی‌محاصره‌یی رفع ایتمکه مجبوریت کوردیکی حالده ـ لمنی آطه‌سنك حاکمیتنی تأمین ایدر بر خاتم مذهب اعطا ایلدی (٥) . روملر حقیقةً بو فوق‌العاده حالك ظهور ایده‌جکی امیدینی بسلیور و یالکز باشلرینـه بتون غلطه محله‌سنی اشغال ایدن جنویزلرده بوامیده اشتراك ایلیورلر ایدی. جنویزلر هم‌محصورلره ممکن اولان امدادی کوندرییور ، هم‌ده محمده اسـکی معاهده‌نامه‌لره حرفیاً رعایت وبی طرفانی تماميله محافظـه ایده‌جکلرینی وعد ایلیورلردی . محمد، جنویزلرك دسیسه‌لرینه واقف اولدیغندن اژدری اولدیردیکنی متعاقب ییلانی‌ده ازمکه عهـد ایتـدی (٦) . روملرك قوای بحریه‌لرینه کلنـجه ، قالیون تسـمیه اولنان وندیك تجار سفینه‌لرندن اولوب بالیوسك [وندیك جمهوریتك قسطنطینیه‌ده‌کی سفیری] تانایس (آزوف) وطربزونه مواصلتلرنده توقیف ایلدیکی اوچ کمی ایله اوچ جنویز سفینه‌سندن، بر اسپانیول، برفرانسز، درت قندیه‌لی وایکی حانیه‌لی کمیدن، یعنی جمعاً اون

(۱) کذلك، ۱۵۱ .

(۲) کذلك، ۱٤۹ .

(۳) *Adversus viginti Turcas Romanum unum stetisse* . دوقاس ، ص ۱۵۰ .

(٤) فرانزه‌س ، ۳ ، ۳، ص ۵۲ .

(٥) کذلك، ص ٥٤. فرانزه‌س ، اوچ یوز ، دوقاس (ص ۱٤۸) بش یوز نفردن بحث ایدر .

(٦) فرانزه‌س، ص ٥٤. στρατηγόν ἐπί τριακοσίους ἄνδρας

(۷) دوقاس، ۳۸، ص ۱۵۰ .

درت يلكنليدن عبارت ايدى (۱). محصورلرك طوپلرى‌ده بحريه‌لرندن ايلرى دكلدر. فقط ذاتاً يوز اللى ليبره‌لك گولله آتان طوپلر قسطنطينيه سورلرى ايچون پك آغير كلمكده وهر آتيلشده سورى پك زياده صارصه‌رق محاصرلردن زياده محصورلره ضرر ويرمكده اولديغندن روملرك تركلرده‌كى جسيم طوپه قارشى اوقدر بيوك بر طوپ قويه‌مامش اوللرى باعث تأسف دكل ايدى. بونكله برابر روملرك بيوك طوپلرندن برى پاطلاديغى وقت طوپچى قوماندانى محمدك پاره‌سيله اقناع ايدلمش ديه اتهام ايده‌رك اولديرمك ايسته‌ديلر؛ فقط ادلهٔ كافيه اولمديغندن طوپچى سربست براقلدى (۲). آقشام اولديغى وقت، روملر تركلرك سورلرده آچدقلرى رخنه‌لرى طاش وطوپراق طولى فوچيلرله طولديريور ولغمجيلرى ده دشمنى قازديغى لغمدن اخراج ايتمكه و لغملرى قپامغه چاليشيورلر ايدى. تركلر طرفنده‌كى مجار طوپچيسنه لايق بر رقيب اولان آلمان ژان غرانت (Jean Grant) (۳) محصورلره غره‌ژوا آتشندن ايدبله‌جك استفاده‌يى تعليم ايتمش اولديغندن بونلر، شو مدهش معاون سايه‌سنده، تركلرك طوپچيلقده‌كى دها قوتلى ممارسه‌لرندن دولايى حائز اولدقلرى تفوقى ازاله‌يه وكيجه‌لين سن‌رومه‌ن قله‌سنى ييقمش اولان بيوك ماكنه‌يى كول ايتمكه موفق اولديلر. محمد، ماكنه‌سنك انقاضنى سيرايدركن روملرك مدافعه‌سنه ستايشخوان اولمقدن كنديني آله‌ميه‌رق دشمنك بركيجه ايچنده بوقدر بيوك ايشلر كوره‌بيله‌جكنى هيچ ظن ايتمديكنه بتون پيغمبران نامنه يمين ايديوردى (٤).

۱٤٥۳ نيسانك اون بشنجى كونى، درت يوز يلكندن مركب ترك دونماسى فيداليا ليماندن چيقه‌رق بوغاز ايچينك مدخل جنوبيسنه دوغرى كلدى و ـ اليوم بشكطاش دينيلن ـ ايكى ستون اوكنده دميرله‌دى. بوندن بر قاچ كون صوكره مرمره دكيزندن ـ برى ايمپراطورك، دردى جنويزلرك اولمق اوزره ـ بش سفينه كوروندى. بتون مارت طرفنده، بوكميلر ساقيزدن طيشارى چيقه‌مامشلردى؛ برجنوب

(۱) فرانزه‌س، ۳، ص ٥۲.

(۲) قالقونديل، ۸.

(۳) له‌بون، شيه‌نزيس وفرانزه‌س، ص ٥٤. ὁ γευνα δας Γερμανος

(٤) فرانزه‌س، محمدك اوتوز آلتى بيك پيغمبر نامنه يمين ايتديكنى سويلر. حال بوكه پادشاهك معاهده‌لرده ناملرينه قسم ايتديكى پيغمبرانك عدد شرعيسى يوز يكرمى درت بيكدر. [پيغمبران عظامك مقدارى معين اولمديغى معلومدر. مترجم]

(٥) فرانزه‌س، ۳، ۳، ص ٥۳.

روزکاری حرکت ایتملرینه مساعد بولنمش اولدیغندن تکمیل یلکنلری آچیق اولدیغی حالده قسطنطینیه اوکنه واصل اولدیلر. ترك دونماسندن یوز اللی سفینه‌لك بر فرقه (١) خرستیان کمیلرینه یول ویرمه‌مك و لیمانك مدخلنی محافظه ایتمك اوزره ایلریلدی. سماصاف، دکیز ساکن، شهرك سورلری سیرجیلرله مالی ایدی. پادشاه، دونماسنك عددجه فائقیتندن دولایی نتیجه‌سنك کندیسی ایچون محقق بر مظفریت اوله‌جغندن امین بولندیغی بر حرب منظره‌سنی سیر ایتمك ایچون بالذات ساحله یاقلاشمش ایدی. فقط ترك فرقهٔ بحریه‌سنك ایلریسنده کیدن اون سکز قدرغه‌نك طائفه‌سی عجمی اولدیغی کبی صوکسیملری پك آلچق انشا ایدلمش بولندیغندن آز زمان ایچنده ـ ایکی دفعه پوسکوردلمش اولان ـ دشمنك آتدیغی اوق وطاش یاغموریله غره‌ژوا آتشنك پارچه‌لریله مستور اولدیلر.

روملرله جنوزلر شجاعتده بربرلریله مسابقه ایتدیلر. ایمپراطور سفینه‌سنك قپودانی فله‌قتانه‌للا (٢) کمینك باشنده آرسلان کبی جنك ایدییوردی، جنوز کمیلرینك قوماندانلری قاتانه‌ئو، نووارا، بالانه‌ری اونك حرکتنه امتثال ایلیورلر ایدی. دکیز اوقلرله قاپلانمش اولدیغندن ترك کمیلری بونلرك آره‌سنده کورك چکه‌میوردی؛ کمیلر بربرینه چارپدی، ایکیسی آتش آلدی. محمد بونك اوزرینه آرتق کندینی طوته‌میه‌رق حدتدن کوپورمش اولدیغی حالده ـ مظفریتی روملرك اللرندن آلمق ایستیورمش کبی ـ آتنی طالغه‌لرك آره‌سنه سوردی. یانده‌کی ضابطلرده برطاش آتیمی قدر مسافه‌ده بولنان کمیلره یتشمك اوزره پادشاهی تعقیب ایتدیلر (٣). عسکرلر اوتاملرندن، یاخود قورقولرندن تکرار هجوم ایتدیلرسه‌ده بوده موفقیتسز قالدی و او بش کمی کندیلرینه مساعد بر هوا سایه‌سنده ترك دونماسنك آره‌سندن یول آچه‌رق لیمانه کیرمکه موفق اولدی. غلطه‌ده‌کی بالق بازاری قاپیسندن قسطنطینیه‌ده‌کی بالق بازاری قاپیسنه قدر کرلمش اولان دمیر زنجیر (٤) بو کمیلر کچرکن آچیله‌رق اونلرك آرقه‌سندن ینه قپاندی. ترکلرك ضایعاتی عظیم ایدی [٢٥]. فقط محجوبیتلری

(١) دوقاسه نظراً (ص١٥١) اوچ یوز بش کمی، رأی‌العین کورمش اولان فرانزه‌سه نظراً (ص٥٦) یوز اللی کمی وار ایدی.

(٢) شبه‌نزیس و فرانزه‌س، ص ١٥.

(٣) فرانزه‌س، ὡσεί λίθου βολήν.

(٤) دوقاس، ص ١٥١. *A porta Oroea ad Galata litus*.

دها بیوك اولدی. بوخجالت، محمدی اودرجه‌ده حدتلندیردی‌که آمیرالی بالطه اوغلی خیانتله اتهام ایده‌رك قازیغه‌اورمق ایستیوردی؛ ینیچریلرك استرحامی‌اوزرینه حیاتنی باغشلادیسه‌ده کندی الیله جزالاندیرمق ایسته‌یه‌رك آمیرالی درت اسیر واسطه‌سیله یره سردیردکدن صوکره طوپوزیله یوز دفعه اوردی. هر ضربه‌دن بر یاره حاصل اولدی؛ عزیلرك بری‌ده بر طاش ایله یوزینی، کوزینی ییرتدی (١). دولت عثمانیه‌نك ایلك آمیرالی اولان بالطه اوغلنك بو هزیمتی او وقتدن بری ترکلر بیننده متداول اولان - جناب حقك قره‌ده حاکمیتی کندیلرینه، فقط دکیزه‌ده دشمنلره ویردیکی - فکرینك ظهورینه سبب اولدی(٢). بومحاربهٔ بحریه‌دن صوکره بردیوان قورولدی. خلیل پاشا قسطنطینیه لهنده مدافعاتده بولنمق ایچون بونی فرصت اتخاذ ایده‌رك پادشاهی ایمپراطورله عقد صلحه اقناعه چالشمش ودها بیوك امداد قوتلرینك کوندریله‌جکنی وبونلرکده شهره دخوللرینه ممانعت ایدیله‌میه‌جکنی سویلمش ایسه‌ده بیهوده اولدی. خلیل پاشانك علیهنده پادشاهك انشته‌سی و مظهر توجهی اولان زاغانوس پاشا ایله، معلم پادشاهی منلا محمد کورانی و کرامتلریله عسکرك شجاعتنی آرتیرمقده اولان شیخ آق شمس‌الدین وار ایدی (٣). معمافیه محمد لیمانك آغزنده کرلمش اولان زنجیری قیرمق، یاخود بومانعه‌یه رغماً لیمانه کیره‌رك شهری ایکی‌طرفدن آتش آره‌سنده براقق ایچون رأیلرینی صوردیغی وقت بو مشاورلر التزام سکوت ایلدیلر. برفکر جسورانه مشکلی ازاله ایتدی. مسلمان مورخلر بوفکر جسورانه‌نك بتون‌شرفنی محمده عطف‌ایدرلر؛ پادشاهك قریحهٔ جرأت و وسعت‌نماسی بونی‌یالکزجه بولمغه مقتدر ایسه‌ده تاریخ قدیمده یاخود دها یاقین بر زمانده‌کی مثاللرك کندیسنجه مجهول اولمیوب بویله بر ایشه تشبث فکرینی تلقین ایتمش اولمسی محتملدر. مسئله کمیلری قره‌دن لیمانه قدر چکمکدن عبارت ایدی. بوعملیات مشکل اولمقله برابر هیچ یکی دکلدر؛ ژوسته‌ن روایت ایدرکه قولخوس (Colchos) اهالیسی آرغونوتلری

(١) دوقاس، ٣٨، ص ١٥٢ .

(٢) *The Turks have acknowledged that if God had given them the earth , he had left the sea to the Infidels , and a series of de - feates a rapid progress of de cay has established the truth of their modest confession* ژیبون ٤٨ ، ص ٤٨٨، ٦ .

(٣) سعدالدین، ٢، ص ١٣٧. نشری، ادریس، عالی، صولاقزاده .

تعقیب ایدرکن طونه‌یی کچدکدن صوکره صندالرینی اوموزلرینه آلمشلر و طاغلرك آره‌سندن آدریاتیك دکیزی ساحلنه قدر کوتورمشلردی (١) . دور خرافاته عائد اولان بو وقعه اوزرنده توقف ایده‌جك دکلز ، فقط دور تاریخیده دخی بو نوع تشبثات واردر ، و بونلر اك زیاده شایان اعتماد آدملر طرفندن تصدیق ایدلدیکندن موجب تردد دکلدر . ذاتاً هه‌رودوتك - کیکاوس امریله تراکیا برزخنده آچیلان - قنالدن بحث ایدرکن بونی عجملرك برمبالغه‌سی عد ایلمش وایرانیلرك کمیلرینی برزخ اوزرندن نقل ایتملری دها قولای اولدیغنی سویلمش اولمسنه نظراً قدیم یونانیلر بویله کمیلری قره‌دن نقل ایتمکده فوق‌العاده برشی کورمزلردی (٢) . سپارتلیلر ، موره محاربه‌سی اثناسنده ، آلتمش کمی‌یی لوقادیا برزخی اوزرنده چکدکدن صوکره بونلرله پیلوسه (٣) (Pylos) کیتمشلردی. پولیبه‌ده (٤) (Polybe) ده کورلدیکنه نظراً آنیبال‌ده تارانت اهالیسنه بویله بر تکلیفده بولنه‌رق بونلر آنیبالك فکرینی ابتدا آکلایه‌مامش اولدقلرندن کمال حیرتله دیکلمشلر ایدی . دیون قاسیوس (Dion Cassius) ده ، اوقتاوك کمیلرینی - اولا نیقوپولیس برزخی اوزرندن آمبرآسیا کورفزینه و صوکره موره برزخی اوزرندن کچیره‌رك - بو واسطه‌یی ایکی دفعه استعمال ایلمش اولدیغنی روایت ایدر (٥) . طقوزنجی عصر میلادیده نورمانلر پارسی ایکی دفعه (٦) محاصره ایلدکلری وقت سه‌ن نهرینه واصل اولمق ایچون کمیلرینی تقریباً ایکی بیك آدیم بر مسافه‌ده قره‌ده چکمشلردی . اونجی عصرده ، روما اصیلزادکانندن نیسه‌تاس (Nicetas) ، کمیلرینی - موره برزخی اوزرندن - شرقدن غربه کچیردکدن صوکره مه‌تون و پیلوس اوکنده ، کریددن کلمش اولان عسکری مغلوب ایتمشدی . اهل صلیب ده ازنیق محاصره‌سنده کمیلرینی سیانوس کورفزی اوزرنده کیوسدن آسقانیوس کولنه قدر قره‌ده سوروکلیه‌رك تخمیناً اوچ فرسخ یره کوتورمشلردی (٧) ؛ اهل صلیب محاربه‌لریله معاصر اولان مورخلر بو

(١) ژوسته‌ن، ٣٢، ٣ .
(٢) هه‌رودوت ، ٧ ، ٢٤.
(٣) توسیدیده‌س، ٤، ٨ .
(٤) پولیب، ٨نجی کتابك نهایتنده .
(٥) دیون قاسیوس، ٥٠، و٥١نجی کتاب.
(٦) برنجیسی ٨٦٨، ایکنجیسی ٨٩٠ سنه‌لرنده .
(٧) آلبه‌رده‌قس. ویلقه‌نك « اهل صلیب محاربه‌لری » نه (١ ، ص ١٤٨) و بروسه سیاحتنامه‌سنه‌ده مراجعت.

خصوصده محمدك مورخلری قدر حیرت و تقدیر کوسترترلر . وندیکلیلر ، محمدك جلوسندن آنجق اون درت سنه مقدم دونمالرینی آدیگه‌دن غاردا کولنه نقل ایده‌رك پك یاقین بر مثال کوسترمشلردی . ساقیزلی له‌ئونارده نظراً وندیکلیلرك بو وقعه‌سی محمده (۱)، قسطنطینیه لیمانی آله‌بیلمك ایچون ـ وندیکلیلر ککنه مماثل بر صورتله ـ دیپلونسیون (بشکطاش) اوکنده تجمع ایتمش اولان دونماسنك بر قسمنی لیمانه ادخال ایتمك فکرینی ویرمشیدی. کمیلرك کچمش اولدیغی مسافه ایکی فرسخدن عبارت [۲۶] ایسه‌ده ارض اوزرنده متعدد عارضه‌لر واردر. محمد، بو مسافه اوزرینه تخته ایله مستور بر نوع یول یاپدیره‌رق کمیلرك سهولت نقلی ایچون تخته‌لرك اوزرینه صیغیر وقوچ یاغی سوردیردی، ایکی صیره کورکلی یتمش وبش صیره کورکلی دها بیوك بر قاچ کمی بر کیجه ایچریسنده تپه‌لردن، وادیلردن کچه‌رك بوغاز ایچندن قسطنطینیه لیماننه داخل اولدی. هرکمیده قپودان باش‌طرفده وقلاغوز آرقه‌ده ایدی؛ یلکنلر آچلمش، بوریلر، داوللر چالینیور ایدی. شفق وقتی ، محصورلر یتمشی متجاوز ترك کمیسنك لیمانلرینك اورته‌سنده و سورلرینك قارشیسنده صیره‌لانمش اولدیغنی دهشتلی درجه‌سنده حیرتله کوردیلر.

ژان جوستینیانی همان بو دونمایی احراقه قرار ویردی . فقط ترکلر ـ بتون محاصره‌نك امتدادنجه هر ایکی طرفده خیانت ایتمش اولان ـ غلطه جنویزلری معرفتیله خبردار اولدیلر (۲) . جنویزلر ، کیجه روملره کیزلیجه معاونت ایدییور وکوندوز ترکلره ، بیوك طوپك هر آتیلشندن صوکره ـ قضا ظهورینه میدان ویرمه‌مك ایچون لازم اولان ـ مقدار عظیم زیتون یاغی کتیریورلر ایدی(۳). کیجه یاریسی، جوستینیانی دشمن کمیلرینه‌یاقلاشدیغی‌وقت ذاتاً تتیك‌اوزرنده وحرکاتنی‌تدقیق ایتمکده بولنان ترکلر آتش ایتدیلر: جوستینیانینك کمیسی جسیم بر گولله ایله پارچه‌لاندیغندن ایتالیانلرك اك کزیده‌لرندن یوز اللی دلی‌قانلی ایله برابر باتدی. جوستینیانی مشکلاتله قورتلدیسه‌ده جسور رفقاسنك قسم اعظمی بوغلدی . ایتالیانلرك فغان فلاکتلرینه ترکلرك ظفر شرقیلری جواب ویرییور و لیمانك ساحللریله شهرك یدی تپه‌سی بو شرقیلری تکرار ایدییور ایدی. کون طوغنجه، ترکلر طوپلرینك تأثیرینی بر ایکنجی دفعه تجربه ایچون بیوك بر طوپله لبالب مالی وغلطه اوکنده دمیرلی

(۱) لئون، شیه‌نزیس .
(۲) دوقاس، ۳۸، ص ۱۵٦ .
(۳) کذلك، ص ۱۵۵ .

بر جنویز کمیسنی نشان آلدیلر ، کمی پارچه پارچه اولدی. جنویز مبعوثلری کندی معاونتلری اولمسه‌یدی ترك دونغاسنك لیمانه کیره‌میه‌جکندن بحث ایله خدمتلرینك بو صورتله مکافات کورمسندن شکایتده بولندیلر (۱) ؛ پادشاه ، کمینك دشمنه عائد اولدیغی ظن ایلدیکی ومحاربه‌دن صوکره تضمین اولنه‌جغی جوابنی ویردی. عثمانلیلرك کیجه‌لین آلدقلری اسیرلر سورلرك آلتنده بوغازلاندیلر . محمد ، لیمانه حاکم اولدقدن صوکره بونك بر طرفندن دیکرینه کچمك ایچون بر کوپری تصور ایلدی . لیمانك بتون عرضنجه دمیرلرله بربرلرینه مربوط فیچیلردن متشکل اوزون برزنجیر کرلدی؛ بو زنجیرك اوزرینه تخته‌لر وضع ایدیله‌رك بش (اون) اکنده و یوز (اون) بوینده بر کوپری ، دها دوغریسی بر نوع ریختم یاپلدی ؛ کوپرینك متانتی اردونك بش آدم صیره‌سیله کچمسنه [۲۷] و برابر کیدن بر طوپك ده ثقلتنه متحمل اوله‌جق درجه‌ده ایدی . ترکلرك دونغاسی سورلرك آلتنه قدر کله‌رك دمیر آتدی. بو تهلکهٔ عظمایه قارشی روملر کمیلرله کوپری‌یی یاقمغی دوشوندیلر. وندیکلی ژاق قوق(۲)(Jacques Kok) شوتهلکه‌لی تشبثی تعهدایلدی. خفیف وانجه کورکلی اوچ کمی انتخاب ایده‌رك غره‌ژوا آتشی وسائر مواد مشتعله آلدی ، بر قرانلق کیجه‌ده الك جسور قرق دلی قانلی ایله ایلریله‌دی. روملر دشمن کمیلرینك آتش آلدیغنی کورنجه قوقك کوپری یاننه قویدیغی ایکی کمیجی کوپری‌یی ده آتشلیه‌جکلردی . فقط ترکلر اویانیق طوریورلردی ، برچوق طاش آته‌رق قوقك کمیلرنی باتیردیلر. ترکلرك یالکز بر کمیسی یاندی؛ ینه او اثناده کوپریده ظهور ایدن آتش سوندرلدی. اوچ کمینك طائفه‌سی اسیر ایدیله‌رك روملرك کوزلری اوکنده بوغازلاندی؛ روملرده مقابلةً ایکی یوز آلتمش ترك اسیرینك کله‌لرنی قلعه مازغاللرینه آصدیلر (۳) . بو تشبثك موفقیتسزلکله منجر اولمسی محصورینك یأسنی تشدید ایلدیکی کبی عواقبنك، اجراسندن دها مشئوم اولمسنه رمق قالمشیدی. جنویزلر قوقی عجمیلکندن دولایی هزیمته سبب اولمقله اتهام ایدییورلردی ، وندیکلیلر بوکا حدت ایتدکلرندن ایمپراطور

---

(۱) Καὶ γὰρ εἰ οὐκ ἐςε παρα ἡμων ἐνωτιθέντες την ἔλευσιν αυτὸς یعنی: معاونتمزله (دونغانك) دخولنی حمایه ایتمه‌مش اولسه‌یدق.

(۲) فرانزه‌س، ۳، ٤، ص ٥٧ .

(۳) فرانزه‌س، قالقوندیل، ۸، ایزیدوروس، له‌ئوناردوس شیه‌نزیس .

آره‌لرینه کیرمسه‌یدی منازعه قانلی اوله‌جقدی. بو اثناده محمد، روم اولسون، جنویز اولسون بلاتفریق بتون کمیلری باتیرمق ایچون غلطه‌نك یوقاریسنده‌کی سن تئودور تپه‌سنه یکیدن طوپلر وضع ایتدیردی. جنویزلر تکرار شکایته کلدیلر و بی‌طرفلق حقوقنه استناد ایده‌رك کندیلرینك سفائن تجاریه‌سنه طوقنلمامسنی طلب ایلدیلر. محمد، جواباً بونلرك تجارسفینه‌سی دکل، قورصان اولدقلرینی و اوراده بولنملری مجرد روملره معاونت مقصدینه مبتنی اولدیغی ایچون بویله معامله ایتدیکنی سویلدی. ایلك طوپ ضربه‌سنده برکمی باتمش اولدیغندن دیکرلری غلطه اولرینك آلتنه التجا ایتدیلر. خانه‌لر کمیلری طوپلرك آتشندن محافظه ایدیوردی. مع‌مافیه تکلر، شهری طوپه طوتمقده دوام ایلدیلر. فقط تأثیری اوقدر تهلکه‌سز ایدی‌که آتیلان یوز اللی دانه‌دن یالکز بری کوزللکیله مشهور بر قادینه اصابت ایلدی (۱)؛ حتی اوقادین‌ده دیواردن قوپان بر طاشله اورلمش ایدی.

قره طرفندن محاصره یدی هفته‌دن بری شدتله دوام ایدیوردی؛ درت قله ییقلمش، سن رومه‌ن قاپیسنده بیوك بررخنه آچلمش، استحکاملرك انقاضیله یاریسنه قدر طولان خندق اردونك دست تسخیرینه کچمش ایدی؛ شهرك سورلری آلتنده طوران صندالرله کمیلر منجنیق و سائر محاصره آلتلرینی تنظیم ایدیورلردی. محمد - کرك دشمنی ازمه‌دن اول صلح تکلیفنی امر ایدن حکم شرعی‌یه تبعیت ایچون اولسون، کرك شهرك دها اوزون مدت مدافعه ایده‌جك حالده اولوب اولمدیغنی آکلامق ایچون اولسون - ایمپراطوره صوك دفعه اوله‌رق بر سفیر کوندردی. داماد پادشاهی اسفندیار اوغلی (۲)، پادشاهك ایلچیسی صفتیله دکل، روملرك عاقبتیله علاقه‌دار بر دوست کبی قسطنطینیه‌یه داخل اولدی. بتون مابین ارکانیله کندیسنی بکلمکده‌اولان ایمپراطورك حضورینه کیردیکی وقت «شهرك درحال تسلیم اولنه‌رق محمدك حدتنك تسکین ایدلمسنی و بو صورتله اهالینك، چولقلریله، چوجقلریله اسارتدن قورتارلمسنی» توصیه ایلدی. بونك عقبنده ایمپراطورك جمع ایتدیکی مجلس حربده ایسه شرف‌وشجاعت مأیوسانه فکری غلبه ایتدی. ایمپراطور، ترك ایلچیسنه «پادشاه

---

(۱) فرانزه‌س، ایزیدوروس.

(۲) دوقاس، ۳۹، ص ۱۵۸ و قالقوندیل، ۱، ۸. قالقوندیل بونی سینوب بکی اسفندیارك اوغلی اسماعیل تسمیه ایدر. فرانزه‌س، ۳، ٤، ص ۵۸. بومؤلفلر آره‌سنده اشبو مذاکره‌نك شرائطنه دائر اولان اختلاف حقنده ژیبونه مراجعت، ٤۸، حاشیه ۵۲.

مصالحه ایده‌رك اجدادینه امتثالاً صلحی ادامه فکرنده ایسه بوندن دولایی جناب حقه شکر ایلدیکی، قسطنطینیه‌یی محاصره ایدنلردن هیچ برینك اوزون مدت سلطنت و حیات سوره‌مدیکی و محمدك کندیسندن ـ صوك نفسنه قدر مدافعه‌سنه قسم ایتمش اولدیغی ـ شهرك تسلیمنی دکل، آنجق برویرکی طلب ایده‌بیله‌جکی» یولنده جواب‌ویردی(١). بوجواب اوزرینه ١٤٥٣ سنه‌سی‌مایسنك ٢٤نجی کونی‌ایدی‌که محمد اردوکاهده‌آیك یکرمی‌طقوزنجی کونی‌هم قره، هم‌لیمان‌طرفندن برهجوم‌عمومی اوله‌جغنی اعلان‌ایتدیردی، اردونك بتون رؤساسنی طوپلایه‌رق وتکمیل مال غنائمی کندیلرینه باغشلایه‌جغنی سویلیه‌رك ذاتی ایچون آنجق طوپراق ایله خانه‌لری آییردی. پادشاهك اعلانی بتون‌اردوکاهده‌آوازهٔ ممنونیت‌ایله قبول‌اولندی. یکی‌چریلرك رؤساسی‌مظفریتی تأمین ایلدیلر، فقط حرب‌بحرینك نتیجهٔ مؤسفه‌سندن‌بری محبوس‌بولنان آرقداشلرینك عفوینی استرحام ایلدیلر [٢٨]. محمد بونلرك رجالرینی اسعاف ایلدیکندن اردو فوق‌العاده مسرت اظهار ایلدی، پادشاه، عسکرك شوقنی برقات دها آرتیرمق ایچون ایکنجی بر امرنامه نشر ایده‌رك سورلرك اوزرینه ایلك چیقه‌جق اولانلره تیمارلر، حتی سنجاقلر وعد ایله فقط تهلکه‌دن قورتلمق ایچون فرار ایتمك ایسته‌ینلری جلادك بالطه‌سیله تهدید ایلدی. درویشلر (٢) اردوکاهی طولاشه‌رق مسلمانلری (حضرت پیغمبر وعلمداری (٣) ایوب نامنه، لوای اسلامی دشمن شهرینك برجلرینه دیکمکه تشجیع ایدییورلردی. کیجه‌نك ابتداسنده بورولرله عمومی بردونما اشارتی ویرلدی. بوغاز ایچی ساحلنده وغلطه تپه‌لرنده بولنان تکمیل چادرلر نور ایله پارلدادی: لیمانك اشاغی قسمنك هرجهتنده وقره طرفنده‌کی بتون خط اوزرنده، بلاخره‌ن سراینده‌ن یالدیز قاپی‌یه قدر بیك دفعه تکرار اولنان «لااله الاالله، محمد رسول الله، الله اکبر، لاشریك له» صداسی ایشیدیلیور ایدی. محصورلر آتشدن بر نصف دائره ایچنده احاطه ایدلمش اولدقلرندن ترکلرك دونماسنده بیوك بریانغین ظهور ایتمش ظن ایلدیلر، فقط درویشلرك آیین و تغنیلری دشمنك ظفرینی اولدن اعلان ایتمکده اولدیغنی آکلاتدی. بونك اوزرینه شهرده مؤلم برمنظره حاصل اولدی. بلده اهالیسی ظلمت ایچریسنده مأیوسانه وقارمه قاریشیق بر صورتده قوشوشیورلردی. خلقك آره‌سندن

(١) دوقاس، کتاب مبحوث عنه.

(٢) قالقوندیلك Σιχιδες سیخیدیس دیدیکی که زاهد [یاخود شیخ] اوله‌جقدر.

(٣) دوغریسی مهماندار. (مترجم)

شو حزن آمیز وشکایت انگیز: « کیریه ئەلەیسون! کیریه ئەلەیسون ! » یعنی «یاربی، محق تهدیدلریکزی اوزریمزدن آلیکز ، بزی دشمنلریمزدن قورتاریکز !..» صداسی چیقیوردی (۱) . هر کس صورت مریم اوکنده دیزچوکەرك صوك ساعت حلول ایتمش کبی کناهلرینی تعداد ایدییوردی .

عثمانلیلرك بر هجوم عمومی یه حاضرلانمقده اولدقلرینه شبهه قالمادیغندن قسطنطین عسکرینك جسارتنی آرتیرمق ایچون بالذات بتون مواقعی تفتیشه کلدی . روم اصیلزادکانی واجنبی معاونلرك کزیدەلرینی طوپلایەرق وظیفەلرینی ایفا وکندی مثالنه تبعیت ایتمکه تشجیع ایلدی. قسطنطینیه اهالیسی اووقته قدر ترکلرك طوپ آتەبیلەجکی، فقط شهره هجوم ایدەمیەجکی اعتقادنده اولدیغندن اهالیدن بر چوغی استحکاملری براقەرق خانەلرینه عودت ایدییوردی . ترکلر بونلرك غیبوبتلرندن استفاده ایله روملرك ــ رخنەلر آچلدقچه طولدیرمق ایچون استعمال ایلدکلری ــ طابیه سپتلرینی چنکللرله آلدیلر (۲) . ایمپراطور بو ایشدن خبردار اولدیغندن موقعلرینی ترك ایدنلری تکدیر و اك آغیر مجازات ایله تهدید ایلدی . بونلردن بر قاچی کندیلرینك وزوجەلریلەچوجقلرینك یمکسز براقلدقلرینی سویلیەرك اعتذار ایتمش اولدقلری جهتله (۳) ایمپراطور بتون خط مدافعه اوزرنده یمك توزیع ایدلمسنی واولرەده کوتورلمسنی امر ایلدی . هجومدن بر کیجه اول جیووانی جوستینیانی، قسطنطینیه سورلرینك اك مستعجل تعمیراتنی اجرا ایلدی . ترك طوپلرینك تمامیله تخریب ایلدیکی سن رومەن قاپیسنك (طوپ قاپی) قارشیسنده جنویزلر درین بر خندق قازەرق بونك آرقەسنده چالیلردن یکی بر سپر یاپدیلر . جوستینیانی، لوقاس نوتاراسدن برقاچ طوپ ایستدی. فقط نوتاراس جنویزلیلرك مدافعه ایتدکلری محلده طوپه احتیاج اولمدیغی جوابنی ویردی. جوستینیانی بوردی برحقارت تلقی ایلدیکندن طوپلرك لیمانده دها آز لازم اولدیغنی سویلدی. بوآجی سوزلری دها آغیر حقارتلر تعقیب ایلدی (٤). ایمپراطور تکرارمدافعەایدەرك تهلکۀ عمومیه نامنه ظاهراً تألیف بین ایتدی. روملرك حسدلری چوق دفعه جوستینیانینك تصوراتنه مانع اولیوردی ؛ جوستینیانی آنجق کندیسی

(۱) دوقاس، ۳۹، ص ۱۵۸. فرانزەس، ٦۰ .
(۲) کذلك، ص ٥٧ .
(۳) دوقاس، کتاب مبحوث عنه، ص ۱۵۹ .
(٤) فرانزەس، ۳ ه، ٤، ص ٥٨ ولئونار دوس شیەنزیس .

کبی قسطنطینیه‌نك منافعنه صادق اولان یدی اجنبی قوماندادن، یعنی جنویز جیووانی قاره‌تو (Giovanni Careto)، پاولو بوشیاردی (Paolo Bochiardi)، جیووانی فورناری (Fornari)، توماسو سه‌لواتیقو (Tomaso Selvatico)، لودوویقوغاته‌لوسیو (Ludovico Gatelusio)، موریچیو قاتانه‌ئو (Morizio Cataneo) ایله ایللیریالی ژاندن معاونت کوردی.

دشمننك هنر وشجاعتنی تقدیر ایتمسنی بیلن پادشاه، برقاچ دفعه جوستینیانینك تدابیر عاقلانه‌سنی کوره‌رك: «بو آدمی کندیمه ربط ایتمك ایچون نه‌لر ویرمزدم.» سوزلرینی سویلمش ایدی. اونی جلبه چالشدیسه‌ده موفق اوله‌مدی [۲۹]. جوستینیانی هر نه تکلیف اولندیسه استحقار ایله رد ایلدی. نه چاره‌که بیزانسلیلرك آلچاقلغی و استحکاماتك آجینه‌جق بر حالده بولنمسی اونك شجیعانه و فداکارانه مساعیسنی فائده‌سز براقدی. ترکلرك محاصره‌سندن اول، هنوز نه پاره‌لك، نه‌ده زمانك مفقود بولنمادیغی برصیره‌ده مانوئه‌ل ژیاغاری (Giagari) وردوسلی نه‌ئوفیتوس (Neophytus) نامنده ایکی پاپاس تعمیراته مأمور ایدلمش ایسه‌ده بونلر انشاآته تخصیص اولنان آقچه‌یی یرآلتنه کوممش ایدیلر، شهر غارته باشلاندیغی وقت - ایمپراطورك مقدما قسطنطینیه استحکاماتنك تکرار انشاسی ایچون ویرمش اولدیغی - یتمش بیك آلتون بولنوب چیقارلدی (۱).

بلدهٔ محصوره داخلنك عرض ایتمکده اولدیغی لوحهٔ الم انگیز ایشته بودر. بونلره برابر محاربه‌یه حاضرلانلدی. هجومك تمرکز ایلدیکی سن رومه‌ن قاپیسنده بالذات ایمپراطور ایله توله‌دولی دون فرانسه سقو، جوستینیانی، واونك - مدافعلرك کزیده‌لری اولان - اوچ یوز جنویزی بولنیوردی. جوار اولان ادرنه، یاخود میریاندری قاپیسی هم شهرلری جوستینیانینك کوستردیکی مثال اصالته امتثالاً ثروت وحیاتلرینی قسطنطینیه‌نك مدافعه‌سی ایچون فدا ایتمکه‌ کلمش پول‌واتونه‌ن ترویلوس بوشیاردی اسمنده ایکی قرداش طرفندن مدافعه ایدیلیوردی. ماهر وجرأتکار براوقجی اولان قاریستوسلی تئودور و آلمان طوبجیسی ژان غران - الیوم اکری قاپی دینیلن - خارسیاس، یاخود قالیغاریا قاپیسنه قونمش ایدیلر (۲). سینه‌ییون، یعنی حیوانات دوکشدرمکه مخصوص تماشاگاه قاپیسندن (حیوان قاپیسی) آیا دیمتریوس کلیساسنه قدر

(۱) له‌تون شیه‌نزیس، فرانزه‌س، ص ۶۳.
(۲) فرانزه‌س، ۳، ٤، ص ٥.

بتون خط روس قاردینالی ایزیدوره (۱) توديع اولنمشیدی. بوقاردینال ـ فلورانسه مجلس روحانیسنك قرارلاشدردیغی اساسلره توفیقاً ـ روم و لاتین کلیسالرینك برلشملرینه نظارت ایتمك اوزره برقاچ آی مقدم روما سرایی طرفندن کوندرلمشیدی. وندیك بالیوزی ژەروم مینوتتو (Minotto) (۲) بلاخەرن سرای ایمپراطوریسنی اشغال ایلیوردی. ایتالیان ژەروم و جنویز لەئوناردو دولانغاسقو (Langasco) سرایك قسم تحتانیسیله دکیزه قریب اولوب لیمانه آچیلان اودون قاپیسنی (ایقسیلو-پورتا) و آنەماس قلەسنی مدافعەیه مأمور ایدیلر (۳). باش آمیرال لوقاس نوتاراس لیمانه قومانده ایتمکده وقدرغەلر قوماندانی آندرەآ دینیو (Dinio) لیمانك مدخلنی محافظه (٤) ایلمکده ایدی. غابریەل ترەویزان (Trevisan)، درت یوز وندیك اصیلزادەسیله برلکده سرای برونیله فنار آرەسنه قونلمشیدی (٥). اسپانیا قونسلوسی پەدرو جولیانی بوقولەئون (Bucoléon) سرایندن قونتوسقالیونه (Kontoscalion) قدر ساحل بونجه امتداد ایدن استحکاماتی (٦) ووندیکلی قونتارەنو (Contareno) صماتیەدن یالدیزلی قاپی‌یه قدر اولانلری مدافعه ایلیەجك ایدیلر. یالدیزلی قاپی ایله سلوری قاپیسی (۷)، یاخود منبع سرایی آرەسنده ـ بالطه اوغایله محاربەلرنده تمیز ایتمش اولان ـ جنویز اصیلزادەسی موریس قاتانەئو (Cataneo) بولنیوردی(۸). نهایت روم عالمی تەئوفیل پالەئولوغ ده (۹) استحکاماتك سلوری قاپیسیله سن رومەن قاپیسی آرەسندەکی قسمنده اتخاذ موقع ایتمش ایدی. دیمتریوس پالەئولوغ و نیقولا گودەللی (Gudelli) احتیاط عسکریله دولاشمغه و اعانەلرینه محتاج اولان مواقعك

(۱) Των καρδιναλη Ρωσσιας .

(۲) قالقوندیل، دوقاس، فرانزەس، لەئون شیەنزیس.

(۳) لەئون شیەنزیس، فرانزەس. قاردینال ایزیدورك معرفیله بنا اولنان بو قله بیزانس تاریخنده ـ عثمانلی تاریخندەکی یدی قله کبی ـ دولت حبسخانەسی اولمقله مشهوردر.

(٤) لەئون شیەنزیس بونی آوەنیادەس قلەسی (Turre Aveniades) تسمیه ایدر. قسطنطینیه و بوغاز ایچی کتابنه مراجعت، ۱، ٦۱۸ .

(٥) لەئون شیەنزیس .

(٦) فرانزەس، ۲، ٤، ٥٦ .

(۷) فرانزەس، ٦ .

(۸) فرانزەس سهواً مانوئەل تسمیه ایدر.

(۹) لەئون شیەنزیس.

جمله‌سنه یتشمکه مأمور ایدیلر. خلاصه، اون‌ایکی موقع مدافعه بولنیوردی‌که بونلردن یالکز ایکیسی رومار طرفندن اشغال ایدیله‌رك دیکر اونی جنویز، وندیك، اسپانیول، روس، آلمان ضابطلرینك محافظه‌سنه تودیع قلنمشیدی. محافظلرك قوتی - اوچ بیکی یاردیمجی، آلتی بیکی روم اولمق اوزره - طقوز بیك کشیدن زیاده دکل ایدی (١). نفراته جسارت بخش اولمق ایچون عسکر یازلمش پاپاسلرده بومقداره داخل ایدیلر (٢). آنجق روملرك امیدی - بوندن اولکی محاصره‌ده استحکامات اوزرنده اوقدر اعجازکارانه بر صورتده کورنمش و ترکلرك صفوفنه قاریشقلق ویرمش اولان - مریم البتوله منحصر ایدی. محاصره‌نك مبدأی اولان فصح هفته‌سندن بری مریمك تصویر اعجاز نماسی آقروپولیسك وسطنده (٣) - مقدما مینه‌رو آمبازیا (Minerve Ambasia) معبدینك (٤) بولندیغی محل اوزرنده کائن عذراء هودژه‌تریا (Hodegetria) کلیسا-سنده انظار احترام وتماشایه وضع ایدلمشیدی.

ترکلر هجومه حاضرلاندقلری صیره‌ده آره‌لرنده، ایتالیان و مجارلردن مرکب بر اردونك قسطنطینیه امدادینه کلمکده اولدیغنه دائر بغتةً بر روایت انتشار ایلدی. بوخبر - که محاصره‌یی رفع ایچون بیك درلو وسائله مراجعت ایدن خلیل پاشانك تصنیعی اثری اولدیغی بی‌اشتباهدر - عسکرك قوهٔ‌معنویه‌سنه فنا صورتده تأثیر ایتمکدن کری قالمادی ؛ ترکلر تمام ایکی کون سورلر آلتنده جدی بر هجومه جسارت ایده-میه‌رك طوروب قالدیلر. لکن اوچنجی کونك آقشامنه دوغری قسطنطینیه اوزرنده شمال جهتندن لامعه‌دار بر علامت ظاهر اولمسیله بونی خرستیانلری تهدید ایتمکده اولان غضب الٓهی‌یه نشانه عد ایده‌رك امنیتلری عودت ایلدی . تصمیماتی بر آن ایچون دوچار تزلزل اولمش اولان سلطان محمد، یکی بر مجلس عقد ایتدی ؛ زاغانوس

(١) *Grœci ad sex millia bellatorum non excedebant. — Genuenses sive Veneti vix summam trium millium œquabant* (روملردن محاربلرك آلتی بیکی متجاوز اولمادیغی ، جنویزله وندیکلیلرك اوچ بیك اولدیغی متضمندر) له‌ئون شیه‌نزیس

(٢) *Flamines monachique supra muros undequaque collecti* (رهبانك عسکر میانه ادخال اولندیغی مشعردر) له‌ئون شیه‌نزیس.

(٣) دوقاس، ٣٨، ص ١٥٣ .

(٤) قسطنطینیه وبوغاز ایچنه مراجعت، ١، ص ٢٣١ .

پاشانك (۱)، طورخانك (۲)، قیزلر آغاسنك رأیلری بو دفعه‌ده خلیل پاشانك رأینه غلبه کوستردی. خلیل پاشا بو مغلوبیتدن منفعل اوله‌رق ال آلتندن بیزانسلیلره خبر ایصال ایله اونلری جسورانه مقاومته تشویق ایلدی (۳). اوکون شهرده توسه‌ن (٤) یورطیسی یاپیلیوردی (۵).

۲۸ مایسه مصادف اولان ایرتسی‌کون پادشاه بتون مواقعنی‌طوتدی؛ قره‌طرفندن یوز بیك کشیلك بر قوت اردوگاهك صاغ جهتنده یالدیزلی قاپی قارشیسنده صف حرب قوردی. اللی بیك کشیلك دیکر بر قوت صول جهته دیزلدیلر. یوزبیك‌کشی احتیاطی تشکیل ایدیوردی؛ محمد اون بش بیك یکی چری ایله مرکزده بولنیوردی. دکیز طرفندن سکسان قدرغه لیمانك داخلنده اودون قاپیسی ایله پلاته‌آ (Platea) آره‌سنده‌کی مسافه‌یی املا ایتمکده ایدی (۶)؛ دونمانك بقیه‌سی - که اوزمانه قدر دیپلونیقون (Diplonicon) اسکله‌سنده بولنیوردی - بربیوك نصف دائره تشکیل ایده‌رك اورایا (Oraia) قاپیسندن (شمدیکی بالق بازاری قاپیسی) دیمتریوس، یاخود شمدیکی سرای بروننده کچه‌رك ولانغا (الیوم لانغه بوستانی) قاپیسنه قدر امتداد ایلیوردی (۷). کونشك غروبنده بتون ترك اردوگاهی حرکتده ایدی؛ (لااله الاالله) صیحه‌لری سلاح سسلرینه، بوری آوازه‌لرینه قاریشیوردی. پادشاه، عسکرینه کچید رسمی اجرا ایده‌رك قوماندانلرینی تشجیع ایلیوردی. دیکرطرفدن ایمپراطورده سراینك اکابریله آیاصوفیه کلیساسنه عزیمت ایلدی. علناً استغفار ایله هونگور هونگور آغلامقده اولان بر چوق خلق حضورنده قداس آیینی (۸) اجرا ایتدی (۹).

(۱) له‌ئون شیه‌نزیس وفرانزه‌س خلیل پاشایی Αλιμπασιας (آلیپاسیاس) وزاغانوس پاشایی Σαγαμ πασιας (زاغامپاسیاس) تسمیه ایدر.

(۲) له‌ئون، شیه‌نزیس.

(۳) فرانزه‌س، آلته‌رك تمثیلی. ص ۵۹.

(٤) بتون اعزه نامنه اجرا اولنان یورطی (Toussaint).

(۵) دوقاس، ۳۹، ص ۱۵۹.

(۶) Πλατεια (پلاتیا) شمدیکی بلاط قاپیسی.

(۷) فرانزه‌س، ۱، ص ۶۰.

(۸) خرستیانلرك حضرت‌عیسانك لحم ودمنه تمثیلا‌تقدیس ومعبدده اکل ایلدکلری شرابه باتیرلمش اکمك. (مترجم)

(۹) فرانزه‌س، ۳، ۷، ۶۲.

قسطنطین بعدما استراحت روحیه‌سندن امین اوله‌رق دولتنك سلامتنی دوشونمکه حصر نفس ایلدی . همان آتنه بینه‌رك شهرك بتون مواقعنی دولاشدی ، عسکری، اهالی‌یی کندینی مثال کوسترە‌رك و نطقلر ایراد ایده‌رك تشجیع ایتدی. روایتنی خطوه خطوه تعقیب ایتمکده اولدیغمز مورخ فرانزه‌س موکب ایمپراطوریده ایدی. او کیجه نه استحکاملرده، نه قله‌لرده کیمسه اویومادی. ایرتسی کون - که ۲۹ مایسدر - ایلك خروس صداسنده هرکس آیاق اوزرنده ، سلاح آلتنده ایدی . ایمپراطور سن - رومه‌ن قاپیسنده (طوپ قاپیسی) - یا غلبه ایتمك، یاخود پای تختنك خرابه‌لری آلتنده دفن ایدلمك تصمیمنده بولندیغی حالده - دشمنه انتظار ایدییوردی .

شفقله برابر هجوم باشلادی وآن واحد ایچنده ، قره طرفندن، لیمان طرفندن بتون خط حربه امتداد ایلدی (۱) . محمد، رومل‌ری یورمق وعسکرینك کزیده قسمنی قوریمق ایچون یکی یازلمش عسکرلرله متقاعدین قسمنی ایلری سوردی، محاصرینك طوپلری هپسی بردن شهر اوزرینه چویرلدی ؛ متعاقباً ، مجروحلرك ، تسلیم روح ایتمکده بولنانلرك صدالری ترمپته ، طبل آوازه‌لرینه و توفك سسلرینه قاریشمغه باشلادی. جنك ایکی ساعتدر سوریوردی: چاوشلر قیرباج ودکنکلر ایله (۲) نفراته اوره‌رق تشجیعه چالشمقده و عسکری گاه تقدیر وگاه تهدید ایدن سلطان محمد دخی النده‌کی تیمور طوپوزی استعمالدن کری قالمامقده اولمسیله برابر (۳) ترکلر هنوز بر پارماق یر قزانه‌مامش ایدیلر. استحکاملردن طولو دانه‌سی کبی طاش واوق یاغیوردی، محاصرلرك دیوارلره قوردقلری مردیونلر قیرلمش ایدی. غره‌ژوا آتشلری کمیلره طالغه‌لر کبی یورویه‌رك هر طرفدن صو اوزرنده یوزیورلردی ؛ شهر قالین بر دومان بلوطی ایچنده غائب اولمشیدی (٤). ایمپراطور - ته‌ئوفیل پاله‌ئولوغ ودیمتریوس قانتاکوزه‌ن کندیسنه معاونت ایتمکده اولدقلری حالده - مهاجملری موفقیتله کری سورمکده و طالع رومل‌ره مساعد کورنمکده ایکن جوستینیانی قولندن ، یاخود قالچه‌سندن بر یاره آلدی (۵) . جریحه‌نك اضطرابنه دایانه‌میه‌رق یاره‌سنی باغلامق

(۱) فرانزه‌س، ۳، ۷، ص ٦٢.

(۲) ῥάβδων σδηρῶν καὶ βουνευρων . فرانزه‌س ، ص ٦٠. [متنك مأخذی]

(۳) دوقاس، ۳۹، ص ١٦٠.

(٤) فرانزه‌س ، کتاب مبحوث عنه.

(۵) دوقاسه کوره قولنك آرقه‌سندن قورشونله یاره‌لانمشدر، فرانزه‌سه کوره یاره‌سی قالچه‌سنده اوقدن حاصل اولمشدر؛ ساقیزلی له‌ئونه کوره اوموزینك التندن جریحه‌دار ایدی .

اوزره کمیسنه چکلمك ایچون قسطنطیندن مساعده ایستدی. قسطنطین «یاره کز آغیر دکلدر ، بونکله برابر بورادن نصل چیقه‌جقسکز؟ » دیدی. جوستینیانی شو جوابی ویردی : « جناب حقك ترکلره آچمش اولدیغی طریقی تعقیب ایده‌جکم؛ » و بتون برحیات شرفی اونوده‌رق واونی مؤبداً لکه‌دار ایده‌رك غلطه‌یه التجا ایتدی [۳۰]. بوزمانه قدر اودرجه‌ده شجاعت وصداقت کوسترمش اولان جوستینیانینك چکلمسی محصورلره فتور ویردی. زاغانوس ، بیزانسلیلرك صفوفنده براز قاریشیقلق کوره‌رك یکیچریلرك شجاعتنی اویاندردی. غایت اوزون بویلو، غایت قوتلی بریکیچری - که اولوبادلی حسندر - باشنده مغفر، صاغ النده پاله، هجوم کوستردی، اوتوز آرقداشیله برلکده استحکامك اوزرینه واردی. اون ایکیسی بردن سقوط ایتدیلر؛ حسن ده بر طاش ایله یاره‌لانه‌رق دوشدی ، یاری بلنه قدر دوغرولدی ؛ مغفریله کندیسنی مدافعه‌یه چالشدی ؛ لکن جریحه‌سندن ضعف کله‌رك مغفرینی الندن دوشوردی وطولو دانه‌سی کبی کلن اوقلر ایچنده غائب اولدی (۱) .

سن رومه‌ن قاپیسی بویله بر مقاومت کوسترمکده ایکن اوته طرفدن شهر دوچار استیلا اولمش ایدی. قسطنطین فلاکتلی براحتیاطسزلق اولمق اوزره، هجومك وقوعندن برکون اول - محمدك اردوسنه صولت ایتمك ایچون - سرقوپورتا قاپیسنی آچدرمش ایدی؛ ایکنجی بر احتیاطسزلق اولمق اوزره قاپی تکرار قاپادلمادی (۲) . اللی ترك همان هیچ برمانعه‌یه اوغرامقسزین، اورادن کچمك اوزره قاپی‌یی زورلادیلر وآرقه‌دن بیزانسلیلرك اوزرینه هجوم ایتدیلر(۳). بومدهش خبر، کمال‌سرعتله قاپیدن سن رومه‌ن قله‌سنه اوچه‌رق ایمپراطورك اطرافنده اوغراشمقده اولانلرك ذاتاً پك آرالانمش بولنان صفلرینه دهشت صالدی: ته‌ئوفیل باله‌ئولوغ، توله‌دولی فرانسه‌سقو، ایللیریالی ژان فوق العاده آثار شجاعت کوستردیلرسه‌ده بر فائده‌سی اولمادی. قسطنطین مساعیسنك نتیجه‌سز قالدیغی و دشمنك کتلهٔ کثیفه حالنده هر طرفدن شهره استیلاسنی کوروب اولومی دعوت ایده‌رك ترکلرك اوزرینه هجوم ایلدی (٤). بتون معیتی کندیسنی ترك ایتمش اولدیغی حالده « برخرستیان یوقمیدرکه بنی اولدور-

(۱) فرانزه‌س، ۳، ۵۷، ۶۲ .

(۲) دوقاس، ۳۹، ص ۱۵۹.

(۳) کذلك، ص ۱۶۰.

(٤) θέλω θανειν μάλλον ἤ ζῆν. فرانزه‌س، ۶۳.

سون!» دیه (۱) باغیریوردی. اوآنده - بری یوزندن، دیکری آرقه‌سندن ایکی قلیج ضربه‌سی آله‌رق (۲) مقتولین آره‌سنه دوشوب قاریشدی. ترکلر اوصیره‌ده ایدی‌که خارسیاس، یاخود قالیغاریا قاپیسندن (اکری قاپی) وخندقی طولدیرمقده اولان برنعش تپه‌سی اوزرندن کیرمکده و اللی بیك کشیلك بر قوهٔ محافظه ایله اوغراشه‌جقلرینی تصور ایده‌رك اوکلرینه هرکیم کوریشورسه اولدرمکده ایدیلر؛ لکن بیزانسلیلرك ضعفی آکلادقلرینی متعاقب قتال کسلدی: هم طمعکارلقلرینه، همده شهوات نفسانیه‌لرینه موافق بر طعمه اولدیغی ایچون ترکلر اسیر آلمقدن دها زیاده متنفع ایدیلر(۳). اهالی دشمنك هنوز حاکم بولنمادیغی قاپی‌یه غلبه‌لکله هجوم ایتدیلر؛ چونکه بر آلتنده‌کی اکری قاپیدن رجعت ایتدیرلمشلر ایدی. آنجق قاپینك مدخلی تهاجم کوسترن و هرآن مقداری آرتان امواج خلقی احاطه ایده‌میه‌جك قدر دار اولدیغندن پك آز بر مقداری اورایه التجایه موفق اولدیلر؛ قاپیلری محافظه ایدن نفرات کندی سلامتلرینی دوشونه‌رك قاپیلری قاپادیلر وآناختارلرینی دکیزه آتدیلر. اسکی بر کشفه استناداً امید ایدرلردی‌که ترکلر بوغا میدانینه (طاووق بازاری) واصل اولنجه اوراده طوردیریله‌جق وبودفعه محصورلر طرفندن قوشادیله‌جق ایدیلر(٤). قاپیدن طرد اولنان فراریلر، آیاصوفیه کلیساسنه کیده‌رك ارکك، قادین، اختیار، چوجق، راهب، راهبه قارمه‌قاریشیق ایچری کیردیلر، دیکر بر کشفه‌کوره دشمنك بیوك قسطنطین ستوننه دوغری ایلریله‌دیکی زمان کوکدن اینه‌جك اولان بر ملکك تجلیسنه منتظر اولدیلر ایسه‌ده بوانتظارده بیهوده اولدی. وقتیله سویلنیردی‌که بوملك - اسافل ناسدن ستونك آیاغنده اوتورمقده اولان - بر شخصك اللرینه بر قلیج ویره‌رك «امت‌الهیه»نك انتقامنی آلمسنی امر ایده‌جك وترکلر یالکز شهردن وآسیای صغرادن طرد اولنه‌جق دکل، ایران حدودینه قدر سوریله‌جك ایدی (٥). قتولیك آیینی اجراسیله قدسیتی اخلال ایدلمسندن دولایی روملرك بو قدر اوزون مدتدن بری ترك ایتمش اولدقلری آیاصوفیه کلیساسی فراریلرله مالامال‌ایدی؛ هرکس اوراده

(۱) فرانزەس.

(۲) دوقاس ۱٦۱.

(۳) دوقاس، ۳۹، ص ۱٦۲. [اوزمان باشقه ملتلرده بویله یاپارلردی]

(٤) فالقوندیل، ۱، ۸، ص ۱۲٤، بال تمثیلی.

(٥) مونوده‌ندرونه قدر (Monodendron) دوقاس، ۳۹، ص ٦۳.

مطلق بر التجاگاه بوله‌جغنی امید ایدردی . دوقاس (١) دیرکه : اکر شو نفس واپسینده بیزانس سکنه‌سنه بر ملك کورونوب‌ده « ایکی کلیسانك اتحادینی قبول ایدیکز، بن دشمنلریکزی طاغیدیرم. » دیمش اولسه روملر اونك صداسنه قارشی صاغیر قاله‌رق عثمانلیلرك بیوندوروغنی ترجیح ایده‌جکلردی ؛ ایشته اعتزال بوقدر درین اثرلر براقمش ایدی.

ایمپراطورلغی هیچ برمعجزه قورتاره‌جق دکل ایدی؛ ترکلر سیل کبی سوقاقلره بایلدیلر، یغما باشلادی؛ بریغما که نه‌قادینلرك، کنج قیزلرك اغلاییشلری، نه‌چوجقلرك فریادی، نه‌مجروحلرك نالشلری، حاصلی هیچ برشی توقیف‌ایده‌مدی. مست مظفریت اولان عسکر ایچون لجام یوغیدی. حق حرب ایله کندیلرینه شکار اولان بو لرزان مخلوقلر آره‌سنده اونلر ایچون سبب انتخاب اوله‌جق شی کنجلکدن ، کوزللکدن ، ثروتدن عبارت ایدی. اسیرلر نوع وصنف تفریق اولنمقسزین ایکیشر ایکیشر ایپلرله بربرینه ربط اولنه‌رق قادینلر قوشاقلریله ، یاخود پچه‌لریله باغلاندیلر (٢) . متعاقباً نوبت معابد خدایه کلدی : اعزه تصویرلری دیوارلردن چیقاریله‌رق پارچه پارچه ایدلدی؛ مقدس‌وازولر قالدیرلدی، یاخود قیرلدی؛ کلیسا البسه‌سی حیوان‌چولنه تحویل اولندی ؛ صلیب بر ینکیچری کلاهیله دولاشدیرلدی (٣) ؛ محرابلرك قدسیتی اخلال اولندی؛ بعضلرینی یملك‌سفره‌سی اتخاذایتدیلر، بعضلرینی یاتاق‌یاپه‌رق اوزرنده قیزلرك، چوجقلرك عرضنه کچدیلر (٤)، یاخود حیوانلری ایچون یملك یاپدیلر . دوقاس فریاد

---

(١) دوقاس ، کتاب مبحوث عنه.

(٢) *Archimandrita cum janitore suo, domina cum ancilla* (متنده‌کی عباره‌تك مقتبس اولدیغی لاتینجه فقره‌در.)

(٣) *Crucifixum posthac per castra prœviis tympanis deludendo deportant, sputis blasfemiis opprobriis item processionaliter crucifigunt, pileum teucrale, quod cerchula vocant, capiti superponentes deridendo: Hic est Deus Christianorum.* (متنك مأخذی لئون شیه‌زیس.

(٤) **Καὶ τάσ ἀτελγεῖς γνώμας και ὀρεξις ἀυτῶν μετα γναἰκῶν και παρθένων και παιδων επανωθεν εποιουν** فرانزس، ص ٦٤ ، . [بیزانس مورخلرینك معتاد اولان مبالغه‌لرینی مغلوبیت آجیسیله صوك درجه‌یه کوتورمش اوله‌جقلری اونودلمامیدر . مع هذا اندلس ایله استانبول تسخیرلری مقایسه بیله اولنه‌ماز. مترجم]

ایدر، دیرکه: آموس پیغمبرك شو سوزی یرینی بولدی: «جناب‌حق بویله بویوریور: بیت اللحم محرابلرندن دولایی انتقام الەجغم ؛ قربان سفرەلری اوزرنده کی بوینوزلر یره آتیلەجق، مازغاللی سرای ییقیلەجق، فیل دیشندن مصنوع برچوق مبانی ایله برابرمحو ایدیلەجکدر(۱)؛ بیرامکزدن استکراه ایدەجکم، یانمش ذبیحەلریکزدن خشنود اولمیەجغم، شرقیلریکزك زمزمەلری بندن اوزاق اولسون، آرتق آلات موسیقیه‌کزله چالدیغکز مزامیری ایشیتمك ایستەمیورم ؛ ملتمك عاقبتی ایریشدی ؛ مجازاتنی تأخیر ایتمیەجکم واو کون معبدك قبەلرنده فریادلر طنین انداز اولەجقدر.» (۲)

فرانزەس دیورکه : حریم حکمت سبحانی، تخت شان الهی اولان، یر یوزینك جناب حق تعظیماً یاپلمش برآبدهٔ حیرت نمونی بولنان آیاصوفیه کلیساسی جای نفرت ودهشت اولدی.

بونکه برابر قاپی رومك الندە قالمش ایدی. برقاچ ساعتدن بری شهره کیرمش اولان محاصرلر غارتله زیاده مشغول اولدقلری ایچون ضبطنده اهمال کوستر-مشلردی ، آنجق بر کره یغمایه قانجه قاپی‌یه دوغری دوندیلر و آرقەسندن هجوم ایتدیلر. بوصیرەده عثمانلی اردوسنك بقیەسی پترا قاپیسی طرفندن وشمدی اون‌قپانی[۳۱] قاپیسی دینیلن یردن استحکاماته مردیونله چیقمقده ایدیلر . آرتق هیچ بر درلو مقاومت ممکن اولمادیغندن اهالی کندیلرینی قورتارمقدن باشقه برشی دوشونمدیلر : پك آزی دشمندن قورتیله‌بیلدیلر. لوقاس نوتاراس‌خانەسنه کیرزکن توقیف اولندی؛ سلیمانك حفیدی اورخان، مماتی اسارته ترجیح ایله بر قلەدن کندیسنی یره آتەرق وجودی خردوخاش اولدیغی حالده اکمال حیات ایلدی (۳).

ایشته اسکی بیزانس ، قسطنطینك انشاسندن بیك یوز یکرمی بش سنه صوکره شوصورتله سقوط ایتدی. محاصره اللی اوچ کون سورەرك ۱۴۵۳ مایسنك ۲۹نجی کونی ختام بولدی: بومحاصره شهرك تأسیسندن بری یکرمی‌طقوزنجی ایدی [۳۲]. اوچ دفعه پوزانیاس ، آلسیبیاد ایله ماکدونیالی فلیپك جنرالی لەئون معیتنده بولنان رومل، اوچ دفعه روما ایمپراطورلری طرفندن سەوەر ، ماقسیم ، قسطنطین ؛ ایکی دفعه عاصی طوماس وتورنیچیوس (Tornicius)، ایکی دفعه بیزانس ایمپراطورلری

(۱) دوقاس ۳۹، ص ۱۶۵، آموس، ۳، ۱۴-۱۵ .

(۲) کذلك، ۵، ۲۱، ۲۳ و ۸، ۳.

(۳) فرانزەس، باب ۱ .

الکسی قومنه‌ن ومیشل پاله‌ئولوغ، ایکی دفعه بلغارلر قرالی پاغانوس وسیمه‌ئون، بر دفعه خسرو، بر دفعه آوارلر خاقانی، بر دفعه اسلاولر دسپوتی قروموس (Krumus)، بر دفعه دیر (Dir) واسقولد (Askold) قوماندەسنده روسلر، بر دفعه وندیك دوژی دوندولو (Dendolo) نك امری التنده لاتینلر، یدی دفعه عرب خلفاسی قوماندانلری، بش دفعه ترکلر، یعنی اولا ایکی کره بایزید، صوکره موسی، مراد ثانی، محمد ثانی طرفندن محاصره کورمشدر. لکن بو صوك محاصره بیزانسك طالعنه حاکم اوله‌رق اونی مؤبداً دولت عثمانیه ممالکی صیره‌سنه ادخال ایلدی ؛ پاله‌ئولوغلر تدبیرسزلکلری والچاقلقلری ایله چوق دفعه‌لر مخاطره‌یه دوشورمش اولدقلری برتاجی غائب ایده‌رك بیزانسلیلر بر دها باش قالدیره‌مامق اوزره اجنبی بیوندوروغنه بیون اکدیلر.

سلطان محمد، وسط نهاره دوغرو (۳۳) شهر کاملاً عسکرینك قبضهٔ تملکنده بولندیغنی خبر آلنجه وزراسی، پاشالری، محافظلریله برلکده طوپ قاپیسندن کیردی ؛ مروری فاتحانه اولدی . بو احتشام ایله ایاصوفیه اوکنه وصولنده شرقك شو بیوك معبدینی تسلیم ایتمك اوزره آتندن ایندی . معبدك نظرنده تشهیر ایتمکده اولدیغی ثروتلری کورنجه اظهار حیرتدن کری طوره‌مدی . ییلان شکلنده‌کی مرمر، گل رنکنده چیزکیلی سینادا مرمری، لاقونیه‌نك یشیل مرمری، حبشستانك ماوی مرمری، بوغاز ایچنك بیاض مرمری ، تسالیا واپیر ایله مصرك بنکلی غرانیتی کبی اك نادر احجار ایله مزین اوله‌رق عبادتخانه‌نك استناد ایتمکده اولدیغی یوز یتمش ستون، اوره‌لیه‌ن طرفندن بعلبکده انشا اولنان کونش معبدندن مأخوذ وقرمزی صماقیدن معمول آلتمش سکز ستون، افه‌لك، سیزیك، الکساندریا تروآس، آتنه، سیقلاد معبدلرندن کتیرلمش ستونلر ؛ جمله‌سی مختلف رنکلرده زجاجی موزاییقلردن [فسافس] مصنوع اولمق اوزره انجیل صاحبلرینك، حواریونك، مریم البتولك، صلیبك تصویرلری محمدك اك زیاده نظردقتنی جلب ایلدی (۱). قبه‌دن ایندیکی صیره‌ده برنفرك حولیده مفروش مرمرلری قوپارمغه اوغراشدیغنی کوردی. اموال مفتوحه‌سنی غایت قیصقانیر اولدیغی جهتله نفره شدتلی بر صورتده اوره‌رق « سزه باغشلادیغم غنائمدن عبارتدر، ابنیه بنمدر » دیدی. یغماگر، نیم مرده برحالده کوتورلدی . پادشاه اتمام زیارت ایدنجه یاننده بولنان برمؤذنه مؤمنینی نمازه دعوت ایتمسنی امر ایلدی. مثال امتثال اولمق ایچون بالذات محرابك اوزرینه چیقه‌رق دعا

(۱) دوقاس، ٤٠ .

ایتدی (۱) . آیاصوفیه خرستیان کلیساسنده دین پیغمبری بوصورتله افتتاح بولدی ؛ روم ولاتینلرك اختلافات بی‌نهایه‌سنه بدل‌اسلامك: «لا اله الاالله» اساسی‌قائم اولدی. روم مورخلرینه ایناندمق لازم کلیرسه کلیسانك پلاننی بر ملك ویرمش و انشاآتی ایچون کوکدن آلتون کلمش ایدی. بیوك قسطنطین سلطنتنده انشا اولنه‌رق براختلال اثناسنده ایکی دفعه یانمش، بر حرکت ارض ایله صارصلمش. ته‌ئودوز وجوستینیه‌ن طرفندن تکرار یاپلمش اولان بومعبددن یالکز دولت‌ومذهبك مراسم‌عظیمه‌سی، یعنی تتوج، مظفریت، ایمپراطورلرك تزوجی، سینودلرك انعقادی راسمه‌لری ایچون استفاده اولنوردی . بتون خرستیانلق عالمنده معماریٔ مقدسك نخبهٔ آثاری ایدی . ترکلر بوبنایه حرمت ایتمش ایسه‌لرده دیکرلرینك جمله‌سی حقنده بویله یاپمادی. لیمان‌طرفندن پتراده بولنان سن-ژان-باتیست مناستری یغما وتخریب ایدلمشدر. اقروپولیسده کائن و مریمه منسوب هودژه‌تیرا کلیساسی دخی او حاله اوغرامشدر ، غالبلر بوراده خرستیانلرك حرمت کوسترمکده اولدقلری غایت کوزل بر هیکلی پاره پاره ایتمشلردر. ایمپراطورلر محاربه‌یه عزیمت و یاخود مظفریتله عودت ایلدکلری زمان بو هیکلی اردونك اوکنده کوتوردرلر ایدی . ایمپراطور برداس ، کرید آطه‌سنه عزیمت وعربلرله محاربه ایتمك اوزره کمیلرینك یلکنلرینی آچدیره‌جغی صیره‌ده هودژه‌تیرانك آیاقلرینه قاپانمش ایدی. اسکی آندرونیقوس ده آلکسی فیلانتروپه‌نوسك (Philan-tropenus) مغلوبیتنی ایشیدنجه بو هیکلك اوکنده دیز چوکمكه کلمش ایدی. لهئون ایزوریه‌ن (Isaurien) زمانی، عربلرك شهری محاصره‌لرنده و مؤخراً ایزازیوس آنژه‌لوس (Isacius Angelus) وقتنده عاصی برانانك (Brana) استانبولی استیلاسنده دشمن آره‌سنه القای دهشت ایده‌جکی امیدیله ینه بو هیکل استحکاملر اوزرنده دولاشدیرلمش ایدی . قسطنطینیه‌نك مراد ثانی زماننده‌کی محاصره‌سنده سید بخارینك و درویشلرینك دوچار اولدقلری دهشت بلکه بو هیکلك کورنمسندن نشأت ایلمشدر.

محمد ، آیاصوفیه کلیساسنی جامعه تحویل ایلدکدن صوکره لوقاس نوتاراسی حضورینه دعوت (۲) ایله : « اثر صنعتکه باق ؛ بو قدر اسیرلر، بوقدر نعش تپه‌لری

---

(۱) *Principe filio iniquitatis supra sanctam mensam locato* دوقاس، ۴۰، ص ۱۶۸ (متنك مأخذیدر) .

(۲) دوقاس، ۴۰، ص ۱۷۰ .

سنك. هنوز وقت وار ایکن. شهری تسلیمده کوستردیکك ممانعت نتیجه‌سیدر» دیدی. نوتاراس، جواباً کرك کندیسنك، کرك ایمپراطورك ـ خصوصا تسلیمیت کوسترمه‌مکه تشجیعی متضمن ایمپراطوره بر چوق مکتوبلر ورودندن بری ـ بویله برقرار اتخاذ ایتمك اقتدارنده بولنمادقلرینی افاده ایلدی. بو سوزلر پادشاهه، خلیلك صداقتی حقنده یکیدن شبهه‌لر ویردی. فقط ینه انتظار ایتدی. قسطنطینك، لیماندن مساعدۀ طالعه اوغرایه‌رق چیقمش و آچیق دکیزی طوتمش اولان بش جنویز کمیسندن برینك درونده بولنوب بولنمادیغنی سؤال ایلدی. نوتاراس، ترکلر خارسیاس قاپیسندن کیردکلری زمان کندیسی سرای قاپیسنده بولندیغی جهتله بونی بیله‌میه‌جکنی بیان ایتدی؛ او صیره‌ده بر قاچ ضابط ورود ایله ایکی یکی چرینك قسطنطینی اولدرمش اولملرندن دولایی علناً افتخار ایتمکده اولدقلرینی خبر ویردیلر. پادشاه، مقتولك اجساد آره‌سنده آرانمسنی و باشنك کندیسنه کتیرلمسنی امر ایتدی. نوتاراسه کلنجه، سلطان محمد اوکا متوجهانه رخصت ویرمکله برابر کندیسنه و اوغللرندن هر برینه بیك آقچه اعطا ایتدردی، بوندن باشقه اموالنك ومناصبنك اعاده‌سنی وعد ایلدی. خائن، بو التفاتلره منجذب اوله‌رق محمده دولتك باشلیجه مأمورین و ضابطاننك دفترینی ویردی. سلطان محمد، نفراتدن هانکیسی بونلرك باشلرندن برینی کتیره‌جك اولورسه بیك آقچه ویره‌جکنی وعد ایلدی. قسطنطینك جسدی بولندی؛ یالدیزلی قارتال رسملرینی حاوی ارغوانی آیاق قابندن (۱) بیلندی. اونك و سلیمانك حفیدی اورخانك باشلری محمدك پیشکاهنه وضع اولندی. شهرده بیوك قسطنطین طرفندن والده‌سنك یادینه تخصیص و اوغوسته‌ئون (Augusteon) توسیم ایدلمش بر میدان وار ایدی که ایمپراطور ته‌ئودوز بومیدانه قورشوندن برستون رکز ایتدرمش وستونك بالاسنه کندیسنك یدی یوز لیبره ثقلتنده کموشدن بر هیکلنی قویدرمش ایدی؛ جوستینیه‌ن قورشوندن ستونی قرمزی صماقی مرمردن برستونه تحویل ایلدی (۲)؛ ته‌ئودوزك هیکلنی ده اذابه ایدیله‌رك اونك یرینه تونجدن بر هیکل وضع اولندی که صول النده اوزرینه صلیب موضوع برکره طوتمقده و دیکر الیله حکومتنه کردنادۀ انقیاد اولان شرقی کوسترمکده اولدیغی حالده آت اوستنده جوستینیه‌نی تصویر ایدیوردی (۳). بیزانسك صوك ایمپراطوری قسطنطینك باشی ستونك ذروه‌سنده

(۱) فرانزه‌س، ۳، ۹، ص ٦٤ .

(۲) دوقاس، ص ۱٦۹ .

(۳) استانبول وبوغاز ایچی، ۱، ۱۵۱ـ۱۵۳ .

بولنان آتك آیاقلری آلتنه قونلدی؛ شرقلیلرده ظفر تمنیاتنك شویله‌جه: «دشمنلریكْك باشلری آتكْك آیاقلری آلتنده یووارلانسون! (۱) » صورتنده اداْ اولندیغی تخطر اولنورسه قسطنطینك باشی آت آیاغی آلتنه قونلسنك نه آجی استهزا اولدیغی نمایان اولور. بو تحفهٔ خونین، اوندن صوكره ـ وارنه محاربه‌سنی متعاقب ولادیسلاسك باشی كزدیرلدیكی كبی ـ آناطولی بلده‌لرنده دولاشدیرلدی (۲). مؤخراً، ایمپراطورك جسدینه صوك وظائفك اجراسی ایچون روملره مساعده كوسترلدی. غلطه كوبی استانبولك ضبطندن صوكره اطاعت مخصوصه‌سنی عرض ایلدی. غلطه، اوزمان قوتلی بر دیوار ایله محافظه ایدلمكده و دونمالری دریایی سترایدن جنویزلیلرك النده ایدی. تركلر هنوز حال اسارته تنزیل ایدلمه‌مش روملری اورایه نقل ایلدیلر. پادشاهك دامادی و وزیری زاغانوس پاشایه كوندریلن مبعوثلر، غلطه‌نك غارت دهشتلرینه القا اولنمامسنی طلب ایله مسئوللرینه نائل اولدیلر [۳٤].

ایرتسی كون، یعنی مایسك اوتوزنجی چهارشنبه كونی [۳۵] سلطان محمد شهری آت ایله دولاشه‌رق غران دوقك سراینه كیتدی. ایمپراطوردن صوكره ایكنجی شخص اولان غران دوق نوتاراس ثروتلرینی، خزائنی ـ پادشاه ایچون صاقلامش اولدیغی بیان ایده‌رك ـ خاك پای شاهانه‌یه تقدیم ایلدی. غالب، منفعل اوله‌رق «بوخزینه‌لری، شهری بنم المه ویرن كیمدر؟» سؤالنی ایراد ایلدی. نوتاراس «الله» جوابنی ویردی. پادشاه «اویله ایسه، دیدی، بن جناب حقه بورجلویم، سكا دكل!» مع‌هذا غران دوقك ـ خسته‌لقدن، كدردن یاتاغه سرلمش اولان ـ زوجه‌سنك یاننه كیده‌رك تسلی ویردی واوغللرینی كندیسنه تقدیم ایتدردی. بوندن صوكره بلده‌نك ایصسز سوقاقلرینی دورده دوام ایلدی. ترك نفرلرینك، مغلوبلرك ـ دون الهکیره‌مه‌مش اولدقلری اشیاسنی ـ یغما ایتمك اوزره سرسری دور اسواق ایتدكلری كوریلیوردی. سرایه وصولنده خالی اندرخالی دائره‌لرندن كچركن بوعالمك انقلاباتنی متضمن بر بیت فارسی‌یی (۳) انشاد ایلدی؛ بیتده‌كی تلمیح پك آشكار ایدی. سرایدن آز اوته‌ده مكلف

---

(۱) موریه *First Journey* (ایلك مرحله) ص ۹۱.

(۲) دوقاس، ٤۰، ص ۱٦۰.

(۳) پرده داری میكند درقصر قیصر عنكبوت؛
بوم نوبت میزند بر طارم افراسیاب!

برسفره قورلمشیدی، پادشاه حسابسز صورتده ایچه‌رك نیم مست اولدیغی حالده قیزلر آغاسنه نوتاراسك اون درت یاشنده بولنان اڭ کوچك اوغلنك جلبنی امر ایتدی. لکن پدر بوكا مخالفت کوستردی، بوخبری کتیرن آدمه، اوغلی، سلطانك حظوظ شهوت پرستانه‌سنه اصلا آلت اوله‌میه‌جغنی و اونی جلاد النده تلف أولمش کورمکی ترجیح ایده‌جکنی بیان ایلدی.

سلطان محمد، بو ممانعتی اوکره‌نجه، نوتاراسی، اوغللرینی، قانتاکوزه‌نی آرامغه آدملر کوندردی. کوچك چوجغی ضبط ایده‌رك دیکرلرینی قتله محکوم ایتدی. نوتاراس بو آن ایچنده هیچ متانتنی بوله‌رق ضعف کوسترمکسزین اوغللرینی خرستیان دیننده اولمکه تشویق ایله «یارب! سن عادلسك» فریادیله ختم‌کلام ایلدی. اوغللرینك، کوزی اوکنده باشلری کسلدکدن صوکره یاقین بر کلیساده دعاسنی یاپمق اوزره جلاددن بر قاچ دقیقه مساعده ایستیه‌رك نوبتنده اوده اعدام اولندی. مقتولینك جسدلری سوقاقلره آتیله‌رق باشلری محمده کتیرلدی، اونلری ماصه‌سنك اوزرنده کوزینك اوکنه قویدردی. وحشت طبیعیه‌سی - قیزینی چلدراسی‌یه سودیکی - دیکر بر اجنبی طرفندن تحریك ایدلدی. بر کون اول حیاتلرینك محافظه‌سنی وعد ایلمش اولدیغی روملرك جمله‌سنی اوكا فدا ایلدی [۳۶](۱). وندیك بالیوزی (Bayle) واسپانیا قونسلوسیله اوغللری بو زمره‌دندرکه قادینلر چارشیسی (عورت بازاری) میداننده آرقادیوس (Arcadius) هیکلی آیاغنده اعدام اولنمشلردر. قانتاره‌نو (Cantareno) و دیکر وندیك اصیلزاده‌لری محافظهٔ ایام عمرلری ایچون زاغانوس پاشایه یتمش بیك دوقه ویره‌مه‌مش اولسه‌یدیلر اونلرده بو حاله دوچار اوله‌جقلردی. قاردینال ایزیدور کوله کبی صاتلدی، لکن غلطه‌دن چیقمقده اولان بر کمی‌یه کندیسنی آتمق چاره‌سنی بولدی، حزین ومؤثر برمنظومه‌ده سرد ایلدیکی شکایات بزه قدر واصل اولمشدر. ماببنجی فرانزه‌س و بتون عائله‌سی محمدك بر باش امیراخورینه صاتلدیلر، زوجه‌سیله برلکده فرار ایده‌رك سوریه‌یه التجا ایتدی، آنجق اوغلی وقیزلری حرم پادشاهیده آلیقونلدیلر. پااولوس وترویلوس بوخیاردی شهرك تسخیر اولندیغنی کورنجه غلطه‌یه چکلمشلر ایدی، جوستینیانی‌یه کلنجه کرك عارندن، کرك یاره‌لرندن دولایی برمدت صوکره وفات ایلدی. دیکر اجنبی ضابطلرینك جمله‌سی ایمپراطورك یاننده شرفله ترك حیات ایلدیلر.

(۱) روم مورخلرینك بو اسناداتی مترجمك تذییلاتنده تدقیق ایدیله‌جکدر.

مورخ دوقاس دیرکه : « شهرك ضبطندن صوکره اوچنجی کون محمد دونمانك عزیمتنه امر ویردی، دونما آلتون وکموش وازولرله، قیمتدار البسه ایله، اسیرلرله مالی اولدیغی حالده دکیزه چیقدی. لکن اردوگاهده هنوز پك چوق غنیمت وار ایدی: شوراده راهب مزیناتنی حامل بر نفر کزینیر، بر دیکری اوته‌ده طاسمه‌لی کوپکلری بر یالدیزلی قوشاقله سورر، کوتورر ایدی؛ بری آیین قدحلری ایچنده شراب ایچر، بر باشقه‌سی مقدس وازولری طعام ایچون استعمال ایله قدسیتلرینی اخلال ایدردی. ناقابل تعداد کتابلر آرابه‌لره دولدیریله‌رق بتون ولایتلره نقل ایدلدی. افلاطونك، آرسطونك اون جلدی، یاخود آلهیات کتابلری بر سکه‌یه صاتیلیردی. غایت قیمتدار صورتده تجلید ایدلمش انجیللرك بتون یالدیزلری چیقارلدی وتصویرلر آتشه آتلدی!»

نهایت بو نهب وتخریب صفحه‌لرینك بر نهایتی اولدی. محمد، تکرار شهره نفوس دولدرمق ویکی مبانی انشا ایتمکله اشتغال ایلدی. ترکلر، تاریخلرینك ایلك دورینك، یعنی حرب وفتح دورینك – که بر بچق عصر سورمشدر – نقطهٔ زوالنه واصل اولمشلردی. عثمانك‌ده تصمیمی وجه ایله پادشاهلرك قوتی متانت ووسعت بولمشیدی. بیزانس ایمپراطورلغنك بیك سنه‌لك بر موجودیتدن صوکره محو اولمسی وبیزانس پای تختنك یدنجی عثمانلی پادشاهی طرفندن تسخیر اولنمسی آوروپا ملتلری ایچون اوزون بر سلسلهٔ حرب وفلاکت اعداد ایلدی.

ایکنجی جلدك نهایتی

تذییلات

مورخك حواشی و ایضاحاتی

ایکنجی جلد

یدنجی کتاب

۱، ص ۹ — تیمور ۷۷۱ (۱۳۹۶) سنه‌سنده سمرقندی پای‌تخت اتخاذ ایلدکدن صوکره شهردن عزیمتله یدی دفعه دها کلمشدر . بو عودتلر صیره‌سیله شوسنه‌لرده وقوع بولمشدر : برنجیسی ۷۸۳ (۱۳۸۱)، ایکنجیسی ۷۸٤ (۱۳۸۲)؛ اوچنجیسی ۷۸۷ (۱۳۸۵) ؛ دردنجیسی ۷۹۰ (۱۳۸۸)؛ بشنجیسی ۷۹۱ (۱۳۸۹)؛ آلتنجیسی ۷۹۳ (۱۳۹۱)؛ یدنجیسی ۸۰۰ (۱۳۹۷)، سکزنجیسی ۸۰۱ (۱۳۹۸)؛ طقوزنجیسی ۸۱۰(۱٤۰۷)؛ (شرف‌الدین‌ایله پریچك .Chronological Retrospect نام اثرنده [انکلیزجه‌در] اوچنجی جلدك برنجی فصلنه مراجعت.)

۲، ص ۹ — « The crown of Zagatai was one of the twenty seven crowns wich he placed on his head. » (جغتای تاجی تیمورك باشنده طوپلادیغی تاجلرك یکرمی یدنجیسی ایدی.) ژیبون، ٦٥، ص ۳۳۵ . شرق حکمدارلری آوروپا حکمدارلری کبی تاج کیمدکلری جهتله بوفقره‌ده دخی تاج معنای مجازیده استعمال اولنمشدر.

۳، ص ۱۰ — «Memor propositi quo (statui) non ultra attingere externa nisi qua romanis cohærerent rebus» . لیویوس، ۳۹، ۸۸ . ژیبون ، ٦٥نجی کتابك ۳۳۵نجی صحیفه‌سنده تیمورك اسفارینی شو عنوانلرله درده تقسیم ایدر : ایران سفرلری، تاتارستان سفرلری ، هندستان سفرلری ، ممالك عثمانیه سفرلری .

٤ ، ص ۱۰ — مأمون ، وزیری سهل بن حسنك قیزی بوران ایله ازدواج

ایتمشیدی . بو دوکونده بر قرعه ترتیب اولنمش ایدی‌که اوندن چکنلر ـ اوزرلرنده محرر ـ کویلره ، قصبه‌لره ، اراضئ وسیعه‌یه مالك اولورلردی.

۵ ، ص ١٤ — افسانه نویس بعض مؤرخلر زابلستاندن برصدا ظهور ایله بتون بو قاریشقلقلردن شو سوزلرله روح رستمی خبردار ایتدیکنی یازارلر: « باشکی قالدیرده ایرانك نه حاله کلدیکنی و نهایت تاتارلرك قدرتنه محکوم اولدیغنی کور. » (شرف‌الدین، باب ١٤، ص ۳۷۷) .

٦ ، ص ۲۳ — « چونکه یدی رقمی بعض اسراری حاوی و مقدس عد اولنمشدر. آنجق بو علم ، علوم خفیه‌دن اولدیغی جهتله بوندن صرف نظر ایدرز. » (شرف‌الدین ، کتاب ۳ ، باب ١٤ ، ص ١١١) . تیمور کنجلکنده دشت نورد اولدیغی زمانلر دائما یانده یدی صادق آرقداش بولندیرردی‌که بوده یدی رقمنه محبتنی کوستردیکنی ژیبون افادهٔ آتیه‌سیله بیان ایدر : He wendered in the desert with his wife and seven companions .

۷ ، ص ۲۹ — پتی دولاقروا تیمورك باشنده تاج بولندیغنی یازارسه‌ده تاج ، عمامهٔ شاهی تعبیریله ترجمه اولنمق لازم کلیر . چونکه ذکری سبق ایتدیکی اوزره شرقده تاج سلطنت یوقدر.

۸، ص ۳۰ — شرف‌الدین، کتاب ۳، باب۵۳، ص ۳٤٦. هه‌رودوت، یدنجی کتابك سکزنجی صحیفه‌سنده بویله یازار : « Cum hoste congredientes injiciunt eas restes in summo habentes laqueos, qui quum ad equum aut hominem adepti sunt, eum ad se trahunt» .

۹، ص ۳١ — «ماجار» و «ته‌ره‌ك» قوملرینك [Madjar و Terek] مجارلر وترکارله هیچ بر مناسبتی یوقدر. آنجق عراق عربده دیکر برماجار قومی واردرکه مجارلرك اصلیله اشتغال ایدن مؤلفلرجه پك آز معلومدر . ته‌ئوفیلاقت (Théophylacte) ۲ نجی کتابك ١۷ نجی بابنده بونلردن بحث ایدر. ماق‌کینه‌ئیرك سیاحتنامه‌سنك ٤۲۵ نجی صحیفه‌سنده بیان ایتدیکی بوماجارلردر. مجارلرك اصلنه دائر تدقیقاتده بولنان دانقووسکی (Dankovszky) ته‌ئوفیلاقتك **Μαζαρη** (مازاری) یاخود **Μαζαροί** مازاری دیدیکی قوملر مجارلرله اصلاً متغایردرلر . دانقووسکی، مسیس جوارنده‌کی ماجارلر (الیوم‌ماتراس) قصریله اذربایجانده‌کی ماجار قصرینی قاریشدیریور. ته‌ئوفیلاقتك مجارلری‌هون ـ زاوارلر (Huns-Zavares)، یاخود شرق مورخلرینك تعبیری وجه

ايله خونشوارلر وبيزانس مؤلفلرينك هون - سابير (Huns-Sabires, Σαβηροί) ديدكلرى اوله‌جقدر. چونكه تەئوفيلاقتك ماجار ديديكى موقعدن پك اوزاق اولميان بر محلده سابيرلرك شهرى (Βενδοσαβείρων وەندوساويرو) بولنيور. رابطه ديمك اولان بند كلمهٔ فارسيه‌سى (آلمانجه باند Band) سد، استحكام ديمك اولوب يوقاريده ذكر ايديلن (وەندوساويرو) سابيرلرك بر سد وياخود استحكامدن باشقه بر شى دكلدر.

١٠، ص ٣٣ — شرف الدينك اوچنجى كتابك يكرمنجى بابنده، ٤٢٥ نجى صحيفه‌ده بيان ايتديكنه‌كوره توكل خانم، تيمورك طقوزنجى زوجه‌سى ايدى. برنجيسى، بلخ اميرى حسينك قرداشى طورخان خاتون (١، باب ٧، ص ٤٨)؛ ايكنجيسى، سراى ملك‌كه مقدما حسينك حرمنده سوكيليلرندن بولنديغى حالده بر مدت صوكره تيمورك النه دوشه‌رك اونك سوكيليسى اولمشدر؛ اوچنجيسى، طوغا طورخان (١، باب ٢٦، ص ١٩٣) كه سراى ملك ايله برابر تيمور طرفندن اسير ايدلمشدر؛ دردنجيسى، دلشاد آغادركه اسلامك تجويز ايتديكى زوجات مشروعه‌نك صوكيدر (٢، باب ١٥، ص ٢٥٦)؛ بشنجيسى، اميرموسانك قيزى طومان آغا (٢، ٢٦، ٢٩٨)؛ آلتنجيسى، چولپان ملك آغادركه تيمورك باش سوكيليسيدر (٣، باب ١٠، ص ٧٤)؛ يدنجيسى، بر ايكنجى دلشاد آغادر (٣، باب ٦٦، ص ٢٦٧)؛ سكزنجيسى، سلطان بخت بكم (٣، باب٦٥،ص ٣٠٤ وباب ١٧،ص ١٣٧)؛طقوزنجيسى،توكل خانم‌كه مغول جنسندندر (٣، باب ٧٠، ص ٤٢٥).

١١، ص ٣٦ — ميرخوند ولارى، ١٨٠١ سنه‌سنده قلارق (Clark) ايله ذى‌الحجر نام موقعده [مصرده] سائس خرابه‌لرينى زيارت ايتديكم صيره‌ده جامعك بر قدمه‌سى رنكجه ديكرلرينه بكزه‌مه‌مسندن دولايى نظر دقتمى جلب ايتدى. محمود غزنوينك برهند صنمنى جامعك اشيكى اوله‌رق استعمال ايتمش اولديغى درحال تخطر ايده‌رك نظردقتمى جلب ايدن طاشى چويرمك ايچون برمقدار آقچه مقابلنده امامدن رخصت آلدم و اوته‌كى طرفده ايزيسك (Isis) هيكلنى كوردم. نيل ساحلنه نقل ايتمك اوزره هيكلك بازارلغنه كيريشدم. آنجق هنوز بدلنى قرارلاشدرديغمز صيره‌ده - بو آره‌لق خرابه‌لرك ديكر برطرفنى معاينه ايتمكده اولان - قلارق قوشه‌رق كلوب بزى اورايه كتيرن صندال‌كنديسنك اولديغى جهتله هيكل‌ده‌كنديسنك مالى اولديغنى ادعا ايلدى. هيكلى ساحلده براقامق ايچون قلارقه ترك ايلدم. شمدى بو هيكل

قامبريج دارالفنونی کتبخانه‌سنی تزيين ايتمكده‌در.

١٢، ص ٣٧ — شرف‌الدين، کتاب ٥، باب ٧، ص ٢٣٥. شمديکی تاجيكلر، يعنی ايلك فارسيلر هه‌ر ودوتك يدنجی کتابك ٦٦نجی صحيفه‌سنده بيان ايلديكی Δαδικοι (داديكی)دركه توجه‌ن (Teutschen) وياخود (Deutschen) دن باشقه برشی دكلدر. بو ايكی كلمه ايسه توتون، ياخود آلمان ديمكدر.

١٣، ص ٤١ — قالقونديله نظراً عرب‌شاهك يازديغی كبی قره‌بولوق دكل، قره‌يولوقدر. پارسده قرال کتبخانه‌سنك [شمديکی کتبخانهٔ ملی] ايضاحات ومستخرجاتنه، ٥، ص ٦٧٨ مراجعت. [علاوهٔ مترجم: عرب‌شاهك المزده كی نسخه‌سنده « قرايلوك » املاسيله مطبوعدر. سعدالدين « قره ايلوك » يازار.]

١٤، ص٤٢ — عرب‌شاه (٥، ٤) بش اميرك اسمنی ذكر ايدر: ١، اورنوس اوغلی يعقوب؛ ٢، بجار (نجار) اوغلی يعقوب؛ ٣، قوب (نوح)؛ ٤، علی؛ ٥، موتا (مصطفی). [مترجم: عرب‌شاهك، مصر ١٣٠٥ مطبوعی، ٨٢نجی صحيفه‌سنده شو اسملر عيناً بويله مندرجدر: « يعقوب بن أورانيس و حمزه بن بجار وقوج علی و مصطفی ودوادار »] حاجی قالفه شرف‌الدين كبی برهان‌الدينك وفاتنی ٨٠١ (١٣٠٨) ده، يعنی هند محاربه‌سی اثناسنده كوستر. اوغلی ابوالعباس اون آی صوكره قره يولوق طرفندن اسير و قتل ايدلمشدر. قره يولوق، دمشق وماردين بكلرينی اعدام ايتدكدن صوكره آنجق ٨٠٩ ده تأسيس عائله ايتمشدر؛ كنديسی اوسنه ارضروم خندقلرنده وفات ايتمشدر (جنابی، ص ٢٢٧). شيلدبرگه‌ر بايزيدك مصر سلطاننه اعانه ايچون يكرمی بيك كشی كوندرديكنی يازيورسه‌ده آلدانيور؛ چونكه بويله برشی اصلا واقع اولمامشدر. ينه بوعسكرك سيواس حاكمی برهان‌الدين اوزرينه يوريديكنی يازمقده دخی آلدانمشدر (باب ١٣، ص ٤١). بوندن باشقه شيلدبرگه‌ر هرآن تيمور محاربه‌لرينك ترتيب تاريخيسنی بوزار. بويله بو اثر خطا اولمق اوزره بايزيدك اسارتنی تيمورك سوريه، هندستان، ايران محاربه‌لرندن اول كوستر؛ حال بوكه تيمور بايزيدك عليهنه آنجق بو محاربه‌لردن عودتدن صوكره استعمال سلاح ايتمشدر. [مترجم: برنجی جلده‌كی تذييلاتمزده (ص ٣٧٧)، عثمانليلره - مروت و منفعتلری خلافنه اوله‌رق - نيكبوليده اون بيك اسير اعدام ايتديرن شيلدبرگه‌رك سوزلری نه قدر شايان اعتماد اوله‌بيله‌جكی حقنده‌كی افاداتمزی مورخك اشبو تنقيدی وسنه شيلدبرگه‌ره دائر ديكر آتياً تدقيقاتی تأييد ايدر.]

۱۵ ، ص ٤۲ — ژیبون ٦٥نجی و ٦٦نجی بابلرك حاشیه‌سنده ، ص ۳٤۳ ، تیمورك بایزیده برکیجی اوغلی اولدیغنی بیان ایتمش اولمسندن اشتباه ایتمکله برابر مأخذی ناموثوق بریازیءاولان بوحکایه‌یی تکرارایدر. اویازینك صاحبی خاندان عثمانی مؤسسی عثمان ایله ایونی ساحللری حاکمی آیدین بکی قاریشدرمشدر . فریدون بك منشأتی وثائق آتیه‌یی حاویدر: نومرو ۱۷۳ ، بایزیدك تیموره عربجه ایلك مکتوبی ؛ نومرو ۱۷٤ ، پادشاهك جوابی‌که بونده طلاق ثلثه‌دن بحث ایدر. بو ایکی مکتوب عربشاهده غایت ناقص اوله‌رق نقل‌اولنمشدر (عربشاهك له‌ید مطبوعی، ۱٦۳٦). نومرو ۱۷۷، تیمورك بایزیده فارسی اوله‌رق ایکنجی مکتوبی؛ نومرو ۱۷۸. بایزیدك ینه اولسان ایله جوابی؛ نومرو ۱۷۹، تیمورك فارسی اوچنجی مکتوبی، نومرو ۱۸۰، جوابی ؛ نومرو ۱۸۱ ، تیمورك فارسی دردنجی مکتوبی ؛ نومرو ۱۸۲ ، جوابی . بونلردن ایلك ذکر اولنان ایکی مکتوبك صحتی شبهه‌دن آزاده‌در ؛ فقط دیکرلری بویله‌دکلدر. [علاوهٔ مترجم: منشأت فریدونك مطبعهٔ عامره مطبوعنده فارسی اوله‌رق اوچی تیمور ، اوچی بایزید طرفندن محرر آلتی مکتوب واردر . تیمورك عربجه مکتوبی وجوابی یوقدر. حالبوکه تیمورك پادشاهه عربجه مکتوب کوندردیکی محققدر. چونکه بایزیدك برنجی مکتوبنده شو عباره مندرجدر: « هرمکتوبی‌که ازشما عربی وفارسی رسیده ، بجز تبختر چیزی دیکر ازو مفهوم نشده . . . » بونك جوابی ده عربی اولمق لازم کلیر. شو عربجه مکتوبلرك بزده اولمامسی جای تأسفدر. عرب شاهك خلاصه‌سی تذییلات مترجمه نقل ایدیله‌جك واوراده تیمور ایله بایزیدك مکاتبه‌لری حقنده بعض تدقیقات یازیله‌جقدر .] بایزید ایله پادشاه مشارالیهه دخالت ایدوب‌ده قبول اولنان آناطولی حکمدارانی آره‌سنده تعاطی اولنان دیکر مکاتیب ده کذلك منشأت فریدونده مندرجدر: نومرو ۱٦۹، قره‌قیونلو خاندانی حکمداری قره‌یوسفك مکتوبی ؛ نومرو ۱۷۰ ، بایزیدك جوابی‌که قره یوسفی مقاومت شدیده‌یه تشجیع ایدیور . [علاوهٔ مترجم : بو ایکی مکتوب بزم ابن خلدونك ۱۱٦نجی و ۱۱۷نجی صحیفه‌لرنده موجوددر. منشأت فریدونك تعبیرنجه «عجم شاهی قره‌یوسف» مکتوبنده تیمورك اذربایجان طرفلرینه تعدیسندن بحث ایله پادشاهه احتیاط اوزره بولنلمسنی یازار ؛ سلطان بایزید، امرای حدوده او امر لازمه ویرلدیکنی بیان ایده‌رك « کلب عقور تیمور مکسور» علیهنه وقوع بوله‌جق محاربه‌نك «قرین غزای اکبر» اوله‌جغی مقام تشویقده قره‌یوسفه اخطار ایلر ، بونلرده فارسیدر.] نومرو ۱۷۱ ، کرمیان

بكنك عائله اسلوبنده مكتوبى؛ نومرو ١٧٢، پادشاهك جوابى. [علاوهٔ مترجم: بزم فريدونده پادشاه ايله كرميان بكى آره‌سنده برمكاتبه واردر. ص١١٧ و١١٨. لكن اولا پادشاه يازمش ، كرميان اوكا جواب تقديم ايديور . مورخك عائله اسلوبنده ديمسى كرميان بكك عرض تعظيمات اخلاصكارى ايتمسندن دولاييدر. كذلك فارسيدرلر.] نومرو ١٧٥ ، بغداد حاكمى احمد جلايرينك فارسى مكتوبى‌كه تيمور عليهنه استمداد ايديور؛ بايزيدك ١ شعبان ٧٩٨ (١٣٩٥) تاريخلى جوابنامه‌سى‌كه شوعباره‌يى حاويدر: « رفع تيمور مكسوركه بفتواى علماى انام اشدمن التكفور است » [علاوهٔ مترجم : بونلر بزم فريدونك ١٢٢نجى و ١٢٣ صحيفه‌لرنده موجوددر. مورخك نقل ايتديكى عباره‌نك تمامى بودر : « بجهت دفع تيمور مكسوركه بفتواى علماى انام اشدمن التكفور است بحوالئ توقاد آمده » « علماى انامك فتوالرى موجبنجه تكفوردن اشد اولان تيمور مكسورك دفعى ايچون توقاد طرفلرينه كلنمشدر.» مورخك صورت نقلى پك ايى دوشمديكندن فرانسزجه مترجمى شاشيره‌رق او «تيمورك دفعى علمانك فتواسى موجبنجه تكفورك دفعندن زياده عاجلدر » مآلنده بروجه آتى نقل ايلمشدر: «L’expulsion de Timour est plus pressante suivant le fetwa des ulémas que celle de Tekfour l’empereur de Byzance»] نومرو ١٨٣، خاندان مظفردن شاه شجاعك برادرى شاه منصورك كذلك تيمور عليهنه استعانه‌يى متضمن مكتوبى؛ نومرو ١٨٤، پادشاهك جوابى؛ [علاوهٔ مترجم: شاه شجاعك برادر زاده‌سى شاه منصورك بايزيد خانه مفصل مكتوبى بزم فريدونده ، ص ١٣٣-١٣٧ مندرجدر ، جوابى يوقدر.] نهايت ١٨٥ نومروده تيمورك تكليف صلحى متضمن بشنجى مكتوبى، [تذييلات مترجمه مراجعت] مع هذا «قرال كتبخانه‌سنك مستخرجاتيله ال يازيلرى حقنده ايضاحات» اثرنده، ٥، ص ٦٦٨، ٧٩ نومرولو ال يازيسيله مقابله اولنسون؛ بوال يازيسى تأسف اولنوركه پك ناقصدر.

١٦، ص ٤٤ — « Adducta enim inter femora cervix tantisper flectabatur, dum nares miseri ac infelicis illius, quisquis fuerit padici, immitterentur, suræque et genua ab utraque aure penderent» (دوقاس ١٥، ص ٣٢) . (خرستيان سواريلرينك صورت اعدامنه دائر متنده مندرج افاده‌نك مأخذى اولان فقره‌در)

١٧، ص٤٤ — عربشاه (٤،٥) بايزيدك سيواس واليسى اولان بوشهزاده‌سنك

اسمنی سلیمان شاه اولمق اوزره بیـان ایدر . شرف الدین (باب ۱۵ ، ص ۲٦٦) سیواس والیسنك مصطفی اولدیغنی واونك اوغلی‌ده ملاطیه والیسی بولندیغنی (باب ۱۳، ص ۲٥٦) وبایزیدك اوغلی «کیریشیتچی» نك (باب۱٥، ص ۲٦٥) اردو پیشدار قوماندانلغنی ایفا ایلدیکنی اتیان ایدر . قالقوندیل (ص ٤۷) بایزیدك اسیر اوله‌رق اولدیریلن اوغلنی اورتوبوله‌س (Orthobules) تسـمیه ایدر . عثمانلی موزخلری بایزیدك آلتی اوغلنی ذکر ایدرلر: سلیمان ، موسی ، عیسی ، مصطفی ، محمد، قاسم . احتمال که، دست دشمنه گرفتار اولدیغی ایچون یدنجیسنی اونوتمشـلردر . قالقوندیل وشرف‌الدین برعثمانلی شهزاده‌سنك اسیر دوشدیکنی افاده‌ده متفقدرلر. شرف‌الدینك پیشدار قوماندانلغنده بولنمش دیه یازدیغی شهزادهٔ بایزیده ویردیکی کیریشیتچی کلمه‌سی ایسـه اورتوبول کلمه‌سی کبی ترکجه‌یه آز بکزر ، اشبو اورتوبول ارطغرل کلمه‌سنك رومجه‌ده کسیلوب بوزولمش بر شکلی اولدیغی ظاهردر . نصل‌که بیزانسلیلرك بایزیدك راوغلنه ویردکاری کیرچلبی عنوانی کورشجی چلبیدن‌باشقه برشی‌دکلدر.(شرف‌الدین، ٥، باب ٤۷، ص ۱۰) .

۱۸ ، ص ٤٦ — جنابی (ص ۲٥٥) تفصیلات عظیمه ایله نقل ایدرکه تیمور عائلهٔ عمریه‌دن قلعة الروم حاکمی نصیری محمده تعرض ایتمش ایسه‌ده موفق اوله‌مامش و بر چوق بیهوده تهدیدلردن صوکره نه قوتله ، نه‌ده حیله ایله برشی یاپه‌میه‌جغنی آکلایه‌رق موقعك محاصره‌سندن صرف نظر ایتمش ایدی. لکن شرف‌الدین وعرب شاه بوکا دائر هیچ برشی یازمازلر.

۱۹، ص ٤۷ — عرب شاه. پیتی دولاقروانك (۳، ص۳۷٥ حاشیه)ـ عرب شاه مترجمی واتیـه‌یه (Vattier) اعتماداً ـ تیمورك بو مکالمه‌سی عرب شاه ایله وقوع بولدیغنی بیان ایتمسی یاکلشدر ، چونکه عرب شاه بو مکالمه‌یی ابن شحنه‌دن آلدیغنی تصریحاً ذکر ایدر .

۲۰ ، ص ٤۸ — قاضیٔ کبیر اللی یاشـنده بولندیغنی سویلدیکی زمان ـ ابن شحنه‌نك افاده‌سنه اینانلق لازم کلدیکی تقدیرده ـ تیمور ایلك اوغلنك حیاتده بولنمش اولسه اویاشده اوله‌جغنی وکندیسی‌ده یتمش بش سننده بولندیغنی جواباً بیان ایتمشدر. بونده تیمور، دها دوغریسی ابن شحنه اون سـنه آلدانیور ، چونکه تیمور ۱۳۳٥ سـنه‌سنده طوغدیغندن ۱٤۰۰ ده آنجق آلتمش بش یاشـنده ایدی . بلکه بر سهو مستنسخ واردر .

۲۱، ص ۵۵، س ۸ — [بوذيل متنده اشارتدن قالمشدر] . بوسوزلر عرب شاهده واوندن ايى اولەرق جنابيده (ص۲۵۷) مندرجدر . ايشته تيمورك سوزلرى:

« سلام عليكم ، والعهود بحالها ؛ * وقد جوز الاشواق حد كما لها »

يعنى : « سلام ، مناسباتمز اولكى حالندەدر. لكن سنى كندى خانەكده زيارت آرزوسنه مقاومت ايدەمم.» ماردين حاكمى شويولده جواب ويرمش ايدى:

« سلام عليكم، والعهود بحالها، * لكن يخاف النفس مماجرى لها. »

يعنى: «السلام، مناسباتمز اولكى حالنده قالەجقدر. لكن بن ماضيى متدهشانه تخطر ايدييورم.»

[برنجى بيتك عيناً ترجمەسى « سلام عليكم ؛ عهوديمز حالى اوزرەدر : اشواق درجۀ انتهايه واصل اولمشدر» وايكنجيسنك ترجمەسى: «سلام عليكم، عهوديمز حالى اوزرەدر، لكن نفس احوال جاريەدن قورقمقدەدر. » صورتلرندن عبارتدر. مورخ بر آز تفسير ايتمشدر . مترجم] شوراسىدە بيلينسين كه عيسى طاهر بر مدت اول اسير اولەرق پك فنا معاملەيه دوچار اولمش ايدى.

۲۲ ، ص ۵٦ — تيمور مقابر اعاظم حقنده حس ايتديكى، ياخود حس ايدر كورنديكى احترامى اوليا برجى ودارالسلام عنوانيله ياد اولنان بغداددن باشقه هيچ بر يرده دها كوزل اجرا ايدەمز ايدى. چونكه ائمۀ اربعۀ اسلامك برنجيسى اولان امام ابوحنيفه ايله هارون‌الرشيد تاريخنده معروف امام ابن‌يوسفدن باشقه اولاد عليدن اون ايكى امامك ايكيسى، يعنى يدنجيسى وطقوزنجيسى اولان موسى الكاظم واونك حفيدى محمد تقى بغدادده مدفوندرلر . صوفيەنك اعاظم شيوخندن جنيد بغدادى، شيخ شبلى، شيخ حسن [حسن خرقانى اولەجقدر.] حلاج [منصور]، قادريه طريقتى مؤسسى عبدالقادر گيلانى ايله هارون رشيدك زوجۀ نجيبەسى زبيدەنك مزارلرى دخى ذكر اولنەبيلير . [بغدادك كرخ محلەسندن معروف كرخى دخى اعاظم متصوفەدندر . حين وفاتنده اسلام ايلەبرابر نصارى ويهود كنديلرندن اولديغنى ادعا ايله جنازەسنه عرض تعظيمات ايلدكلرى مرويدركه شيخ بوكورينيشى ايلەمرتبۀ بالاترين كماله وصولنى كوسترمشدر. مترجم]

۲۳، ص ۵۷ — شرف‌الدين، كتاب ٥ ، باب ۳۹ ، ص ۳۹۵ . بو مكتوبى عرب ، عجم ، ترك مورخلرى قالقونديلدن دها دوغرى آكلامشلردر. قالقونديلك

افادەسنه کوره تیمور سلطان بایزیددن سنوی ویرکی اولەرق ایکی بیك دوه یوکی یاغ ایله ایکی بیك چادر ایستەمش و ضرب سکه حقنی کندینه تخصیص ایله بایزیدك بر شهزادەسنی رهن اولەرق اردوسنده آلیقویمق آرزوسنده بولنمشدر.

۲۴ ، ص ۵۷ — شرف‌الدین ، ص ۳۹۹ . عالی دخی ۳۲نجی ورقده تیمورك بایزیده ایکی نامەسندن بحث ایدر ، بو ایکی مورخ ، بایزیده طهرتنك خزینەلرینی وحرملرینی (بوندن اولکی سفارتده بونك ایچون کوندرلمشیدی) وارزنجان ایله کماخ قلعەلرینی اعاده و قره یوسفی سرایندن طرد ایتمسی طلبنده اصرار ایلدیکنی بیانده متفقدرلر . اوندن صوکره عربجه ایکی مکتوب تعاطی اولنمشدرکه بری تیموردن بایزیده محرر اولەرق دیکری اونك جوابیدر . بو مکتوبلر صحیح اولدقلری حالده دخی تیمورك مکتوبی عالینك دیدیکی کبی علامهٔ تفتازانی طرفندن یازلمش اولەماز. چونکه حاجی قالفەنك تقویم التواریخنه نظراً علامه بو زماندن اون ایکی سنه اول (۷۹۲) ارتحال ایلمشیدی.

۲۵،ص۵۸— بوقویروقلی ییلدیزکونشك‌جوزا برجنده‌بولندیغی‌زمان‌طوغمشدر. صوك بهار تساویٔ لیل و نهارینه قدر کورینیوردی (دوقاس ۱۶، ص ۳۴) . نه شرف‌الدین، نه عرب شاه بویلدیزدن هیچ بحث ایتمزلر ، حال بوکه دوقاس ایله عالی و ادریس فوق‌العاده بر وقعه کبی اتیان ایلرلر. تیمورك ندیملری اولان شمس‌الدین ملاغی و منجمی عبدالله لسان، محیی‌الدین المغربینك اثری اولان ملاحم کتابنی تاتار شهنشاهنه عرض ایله بوکانظراً قویروقلی ییلدیز، افندیلرینك فتوح جدیدەسنه اشارت اولدیغنی افاده ایتدیلر (ادریس ، بایزید سلطنتنك اون بشنجی فصلی ، جنابی ، ص ۲۵۷، J. B. کتبخانەسی ال یازیلرندن ٤٦٩ نومرو) .

۲۶، ص ۵۸ — عرب شاه ، عالی . قالقوندیل ، بتون شرقده طلاق ثلثەدن بحث ایتمك پك فنا بر تحقیردر ، چونکه طلاق ثلثه بینونت کاملەیی و قادینك کسر شرفنی مستلزمدر. قالقوندیل بوعادتی ایضاح ایدر، لکن عرب، یاخود ترك لسانلرینی ای بیلمدیکی ایچون آغیر خطالر ایقاع ایلر . قالقوندیلی لاتینجەیه ترجمه ایدنلرده ینه اوسببه مبنی طلاق کلمەسنك معنای صحیحنی آکلایەمامشلردر .

۲۷، ص ۵۹ — عرب شاه دیورکه: [مورخك ترجمەسی یرینه عرب شاهك عبارەسنی نقل ایدیورز، ص ۱۲۲] « لان ذکر النساء عندهم [یعنی المغول] من العیب واکبر الذنوب . حتی انهم لایلفظون بلفظ امرأه ولا بأنثی، وانما یعبرون عن

كل أنثى بلفظ اخر ويحثون على الاحتراز عنه حثا ، ولو ولد لاحدهم بنت ، يقولون ولدله مخدرة، اومن ربات الحجال، اومسترة، اونحوذلك.» يعنى: مغوللرجه قادينك بحث ايتمك عيب و عادتا بيوك كناهدر . حتى قادين و ديشى لفظنى آغزلرينه آلميوب اومعنايى باشقه بر كلمه ايله ادا و بو سوزك تلفظندن احترازى شدتله توصيه ايدرلر. ايچلرندن برينك قيزى دنيايه كلسه بر مخدره، ربات الحجالدن برى، بر مستوره كبى تعبيرايله سويلرلر. [مورخ، ربات الحجالك مفردينى هم فراش ديمك اولان «Com-pagne du lit» ايله ترجمه ايديور. حال بوكه تركجه‌سى (گردك) اولان (حجله) نك صاحبه‌سى ديمكدر . معلم ناجى مجموعه‌ده بونى ترويجاً اخطار ايلمشيدى. حقيقت دلبر ودلنشين بر تعبيردر.]

۲۸، ص۶۱— قالقونديل. عرب شاهك تيمور اردوسى ايچون سويلديكى سكز يوز بيك آدم مقدارى قابل اعتماددر، خصوصيله كه زمانمزده بيله كوزيمزك اوكنده اوقدر كثرتلى عسكر اجتماعنى كورمكده‌يز . ذاتاً بو خصوصده قالقونديل وعرب شاهك تماميله متفق بولنملرى موثوقيت افاده‌يى اثبات ايدر. ادريس، بايزيدك اردوسنى يوز يكرمى بيك يرينه سكسان بيك اولمق اوزره كوسترر . شرف‌الدين وسعدالدين صرب معاونلرينى يكرمى بيكه چيقاررلر.

۲۹، ص ۶۳ — تيمورك يدى اوغلنك اسملرى شونلردر : ۱ ، جهانكير ، كه ۷۷۷ (۱۳۷۵) ده وفات ايتمشدر، ۲، ميرانشاه، ۳، شاهرخ ، كه ۷۷۹ (۱۳۷۷) ده طوغمشدر ؛ ۴، خليل ؛ بو صوك ايكيسى شهنشاه تاتارك برنجى حرمى و برنجى سوكيليسى سراى ملكدن طوغمشلردر، ۵، عمر شيخ، ۶، ميرزا ابراهيم ؛ ۷، سعد وقاص ؛ بو صوك ايكيسى طومان اغادن طوغمشلردر (شرف الدين ، ۵ ، باب ۳۵ ، ص۳۷۹) . بونلردن صوكره جهانكيرك خانزاده‌دن طوغان اوغللرى كلير : اردونك مركز قوماندانى ميرزا محمد سلطان وپير محمد (شرف‌الدين، ۴، باب ۳۰، ص ۱۵۷). ميرانشـاهك اوغللرى عمر (شرف ۴ ، باب ۱۷۳) و ابو بكر (۱ ، باب ۴۰ ، ص ۲۹۴) ايدى . شاهرخك اوغللرى اولوغ بك وابراهيمدر ، كه ايكيسى‌ده ۷۹۶ (۱۳۹۵)ده تولد ايتمشلردر. (شرف ۳، باب ۴۷، ص ۳۴۰). عمر شيخك اوغللرى ميرزا پير محمد، ميرزا اسكندر ايله رستمدر (شرف ۳ ، باب ۹۸ ، ص ۴۱۷ و ۵، باب ۳، ص ۲۰۴). خليلك اوغلى بردوح اسميله مسمى ايدى، ميرزا حسين تيمورك دختر زاده‌سى ايدى . جهانگيرك يدى اوغلى ، اون بر قيزى ، طقوز زوجه‌سى

یکرمی یدی عددینی تشکیل ایدرکه تاتارلرك مقدس عد ایتدکلری طقوز رقمنك اوچ مثلنی محتویدر. بو یکرمی یدی رقمی (یاخود اوچ کره طقوز) قدیم روماده وستا معبدنده اتش یاقان پاپاسلر هیئتنك تشکیلنده دخی مرعی ایدی (تیت لیویوس، کتاب ٢٢، باب ٣٧)

٣٠، ص ٦٣ — براتوتیده سعدالدین، ص ٢١٥. سعدالدین وشرف‌الدین تیمور و بایزید اردولرینك قوماندانلق تقسیماتنده متخالفدرلر. برنجیسی ایچون عجم مورخنی، ایکنجیسی ایچون ترك مورخنی تعقیب ایده‌جکز، سعدالدین میرانشاهی صول جناحه وضع ایدر، حال بوکه شرف‌الدین اوکا صاغ جناح قوماندانلغنی ویرر. دیکر برمحلده شرف‌الدین شهزاده محمد کیریشتجی (رومل‌رك کیریس چلبی دیدکلری) پیشدار قوماندانلغنده بولندیغنی ذکر ایدر (٥، باب ٤٨، ص ١٠)؛ حال بوکه سعدالدین اوکا دمدار قوماندانلغنی ویرر (براتوتی، ص ٢١٤).

٣١، ص ٦٤ — براتوتی ٢٢٣ نجی صحیفه‌ده وولقك اوغلی لازاری یاکلش اوله‌رق (Ladislao principe Vaillach — افلاق قرالی لادیسلائو) تسمیه ایدر. بومورخ شهزاده عمرك اوغللرینی اونك حفیدی کوسترمك خطاسنده بولنور، حال بوکه سعدالدین بونلر تیمورك «اوغلنك اوغللری» اولدیغنی تصریح ایدر.

٣٢، ص ٦٤ — سعدالدین صدراعظم علی پاشا، اورنوس بك، مالقوچ بك، فیروز بك، عیسی بك، بالابان بك، داودبالی، الاکوز، احمدی، محمدی، بشیر، طاهر، مقبل ایله پاشاجغی تذکار ایدر (براتوتی، ص٢١٤). شرف‌الدین (کتاب ٥، ٤٧، ص ٢٠) بونلردن خیلیسنی یازارسه‌ده اسملری بوزه‌رق مثلا مالقوچ یرینه بالقوچ دیر. شرف‌الدین (٥،باب٤٧) تیمور اردوسنده جهانکیرك‌اوغللری وحفیدلری اولان شهزاده‌لرك قوماندەلری آلتنده حرب ایدن امرانك اسملرینی ذکر وبونلرك اردوده اشغال ایتدکلری مواقعی دقتله تعیین ایدر، سعدالدین وادریس بونلری قاریشیق یازارلر. [براتوتی واوندن نقلاً مورخ، سعدالدینك امرای عثمانیه اسامیسنه دائر افاده‌سنی ناقص آلمشلردر. تذییلات مترجمه ایضاحات ویریله‌جکدر]

٣٣، ص ٦٤ — صباحلین ساعت اونده (شرف، ٥، باب ٤٨، ص ١١) [متنده‌کی آلتی لفظی اون اوله‌جقدر. بو سهو کتابك اصلنده اولمشدر.] محاربه تموزده وقوع بولدیغی وتقویم اذانینك اون ایکیسی حساب زوالی ایله ساعت یدی ایله سکز آره‌سنه مصادف بولندیغی جهتله ذکر اولنان «صباحلین ساعت اون»

قبل الظهر بش ایله آلتی آره‌سی دیمکدر. [مترجم: دوغریسی بشی از گچر دیمکدر]

۳۴، ص ٦٤ — دوقاس (١٦، ٣٦) شرف (٥ ، باب ٤٨ ، ص ١٢) « اوته طرفده‌کی اوروپالیلر بزمکیلری رجعت ایتدیره‌رك صوك درجه‌ده ابراز لیاقت ومغلوب اولماز برشجاعت کوستردیلر.» [بوشرف الدینك افاده‌سیدر.] تیمور مورخی، لازارك اوغلی اتیه‌نك محاربه‌ده اولدیکنی یازارکه بو یاکلشدر. پیتی دولاقروا (٤، ص ١٥) بو اسمی په‌زیر لاوس (Pésir Laus) یاپار ، اوغل معناسنه اولان پسر کلمه‌سنی علم ظن ایتمشدر . سعدالدین و شرف الدین صرب عسکرینك مقدارینی یکرمی بیکه چیقارمش ودوقاس بش بیکه ایندیرمش اولمقله آلدانیورلر . صربلیلری اون بیك کوسترن قالقوندیلك افاده‌سی اك دوغری کورینور، دوقاس وسعدالدین یکیچریلرك مقدارینی اون بیك یازمقده متفقدرلر.

۳۵، ص٦٥ — قالقوندیلك روایتنه نظراً نقریسدن مضطرب اولان بایزید آتنه بر ایرماقدن صو ایچیردیکی صره‌ده اسیر ایدلمشدر .

۳٦، ص ٦٥ — جنکیزخان اعقابندن محمودخان مغول تختی اوزرنده برخیالدن عبارت ایدی ، نصل که زمانمزده تیمور اعقابندن هندستان مغول حکمدارلری یالکز شهنشاه عنوانی حائزدرلر. اوروپالی مورخلر طرفندن پك‌ده دقت اولنمیان بوخصوص حاجی قالفه وشرف الدین طرفندن تصدیق اولنمشدر . حاجی قالفه ۷۷۰ وقایعنده سیورغوتمیشك وشرف الدین (کتاب ٥ ، باب ٥٤، ص ١٠) محمود خانك جغتای حکمدارلغنك آنجق عنوانی حائز اولدیغنی کوستررلر. شرف‌الدینده محمود، جغتای خانی عنوانیله یاد اولنور، تیمور ایسه یالکز امیر کبیر عنوانیله مذکوردر .

۳۷، ص ٦٥ — افادات آتیه مقایسه ایدیلنجه انقره محاربه‌سنك تاریخی حقنده نه قدر اشتباه اولدیغی و بو زمانده شرق مورخلرینك ترتیب شئونیسنجه نه‌قدر قاریشقلق بولندیغی آکلاشیلیر: اولا، عرب‌شاه دیبورکه محاربه ۸۰٤ ذی‌الحجه‌سنك ۲۷ نجی چهارشنبه کونی وقوع بولمشدر. حال‌بوکه ۸۰٤ سنهٔ هجریه‌سی ١٠ آغستوس ١٤٠١ ده باشلار و ۳۰ تموز ١٤٠٢ ده ختام بولور. ١٤٠٢ سنه‌سی بازارلرینی ارائه ایدن حرف (آ, ا.) اولدیغی جهتله ۲۷ ذی الحجه تموزك یکرمی سکزینه وبر جمعه‌یه مصادفدر، ثانیاً، نشری هفته‌نك هانکی کونی اولدیغنی تعیین ایتمکسزین ۲۷ ذی‌الحجه تاریخنی کوستریبورسه‌ده نقل ایتدیکی بر فارسی نظم تاریخی‌یه نظراً محاربه کونیله سنه نهایتی آره‌سنده اوچ کیجه وار ایدی (۲۷، ۲۸، ۲۹ ذی‌الحجه)،

ثالثاً، جنابی ۲۶ ذی‌الحجه، صالی کونی کوسترسه‌ده ذی‌الحجه‌نك یکرمی التیسی جمعه‌در[؟]، صالی دکلدر، رابعاً، حاجی قالفه تقویم‌التواریخده ۱۹ یرینه ۹ ذی‌الحجه تحریر ایدرکه بونك بر سهو مستنسخ اولمسی ملحوظدر ؛ خامساً ، شرف‌الدین بویله بر سهو ایله ۱۹ ذی‌الحجه یرینه ۱۹ ذی‌القعده یازار ؛ سادساً، ادریس ۱۳ محرمه مصادف بر جمعه‌یی کوسترركه بوده یا کلشدر ؛ زیرا ۱۳ محرم ، یعنی ۱۳ اغستوس جمعه دکل، بازاردر. بوروایات مختلفه‌دن ایلك اوچی دکل ، اوچ صوکره‌کیلری آلمق لازم کلیرکه شو صورتجه ۱۹ ذی‌الحجه، یعنی تموزك ۲۰ نجی پنجشنبه کونی محاربه ایدلمش اولمسی احتمالی اقرب کورینور. بناءً علیه پیتی‌دولاقروا طرفندن شرف‌الدینك اثرینه تحشیه ایدیلن و دوقاسك مثلی طرفندن ارائه اولنان ۷ آغستوس ۱۴۰۱ تاریخی محتاج تصحیح قالیر . [علاوهٔ مترجم : عرب شاهك افاده‌سی عیناً شودر: « وکانت هذه المعكره علی نحو لیل من مدینة أنقره ، یوم الاربعاء سابع عشرین ذی‌الحجه ، سنة اربع وثمانمائة حجه ، وقد قتل غالب العسكر العطش والضمور، لانه کان ثامن عشری تموز» . مورخ عرب شاهك تاریخ میلادی‌یی‌ده کوسترمك اعتناسنده بولندیغنه دقت ایتمه‌مشدر. هرایکی تاریخی متضمن اولان شو افاده موثوق اولمق لازم کلیر وتموزك ۲۸ ی مورخك حسابنجه دخی ذی‌الحجه‌نك یکرمی یدیسنه مصادفدر. یالکز کونك عرب شاه طرفندن چهارشنبه کوسترلمسی مورخك ارائه ایلدیکی حسابه اویماز. عرب‌شاهك ترکجه ترجمهٔ مختصره‌سنده ۱۷ذی‌الحجه محرردرکه بو یاکلشدر. کاتب چلبینك استانبول مطبوعنده یوم محاربه « تاسع ذی‌الحجه » دینلمشدرکه بونك تسع وعشر یرینه سهو قلم اولمسی آز محتمل کورینور. سعدالدین ونخبه تعیین تاریخ ایتمزلر.]

۳۸، ص ۶۷ — تیمور طقوزنجی عصر هجری ابتدالرنده، یعنی ۸۰۷ (۱۴۰۴) سنه‌سنده وفات ایتمشدر. بیان ایتدیکمز وجه اوزره طقوز رقمی تاتارلرجه مقدس عد اولندیغی جهتله شرق مورخلرینك وقایع تیموریه‌ده طقوزی و یاخود طقوزك مضروبلرینی ارائه ایدن ارقامی براعتنای مخصوص ایله ذکر ایتملرینه تعجب اولنماز : اولا، تیموره هرسفارت‌طرفندن تقدیم اولنان ۸۱ هدیه، ثانیاً، ۹ زوجه‌سی، ثالثاً، ۱۸ محاربه‌سی، رابعاً، باشنده جمع ایتدیکی ۲۷ تاج، خامساً، ۳۶ اولاد واحفادی، سادساً، سلاحلریله‌محو اولان ۹ خاندان، سابعاً، سمرقنده ۹ دفعه عودتی،(۱) ثامناً، ۹ نجی عصر

(۱) بوجلدك (۳۰۸) صحیفه‌سنده مندرج اولدیغی اوزره تیمورك سمرقنده عودتی طقوز دکل، یدی دفعه‌در. [مترجم]

هجریده وفاتی . تیمور تاریخی حقنده مراجعت اولنه‌جق منابع شونلردر : ۱، تیمور سلطنتی مورخلرینك الك ایسی اولان شرف‌الدین ایرانی ؛ ۲ ، تیمورك فتوحاتی شهنامه طرزنده بر اثر معتبر ایله نظم ایدن شاعر ایرانی هاتفی ؛ ۳، جنابی‌که پودستا طرفندن تامرلان الجنابی (Tamerlanes al-Genabi) نامیله ترجمه و ۱۶۸۰ ویانه‌ده طبع اولنمشـدر (شرف‌الدین ، ٦ ، باب ۱۷ ، ص ۱٤۸ ، جنابی‌یی تقدیر وذکر ایدر)؛ ٤، جوش وخروش، اثر شیخ زندکی عجم (شرف ، ٦، باب ٦، ص ۱۰۹) ؛ ٥، ادیب شهیر سوریه‌لی عرب شاه ؛ ٦ ، مورخ ایرانی لاری. شونلره‌ده مراجعت اولنه‌بیلیر : بیزانس مؤلفلری دوقاس، قالقوندیل، فرانسه‌ز، آلمان سیاحی شیلدبرگه‌رکه بایزیدك اردوسنده اسـیر ایدیله‌رك بربرینی متعاقباً شاه رخ ایله قرداشی میران شاهك اللرینه دوشمشدر. بوایکنجی پرنسی میرامشلاخ (Miramschlakh) صورتنده یازار (شیلدبرگه‌رك سیاحتنامه‌سی، ۱۸۱۳، ص ٦۳) ؛ عرب شاهك واتیه طرفندن ترجمه‌سی : تیمور تاریخی ؛ پیتی دولاقوروا ، شرف‌الدینك ترجمه‌سی ؛ بیوك تیمورلنكك تاریخی،سه‌نكتیون (Sainctyon)ك اثری، پارس،(۱٦۹۱؛ مغوللرشهنشاهی تیمورلنكك تاریخی، پارس ۱۷۳۹ (بو ایکی صوك اثر آز اعتماده شایاندر) ؛ تیمورك مؤسسات سیاسیه وعسکریه‌سی، اصلندن فراسه‌ر انکلیزجه‌یه، لانغله‌س انکلیزجه‌دن فرانسزجه‌یه ترجمه ایتمشدر. فرانسزجه‌سی، ۱۷۸۷، پارسده مطبوعدر.

سکزنجی کتاب

۱ ، ص ۷۱ — قافیه‌یه هرشیئی فدا ایلین عرب شاه ، قفص لفظنه حدید لفظنی علاوه ایدر ؛ احتمال که بونك بایزید ایله قافیه اولدیغی ودها اول کچن « اید » هجاسنه‌ده قافیهٔ مقیده دوشدیکی ایچوندر. عباره‌سی بودر: «واندرج الی رحمة الله المجید السلطان السعید المغازی الشهید یلدیرم ابویزید وکان مکبلاً فی قفص حدید» [مصر مطبوعی عرب شاهك ۱۳۹ نجی صحیفه‌سنه دوشن بوعباره‌ده «الغازی الشهید ایلدریم بایزید» دیه محرردر. مترجم] .

۲، ص ۷۲ — غولتیه سپیگه‌ل (Gaultier Spiegel) ك آلمانجه‌یه و له‌وانقلو (Lewenklau) نك لاتینجه‌یه ترجمه ایلدیکی ادرنه‌لی محیی‌الدیندن باشقه وزیراعظم لطفی پاشا دخی بوحکایه‌یی نقل ایتمشدر.

۳، ص ۷۳ — «برآقساق بن و برکوتوروم سن.» (محیالدین، ویانه کتبخانهٔ ایمپراطوریسنده ال یازیسی ، نومرو ۱۳۹ ، ص ٤٤. لطفی، ص ۳۲. صولاقزاده، ورق ۲۰، جامعالمکنونات ایله احمدینك قرداشی حمزه تاریخندن نقلاً.) قالقوندیلده بایزیدك مفلوجیتندن بحث ایدر : « Pajazites autem chiragra et podagra gravissime laborabat » . جدی عثمانده دخی بوخستهلق وار ایدی.

٤ ، ص ۷٤ — شو مکالمهیی نقل ایدن مورخلر او سوزلردن دولایی . احمد جلایرینك ماکیاول مسلکنده برآدم اولدیغنی کوسترهجك افاداتهبولنورلر واونك ایلك دفعه اولمق اوزره ، بغدادده کیزلی پولیس تنظیمندهکی مهارت نادرهسنی ذکر ایدرلر. بتون اسملری بوزان قانتهمیر بوحکمداری حالامیر وطهرتنی طاریم بك یابار (بایزید سلطنتی، ص ۵۲) .

۵، ص ۷٦ — براتوتیده سعدالدین. براتوتی بخاری یرینه (نجاری)، جزری یرینه (جسری) ، و دها آشاغیده نورالدین یرینه خیرالدین یازار . پیتی دولاقروا شرفالدین تاریخی ترجمهسنده (کتاب ۵ ، باب ۵۱ ، ص ۲٦) « شیخ شاذارینك (جزری) شریف مههمد بوقاری (محمد بخاری) وشامس الدین فاناری (شمسالدین فناری) یه تصادف ایدهرك بونلر اونك اشیاسنی غارت » ایتدکلرینی مبین فقرهسنده دها بیوك خطاده بولنمشدر. چونکه شیخ جزری بو علما ایله برلکده فرار ایتمش و برابر دوچار اسارت اولمشدر، او مترجم ایسه شیخی اونلره صویدیریور.

٦ ، ص ۷٦ — سعدالدینده فنارینك ترجمهٔ حالی، ورق ۱۳٤ . باشلیجه آثار اصولیهسی: فصول البدائع فیاصول الشرائع که بویولدهکی آثارك الك مهم فقرهلرینی حاویدر: ایلكسورهٔ قرانیهنك تفسیری، انموذج العلومکه برکوچك قاموس العلومدر، آرسطونك ایساغوغ عنوانلی اثرینك اثیری طرفندن ایساغوجی نامیله محرر ترجمهسنه شرح. اثیری بروسهده حاکم ایدی، اوقدر زنکین ایدیکه وفاتنده یوزاللی بیك دوقه ثروت براقمشدر. [مترجم: بروسهده قاضی اولان، وفاتنده یوزاللی بیك دینار ثروت براقان ایساغوجی مترجمی اثیرالدین الابهری اولمایوب بالذات فناریدر. تاج التواریخ، جلد ثانی، ص ٤۱۱. فنارینك ترجمهٔ حالی تذییلات مترجمده یازیلهجقدر.]

۷، ص ۷٦ — سعدالدینده جزرینك ترجمهٔ حالی (ورق ۱۳۷). ۷۵۱ سنهسی طوغوب ۸۳۳ ده شیرازده وفات ایتمشدر. باشلیجه اثرینك عنوانی بودر: «طیبات النشر فیالقرآآت العشر.» بو مؤلفك اصل اسمی یوسفدر. معاصری اولان علمادن

محمد الجزری ایله قاریشدیرلماملیدر . (جزری بین‌النهرین، الجزیره خطه‌سنه منسوب دیمکدر) [تذییلات مترجمه مراجعت] .

۸، ص ۷۶ — شرف‌الدین ۶، باب ۲۵، ص ۱۸۹. تیمور جزری‌یی برابر کوتوردی. بالمقابله تیمورك اوغللرینك خواجه‌سی اولان عرب شاه عثمانلیلره التجا ایتمشدر. طاش کوپری زاده‌نك عرب شاه ترجمهٔ حالنده بیان ایلدیکی بو دخالت ـ که آوروپاجه شمدی‌یه قدر نامعروفدر ـ اومورخك تیمور حقنده، اثرینك هر صحیفه‌سنده کوستردیکی کینی صورت کافیه‌ده تفسیر ایدر.

۹، ص ۷۷ — پیتی دولاقروانك حواشئ جغرافیه‌سی نه قدر قیمتدار اولورسه اولسون چوقلری سهوه مقروندر، ازجمله (۵، باب ۵۱، ص ۲۹) یکیجه‌نك یکیشهر اولدیغنی یازار. حالبوکه اومحل یکیجه طراقجیدر. براتوتینك ۲۳۲ نجی صحیفه‌سنده طاراشکی یازلمشدر.

۱۰، ص ۷۷ — تیمورك قیزندن حفیدی. سعدالدین واوکا اعتماداً مترجمی براتوتی تیمورك حفیدینی اوغلی یاپار. براتوتی: «Timour spedi ancor il sultan Husseïn suo figliuolo» یازییورکه «تیمور، اوغلی سلطان حسینی‌ده کوندردی» دیمکدر. کرك سعدالدین، کرك مترجمی آلدانیور. [سعدالدینك عیناً عباره‌سی شودر: « (تیمور) سلطان حسین نام براوغلنی دخی لشگر ستمگر ایله قرمان وتکه وحمید دیارندن مال فراوان جمعنه روان ایتدی] .

۱۱، ص ۷۸ — شرف‌الدین، ۵، باب ۵۳، ص ۳۵ . بو ضیافت اثناسنده‌درکه عرب‌شاه وقالقوندیله نظرا صربیه‌لی پرنسس شراب تقدیم ایدییوردی، شرف‌الدینك روایتنه کوره بایزید ضیافتده باشنده تاج، النده عصا اوله‌رق کورلمشدر. اکر بوصحیح ایسه تیمورك برسخریهٔ تسمیم کاریسیدرکه قالقوندیلك نقل ایتدیکی معاملات استهزانمون ایله تماماً توافق ایدر .

۱۲، ص ۸۳ — شرف‌الدین، ۵، ص ۵۱ . بو مورخك محاصره بر هفته‌دن زیاده سوردی دیمسی اثبات ایدرکه تیمور شهر اوکنه محاصره‌نك ابتداسندن آنجق سکز کون صوکره کلمش و بلده‌اوندن صوکره سکز کون ظرفنده تسخیر ایدلمشدر. عرب‌شاه شهرك ضبطنی ۱۴ جمادی الآخره، یعنی ۶ کانون اولده کوسترمکله سهو ایدیور. ۱۴ جمادی الاولی (آخره دکل) اوقونملیدر، چونکه اولا تیمور کانون اولك ایکیسنده کلمشدر، ثانیاً ۱۴ جمادی الاخری ۶ کانون اول ۱۴۰۲ یه دکل)، ۸ کانون ثانی ۱۴۰۳ ه تصادف

ایدر، ١٤ جمادی الاولی کانون اولك آلتیسنه دکل، طقوزینه مصادفدر. بوراده سهو شئونی اوچ کوندن عبارتدر؛ فقط جمادی الاخری اوقنورسه سهو بر آیدن زیاده زمانی حاویدر.

١٣، ص ٨٣ — شرف‌الدین (٥، باب ٥٦، ص ٥٢) بوکمیلری کراکه تسمیه ایدرکه فرقته (فره‌غات Fregate) کلمه‌سنك محرفندن باشقه برشی دکلدر.

١٤، ص ٨٤ — دوقاس ١٧، ص ٤١ وشرف‌الدین ٥، باب ٥٧، ص ٥٦. دوقاسه نظراً شهنشاه تاتارك نشانهٔ توجه اوله‌رق جنویزلیلره ویردیکی عصا (استه‌ر) کتابنك فقرهٔ مشهوره‌سنی خاطره کتیرر (٤، ١٠).

١٥، ص ٨٥ — تیمورك بازیدی تیمور قفسـه قویدیغنی وپادشاهك کندیسنی تسـمیم ایلدیکنی ادعا ایدن یالکز حدیدی نامنده‌کی شـاعردر (حدیدی دمیرجی دیمکدر). سعدالدین بوشاعر حقنده اظهار انفعـال ایده‌رك ابیات آتیه ایله اونك سوزلرینی‌رد ایدر: (مورخك ترجمه‌سی یرینه‌ سعدالدینك جلد اولنده ٢١٧نجی صحیفه‌دن عیناً نقل اولنمشدر).

حدیدی نام برناپخته شـاعر * دکلکن دلکشا تعبیره قادر،
ایدوبدر التزام نظم تاریخ؛ * ولی اولمش سزای لوم وتوبیـخ.
ایچنده چوقدرر آنك دروغی؛ * انکچون یوقدرر اصلا فروغی.
مبین ایتمز احوالی کماهی؛ * معین ایلمز سال ایله ماهی.
معین، ایتدوکی اکثر خطادر؛ * کررن صانورکه واقع ماجرادر.
دمین‌ذکرایتدوکم‌اقوالی‌یازمش؛ * ولکن خامه‌سی دوز یولدن آزمش.
بو وجهله ادای قصه ایتمش؛ * کلامن لومدن پر حصه ایتمش.

١٦، ص ٨٧ — قالقوندیل بایزیده یکرمی بش سـنه سلطنت ویرر. مع‌هذا عثمانلی مورخلری‌ده دیکر بیزانس مورخلری کبی بو پادشاهك مدت سلطنتی حقنده اتفاق ایتمزلر. چونکه سعدالدینه (براتوتی ٢٦٦) نظراً رومار اون یدی سنه حکومت ایلدیکنی ودیکرلری اوتوزبش‌سنه سلطنت‌ایتمش وتمش‌سنه یاشامش اولدیغنی یازارلر؛ حال بوکه سعدالدین وحاجی قالفه ١٤ سنه‌دن زیاده سلطنت‌ایتمش اولمایوب قرق درت یاشنده وفات ایلدیکنی بیان ایدرلر. [سعدالدینك عباره‌سی عیناً شودر:

« سلطان یلدرم خانك سریر سلطنته جلوس سعادت مأنوسلری سنه (احدی وتسعین وسبعمائه) رمضانك اواسطنده ایدی وروایت مشهوره اوزره ولادتلری والدماجدلرینك سریر

سلطنته جلوس بیوردقلری لیلهٔ متبرکه‌ده سنه (احدی وستین وسبعمائه) ده وقوع بولمشدر. بو تقدیرجه مدت‌حیاتلری قرق درت‌ییل‌اولور وسلطنتلری اوزدرت ییله قریب اولور. بولدیغین یازان وضبطتواریخده اتفاق‌طریقه‌سندن آزان بعض اوزانلر [مطبوعه‌ده اوزانلر دینلمش ایسه‌ده غالبا وزن ایله سوز سویلین معناسنه (وزانلر) اوله‌جقدر.] تاریخ نویسلکه تصدی ایدوب اقوال‌مختلفه ایراداتمشلردر... بینلرنده تفاوت فاحش واردر. کیمی سال‌حیاتلرنی‌آلتمش ومدت سلطنتلرنی اوتوز بش ییل تعیین ایتمشدر. کیمی‌دخی اون‌آلتی ییل دیمشدر »جلد۱، ص۲۱۶.

بونده روم مورخلرندن بحث اولندیغی یوقدر. براتوتی ایستدیکی کبی یازمشدر. سعدالدینك بو محاکمه‌سندن متنك ۸۵نجی صحیفه‌سی حاشیه‌سنده دخی مختصراً بحث اولنمش ایدی. مترجم]

۱۷، ص ۹۰ — بو غریب یاکلشلق شوندن کلیورکه کورشجی لفظنی بیزانس مورخلری اوق کیریشی یاپار کیریشجی دیمك اولان (Χορδοποιον τονου) معناسنه آلمشلردر . بوندن دولایی قالقوندیل محمدك موسی (بایزید ایله برابر اسیر دوشن) وعیسی طرفندن برکیریشجی‌یه تسلیم ایدلمش اولدیغی افسانه‌سنی نقل ایدر. حتی‌قالقوندیل (۳، ص ۵۷) وفرانزه‌س (، باب ۲۹) محمدی یایجی (μετα τινος τεχνιτης τοξοποιον) یاپارلر . بو کلمه‌یی ترجمه ایده‌مین ، یاخود ترجمه ایتمك ایستمین روملر کورشجی یرینه (کیر) لفظ مختصرنی یازمقله اکتفا ایدر وکیرچلبی دیرلردی. بو ایکی کلمه‌نك ایکیسی‌ده افندی معناسنه کلیر.

۱۸، ص۹۰ — قالقوندیل بویکیچری‌اغاسنی (αρχων των νεηλυδων)، یعنی یکی طوپلانمش عسکرك رئیسی دیه یازار، بو ایسه شمدی‌یه قدر دائما dux peregrinorum صورتنده ترجمه اولنمشدر. مترجملر ایکنجی کلمه‌نك یکی چریدن باشقه برشی اولمدیغنی فرق ایتمه‌مش کورینورلر.

۱۹ ، ص ۹۱ — براتوتیده سعدالدین ، ص ۲٤۷ ؛ قاز اووه یاخود قازآباد یازار . له‌وانقلوده ، ص ۲۳٤ ؛ قاز اووه . نشری، ورق ۱۱۶ . ادریس، بشنجی کتابده دردنجی حکایه .

۲۰ ، ص ۹۲ — براتوتیده سعدالدین ، ص ۲٥٤ . نشری ، ورق ۱۲٤ . ادریس، ٥، اوتنجی حکایه. پادشاهدن باشقه قسطمونی حاکمی، باش قوماندان، محمدك لالاسی دخی بایزید اسمنده ایدیلر.

۲۱، ص ۹۲— صولاقزاده، ورق ۲۱، وعرب‌شاه دخی‌اشبو مغوللری ماورای جیحونه کوتورمك تکلیفندن وبونك صورت اجراسندن بحث ایدرلر. شرف‌الدین،

۵، باب ۴۰، ص ۶۷، طورغودلرك یعنی الیوم طورغود ایلی دینیلن قضاده اقامت ایدن مغوللرك عصیانندن بحث ایدر . پیتی دولاقروا حاشیه‌ده بونلری ترکمن مغوللری یازارسه‌ده اصل مغوللدن باشقه بر شی دکلدرلر . (ره‌موزانك تحریات عنوانلی اثرنده ۲۳۸ نجی صحیفه‌یه مراجعت) .

۲۲،ص۹۳ــــقالقوندیل، شهزاده‌قاسمی خطاءً ژه‌زو(یسوع)تسمیه‌ایدر. دوقاس، بوکا بر اسم ویرمز ؛ آنجق همشیره‌سنه فاطمه خاتون (Φατμα χατουν) دیر. فرانزه‌س ، ۱ ، ۲۶ ؛ سلیمانك برادری خرستیان بولندیغنی و ژوزه‌ف اسمیله یاد اولندیغنی روایت ایدر.

۲۳، ص ۹۶ ـــ نشری، ادریس، سعدالدین ایله اونلردن نقلاً صولاقزاده‌نك اختیار ایتدکلری روایت بودر . آنجق اك اسکی اولان محیي‌الدینك بهجة التواریخنه و دیکر اثرلره اینانمق لازم کلیرسه عیسی محاربه‌دن صوکره قرداشی موسی طرفندن اعدام ایدلمشدر. شوروایتی قبول‌ایدن حاجی قالفه عیسانك وفاتنی (۸۰۵)ده‌کوسترر. دوقاس ۱۸نجی‌کتابده. ۴۳نجی صحیفه‌ده دیرکه تیمورتاش (Τεμεστες) محمدك امریله عیسی طرفندن مغلوب ایدیله‌رك متعاقباً اعدام اولنمشدر. قالقوندیله نظراً عیسی درت سنه سلطنتدن صوکره سلیمان طرفندن اسیر ایدیلوب بوغولمشدر، فرانزه‌س‌ده بویله سویلر ؛ شو فرق ایله که عیسانك مدت حکومتنی بر قاچ آیدن عبارت کوسترر. بناءً علیه عیسانك محمدکمی، موسانك‌می، سلیمانك‌می، امریله تلف اولدیغنی ، یوقسه قره‌مانده‌می غائب اولمش بولندیغنی تعیین ایتمك ممکن دکلدر .

۲۴. ص۱۰۱ــــ براتوتیده، سعدالدین، ص ۳۰۰، نشری، ص۱۴۱. قالقوندیل، دردنجی کتابده افلاق بکی میرچه‌یی میردانوس یاپار. فرانزه‌س، ۱، باب ۲۸، موسایه صربیه حاکمنی معاونت ایتدیرر، حال‌بوکه بویاردمجی افلاق بکی ایدی.

۲۵ . ص ۱۰۳ ـــ قالقوندیل وفرانزه‌س (۱۸ ، ص ۴۷) سلیمانك اوصاف حسنه‌سنی مدحده اتفاق ایدرلر. برنجیسی موسی ایله، ایکنجیسی جنید ایله مقایسه ایده‌رك مغایرتلرینی کوسترر.

۲۶. ص ۱۰۴ ـــ

من وجام شراب وروی نیکو؛ * اکر جمشیدمی آید « بیا » کو !

[هامه‌رك فرانسزجه‌سنده لاتین حروفیله یازیلان بو بیتك مصراع ثانیسندن

«می» اداتی اونودیله‌رق وزن بوزلمشدر. عجبا هامه‌رك فرانسزجه‌سنی ترکجه‌سنه ترجیح ایدنلر بودرلو یاکلشلقلرله اوندن نه معنی چیقاررلر؛ لله‌المنه، ترجمه‌مز برچوق سهویاتی تصحیح ایتمکله برابر آیات کریمه واحادیث شریفه ایله بومثللو ابیات حروف شرقیه ایله دوغری یازلمشدر. مترجم.]

براتونی بو بیتی باقیکز نصل ترجمه ایدر:

« Vengo ancor *Marte* se vuol venir, io non Voglio partire da *Cupido* e da *Bacco!* » (مریخ دخی کلمك ایسترسه کلسین، کوپیدون وباکوسك کیتمسنی ایستمم.» [مریخ حربدن، کوپیدون عشقدن، باکوس شرابدن کنایه‌در.]

۲۷، ص ۱۰۵ — سلیمان چلبینك [سلیمان دده] بو نظم ارتجالیسی منتخبات مجموعه‌لرنده وعالینك ۴۵نجی ورقه‌سنده بولنور. سلیمانك مولودیه‌سی ویانه‌ده کتبخانهٔ ایمپراطورینك ۲۴۵ نومروسنده‌در.

۲۸، ص ۱۰۶ — ترکلرك دون کیشوتی (۱) اولان و آق شهرلیلر طرفندن تیمور نزدینه کوندرلمش بولنان نصرالدین خواجه‌نك بدیهه‌لری بو موفقیته مظهر اوله‌مامشدر. برکون خواجه تیموره انجیرمی، یوقسه آیوامی هدیه ایتمك لازم کله‌جکنی زوجه‌سندن صوردی. قادین – الك کوزل میوه اولدیغی ایچون – آیوا کوتورمسنی توصیه ایتدی. نصرالدین خواجه قادین سوزیله ایش کورمه‌مك لازم کله‌جکنی تخطر ایده‌رك انجیر آلدی. تیمورك حضورینه چیقنجه تاتار پادشاهی انجیرلری برر برر خواجه‌نك باشنه آتدی. خواجه باشنه هر انجیر کلدکجه « الحمدلله! » دیردی. تیمور بوکا دقت ایده‌رك نه‌دن حمد ایتدیکنی سؤال ایلدی. خواجه « الحمدلله که (آیوا کوتور) دیین قاریمك سوزینی دیکله‌مدم، یوقسه چوقدن باشم یاریلیردی » جوابنی ویردی. برباشقه دفعه نصرالدین خواجه تیموره اون دانه ترفنده خیار کتیرمشیدی؛ تیمور اون آلتون ویردیردی. برمدت صوکره خیار مبذولیت بوله‌رق خواجه اوندن بریوك کتیردی. تیمور، خواجه‌نك طبانلرینه خیارلرك صاییسنجه دکنك اورولمسنی امر ایتدی (خیارلر بش یوز دانه ایدی). خواجه دکنکلرك یاریسنی یه‌نجه تیمورك قاپیسی اوکنده طوران ضابطك حضور شهنشاهی‌یه دخولنه مساعده‌دن اول آله‌جغی مکافاتك نصفنی وعد ایتدرمش اولدیغنی افاده ایده‌رك دکنکلردن یاریسنك اوکا اورولمسنی سویلدی. ضابط درحال ایکی یوز اللی دکنکی یدی. دیکر برمناسبتله‌ده، نصرالدین

(۱) بو تشبیهی قبول ایتمیورز. (مترجم)

برآبده انشـا ایتمك اوزره تیموردن اون آلتون آلمش ایدی ؛ اووه‌نك اورته‌سنده قاپیسز و یالکز اوزرینه آناختـار آصلمش بر بنا یاپدیردی . نصرالدین خواجه « بو بنانك خاطره‌سی تیمورك فتوحاتیله برلکده اخلافه انتقال ایده‌جکدر . هرکس جهانکیرك باب همایوننده آغلایه‌جق و نصرالدینك قاپیسنده کوله‌جکدر » دییور ایدی. (قانته‌میر، بایزید، ۱، ص ۵۸) .

۲۹، ص ۱۰٦ — ۸۰۵ رجبی اواسطنده سلطان بایزیدك خسته‌لنه‌رق صاحب فراش اولدیغنی تیمور ایشیدنجه عمدهٔ اطبا وزبدهٔ احباسی اولان ایکی طبیب لبیب وایکی حکیم ادیب ـ که برینه مولانا جلال‌الدین عربی وبرینه مولانا عزالدین مسعود شیرازی دیرلردی ـ پادشاهك مداواتنه مأمور ایلدی (سعدالدین، جلد۱، ص۲۰۹). [فرانسزجه‌ده مورخك شرف‌الدین وسعدالدیندن منقول عباره‌سنده سهو اولدیغندن دوغریدن دوغری‌یه خواجه‌دن تلخیص اولندی. مترجم]

۳۰ ، ص ۱۰٦ — عالی ورق ٤٤. حاجی پاشانك آثار طبیه‌سی شفا و تسهیلناملریله معروفدر . برازینك مطالعنه وبیضاوینك طوالعنه حواشی تعلیق ایتمشـدر. شو صورتله عثمانلیلرك اون بشنجی عصر میلادی ابتداسنده طبیبلری بولنیوردی‌که ژیبونك ٦٤ نجی کتابده‌کی شو حاشیه‌سنه جواب اوله‌بیلیر : « I am ignorant whether the Turks have any writers older than Mohammed II. » (محمد ثانیدن اول ترکلرکده برمورخی اولدیغنی بیله‌میورم.) [هامه‌رك جوابی توجیه اولنه‌بیلمك ایچون « ژیبون عثمانلیلرك او عصرده مورخی اولدیغنی انکار ایدیور ؛ حالبوکه طبیبلری بیله اولدیغی ثابتدر . بنابرین مورخلری اولمسی اولویتله ثابت اولور.» صورتنده توسیع ایدلمك لازم کلیر. مترجم]

۳۱ ، ص ۱۱۲ — تکفور ، تکور نیسه‌فوروسدن مأخوذ اوله‌بیلیر ؛ لکن بونك ὁ κυριος (اوکیریوس ، افندی) کلمه‌سندن کسیلمه اولمسی دها محتمل کورینور .

۳۲. ص ۱۱۲ — غایت غریب برپاکلیشلق اوله‌رق براتوتی ۳۲۸نجی صحیفه‌ده ـ محمدك صغلرینه کچن ـ تماجی اوغلنی باغلاتدیرر : «Lo fece ligare e arrestare.» اصلده « خدمتنه بل باغلادیلر » عباره‌سی مندرجدر ؛ براتوتی بو تعبیری آکلامدیغندن بنده قویدیلر ظن ایتمشدر.

۳۳، ص ۱۱۲ — « بورکلر [یعنی کلاهلر] ایله تقسیم ایدوب اولشدیررلر ایدی» (هزارفن) .

۳٤، [متنده سهواً ۲٤] ص ۱۱۳ — دوقاسه نظراً (۲۹، ص ۵۲) ، موسی بر بطاقلقده بی‌روح بولنوب نعشی محمدك کوزلری اوکنه قونلدی . لکن قالقوندیل وعثمانلی مورخلرندن سعدالدین (براتوتی ص ۳۳۰)، ادریس، نشری اخناق اولندی دیرلر. فرانزه‌سه کوره (۱، ص۲۹) تعقیبنه کوندریلن سواریلرك ضابطی شهزاده‌نك اعدامنه مأمور ایدلمش ایدی. اك اسکی واك موثوق اولان عاشق پاشازاده‌نك افاده‌سنه نظراً موسی برکوله‌نك خطاسیله بطاقلغه دوشمش وکوله اونی پادشاهه تسلیم ایده‌رك محمد اووقت چادرنده اعدام ایتدیرمشدر. (واتیقان، ال یازیسی نسخه‌سی، ص۱۸۰). انگه‌له اعتماد ایدلمك اقتضا ایدرسه (صربیه و مجارستان تاریخی ، ۲، ۲۷۸) محاربه ایسقرا ایرماغی قربنده وقوع بولمشدر.

۳۵ ، ص ۱۱٤ — حقیله لسان اشنا دکل ایکن خصوصیله پارسده مدت مدیده مبتحر عد اولنان قانته‌میر محمدك زمان سلطنتی وقوعاتنده، ص ۸۰، بدرالدین سماونه اسمنی پدر اولیه دین سه‌میه دین شکلنه قویمشدر . ۱۷۲ نجی صحیفه‌ده عربی سراج کلمه‌سنی سرایله انجام کلمه‌لرندن مرکب ظن ایتمشدرکه قانته‌میره حیران اولانلردن برینك مسلمان کلمهٔ فارسیه‌سنی مسلم کلمهٔ عربیه‌سنك جمعی صانمسی درجه‌سنده بر تفسیر خطا آلوددر. قانته‌میر (ص ٤۱) مسلمان کلمه‌سنی مسل وایمان لفظلرندن ترکب ایتدیرر . [بو تاریخك برنجی جلدنده، ص ۵٦، حاشیه اوله‌رق اشارت اولندیغی اوزره نشری‌ده ترکمن کلمه‌سنی ترك وایمان کلمه‌لرندن مرکب صانمشدر.]

۳٦ ، ص ۱۱٤ — بدرالدینك فقهده اك معتبر اثرلری شونلردر : ۱، جامع الفصولین، ۲، لطائف‌الاشارات، ۳، تصوفه دائر مسرة القلوب. طاشکوپری‌زاده‌نك تراجم احوالنه مراجعت. [مترجمك تذییلاتنه]

۳۷ ، ص ۱۱٤ — احتمال که عالی بوراده بدرالدین معرفتیله حاکم جزیره‌نك اهتداسنی تاریخك ایلریسنده بحث اولندیغی اوزره ساقیز پاپاسلرینك بورکلیجه مصطفی معرفتیله وقوع بولان اهتداسیله قاریشدیریور. دوقاس، ۲۱، ص ٦۲ .

۳۸، ص۱۱٤ — قالقوندیلك تیمورك اولاد واحفادینه دائر افاداتی کرك وقایع. کرك اسامی جهتندن غایت ناموثوقدر. مثلا **Σαρουχης** (ساروخیس، شاهرخ) ، **Αβδουλατουφης** (پینغونریس،بایسونقور) ایله **Παιγγουρης** (آودولاتون،

عبداللطیف) ی تیمورك اوغللری اولمق اوزره ذکر ایدر ، حال بوکه بونلردن یالکز برنجیسی تیمورك اوغلیدر ؛ بایسونقو ـ ی ولی عهـد اولمق اوزره جهانکیرك اوغلی پیرمحمودایله‌قاریشدیرر. اولوغ‌بکی Ουλιης (اولیس) تسمیه‌ایدوب عبداللطیفك برادری یاپارکه برادری‌دکل، یکنیدر. جوقی، Τζοκιης (جوقیس) دخی بایسونقورك قرداشی دکل، اوغلیدر. دیکر خطالری‌ده واردر.

طقوزنجی کتاب

۱ ، ص ۱۱٦ — صرب مورخلری روملرك کیریشجی کله‌سندن کیریشـه‌لد ویاخود چیریزلا یاپمشلردر (Kiricheld, Tschirizla). انگه‌لك صربستان تاریخنه مراجعت، ص۳٦۳. اولیویه، شرق سیاحتنامه‌سنده (جلد ۱، ص ۳۲۱) چلبی‌نامنی سهواً برمنصب عنوانی معناسنه آلمشدر [مترجم: اولیویه‌یی بوسهوه دوشیرن حضرت مولانانك احفادینه وباخصوص پوست نشیننه چلبی دینلمسی اولمق کرکدر] .

۲ ، ص ۱۱۷ — شمائلنامه. قافتانك شکل مخصوصی آرقه‌دن یره قدر صارقار یکلردن‌عبارتدر، قوللر یك آلتندن آچلمش برفرجه‌دن سربست‌چیقار. یاقه وکناری دیشاری‌یه دویرلمش کورکدر.

۳ ، ص ۱۱۷ — Nam Mehemetes æquitatis amantissimus erat et egregie optimates Turcarum colere norate ; moribusque erat tranquillus et placidus. [سلطان محمدك اوصاف عدالتی حقنده متنده مندرج افاده‌نك مأخذیدر.] قالقوندیل، ٤۱، ص ٦٥. فرانزه‌س، ۱، ۳۰.

٤، ص ۱۱۷ — Hic unus morti violentæ exemptus est : parca declinante, ut puto , cum propter amicitiam , quæ cum imperatore intercedebat, ab eo semper simcere cultam , tum quia erga Christianos misericordem ac clementem se præbuit . دوقاس، ۲۱، ص ٦۹ .

٥ ، ص ۱۱۸ — محمد اول الك زیاده حکمت و انسانیت کوسـترن عثمانلی پادشاهلرندن بریدر واك ایی حکمداران صیره‌سنه وضع اولنمغه شایاندر (ژان موللەر، لطیفینك تراجم احوال شعراسنه علاوه ایتدیکی ایضاحاتده، ص ۲۲۱) .

٦ ، ص ۱۲٥ — برادرلرینه غلبه ایتمسـندن دولایی تبریکی متضمن اوله‌رق

قرەمان اوغلی محمد بکك ۸۱۸ تاریخلی مکتوبیله پادشاهك بروسەدن رجب ۸۱۸ تاریخلی جوابنامەسی منشأت فریدونك ۱٤۳ و ۱٤٤ نومروسنده بولنور. محمد اول ایله ازمیر حاکمی حمزه بك آرەسنده تعاطی اولنان مکتوبلر دخی ۸۲۸ دکل، ۸۱۸ تاریخیله مورخ اولمق لازم کلیر ؛ چونکه سلطان محمد ۸۲٤ ده وفات ایتمشدر. حمزه بك ایلك مکتوبنده (منشأت، نومرو ۱٤۰) موسانك مغلوبیتندن دولایی پادشاهی تبریك ایدیور. صوفیەدن محرر جوابنامهٔ پادشاهی ۱٤۱ نومرودەدر. ۱٤۲ نومروده مقید واولکنی معقب بر مکتوبده محمد اول، آناطولی بکلربکی محمد پاشانك قرەمان اوغلی حقنده واقع اولان شکایاتنی حمزه بکه تبلیغ ایلیور.

[قرەمان اوغلنك مکتوبی بزم منشأت فریدونك ۱٤۲نجی واوائل رجب ۸۱۸ جوابنامەسی ۱٤۳نجی صحیفەلرنده مندرجدر . ازمیر اوغلی حمزه بكك « شهزاده موسی چلبی طرفندن روگردان اولدقده تقدیم ایلدیکی عبودیتنامەسی » ۱۳۹نجی و جوابی ـ که صوفیەدن اواسط ربیع الثانی ۸۱۸ تاریخیله مورخدر ـ ۱۳۹ و ۱٤۰نجی صحیفەلرده مقیددر . مورخك مراجعت ایتدیکی نسخەدەکی ۸۲۸دە سهو اولدیغی اشکاردر . شو جوابی معقباً قرەمان اوغلندن تشکیی محتوی اولەرق آق شهرلیلرك محمد پاشایه ویردکلری عرضحال محرردرکه پادشاه بونی حمزه بکه تبلیغ ایتمشدر . بوجهت ایچون هامەرده سهو کورینیور . مخابرەلرك حقیقتی شو دیدیکمز وجه اوزره اولەجقدر . مترجم]

۷، ص ۱۲۷ — لوژیه، ص ٤٤٦. سفرایه اقامتکاه، ییەجك، البسه ویرلمسی عادتی اسکی رومادن قالەرق بیزانسلیلره و اونلردن ترکلرله ونديکلیلره کچمشدر. ایلچیلر رومادە locum, lautia et vestimenta نامیله اوچ نشانهٔ حرمت آلیرلردیکه ترکلر بونلره قوناق ، تعیین ، قافتان دیرلر. بونلردن الیوم [مورخك زماننده] جاری اولان یالکز قافتاندر. قوناق، یعنی سفیره ایلچی خاننده کوستریلن اقامتکاه ایله تعیین چوقدن بری لغو اولنمشدر. [قافتان خلعتدر. ایلچی خانی چنبرلی طاش قارشیسنده ایدی . یازلق فرانسز سفارتخانەسی هدیه اولدیغندن فرانسه حکومتیدە پارس سفارت عثمانیەسنك خانه کراسنی ویرمکدەدر. مترجم]

۸ ، ص ۱۲۸ — فریدون بك مجموعهٔ منشأت قیمتداری ۸۱۸ (۱٤۱۵) دن ۸۲٤ (۱٤۲۱) ه قدر محمد اول ایله شرق جهتندەکی قومشولری آرەسنده تعاطی اولنمش یکرمی درت مکتوبی حاویدر . [بزم منشأتده ۲۹ قطعه واردرکه

اوچی ٦ نومرولو ذیل مورخك فقرهٔ ثانیه‌سنده مندرج ۱٤۰ ، ۱٤۱ ، ۱٤۲ نومرولو اوراقدر، ایکیسی‌ده هامه‌رك بحث ایتمدیکی ایکی فرماندر، مورخك ویردیکی معلومات ومنشأت تطبیق ایله جدول آتی تنظیم اولندی:]

مورخه نظراً نومرو	منشأته نظراً صحیفه	
۱٤۳، ۱٤٤	۱٤۲، ۱٤۳	قره‌مان اوغلنك مکتوبی وصوفیه‌دن محرر جوابی
۱٤٥، ۱٤٦	۱٤۳، ۱٤٤	شاهرخك سلخ ذی‌الحجه ۸۱۸ (۲۸شباط ۱٤۱٦) تاریخیله ، برادرلرینه غلبه‌سندن دولایی تبریکه دائر پادشاهه [بزده اواسط ذی‌الحجه تاریخیله خوارزمدن] مکتوبی وجوابی .
۱٤۷، ۱٤۸	۱٤٤، ۱٤٥	شاهرخك حرکات تعرضکارانه‌سی اخبارینه دائر قره یوسفدن [اذربایجان] پادشاهه مکتوب وجوابی
۱٤۹	۱٤٥	قره یوسفك اوغلی اسکندر بکدن بیان اخلاصه دائر پادشاهه مکتوب .
۱٥۰	۱٤٦	عثمان قره یلوکدن شاهرخه مکتوب (۱)
۱٥۱	۱٤٦	پادشاهك قره اسکندره جوابی ، ۲ محرم ۸۲۰ (۱۷ شباط ۱٤۱۷) [بزده اوائل محرم، بروسه‌دن]
۱٥۲، ۱٥۳	۱٤۷	شاهرخه یازدیغی مکتوبدن دولایی اعتذاری متضمن قره یلوکك پادشاهه مکتوبی وجوابی
۱٥٤، ۱٥٥	۱٤۸، ۱٤۹	شروان حاکمی خلیلك تأمین محبته دائر پادشاهه مکتوبی وجوابی [مورخ، جوابك کندی ال یازیسی مجموعه‌سنده موجود اولمادیغنی یازار. بزم مطبوعده موجوددر]
۱٥٦، ۱٥۷، ۱٥۸،	۱٤۹، ۱٥۱	قره‌مان اوغلی محمد بك طوتلدقده عفو ایله قره‌مانه حاکم نصب اولندیغنه دائر سلطان محمددن قره یوسفه،

(۱) بومکتوب سلطانیه‌ده اسکندر بك طرفندن دردست ایله عریضه‌سنه لفاً پادشاهه کوندرلمشدر. [مورخ قره یوسفك مکتوبنك خلاصه‌سنی یازمش ایسه‌ده اهمیتنه مبنی تذییلات مترجمده بعض فقراتی عیناً نقل وترجمه ایدیله‌جکدر]

مورخه نظراً نومرو	منشأته نظراً صحیفه	
		جوابی، اوائل محرم ٨٢٢ (٢٧ کانون‌ثانی ١٤١٩) تاریخلی جواب علی الجواب (١)
١٥٩، ١٦٠	١٥٢، ١٥٤	قره یوسفك وفاتنده شاهرخدن سلطان محمده سلخ ذی‌الحجه ٨٢٣ (کانون‌ثانی ١٤٢١) مکتوب‌وجوابی
١٦١؛ ١٦٢	١٥٤، ١٥٦	قره عثمان یولکی بوزدیغی زمان قره اسکندردن سلطان محمده مکتوب وجوابی
١٦٣، ٦٤	١٥٦، ١٥٨	سلطان محمدك افلاق حربندن مجارستانه کیدوب اوراده جنك ایدرکن آتدن دوشه‌رك تخت روان ایله بروسه‌یه کلسی اوزرینه ذوالقدر اوغلی سلیمان بکك مکتوبی وجوابی
١٦٥، ١٦٦	١٥٨، ١٥٩	سلطان محمددن مصرسلطانی ابو النصر شیخ محموده عربی العباره ٤ شوال ٨٢٢ (١٤١٩) تاریخلی مکتوب، ٢٧ صفر ٨٢٤(١٤٢١) تاریخلی جواب‌که پادشاهك ارتحالندن صوکره کلمشدر.
	١٥٩	حاجی پاشانك بروسه جامع شریفی خطابتنه تعیین اولندیغی متضمن سلطان‌محمدطرفندن ٨٢٣ تاریخیله ادرنه‌دن محرر فرمان همایون.
	١٤٢	سلطان محمدك برادرلری عائله‌سنی دفع ایتدکدن صوکره بروسه قاضیسنه فرمانی (٨١٨ ربیع الاخر، فلبه‌دن)

٩ ، ص ١٢٩ — بعض مورخینه ایناغمق لازم کلیرسه اون ایکی بیك پیاده ویدی بیك درت یوز سواری میدان محاربه‌ده قالمشدر. ژولیوس سه‌زار (Cæsar) جسورانه‌دیرکه: «مه‌ژیزه ایله (Megiser) والواسورك (Valvosor) افاده‌سنه کوره

(١) هامه‌ر ١٥٦ نومرولو مکتوبه ایکی‌جواب اولدیغنی یازارسه‌ده برمکتوبه ایکی دفعه جواب یازیله‌میه‌جغندن بزده کی منشـأت فریدونده مندرج اولدیغی اوزره ایکنجیسی جوابك جوابیدر . (مترجم)

بك واون آلتی ضابط میدان محاربه‌ده مقتول اولمشلردر که بونلر صدراعظم ایله اون آلتی پاشا ایدی.» بیلمیوردی که دولت عثمانیه‌ده اوزمان بتون پاشالر بومقداره وارمازدی. معهذا احمد پاشا دکل، ابراهیم پاشا اسمیله موسوم اولان صدراعظم پك چوق زمان صوكره وفات ایتمشدر ؛ نصل که وزیر بایزید پاشا ایله بو زمان تاریخنك ذکر ایلدیکی ایکی قوماندان ـ که جنید ایله قرداشی حمزه‌در ـ دخی صوكره ترك حیات ایتمشلردر.

۱۰، ص ۱۳۰ — استیریا عسکرینه قوماندە ایدن دیکر درت قوماندان وولف دوستوبه‌نبرغ (Wolf de Stubenberg)، تیه‌ری ده‌مه‌ربرغ (Thierri d'Em-merberg)ـ اوغلی غوتیه (Gauthier) کندیسنه رفاقت ایدن. ئه‌قارت ده‌ربه‌رشتاین (Eckart d'Herberstein) ایله فره‌دریق دوهاراخ (Harrach) ایدی.

۱۱، ص ۱۳۰ — ایقاش ترك اسمی اولمدیغندن اسحاق اولمسی محتملدر. [ترجمه‌ده ایقاشدن صرف نظرله اسحاق یازلمشدر.] براتوتیده دخی بویله بر سهو واردر: بایزید پاشانك دامادنی اسحاق یرینه پاشا ایزاش یازار (۲، ٤٠).

۱۲، ص ۱۳۰ — انگه‌ل، مجارستان تاریخی، ۲، ۲۹٦. قانته‌میر (موسی، ص ۷۱) لانیسه‌روسه اعتماداً (Lanicerus) ۱٤۰۹ ده قولومباج صحراسنده بر محاربه‌دن بحث ایدرکه بونك مجارستان تاریخنده ذکری کچمز. لوژیه و پیتی دولاقروانك دخی ۱٤۱۵ ده ترکلرك سالسبورغ (Salzbourg) جوارینه قدر استیلا ایلدکلرینی بیان ایتملری دها زیاده شایان اعتماد دکلدر.

۱۳، ص ۱۳۱ — نشری، ورق ۱۵۸، سعدالدین، ص ۳٤۵. قالقوندیل، ص ۵۹، اسفندیار یرینه اسماعیل یازار و دیرکه: « Mittens itaque Ismael (Isfendiar) legatos, quibus mandârat ut dicerent se paratum esse æris redditus omnes Mechemeti nomine tributi assignare, si secum pacem fecisset. » [۲۹۰ نجی صحیفه‌ده ۲ اشارتلی حاشیه‌ده بوکا دائر اولان افاده حکمسز قالمق لازم کلمشدر]

۱٤، ص ۱۳۱ — نشری، ورق ۱۵۹، سعدالدین، ص ۳٤۷. ایکیسی‌ده بری مسلمان، دیکری خرستیان صامسونی اولمق اوزره ایکی صامسون کوستررلر. بوراده ایکنجیسی مقصوددر.

۱۵، ص ۱۳۱ — براتوتیده سعدالدین، ص ۳٤۷. سلطان محمد جانیکی الپ آرسلانك اوغلی حسن بکدن آلمشدر ؛ بو، اوشهرك قوماندانی جنید بکك (اسکی ازمیر بکی جنید دکل) وفات ایلدیکی محاصره اثناسنده وقوع بولمشدر.

١٦ ، ص ١٣٢ — نشری ، ورق ١٥٩ . محی‌الدین، ویانه کتبخانه‌سنده ال یازیسی، نومرو ١٣٩، ص ٦٠. روضة الابرار، ٨٢٢ سنه‌سی. تاتار بازاری حقنده حاجی قالفه‌نك روم‌ایلیسنه مراجعت ، ص ٥٥. بو ، آناطولیدن فلبه‌یه کوندریلن ایکنجی قافلهٔ مهاجریندر . برنجیسی حقنده واثیقان ال یازیسی عاشق پاشا زاده‌یه مراجعت، ص ١٥٤ .

١٧ ، ص ١٣٤ — سماونه‌لی بدرالدین ایله بورکلوجه مصطفی عصیانی حاجی قالفه ودیکر عثمانلی مورخلری طرفندن زمانندن مؤخر ، یعنی محمد زمان سلطنتنك صوك سنه‌سندن برسنه اول ذکر اولنمشدر، دوقاس ایسه زماندن اول، یعنی قونیه‌نك ضبطندن آزصوکره کوستر. بوسهو مضاعف، آشکاردرکه، لوره‌دانونك کلیبولی محاربه‌سی حقنده وندیك سناتوسنه یازدیغی برراپوردن نشأت ایدیور. ٢٩ مایس ١٤١٦ تاریخلی اولان بو راپوره نظراً ترك آمیرالی دونمانك وندیکلیلرله محاربه ایچون کلمش اولمایوب مصطفانك عسکرینه سدراه اولمقدن باشقه برمأموریتی اولمادیغنی بیان ایتمشدر (لوژیه، ٥، ص ٤٣١). بوراده موضوع بحث اولان بورکلوجه مصطفادر، چونکه دوزمه مصطفی دوقاس و قالقوندیلده پك چوق صوکره ذکر اولنمش و عثمانلی مورخلری مراد ثانی زمان سلطنتنده کوسترمشدر .

١٨، ص ١٣٥ — اکر بو روایت وحاجی قالفه‌نك سلطان مرادك ٨٠٦ سنه‌سنده طوغدیغنه دائر افاده‌سی صحیح‌ایسه شواوچنجی محاربه ٨١٨ سنه‌سنده، بناءً علیه عثمانلی مورخلرینك کوستردکلری تاریخدن بش سنه مقدم واقع اولمق لازم کلیر. (حاجی قالفه ٨٢٢)؛ بوصورت لوره‌دانونك ١٤١٦ (٨١٩) ده یازلمش اولان راپوریله پك کوزل توافق ایدر.

١٩، ص ١٣٥ — دوقاس ، شهزاده‌نك معیتنه مأمور اولان بایزید پاشایی دائما پادشاهك نزدنده بولنان اشخاصك الیوم حائزاولدقلری مابینجی (Internuntius) عنواننك تمام ترجمه‌سی اولمق اوزره Μεσάζων تسمیه‌ایدر. روماده بودرلو التفاته ایلك مظهر اولان نینیاس نامنده قادین طبیعتنده برشخص ایدی: «Posteri quoque ejus id exemplum secuti, responsa gentibus per internuntios dabant.» (Justin, 1.) [جوستینیوس نامنده‌کی مؤلفك ـ روایت منقوله‌یی تضمن ایدن ـ افاده‌سیدر]

٢٠ ، ص ١٣٦ — براتوتی سید هرویدن سکوت ایله اونك یرینه اوتوز سنه مقدم (٧٩٢ وقایعی، حاجی قالفه) وفات ایتمش اولان تفتازانی‌یی وضع ایدر.

٢١ ، ص ١٢٦ — فتوی ادریسك بزه نقل ایلدیکی حدیث آتی‌یه مستنددر : «من اتاکم وامرکم جمع علی رجل یرید ان یشق عصاکم وتفرق جماعتکم فاقتلوه»

٢٢، ص ١٣٧ — حشیشیلر تاریخی منابع شرقیه‌دن اخذ اولنمشدر، بومذهبك درجات مختلفه‌سنك قواعدی حقنده نشـأت ایده‌بیله‌جك تنقید، مقریزینك معادن الشرق کتابنك اصلنه مراجعتله فصل اولنور.

٢٣، ص ١٣٩ — نشری، ورق ١٦١، دیرکه : « یلدیرم خان اوغلی مصطفی ـ که تیمور جنکنده غائب اولمشیدی ـ سلانیکده ظاهر اولدی.»

٢٤، ص ١٤١ — ژیبون بواوچ یوز بیك آقچه‌یی ایکی بیك بش یوز ایسترلینغ آلتوندن پك چوق زیاده حساب ایتمز، چونکه اونك اسمنی ذکر ایلدیکی له‌وانقلو (Pandectes, 128) ، کندی زماننده آلتمش آقچه ایدن دوقا آلتونك آز اول اللی درت آقچه‌دن زیاده ایتمدیکنی سویلر. بو صوك فیئاته کوره اوچ یوز بیك آقچه آلتی بیك دوقه، یاخود اوچ بیك ایستیرلینغ ایده‌جك ایدی. لکن بوزماندن برچق عصر اول آقچه‌نك چوق یوکسك قیمتی وار ایدی ؛ زیرا بر دوقا آلمق ایچون اون آقچه کفایت ایدردی. عثمانلی مورخلری‌ده بیزانس مورخلرینك اوچ یوز بیك آقچه دیدکلری‌ویرکی‌یی اوتوز بیك‌دوقه‌یه، یعنی اون بش بیك ایسترلینغ آلتونه چیقاررلر. دیمك اولورکه اوزمان بر آقچه، بردوقانك عشرینه مساوی اولوب الیوم (مورخك زماننده) تداول ایدن غروشدن زیاده قیمتی وارایدی. بنابرین شویله استنتاج اولنه‌بیلیرکه ١٤٢١ دن ١٨٢١ ه قدر درت عصر ظرفنده عثمانلی سـکه‌سی یوزده بری درجه‌سنه اینمشدر . چونکه بوکون بر آقچه دوقانك یوز یکرمیده بر جزئنه معادل اوله‌بیلیر . مورخ دوقاس (ص ٩٠) بیزانسـك کموش فلورینیله αργυριων آلتون‌فلورین λεπτιων آره‌سنده‌کی‌فرقی‌ده کوستررکه برك اوچه نسبتی قبیلندندر؛ زیرا بش یوز آلتون فلورین آلمق ایچـون بیك بش یوز کموش فلورین ویرمك لازم کلیر .

٢٥، ص ١٤١ — دوقاس، ٢٢، ص ٦٧، قالقوندیل، ٥، ص٦٥. قالقوندیله نظراً مصطفی وجنید اولا ایبدور قلعه‌سنده، صوکره لیمنیده محبوس اولدیلر. عثمانلی مورخلری مصطفادن انجق مراد ثانی زماننده بحث ایدرلرسه‌ده سعدالدین (براتوتی،

ص ٣٥٤)، ادريس (٢٦نجی حکایه) ، عالی، صولاق زاده محمدك سلانيك ديوارلری اوکنه وصولندن بحث ايلرلر.

٢٦، ص ١٤٥ — هامه‌رك بروسه‌یه سیاحت کتابنده بروسه پلاننه مراجعت.

٢٧، ص ١٤٦ — بیان اولنان نقوش شو عباره‌در : « یا سبحان ، یا دیان ، یا منان، یاحنان.

٢٨ ، ص ١٤٧ — [تاریخك فرانسزجه‌سنده چلبی سلطان محمدك بروسه‌ده‌کی تربه‌سنده بولنان سکز کتابه‌نك فرانسزجه‌یه ترجمه‌لری محرردر؛ بعضلری حدیث شریف اولدیغی اکلاشلمش واصللری معلوم بولنمش ایسه‌ده دیکرلرنده تردد اولنه‌رق کتابه‌لرك استنساخنه تشبث اولندیغندن ورودنده تذییل اولنه‌جقدر. مترجم]

٢٩، ص ١٤٨ — موراجه دوسون ، ٣ ، ص ٢٥٩ ، صره ارسالی آنجق ٩٢٣ (١٥١٧) سنه‌سندن باشلادیغنی ذکر ایدر . لکن صولاق زاده (ص ٣٤) ودیکر مورخلر ایلك دفعه محمد اول زماننده کوندرلدیکنی سویلرلر : « مکهٔ مکرمه فقراسنه ومدینهٔ منوره ضعفاسنه سال بسال صره نامنده‌کی مبالغه [یعنی چوق] مال ارسال ایتمك اولا بونلردن صدور ونسل عثمانیده بوبابده تقدملری ظهور ایتمشدر.» صولاق زاده.

٣٠ ، ص ١٤٩ — سعدالدین وعالیده و دیکر وقعه نویسلرده هر پادشاه زمان سلطنتی نهایتلرنده مندرج (١) رجال دولت ، علما ، شعرا ترجمهٔ حاللرندن صرف نظرله ادبیات عثمانیه تاریخنك باشلیجه منبعلرینی بروجه‌آتی ذکر ایلیورز: ١، طاش کوپری زاده‌نك شقائق النعمانیه‌سی (مؤلفك وفاتی ٩٩٨-١٥٨٩). بو اثر بش یوز یکرمی طقوز عالم ایله مشایخدن اللی ذاتك تراجم احوالنی حاویدر. نوعی زاده بونلری یدی قسمه تقسیم وتذییل ایلمشدر . ٢، حدائق الحقائق، فی تکملة الشقائق. یدی یوز سکسان بش عالم ایله‌یوزطقسان سکز شیخك ترجمهٔ حالنی حاویدر. ٣، عشاقی زاده بونی تذییل و بش یوز یکرمی یدی ترجمهٔ حال علاوه‌سیله ١١٠٣ سنه‌سنه ایصال ایلمشدر. ٤، شیخی. عشاقی زاده‌نك اثرنی آله‌رق احمد ثالث زماننه قدر کتیرمشدر. اونك اثری ایکی بیك ترجمهٔ حالی شاملدر . درت عصرلق بر مدتی احتوا ایدن بو درت اثرده درت بیك علما ومشایخ تراجم احوالی بولنورکه برمقدار عظیمدر . بونلردن ماعدا اون یدی قطعه تذاکر شعرایی کوسترملی‌یز : ١، ٩٥٥ (١٥٤٨) ده

(١) سعدالدینده سلیم اوله قدر پادشاهلر زمانی علما ومشایخی جلد ثانیه تذییل ایدلمشدر.

وفات ایدن سهینك هشت بهشتی. ۲، عهدینك كلشن شعراسی. بواثر ۹۷۱ (۱۵۶۳) سنه‌سنه قدر اولان شعرادن بحث ایدر. ۳ ، تذكرة الشعراء ، عاشق چلبی . (ویانه كتبخانهٔ ایمپراطوریسنده ٤۷۷ نومرو) ، ف (۱) ۹۷۹ (۱۵۷۱) . ٤ ، تذكرة الشعراء، لطیفی، شابه‌ر (Chabert) طرفندن مترجم، زوریخ، ۱۸۰۰ . ٥، تذكرة الشعراء ، قنالی زاده . ف ، ۱۰۱۲ (۱۶۰۳) . ٦ ، زبدة الاشعار ، قاف زاده، ف، ۱۰۳۱ (۱۶۲۱) . ۷، بواثرك عاصم ، صفایی ، شیخی طرفندن ذیلی. ۸، ریاض الشعراء، ریاضی، ف ۱۰٥٤ (۱۶٤٤) . ۹ ، تذكرة الشعراء ، رضایی. ف ۱۰۸۲ (۱۶۷۱). ۱۰، تذكرة الشعراء، كفوی، ف ۱۰۸۸ (۱۶۷۷). ۱۱،تذكرة الشعراء، عزتی، ف ۱۰۹۲ (۱۶۸۱) . ۱۲، تذكرة الشعراء، صفایی، ف ۱۱۳۸ (۱۷۲٥). ۱۳، تذكرة الشعراء، رضا . ۱٤، تذكرة الشعراء، سالم. ۱٥، تذكرة الشعراء ، همت زاده. ۱۶، تذكرة الشعراء، مجیب، احمد ثالث زماننده سالمك معاصری. ۱۷، جامع النظائر ، نظمی، هپ منتخبات مجموعه‌لرینك اكملی، بیوك قطعه‌ده ۷۱۹ ورقلی برجلددر. ۱۸، كلدستهٔ ریاض عرفان، بلیغ بروسوی اسماعیل. ۱۹، مناقب هنروران، عالی (خطاطلرك، رساملرك، مذهبلرك تراجم احوالی). بونلردن صوكره عثمان افندینك تراجم احوال وزراسیله ذیللری و اك صوكره رسمی احمد افندینك تراجم احوال رؤساسی كلیركه مجموعی، ترجمهٔ حاله عائد یكرمی بش اثردر.

۳۱، ص ۱٤۹ — دوقاس، باب ۲۲، ص ۷۱. قانته‌میره نظراً (۱، ص ۸۱) بو ابراهیم پاشا، خان عنوان شرفنه نائل اولان وتركیه‌ده پك موقر بولنان « ابراهیم خان » عائله‌سنك مؤسسیدر. آنجق نه عثمانلی مورخلری ، نه‌ده تراجم احوال وزرا بوندن بحث ایتمزلر . ابراهیم پاشانك نصل اولوب‌ده تركلرك اولیسی تسمیه اولندیغنی آكلایه‌بیلمك دها مشكلدر ، چونكه تركلر اودیسه‌نك آدینی ده بیلمیورلردی. [ابراهیم پاشانك اولیسه تشبیهی متن تاریخده موضوع بحث اولمامشدر. بوتنقید قانته‌میرك بر افاده‌سنه عائددر.]

۳۲، ص ۱٥۱ — عرب شاهك اثرلری ـكه اوروپاجه آزمعروفدرـ شونلردر: جامع الحكایات، عنقود النصیحه ، عجائب البدور. (شقائق النعمانیه، ویانه كتبخانهٔ ایمپراطوریسنده ، ورق ۶۱) عرب شاه تیمور تاریخی یازدقدن آلتی سنه صوكره ۸٥٤ (۱٤٥۰) ده وفات ایتمشدر (حاجی قالفه، تقویم التواریخ) .

(۱) تاریخ وفاتی دیمكدر .

٣٣، ص١٥٢ — عالی، ورق٥٤. مناسك الحج مؤلفی (ورق٢٥) ككبوزه‌نك باشلیجه او ابدندن بحث ایدرکن فضل‌الله پاشانك قبرینی ذکرایدر. بوفضل‌الله پاشانك مراد اولك طبیبی بولنوب ده صوکره پاشا عنوانـنه نائل اولمش اولمسی محتملدر؛ نصل‌که دیکر فضل‌الله‌ده قاضیلکدن پاشا اولمشدر (عالی، ورق ٧٩).

٣٤، ص١٥٢ — شقائق النعمانیه وعالی، ص٦٧. برکون محیی‌الدین، سیوطیدن (زید قائم) جمله‌سنك اعرابنی سؤال ایدر. سیوطی «بز بو سؤالی چوجقلره ایراد ایدردك» دیه‌جك اولور. محیی‌الدین بوجمله‌یه دائر یوز اون اوچ بحث اولدیغنی تذکار ایدر. سیوطی مجلسدن افتراقنی بو بحثلرك استماعنه تعلیق ایتمکله محیی‌الدین تذکره‌سنی چیقاروب بو بحثلری یازدیرر. [بو فقره هامه‌رك مأخذی اولان تاج التواریخدن (جلد ٢ ، ٤٣٣) تلخیص اولنمشدر. مترجم] عالی بو مناسبتله، مؤلفك بویله احوال ترکیب تدقیقاتیله اضاعهٔ وقت ایده‌جك یرده تحقیق ذات الوهیتله اوغراشمسی دها ایی اولمش اوله‌جغنی بیان ایله بیت آتی‌یی ایراد ایدر:

نه روادرکه نقد عمر عزیز * قیل وقال ایله خرج اوله تیز؟

محیی‌الدین کافیه جینك باشلیجه آثاری: قواعد الاعراب، شرح کلمتی الشهاده، علم حدیثده بر مختصری واردر. علوم تفسیرده دخی تیسـیر نامیله بر مختصر تألیف ایتمشدر (شقایق، عالی، سعدالدین). [سعدالدین، محیی‌الدینك استثنایه متعلق مسائل مغلقه‌یه دائر غایت احاطه‌لی بر اثری اولدیغنی ده علاوه ایدر. ف، ٤ جمادی الاولی، ٨٠٩، جمعه کیجه‌سی. مترجم]

٣٥، ص ١٥٢ — صاری یعقوب بعض آیات قرانیه حقنده بر اثر و برده مناسك الحج براقمشدر. [«انا لننصر رسلنا» و «یقتلون النبیین بغیرحق» آیتلری بیننده توهم اولنان تعارضی دفعاً بر رساله ایله کمال تبحرینی کوسترمشدر. بو آیتلر حقنده مصر علماسیله مباحثه‌سی سبب تألیف اولمشدر. حضرت رسالتپناهی رؤیاده کوروب «لحوم العلمـاء مسمومة فمن شمها مرض ومن اکلها مات» حدیثی صحیح اولوب اولمادیغنی سؤال ایده‌رك «یا یعقوب قل لحوم العلماء سموم» جوابنی آلمشدر. بوایکی فقره هامه‌رك نقلی یرینه سعدالدیندن تلخیص اولندی. جلد ٢، ص ٤٣٢. مترجم] صاری یعقوب مصابیح اوزرینه بر شرح وهدایه‌یه حاشیه یازمشدر. شقایق، عالی، سعدالدین.

٣٦ ، ص ١٥٢ — [زیرده، هامەرك نقلنه بدل دها اطرافلی اولان افادهٔ سعدالدین یازلمشدر.]

«المولی برهان‌الدین حیدر بن محمد الخوافی الهروی، مولانا سعدالدین تفتازانی استانه‌سنده کسب فضائل ایدن تلامذهٔ دانشور زمره‌سندندر . مراتب فضیلتك نهایتنه وتدقیق و تعمیق پایه‌لرینك غایتنه منتهی اولمشلر ایدی . علامهٔ تفتازانینك شرح کشافنه تعلیق حواشی ووجوه دقایقدن رفع غواشی ایتمشدر وفاضل شریفك اعتراضاتی دفعنه تصدی ایلمشدر. ایضاح معانی‌یه بر شرحی واردر. فرائض سراجیه‌یه دخی شرحی منقولدر. فاضل متبرع ومتقیٔ متورع ایدی.» ف ٨٠٢ .

٣٧ ، ص ١٥٢ — شقایق ، پیر الیاس ایله خراسانك خاف قصبه‌سندن شیخ زین‌الدینك مریدلرندن شیخ عبد المعطینك ترجمهٔ حاللرینی وعبد المعطینك یدی سنه امتداد ایدن برخلوت اثناسنده مظهراولدیغی مکاشفاتی بیان‌ایدر. ف،٨٣٨(١٤٣٤). موراجه دوسونه مراجعت ، جلد ٤، قسم ٢، ص ٦٦٠ .

[علاوهٔ مترجم : پیرالیاس آماسیه‌دندر. فضل ایله معروف علمادن ایدی. تیمور آماسیه طرفلرینه کلدیکی زمان پیر الیاسی شروانه کوندردی ؛ پیر الیاس تدریس ایله اشتغال ایلدی . بو آره‌لق شیخ صدرالدین شروانی‌یه انتساب ایلدیسه‌ده صدرالدین امی اولدیغندن مفتور اوله‌رق وطننه عودتله اون ایکی سنه قالدی . زین‌الدین خافی‌یی کورمك اوزره خراسانه کیده‌جك ایکن رؤیاسنده اشارت پیغمبری ایله ینه صدرالدین خدمتنه عزیمته مأمور اولمش وصدرالدین بواشارته وقوفنی اظهار ایلمشدر . مؤخراً اذن شیخ ایله آماسیه‌یه عودت ایده‌رك اونك وفاتندن‌صوکره ارشادایله مشغول اولدی. شیخ عبدالمعطی، شیخ زین‌الدین خافیدن ارشاد اجازتی آله‌رق مکه‌ده توطن ایله شیخ الحرم دیمکله شهرت بولمشدر. زین‌الدیندن ماعدا ـ سنی یوز یکرمی‌یی کچدیکی حالده صقالنه آق دوشمه‌مش اولان ـ شیخ محمود سندی، شیخ عبدالله سمرقندی، شیخ سید قاسم انوار حضراتنه ملاقی اولمشدر. سعدالدین ٢، ص ٤٣٥ و٤٣٦].

٣٨ ، ص ١٥٣ — عبداللطیف المقدسینك اثری تحفه عنوانند‌ه‌در. ف، ٨٥٦ ـ ١٤٥٢ . (شقایق، عالی، سعدالدین) [علاوهٔ مترجم: ولادتی: ٢٠ رجب، ٧٨٦، جمعه . بعدالتحصیل ، اوآره‌لق قدسه کلمش اولان زین‌الدین خافی‌یه انتساب ایتمش و زین‌الدین حجه کیدوب کلدکدن صوکره اونکله برلکده خراسانه کیده‌رك شیخ احمد جامی مرقدنده اربعین چیقارمشدر . اورادن قدسه و دها صوکره قونیه‌یه کلمشدر . ف ، غرهٔ ربیع الاول ، ٨٥٦ پنجشنبه . مزاری بروسه‌ده زاویه‌سی

جواندەدر . شیخ زین‌الدینك عبداللطیف ، عبدالرحیم ، عبدالمعطی اسملی اوچ خلیفەسی ـ که متنده اونلردن بحث اولنمشدر ـ عبادله عنوانیله شهرت بولمشلردر. سعدالدین، جلد ۲، ٤۳٤ و ٤۳٥. متنده زین‌الدینه عائد (غازی) کلمەسی (خافی) اولەجقدر ، چونکه شیخك عنوان مشهوری زین‌الدین خافیدر.]

۳۹، ص ۱٥۳ — [مورخك افادەسیله سعدالدینك افادەلری مزج ایدلمشدر. عبدالرحیم ابن الامیر عزیز المرزیفونی. مصرده زین‌الدین خافی‌یه انتساب ایله برلکده خافه‌کیتدی. سهروردینك عوارف المعارف، اعلام الهدی عنوانلی اثرلرینك تدریسنه و خافك وصایای قدسیه عنوانلی کتابنك ترجمەسنه مجاز اولدی . زین‌الدین، ۸۳٥ تاریخلی عربی العباره براجازتنامه ویرمشیدی. سلطان مراد، مرزیفونده‌کی عمارتندن برمقدار تخصیصات قبول ایتدردی. [متنده، ص ۱٥۳، بشنجی سطرده مندرج کلام شیخ، سعدالدینده بویله محرردر: «برعشق کوتوکنی یاقوب دیار روم اوزره آتدق.» فقط سعدالدین بوسوزی سهروردی‌یه دکل، زین‌الدینه عطف ایدر.

٤۰، ص ۱٥۳ — شقایق، عالی (ورق ٦۸)، بری دفتردار، دیکری سنجاق بکی صفتیله ایکی دفعه پیرالیاسك تربەسنی زیارت ایتمشدر [بوزائرکیم اولدیغی آکلاشیله‌میور]. پیرالیاس، صدرالدین قونوینك وفاتندن‌صوکره رئیس متصوفه اولمشدر. خلوتی شیخی زکریا و مؤخراً یکنی کوموشلو اوغلی حسام‌الدین کندیسنه خلف اولمشلردر. [علاوهٔ مترجم: بوایکنجی ذات پیرالیاسك یکنی دکل، دخترزادەسی شیخ عبدالرحمن چلبی ابن المولی حسام‌الدین اولەجقدر. وجدوحالدن نشئت ایتمش ترکجه اشعاری واردر. حسامی تخلص ایدر. سعدالدین ۲، جلد ۲، ٤۳۷.]

٤۱ ، ص ۱٥۳ — لطیفینك تراجم احوالی ، شابەرك ترجمەسی، ص ۲۲۱ . خرنامه، ئەراسم (Erasme) ك *Laus Asini* اثرینك ذیلی‌عد اولنمغه شایاندر.

٤۲ ، ص ٥۱۳ — شیرین وخسرو وفرهاد معاشقەسنی، نظملرینه موضوع اتخاذ ایدن نظامی، امیرخسرو دهلوی، آصف خان ایله هاتفیدن باشقه ترك شاعرلری آهی، جلیلی، لامعی، شانی، مولانشاه، محمدبن عثمان اونلری تقلید ایتمشلردر. (تراجم احوال لطیفی، ص ٦۰، ۱۲٤، ۲۷۲، حاشیه ۱۲) .

٤۳، ص ۱٥٤ — لطیفینك ترجمهٔ حالنده (ص ۲۲۰) یکنی بو اثری آنجق تبییض‌ایلدیکی مندرجدر، لکن‌عاشق چلبی، جمالی‌زادەنك اثر لطیفی‌یی اکمال ایلدیکنی بیان ایدەرك حتی نرەدن باشلامش اولدیغنی تصریح ایلر.

اوتنجی کتاب

۱ ، ص ٥٥ — عثمانلی مورخلری سلطان مرادك برادرلرینك قاچ اولدیغی حقنده متفقدرلر ، لکن اسملرنده دکل . نشری (ورق ۱٦۳) وروضة الابرار صاحبی عزیز افندی مرادك - محمد اول سلطنتنده آماسیه‌ده وفات ایدن - ایکی بیوك قرداشنی احمد و مصطفی ، وبادن کیدن دیکر ایکی کوچك قرداشنی یوسف ومحمد تسمیه ایدرلر. عالی و صولاقزاده بیوکلرینه علاءالدین و احمد ، کوچکلرینه اورخان و حسن اسملرینی ویررلر. ادریس و سعدالدین ایسه مرادك یالکز مصطفی نامنده برقرداشندن بحث ایده‌رك هرایکیسی دیکر برادرلرینی ذکر ایتمزلر. بومصطفایی سلطان مرادك عمجه‌سی دوزمه مصطفی ایله قاریشدیرمامالیدر.

۲ ، ص ۱٦۰ — احتمالدرکه دوقاسك ابراهیم پاشانك اطرای اوصافنده یازمش اولدیغی شو : *Virum prudentem et probum Turcorum propudiosis verbis ac libidinibus inadsuetum* عبارەسی قانته‌میرك پاشایی ترك اولیسی (Ulysse Turc) عنوانیله یاد ایتمسنه سبب اولمشدر. دوقاس، ابراهیم پاشانك آنجق بایزیدك ارتحالندن صوکره وزیراعظم اولدیغنی سویلر. ابراهیم وعوض پاشالرك بایزید پاشایی روم‌ایلنه اعزام ایتمك اوزره مراد ثانی‌یه واقع اولان توصیه‌لرنده - ادریسك افاده‌سنه نظراً - «چونکه بایزید پاشا روم بکلربکیسی ووزیراعظمدر» دیمش اولملری دوقاسی تأیید ایدرسه‌ده دوقاس و ادریسك شهادتلری بتون عثمانلی مورخلرینك وحتی صدراعظملر جدولنه کوره حاجی قالفه‌نك روایتلرینه مخالفدر . بونلرك هیچ بری بایزید پاشایی وزیراعظم کوسترمز.

۳ ، ص ۱٦۱ — اومور بکك حاجی آیوازه کوندردیکی مکتوبك موصلی دیمتریوس آغا ایدی (دوقاس، ۲٥، ص ۹۲). بنابرین بوآدم یا مهتدی ایدی، یاخود یکی فوچه‌لیلرده آغا، بر منصب عسکری عنوانی ایدی، نصل‌که زمانمزده (مورخك وقتنده) مولداویه و افلاق بکاری سرایلرنده بر مأموریت ممتازه‌ده بولنان شخصه آغا دیرلر .

٤، ص۱٦۱ — هراحتماله نظراً، ترکلرك طلال‌چین [خیال] اویونلرینه طمطراقلی برطرزده فارسی وعربی ابیات صرف ایدن وحکیم مضحك تسمیه اولنور احمق برعالم اولان شخص رولنك ادخالی مراد ثانینك بو وزیری زماننده وقوع بولمشدر . بو

اویونده کورینن دیکر آقتورلر قره‌کوز، قره‌جوجه، لوبلوب، هوپپا چلبیدر. اوچ اولکیلر بزم [آوروپالیلرك] عوام اویونلرنده‌کی آرلکن، پولیشینه‌ل، پیه‌رویه یك بکزرلر (Arlequin, Polichinelle, Pierrot). هوپپا، اکلندیریجی خفیف المزاج برشخصدر. اونك اسمی واویونك کندیسی چیندن مأخوذدر (لوحهٔ چین). بیزانسلیلر قره‌کوزی χαραχος (خاراخوس) اسمیله بیلیرلردی. [وزیرك اسمی حاجی آیواز ایدی‌که حاجی عوضدن محرفدر، حاجی‌عوض، حاجیواد اولمشدر. مترجم]

۵، ص ۱۶۱ — χατηπης خاتیپیس یاخود خطیب، χατζιανβατ حاجی آیواد (دوقاس، ۲۵، ص ۹۲۰). ادریس خطیبك یالکز مهارتلی بر یوزکج ودکیز آدمی اولدیغنی دکل، دینا مبالاتسز اولدیغنی وبوندن دولایی طهارتسز خطیب تلقیب ایدلدیکنی یازار. ادریس دوقاسه مخالف اوله‌رق جنوزلره ویریلن پاره‌یی بش بیك دوقه‌کوسترر [دوقه‌نك اووقتکی اعتبارینه کوره دوغروسی – متنده حاشیه اوله‌رق یازلدیغی اوزره سعدالدینك‌ده اختیار ایلدیکی – ۵,۰۰۰ اوله‌جقدر. مترجم]

۶، ص ۱۶۸ — دوقاس و اوکا اعتماداً ژیبون (جلد ۶، ص ۳۷۱) مراد اردوسنی ایکی یوز بیك کشی‌یه چیقاررلرکه بوبرسهو غریبدر، چونکه مراد، کلیبولی پیشکاهنده قره‌یه چیقدیغی زمان معیتنده آنجق اوچ درت بیك آدم وار ایدی، و مصطفانك معیتندن اونك طرفنه کچنلرله برابر اردوسنك مجموعی نهایت یکرمی بیکه بالغ اوله‌بیلیردی. استانبول محاصره‌سی حقنده بر تصویر مفصل براقمش اولان قانانو ایلك محاصره اردوسنك مقدارینی آنجق اون بیکه چیقارر و ترکلرك هجومدن صوکره‌کی تلفاتنی بیکدن زیاده تخمین ایتمز.

۷، ص ۱۷۰ — قانانو امیر سلطان بخاری‌یی امیرسید بشار دیمك اولمق اوزره Μπρασαιτης Βεχαρ میراسیتیس به‌خار توسیم ایدر.

۸، ص ۱۷۰ — قانانوده اوقونیورکه پادشاهك قیزی حقنده – کیمسه طرفندن ممانعته جسارت اولنه‌مقسزین – استعمال جبر ایتمش و اونی شو صورتله دائرهٔ ازدواجنه آلمشدر. اکر قانانو بایزیدك قیزندن بحث ایدیورسه افاده‌سی دوغری‌اوله‌بیلیر، مقصدی بویله‌ده اولدیغی آکلاشیلیور، چونکه بوپرنسسی (Αμηρας آمیراس) اسمیله یاد ایتمز. [قانانو، قادینك اسمنی دخی بیلمه‌مسنه نظراً بو معناسز افترایی محاصرلر حقنده خصومت ونفرت‌کوسترن بیزانسلیلردن ایشتمش اوله‌جقدر، مورخك افادهٔ مبحوث عنهایه امکان صحت ویرمك ایچون بولدیغی تأویلك دخی

دوغريلغى آكلاشيله‌ميور ؛ بناءً عليه « قانانو نه قادينك اسمنى بيليور ، نه‌ده كيمك قيزى اولديغنى» ديمك اك دوغرى كورينور. مترجم]

٩ ، ص ١٧١ — قانانونك بو نقلى دوغريدر ؛ زيرا ٢٤ آغستوس ١٤٢٢ برپازار ايرتسنه تصادف ايدر، لكن تركلرك ايلك وصوللرينك مصادف اولديغى كونى تعيينده خطا ايديور؛ Decimo mensis junii feria tertia عباره‌سيله‌حزيرانك اونجى صالى كونى كلدكلرينى يازيورسه‌ده ١٠ حزيران صالى‌يه دكل ، چهارشنبه‌يه تصادف ايلر .

١٠ ، ص ١٧٢ — سعدالدين ، ادريس و ديكر عثمانلى مورخلريله دوقاس ، قالقونديل وفرانزه‌سك بيان ايلديكى وقانانونك، حقنده بر اثر مخصوص يازديغى شو محاصره‌يى ـ بيزانس مورخلرينى اوقومش اولمسى لازم كلن ـ قانته‌ميرك هيچ قاله آلمامسنه عطف نظر دقت اولنورسه شمدى‌يه قدر عثمانلى تاريخنك نه قدر دقتسزلكله يازلديغى نمايان اولور ؛ حتى پيتى دولاقروا محاصره‌نك وقوعندن شبهه كوسترمك درجه‌سنه وارر.

١١ ، ص ١٧٣ — بووقعه‌يى بيان ايدن يالكز فرانزه‌سدركه اثرينك جلد ١ ، باب ٣٩ ، ٢٦نجى صحيفه‌سنده يازار . مصطفايى Μουσαφοπουλος ο του Αμουρατη αδελφος ، آموراتينك قرداشى موسافوپولوس [مرادك قرداشى مصطفى ديمك اوله‌جقدر] تسميه ايدر و استانبوله وصولنى ١٤٢٣ تشرين اولنك برنده كوسترر . مصطفانك هزيمتنى ٨٢٦ ده ذكر ايدن عثمانلى مورخلرى بر سنه ايلرى‌يه كوتورمش اوليورلر .

١٢، ص١٧٤ — ادريس، بوقرار اعدامه سند اولان اشبو حديث پيغمبرى‌يى ذكر ايدر : « اذا بويع الخليفتين فاقتلوا الاخير منهما . »

١٣ ، ص ١٧٤ — فيروز بك ، ياخود فيروز خواجه توروچده (Turocz) خوجا تريزه‌س (Choza Therizes) دينيلن ذاتدر.

١٤ ، ص ١٧٥ — ادريس، مراد ثانى سلطنتنك ايكنجى فصلنده و سعدالدين (براتوتيده، ٢، ص ١٧) اورنوسك بو اوغلنه عيسى بك نامنى ويررلر . دوقاسده آرناودلرله حرب ايدن قوماندانك اسمى طورخاندن غلط اوله‌رق Τουραχανης طوراخاويس كوستريليور. قالقونديل، ١ ، ٤ ، ص ٥٨، اورنوس زاده‌لر ميانده عيسايى Ιησος ذكر ايدر، فقط طورخانه دائر برشى يازماز.

١٥ ، ص ١٨١ — ایکی بایزیدی و ایکی حمزه‌یی بر برینه قاریشدیرمامق ایچون جنیدك بری بایزید و دیکری حمزه نامنده ایکی برادری اولدیغی کبی محمدك وزیری بایزید پاشانك‌ده حمزه نامنده بر برادری اولدیغنی‌خاطرده بولندرملیدر. خلیل، وزیر بایزید پاشانك بر همشیره‌سنی تزوج ایلدیکندن بو ایکنجی حمزه‌یه مصاهرت کسب ایتمش اولیور. (دوقاس، ٢٨) (متنده دردنجی سطرك باشنده‌کی داماد، قاین برادر اوله‌جق ایدی.)

١٦ ، ص ١٨٢ — دوقاس، ٢٩. لوقاس نوتاراسك سفارتنی قالقوندیل ٥نجی کتابده ٧٥نجی صحیفه‌ده ذکر ایدر . قالقوندیلك مترجملری بونی ایکی اسم ظن ایله لوقاسك اوغلی نوتاراس دیمکله خطا ایدرلر. فرانزه‌سه‌ده مراجعت، ١، ص ٤٠ .

١٧، ص ١٨٢ — براتوتی انطالیه نامنده بر شهر اولدیغنی بیلمدیکندن ٢نجی کتابك ٢٧نجی صحیفه‌سندن آکلاشلدیغی اوزره بونی انطاکیه اوقویه‌رق انطاکیه‌نك غرب لسانلرنده اسمی اولان Antioche (آنتیوخ) کلمه‌سنی یازمقده دوام ایدر .

١٨، ص١٨٢— (متنده‌کی ١٨ حاشیه اشارتی ایکی سطر یوقاری‌یه قونیله‌جق ایدی.) — انطالیه، یاخود آدالیه که قدیماً اولبیا (Olbia) در. جهانمانك ٦١١نجی صحیفه‌سنده بویله محرردر: «علائیه‌نك ایکی مرحله غربنده کائن انطالیه باغ وباغچه‌لرله محاطاولوب شهرك شمالنده‌کی طاغ اوزرنده قلیج آرسلان سلچوقینك قصری خرابه‌لری کوریلور. » جنیدك قره‌مان بکیله ملاقاتگاهی اولان آناموراسکی آنه‌موریوم (Anemorium) در . دوقاس بونی **Αμωριου** آموریو اوقویه‌رق عربلرك معموریه تسمیه ایتدکلری قدیم غالاتی (Galatie) ایله قاریشدیرر. یالکز ترك وعرب مورخلری دکل، بیزانس مورخلری‌ده متصل بو ایکی بلده‌دن برینی دیکرینك یرینه ذکر ایدرلر.

١٩، ص ١٨٦ — «Fluit autem Icarus (Tearus) in flumen Con-tadesdum, Contadestus in Agrianem, Agrianes in Hebrum, Heb-rus in mare juxta urbem Aenum» (هه‌رودوت ، ٤ ، ٩٠) بو کونکی صورت‌تسمیه‌یه کوره شویله دیمکدر: «تهآرا، یعنی تکه دره کوچك دره‌یه، کوچك دره ارکنه‌یه، ارکنه مریجه، مریج اینوز قربنده دکیزه منصب اولور.»

٢٠، ص ١٨٨ — قانونا، ١٢، ص ٤٩٩، دولقوسه نظراً. انکه‌لك مجارستان تاریخنده (٢، ص ٣٤٢) سیگیزموندك بر جنرالی اتیه‌ن دولوزونز (Lozonz) تسمیه

اولنمشدرکه افلاقده « سویلر اولو باشی » دینیلان محاربه میداننده ترك حیات ایلمشدر. سیگیزموندك برپازیسنه بناءً پره‌ی (Pray) (شئون،٢،ص٢٩٤) بوکا اتیه‌ن روزغون (Rozgon) اسمنی ویرر . انگه‌ل ، ٢ ، ص ٣٢٤ ، مرادی ١٤٨٨ ده استانبول اوزرینه یوروتمکله آلدانیر. مراد اووقت سلانیك اوزرینه کیدیوردی.

٢١، ص٣٢٤ — مرادك شاهرخ میرزایه خطاباً سفیرعبدالخالق بخشی‌یه توديع اولنان نامه‌سی ٨٣٣ (١٤٢٩) تاریخیله مورخدر. منشـأت فریدونده ٧٦ نومرویه مراجعت. [بونك تاریخی مطبعهٔ عامره طبعی فریدونده (جلداول، ص ١٧٦-١٧٨) سلخ جمادی‌الاخره ٨٣٣در. ادرنه‌دن یازلمشدر. مترجم] ذکراولنان تاریخ، مکاتیب آتیه‌نك‌ده نه‌وقت‌یازلدیغنی کوسترر: نومرو ٧١، شروان‌شاهك‌سلطان‌مراده مکتوبی ؛ ٧٢، جوابنامهٔ پادشاهی ؛ ٧٣ ، شاهرخك مراده نامه‌سی ؛ ٧٤، پادشاهك جوابی‌که مجارستان محاربه‌سنك حسن نتیجه بولدیغنی ده متضـمندر ؛ ٧٥ ، شاهرخك مراده ایکنجی جوابنامه‌سی. [بزده‌کی فریدونده بونلرك مندرج اولدیغی صحیفه‌لر: نومرو ٧١ و ٧٢، ص ١٦٩ و ١٧٠ ؛ ن ٧٣ و٧٤ ، ص ١٧٠ - ١٧٥ ؛ ن ٧٥، ص ١٧٥؛ یالکز عبدالخالق بخشی‌یه مودوع اولان مکتوبده تاریخ مندرج اوله‌رق دیکرلری تاریخسز بولندیغی حالده جمله‌سنك انکروس فتحندن باحث اولملری مورخك بیانی وجه ایله تاریخسزلرك‌ده نه‌ده نه وقت یازلدیغنی کوسترمش بولنیور. مترجم]

٢٢، ص١٨٩ — Τζεταριος (چتاریوس)، اناغنوستا، ٧. بونلر الیوم ترك پیشدارلرینه دینلدیکی وجه ایله چته‌جی اطلاق اولنان محاربلردر .

٢٣ ، ص ١٩٠ — عثمانلی مورخلریله لوثیه (١، ٢٥، جلد ٦، ص ١٠٠) سلانیك فتحنی ٨٣٢ (١٤٢٩) ده ذکر ایدرلر . فرانزه‌س و قانانو ١٤٣٠ ده کوسترر. قانانه‌او عیانا شاهد اولدیغی دها زیاده شایان اعتماددر.

٢٤، ص ١٩٠ — **Μυροβλυτη** ، اناغنوستا، ١٠٢،ص١٠٣، دائما عزیزه ته‌ئودورا کلیسـاسنی ذکر ایدر ؛ لکن دوقاس و اوندن اول نیسـه‌تاس سلانیکك نورمانلر طرفندن ضبطی مناسبتیله شهرك حامیسی اولان عزیز دیمتریوس کلیساسندن بحث ایتمزلر .

٢٥، ص ١٩١ — Monachi cum mulieribus tracti res dedecoris plena videbatur, quæ tamen a trahentibus risum multum excuteret. Nam cum scirent aut audiissent eos solitarie vitam tradu-

cere, et a muliebri commercio plane esse alienos, oblectabantur animo, videntes eosdem communiter dira pati cum fœminis et necessario pariter consuescere. [متنده‌کی عباره‌نك مأخذی ایسه‌ده هانکی مورخدن منقول اولدیغی کوسترلمه‌مشدر.]

٢٦، ص ١٩٢، س ١٣، (متنده اشارتسز قالمشدر) — اناغنوستا، ١٦، ١٩٠. نورمانلر شهره استیلا ایتدکلری زمان عزیزك کمیکلرینه دوقوندیلرسه‌ده ترکلرك بیله یاپمادقلری برشیئی یاپدیلر: زیت مقدسی چیزمه‌لرینه سوردیلر واونکله بالق قیزارتدیلر. (آندرونیقوده نیسه‌تاس خونیانه‌س، ٢١، ١، ص ١٩٨–٢٠٠).

٢٧. ص ١٩٥ — یوانیس قامانیته‌س سلانیك وقایعنه دائر اثرنده عرب دکیز حیدودلری طرفندن شهرك یغماسنی متعاقب وقوعه کتیریلن احوال مدهشه‌یی نقل ایتمشدر، نصل‌که یوانیس اناغنوستاده ترکلر طرفندن ایقاع اولنان احوالی سویلمشدر. ایکیسی ده بو امثالی ایشیدلمه‌مش وقایعده عیاناً شاهد بولنمشلردر. [اوزمان سائر اقوامك نه‌یاپدقلرینی دوشونمدکلری وخصمانه لسان قوللاندقلری اونودلمامليدر. مترجم]

٢٨، ص ١٩٥ — Deinde pudendis apertis sacrum pavimentum in orbem permingebant, aspersione illa et callidis balneis, noxiis dæmonibus utique gratificantes ut in iis, fatigati cladibus hominum, innatarent. — Ad hæc, impudentissimi sanniones ac Dei contemptores inclinati, attractis vestibus podices in comedentes convertebant, et cibis proximi oppedebant: quidam etiam tanquam per siphonem excrementa ventris in cibos et facies exultantium ejaculabantur, in puteos mingebant, unde postea aquabantur: eodemque vase, nulla lotione adhibita, nunc pro matula, nunc pro calice utebantur. (*Nicetas Choniates in Andronico*, *p. 191-196.*) آندرونیقوده نیسه‌تاس خونیاته‌س، ص ١٩١ – ١٩٦ (نورمانلرك ایقاع ایتدکلری احواله دائر متنده‌کی افاده‌نك مأخذی اولان فقره‌در.)

٢٩، ص ١٩٦ — اناغنوستا، روملرك شهری تسلیم ایتدکلرینی اسناد ایلینلره مقابل پسقپوسك مدافعه‌سنی التزام ایدیشنه نظراً رهباندن اولان اومورخك بو ایشه یابانجی اولمادیغی آکلاشیلیر.

٣٠، ص ١٩٦ — پیتی دولاقروا، قسطنطینیه‌نك مراد طرفندن محاصره‌سنه دائر هیچ برشی سویلدیکندن بوکا دائر اولان تاریخلری هیچ کورمه‌مش اولدیغی کبی

مرادك سلانیكی الهكیره‌مدیكنی‌ده بیان ایلسنه‌كوره آناغنوستانك سلانیك محاصره‌سی حقنده‌كی اثرندن‌ده معلوماتی اولمدیغی آكلاشیلیر.

٣١، ص ١٩٨ — قالقوندیل، (٤، ص٦٥) ودوقاس (١٣، ص٧٥) امانوئلك آلتی اوغلی اولدیغی افاده ایدرلرسه‌ده سپانتوژینو قانتاكوزه‌نو تاریخنك شرحنی متضمن فیرانزه طرفندن ایتالیانجه یازیلان اثرك ١٥٣٢ وقایعنده و٢٣نجی صحیفه‌سنده مندرج اولدیغی اوزره قانتاكوزه‌ن، ایمپراطورك مملكتی (یدی)یه تقسیم ایله (یدی) اوغلنه ویردیكنی تصریح ایلمكده‌در.

٣٢، ص ١٩٩ — پوكویل، جلد ٥، ص ٢٨١ . بو مورخ یانیه‌نك اطاعتنی ١٤٣٠ و ١٤٣١ تاریخلرینه عطف ایتمكده در ؛ بو تاریخلردن ایكنجیسنی اختیار ایتمك لازم كلیر. مه‌له‌تیوس ١٤٢٤ سنه‌سنده ذكر ایتمكله خطا ایدر ؛ زیرا بوندن مقدمجه واقع اولان سلانیك فتحی ١٤٣٠ سنه‌سنده‌در. قانانو (١٣) وفرانزه‌س (٢،٩) سنان بكك یانیه‌یی ١٤٣١ تشرین‌اولنده ضبط‌ایلدیكنی یازارلر. سپاندوژینو (ص٢٧) سنان بكی تیناقامبه‌ی (Tinacambei) املاسنده ذكر ایلر.

٣٣، ص ٢٠٠ — پوكویل، ص ٢٨١. بو مورخك یانیه تاریخنده ١٤٠٠ دن ١٤٣١ تاریخنه قدر اوتوز سنه‌لك وقایع ناقصدركه قسماً قالقوندیلدن وفرانزه‌سدن اكمال اولنه‌بیلیر. حاجی قالفه، براتوتیده سعدالدین (٢، ٥٧) ودیكر بعض عثمانلی مورخلری آرناودلغك تركلر طرفندن تخریبنی و یانیه‌نك ضبطنی ٨٣٥ (١٤٣٠ — ١٤٣١) سنه‌سنده كوسترمشلردر.

٣٤، ص ٢٠١، س ٢ — (متنده اشارتسز قالمشدر) [مورخك بوحاشیه‌سی خلیل پاشانك علی پاشازاده اولدیغنه دائر ادریس طرفندن یازیلان روایتك سعدالدین طرفندن تنقیداولندیغنی متضمندر ؛ مورخك‌حاشیه‌سی یرینه عیناً سعدالدینك افاده‌سنی نقل‌ایده‌جكز: «مولانا ادریس، اكرچه ابراهیم پاشایی علی پاشانك اوغلی‌اولمق اوزره یازمشدر. اما عاشق‌پاشا، برادری‌اولمق اوزره یازمشدر. [هاممر- فرانسزجه‌یه‌نظراً - ظن‌ایدیوركه ادریس ابراهیم پاشایی، عاشق‌پاشانك برادری دیه یازمش؛ حال‌بوكه‌عاشق پاشا زاده «ابراهیم پاشایی علی پاشانك برادری كوسترمش» دیمك اولدیغی آشكاردر]؛ حتی دیمشدركه چاندارلو خلیلك - كه خیرالدین پاشا نامیله اشتهار بولمشدر - اوچ اوغلی قالدی: بری علی پاشا، بری ابراهیم پاشا وبری الیاس پاشا ایدی. اما خیرالدین پاشا سلطان عثمان زماننده رجل رشید واده‌بالی خدمتندن مستفید ایدوكی مقدما ذكر

اولنمشدر. بومابینده مرور ایدن مدت طویله مولانا ادریس روایتنی مؤیددر.» عثمان افندی حدیقة الوزراده ابراهیمك وفاتی ۸۳۱ ده و بناءً علیه سعدالدیندن ایکی سنه اول کوسترر. [علاوهٔ مترجم : سعدالدین « اثنین وثلثین وثما نمائه » دیور، دیمك که فرق یالکز بر سنه‌در.]

۳۵، ص۲۰۱، س ، ۱۳ — [کذلك اشارت‌دن‌زدر] حاجی قالفه و دیکر عثمانلی مورخلری ۸۳٦ (۱٤۳۲) ده اورنوس زاده علی بکك قولومباج قربنده بر مغلوبیته اوغرادیغنی یازارلر، بو محاربه دراقول علیهنده‌کی حربدن باشـقه برشی اولمامق لازم کلیرکه اونده دراقول غلبه ایتمشیدی . ینه عثمانلی مورخلری ۸۳٦ ده تیمور تاش زاده سنان پاشانك مجارلر اوزرینه غالبیتنی نقل ایدرلر.

۳٦، ص ۲۰۳ — قاتونانك (کتاب ۱۲، ص ۵۰۳) روایتنه کوره قره‌یولوق و شاهرخ میرزا نزدنده‌کی خدمتلرینـه مکافاتی متضمن سیگیزموند طرفندن نیقولا ساراهه‌نی (Saracheni) وترك ژوزآ (Turc Josua) [عیسی؟] یه ویریلن برات مجارستان قرالنك شرق حکمدارلریله مناسباتنده نه مقصد تعقیب ایلدیکنی کوسترر. براتده‌قره‌یولوق، مه‌زوپوتامی پرنسی‌تسمیه‌اولنمش وشاهرخ میرزا (Sacheomercze filio Demerling ad Mahomethem dominum Tatarorum de *Ahorda*) [تاتارستان عشیرت جسیمه‌سی حکمدار محمدیسی دمیرلنك‌زاده ساشه‌موره‌ك] صورتنده یازلمشدر. قره‌مان بکیله سیکیزموند آره‌سنده عقد اولنان اتفاقی بتون عثمانلی مورخلری ذکر ایدرلر .

۳۷ ، ص ۲۰٤ — [مورخ ، بو حاشیه‌ده مذا کرهٔ صلحه کلن ذاتك ادریس طرفندن عارف چلبی تسمیه اولندیغنی و براتوتینك یاکلش آکلادیغنی و سعدالدینك نه‌وجه ایله نقل ایتدیکنی یازار. سعدالدینك افاده‌سی ایسه ۲۰٤نجی صحیفه‌ده مترجم طرفندن تلخیص اولنمشدر] .

۳۸، ص ۲۰۵ — سعدالدین و نشری ترك اردوسنك پیشـدارلری طمشوار (Temeswar) دیوارلری اوکندن کچه‌رك هرمانستاده قدر ایلریلدکلرنی یازارلر. بونلر برنجی اسمی(دمشفار) یاپمش وایکنجیسی(زه‌بین)صورتنده‌یازمشلردر. براتوتی‌ایسه برنجیسنك یرینه ده‌مسیاد وایکنجیسنك‌یرینه سینه یازیور. ادریسك‌زعمنه‌کوره‌عثمانلیلر او فنه قدرتجاوزایلمشلردر. [سعدالدین،جلد،ص۳٦۰، طمشواری‌مورخك‌کوستردیکی املاده ضبط ایلمش ایسه‌ده صوکره‌لری‌یازدیغمز املاده یازیله کلمشدر. سعدالدینه نظراً،

لاس حاکمی ویلق اوغلنه، افلاق حاکمی دراقولایه حرب ایچون امر ویرلمش اولدیغندن لاس حاکمی قلاووزلغی ایله عثمانلی اردوسی ودیندن کچوب انکروس دیارینه کیده‌رك «زبینه‌دك واردیلر وآلتی پاره حصارین آلدیلر وایکی آی اوراده» قالدیلر، دشمندن اثر بلیرمدی، شدت شتادن دولابی لوای پادشاهی پای تخته توجیه اولندی ؛ افلاقدن کچیلیرکن دراقوله ضیافتلر چکدی. بو عسکر پیشدارلردن عبارت اولمیوب پادشاهك‌ده طونه‌دن «تخت باد آورد سلیمانی‌یه » مماثل کمی ایله کچدیکی و محاربه‌لرده برابر بولندیغی آکلا- شیلیور ٨٤١ . مترجم]

٣٩ ، ص ٢٠٥ — بو خاطرات صاحبی موهلنباخلی دیه طانیمشدر. شولزه‌رك « ساعات خالیه » سنه مراجعت . کندیسی ترانسیلوانیادن اولدیغنی سویلر . اثرلری لاتینجه، آلمانجه بالدفعات طبع اولنمشدر. اك اسکیسی ١٥٣٠ سنه‌سنده باصلمشدر.

٤٠ ، ص ٢٠٦ — دوقاس ، اشبو اورنوس زاده اسحاق بکی φαδoνλαχ (فادولاخ) [فضل الله دیمك ایستر] تسمیه ایله مؤخراً دفتردار ووزیر اولدیغنی بیان ایدر. [دفتردار اولان فضل‌الله اورنوس خاندانندن اولدیغنی بیلمیورز. مترجم]

٤١ ، ص ٢٠٧ — براتوتیده سعدالدین. نشری‌یه نظراً اسکوبده درت اسیر یکرمی آقچه‌یه صاتلمشدر. واتیقان الیازیسنده عاشق‌پاشازاده (ص٢٧٨) بالذات بولندیغی بوسفری ومراددن کوردیکی لطفی بروجه آتی یازار: «بوسال (٨٤٢-١٤٣٨) سلطان مراد بیلغراد (بلغراد) یولنی طوتوب انکروسی تالان ایلدی. غنیمت لایعد ایدی. بو فقیر سفرده بولنمش و یوز آقچه‌یه بر کوزل اسیر آلمش ایدم . بر کون حضور پادشاهی‌یه چیقدیغمده برقاچ اسیر احسان ایلدیلر. (افندم، پادشاهم، بو اسیرلری کوتورمك ایچون حیوان وآقچه لازمدر) دیدیکمده همان ایکی آت وبش بیك آقچه عنایت بیوردیلر. ادرنه‌یه درت آت وطقوز اسیر ایله کلدم. اسیرلرك هربرینی ایکیشر واوچر یوز آقچه‌یه صاتدم . » [سعدالدینك افاده‌سی عیناً بودر : « برکنیز دلاویز بر چفت موزه‌یه صاتلدی وبرغلام سرواندام - که شایستهٔ خدمت شاهان عالی مقام اوله - یوز اللی آقچه‌یه بیع اولنور ایدی.]

٤٢ ، ص ٢٠٧ — بو مکتوبلر منشآت فریدونده بولنور. آنجق تاریخلری اولمادیغندن نه زمانه عائد اولدقلری معلوم اولمیور . اکرچه برنده سمندره فتحندن بحث اولنیورسه‌ده بسبتون دفع اشتباهه کافی دکلدر. بونلر بروجه زیر ارائه اولنور. [بزده‌کی فریدونه‌ده بالمراجعه جدول آتی تنظیم اولندی.]

مورخك نومروسی	بزده‌كی فریدونك صحیفه نومروسی	
٧٧ ، ٧٨	١٧٨ ، ١٧٩	قره‌یولوق (فریدونده‌قره‌یولك)دن مرادثانی‌یه وجوابی.
٧٩ ، ٨٠	١٧٩ ، ١٨٠	تبریك مظفریته دائر قره‌مان بکی ابراهیمك مكتوبیله جوابی .
٨١ ، ٨٢	١٨٠ ، ١٨١	ابراهیمك سیدی احمد بك ایله كوندردیكی ایكنجی مكتوب وجوابی.
٨٣ ، ٨٤	١٨١ ، ١٨٢	عثمان قره‌یولك زاده علی بكك مكتوبی وجوابی.
٨٥ ، ٨٦	١٨٣ ، ١٨٤	قره یولكك دیكر اوغلی وجانشینی حمزه بكك مكتوبیله جوابی .
٨٧ ، ٨٨	١٨٥ ، ١٨٦	شاهرخك ٨٤١ (١٤٣٢) تاریخلی مكتوبی وپادشاهك سمندره فتحنی متضمن جوابی [مترجمك تذییلاتنه].
٨٩ ، ٩٠	١٩١ ـ ١٩٤	سلطان مرادك سلانیك فتحنه (١٤٣٠) دائر مصر سلطاننه مكتوبی وسلطان اشرف برسبایك جوابی.
٩١ ، ٩٢	١٩٤ ـ ١٩٦	برسبایك خانی‌طرفندن قولومباج (كوكرجینلك) فتحی (١٤٣٨) تبریكنه دائر مكتوب وجوابی (١) .
٩٣ ، ٩٤	١٩٦ ـ ١٩٩	مرادك مجارستان مصالحه‌سندن (١٤٤٣) صوكره مصر سلطانی ملك اشرف برسبایه مكتوبی وجوابی.
٩٥	١٩٩	مرادك ینه ملك اشرف برسبایه ٨٤٩ (١٤٣٦) تاریخلی ومصرده وفات ایدن حاجی عمر خلیلك متروكاتنه دائر مكتوبی (بزده‌كی منشأتده ٨٤٠ تاریخیله مورخدر.)
٩٦ . ٩٧	٢٠٠ ـ ٢٠٥	مصر سلطانی ابوسعید چقمق‌طرفندن جلوسنه (٨٤٢ ـ ١٤٣٨) دائر مكتوبی وسمندره‌نك فتحی افاده‌سیله مرادك تبریكنامه‌سی.

(١) بو شهر ایلك دفعه ١٤٢٧ ده آلندیغندن مصر سلطاننك جلوسندن ١٥ سنه مقدمدر. [مترجم: بزم منشأتده اولا سلطان مراد طرفندن كوكرجینلك تخلیه‌سی حقنده ملك اشرف برسبایه مكتوب، ثانیاً جوابی مندرجدر.]

مورخك نومروسی	بزده‌كی فریدونك صحیفه نومروسی	
۹۸	۲۰۵ - ۲۰۷	ابوسعیدك هدایای فاخره ایله جوابی.
.	۱۸۸ - ۱۹۰	كوكرجینلك فتحنه دائر عزیز مصره (اسمی معلوم دكل) مكتوب وجوابی (۱) .
۹۹ ، ۱۰۰	۲۰۷ - ۲۰۹	آق قیونلو جهانگیر بن‌عثمان قره‌یولكك سلطان مراده عریضه‌سی وجوابی.
۱۰۱ ، ۱۰۲	۲۰۹ - ۲۱۰	ماردین حاكمی ناصرالدین آرتق طرفندن سلطان مراده عریضه وجوابی.
۱۰۳ ، ۱۰۴	۲۱۰ - ۲۱۲	بدلیس حاكمی محمدشاه محمدبكدن سلطان‌مراده عریضه وجوابی .
۱۰۵	۲۱۳	قسطمونی‌حاكمی اسفندیاربك‌طرفندن شاهرخه یازیلوب یولده طوتیلان مكتوب (۹شعبان۸۳۳-۱۴۲۹) (۲).

۴۳ ، ص ۲۱۰ — بونفینیوس (ص ۴۴۰) سیابادین (Sciabadin) یازار. انگه‌ل، مجارستان تاریخنده (۳ ، ص ٦٤) سالادین (Saladin) وصربیه تاریخنده (ص ۳۸۷) شهاب‌الدین دیر. نشری و براتوتیده سعدالدین (۲، ص ۸۲) هرایكیسی بواردویه قومانده ایدن عثمانلی جنرالنه شاهین قوله نامنی ویررلر، بو ایسه برطاقملری طرفندن خادم شهاب‌الدین ودیكرلری طرفندن شاهین قوله دیه آلنمشدر. [مترجم : سعدالدینده «روم‌ایلی بكلربكیسی قوله شاهین پاشا» دیه مذكوردر. جلد۱، ص۳٦۸. مؤخراً ۳۷۰نجی صحیفه ده « بعض تواریخ عثمانیه‌ده قوله شاهین یرینه شهاب‌الدین پاشای خادم » یازلدیغی مندرجدر.

۴۴، ص ۲۱۰ — سعدالدین وفات ایدنلر میاننده فیروز بك، خضر بك، عمر بك، دده فراق اسملرینی ذكر ایدركه صوك اسمی براتوتی دوروماسخ (Durum-sach) یازمشدر . [سعدالدینك عیناً عباره‌سی : اول معركه‌ده شهید اولان امرای

(۱) بزم منشأته كوره بونلر كوكرجینلكك فتحنه ، دیكر ایكی مكتوب ـ كه بوقاریده كوسترلمشدر ـ كوكرجینلكك تخلیصنه دائردر . هامه‌رك كوستردیكی هیپسی ایكی مكتوبدر. مورخ بودرتدن ایكیسنی كورمه‌مشدر، فقط كورمدیكی بونلرمی ، اوته‌كیلرمی ، بزم فریدون آوروپا كتبخانه‌لرنده‌كیلرله تطبیق اولنمادقجه بیلنه‌مز. مترجم)

(۲) بوندن صوكره‌كی مكتوب ـ كه شهزاده بایزیدك ولیمه‌سی مناسبتیله قرمان اوغلنه یازلمشدر ـ مراد اول زماننه عائددر. (هامه‌رك شرحیدر)

عظامدن فیروزبك و دده مزاق‌اوغلی یعقوب بك وخضر بك‌وعمر بك تعداداولنمشدر.
جلد۱، ص۳۷۰] حاجی قالفه ودیکرعثمانلی‌مورخلری ایکی‌مزیدوشهاب‌الدین بوزغونلغنی ۸۴۴ (۱۴۴۰، یاخود ۱۴۴۱) سنه‌سنده ذکر ایدرلرسه‌ده انگه‌ل مجارستان تاریخنك ۵۲نجی صحیفه‌سنده مورخ پره‌یه (Pray) قارشی اثبات ایدرکه بونلرك برنجیسی ۱۴۴۲ سنه‌سنده زه‌نت ایمروح (Szent-Imroh) قربنده واقع اولمشدر. حاجی قالفه بلغراد محاصره‌سیله نووه بردا تسخیرینی ۸۴۲ (۱۴۳۸) و سمندره تسخیرینی ۸۴۳ (۱۴۳۹) سنه‌سنده ایراد ایلر.

۴۵، ص ۲۱۰ — «Quapropter *quinque* vicibus cum hoste semper majori in numero sibi occurenti ipse Dom. Vaivoda atrocissima gessit bella.» (هونیادك بش آیده بش مظفریت قزاندیغنی متضمندر؛ [هونیاده بك خونخوار وصفتی علاوه ایدیور.] توروج، شئون قرون، ۱۴، ۴۰) قاتونا وانگه‌ل کبی آلتی وحتی بونفینیوس کبی سکز محاربه صاییوب توروج کبی بش دیمك دها دوغریدر. محاربه‌لری سکزه چیقارمق نیسا قربنده وقوع بوله‌رق اوچ فرقه‌نك بربری آرقه‌سندن انهزامنی موجب اولان اوچ مصادمه‌یی اوچ مختلف حرب یاپمقله اوله‌بیلیر.

۴۶، ص ۲۱۱ — *Adsalsum lapidem* et *Cobim*, qui ante Sinderoviam situs est. (متنده‌کی افاده‌نك شاهدیدر.) وارنه محاربه‌سنه‌دائر مورخ (قالیم.) (Callim.)‌ك افاده‌سی واوندن نقلاً بونفینیوس، ۳، ۵، ۴۴۷.

۴۷، ص ۲۱۱ — هونیادك راپورنده اورنوس اوغلی عیسی بك، کیوه‌ره‌نیه‌ز اوغلی آزه‌بك (Ezebeg filius Kwrenyes) تسمیه اولنمشدر. قالقوندیلك بال مطبوعنده (۴، ص ۵۰) اورنوسك دیکر اوغللری آره‌سنده Ιησους ایسوس، یعنی عیسی‌وپارس مطبوعنده (۴،ص ۱۶۳) Ιεσε τε ό του Βρενεζεω ایسه ته ئوتو ووه‌نه‌کسه‌ئو ذکر ایدلمشدر. بو صوك اسمی مترجملر ته‌چه‌ته‌ن (Theceten) یاپمشلردر. روم‌ایلی بکلربکی قاسمی‌ده آوروپا حکمداری (حاکمدن غلط) شازانهم (Chasanem) تسمیه ایدرلر.

۴۸، ص ۲۱۱ — هونیادك قاتوناده مندرج (۸، ص ۲۵۳) راپورنده «بودین وویوده‌سی که‌زبك (Kezbeq) وصوفیه بکی اومور بك» یازلمشدر. ینه بوراپورده

هەرمان بالابەر (Herman-Balaber) اسمیلەیازیلان، توقاتلی بالابان اولسه کرکدر. بونده دفتردار، «قابوس بك Cabusbeg »، اسحاق‌بك، پلووتەنسیس Plowtens's حاکمی، داود بك، زەتەنیچه قائم‌مقامی داودبك (Zethnyze, *Dawdbeg*) دیه مندرجدر. مبحوث عنه اولان وثیقه شو ذاتلری‌ده بزه بیلدیریور: قویوانوو آغاسی زیوامبەك (Coywanow, *Zywambeg* ؛ کیورسولخ (Kwrsolch) وویودەسی دیکر زیوامبەك ، کیوارسانغ آغاسی تیورامبەك (Kwrsangh, *Twrhambeg*) (طورخان بك) [دیکر اسملرك دوغریسی بیلنەمدی. مترجم]

٤٩ ، ص ٢١١ — قاتونا (١٣، ص ٢٥٣) ، دولوغوس وقالیماکوس ضایعاتی اون بیك یرینه اوتوز بیك تخمین ایدرلر . ئەنەآس سیلویوس دها معتدلدر ، لکن خرستیانلردن یالکز اون کشی تلف اولدیغنی سویلر . بو یالانلری تکذیب ایدن هونیادك راپوری ٥ تشرین‌ثانی تاریخیله مورخدر: «In descensu regali Scaronensi ad oppositum castri rupti Balcan.»

٥٠ ، ص ٢١٢ — حاجی قالفەنك روم ایلیسی ، ص ٥٧ . دوقاسده (٣٢ ، ص ١٢٢) Ἰξλατη ، یعنی التونلو دی مقیدر ، چونکه اسلاوجه سلاتو آلتون دیمکدر ، احتمالکه صویك مجراسنده التون توزلری بولنیور .

٥١ ، ص ٢١٢ — بونفینیوس ، ٣ ، ص ٤٩ . قالیماکوس *Varnensi de Pugna* کتابنده بو چفتە بوغازك هیچ براثرده دها کوزل تعریفی بولنەمایەجغنی یازار . قاتونا بوبابده بونفینیوسی، دها دوغریسی قالیماکوسی حقسز اولەرق تخطئه ایتمشدر . [بوغازك تعریفی برنجی جلدده ، ص ٢٤٤ مندرجدر]

٥٢ ، ص ٢١٢ — اوروپا مورخلرینك هر صحیفەده کوردیکی اوزره اسم خاصلرجه ایقاع ایلدکلری تغییراتك ایچنده محمود چلبی نامنك درجه درجه اوغرادیغی تحریف ، الك اکلاشلمازیدر . پادشاهك دامادی اولان بو محمود چلبی قالیماکوس وبونفینیوس طرفندن قالپەن وقارامبوس Calepin, Carambus تسمیه اولنمشدر . انکەل (مجارستان تاریخی ٣ ، ٦٣) مرادك اناطولی بکلربکندن باشقه دامادی اولدیغنی‌بیلمەمکله برابر قارامبوسدن قارام Caram یاپار. نشری، ادریس، صولاقزاده ایله عالی‌یه دخی مراجعت .

٥٣ ، ص٢١٣ — نشری ، ورق ١٨٦، براتوتیده سعدالدین (٢ ، ٨٢) ، ادریس (مراد سلطنتندن ایکنجی فصل) ، صولاقزاده (ورق ٢ ؛)، عالی (ورق

٧٤)، محیی الدین (ورق ٧٨)، قرەمان بکیله اولان محاربەیی مجارستان سفرندن اول ایراد ایدرلر . یالکز دوقاس وقالقوندیل مرادك مجارستان سفرندن صوکره قرەمانده ظهور ایدن قاریشقلقاری دفع ایچون کیتمش اولدیغنی یازارلر. لکن بونلرده بربرینه مناقضدرلر . قالقوندیل (٤ ، ص ٩٩ ، بال مطبوعی) مرادك ولادیسلاس ایله مصالحەیی متعاقب قرەمان بکیله حرب ایچون اناطولی‌یه کیتدیکنی ذکر ایدر ؛ حال بوکه دها اولجه (ص ٨٨) سلطان مرادك قرەمان جنکیله مشغول ایکن مجارلیلرك تعرض ایلدیکنی افاده ایتمش ایدی . دوقاس دخی (٣٢ ، ص ١٢٥) مرادك تراکیه‌یه عزیمتله اوقیش اثناسنده شهزاده علاءالدینك وفاتی خبرینی الدیغنی روایت ایدر، حال‌بوکه تراکیه سفری ١٤٤٣ ده وقوع بولمش ودیدیکی قیش ١٤٤٤ سنەسنك شتاسی ایدی .

٥٤، ص ٢١٥ — نشری (ورق ١٦٨) روایت ایدرکه سلطان مراد، قرداشی مصطفانك مزید بك طرفندن اعدام اولندیغندن شبهه حاصل ایتمسی اوزرینه مزید بکی برمدت سرایندن اوزاق طوتمش واصل قاتل میدانه چیقاریلوبده جزاسی ویریلنجه‌یه قدر اعادهٔ توجه ایلەمشدر . بوافاده مرادك مصطفایی اولدردیکنه دائر اوروپا مورخلرینك سرد ایلدکاری سوزی تکذیبه کافیدر. پادشاهك اخلاقی حقنده قالقوندیل ایله دوقاسه دخی مراجعت . دوقاس (٣٢ ، ص ٢٢٣) ؛ نشری (ورق ١٨٨)، ادریس (مراد ثانی سلطنتندن ١٥ نجی فصل)، سعدالدین (براتوتی ٢ ، ص ٨٩) ؛ صولاقزاده (ورق ٤٢) ؛ عالی (ورق ٧٥) پادشاهك انسانیت پرورلکنی متضمن مدایح محققه ایراد ایدرلر . مرادك منتشا ، صاروخان ، ایدین ایالتلری وارداتنی کندیسنه تخصیص ایتمك احتیاطنده بولنمسی وانزواسنه تشریك ایچون برقاچ احباب انتخاب ایتمسی مرادی احمق برصوفی یاپمق ایستین ژیبونك اسناداتی رد ایلمکه کافیدر . ژیبون اوروپا مورخلرینه آلدانەرق مرادك درویشلکه کیردیکنی بیان ایله شو سوزلری یازار: « The lord of nations submitted to fast and pray and turn round in endless rotatian withe the fanatics,who mistook the giddiness of the head for the illumination of the spirit. » سلطان مرادك حضورنده رقص ایتدیردیکی درویشلر دکل ، حرمده خدمتنده بولنان کنجلر ایدی . بناءً علیه ژیبون، وولترك بو پادشاه حکیم حقنده کی حیرتی نابجا اولدیغی ادعاسنده ومرادی متعصب بر صوفی

ظن ایتمسنده مخطیدر . ژان موللەرك *Allegemeine Geschichte* اثریله (المانیا تاریخی ، ٢ ، ص ٤٧١) مقایسه .

اون برنجی کتاب

١ ، ص ٢١٩ — روم ایمپراطورینك مکتوبی قانوناده (١٣ ، ص ٣٠٨ – ٣٢٤) کاملاً نقل اولنمشدر . بنابرین مورخ مینیو (Mignot) برنجی جلدك ٢٠٨ نجی صحیفەسنده « روملر اصلا بواتفاقه داخل اولمدیلر » دیمکله خطا ایدیور. ذاتاً بومورخ سمندرەیه (سەمامبری) دیر ؛ طونه منصبنی بوغاز ایچی صانیر ؛ آغرا پسقپوسنی غران پسقپوسی یاپار ، وهلم جرا .

٢، ص ٢١٩ — «Paulo post dimissum conventum, in quo decreta in Turcas secunda expeditio Mota est adeo vehementer terra ut non privatim tantum ædificiorum partes ut assolet dejecerit, sed pleraque oppida penes tota in prodigium usque ad solum excusserit (Callimachus.) » (قالیما کوس). متنده نقل اولنان افادەنك سندیدر .

٣ ، ص ٢١٩ — « Oritur autem Panisus in monte Hæmo et inter Messembriam Odessumque Euxino illabitur» . یعنی، قامچیق نهری بالقانلردن نبعان ایله میسیوری ایله امینه آرەسنده دکیزه منصب اولور . بو ایکی نهر آرەسندەکی محلده سیر سفائنه قابلیتلی باشقه بر ایرماق اولمادیغندن قامچیق بیزانس مورخلرینك – روم ایمپراطورلغنك صوك زمانلرنده منتهای حدودی اولمق اوزره – اکثریا بحث ایتدکلری پانیس نهرندن باشقه برشی اولەمیەجنی آشکاردر . (دوقاس ١٨) .

٤ ، ص ٢١٩ — انگەل ، مجارستان تاریخنده (٣ ، ص ٧٩) دوناننمانك طونەده یاقلدیغنی خطاءً یازار . اردونك صورت مشیتنی توصیف ایدن قالیما کوس دوننما طونه ساحللرینی ترك ایتمش بولندیغنی غایت معین برصورتده بیان ایتمشدر .

٥ ، ص ٢١٩ — شەلس (Sehcls) وارنه محاربەسنه دائر تاریخی وعسکری معلوماتی حاوی اثرنده (اوستریا مجموعهٔ موقوتهٔ عسکریەسنك ١٨٢٦ تاریخلی نسخەلرنده ، ص ١٧١) سنه ایله ایله پەزەك ، یاخود پەچك (Petzez) ك وارنه نهری

اوزرنده والیوم دەوینا و دەقودین (Devina, Dekodin) قریەلرینـك بولندیغی محلده واقع اولدیغی ظن ایدر .

۶ ، ص ۲۲۰ — قالیماکوس صاغ جناحه یالکز مجارلردن بش طاقم وضع ایدر، وافلاقلیلری ایستدکلری موقعلرده محاربه ایتدیرر. آنجق قالقوندیل، مجارلرك آناطولی قوتنه مقابل اولدیغی افادهٔ آتیەسنده: «Pannones in dextro, Daci in sinistro curabant cornu . Joannes Choniates habens *Phazen*, qui *Bitaxides* vocantur , proficiscebatur contra Asiæ ducem » صریحاً یازدیغی واناطولی بکلربکی ترکلرك صول جناحنه قوماندە ایلدیکی جهتله هونیاد مطلقا اوتەکی اردونك صاغ جناحنده بولنیوردی . قاتونایه نظراً ژازیقلر ، یعنی فلسطینلر کلمەسیله ترجمه Τηv, φαχζηv, τους, Βιταξιδας اولنمق لازم کلیر ؛ قالقوندیلدەکی (Phazen) کلمەسی دها زیادەتیراندازلر (la fazione) فرقەسی معناسنی حاوی کورینور .

۷، ص۲۲۰ — «Nec procula tergo penes currus et munitiones veluti subsidiariam aciem constituit vexillum Divi Ladislai sub Varadiensi episcopo» (متندەکی افادەنك سندیدر) انکەل ظن ایدرکه بونده منتهای جناحدن بحث اولنیور.

۸، ص ۲۲۱ (متنده ۸ اشارتی ۷ اولمشدر) — قالقوندیل قرەجەیه سهواً روم‌ایلی بکلربکی عنوانی ویرر ؛ حال بوکه نشری ، ادریس ، سعدالدین ، عالی ایله دیکر مورخلره نظراً آناطولی بکلربکی ایدی. ذاتاً قالقوندیلدە آز صوکره: « In hujuz (Caraze) locum substituit Scuram, ut *Asiœ* dux esset . » دیەرك قرەجەنك آناطولی بکلربکی اولدیغی تذکار ایله تناقضده بولنور .

۹ ، ص ۲۲۱ ، س ۶ (متنده اشارتمز قالمشدر) ـ انکەل اناطولی وروم‌ایلی عسکریله یکی چریلری اوچ مختلف صفه وضع ایتمکله یا کیلیور . عثمانلیلرده ترتیب صفوف قاعدەسی لایتغیر ایدی ؛ یکی چریلر مرکزده ، اناطولی وروم‌ایلی عسکری جناحلرده بولنور (قالقوندیل). قاتونا ایله دیکر بعض مورخلر یکی چری‌یی ژانوآ (Janua) کلمەسندن اشتقاق ایتدیرمکله آلدانیورلر ؛ چونکه قالقوندیلك (Τους επι τας θυςας) عبارەسی معیت‌شاهانه دیمك اولان قاپی‌خلقنك عیناً ترجمەسیدر.

۱۰ ، ص ۲۲۸ — آمەیلون (Ameilhon) تاریخ بدایع ذیلنده (۲۷، ص

٤٤) قالقوندیله ویریلن مأموریتی مؤخراً اوغلنه‌ویریلن مأموریت ایله قاریشدیریور. حال بوکه قالقوندیل برنجیسی ایچون «Is (legatus) erat noster pater.» ، ٦ ، ص ١٠٠ و ایکنجیسی ایچون «Legatus ille Chalcondylas Atheniensis fuit» دیه‌رك بو ایکی مأموریتی صریحاً تفریق ایدیور .

١١، ص ٢٢٩ — بواسیرلری پدرینك خاطره‌سنه حرمةً سلطان مرادك اعدام ایتدردیکنه دائر اولان افادهٔ آتیه‌سی « *ad sacrificum duxit in honorem patris sui* » یالکز پادشاهك طبیعت انسانیت پروریسیله دکل ، عثمانلیلرك بتون عاداتیله متخالفدر ؛ چونکه عثمانلیلرك وحشیلکی موتالرینه بویله قربان تقدیم ایتمك درجه‌سنه اصلا وارمامشدر . اسیرلرك اعدامی اثر وحشتی مراده دکل ، طورخانه عطف اولنمق لازم کلیر .

١٢ ، ص ٢٣٣ — « Sebastocrator Joannes rebus desperatis *novas Patras* castellum munitissimum sese recepit , in edito monte situm machinas bellicas contemnebat. نیسه فورغره غوراس ، ١ ، ٤ ، ٩ ، ٤ ، (متنده‌کی افاده‌نك مستند الیهیدر).

١٣، ص ٢٣٤، س ٢ (متنده اشارتسز قالمشدر) — ژورژ فرانزه‌س ١٤١٨ سنه‌سنده مابینجی صفتیله ایمپراطور مانوئه‌لك خدمتنه کیردیکی زمان اون آلتی یاشندن زیاده دکلدی. شو حالده ١٤٠٢ ده دوغمشدر (١ ، ٣٦) . ١٤٢٣ ده والده ایمپراطوریچه‌نك حرم سلطانی‌یه سفارتله کوندردیکی لوقاس نوتاراس ایله ملانخره‌نوس مانوئه‌له (Melanchrenos) رفاقت ایلدی (٤٠،١). امانوئه‌ل حین وفاتنده اونی اوغلی یوانسه توصیه ایلدی (١ ، ١) ؛ اوده قرداشی قسطنطینه ترك ایتدی. قسطنطین ١٤٢٨ ده کندی نامنه تسلم ایتمك اوزره قومیسر صفتیله غلاره‌نزا (Glarenza) ودیکر شهرلره کوندردی (٢،٢). قسطنطین پاتراسی محاصره ایتدیکی زمان فرانزه‌س اسیر اولدی (٢ ، ٤) . نزد شاهانه‌ده مارق پاله‌ئولوغ ایله برلکده واقع اولان ایلك سفارتنه دائر معلومات ویررکن ایکی عثمانلی سفیرینی (مراد و طورخان طرفندن کوندریلنلر) نه صورتله سرخوش ایده‌رك قاتالانلیلرك پادشاهه یازدیغی مکتوبلری بونلرك الندن نصل آلدیغنی وصوکره نه وجه ایله اعاده ایلدیکنی و آرقداشی مارق پاله‌ئولوغ طرفندن نه درلو راحتسز ایدلدیکنی حکایه ایلر (٨،٢). فرانزه‌س قاتالانلیلر طرفندن اسیر ایدلمسی اوزرینه بش بیك دوقه‌یه صاتین آلنمشدر (٢ ، ٩). ١٤٣٥

سنه‌سنده کموش لوحه اوزرینه محرر بر براتی حامل اولدیغی حالده بر مقدار عسکرله تەب و آتنه‌نك تسلمنه کوندرلمشدر ؛ لکن تەب طورخان طرفندن محاصره ایدلمش اولدیغندن اورایه کیره‌مدی (۲، ۱۰). ۱٤۳٤ سنه‌سنده هم ایمپراطور، همده پادشاه نزدینه مأموراً کوندرلدی (۲، ۲۰ و ۱۱). ۱٤۳۸ ده تأهل‌ایتدی. ۱٤٤۱ ده دامار نامنده بر قیزی (۲، ۱۸) و ۱٤٤٤ ده بر اوغلی (۲، ۱۹) دنیایه کلدی. ۱٤۳٤ ده تئودورك بیزانس تختی اوزرنده‌کی حقوقنی دعوی ایتمك اوزره اوچنجی ودیمتریوسك ینه بو حقوقی ادعا ایتدیکی زمان دردنجی دفعه اولمق اوزره سلطان مراد سراینه اعزام قلندی (۲، ۱۱ و ۱۸). ایرتسی سنه قسطنطین، ایمپراطورك کندیسنه ترك ایتمش اولدیغی سلورینك اداره‌سنی تودیع ایلدی (۲، ۱۹). ۱٤٤٤ده تئودور سلوری‌یی ضبط ایتدیکی وقت فرانزه‌س ـ تاریخده موضوع بحث اولان ـ مأموریتله کوندرلمش ایسه‌ده پادشاه وارنه محاربه‌سندن صوکره روملرله مناسبات دوستانه‌سنی کاملاً کسدیکی جهتله بومأموریتنده موفق اوله‌مدی. برمدت سپارتی اداره‌ایتدکدن صوکره ۱٤٤٦ده تکرار قسطنطینیه‌یه و اورادن طربزونه اعزام ایدلدی ؛ ۱٤٤۹ ده بشنجی دفعه اوله‌رق مرادك سراینه کوندرلدی (۳، ۱). قسطنطینیه‌نك تسخیرنده کندیسی فراره موفق اولدیسه‌ده زوجه‌سیله‌چوجقلری پادشاهك باش امیراخوری حصه‌سنه دوشدیلر. (۱۰، ۱). [بوراسی استانبول تسخیری صیره‌سنده متن تاریخده دخی ذکر اولنمشدر.] ۱٤٥٦ده قیزی دامارك سرای پادشاهیده وفاتندن صوکره فرانزه‌س دسپوت طوماس طرفندن سفارتله ونديكه کوندریله‌رك دوج (ونديك جمهور مديری) کندیسنی احترام عظیم ایله قبول ایتمشدر (٤، ۱). نهایت طوماس زوجه‌سیله چوجقلرینی قورفه‌ده براقه‌رق رومایه التجا ایتدیکی صیره‌ده فرانزه‌س عزیز ایلیا مناسترینه چکیله‌رك تارخانیوته‌س (Tarchaniotès) مناسترنده رهبان سلکنه‌کیرمش و۱٤۷۷ سنه‌سنده یعنی کندیسنك یتمش بش یاشنه وصولنه قدر عصرینك تاریخنی یازمشدر.

۱٤، ص ۲۳۸، س ۱ (متنده اشارتەنز قالمشدر) — قالقوندیل بوراده ـ اولجه وارنه محاربه‌سنده ذکر ایلدیکمز خطاسنه مماثل ـ بر خطا ایقاع ایتمشدر. آناطولی عسکرینی صاغ طرفه وضع ایله خرستیان اردوسنك صاغ جناحنده‌کی مجارلری بونلرك اوزرینه یورودیور، حال بوکه اونلر صوك جناحده ایدیلر. کذلك، وارنه محاربه‌سنده مجارلی قلیجیله اتلاف ایدیلن قره‌جه‌یی بومحاربه‌ده میدانه چیقاریور.

۱٥، ص ۲۳۹ — مارینی بارله‌تیئی (Marini Barletii) نك *De vita et*

gestis Scanderbegi , Epirotorom Principis (ایپر بکی اسکندر بکك حیات واحوالی) عنوانیله ۱۵۷۸ ده فرانقفورتده مطبوع کتابنك اوچنجی صحیفه‌سی. بیه‌می(Biemmi)نك ۱۷٤۲ده برەسیاده (Brecsia) دەمطبوع جورجیو قاستریوتانك تاریخی عنوانلی کتابی بارله‌تیوسك[بارله‌تیئی]مجهولی اولان منابعدن التقاط ایلمشدر. موزه‌ل (Meusel)بونلردن باشقه مونااردو، بلانسی، پوفاندورف (Monardo,Blanci,Puffendorf) طرفلرندن محرر اسکندربك تاریخی‌ده ذکر ایدر، آنجق «آرناودلقده ایپرقرالی قپودان ژورژ قاستریوتینك تاریخ حکومتی «*Cronica del esforcado Principe y capitan Garge.Castrioto rey* de Epiro ò *Albania,traduzida de lengua portuguesa en castellano por Joan Ochoa de Lesalde,prior perpetuo de san Juan de Latran. Madrid. 1592.*»عنوانیله پورتکیزجه‌دن اسپانیولجه‌یه مترجم و ۱۵۹۲ ده مادریدده مطبوع، سان ژان دولاترانك دائمی معلمی دون اوشوآ طرفندن محرر اولوب ویانه کتبخانهٔ ایمپراطوریسنده نسخه‌سی موجود کتابدن خبردار دکل کورینیور. موزه‌ل بارله‌تیوسك اثرینك «اسکندر بك عنوانیله معروف قدرتلی وشجیع جورجیو قاستریوتینك تاریخی *Historia del magnanimo e valoroso Signor Giorgio Castrioto detto scanderbeg* . Vanezia , 1580 . » عنوانیله روشا طرفندن ترجمه‌سنه دخی ـ که ۱۵۸۰ ده ویانه‌ده مطبوعدر ـ واقف دکلدر .

۱٦، ص ۲٤۰ — بارله‌تیوس، (ورق ٥) اسکندر بکك ازمید و بروسه‌نك فتحنده فوق‌العاده آثار شجاعت کوستردیکنی عبارهٔ آتیه ایله ذکر ایدر: «Haud cedit his periculi præsentia vel magnitudine ipsa rei illud, quod in expugnatione Nicomediæ, Prusiæ, Otreæque (?) non ignobilis Asiatici oppidi spectante Amurate patravit.»

۱۷، ص ۲٤۱ — قرویا بلکه اسکی قلودیا (Clodia) در. عثمانلی مورخلرندن سعدالدین (براتوتی ۲ ، ص ۱۰۸) ، نشری، ادریس ، عالی، صولاق زاده، حاجی قالفه قرویا، نام دیکر آق حصارك تسخیرینی ۸۵۱ (۱٤٤۷) سنه‌سنده ذکر ایدرلر؛ حالبوکه بوشهر ۱٤٤۳ده ترکلرك النده ایدی. سفه‌تیغراد محاصره‌سی حقنده سکوت ایدرلر. آنجق عثمانلی مورخلرینك ، اردولرینك مغلوبیتنی اعلان خصوصنده نه قدر احتیاطکارانه حرکت ایلدکلری دوشونیلنجه بو سکوتك سببی قولایجه آکلاشیلیر.

۱۸ ، ص ۲٤۷، اوچنجی حاشیه (اشارتسز قالمشدر) — قالقوندیل، ٥، ۷۸.

بارله‌تیوس ، والده‌سی طرفندن اسمی اولان قومه‌ن یرینه غوله‌موس و قوماتوس (Golemus, Comatus)ناملریله توسیم ایدر. سیسموندیده دخی بوسهو کوریلور. بو مورخ توپی (Thopi) عائله‌سنك اداره‌سنده بولنان مملکتلرینی‌ده قاریشدیریر، چونکه قاتاروده اریانیته‌سه وخیمه‌راده آندره‌آسه حکومت ایتدیریر، حالبوکه بارله‌تیوس بسبتون بونك عکسنی سویلر. سپاندوژینو، توپی عائله‌سی حقنده بزه بعض معلومات ویریور . اوندن اوکره‌نیورزکه ایمپراطور قانتا کوزه‌ن آرناودلق ویانیه حکومتنی ایکی ایتالیانه‌تودیع ایتمشدرکه‌بری سپاتا عائله‌سندن گینو نامنده برشخص‌ودیکری توپیلردن بر موزاکیدر ، قانتا کوزه‌نك وفاتندن صوکره سپاتا ـ دشمنی اولان آنژه‌لو قاستریه قارشی ـ قارلو توقو نامنده دیکر بر ایتالیانی چاغیرمش و بونك عائله‌سی مؤخراً یانیه و آرناودلقده حکومت ایتمشدر . قارلوتوقونك اولاد مادر بخطاسی انتوان ، هرکول ، ممنون ایله له‌ئوناردك اوغلی بولنان یکنی قارلونك ممالك متروکه‌سی حقنده قالقوندیلده کتاب ٤ ، ٦٧نجی صحیفه و سپاندوژینوده (وندیك ١٥٥١) ٢٧نجی صحیفه‌یه مراجعت.

١٩ ، ص ٢٤٤ — بناءً علیه مولداویه‌ده ایلك بویارلر عائله‌سی اولان بالشلر اشقودره‌یه اون ایکی ودریواستویه بش میل مسافه‌ده کائن بالس (باله‌سیوم Balesium) قریه‌سندن و آرناود اصلندندرلر (بارله‌تیوس ، ٤، ورق ٥٣) .

٢٠ ، ص ٢٤٤ — موزاخی (Mousahhi) ، پوکویلده آولونیا قربنده اسکی تولونیتیسلر (Toulonitis) قضاسی اولمق اوزره موزاکه (Mousaché) تسمیه اولنمشدر (پوکویل، ١، ص ٢٨٣) . بو قضا حاجی قالفه‌نك روم‌ایلیسنده مزاکیه اسمیله مقیددر (ص ١٣٢) . دوقه‌کین آله‌سیونك (لیسوس Lissus) شمالنده‌کی اراضی‌یی حاویدر. حاجی‌قالفه‌یه مراجعت، ص١٤٥. وقتیله حکملرینه تابع بولندقلری خرستیان پرنسلرینك اسمنی محافظه ایدن قضالردن اوچنجیسی سانتامورا ایله برلکده الیوم آرتا کورفزینك جنوبنده قارلی ایلی سنجاغنی تشکیل ایلر (حاجی قالفه ، ٢، ص ١٢٧) . بو سنجاق ـ قروپایی تسخیر ایدن قارلو توپی ایله قاریشدیرلمامسی لازم کلن ـ قارلوتوقو طرفندن اداره اولنمشدر.

٢١ ، ص ٢٤٤ — روما تاریخنده اوقدر مشهور اولان په‌ترا شهرینی پوکویل مسکوت عنه براقمشدر (ژول سزارك یونان محاربات داخلیه‌سی تاریخنه مراجعت، ٣، ٤٢) . بارله‌تیوس «Ex altera sanctum Nicolaum a petra notissima

« tellus vel infamis potius senatus olim Romani obsidione. » عباره‌سیله بوندن بحث ایدر.

۲۲ ، ص ۲۳٥ — بو پرنسك نهایتی کلمز نطقلری ـ که قسماً سیسموندینك تاریخنه نقل اولنمشـدر ـ بارله‌تیوسك خیال ثروتداری محصولیدر ؛ اسکندر بکك ولادیسلاس وسلطان مراد ایله مخابراتی دخی بوقبیلدندر، بومخابرۀ مفروضه‌نك هیچ وجودی اولمدیغندن امین اولمق ایچون بو مکتوبلرك جمله‌سنده مندرج اولان (۱٤٤۳) تاریخنه عطف نظر ایتمك کفایت ایدر ؛ زیرا وارنه محاربه‌سی ۱٤٤٤ ده وقوع بولمشدر.

۲۳ ، ص ۲٤٥ — دوق دیمك اولان هرزوغ (Herzog) یرینه هرسك محرردرکه ولایتك اسمی بوندن قالمشدر. هرسك سنجاغی (حاجی‌قالفه‌نك روم‌ایلیسی، ص۱۷٤) دوقه‌کین، قارلی ایلی وموزاکی ایله برلکده ـ وقتیله حکومتنده بولنمش ـ خرستیان پرنسلرینك نامنی حائز درت قضانك دردنجیسیدر.

۲٤، ص ۲٤٥ — بارله‌تیوس، ٤، ورق۷۰. آنجق بارله‌تیوس ۱٤٤۹ سنه‌سنی اسکندر بکك حکومتنك دردنجی سنه‌سی اولدیغنی کوسترمکده خطا ایدیور، چونکه اسکندر بك ۱٤٤۲ دن بری جالس تخت ایدی.

۲٥، ص ۲٤٥ — بارله‌تیوس، ورق ٦۸. اسپانیول اوشوآیه (Ochoa) نظراً دبره وقرویا آره‌سنده ـ عثمانلی مورخلرینك سکسان میل تخمین ایتدکلری ـ مسافه یکرمی آلتی میلدن عبارت اولمق لازم کلیر. مؤلفی نامعلوم تاریخده (ص ۱٥) قرویا ایله سفه‌تیغزاد آره‌سنده‌کی مسافه اللی سکز میله چیقارلمشدر.

۲٦، ص ۲٤۷ (صوك سطرده قزل میدان سوزینه عائددر. متنده اشارتمزدر) ـ بارله‌تیوس، ورق ۱۱۳ . سیسموندی (۱۰ ، ورق ۲۰۰) قرویا محاصره‌سنك رفعنی بر مجار اردوسنك حرکتنه اسناد ایتمکله قالقوندیله اعتماداً سهوده بولنمشـدر ؛ بو بر خطای زمانیدرکه بارله‌تیوسه مراجعتله آکلاشیلیر. قرویا محاصره‌سی ۱٤٥۰ بهارینه دوغری باشلادی و قالقوندیلك دها اول بر زمانه اسـناد ایلدیکی قوصوه محاربه‌سی ۱٤٤۸ سنه‌سنده وقوع بولمش ایدی.

۲۷ ، ص ۲٤۸ — یوانه‌س پاله‌ئولوغ ۱۳ تشرین اول ۱٤٤۹ ده ترك حیات ایتمشیدی. قیش اثناسنده فرانزه‌س ـ قسطنطینك جلوسنه پادشاهك استحصال موافقتی

ایچون - سفارتله ادرنه‌یه کیتدی ؛ ١٢ مارتده موره‌دن قسطنطینیه‌یه عودتله یکی ایمپراطوره رفاقت ایلدی (فرانزه‌س، ٣، ص ١) .

٢٨ ، ص ٢٤٨ — نشری ، ورق ١٩٣ ، ادریس ، مراد سلطنتنده ٢٢نجی حکایه، براتوتیده سعدالدین، ٢، ١٥، عالی، صولاق زاده، ورق ٤٥؛ دوقاس، ٢٣، ص ١٢٨ . دوقاسك سویلدیکی رؤیا هزارفنه نظراً محمدك وفاتندن اول رؤیاسنده بر آدم کورینه‌رك بارماغندن یوزوکنی آلوب باشقه‌سنك بارماغنه کچیرمش اولمسنه یك بکزر .

٢٩ ، ص ٢٤٩ — دوقاس ، ١ ، ١٢٦ . قالقوندیل، ٧، ١١٧ . بارله‌تیوس سلطان مرادك وفات ایده‌جکی صیره‌ده اوغلنه بر نطق سویلدیکنی یازارسه‌ده بوپادشاهك ارتحالنده اوغلی مغنیساده بولندیغی عثمانلی وبیزانس مورخلرنجه متفق علیهدر.

٣٠، ص ٢٥٠ — حاجی قالفه‌نك روم‌ایلیسنه مراجعت، ص ٧ ؛ اولیا ، ٣ ، ورق ١٧٣. حاجی قالفه تقویم التواریخنده بو جامعك بدء انشاآتنی ٨٤٢ (١٤٣٨) و ختامنی ٨٤٤ (١٤٤٠) تاریخنده کوسترسه‌ده روم‌ایلیده ٨٤١ ده باشلانلدیغنی یازار. بو ایکنجی روایت دها دوغری کورینیور.

٣١ ، ص ٢٥٠ — ادریس، مراد ثانی سلطنتندن ٢٢نجی باب. حاجی قالفه‌نك تقویم التواریخنه نظراً بروسه جامعی ٨٥٠ (١٤٤٦) ده ختام بولمشدر.

٣٢ ، ص ٢٥١ — **Απο πηλου ερυθρον** یرینه **πιλου** اوقونملیدر : بو براملا خطاسیدرکه مترجم اوندن احتراز ایده‌بیلیردی : زیرا هیچ بروقت بالچقدن یاپمه چادر اولمادیغنی بیلمك لازم کلیردی .

٣٣، ص ٢٥٢ — عکام یرینه **Αιιαδες** . بو مثللو عنوانلرك جمله‌سی ایچون هامه‌رك «دولت عثمانیه‌نك اصول اداره وتشکیلاتی» کتابنه مراجعت .

٣٤ ، ص ٢٥٤ — اوغللری : شاه محمود بن یگان ، یوسف بالی بن یگان ، علاءالدین علی بن یگان؛ خفیدلری: سنان‌الدین یوسف که علاءالدین‌علینك اوغلیدر، احمد چلبی‌که یوسف بالینك اوغلیدر؛ برده شاه محمود یگانك اوغلی. شقائق النعمانیه ایله بلیغ بروسوینك تراجم احوالنه مراجعت . یوسف بالی افندی هدایه ، تلویح، مواقف اوزرینه شرح یازمش ووضوء حقنده بر کتاب تألیف ایتمشدر.

٣٥، ص ٢٥٤ — ملا حمزه بیضاوینك تفسیر قرآننه حواشی تعلیق ایتمشدر.

٣٦، ص ٢٥٤ — سید علی ، شمسیه ، مطالع ایله سید جرجانینك مواقفنه

حواشی یازمشـدر. بو اثرلرك برنجیسی منطقدن، ایکنجیسی عقائددن، اوچنجیسی فقهدندر [هامەر سهو ایدیور، تصحیح وتفصیلی تذییلات مترجمده کوریلەجکدر] . اوندن ماعدا وقایەیه عنـایه نامیله بر شرح براقمشـدر . شیخ برهان‌الدین مراغەنك (ف٥٩٣) هدایەسنه بر چوق شرحلر یازلمشدرکه یدیسی متن ایله مقفا اولمق اوزره شو اسملردەدر: بدایه، کفایه، وقایه، نهایه، غایه، درایه، عنایه. حاجی‌قالفەنك قاموس کتبیله [کشف الظنون] طاش کوپری زادەنك محیطنه (موضوعات العلوم) مراجعت.

٣٧، ص ٢٥٤ — مولانا الیاس، تفتازانینك مقاصدینه وجرجانینك شمسیەسنه حواشی یازمشدر(شقایق نعمانیه). ابن‌منیاس‌ده [مانیاسی‌زاده(١)] تفتازانینك عقائدینی تحشیه ایلمشدر، بوندن باشقه الغرائب فی العجائب اسمنده بر کتاب یازمشدر. مولانا قاضی ، معانیدن غایت معـتبر بر اثر اولان شعل المصباحه حاشیه براقمشـدر. مولانا قوچحصاری دخی علوم‌لسانیهٔ عربیەنك شایان دقت آثاردن اولان مفتاح تفتازانی‌یه حاشیه تحریر ایتمشـدر. ازنیقلی محمد شیخ صدرالدین قنوینك تصوفه دائر اثر اساسی اولان مفتاح الغائبنه، فتح الله شروانی تفتازانینك اصول فقهدن اثر مشهوری اولان تلویحه ومواقفه شرح یازمشدر. فتح‌الله، ریاضیاتدن برکتاب تصنیف وینه ریاضیاتدن قاضی‌زادهٔ رومینك تأسیس الاشکالیله چغمینی یی‌شرح ایتمشدر (شقایق،عالی). توقاتلی حسام‌الدین ـ که نعلبند زاده عنوانیله معروفدر ـ تفتازانینك تجرید و شمسیەسنه حواشی تعلیق وقوس قزح حقنده بررساله تحریر ایلمشدر (عالی، ورق ٨٢).

٣٨ ، ص ٢٥٤ — محمدیه ٩١٠٩ بیتدر. ٨٥٣ (١٤٤٩) ده ختام بولمشـدر. ویانه کتبخانهٔ ایمپراطوریسنده ٢٤٣ و ٢٤٤ نومرولرده بولنور.

٣٩ ، ص ٢٥٤ — عربی مغارب الزمانك ترجمەسی انوار العاشقین. ایقورنك ادبیات عثمانیه تاریخنده ١٥٩٥نجی صحیفەیه مراجعت.

٤٠، ص٢٥٥ — شقائق النعمانیه، عالی (ورق٨٢)، بلیغ بروسوی (ورق٨٤) آق بیق ایله دیکر متصوفەنك اوچ کلامنی ذکر ایدرلر: حب المال رأس کل خطیئة، رأس الحکمة مخافة الله، الدنیامزرعة الاخرة. [حدیث شریف اولدقلری‌ده مروی اولان بو سوزلری اونلرده قاعدهٔ معیشت اتخاذ ایتمشلردر، دیمك اولەجقدر. مترجم]

(١) عدلیه ناظری ایکن ١٣٢٧ ده وفات ایدن رفیق بك اشبو مانیاسی زادەلك احفادندن ایدی. (مترجم)

٤١، ص ٢٥٥ — عاشق چلبیده علی امیری. مترجم‌حال، جدی و آنك جدی کبی علی امیرینك‌ده لساننده رکاکت اولدیغنی وحال‌بوکه پدری شاعر عالی ایله اونك جدی نطاعه‌ده بونقیصه بولنمادیغنی ذکر ایدر. فرانسزجه‌نك (La Natte) [حصیر] کلمه‌سی اشبوکلمهٔ عربیه‌دندر. امیری کندی ترجمهٔ‌حالنده وزیراعظم خلیل‌پاشانك قیزینی سید نطاعه‌یه تزویج ایلدیکنی یازارسه‌ده مراد ثانینك وزیری اولان خلیل پاشانك بایزید زمان سلطنتنده قوجه‌یه ویریله‌جك یاشده قیزی اوله‌مازدی. ابو اسحاق کنیه‌سی‌ده بو سهوی اثبات ایدر.

٤٢ ، ص ٢٥٦ — نحن نحکم بالظاهر والله اعلم. فقهای عربك معتادی اولان بر جمله‌در .

٤٣، ص ٢٥٦ — «اولا ترك شعرینه شهرت ویرندر.» لطیفی مترجمنك یازدیغی کبی «ترکجه‌ده ایلك شعر یازان» دیمك دکلدر. « شیخ شبلینك شاکردانندن ایدی. » سوزی ده محتاج تصحیحدر، چونکه شبلی اوندن بش عصر اول یاشایوردی. ایلك ترك شعراسندن نسیمی ـ عرب شعراسندن (١٦٧-٧٨٣) ده فسق ایله متهما اعدام اولنان ـ بشارك اوغرادیغنه اوغرامشدر (حاجی قالفه، تقویم التواریخ). متصوفه‌دن همدانی وحکمادن سهروردی دخی بو صورتله ضیع اولمشلردر. برنجیسنك اوتهمتله (٤٦٣-١٠٧٢) ده باشی کسلمش وایکنجیسی ساحرلك تهمتیله صلب ایدلمشدر.

٤٤ ، ص ٢٥٦ — مترجمین احوال ایله عالینك ذکر ایلدیکی دیکر مراد ثانی سلطنتی شعراسی شونلردر :

١. **خاکی**، قسطمونیلیدر ، اسفندیار اسماعیل زماننده. لطیفی (١٤٤) **بونی دها** صوکره‌کی دور سلطنتندن اولمق اوزره ذکر ایدر . لطیفینك ، **خاکی مولد صاحبی** سلیمان ده‌ده‌نك قرداشی اولوب‌ده مراد اول سلطنتنده بر حیات بولنمش اولدیغنه دائر افاده‌سنده سهو اولدیغی عالی اخطار ایدر.

٢. عوض پاشانك، یاخود الیاس پاشانك اوغلی عطایی.

٣. فخاری. بعضاً قره‌مانلیلری، بعضاً عثمانلیلری مدح ایدردی (عالی، ورق٨٤).

٤. نسیمینك برادری شاه خنوان [؟] ؛ قرداشنه اسرار طریقتی فاش ایتمه‌مسنی اخطار ایلدیکی حالده بعض ابیات ایله جواب ویرمشدر.

٥. کمال امی . لارنده‌ده طوغمشدر . نسیمی کبی عقیده‌سنی نشرندن دولایی صلب ایدلمشدر .

٦. ازنیقلی همامی. خلیل پاشا نامنه عشقه دائر اوتوز مکتوب منظوم یازمشدر.

٧. منلا شیرازی. کلشن راز نامنده بر نظم متصوفانه صاحبیدر . بو عنوان ، ایرانی شبستری‌نك نظم شهیریله معروفیت بولمشدر.

٨. شمسی. مراد ثانی‌نك حرم سراینه منسوب ایدی (عالی، ورق ٨٥) .

٩. نادر. مراد ثانی‌نك محرملرندن بریدر (عالی ، ورق ٨٥).

١٠. سیفی. کلیبولیدندر، مراد ثانی‌نك فتوحنی نظماً یازمشدر.

١١. ندیمی، طریقت بکتاشیه‌دن.

١٢. منلا عارف‌که تیمار صاحبیدر . دانشمند عائله‌سندن احمدك وقایع بسالتنی نظم وایرانی منشی علایی بکك بعض حکایاتنی ترجمه ایتمشدر. مکافاةً توقاد قلعه‌سی قوماندانلغنه نائل اولمشدر (عالی) .

اون ایکنجی کتاب

١، ص ٢٥٧ — دوقاسك حسابنه کوره محمد ثانی شباطك اوننده جالس تخت اولمش. دیکر طرفدن صولاق زاده وسائر مورخلر محرمك اون آلتنجی بر پنجشنبه کونی جلوس ایتدیکنی یازارلر. حال بوکه شو روایت اخیره‌ده بر سهو مادی واردر: چونکه مرادك تاریخ وفاتی اولان ١ محرم ، شباطك ایکنجی صالی کوننه مصادف اولمغله محرمك اون آلتیسی‌ده مطلقا صالی اوله‌جقدر. بوسهو بالاختیار ایقاع اولنمش اوله‌بیلیر، شرقده جمعه ایرتسی وپنجشنبه کونلری ایام مبارکه‌دن عد اولنور، احتمال‌که ترکلر محمدك جلوسنی بو کونلردن برنده وقوع بولمش کوسترمك اوزره صالی یرینه پنجشنبه دیمشلردر.

٢، ص ٢٥٩ — روم مورخلری بواورخانك استانبوله نصل کلدیکنی واصلنی ایضاح ایتمزلر. قالقوندیل یالکز شویله‌جه دیر: «Musulmani nepotem» (ولادةً مسلمان) عثمانلی مورخلرنده ده قطعیتسزلك واردر ، بونلردن نشری یالکز عثمان نامنی ویردیکی بر مدعیٔ سلطنتدن باشقه‌سنی ذکر ایتمز ، سعدالدین و دیکر بعض مورخلر محمد ثانی‌نك برادری اورخان نامنده برشهزاده‌دن بحث ایدرلر، لکن سینوب بکنك کریمه‌سنك اوغلیله برابر بروسه‌ده دفن ایدلمش اولدیغنی یازارلر (براتوتیده سعدالدین ، ص ١٢٢) .

۳، ص ۲۶۳ — دوقاس (۳۴، ص ۱۳۴) بیزانس ایلچیسنه محمد ثانینك جدی محمد اولك آناطولی حصارینك انشاسنه مساعده ایستدیکنی سویلتدرمکله خطا ایدیور. بو حصار محمد اول طرفندن دکل، یلدیرم بایزید طرفدن بنا اولنمشدر.

٤، ص ۲۶۷ — Επί τας σουδας ، فرانزەس، ۳، ۳، ص ۶۲. بوصوك کله بسبتون عربی اولوب دیوار دیمکدر. عربلر کرید آطەسنی فتح ایتدکلری زمان متعدد نقطەلرده استحکامات انشا ایله بونلرك اطرافنه دیوار وخندق یاپمشلردر. دیوار دیمك اولان سوده و خندق کلمەلری بوندن کلیر. کرید جزیرەسنده سوده و حانیه شهرلرینك اسملری اوکلمەلردن اخذ اولنمشدر. [ذکر اولنان روجه کلمەنك تلفظی سوداسدر. عربینك ضم سین ایله سده کلمەسندن مأخوذ اولەجقدر. مورخك ایضاحاتنه کوره کریدك « سوده » سی « سده » دن و « حانیه » سی « خندق » دن آلنمشدر. مترجم]

۵، ص ۲۶۹ — ساقیزلی لەئونارو « *lapidem qui palmis undecim ex* *meis ambibat in gyro* » (۱، ۳، ۳۰۲) عبارەسیله کوللەلرك ثقلتی واولچیسی حقنده معلومات ویریور. فرانزەسك تخمیننەکوره طوپك آغزینك محیطی اون ایکی بالم (۱) اولەبیلیردی. کوللەنك ثقلتنه کلنجه «*Lapide in eà œstimatione mille ducen-tarum librarum*» عبارەسنی یازار. وولتەر، تاریخ عمومیسنك ۱۹۱ نجی بابنده ومینیو عثمانلی دولتی تاریخنك برنجی قسمنده ۲۳۷ نجی صحیفەسنده بونی انکار ایتمك خطاسنده بولنمشلردر. مع هذا ژیبون - بوطوپلرك بردن ۱۱،۰۰۰ لیره ثقلتنده برکولله چیقارمش اولان - بارون توت (Tott) ك خاطراتنه مبنی او مورخلری رد ایلمشدر. (ژیبون، ۶۷؛ بارون توتك خاطراتی، جلد ۳، ص ۸۵-۸۹) بن دخی بونلردن برینی بوغازده کوردم؛ آغزی او قدر واسع ایدی‌که وصولمدن آز اول بورجندن دولابی تعقیب اولنان بر ترزی بونك ایچنه کیرەرك بر قاچ کونلر اوراده صاقلانمشدر. ردوسده دخی طاشدن برقاچ کولله بولنورکه سلیمان قانونینك بوشهری محاصرەسی زماننده قالمشدر؛ بونلرده اون بالم محیطنده اولەرق بر قاچ قنطار ثقلتندەدر. « *Ansichten auf einer Reise in die Levante* » شرقه بر سیاحتده آلنان منظرەلر» عنوانلی کتابه مراجعت. قالقوندیل، ایکی اوچ تالەنو (Ταλεντον)

(۱) اسکی یونانلی ورومالیلرك اولچیسی‌که ال آیەسنك طولیله مساوی ایدی. قاموس فرانسوی، ش. سامی.

ثقلتنده طاش کولله آتار ایکی بیوك طوپدن بحث ایدر. تالهن بش یوز لیبره ثقلتنده‌در. کافهٔ ظواهره کوره قلعهٔ سلطانیه بوغازنده‌کی طوپلردن بری محمدخان ثانینك استانبول محاصره‌سنده استعمال ایتدیکی طوپلر مودلنده اعمال ایدلمشدر.

٦، ص٢٦٩ — عیاناً شاهد اولان ساقیزلی له‌ئونار وفرانزه‌س طوپلره قوشیلان اوکوزلرك عددینی اللی اولمق اوزره تعیین ایدرلر، قالقوندیل یتمشه چیقارر، دوقاس یالکز اوتوز کوستر. قالقوندیل و له‌ئونار بو طوپك کوتورلدیکی زمان ایکی بیك کشی استخدام ایدلمش اولدیغنی بیان ایدرلر. دوقاس (٣٧) یالکز آلتی یوز اللی کشی قوللانلدیغنی سویلر.

٧ ، ص ٢٧١ — ساقیزلی له‌ئوناره سن - ده‌موقریٔی یرینه سن - ده‌متریٔی ؛ خسیلپورتا یرینه ایقسیلوپورتا اوقونملیدر، *turres quas Aveniades vocant* عباره‌سی ده *turres quas Anemœ* ou *Anemas vocant* صورتنده تصحیح ایدلملیدر ، نهایت میلیاندری قاپیسی‌ده میریاندری قاپیسی اوله‌جقدر . دوقاس ٣٨نجی کتابده ١٥١نجی صحیفه‌ده سن - ده‌متریوس قله‌سنی « **Μεγαδημητριον την ακροπολιν** » تسمیه ایدر.

٨، ص ٢٧٢ — قسطنطینیه‌نك مختلف قاپیلرینك اسملری شونلردر، یوقاریدن باشلیوب سرای برونده بیتیرمك اوزره ذکر ایدییورز : ١، حیوان قاپیسی ؛ ٢، ایقسیلوپورتا (اودون قاپی)، ٣، بلاط قاپیسی (سرای قاپیسی)، ٤، فنار قاپیسی، ٥، پتری قاپیسی (آیاپتری) ؛ ٦، یکی قاپی، ٧، آیا قاپیسی، ٨، جب علی قاپیسی (جبالی)، ٩، اون قپانی قاپیسی، ١٠، آیازمه قاپیسی، ١١، اودون قاپیسی، ١٢، زندان قاپیسی، ١٣، بالق بازاری قاپیسی، ١٤، باغچه قاپیسی.

٩، ص ٢٧٢ — **Βασιλικη πυλη** ، دوقاس، ٣٨، ص١٥٥. الیوم بلاط قاپیسی، یعنی سرای قاپیسی. بو اسم **παλατιου** کلمه‌سندن دکل **πλατεα** کلمه‌سندن مشتقدرکه اوجوار دخی بواسم ایله یاد اولنوردی. دوقاس، ٣٩، ص١٥٩، باشقه بر قاپیدن بحث اولنمش اوله‌ماز ؛ چونکه ایقسیلوپورتا ایله بلاط قاپیسی آره‌سنده دیکر بر قاپی هیچ بر زمان موجود اولمامشدر.

١٠، ص٢٧٢ — پەترا، سن‌ژان مناسترینك اسمی ایدی (دوقاس، ١، ١٦٢).

١١ ، ص ٢٧٢ — **Ωραια** ، سوکیلی قاپی که الیوم یهودی محله‌سی ایچنده محاطدر .

۱۲ ، ص ۲۷۲ — دوقاسك Κερχοπορτα یازدیغی (۳۹ ، ص ۱۵۹) نیسه‌تاسك ξυλοκερκου قاپیسی کبی کورینور ، بو حالده اوراسی ایقسیلوپورتا اوله‌جقدر .

۱۳، ص ۲۷٤ — اکر بو قاپی Ωραια دخی تسمیه اولنمش ایدیسه *Aurea* کله‌سنك رومجه تلفظندن باشقه برشی اولمامق لازم کلیر، لکن اصل Ωραια قاپیسی لیمان قاپیسی اوله‌جقدر ، نصلکه دوقاسده واضحاً کوریلور . لیمانك مدخلنی سدایدن زنجیر غلطه قله‌سندن اورایا قاپیسنه قدر امتداد ایدیوردی.

۱٤ ، ص ۲۷٤ — *Chronicon Paschale* نام اثره عطفاً استانبول وبوغاز ایچی عنوانلی کتابك برنجی قسمنده ۱۱۳نجی صحیفه مندرجاتنه مراجعت. پروقو- پیوس، واندال تاریخی، ۲، ۹. چیناموس، ٤، ص ۱۹٤ .

۱۵ ، ص ۲۷٦ — « Erythræ autem nostræ de Græcorum jastura vaticinium legentibus patet . » لئونارشیه‌زیس . رومجه‌نك Σιβυλλα کله‌سی عربینك سنبله کله‌سیدرکه بروجدن سنبله‌یی (La vierge) اشعار ایدر.

۱٦ ، ص ۲۷۷ — عالی و ادریس بونك حدیث اولدیغنی افاده ایله ایلك راویلرینی بیان ایدرلر. بوحدیثك یاکلش اوله‌رق تطبیقندن ناشیدرکه بعض مورخلر وازجمله نشری ترکلرك اصلنی اسحاقك اوغلی عیصه چیقارمشلردر . عالی (ورق ۷) بو سهوی تصحیح ایدر.

۱۷، ص ۲۷۷ — عرب مورخلرنده یدی محاصره‌نك تاریخلری مندرجده که بروجه آتیدر :

۱. ۳٤-٦٥٤، ایمپراطور قسطنطینك جلوسندن اون اوچ سنه صوکره (زونا- راس ، ۱٤ ، ۹) علینك قائدی معاویه طرفندن که دونانماسی استانبولدن عودت ایدرکن ردوسی ضبط ایلمشدر [تذییلات مترجمه] .

۲. ٤۷-٦٦۷، ایمپراطور قونستانسك یکرمی آلتنجی سنهٔ سلطنتنده، معاویه‌نك اوغلی یزید طرفندنکه براً عودتنده آناموری (عموریه Anorium) تسخیر ایتمشدر.

۳. ۵۲-٦۷۲، قسطنطین پونیاتك (Pogonate) دردنجی سنهٔ سلطنتنده معاویه‌نك جنرالی سفیان بن عوف طرفندن. ابوایوب انصاری اووقت ضایع اولدی. قالینیکوس (Kallinikos) غره‌ژوا آتشنی بو محاربه‌ده ایجاد یاخود عربلر علیهنه ایلك دفعه استعمال ایلمشدر.

۰۴ ۹۷ـ۷۱۵، خلیفه عمر بن عبدالعزیزك قائدی (جنرال) مسلمه طرفندن.

۰۵ ۱۲۲ـ۷۳۹ ، ایزورلی لئونك (Leon-l'Isaurien) یکرمی یدنجی سنهٔ سلطنتنده خلیفه هشامك قائدی سید بطال غازی (سید عربی) طرفندن. سید بطال بو سفرده ضایع اولدی.

۰۶ ۱۶۴ـ۷۸۰، هارون الرشید طرفندن (« المکین » ده ۱۶۳ سنه‌سی) .

۰۷ ۱۸۲ـ۷۹۸ ، هارون الرشیدك قائدی ابو ملك طرفندن ، ایرن Irène (تئوفانه‌س Theophanes)ك برنجی و ایکنجی سنهٔ سلطنتنده . هامه‌رك قسطنطینیه وبوغاز ایچی اثرنده قسم اولك ۸۵نجی صحیفه‌سنه مراجعت.

۱۸، ص۲۷۸ — کوسپینیه‌نه (Guspinien) کوره مقدس مزراق آنطاکیه‌نك تسخیرندن اول بیزانس ایمپراطورلرینك خزینه‌سنده ایدی؛ چونکه دردنجی قسطنطین بیوك قارله بونك پارچه‌لرندن، تیورلرندن کوندرردی. قسطنطینیه‌نك فتحندن‌صوکره پترا مناسترندن اخذ ایله حضرت یحیانك سونکری ، قامشی ، صاغ الیله برابر سرایه وضع اولندی . کوسپینیه‌نك Constantinopolis expugnata اثرنده ص ۲۷۶ ، له‌یدن مطبوعی، ۱۶۵٤ .

۱۹، ص ۲۸۰ — قالقوندیله اعتماد اولنمق لازم کلیرسه بیوك طوپك ثقلتی اوچ قنطاری تجاوز ایتمزدی ، مع هذا فرانزه‌س بونك آغزینك محیطی اون ایکی پالم و کولله‌سنی اولچمش اولدیغی ادعاسنده بولنان ساقیزلی له‌ئونار اون بر پالم اولدیغنی ذکر ایدر. قالقوندیل خطاءً، ترکلرك ایکیسی‌ده یوزقرقر اوکوزله‌چکیلیر ایکی‌طوپلری اولدیغنی یازار . فرانزه‌س، ساقیزلی له‌ئونار، دوقاس یالکز برطوپ سویلرلرکه ایلك ایکی مورخه کوره یوز واوچنجیسنه کوره یالکز آلتمش اوکوز قوشیلوردی.

۲۰، ص۲۸۱— **Τnν κελαdμενnν έλεbολιν χέως παλιν ὺγιn** **καιdωαν εποιndεν** چاتلامش برطوپك استعمال‌اولندیغنی تصورایتمك‌مشكلدر؛ ژیبون بوفقره‌یه دقت ایتمه‌مشدر، آنجق ۵۸نجی بابده ۳۸نجی حاشیه‌ده شو افاده‌سیله دها بیوك بر خطاده بولنور: «*According to Chalcondylas and Phranza the great canon burust , it is evident they do no speak of te same gun*» زیرا اونك ذکر ایتدیکی ایکی مورخ یالکز برطوپدن بحث ایدرلر وهرایکیسی ژیبونك زعم ایتدیکی کبی ایکیسی برجاپده ایکی طوپلری اولدیغنی سویلمز. فرانزه‌س یالکز ترکلرك بیوك طوپنه، قالقوندیل ایسه رومك‌لرك بیوك طوپنه حصر نظر ایدر.

انکلیز مورخی *Bombarda quam habebant maximam , ubi primum incensa est dissiluit* عبارەسنه نظرله قالقوندیل چاتلامش بر ایکنجی طوپدن بحث ایدیور ظن ایتمشدر، حال بوکه قالقوندیل روملرك طوپندن بحث ایدیور، زیرا شو سوزلری ده علاوه ایدر: « *Hinc irati contra bombardarium insurrexerunt , quasi muneribus ab Machmete corruptum.* لەئونار دخی ذکر ایدرکه ترکلرك بیوك طوپی چاتلامش ایدی ، اوندن باشقه محمدك دها بیوك جایده برطوپ اصاغه ایتدرمك آرزوسنده بولنمش ایسەده بونك موقع قعله واصل اولمدیغیدە بیان ایدر.

۲۱، ص ۲۸۱ — **Ἐκ τε των ελεβόλιων και ελεβόλιοκων μπαλαιστρων τε και τόξων και ετερων μηγανημάτων.** ژیبون ، ترکلرك (فرانزەس، ۳، ۳، ۵۳). انشا ایتدردکلری مختلف ماکنەلری وخصوصا بونلردن *(the battering ram)* تعبیر ایلدیکی آری *aries* ماکنەسی ذکر ایدر . آنجق کورینورکه ترکلر هیچ بروقت بونك استعمالندن خبردار اولمامشلردر.

۲۲، ص ۲۸۲ — فرانزەس بوراده قله ایله طوپی قاریشدیریور.

۲۳، ص ۲۸۲ — دوقاس (۳۹، ص ۱۵۹) ترکلرك مقدارینی ایکی یوز بیك اولەرق تعیین ایدر، فرانزەس (۳، ۳، ۵۳) ایکی یوز اللی سکز بیك ، ساقیزلی لەئونار اوچ یوز بیك، قالقوندیل درت یوز بیك کوستریر.

۲٤ ، ص ۲۸۲ — مقدما فیدالیا (Phidalia). قسطنطینیه و بوغاز ایچنه مراجعت ، ۲ ، ص ۲۲۷ . دوناتما فیدالیەدن حرکتله دیپلونسیونه یعنی بشکطاشه دوغری یلکن آچدی. بولیماندرکه کمیلرك برقسمی قرەیه چکلمش ودکیز طرفندن مدخلی بر زنجیر ایله مسدود اولان ایچ لیمانه قدر جر ایدلمشدر. بعض مورخلر ظن ایدرکه کمیلر تا بالطه لیماندن جر ایدلمشدر، حال بوکه او حالده مسافه اوچ مثلی اولەجق ایدی، برکیجەده بوایشك یاپیلەبیلەجکی تخمین اولنەماز.

۲۵، ص ۲۸۵ — ژیبون فرانزەسه اعتماداً ترکلرك تلفاتنی اون ایکی بیك کشی کوستررسەده احتمالکه بیك ایکی یوزه ایندیرمك لازم کلیردی.

۲٦، ص ۲۸۸ — بشکطاشدن خاصکویده آیا دیمتری‌یه یاخود دها اشاغی‌یەقدر. ژیبون دیرکه: *I could I vish to contract the distance of ten mils and to prolong the term of one night* مسافه نهایت آلتی میل ایدیکه (کتاب

۱۸ ، ص ٤٨) اوچ میل بر کوچك فرسخ یاپار ، فرانزه‌س بو مسافه‌یی اون میله و شهرك قره طرفندن مسافه‌سنی آلتی میله چیقاردیغی وقت مبالغه ایدر . لیمان طرفنده صوك قاپی اولان حیوان قاپیسندن یدی قله آره‌سنده‌کی مسافه تام بر ساعتده قطع اولنور.

۲۷، ص ۲۸۹ — فرانزه‌س بش (اون) یرینه اللی (اون) یازارکه ژیبونده بو خطایی تقلید ایتمشدر: دوقاس صریحاً یازیورکه بش آدم برجبهه تشکیل ایتدکلری حالده کچه‌بیلیرلردی.

۲۸، ص ۲۹۱ — قالقوندیلك «*Preœceperat rex viros, quos suspicabatur victoriœ nabalis impediendœ gratia gubernatoris oculum vulnerasse*» عباره‌سنه نظراً عصیان ایدن کمیجیلر ارادهٔ پادشاهی خلافنه اوله‌رق بالطه اوغلنك برکوزینی چیقارمشلردر. قالقوندیل آمیرال ناثارخوس **Ναναρχος** اسمنی ویرر. دوقاس،قونه‌تابل **Κοντοσταυλος** وعثمانلی مورخاری قپودان دیرلر.

۲۹، ص ۲۹۳ — جوستینیانینك شجاعت وصداقتی حقنده ساقیزلی له‌ئونار ایله فرانزه‌سك بو شهادت متفقه‌سی مؤخراً خیانت و قورقاقلق اسناد ایدن ایکنجی مورخك افاده‌سنی قسماً تکذیب ایدر.

۳۰ ، ص ۲۹۸ — دوقاس و فرانزه‌س جوستینیانینك نه صورتله چکلمش اولدیغنده متفق دکللردر. برنجی مورخ ، عزیمتی ایمپراطوره خبر ویردیکنی یازار ؛ ایکنجیسی خبر ویرمکسزین کیتدیکنی و ایمپراطور کیتمك اوزره اولدیغنی کوره‌رك قالمسی ایچون باغیرمش ایسه‌ده تأثیری اولمادیغنی سویلر . جوستینیانینك جوابنی نقل ایدن یالکز قالقوندیلدر.

۳۱ ، ص ۳۰۱ — اون قپانی قاپیسندن « دکرمنلر » سوقاغنه دوغری امتداد ایدن یوکسکلکه الیوم زیرك یوقوشی دیرلرکه «هجوم یوقوشی» دیمکدر. سن - رومه‌ن قاپیسی قربنده واقع یوقوش دخی سنجاقدار یوقوشی عنواننی محافظه ایتمشدر .

۳۲، ص ۳۰۱ — یکرمی طقوز محاصره ترتیب زمانی اعتباریله بروجه‌آتیدر:

۱. قبل‌المیلاد ٤٧٧، پوزانیاس طرفندن، پلاته (Platée) محاصره‌سندن‌صوکره.

۲. ٤۱۰، آلسیبیاد طرفندن .

۳. ۳٤٧، ماکدونیالی فلیبك جنرالی له‌ئون طرفندن.

٤. میلادك ۱۹۷ سنه‌سنده ، ایمپراطور سپتیم - سوه‌ر (Septime-Sévère) طرفندن .

٥. ٣١٣، سه‌زار ماقسیمیوس (Maximius) طرفندن.

٦. ٣١٥، بیوك قسطنطین طرفندن.

٧. ٦١٦، ایرانی کیخسرو طرفندن (تئوفانه‌سده، هرقلك آلتنجی سنهٔ سلطنتی، *(Theophanes, Anno VI, Heraclii* .

٨. ٦٢٦، آوارلر خاقانی طرفندن. (نیکوفوروس قسطنطین، هرقلك اون التنجی سنهٔ سلطنتی).

٩. ٦٥٤، علینك قائدی معاویه قومانداسنده عربلر طرفندن، اوچنجی قونستانسك اون اوچنجی سنهٔ سلطنتنده، یعنی هجرتك ٣٤ نجی سنه‌سنده.

١٠. ٦٦٧، معاویه‌نك اوغلو یزید طرفندن، قونستانسك یکرمی آلتنجی سنهٔ سلطنتنده، هجری ٤٧.

١١. ٦٧٢، معاویه‌نك قائدی سفیان بن عوف طرفندن، هجری ٥٢.

١٢. ٧١٥، مسلمه وخلیفه مروانك اوغلو عمر بن عبدالعزیز طرفندن، ایمپراطور آنه‌میوس (Anhemius) زماننده، هجری ٩٧.

١٣. ٧٣٩، خلیفه عبدالملك اوغلو سلیمان طرفندن، هجری ١٢٢.

١٤. ٧٦٤، بلغارلر قرالی پاغانوس طرفندن، بشنجی قسطنطینك یکرمی اوچنجی سنهٔ سلطنتنده.

١٥. ٧٨٠، هارون الرشید طرفندن، دردنجی لئونك بشنجی سنهٔ سلطنتنده، ١٦٤ هجری. (المکین)

١٦. ٧٩٨، هارون الرشیدك قائدی عبدالملك طرفندن، ایره‌نك ایکنجی سنهٔ سلطنتنده.

١٧. ٨١١، اسلاولر دسپوتی قروموس طرفندن، (له‌ئون تاریخی).

١٨. ٨٢٠، اسلاو طوماس طرفندن، ککه میشلك برنجی سنهٔ سلطنتنده.

١٩. ٨٦٦، آسقولد ودیر قوماندەسنده روسلر طرفندن، (قارامسه‌ن، روسیه تاریخی، جلد ١، ص ٩٥).

٢٠. ٩١٤، بلغارلر قرالی سیمه‌ئون طرفندن، قسطنطین پورفیروژه‌نه‌نك اوچنجی سنهٔ سلطنتنده. سیمه‌ئون لوغ. سه‌دره‌نوس) له‌ئوغرامات اسملرنده‌کی مورخاره مراجعت *(Simeon Log, Cedrenus, Leo Grammat)* .

٢١. ١٠٤٨، عاصى تورنيچيوس طرفندن، ميشل مونوماقك يدنجى سنهٔ سلطنتى (سەدرنوس، مونوقاق زمانى) .

٢٢. ١٠٨١، آلكسياس قومنەن طرفندن، (آلكساس، ٢، ٦٤).

٢٣. ١٢٠٤. اهل‌صليب طرفندن، ١٢ نيسان (نيسەتاس، ژوئەل ويلهاردوئين وقايعى *Joel Villehardouin*) .

٢٤. ١٢٦١، ميشل پالەئولوغ طرفندن، ٢٥ تموز. پاخيمەرەس (٢، ٣١).

٢٥. ١٣٩٦، برنجى دفعه بايزيد يلديرم طرفندن.

٢٦. ١٤٠٢، ايكنجى دفعه بايزيد .

٢٧. ١٤١٤، شهزادەسى موسى .

٢٨. ١٤٢٢، محمد اولك اوغلى مراد ثانى.

٢٩. ١٤٥٣، محمد ثانى، ٢٩ مايس.

ايغور (Igor) قوماندەسندەاولەرق روسلرك ٩٤١ سنەسندەكى تعديلرى ــ كه المكين ٩٤٠ ده محاصره اولەرق كوستر ــ قارامسەن طرفندن بيله اويله صايلمامشدر .

٣٣، ص ٣٠٢ — *quœ hactenus narrata abe hora diei prima ad octavam usque peracta sunt.* هجوم مايس نهايتلرنده شفق وقتى باشلادىكه او موسـمده كونش بشده طوغار. فرانزەسه نظراً (ص ٦٤) تركلر شهره طلوع شمسدن ايكى بچق ساعت صوكره، يعنى صباحك يديسنده كيرديلر.

٣٤، ص ٣٠٥ — Ἐγὼ ὁ μέγας Αὐθέντης καὶ μέγας Ἀμυ.ᾶς Σουλτάνος ὁ Μεχμὲτ Μπέης, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Αὐθέντου καὶ μεγάλου Ἀμυρᾶ Σουλτάνου τοῦ Μουρὰτ Μπέη.

Ὀμνύω εἰς τὸν Θεὸν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ εἰς τὸν μέγαν ἡμῶν Προφήτην, τὸν Μωάμεθ, καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ Μουσάφια ὁποῦ ἔχομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ εἰς τοὺς ρκδ' χιλιάδας προφήτας τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ Πάππου μου καὶ τοῦ Πατρός μου καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὰ παιδία μου, καὶ εἰς τὸ σπαθὶ ὁποῦ ζώνομαι.

Ἐπειδὴ ἔστειλαν οἱ καθολικοὶ Ἄρχοντες τοῦ Γαλατᾶ πρὸς τὴν Πόρταν τῆς Αὐθεντείας μου τοὺς τετιμημένους Ἄρχοντας, τὸν Κύριον Μπαπιλᾶν Παραβάν καὶ τὸν Κύριον Μαρκέ.ον Δριφάγκην καὶ τὸν Δραγομάνον των Νικόλαον Πελατζόνην, καὶ ἐπροσκύνησαν τὴν Βασιλείαν μου καὶ ἐδεήθησαν τῆς Αὐθεντείας μου, καὶ νὰ ἔχουν τὰς νομὰς κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ καθόλου τόπου τῆς Αὐθεντείας μου νὰ χαλάσω τὸ κάστρον των, αὐτοὶ δὲ νὰ ἔχουν τὰ πράγματά των, καὶ νὰ ὀσπήτιά των, καὶ τὰ μαγαζία των, καὶ τὰ ἀμπέλιά των, καὶ τοὺς μύλους των καὶ τὰ καράβια των καὶ τὰς βάρκας των καὶ τὰς πραγματείας των ὅλας καὶ τὰς γυναῖκας των καὶ τὰ παιδία των εἰς τὸ θέλημα των καὶ νὰ πωλοῦν τὰς πραγματείας των ἐλεύθερα, καθὼς ὅλος ὁ τόπος τῆς Αὐθεντείας μου, νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχωνται ἐλεύθερα διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ κουμέρκιον νὰ μὴ δίδουν, μήτε πιαστικὸν, εἰμὴ νὰ δίδουν χαράτζιον, ὡς καθὼς εἶναι

ὅλος ὁ τόπος τῆς Αὐθεντείας μου, οἱ αὐτοὶ νόμοι καὶ συνήθειαι νὰ εἶναι οἱ αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν, καὶ νὰ τοὺς ἔχω ἀκριβοὺς καὶ νὰ τοὺς διαφεντεύω, ὡς κ αθὼ διαφεντεύω τὸ πρόσωπόν μου ὅλον.

Τὰς Ἐκκλησίας των νὰ τὰς ἔχουν καὶ νὰ τὰς ψάλλουν, μόνον καμπάναις καὶ σημαντήρια νὰ μηδὲν κτυποῦν, ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας μαΐδιον νὰ μὴ ζητήσω μηδὲ αὐτο νὰ ποιήσουν ἄλλας ἐκκλησίας. Οἱ πραγματευτάδες τῶν Γενουβέζων νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχωνται ἐλεύθερα, νὰ ποιοῦν τὰς πραγματείας των, παιδία ποτὲ εἰς Γιανιτζάρους νὰ μὴ πάρω, μήτε τινὰ νέον, μήτε Τοῦρκοι νὰ εἶναι εἰς τὸ μέσον των, ἀμὴ να εἶναι ἐξόχως, εἴμητα νὰ βάλῃ ἡ Αὐθεντεία μου σκλάβον νὰ τοὺς βλέπῃ, αὐτοὶ δὲ οἱ Γαλατιανοὶ νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ βάλλουν πρωτόγηρον εἰς τὸ μέσον των, διὰ νὰ διορθώνῃ τὰς δουλείας ὁποῦ ἔχουν οἱ πραγματευτάδες. Γιανιτζάροι καὶ σκλάβοι νὰ μηδὲν κονεύουν εἰς τὰ ὀσπήτια των, τὰ κουμέρκια, ὁποῦ χρεωστοῦν νὰ τὰ μαζώξουν, ἔχουν καὶ χρέος ἀπερνῶντες τὰ ὅσα ἐξόδευσαν, ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ τὰ μαζώξουν ἀπὸ τὴν μέσην τους διὰ νὰ ἄγουν ἀπὸ τὸ χρέος. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πραγματευτάδες των νὰ μηδὲν ἀγγαρεύωνται. Οἱ πραγματευτάδες τῶν Γενουβέζων νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχωνται καὶ νὰ δίδουν κουμέρκιον κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὴν συνήθειαν. Ἐγράφη τὸ παρὸν ὁρκομωτικὸν, καὶ ὤμωσεν ἡ Αὐθεντεία μου ἐν ἔτει 6961 ἀπὸ κτίσεως κόσμου, Ἐγύρας ἔτος 857.

وثيقه‌نك آلتنده شو سوزلر محرردر: «تحريراً فى اواخر جمادى الاخرى سنه ثمانمائة وسبع خمسين، ببلدة قسطنطينية المحروسة». امضا تعقيب ايدر: الفقير زغنوس. اولنه سلطان محمدخان ثانينك طغراسى منقوش اولان غلطه امانتنامه‌سنك روجه‌سنك ترجمه‌سى بودر:

« بن ـ كه امير اعظم سلطان مراد بكك اوغلى بادشاه معظم و امير اعظم سلطان محمد بكم ـ خالق ارض و اسمان نامنه، بيوك پيغمبريمز محمد نامنه، بز مسلمانلرك معتقد اولديغمز سبع المثانى نامنه (١)، اللهك يوز يكرمى درت بيك پيغمبرى نامنه، بيوك بابامك و بابامك روحنه، اوغللريمك نامنه. قوشانديغم قليج عشقنه يمين ايدرم‌كه شهرك قتوليك ارخونتلرى طرفندن باب همايونمزه مبعوث اولان فخر الرهابين ارخونتلر وسنيور باربان باليوس (٢) وسنيور ماركس دريفانغو (٣) وترجمان نيقولا پەلازونى (٤) طرفلرندن واقع اولان استرحام اوزرينه اليوم ادارهٔ حكومتمه

(١) فرانسزجه Sept variantes du koran مندرج ايسه‌ده اصلى ترجمەمز كبى اولمليدر. (مترجم)

(٢) برتك احمدخان اول زماننده ١٠٢٢ـ١٦١٢ تجديدنده باليوس (ونديك ايلچيسى) تركجه پاراويجينى صورتنده محرردر. پارابان وپاراويجينى، پالاويجينو (Pallavicino) ديمكدر

(٣) Marchese Drifangho كذلك براتك تجديدنده ماركس فرانغو محرردر، مارقو دو ترونكى (Marco de Tronchi) اوقومليدر.

(٤) (Nicola Palazoni) . كذلك تجديدنده نيقودوزو پاپوچينو (Nicodoso de Papucio) محرردر، نيقولو پاللازونى (Pallazoni) اوقونمليدر .

کرندادهٔ انقیاد اولان کافهٔ ممالکده مرعی اولدیغی وجه ایله غلطه اهالیسنه قانونلرینی وسربستلکلرینی براقیورم، بناءً علیه غلطه حصارلری هدم ایدیله جك ایسه ده سکنه سی مالارینی، خانه‌لرینی، مغازه‌لرینی، باغلرینی، دکرمنلرینی، سفینه وصندالرینی، تجارتلرینی، زوجه واولادلرینی ایستدکلری وجه ایله اداره ایتمك اوزره محافظه ایلیه جکلردر، اموال تجاریه‌لرینی ممالکمك هر طرفنده صاتمغه مأذوندرلر، بحراً وبراً سربستانه سیاحت ایده بیله جکلردر، هیچ برکمرکه، هیچ برانغاریه‌یه تابع اولمیه جقلردر، آنجق تحت اطاعتمده بولنان ممالك سائره‌ده اولدیغی کبی خراج ایله مکلف بولنه جقلردر. بو قوانین و عادات بوکوندن اعتباراً و مؤبداً باقی اوله جقدر، بن اونلری کندی شخصم کبی حمایه و مدافعه ایده جکم. سکنهٔ بلده کلیسا و دعالرینی محافظه ایده جکلردر، لکن چاك وناقوس چالمقدن ممنوعدرلر، کلیسالرینی جامعه تحویل ایتمیه جکم، لکن یکیدن کلیسا انشا ایتمیه جکلردر.

«جنویز تاجرلری سربستانه دور ایده‌رك امور تجارتلریله اشتغال ایده جکلردر، یکیچری صنفنه ادخال ایتمك اوزره اولادلرینی آلمیه جغم. دیغمزی قبول ایتملری ایچون اصلا جبر کوسترلمیه جکدر، غلطه اهالیسنه وعد ایدرم که کندیلرینی برکوله معرفتیله اداره ایتمیه جکم، تجار بیننده‌کی منازعاتك فصلی ایچون آره‌لرندن کندیلری براختیار انتخاب ایلیه جکلردر. خانه‌لرنده نه یکیچریلر، نه ده اسرا اسکان ایدیله جکدر، مصلحتلرینی اداره ایچون ایچلرندن برینی انتخاب ایده جکلردر (١).

ارخونت وکهیالری رنجیده ایدلمیه جکدر، طرفمزدن محرر اولان اشبو براتده محرر اولدیغی اوزره خراجی ویرمك شرطیله کیدوب کلمکده مختار اوله جقلردر، خلقت عالمك ٦٩٦١نجی و هجرتك ٨٥٧ نجی سنه‌سی جمادی الاولی اواخرنده یازلمشدر (٢). امضا: زغنوس

٣٥، ص ٣٠٥ — بو نقطه‌ده دوقاس، فرانزه‌س. قالقوندیل متفق دکللردر. دوقاس (٤٢، ص ١٧٦) دیرکه: *Postradie illius tenebrosœ.* ودها صوکره‌ده *diei Altera ab urbe cabta die Maji trigesima labente.* : شو سوزلری یازار

(١) اصلنده «مصلحتلریچون کهیا نصب ایده‌لر.»

(٢) ایتالیانجه وثیقه‌ده تاریخ، اوائل حزیراندر. لکن بو، بر سهودر، زیرا ٢٩ مایس جمادی الاولانك یکرمی اوچنه مصادف اولوب بوده «اواخر» کلمه‌سنه، یعنی شهر عربینك صوك اون کوننه داخلدر.

بو ایکی فقره مقابله ایدیلنجه مایسك اوتوزنده اولدیغنده شبهه ایدیله‌مز . نثری ، محاصره‌نك ابتداسنی ١٧ ربیع الاول ٨٥٧ تاریخنده (٦ نیسان ١٤٥٣) و ترکلرك قسطنطینیه‌یه دخولنی ٢٠ جمادی الاخره صالی‌کونی طلوع شمس صیره‌لرنده کوستر. مستحسنلر طرفندن اوّل یرینه آخر لفظی یازلدیغی فرض اولنمق ایستنلسه‌بیله آیك کونی ینه ایی تعیین ایدلمه‌مش اولور. ٦ نیسان ٢٧ ربیع‌الاوله تصادف ایدر، ٢٧ مارته مصادف ١٧ تاریخنه دکل . ١٧ ربیع الاولدن ٢٠ جمادی الاخره‌یه قدرده طقسان بر کون واردر، بنابرین اخر کلمه‌سی اوّل یرینه سهو مستنسخ عد اولنورسه محاصره‌نك مدتی اللی اوج یرینه آلتمش ایکی کون اولور. برانوتیده سعدالدین (٢، ١٤٣)٢٠ جمادی‌الاول یرینه ٢١ جمادی‌الاخر یازمش‌اولمقله برآی وبرکون آلدانیور. حاجی قالفه مدت محاصره‌یی اللی اوج یرینه اللی بر ارائه ایدیور وبلده‌نك فتحنی ٢٩ مایس یرینه ٢٥ مارت (وسط ربیع‌الاول) یازمقله ایکی آی درت کون یاکیلیور. بومثاللردن مورخك وقایع عثمانیه حقنده، خصوصا روم مورخلرینك کوستردکلری تاریخلرجه نه قدر احتیاطلی بولنمسی لازم کله‌جکی آکلاشیلیر.

٣٦ ، ص ٣٠٦ — قالقوندیل بو اجنبینك اسمنی ذکر ایتمز ؛ آنجق ـ قیزی سلطان محمدك حرمنه آلنوبده سلاطین عثمانیه‌یی فرانسه قراللرینه ربط ایدن مصاهرت موهومه‌نك واسطه‌سی عد اولنان ـ فرانسز قادیندن بحث ایدر کبی کورینور.

تذییلات مورخك اختامی

دولت عثمانیه تاریخنك برنجی و ایکنجی جلدلرنده ذکری کچن
حکمداران ایله اکابر مأمورینك
توارث ترتیبی اوزرینه

جدول انسابی

۱
عثمانلی پادشاهلری

پادشاهلر	شهزادکان
سلیمان شاه ف ۶۲۹ـ۱۲۳۱	سنغورتکین، کون طوغدی، دوندار، ارطغرل.
ارطغرل ف ۶۸۷ـ۱۲۸۸	کوندوز الپ، صاروپاتی، عثمان. (کوندوز الپك آی طوغدی و اونك آق تیمور نامنده اوغلی مضبوطدر.)
عثمان ف ۷۲۶ـ۱۳۲۵	اورخان، علاءالدین.
اورخان ف ۷۶۱ـ۱۳۵۹	مراد، قاسم، سلیمان پاشا.
مراد اوّل ف ۷۹۱ـ۱۳۸۹	بایزید، ساوجی (۱)، یعقوب (۲) .
بایزید اوّل ف ۸۰۵ـ۱۴۰۳	ارطغرل، سلیمان، موسی، عیسی، مصطفی، محمد، قاسم (یاخود محمود) یوسف. فاطمه. (۳)
محمد اوّل ف ۸۲۴ـ۱۴۲۱	احمد، مصطفی، مراد، یوسف، محمد . (عالی وصولاقزاده‌یه نظراً علاءالدین، احمد، مراد، اورخان، حسن)
مراد ثانی ف ۸۵۵ـ۱۴۵۱	اورخان، حسن، علاءالدین، محمد، احمد. (عالی‌یه نظراً احمد و علاءالدین آماسیه والیسی اولدقلری حالده وفات ایتمشلردر؛ محمد ثانینك جلوسنده اختناق اولنان اورخاندر.)
محمد ثانی ف ۸۸۶ـ۱۴۸۱	(شهزاده‌لری بوندن صوکره‌کی جدول انسابده کوریلور.)

(۱) بیزانسلیلرك Σαβουζιολ ساووچیس دیدکاری.

(۲) Κουντουζης قوونوچیسی.

(۳) سلیمانك برقیزی ایله اورخان (ف ۸۳۴ـ۱۴۳۱) اسمنده بر اوغلی و اورخانك سلیمان نامنده بر اوغلی مضبوطدر.

۲

خطهٔ روم سلچوق پادشاهلری

۱. سلیمان ۴۷۸-۱۰۸۵ ه قدر حکومت ایتمشدر.

۲. سلیمانك اوغلی قلیج آرسلان اوّل ۵۰۰-۱۱۰۶ ده صوده بوغلمشدر.

۳. قلیج آرسلانك اوغلی ملكشاه (سایسان) ۵۱۱-۱۱۱۷

۴. قلیج آرسلانك اوغلی مسعود اوّل ۵۵۱-۱۱۵۵

۵. مسعودك اوغلی عزالدین قلیج آرسلان ثانی ۵۸۴-۱۱۸۸ تاریخنده ملكنی اون اوغلنه تقسیم ایتمش و ۵۸۹-۱۱۹۳ ده وفات ایتمشدر.

قلیج آرسلان ثانینك اون اوغللری

(بو اون اوغلدن جنابی و نشری بحث ایدرلر.)

رکن‌الدین سلیمان، توقادده.
غیاث‌الدین کیخسرو، قونیه‌ده.
محیی‌الدین، آنقره‌ده.
معزالدین قیصر شاه، ملاطیه‌ده.
مغیث‌الدین طغرل، البستانده.
نورالدین محمود، قیصریه‌ده.
قطب‌الدین، سیواسده.
ناصرالدین برکیاروق، نیكساره‌ده.
سنجر شاه، آماسیه‌ده.
شجاع‌الدین، اوکلیده.

۶. غیاث‌الدین کیخسروکه پدرینه خلف اوله‌رق آز وقت حکومت ایله برینه برادری رکن‌الدین سلیمان کچمش و ۶۰۰-۱۲۰۳ ده وفات ایتمشدر.

۷. سلیمانك اوغلی عزالدین قلیج آرسلان ثالث ۶۰۲-۱۲۰۵

۸. ایکنجی قلیج آرسلانك اوغلی غیاث‌الدین کیخسرو اول ثانیاً جلوس ایله ۶۰۸-۱۲۱۱ قدر سلطنت ایتمشدر.

۹. غیاث‌الدین کیخسروك اوغلی عزالدین کیکاوس اول ۶۱۷-۱۲۲۰

۱۰. غیاث‌الدین کیخسروك اوغلی علاءالدین کیقباد اول ۶۳۵-۱۲۳۷

۱۱. علاءالدین کیقباد اولك اوغلی غیاث‌الدین کیخسرو ثانی ۶۴۲-۱۲۴۴

۱۲. غياث الدين كيخسرو ثانينك اوغلى
عزالدين كيكاوس ثانى ۶۴۶-۱۲۴۸

مؤخراً ايكى قرداشيله برلكده حكومت ايتمشدركه شونلردر :

۱۳. ركن الدين قليج آرسلان رابع
۱۴. علاءالدين كيقباد ثانى ۶۵۲-۱۲۵۴

عزالدين كيكاوس ثانى ثانياً يالكز ۶۵۳-۱۲۵۵
ركن الدين قليج آرسلان رابع يالكز ۶۵۵-۱۲۵۷
عزالدين كيكاوس ثانى ، برادرى ركن-الدين قليج آرسلان رابع ايله برلكده ۶۵۹-۱۲۶۱
ركن الدين قليج آرسلان رابع ثانياً يالكز ۶۶۶-۱۲۶۷

۱۵. ركن الدين قليج آرسلان رابعك اوغلى
غياث الدين كيخسرو ثالث ۶۷۵-۱۲۷۶

۱۶. عزالدين كيكاوس ثانينك اوغلى مسعود ثانى ۶۸۲-۱۲۸۳

۱۷. عزالدين كيكاوس ثانينك اوغلى فرامرزك اوغلى علاءالدين ثالث كه خطهٔ روم سلجوق پادشاهلرينك صوكيدر (۱) ۷۰۷-۱۳۰۷
اوغلى غياث الدين پدرندن برقاچ كون صوكره بوغلمشدر. مسعودك اوغلى غازى چلبى سينوبده ۷۵۵-۱۳۵۶ تاريخنه قدر ياشامشدر.

---

(۱) ايران و عثمانلى مورخلرى بو علاءالدين ثالثى دائما علاءالدين ثانى يازەرق علاءالدين اولك حفيدى علاءالدين ثانيدن بحث ايتمزلر . حال بوكه اوچ علاءالدين نامنه موجود اولان سكه‌لر اثبات ايدركه علاءالدين ثانينك وجودى اولدقدن باشقه برادرلريله برلكده سلطنت ايتمشدر. تيشه‌ن (Tychsen) ك مدخل مسكوكات عتيقه *(Introductio ade rem Numism)* كتابنده ص۳۸، آدله‌رك (Adler) مجموعهٔ جديده‌سنده *(Collectio nova)* نومرو ۵۹؛ وميلان موزه‌سى مسكوكات عتيقه‌سى *(Monete cuffiche del Museo di-Milano)* دفترنده ص۱۱۳ و۱۱۸ مراجعت. حاجى قالفه تقويم التواريخده ديركه: مورخلرك اكثريسى سلطان علاءالدينك جلوسنى هجرتك ۶۹۷ نجى سنه‌سنده كوستررلر ، لكن بو حكمدار اوتاريخدن اول پادشاهلق ايتمش اولمليدر ، چونكه اونك طرفندن سلطان عثمانه ويريلن برات ۱ مارت ۶۸۸ تاريخنى حاويدر. [كاتب چلبينك عيناً افاده‌سى : جلوس علاءالدين اكثر كتب تواريخده سطور اولديغى اوزره ۶۹ در. لكن عثمان غازى‌يه ويريلن ايالت مكتوبى ۶۸۸ تاريخيله مورخدر. ص ۸۸]مفتى عبدالعزيز اخطار ايدركه ۶۸۸ تاريخى مسعودك سلطنتنه اصابت ايلر.

۳

قره‌مان اوغللری

نور صوفی — اوغلی قره‌مان — اوغلی محمد بك — اوغلی محمود بدرالدین ، ف ۷۱۷ — اوغللری یخشی ، سلیمان بك — یخشینك اوغلی علاءالدین (صلب ، ۷۹٤-۱۳۹۱) — علاءالدینك اوغلی محمد — محمدك اوغللری : علی بك ، ابراهیم بك (ف ۸۰۹-۱٤٥٤). عیسی بك — ابراهیم بكك اوغللری : اسحق بك (بر جاریه‌دن) ، پیر احمد ، قره‌مان ، قاسم ، علاءالدین ، سلیمان ، نور صوفی (مراد ثانینك همشیره‌سندن) .

٤

سینوب وقسطمونیده اسفندیار ، یاخود قزل احمدلی سلاله‌سی

بایزید ولی — اوغلی اسفندیار — اوغللری : خضر بك ، قاسم — خضر بكك اوغلی قزل احمد — اوغلی محمد میرزا — اوغلی احمد شمسی پاشا .

٥

آق قیونلو عائله‌سی

۱ قره یولوق (قره سلوك) ، ف ۸۳۹-۱٤۳٥ .

قره یولوغك اوغللری: علی بك. ۲ حمزه بك، ف ۸٤۸-۱٤٤٤.

علی بكك اوغللری : ٤ اوزون حسن، ف ۸۸۳ - ۱٤۷۸ . ۳ جهانكیر، ف ۸۷۲-۱٤٦۷، خلیل. (خلیلك اوغللری: ابراهیم. علی)

اوزون حسنك اوغللری: زینل، اوغورلی، ٥. خلیل، ف ۸۸٤، ۱٤۷۹، ٦. یعقوب، ف ۸۹٦، ۱٤۹۰. یوسف. مسیح. محمود(۱) اوغورلینك اوغللری: ۹. احمد، ف ۹۰۳-۱٤۹۷. مقصود. خلیلك اوغلی: علی بك.

یوسفك اوغللری: ۱۱ محمد، ۱۲ الوند، ف ۹۱۰-۱٥۰٤.

محمودك اوغلی: ۸ رستم، ف ۹۰۲-۱٤۹٦ .

یعقوبك اوغللری : ۷ بایسونغور ، ف ۸۹۸-۱٤۹۲ . حسن، ۱۰ مراد ، ف ۹۱٤-۱٥۰۸ (۲). (حکومت ایدنلرك اسملرندن اوّل ترتیب حکومت رقمی قونلمشدر)

(۱) اوزون حسنك بو یدی اوغلی هپسی اجل قضایه اوغرامشلردر.

(۲) اوزون حسنك طقوز حفیدی (احمد ، مقصود ، علی بك ، محمد ، الوند ، رستم ، بایسونقور، حسن، مراد) جملةً اجل قضایه اوغرامشلردر.

٦

عراق وآذربایجانده قره‌قیونلو عائله‌سی

۱ قره محمد — ۲ اوغلی قره یوسف — قره یوسفك اوغللری : ۷ امیر شاه محمد. ۳ امیراسکندر. ۸ امیرآسیان. ٦ امیرابوالسعود. ٥ امیرپیر بوداق. ٤ جهانشاه میرزا — جهانشاه میرزانك اوغللری: ۱۲ ابویوسف میرزا — ۱۰ حسن علی — ۱۱ محمد میرزا — ۹ پیربوداق . (رقملر حکومت اعتباریله صیره‌لرینی کوسترر)

۷

آوروپالیلرجه تامرلان Tamerlan (تیمورلنك) نامیله معروف تیمور خاندانی

تیمور .

اوغللری : (آ) جهانکیر ، ف ۷۷۷-۱۳۷٥. (ب) شیخ عمر ، مقتول ۸۳۱-۱٤۲۷ . (ج) میران شاه. (د) شاهرخ، ف ۸٥۰-۱٤٤۷. خلیل (تیمور تاریخی ۱، ٤۰۹) ، ابراهیم، سعد وقاص (تیمور تاریخی ٥، ۳٥، ٤۷۹). (بو اوچنك اعقابی مجهولدر .)

(آ) جهانکیرك اوغللری: پیر محمد، خلیل سلطانه مغلوب، ۸۰۹-۱٤۰٦ ؛ میرزا محمد سلطان. اوچ قیز (تیمور تاریخی، ٦، ۳۰۲) .

پیر محمدك اوغللری : میرزا قایدو ، خلیل ، ابوسنجر ، سعد وقاص ، طنجر، قیصر، جهانکیر.

میرزا محمد سلطانك اوغللری : سعد وقاص ، محمد جهانکیر ، یحیی ، اوچ قیز (تیمور تاریخی ۷، ۳۰۲) .

(ب) شیخ عمرك (مقتول ۸۳۱ - ۱٤۲۷) اوغللری : اسکندر ، امیرك احمد ، بایقرا ، رستم ، پیرمحمد، سیدی احمد (تیمور تاریخی، ۱، ٦، باب ۲٥، ۱۸۹) اوچ قیز (۱، ٦، ۳۰۲) .

امیرك احمدك اوغلی سنجر.

بایقرانك اوغلی منصور، اونك اوغلی سلطان حسین.

رستمك اوغلى عثمان، سيدى على.
پیرمحمدك اوغلى عمر شيخ.

(ج) ميران شاهك اوغللرى : خليل ، ابوبكر ، عمر ، آيجل عثمان، النگر. درت قيز (تيمور تاريخى، ٤، ٢٠٢) .
خليلك بر قيزى (تيمور تاريخى ٦، ٣٠١)
ابوبكرك بر قيزى (كذلك: ٣٠٢) .
عمرك اوغلى سلطان ابوسعيد .
سلطان ابوسعيدك اوغللرى: مسعود، خليل، محمود، عمر شيخ، محمد ابوبكر.

(د) شاهرخك (ف٨٥٠-١٤٤٧) اوغللرى: اولوغ بك، سلطان ابراهيم، بايسونغور، سيورغتميش، محمد چوقى، اين اغلان (اوغلان) ياروئى، برقيز (تيمور تاريخى ١، ٦، ٣٠٢) .
اولوغ بكك اوغللرى : عبداللطيف، عبدالعزيز، علاءالدوله، بابر، محمد سلطان.
عبداللطيفك اوغلى چوقى.
علاءالدوله‌نك اوغلى ابراهيم.
بابرك اوغلى شاه محمود.
محمد سلطانك اوغلى يادگار محمد .

تيمورك ايكى قيزلرى: بخت بكم، قاآن ميراقه‌يه تزويج اولنمشدر. اكيربكى، ياخود تاج جهان، اميرموسانك اوغلى محمده تزويج اولنمشدر.
تاج جهانك اوغلى، سلطان حسين بايقرا .

(خلاصه، تيمورك ٧ اوغلى، ٢ قيزى، ٢٢ حفيدى، ١١ حفيده‌سى، ٢٣ حفيدزاده‌سى، ٥ حفيد قيزى، ١١ حفيد حفيدى اولمشدركه مجموعى ٨١ در)

٨

قريم خانلرى

(طاشكندى، جنابى ايله هزارفنه نظراً)

بيوك توقتاميش خان.
اوغلى كوچك توقتاميش خان.
اوغللرى: قادر بردى (كوچك محمد خان)، جليل بردى (كوچك محمد خان).
كوچك محمد خانك اوغلى حاجى كراى كه ٨٤٥ - ١٤٤١ تاريخنده حكومت ايديوردى. اون ايكى اوغلى اولمشدر.

٩

وزیر اعظملر

١. علاءالدین پاشا، تاریخ قبول منصب، ٧٢٨–١٣٢٧

٢. سلیمان پاشا، علاءالدینك وفاتندن، شو تاریخه قدر وزارت ایتمشدر. ٧٦١–١٣٥٩

٣. خیرالدین پاشا، نام اخرله چاندارلی قره‌خلیل، وفاتی. ٧٨٨–١٣٨٦

٤. علی پاشا، قره‌خلیلك اوغلی، وفاتی. ٨١٤–١٤١١

٥. ابراهیم پاشا، علی پاشانك اوغلی، وفاتی. ٨٣٢–١٤٢٨

٦. خلیل پاشا، ابراهیم پاشانك اوغلی، قسطنطنیه‌نك فتح اولندیغی سنه اعدام اولنمشدر. ٨٥٧–١٤٥٣

١٠

قپودان پاشا

بالطه اوغلی [سلیمان بك، کاتب چلبی‌یه نظراً]، محمد ثانی زماننده . ٨٥٧–١٤٥٣

١١

مفتی

خضربك ابن جلال، فتح قسطنطینیه‌ده. [کاتب چلبی قضایه فتوی ضم اولندیغنی یازار.]

١٢

معلم و لالا

بایزید صوفی، محمد اولك لالاسی .

ابن تمجید، محمد ثانینك لالاسی .

[ملا کورانی فاتحی تعلیمه مأمور ایدی. صوکره ملا خیرالدین، ملا زیرك قبل الفتح معلم اولدیلر. کاتب چلبیدن]

جدول انسابك ختامی

مترجمك تذییلاتی

صحیفه ٤، سطر ٣ — ترجمهٔ قاموسك ذوالقرنین كلمه‌سندن: « بعضلر دیدیلر كه ارضك ایكی قرننه، یعنی ایكی قطرندن عبارت اولان مغرب ومشرقه سیر وسفر ایدوب بالغ و واصل اولمغله ملقب اولدی » یعنی ذوالقرنین لقبنی آلدی . هرنه قدر بزده اسكندر رومی، ذوالقرنین ظن اولنور ایسه‌ده قاموس مترجمی عاصم اسكندر ماده‌سنده بو بابده تفصیلات اعطاسیله اسكندری ذوالقرنیندن تفریق ایتمشدر . اسكندر، ماكدونیالی فلیبك اوغلی اولدیغی معلومدر ؛ اصل ذوالقرنینی ترجمهٔ قاموس، حمیری اولمق اوزره « صعب بن الرایش » اسمیله قید ایدر. تفصیلنی آرزو ایدنلر ترجمهٔ قاموسده اسكندر وذوالقرنین كلمه‌لرینه وبرهانده جم وجمشیده مراجعت ایتمك اوزره شویله خلاصه اولنه‌بیلیركه اسكندر ذوالقرنین دینیلن ایران پادشاهنك اسمی جم وجمشید اوله‌رق ذوالقرنین ده باشقه و اسكندر رومی ایسه بالطبع ینه باشقه‌در؛ بونلرك یكدیكرینه قاریشدیرلمسندن و جم لفظنك بیوك پادشاه معناسنه‌ده آلنمسندن دولایی «جم» آیینه ایله برلكده ایراد اولندقجه اسكندر رومی دیمك اولور.

ص ٤، س ١٢ — جهانگیر، فتح ممالك ایدن حكمداركه سیل كبی كچوب كیتمش ده اوله‌بیلیر؛ جهاندار ایسه ممالك مفتوحه ویا موروثه‌سنی اداره‌یه موفق اولور.

ص ٦ ، س ٣ — تیمور عزمنده صوك درجه‌ده ثابت ایدی. روایت اولندیغنه كوره آسیاده اردوسیله سفر ایدركن بركون بركویده استراحتی ایچون تهیئه اولنان اوطه‌ده اوزانیر. كورركه بر قرنجه بر بوغدای دانه‌سی یوكلنمش كوتوریور؛ یولنده بریوقوشجغه تصادف ایده‌رك قرنجه یووارلنیر، دانه‌ده برطرفه كیدر. قرنجه كندیسنی طوپارلار ، دانه‌یی یوكلنیر ، ینه یووارلنیر. تیمور كمال دقتله باقار. قرنجه‌نك یووارلانیشنی یوز اون سكزه قدر صایار؛ لكن یوز اون طقوزنجیده صبورحیوانجق دانه‌سنی اوته‌طرفه آشیرمغه موفق اولور. تیمور بونی یاد ایله قرنجه‌دن عبرت آلدیغنی سویلر ایمش.

ص ٦ ، س ٨ — تیمورك منهمك اولدیغی شطرنج ، بورالرجه معروف اولان شطرنج اولمایوب عرب شاهك ویردیكی تفصیلاته ویاپدیغی رسمه كوره (ص ٣١٢، و٣٢٤) طولاً اون وعرضاً اون بر، یعنی جمعاً یوز اون خانه‌لیدر؛ بونده ایكی دوه، ایكی زرافه، ایكی طلیعه، ایكی پیاده، بروزیر وسائر زیاده طاشلر واردر؛ شطرنج كبیر دینیلن بو اویون شطرنج صغیر دینیلن اوته‌كی اویوندن چوق كوچ اولدیغنی عرب شاه ذكر ایدر.

ص ٦، س ١٣ — بردفعه اونوتدیغی شی. تکرار حضورنده اوقونلدیغی زمان یاکلش تلفظ اولنورسه تیمور اونی تصحیح ایدردی. (عرب شاه، ص ٢١٢)

ص ٦، س ١٥ — یاسا، یاساق، جزای اعدام: «نامناسب سوز ایتقان اوچون یساق قه یتتی» = مناسبتسز سوز سویلدیکی ایچون اعدام جزاسنه اوغرادی. نظام، قانون: «یاساغیغه حاضر بولوب یوللق تورالیك سوز یدین چیقماغا یلار» = هرکس امرینه‌امتثال ایله کندی یولنجه، کندی موقعنجه‌سوزندن خارجه‌چیقماسون. یاساقی، عسکر، [امره تابع] (اللغات النوائیة و الاستشهادات الجغتائیة، تمثیل پارس ١٨٧٠، مطبعهٔ ایمپراطوری.)

ص ٦، س ١٨ — ومن هذا الجهة [ای لترجیحه قواعد الجنکزیة علی قواعد الاسلام] افتی کل من مولانا وشیخنا حافظ‌الدین محمد البزازی رحمه‌الله ومولانا وسیدنا وشیخنا علاء الدین محمد البخاری ابقاه الله وغیرهما من العلماء الاعلام وائمة الاسلام بکفر تیمور وبکفر من یقدم القواعد الجنکیز خانیة علی شریعة الاسلامیة ومن جهات اخر ایضا (عرب شاه، ص ٢١٢).

ص ٦، س ١٩ — توزوك، نظام. [یاسا قانون، توزوك نظام، تعلیمات]

بیر اوکیم تاپسا شه لیغدین ریاست * توزوك بولماس ایشی قیلمای سیاست.

[طرف حکمداریدن نائل ریاست اولان بر کیمسه قوانینی شدتله تطبیق ایتمدکجه ایشی انتظام بولماز] (لغات نوائیه‌که ذکری کچدی.)

ص ٧، ص ١٣ — وکان فرید الطور، بعید الغور لایدرك لبحر تفکیره قعر، ولا یسلك فی طود تدبیره سهل ولا وعر. قد اقعد فی ممالکه نوامیسه و اقام فی سائر الممالك جواسیسه؛ وهم مابین امیر کاطلامیش احدا عوانه، وفقیه فقیر کمسعود الکحجانی عین اصحاب دیوانه؛ وکان ذلك فی القاهرة المعزیه وهذا بدمشق احدالصوفیة بالشمیصاتیه؛ ومابین متسبب وتاجر، ومصارع شریر وبهلوان فاجر، ومکد وصنایعی، ومنجم وطبایعی، وقلندری قوال، وحیدری جوال، وبحری سیاح، وسقاءظریف، وحذاء لطیف، وسملاة دلاله، وشیخة محتاله کدلة المحتاله. ومن مرت به التجارب، وضرب اکبادالابل مشارق ومغارب، وبلغ فیما هو بصدده من المکر والاحتیال منزلة الکمال، واف بلطیف ختله ودهاءه بین الماء والنار والهدی والضلال، وجاوز فی الحیل و الکید ساسان واباا زید، و الزم فی حکمته ابن سینا، واسکت فی منطقه الیونانیین، اذعکس علیهم القضایا. فکانوا ینهون الیه حوادث الاطراف واخبارهم، ویکتبون الیه ماقدموا واثارهم، ویذکرون لدیه اوزانهم واسعارهم، ویصفون منازلهم وامصارهم، ویصورون سهولهم واوعارهم، ویخطون بیوتهم ودیارهم، ویبینون مدی ذلك بعداوقربا، ومافی ذلك ضیقا ورحباء وجهات و اقطاراً، وشرقاً وغرباً، واسامی الامصار والقری، والقاب المنازل والذری، واهل کل مکان ورؤسائه، وامرائه وکبرائه، وفضلائه وشرفائه، واغنیائه وفقرائه، واسم کل ولقبه، وشهرته ونسبه، وحرفته وسببه، وکان یطالع بفکره ذلك، ویتصرف بتفکیره فی سائر الممالك، وکان اذا حل ببلد، واجتمع من اعیانه احد، شرع یسأله عن فلان وفلان، وماجری

لفلان فی الوقت الفلانی مازانه فی اسروشان، والجم الت تلك الواقعه، وکیف فعل فلان وفلان فیما کان بینهما من المنازعه؛ فیبهت ذلك الرجل ناظرا، ویظن ان تیمور کان فی تلك الحالة حاضرا. وکان کثیر اما یطرح علیهم اغالیط المسائل ، و یحکی صور مباحثات جرت لهم و رسائل. فیتصورون ان له فی ذلك العلم قدمه و کان منه للعلماء خدمه . ولذلك تصور بعض الناس ، اك ذلك الوسواس الخناس کان مقیما فی السلاریه ، و بعض بالغ حتی قال انه رآه فی فقراء الشمبصائیه (عرب شاه، تمثیل قاهره ۱۳۰۵، ص ۲۱۲ و ۲۱۳)

ص ۹ ، س ۳ — قوریلتای ، قورولتای ، مغوللرده بیوك مذاکره مجلسی. (اللغات النوائیه ، تمثیل پارس، ص ۴۲۹ .)

ص ۱۴، ۸ حاشیه — بومدایحدن بری (دیوان حافظ، تمثیل بولاق،ص۱۴۹):

عمر خسرو طلب، ارنفع جهان میطلبی، * که وجودیست عطا بخش وکریمی نفاع،
مظهر لطف ازل، روشنیٔ چشم امل ، * جامع علم وعمل، جان جهان شاه شجاع،
حافظا، بنده صفت بردر اوباش مقیم ، * که جهاندار مطیعست وشهنشاه مطاع،

ص ۱۵، ٦ حاشیه — « نارکه » نك بر شیئك اطرافنه دائره چویرمه معناسی اللغـات النوائیه‌نك ۵۰۸ صحیفه‌سنده مندرجدر ؛ چویریلن دائره معناسی‌ده بوندن آلنمش اوله‌بیلیر . فقط لغـات نوائیه‌ده کرکه‌نك آو سوریجیلری معناسنه تصـادف اولنه‌مادی. اوکا کوره کورگا ، کورگه کرّه‌نای نوعندن بر الت صدا ، تپسی، بوله ودیوار و چادر پرده‌سیدر :

۱ — بنه کره‌نای وکورکا اونی * قیلیب اشکارا قیامت کونی.
(بنه کره‌نای وکورکه صداسی قیامت کونی کوستردی.)

۲ — قویدی‌چون‌شه بسا طیغه کامین * کورکه ایچره کوردی اوز جامین
(پادشاهك قالیجه‌سی اوزرینه وضع قدم ایدنجه کندی قدحنی تپسی اوزرنده کوردی.)

۳ — اق‌اوی‌کا ایشینك‌رست‌تونسکلوك‌داغی * بولوب‌کورکه اوی کورمغه توك داغی.
(چادرك متانتلی بر قاپیسی ودومان چیقه‌جق برباجه‌سی وار ایدی، هر طرفدن جداری کورکلرله مستور ایدی.)

ص ۲۱، س ٤ — لغات نوائیه‌دن :

فتان کوزونك بیاض وسوادین کورکالی * چولپانغه سالمادی نظر و چرخ وماهیغه .
(چشم فتانك (فتانکك) اقنی وقاره‌سنی کوره‌لی نه نجم سحره، نه‌ده چرخ وقمره باقدم.)

ص ٤١ ، س ۹ — برنجی جلدده و بوراده بعض مورخینك املاسنه امتثالاً « تیمور تاش » یازلمش ایسه‌ده دوغروسی « تیمور تاش » در، فی‌الواقع ادرنه‌ده برکوی اسمنك « دمیرده‌ش » تلفظ اولندیغی اخیراً خاطره کلمشدر. تاش و ده‌ش، آرقداش،

نامداش، بكتاش كلمه‌لرنده دخى كوريليو ؛ شو حالده «تيمورتاش» بر تيموره، بر قليجه منسوب وتابع ديمك اولسه كركدر.

ص ٤٥، س ١١ — « مصر سلطانى فرج بن برقوق‌كه مقدما والدى ــ سلطان احمد جلاير تحريكيله ــ تيمورك ايلچيلرين قتل ايدوب اونيك قلعه‌سنك محافظتيله مأمور اولان امراى تيموردن اوتمش قوچيبى دخى ــ قره‌يوسف ايله محاربه ايامنده كرفتار اولوب سلطان مصره ارسال اولندقده ــ حبس ايلمش ايدى . فرج دخى والدى اثرينه اقتفا ايدوب مجدداً كنديه كلن ايلچيلرى حبس ايتمش ايدى. » (سعدالدين، جلد ١، ص ١٠٤) براتوتى بر آز ياكلش آكلامش اوله‌جقدر. هامه‌رك «آونيك» يازديغى يرده‌كى سعدالدين «اوينك» يازيور. سه‌ده بونك ، اليوم دياربكر ولايتى داخلنده اولوب « عوينه » املاسنده اولان محل اولمسى ملحوظدر.

ص ٤٩، س ٢٥ — « وفى ثانى يوم صعدالبها، وآخر النهار طلب علماء ها وقضاتها، فحضرنا عليه ، فاوقفنا ساعة، ثم أمر بجلو سنا ، وطلب من معه من أهل العلم فقال لأميرهم عنده ، وهو المولى عبد الجبار ابن العلامة نعمان الدين الحنفى ، والده من العلماء المشهورين بسمرقند، قل لهم «انى سائلهم عن مسئلة سألت عنها علماء سمرقند وبخارى وهراة وسائر البلاد التى فتحتها ، فلم يفصحوا عن جواب ، فلاتكونوا مثلهم ، ولايجاوبنى الاأعلمكم وأفضلكم ، وليعرف مايتكلم. فانى خالطت العلماء ولى بهم اختصاص والفة، ولى فى العلم طلب قديم.» وكان بلغنا عنه انه يتعنت على العلماء فى الاسئلة ويجعل ذلك سببا لقتلهم او تعذيبهم . فقال القاضى شرف الدين موسى الانصارى الشافعى عنى «هذا شيخنا و مدرس هذه البلاد ومفتيها سلوه ، والله المستعان» فقال لى عبد الجبار «سلطاننا يقول انه بالامس قتل منا ومنكم فمن الشهيد قتيلنا أم قتيلكم؟ » فوجم الجميع وقلنا فى أنفسنا هذا الذى بلغنا عنه من التعنت وسكت القوم. ففتح الله على بجواب سريع بديع وقلت هذا «سؤال سئل عنه سيدنا رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وأجاب عنه، وأنا مجيب بما أجاب به سيدنا رسول الله صلى الله عليه وسلم.» قال لى صاحبى القاضى شرف الدين موسى الانصارى بعد ان انقضت الحادثة «والله العظيم، لما قلت هذا سؤال سئل عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم واجاب عنه وانا محدث زمانى قلت، هذا عالمنا قد اختل عقله، وهو معذور، فان هذا سؤال لايمكن الجواب عنه فى هذا المقام.» ووقع فى نفس عبدالجبار مثل ذلك. والتفت تمرلنك الى سمعه وبصره وقال لعبد الجبار يسخر من كلامى كيف سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن هذا وكيف أجاب قلت « جاء اعرابى الى رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال يا رسول الله ان الرجل يقاتل حمية، ويقاتل شجاعة، ويقاتل ليرى مكانه فأينا فى سبيل الله؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم من قاتل لتكون كلمة الله هى العليا فهو الشهيد». فقال تمرلنك خوب خوب. وقال عبدالجبار ما أحسن ماقلت وانفتح باب المؤانسة، وقال انى رجل، نصف آدمى، وقد أخذت بلاد كذا وكذا وعدد سائر ممالك العجم والعراق والهند و سائر بلاد التتار. فقلت اجعل شكر هذه النعمة عفوك عن هذه الامة ولاتقتل أحداً فقال والله انى لا أقتل احدا قصدا وانما أنتم قتلتم أنفسكم فى الابواب والله لا أقتل أحدا منكم وأنتم آمنون على أنفسكم وأموالكم

و تکررت الاسئلة منه و الاجوبة منا. فطمع کل من الفقهاء الحاضرین وجعل یبادر الی الجواب ویظن انه فی المدرسة، والقاضی شرف الدین ینهاهم، ویقول لهم بالله اسکتوا لیجاوب هذا الرجل، فانه یعرف مایقول. وکان آخر ما سأل عنه ماتقولون فی علی ومعاویة ویزید فاشرت الی القاضی شرف الدین وکان الی جانبی ان اعرف کیف تجاوبه ، فانه شیعی، فلم أفرغ من سماع کلامه الاوقد قال القاضی علم الدین القفصی المالکی کلاما معناه ان الکل مجتهدون. فغضب لذلک غضبا شدیدا وقال علی علی الحق ، ومعاویة ظالم، ویزید فاسق، وأنتم حلبیون تبع لاهل دمشق ، وهم یزیدیون قتلوا الحسین. فاخذت فی ملاطفته و الاعتذار عن المالکی بانه أجاب بشیء وجده فی کتاب لایعرف معناه. فعاد الی دون ماکان علیه من البسط وأخذ عبدالجبار یسأل منی ومن القاضی شرف الدین. فقال عنی هذا عالم ملیح، وعن شرف الدین وهذا رجل فصیح. فسألنی تمرلنک عن عمری فقلت مولدی سنة تسع وأربعین وسبعمائة، وقد بلغت الآن أربعا وخمسین سنة. فقال للقاضی شرف الدین و أنت کم عمرک فقال أنا اکبر منه بسنة فقال تمرلنک أنتم فی عمر أولادی أنا عمری الیوم بلغ خمسا وسبعین سنة وحضر صلاة المغرب وأقیمت الصلاة وامنا عبد الجبار وصلی تمرلنک الی جانبی قائما یرکع ویسجد.» (عربشاه ۹۱ و ۹۲)

ص ۵۱، س ۸ — تیمور، قبرنوحی شیطانلر طرفندن یاپلمش ظن ایده جک ساده دللردن دکل ایدی. سعدالدینک بوکا دائر یازدیغی فقره شودر : (ج ۱ ، ص ۱۵)

«. . . (تیمور) بعلبک شهرینه واردی. السنهٔ ناسده مشهوردرکه حضرت سلیمان علی نبینا وعلیه السلام عهدنده (یعملون له مایشاء) عامللرینک عملی ایله مصنوع اولمش برحصار مطبوعدر؛ دیوارینک برکوشه سنده موضوع اولوب طولی یکرمی سکز ذراع وعرضی اون آلتی ذراع وارتفاعی یدی ذراع اولان حجرعظیمدن و غرائب بنا وطورندن مصنوع بشر اولمیوب مستحدثات عفاریت اولمسنه استدلال اولنسه اولور. اول حصن حصین دخی تحت تصرفنه داخل اولوب حلول شتا اقامتنه مانع اولمغین ماه جمادی الاولانک ثالثنده دیار کرکده حضرت نوح علیه السلام تربه سی نامنه مشهور اولان مزار زیارتنه واروب آندن عازم دمشق اولدی.»

هامر، بورالرینی زیاده قصر ایتمش ومآلده خیلی دکیشمشدر.

ص ۶۱ ، حاشیه ۱ [بو حاشیه ده [ ] اشارتی ایچنده کی عباره بوندن اولکی صحیفه نک ٤نجی حاشیه سنه عائددر.] عرب شاه، جاسوسلرک رئیسی اولان فاضل ایله معیتنک ، احوال سابقهٔ تاریخیه یی تذکار و تیموردن کوره جکلری ایلکلری تعداد ایده رک تاتارلری نه وجه ایله قاندردقلرینی و ظاهراً سلطان بایزید طرفنده کورینه رک باطناً اوته طرفه مربوط بولنمغه سوق ایتدکلرینی برچق صحیفه لک تفصیلات ایله یازار. مصر تمثیلنک ۱۲۶ نجی و ۱۲۷ نجی صحیفه لرینه مراجعت.

ص ۶۵، س ۲۳ — سعدالدینک (جلد ۱، ۱۷۷) افاده سنه کوره اسارته دوشن بر چوق اعیان امرا میاننده روم ایلی بکلربکی فیروز بک ، منت بک ، مصطفی بک، تیمور تاش پاشا و اولادینک اکثری، خصوصا علی بک ده بولنیوردی ؛ تیمور تاشک

یخشی بك نامنده‌کی اوغلی دها بر چوق امرا ایله برلکده شهدا زمره‌سنه التحاق ایتمشدر. فقط بو تاریخك ۷۹نجی صحیفه‌سنده کورلدیکی اوزره تیمورك تیمورتاش پاشا ایله کوتاهیه‌ده مخاطبه‌سنه نظراً «تیمورتاش و اولادی» عباره‌سنده واو عاطفه سهو ترتیب اوله‌جقدر.

ص ٦٨، س ۳ — سلطان بایزید یلدیرمك خصائل شجاعت و مروتی، تیموره مقاومتده شدتی هامه‌ری‌ده تسخیر ایتمشدر. بعضاً خاطره کلیرکه عجبا تیموره مدارا یولنی طوته‌مازمی ایدی؟ تیمورك محرراتنده‌کی دیپلوماسی طرزی بو بابده سند اتخاذ ایدیله‌جك برشی دکلدر. بایزید کبی عزت نفسك صوك درجه‌سیله متخلق برپادشاهك تیموره تبصبصی قابل امکان اولمامقله برابر ظن عاجزانه‌مه کوره اویله‌ده یاپلسه بو سیل خروشان ینه طوردیریله‌مازدی.

ص ٧١، س ۲ — تیمور قفس حکایه‌سنك اصلی ینه اوصحیفه‌ده عاشق پاشازاده ایله نشرینك افاده‌لرندن عبارت اوله‌جغی آکلاشیلیور. لکن ولوکه یالکز کیجه‌لری اولسون تیموره اورمق تیمور قفس ایچنده حبس ایتمکدن دها خفیف برمعامله دکلدر. تیمورك ناقابل تصور اولان مظالمیله برابر ملوکانه داورانمق امالنه‌کوره — بزم تاریخلرده مذکور اولمیان — کیجه تیموره اورمق فقره‌سی‌ده شایان اعتماد اولمسه کرکدر.

ص ۹۰، س ۹ — کوتوروم بایزید اوغلی اسفندیارك بیك قدر آدم ایله شهزاده‌نك کذرکاهنه چیقه‌رق مغلوب اولوب طوسیه‌یه قاچدیغنی وشهزاده‌نك بعده بولی‌یه کیتدیکنی وشهزاده بروسه‌یه عزیمت ایتمك ایستمش ایسه‌ده تجربه‌لی امرانك اخطاری و تیمورك حرکاتنه و آیدین طرفلرنده قیشلایه‌جغنه دائر آلنان معلومات اوزرینه آماسیه‌نك ترجیح ایدلدیکنی سعدالدین تفصیل ایدر. (استانبول مطبوعی، جلد ۱، ص ۱۹۲ و ۱۹۳).

ص ۹۰، س ۲۲ — قره‌دولتشاه وقعه‌سنی استانبول تمثیلی سعدالدین ۱۹۳-۱۹٦ صحیفه‌لرده یازار. سعدالدینه نظراً بو آدم بو طرف ترکلرندن بر «دزدگمراه» اولدیغی حالده عثمانلی دولتنه بد خواه اولدیغی جهتله تیمورك مقبولی اولمش ایدی. محاربه «قغله» نام موضعده ایمش؛ حسابجه آماسیه طرفلرنده اوله‌جقدر. قره‌دولتشاه ایله شهزاده مجاوبه ایتمش، دشمن شهزاده‌نك چوجقلغنی، باباسنك مغلوبیتنی سویلمش؛ شهزاده دخی جواب مناسب ویرمش. سعدالدینه نظراً قره‌دولتشاه بالذات شهزاده‌نك اوقیله اورلمش اولمایوب «بر جوان سرفراز تیر انداز بر تیر پاکیزه کشاد ایله

قره دولتشاهك چشم جهان بینی کورو کوکب بخت خوابناکی کبی بی‌نور ایدوب» آتندن دوشمسی اوزرینه قایچ اوشورلمشدر. تاریخ وقعه ٨٠٥ کوستریلیور.

ص ٩١، س ١ — قباد اوغلی وقعه‌سی بزم سعدالدینده ١٩٦ و ١٩٧ صحیفه‌لرده‌در. مورخك فلنلك دیدیکی تمثیل استانبولده «فلنبل» وکنار نسخه‌ده «فلنبك» دیه مذکوردر. بوقلعه غایت متین اولدیغندن تسخیری ایچون خیلی اوغراشلمشدر.

ص ٩١، س ٩ — اینال اوغلی یکرمی بیك ترکمن ایله قاز اووه‌سنه کلنجه شهزاده برمکتوب ایله ایلچی کوندرمش. اینال اوغلی متعظمانه داورانه‌رق «شمدی محمد نره‌ده؟ نه یاپیور؟» دیه صورمش. سفیرك ویردیکی جواب اوزرینه اعدام ایده‌جك اولمش. یازدیغی جوابده «بن مقاتله‌یه کلدم، الکده‌کی یرلری قورتارمغه کلدم، بورالردن چیق، کوزیکك کوردیکی یره کیت.» یولنده بالا پروازانه جواب یازمش. سعدالدینك ادریسدن نقلنه‌وکندیسناك‌ده آیریجه یازدیغنه‌کوره دشمندن‌پك‌چوق‌مقتول اولدیغی حالده بزم طرفدن کیمسه‌یه ضرر ایریشمامش. معیت شهزاده‌دن جبله اوغلی وزغرجی یعقوبدن ماعداسی سالم و غانم عودت ایتمشلر، بو ایکی کشی اینال اوغلی فرار ایدرکن اونك النه دوشمش اولدقلری‌حالده زغرجی یعقوب برآره‌لق قاچدیغی کبی جبله اوغلنی‌ده برمدت صوکره اینال اوغلی اطلاق ایتمشدر. (تمثیل استانبول. ص ١٩٨-٢٠٠)

ص ٩١، س ١٠ — کوزلر اوغلی «قره حصار اوزرینه دوشوب، شهرینی آلوب قلعه‌سنی محاصره» ایتمش. کوزلر اوغلی عثمانلیلرك هجومی اوزرینه هرشیئی براقه‌رق قاچمش. (ص ٢٠٠ و ٢٠١). کوپك اوغلی وقعه‌سی ٢٠٢نجی‌صحیفه‌ده‌در.

ص ٩١، س ١٨ — مزید اوغلی وقعه‌سی سعدالدینك ٢٠٢ - ٢٠٤ صحیفه‌لرنده‌در. سعدالدین، بونك همتیله سیواس زمان یسیرده صورت سابقه‌سنه کیردیکنی یازارسه‌ده حقیقت خبر صحیحك دیدیکی کبی اعماره چالشمش اولمسندن عبارتدر. تیمورك آثار خرابی حالا زائل اولمامشدر.

ص ٩٢، س ٣ — سعدالدینه کوره تیمور شهزاده‌یی حیله ایله اله کچیرمك مقصدنده بولنمش، سلطان بایزیده شهزاده حقنده حسن‌نیت‌کوستره‌رك اوندن مکتوب آلدیغی کبی کندی اولادینه تقدیم ایده‌جکنی، و قرینی ویره‌جکنی خواجه محمد نامنده برایلچی ایله شهزاده‌یه‌تبلیغ ایتمش، شهزاده، ارکانی ایلچینك استقبالنه‌کوندرمکله برابر یلدیرم بایزید ایله تیموردن کلن مکتوبلری اوپوب باشنه قویمش، مشاورلرینی

دیکلمیه‌رك مطلقا تیمورك نزدینه کیتمك اوزره یوله چیقمش ؛ یولده اوغرانیلان وقایع اوزرینه تیمورك ایلچیسنه ضیافت ویره‌رك بولیدن کری دونمش . (تمثیل استانبول، ص ۲۰۴-۲۰۸) .

ص ۹۹ ، حاشیه ۲ — شهزاده‌لر محاربه‌سی حقنده هامه‌رك اك زیاده نشری‌یه باقه‌رق ترجیحاً نقل ایتدیکی روایتك خلاصه‌سی شودر: ۸۰۴ ذی‌الحجه‌سنده آنقره محاربه‌سنك وقوعندن صوکره میدانده‌کی شهزاده‌لر حال انتظارده قالدیلر. ۸۰۵ رجبنده بایزید ارتحال ایدنجه سلیمان ادرنه‌ده ، عیسی بروسه‌ده ، محمد آماسیه‌ده حکم سوریورلردی. محمد عیسی اوزرینه یوریدی ؛ عیسی قاچدی؛ بایزیدك نعشی بروسه‌یه کتیریله‌رك محمده تسلیم اولندی. عیسی دها اوچ دفعه محمدله چارپشدقدن صوکره اورته‌دن غائب اولدی.

سلیمان بروسه و آنقره اوزرینه یوریدی. محمد توقاد و آماسیه‌یه چکلدی.

بو آره‌لق محمدك مساعده‌سی اوزرینه موسی ظهور ایله سلیمانه غلبه ایتدی وسلیمان وفات ایتدی (۸۱٤) .

اك صوکره محمد موسی ایله محاربه ایده‌رك غلبه ایتدی (۸۱٦) .

خواجه‌نك ترجیح ایلدیکی روایته کوره ارتحال بایزیدده تیمور نزدنده بولنان موسی نعش پدرله کله‌رك عیسایه غلبه ایله یرلشدی. سلیمان موسانك اوزرینه یوریدی. موسی اسفندیار زاده نزدندن (علی روایةٍ سلیمان امراسنك اتفاقیله) روم ایلنه کچدی وسلیمانی محو ایتدی، صوکره محمدده موسایی محو ایلدی. لکن خواجه برطرفدن‌ده محمدك عیسی ایله محاربات عدیده‌سنی یازار وبوحالده روایت قاریشیر.

هامه‌رك روایتی دها مدققانه‌در. یالکز ایکی نقطه وارکه برنجیسی تیمورك موسی چلبی‌یی آل تمغا ایله کوندردیکی تیمور مورخلرینك افاده‌سیله مؤیددر . ایکنجیسی چلبی سلطان محمدك موسایه غلبه ایله استیلاسی هپ مورخلر طرفندن ۸۱٦ کوسترلمش ایسه‌ده ایلك دفعه خبر صحیح مؤلفی اخطار ایتمشدرکه بو وقعه‌نك تاریخی ۸۱۸ در . چونکه محمدك ادرنه قربنده موسایه غلبه ایده‌رك موسانك علاءالدین اووه‌سنده مقتول اولدیغنی مشعر بروسه قاضیسنه کوندریلن فرمانده شو سوز مندرجدر : «ظلمت عداوت انوار نصرت الهیه ضیاداده اولدیغی سببدن تاریخی هوضوء ۸۱۸» دوشمشدر . فرمان دخی « ربیع‌الاخر من هذ التاریخ بیورت فلبه » عباره‌سیله مورخدر. (فریدون بك منشأتی ، جلد ۱ ، ص ۱٤۱ و ۱٤۲) بو حقیقته کوره

جدول رسمی سلاطینده دخی جلوس محمدخانی ایچون ۸۱۶ کوسترلمسی سهو عداولنه بیلیر.

ص ۱۲۹ ، حاشیه ۲ — ۸۱۹ ده سلطان محمد آتدن دوشوب خیلی مدت اضطراب چکدی (خواجه جلد ۱ ، ص ۲۸۵) ۸۲۱ ده (متنده ۸۱۹ تاریخنه عطف اولنمسی سهودر) ارمینیهٔ کبراده فتن عدیده وقوع بوله‌رق تسکینی ایچون امرایه امرلر ویرلدیکی کبی آماسیه وتوقات حدودندن قسطمونی وبروسه‌یه قدر برزلزلهٔ عظیمه ظهور ایده‌رك شهرلر اهالیسی اوج آی چادرلر آلتنده قالدیلر (ص۲۸٦).

ص ۱۳۱، حاشیه ۱ — قره‌حصار صاحبی ملك احمد اوغلی حسن بك شهزاده مراده پیرعمرك ظلمندن شکایت واستمداد ایتـدی. الب آرسلان اوغلی حسن بك جنید بکی اولدیروب جانیکی آلدی. (ص ۲۸۷) سوزك دوغریسی بو اوله‌جقدر. مورخده ترجمه سهوی اولسه کرکدر.

ص ۱۳۳ ، حاشیه ۲ — « بورکلوجه مصطفی . . . آیدین ایلنه واردی ومکر وتلبیس عصابه‌سنی اول دیار اعیاننك عیوننه صاردی » ص ۲۹۷ . عصابه وصارمق کلمه‌لری کوسترکه کوشك وزننده بورك اوقونه‌جقدر.

ص ۱۳۳، حاشیه ٤ — « . . . (مصطفی) نیجه ساده دللری دام ریا وتزویر ایله بند وتسخیر ایدوب حب حبنی مزارع قلوب»ه اکدی. ص۲۹۷. هرحالده بر«حب» کلمه‌سی اوله‌جغنده شبهه یوق ایسه‌ده بو عباره بزم نسخه‌ده مصطفایه عائددر.

ص۱۳۷، حاشیه۱— شرح‌مواقفده (تمثیل استانبول ۱۲۸٦، ص٦۲٦ و ٦۲۷) مذکوردرکه بونلرك یدی لقبلری وار ایدی: ۱، باطنیه، باطن کتابه استناد ایتدکلری ایچون ؛ ۲، قرامطه، مؤسس مذهبلری حمدان قرمط اولدیغی ایچون ؛ ۳، حرمیه، محرمات و محارمی اباحه ایتدکلری ایچون (هامه‌ر بونی خرمیه آکلامشدر) ؛ ٤، سبعیه، یدی پیغمبره، یدی امامه ویدی شیلره اعتقاد ایتدکلری ویدی‌درجه‌یه منقسم بولندقلری ایچون؛ ۵، بابکیه، آذربایجانده بابك نامنده برشخصك هم‌فکرلریله برلکده بونلره التحـاق ایتدیکی ایچون ؛ ٦ ، محمره، بابك زماننده قرمزی کیدکلری یاخود کندیلرینه مخالف اولان مسلمانلری حمیر تسـمیه ایتدکلری ایچون ؛ ۷، اسماعیلیه، اسماعیل بن جعفر صادقه امامت اثبات ایتدکلری ایچون. دها باشـقه عنوانلری ده واردر. سفینهٔ راغبه‌ده مراجعت. اسبق مطبوعات مدیری نزهت افندی بونلرك ایجه مفصل بر تاریخنی قرق سنه مقدم بر غزته‌ده درج ایدیبور ایدی. آریجه باصلمدیغنه تأسف اولنور.

ص ۱۳۸ ، س ۱۰ — بدرالدین سیروزده مدفوندر . خلاصهٔ اعتقادی اولان واردات کتابی شوعباره ایله باشلار: «ان امور الاخرة لیست کما زعموا الجهال».

ص ۱۳۸، حاشیه ۲— دوزمه مصطفانك زیرده بیان اولنه‌جغی اوزره ایکی‌دفعه احداث وقایع ایده‌رك‌عصر مرادی بدایتنده‌ده میدانه‌چیقمسی دها دوغری کورینور. چونکه‌بوزمان انتهارفرصته دهامساعددر. خبرصحیح‌مؤلفی مصطفانك برچوق طرفلردن کوردیکی موافقته نظراً اولاد یلدیرمدن تیمور وقعه‌سنده ضایع اولدی دینیلن مصطفی اوله‌جغنك پك کوزل فرقنه وارمشدر. (خبرصحیح، مراد ثانی ۱۷) .

ص۱۵۳، س۳ — عوارف المعارف صاحبی شهاب‌الدین ابوحفص‌عمرسهروردی ۵۳۲ ده سهروردده تولد و ۶۳۲ ده بغدادده ارتحال ایلدیکی جهتله عبدالرحیم، شهاب‌الدیندن اجازت آله‌مازدی. سوزك دوغریسی ۳۴۱ نجی صحیفه‌ده ۳۹ نومرولو ذیلده مندجدر.

ص ۱۵۹ ، حاشیه ۳ — ۱۵۶ نجی صحیفه‌دن باشلایه‌رق ۱۶۷ نجی صحیفه‌یه قدر دوام ایدن و قسماً بزم عثمانلی تاریخلرندن منقول اولان اشبو مصطفی حادثه‌سی بزم تاریخلرده « دوزمه مصطفی » دینیلن شخصه عائددر، بوحالده هامه‌رك چلبی سلطان محمد زماننده بیان ایتدیکی «دوزمه مصطفی» حادثه‌سنه نظراً بو آدم ایکی دفعه ظهور ایتمش اولمق لازم کلیر.

ص ۱۶۷ ، حاشیه ۳ — بو ایکی مکتوب بزم فریدونك ۱۶۱ و ۱۶۲ صحیفه‌لرنده‌در . نامهٔ پادشاهیده « بدبختی خودرا بکذب و نادانی بتحریك و حیلهٔ تکفور مقهور استانبول خارج از قواعد مسلمانی کشته و نام مصطفایی جعلاً بخویشتن نهاده » عباره‌سیله مصطفانك دوزمه‌لکی کوسترلمش ایسه‌ده جوابده مصطفادن هیچ بحث ایدلمیه‌رك یالکز فتوحات مسرت غایاتدن دولایی ممنونیت بیان اولندیغندن دوزمه‌نك یالاندن برشهزاده مصطفی اولمادیغنه بوده بردلیل ضمنیدر.

ص ۱۶۹، س ۱۲ — آلتون قاپی ایلریده ذکر اولنه‌جق یالدیزلی قاپیدر.

ص ۲۲۰، س ۳ — سلطان مراد ، وقوع بولان دعوت مکرره اوزرینه کلیوردی . سلطان محمد خان ثانینك ایکنجی دفعه یازدیغی مکتوبك مألنی خواجه بویله قید ایدر : « اکر سلطنت و جهانداری جنابلرینه متعلق ایسه دفع عدویه مباشرتلری فرض عیندر . اکر بوجانبه متعلق ایسه اولو الامره اطاعت لزومی ضمیر منیرلرینك معلومیدر». جلد ۱، ص ۳۷۹ .

ص ٢٢٥، س ٢ — « بکلر بکی اوغور اوغلی » ص ٣٨٧.

ص ٢٢٥ ، حاشیه ١ — عثمانلی تاریخلری سعدالدینه امتثالاً سلطان مرادی یالکز ایکی دفعه جلوس ایتدیررلر. سعدالدین، سلطان مرادك دعوت واقعه اوزرینه مغنیسادن روم ایلنه کچەرك و ادرنەیه سلطان محمدی براقەرق دشمنك مقابلەسنه چیقدیغنی و مظفریتدن صوکره ادرنەیه کلوب ایکنجی دفعه جلوس ایتدیکنی یازار (ص ٣٧٧—٣٨٧)؛ آنجق متعاقباً، مشهور اولان بو ایسەده بعض تواریخه نظراً مراد ثانینك وارنه غزاسندن صوکره اسلوب سابق اوزره سلطنتی محمده تفویض ایله مغنیسایه کیتدیکنی وادرنەده بیوك یانغین وقوعی، یکیچریلرك خادم شهاب الدین پاشایه هجومی اوزرینه وزرا وامرادن خلیل پاشا، اسحاق پاشا، بکلر بکی اوغوراوغلی اتفاق ایدەرك سلطان مرادی چاغردقلرینی ایراد وبووقایعك ٨٤٩ اواخرنده اولدیغنی ذکر ایلر. واقعا شو روایت دخی جلوسی ایکی صایار. لکن اناطولیدن دشمن قارشیسنه کیدن سلطان مراد فعلاً جالس تخت اولمش دیمك اولەرق اوغلی، ادرنەده قائممقام حکمنده ایدی. وارنه محاربەسی ٨٤٨ رجبنده واقع اولدیغندن بر بچق سنه سلطان مراد ادرنەده قالەمازدی. روایت ثانیه وجه ایله وارنه محاربەسندن صوکره مغنیسایه کچدیکی وتکرار کلدیکی اکلاشیلیر. هامەرك ترجیحی بو روایتەدر. بوحالده سلطان مرادك ـ هیچ اولمازسه فعلاً ـ جلوسنی اوچ دفعه صایمق دوغریدر.

ص ٣٠٦، س ١٥ — فاتح غایت بیوك واوزمانلره قدر امثالنه پك آز تصادف اولنور بر اردونك هم ارکان حرب رئیسی، هم باش قوماندانی، همده لوازم رئیسی ایدی. اوندن ماعدا ـ بیزانس ایمپراطورلغنك بقاسنه خادم وزراسی ایچنده ـ دولتنك ده هم صدراعظمی ، هم خارجیه ناظری ، هم ده داخلیه ناظری ایدی. جلوسندن بری بتون افکار وآمالنی بوقدر ملوك جهانك عصرلردن بری اوغراشەرق موفق اولەمدقلری استانبول فتحنه حصر ایتمش و هرجهتی محیط اولان تدابیری سایەسنده مقصدینه نائل اولمش و دولتنی یکی بر سیاست شامله اوزرینه تأسیس عزمنده بولنمش اولان بر پادشاهك تاریخ حضورنده کندیسنی لکەدار ایدەجك احواله بویله عاناً جرئتی نصل تصور اولنەبیلیر؟ خصوصیله که بوقدر مشاغل فکریه ایچنده بولنان بر آدمك هوسات نفسانیەسنه دالمسی قطعیاً ناقابل امکاندر. بناءً علیه بو اسناداتك کلیاً بی اساس اولەرق فاتحه قارشی دشمن طرفندن اختراع اولنمش اولدیغنده اصلا شبهه ایتمیز.

ص، ٣١٢، ذیل ١٥ — منشأت فریدونده اولمدیغی بیان اولنان عربجه مکتوب وجوابی ـ دیکر مکتوبلر صیره‌سنده اولمدیغی ایچون ـ مؤخراً ینه منشآتده بولنمشدر. بو مکاتبات خلاصهٔ ترجمه‌لریله برابر خبر صحیحده مندرج اولدیغندن آرزو ایدنلر اوراده دخی کوره‌بیلیرلر.

ص، ٣١٨، ذیل ٣٢ — میمنه‌ده آناطولی سپاهیلری بولنیوردی، قرابت صهریه‌سی اولان صرب قرالی ویلق اوغلی یکرمی بیك زرهلی سواری ایله اونلره امدادجی تعیین قلنمش ایدی. آیدین، صاروخان، قره‌سی سنجاقلری متصرفی امیر سلیمان، روم ایلی عسکریله میسره‌ده ایدی. پادشاه اون ایکی بیك یکی چری وعزب لشکری ایله مرکزده بولنیوردی. قاپی قوللری مرکز اطرافنده ایدیلر. حمید ایلی وتکه ایلی سنجاقلری والیسی مصطفی چلبی ایله موسی چلبی، عیسی چلبی بابالرینه معاونته مأمور ایدیلر. آماسیه والیسی محمد چلبی طلیعه‌ده ایدی. وزرا وامرادن علی پاشا، تیمور تاش پاشا، مالقوچ بك، اورنوس بك، عبدی بك، فیروز بك، عیسی بك، حسن پاشا، خلیل پاشا، مراد پاشا، شاهین بك، یعقوب بك، بلبان بك، داود بالی، الاکوز، احمدی، بشیر، طاهر، محمدی، مقبل، پاشاجق وسائر نامداران محمد چلبی معیتنه ویرلش ایدی. تیمور، «جوانغار وبرانغار تعبیریله اشتهار» بولان میمنه ومیسره‌سنی سواریلرله طولدیرمش ایدی. صاغده خراسان والیسی امیرزاده شاهرخ، امیرزاده خلیل سلطان، امیرزاده سلیمانشاه، برچوق امرا ایله برابر بولنیوردی. سلطان حسین امدادجی ایدی. صولده میرزا میرانشاه مأمور ایدی. شیراز حاکمی میرزا پیر احمد، اصفهان حاکمی میرزا اسکندر، میرزا ابوبکر کبی شهزاده‌لر تیمورك سنجاغنك اوکنده وآرقه‌سنده ایدی. شیروان حاکمی شیخ ابراهیم، ارزنجان حاکمی طهرتن، دیاربکر والیسی قره عثمان بایندری دخی اردوده داخل ایدیلر. (ایشته خواجه‌نك برنجی جلدینك ١٦٩ نجی و ١٧٠ نجی صحیفه‌لرنده اسامیٔ امرایه دائر ویردیکی تفصیلاتك تلخیصی بودر).

ص ٣٢٢، ذیل ٦ — فناری عثمانلیلرك الك بیوك علماسندندر. آثاری پك چوقدر. ازجمله متن پزدوی ومناری ایله امام فخر الدین رازینك محصولنی وابن حاجبك مختصرینی وزبدهٔ معتبرات اصولی بالتمام جامع اولان (فصول البدائع فی اصول الشرائع) کتابنی اوتوز ییل عمر صرفیله تألیف ایتمشدر. حالبوکه ایساغوجی شرحنی برکونده یازیویرمشدر. فوق العاده حرمت وثروته نائل ایدی. بروسه‌ده، قدسده

آثار خیرده براقمشدر. تفصیلات آرزو ایدنلر شقائقه وخواجه‌نك جلد ثانیسنه مراجعت ایده‌بیلیرلر. ۷۵۱ صفرنده تولد و ۸۳٤ رجبنده وفات ایتمشدر.

ص ۳۲۹، ذیل ۳٦ — شیخ بدرالدینك تصانیف کثیره‌سندن: فتاواده جامع الفصولین، فقهده لطائف الاشارات وتسهیل نام شرحی. (بونلری ازنیق حبسنده یازمشدر.) صرفده، عنقود الجواهر، تصوفده، مسرة القلوب و واردات (بو اثر معترض علیهدر.) سعدالدین جلد ۲، ص ٤٥٤.

ص ۳۳۲، حاشیه ۱ — عثمان قره یولکك شاهرخه محرر مکتوبنده «نه تنها قره‌یوسف بلکه روم وشام بیك توجه واقدام مضبوط و مسخراست، زیرا از امراء حلب وشام علی الدوام عرضهٔ اطاعت میرسد واز امیرمحمد قرمانی واسفندیار قسطمونی و حسین بك حاکم حمیدایلی و حمزه بك ولد جنید بك ازمیری و سلیمان بك حاکم ذوالقدر و تکفور قسطنطینیه وتکفور طربزون وملکان کرجستان بالجمله عبودیت نامها مبذولست وازحکام شیروان وکیلان ووالیان کردستان نیز اسباب فرمانبرداری مهیا» عباره‌سیله اسامیسی ذکر اولنان حکمداران و امرانك عثمانلیلر علیهنه اتفاقنی اورته‌یه قویه‌رق تیمورزاده‌یی تشویق ایدر. عثمان قره‌یولك پادشاهه یازدیغی عریضه‌ده سفیری خواجه منصور تاجرامدینك قتل ایله مکتوب الندن آلنوب کندی نامنه برمهر تصنیع ایدلدیکنی واومکتوبك ساخته اولدیغنی یازار. بوسوزه پك‌ده اینانلمامش اولمق لازم کلیرسه‌ده پادشاه التفات واستمالتله جواب یازمشدر. ۳۳۲نجی صحیفه حاشیه‌سنك ایکنجی سطرنده قره‌یوسفك مکتوبی دینلمسی سهودر، صحیحی قره‌یولکدر.

ص ۳۳۷، ذیل ۲۸ — چلبی سلطان محمد تربه‌سنده‌کی کتابه‌لرك استنساخ و ارسالی بروسه‌ده برینه یازلمش ایسه‌ده بوکا دائر اولان مکتوب فضولینك سلامی مشهورندن زیاده حسن تلقی کورمه‌مشدر. مؤخراً مکتب ملکیه مأذونلرندن نظمی بك موقتاً بروسه‌یه کیتدیکی جهتله رجای واقع اوزرینه بو همتی درعهده ایلدی. اونك ویردیکی معلوماته کوره تربهٔ شریفه درونده‌کی کتابه‌لر آلتی دانه‌در، آنجق هرپنجره‌نك اوزرینه تصادف ایدن بر کتابه ایکی کلامی حاوی اولدیغندن مجموعی اون ایکیدر. بونلر زیرده تحریر و هامشلرك ترجمه‌سنی درج ایلدیکی سکز کلامك حذاسنه اونك ترجمه‌سنه موضوع رقملر اشارت اولنمشدر:

برنجی کتابه، قال علیه السلام : الدنیا سجن المؤمن وجنة الکافر. ۳

وقال علی کرم‌الله وجهه : ولا للناس احمل من اللائمه.

ایکنجی کتابه، قال علیه السلام : الدال علی الخیر کفاعله. الخیر بتمامه.

وقال علیه السلام : خیر الناس انفعهم للناس. ۶

اوچنجی کتابه، قال علیه السلام : الجنة‌دارالاسخیاء... (بقیه‌سی اوقونه‌مامشدر).

وقال علیه السلام : الدنیا ساعة فاجعلها طاعة. ۸

دردنجی کتابه، قال علیه السلام : عزالدنیا بالمال وعزالاخرة بالاعمال، ۱

وقال علیه السلام : الدنیا جیفة وطالبها کلاب (۱). ۲

بشنجی کتابه، قال علیه السلام : الدال علی‌الخیر کفاعله. [مکرر کورینور] ۷

وقال علیه السلام : الجنة دار الاسخیاء [کذلك] .

آلتنجی کتابه، قال علیه السلام : شفاءالجنان قراءة القرآن. الخیر بتمامه. ٤

وقال علیه السلام : شمة من المعرفة خیر من کثیر العمل، ٥

تربه‌نك طیش طرفنده، قاپینك صولنده: قال‌الله تعالی «کل نفس ذائقة الموت ثم الینا ترجعون» وقال علیه السلام «عزالدنیا بالمال وعزالاخرة بالاعمال» .

رسام ماهر اولان نظمی بك تربه‌نك و جامع شریفك عقله حیرت ویره‌جك درجه‌ده کوزل ودنیاده امثالنه نادر تصادف اولنور برر بنا اولدیغنی وشایان تأسف اولمق اوزره برچوق یرلری خراب اوله‌رق پك فنا تعمیر ایدلدیکنی قید ایتمشدر.

ص ۳٦۹ ، ذیل ۱۷ — معاویه‌یی هامه‌ر حضرت علینك جنرالی عد ایتمش ایسه‌ده معاویه کندی حسابنه حرکت ایدییوردی .

(۱) ذهنی افندی حضرتلرندن تحقیق اولنمشدرکه اکرچه بو کلام حدیث دیه شهرت بولمش ایسه‌ده حدیث اولمیوب حضرت علینك « الدنیا جیفة فمن اراد منها شیئاً فلیصبر علی مخالطة الکلاب » کلامندن مأخوذدر.

تذییلات مترجمك ختامی

ایکنجی جلدك فهرسی

یدنجی کتاب

صحیفه

٣ — ٦٨ تیمورك تاریخی، ولادت وشبابی، جتارله خوارزم، خراسان، توقتامیش علیهنه سفرلری. — ایرانیلر علیهنه اوچ سفری. — بغداد، بین‌النهرین، کردستان، ارمنستان ایله کرجستانك ضبطی. — ادارهٔ حکومتنده‌کی انتظامسزلق. — نزدینه التجا ایدن حکمدارلر. — سوریه محاربه‌سی. — تیمورك حلب علماسیله مکالمه‌سی. — تخریب بغداد، زیارت قبور. — تیور وبایزیدك ایلچی ایله مخابره‌لری. — آنقره محاربه‌سی. — سلطان بایزیدك اسارتی.

سکزنجی کتاب

٦٩ — ١١٥ دمیرقفس مسئله‌سنك تدقیقی. — تیور ایله بایزیدك مکالمه‌سی. — اولاد بایزیدك تعقیبی. — اولاد تیورك سفرلری. — ازمیرك ضبطی. — بایزیدك ارتحالی، تیمورك وفاتی. — انقسام دولت. — محمد چلبینك ایلك موفقیتلری. — عیسی چلبینك اوچ دفعه استهزامی. — جنیدك سلطنتی. — آناطولیده سلیمان چلبینك محمد چلبی علیهنه محاربه‌سی. — روم ایلی‌یه عبور. — سلیمان چلبینك تمایلات سفیهانه‌سی وعاقبتی. — موسی چلبینك حکومت ظالمانه‌سی. — سلیمان وموسی چلبیلر زماننده‌کی شعرا وعلما.

طقوزنجی کتاب

١١٦ — ١٥٤ چلبی سلطان محمدك جلوسی. — تصویری. — محمد خرستیان حکمدارلریله تجدید صلح ایدر. — قرەمان بکی بروسه‌یی ضبط ایلر. — قرەمان بکك، جنیدك مغلوبیتلری. — کلیبولی محاربهٔ بحریه‌سی. — وندیك ایله صلح. — افلاقه، مجارستانه، استیریایه دخول. — رادکه‌سبورغ محاربه‌سی. — تاتارلرك روم‌ایلنه نقلی. — قیام درویشان. — ایکی مصطفانك ادعای سلطنتی. — محمدك قسطنطینیه‌یی زیارتی. — ارتحالی. — ارتحالنك مخفی طوتلمسی. — زمانك انشاآتی، مؤسساتی، وزیرلری، اطباسی، فقهاسی، مشایخی، شعراسی.

اونجی کتاب

١٥٥ — ٢١٦ مراد ثانینك جلوسی. — سلطنت ادعاسنده بولنان مصطفایه قوچه جنویزلرینك معاونتیله غلبه‌سی. — اولواباد محاربه‌سی. — ترجمان

قوراقسك عاقبتی. — قسطنطينيه‌نك تركلر طرفندن دردنجی محاصره‌سی.
— اوچنجی مدعیٔ سلطنت مصطفانك عاقبتی. — تركلرك موره
و آرناودلق خطه‌لرينه دخولی. — ازدواج، آوروپاده شمال حكو-
مات متجاوره‌سيله معاهدات صاحيه تجديدی. — جنيدك صوك عصيانی
وعاقبت حالی. — قره‌مان جنكی. — كرميان بكنك وصيت ايلديكی
اراضی. — مجارلر و صربليلر ايله صلح. — آناطوليده تركمنلرك
تدميری. — سلانيكك ضبطی. — اوزمان يونانستانده حكومت ايدن
پرنسلر. — مجارستان وصربستان ايله تجديد آسايش. — قره‌مان
بكيله، مجارلرله جنك. — سمندره‌نك فتحی و بلغراد محاصره‌سی.
— قره‌مان بكی ومجارلر قرالی عليهنده سفرلر. — هونيادك سفری.
— مرادك انسانيت پرورلكی. — سلطنتدن فراغتی.

اون برنجی كتاب

٢١٧ — ٢٥٦ مجارلرك صلح عهد نامه‌سنی نقضلری. — مرادك وارنه محاربه‌سندن
اول تكرار جلوسی. — يكيدن فراغتی. — اوچنجی دفعه جلوسی.
— اقساميلون، قورينت ايله پاتراسك تسخيری، قسطنطين ايله عقد
صلح. — موره حاكملرينك خراجكذار اولملری. — هونيادك
قوصوه‌ده مغلوبيتی. — آرناودلق بكی اسكندر بك. — محمدك
ازدواجی. — روم ايمپراطوری يانينك وفاتی. — سلطان مرادك
ارتحالی. — عصر مرادينك مبانیٔ عاليه‌سی. — مؤسسات عسكر-
يه‌سی. — وزرا، قوماندانلر، فقها، مشايخ، شعرا.

اون ايكنجی كتاب

٢٥٧ — ٣٠٧ محمد ثانينك جلوسی. — خرستيان حكومتلريله تجديد صلح.
— بوغازايچنده روم ايلی حصارينك بناسی وبيوك طوپلر أصاغه‌سی.
— قسطنطينيه‌نك محاصره وفتحی.

تذييلات

٣٠٨ — ٣٧٧ مورخك حواشی و ايضاحاتی.
٣٧٨ — ٣٨٤ برنجی وايكنجی جلدلرده ذكری كچن حكمداران ايله اكابر مامو-
رينك توارث ترتيبی اوزرينه جدول انسابی.
٣٨٥ — ٣٩٨ مترجمك تذييلاتی.

ايكنجی جلدك ختامی

3 1761 08326348 3